קבלת האר״י

כרך שלישי

קבלת האר״י

כרך ראשון

כתיבות האר״י ותלמידיו · עריכות עד שנת ש״פ

כרך שני

עריכות משנת ש״פ ואילך · החיבורים היסודיים

כרך שלישי

חטיבות · סוגות · בחינות · האצלות · משמעויות

ירושלים תשס״ח

קבלת האר"י

כרך שלישי

חטיבות · סוגות · בחינות · האצלות · משמעויות

יוסף אביב"י

מכון בן־צבי לחקר קהילות ישראל במזרח

©
כל הזכויות שמורות
למכון בן־צבי, ירושלים תשס״ח

נדפס בישראל
בסיוע
משרד החינוך – המזכירות הפדגוגית,
המרכז לשילוב מורשת יהדות המזרח
ובסיוע
קרן הזיכרון לתרבות יהודית

מסת״ב 0–118–235–965–978 ISBN

עטיפה: דוגמת כריכה מהמאה הט״ז

עריכה לשונית: דבורה אביב״י
הפקה: מיכאל גלצר
לוחות והדפסה: ארט פלוס בע״מ
כולם בירושלים

כרך שלישי

ראשי פרקים

שער שישי: שלוש חטיבות

פרק כו מהלך ומשמעות 1051

[קטז] שתי סיעות 1052 [קיז] שני מהלכים 1069 [קיח] שתי שיטות 1072 [קיט] שני קונטרסים 1074

פרק כז משנה ראשונה ומשנה אחרונה 1078

[קכ] פירוש ודרוש (א) 1078 [קכא] פירוש ודרוש (ב) 1083 [קכב] משנה ראשונה ומשנה אחרונה 1088 [קכג] מן הפירושים אל הדרושים 1093

פרק כח שלוש חטיבות 1096

[קכד] פירוש ודרוש (ג) 1096 [קכה] שלוש חטיבות 1099 [קכו] החיבורים היסודיים: חטיבות 1103 [קכז] דברי הרב עצמו 1105

שער שביעי: ארבע סוגות

פרק כט מלאכת הכתיבה: האר״י עצמו 1109

[קכח] לשונות כתיבה 1110 [קכט] מהזוהר אל האר״י 1114 [קל] מהאר״י אל הזוהר 1120

פרק ל מלאכת הכתיבה: תלמידי האר״י – סגנונות 1130

[קלא] פתיחה וסיום 1131 [קלב] הערות וספקות 1136 [קלג] הסתרה והזהרה 1140

פרק לא מלאכת הכתיבה: תלמידי האר״י – סוגות 1146

[קלד] כתבי ר׳ חיים ויטל 1147 [קלה] כתבי ר׳ יוסף ן׳ טבול 1163 [קלו] ספר כנפי יונה 1169

פרק לב ארבע סוגות 1171

[קלז] ארבע סוגות 1172 [קלח] מהלך השיעורים 1173 [קלט] החיבורים היסודיים: סוגות 1177

שער שמיני: מהלך ההאצלה – שתי בחינות

פרק לג סתירות ובחינות 1183

[קמ] צמצום אור אין סוף 1184 [קמא] קלקול ותיקון 1188 [קמב] שתי בחינות של מוחין 1190 [קמג] שתי בחינות של האצלה 1193 [קמד] דרך ההבחנה 1197 [קמה] תמצית הבחינות 1199 [קמו] תיאור הבחינות 1200

פרק לד מהלך האצילות על פי כתבי האר״י 1203

[קמז] קלקול ותיקון 1203 [קמח] תוספת תיקון 1207 [קמט] דמות אדם 1214 [קנ] מהלך ההאצלה 1216 [קנא] עוללות 1217

פרק לה תכלית האצילות על פי כתבי האר״י 1221

[קנב] תכלית התיקון 1221 [קנג] מהות האצילות 1233

פרק לו מהלך האצילות על פי דרושי האר״י (א) 1236

[קנד] קלקול ותיקון (א) 1237 [קנה] קלקול ותיקון (ב) 1244 [קנו] הוספת המוחין 1254 [קנז] מקור המוחין 1268 [קנח] דמות אדם 1274 [קנט] מהלך ההאצלה 1276

פרק לז מהלך האצילות על פי דרושי האר״י (ב) 1278

[קס] מלאכת התיקון (א) 1278 [קסא] מלאכת התיקון (ב) 1286 [קסב] כוונות התפילה 1291

פרק לח תכלית האצילות על פי דרושי האר״י 1301

[קסג] תכלית התיקון 1301 [קסד] דרכי השגה והכרה 1310

פרק לט תנועת האצילות 1316

[קסה] תנועת האצילות 1316 [קסו] קומת האצילות 1326 [קסז] שתי בחינות 1328 [קסח] בחינה שלישית 1330

פרק מ האצלה עליונה 1333

[קסט] צמצום אור אין סוף 1334 [קע] נאצל קדמון 1335 [קעא] עשר ספירות 1340 [קעב] דמות אדם 1348 [קעג] מהלך ההאצלה 1349

פרק מא עשר ספירות 1350

[קעד] עקודים, מטי ולא מטי 1351 [קעה] נקודים 1357 [קעו] ברודים 1363 [קעז] מקלקל על מנת לתקן 1367

פרק מב מילויי שם הוי״ה 1369

[קעח] ארבעה מילויים 1369 [קעט] מילויי ע״ב וס״ג 1371 [קפ] מילויי ס״ג, מ״ה וב״ן 1374 [קפא] דמות אדם 1380 [קפב] משמעות המילויים 1381

פרק מג צמצום אור אין סוף 1384

[קפג] צמצום אור אין סוף 1384 [קפד] שורש ההאצלה 1392 [קפה] מקלקל על מנת לתקן 1393

פרק מד תכלית הצמצום 1395

[קפו] מהלך ההאצלה 1395 [קפז] תכלית הצמצום 1396

שער תשיעי: משמעות ההאצלה – שתי בחינות

פרק מה משמעות הבחינות: מהלך ההאצלה 1401

[קפח] תיקון האצילות 1403 [קפט] קוטבי האצילות 1404 [קצ] מהות הספירות 1406 [קצא] משמעות ההאצלה 1408 [קצב] משמעות הצמצום 1410

פרק מו משמעות הבחינות: הוספת המוחין 1411

[קצג] משמעות המוחין 1411 [קצד] דרך המוחין 1414 [קצה] תנועת המוחין 1415 [קצו] ראשית ההאצלה 1417

פרק מז מהות הבחינות 1419

[קצז] מהות ההאצלה 1420 [קצח] אין סוף 1425

פרק מח שתי שיטות 1426

[קצט] יסודות האצילות 1426 [ר] הנהגת האצילות: שיטת ר׳ משה קורדובירו 1429 [רא] הנהגת האצילות: בין הרמ״ק ובין האר״י 1434 [רב] שתי שיטות 1439

פרק מט שתי אדרות 1444

[רג] שתי אדרות 1444 [רד] שתי בחינות 1448

שער עשירי: קבלת האר״י

פרק נ קבלת האר״י 1455

[רה] תבנית אחת 1456 [רו] הסתלקות, התפשטות והתווספות 1458 [רז] עצמות, כלים ומוחין 1459

אחרית דבר 1463

מפתחות 1477

מפתח האישים 1479 מפתח החיבורים 1491
מפתח כתבי היד 1511 מפתח ספרי הדפוס 1552
מפתח המקורות 1560

שער שישי

שלוש חטיבות

פרק עשרים ושישה

מהלך ומשמעות

בראש הספר הצבנו שאלה אחת, קצרה ופשוטה: מה אמר האר״י? כלומר, מהי שיטתו של האר״י בקבלה כפי שהוא עצמו כתבה וכפי שהוא עצמו לימדה. בשאלה קצרה זו כלולות שלוש שאלות, ועל הראשונה שבהן השבנו בעשרים וחמשת הפרקים הקודמים. בפרקים אלו רשמנו את כתבי האר״י בגלגולי כתיבותיהם ועריכותיהם, ומתוכם בררנו את החיבורים היסודיים. אלו הם החיבורים המקוריים שכתבו האר״י עצמו ותלמידיו היושבים לפניו, ובהם ורק בהם תימצא שיטת האר״י בקבלה בלא תוספת, חסרון או שינוי. עתה, כשחיבורים אלה מונחים לפנינו ואנו יכולים להסתמך עליהם בוודאות, יכולים אנו להמשיך בדרכנו ולהשיב על שתי השאלות היסודיות הנותרות: מה הוא מהלך ההאצלה שלימד האר״י בחיבורים המקוריים? מה היא משמעותו של מהלך ההאצלה שהורה האר״י?

לכאורה יש בידינו תשובה פשוטה על שאלה זו, שהרי מושגיה היסודיים של קבלת האר״י ידועים וברורים הם. צמצום, מיתה, שבירה, תיקון, בירור, מוחין – עליהם נוסדה הקבלה האחרונה, ובפירושיהם הוצעו הצעות אחדות. מושגים אלה הפכו מטבעות לשון, ובמרוצת הדורות נתגלגלו מנסתר לנגלה וממובן אחד למשנהו.

גם סדרם של מושגים אלה ידוע וברור. הצמצום עומד בראש סדר ההאצלה, וממנו נובעים שאר המושגים. על כן ממשמעותו של הצמצום נובעת הבנתו של מהלך ההאצלה כולו וגם משמעותה של קבלת האר״י כולה. על כן רבו הפירושים לצמצום, ובעקבותיהם הפירושים לשאר המושגים המיוחדים לקבלת האר״י – שבירה, תיקון, בירור ומוחין. את כל אלה ביארו המקובלים בפירושים רבים ושונים, ובהם עסקו כל הלומדים והמעיינים בשיטת האר״י. יש מהם שעסקו במושג אחד, בצמצום למשל, וטרחו להסבירו ולבארו, ויש מהם שעסקו בכל מהלכה של ההאצלה ועמלו להבינו ולפרשו. כך נוצרו שיטות שלמות ושונות בהבנתה של קבלת האר״י ובפירושה.

לא נציע כאן את הפירושים הללו כי רבים הם ושונים זה מזה מן הקצה אל הקצה והצגתם והבנתם צריכות ספרים לעצמן. עניינו כאן בדברי האר״י עצמו, ועל כן נשאל: האם הפירושים שהוצעו לקבלת האר״י מתאימים ומכוונים למשמעותה המקורית? האם גילה האר״י את דעתו

כיצד יש להבין את מהלך ההאצלה שלימד? האם יכולים אנו להגיע אל דברי האר״י עצמו על משמעותו ועל תכליתו של מהלך ההאצלה?
תשובות על שאלות אלו נמצא בחיבורים היסודיים של קבלת האר״י. עיון בתוכנם של חיבורים אלו יקרבנו אל משמעותה המקורית של קבלת האר״י ויוליכנו אל הדברים שכתב האר״י עצמו על תכליתו ועל משמעותו של מהלך ההאצלה.

[קטז] שתי סיעות

דור לאחר שהשלים האר״י להורות את שיטתו בקבלה החלו המקובלים לדון בה ולפרש את תכניה בספרים רבים. בדרכים אחדות פירשו המקובלים את קבלת האר״י, ועיון בכל דבריהם ימצא כי נחלקו המפרשים לשתי סיעות הנבדלות זו מזו הן בדרך שבה הבינו ופירשו את כתבי האר״י הן בדרך שבה כתבו את ספריהם שלהם.

[א] סיעה ראשונה.
הסיעה הראשונה סברה שהאר״י נתכוון לתאר את האצילות כמות שהיא, ואין לחפש אחר משמעות נוספת לדבריו. מקובלים אלה למדו את מהלך ההאצלה שהאר״י מפרש, עיינו בו ועמלו לבארו וליישב את הסתירות שמצאו בדרושים המלמדים אותו בפרטי פרטים. הם סברו שהקבלה מבקשת לתאר את המציאות האלוקית העליונה ואת סדר הכוונות הנובע ממנה, ועל כן פירשו באופן מדוקדק ומפורט את מהלך ההאצלה והכוונות כמות שהוא.
ספריהם של מקובלים אלה בנויים כפירושים סביב ספרי האר״י. הם כתובים בדרך כלל כפירושים לחיבורים הנפוצים של ר׳ חיים ויטל: דרך עץ חיים, פרי עץ חיים ושער הכוונות.[1] מקובלי הסיעה הראשונה למדו את דרושי האר״י כדרך שלומדים את סוגיות הגמרא – שואלים ומתרצים, מקשים ומיישבים, פורכים ומציעים אוקימתות. הם עושים את דברי האר״י ככדור, כשם שעשו בעלי התוספות את התלמוד ככדור. מקובלים אלה משתמשים בלשונות הידועים של ׳וא״ת׳ ׳וי״ל׳, מצביעים על סתירות ומיישבים אותן, ומקישים ממקום למקום כדי להבין דבר מתוך דבר.
על הסיעה הראשונה ייחשבו מקובלים אלה: ר׳ יעקב צמח, ר׳ משה זכות, ר׳ מאיר פופרש, ר׳ יצחק צבע,[2] ר׳ שלום מזרחי שרעבי,[3] ר׳ שלמה מולכו,[4] ר׳ חיים די לה רוזה,[5] ר׳ שלמה הכהן,[6]

1 דרך ופרי עץ חיים תוארו לעיל סעיף פח. שער הכוונות תואר לעיל סעיף צא.
2 מקום בינה ושערי בינה, שאלוניקי תקע״ג.
3 אמת ושלום... על ס׳ עץ החיים... נהר שלום... על ס׳ כוונות התפילות... רחובות הנהר... הקדמות הרב..., שאלוניקי תקס״ו; הגהות השמ״ש על ספר עץ חיים, שאלוניקי תר״ה.
4 שמן זית זך, שאלוניקי תקל״ט.
5 תורת חכם, שאלוניקי תר״ח.
6 יפה שעה, שאלוניקי תקע״ג; הוראת שעה, שאלוניקי תקע״ח.

ר׳ רפאל אברהם שלום שרעבי,[7] ר׳ דוד מג׳אר,[8] ר׳ יעקב שאלתיאל ניניו,[9] ר׳ אהרן רפאל חיים פירירה,[10] ר׳ ששון ן׳ משה,[11] ר׳ יוסף סדבון,[12] ר׳ חיים שאול דוויך הכהן,[13] ר׳ אהרן שמואל מהריל,[14] ועוד רבים אחרים.

[ב] סיעה שנייה.

הסיעה השנייה סברה שהאר״י לא גילה את כל סודותיה של האצילות, וכי עלינו להשלים את החסר ולבאר את משמעותה של ההאצלה. מקובלים אלה ראו את דברי האר״י כמשל המחייב את בקשת נמשלו ומובנו הפנימי. הם סברו שהקבלה מבקשת להורות את יחסו של המאציל אל הנבראים ואת הדרכים שבהן הוא מחיה ומנהיג אותם, ועל כן ביקשו את תכליתה ואת מגמתה של ההאצלה. לדידם, מהלך ההאצלה שלימד האר״י בא לפרש את דרכי הבריאה או את דרכי ההנהגה והשלטון, את המקורות של הישות והחיות או את האידיאלים המנחים את ההוויה כולה.

ספריהם של מקובלים אלה בנויים כחיבורים העומדים לעצמם. אחדים מסודרים ככללים, אחדים כשערים ואחרים אינם מסודרים כלל. כדי לפרש את משמעותה של קבלת האר״י הם נוטלים עיקרים אחדים במהלך ההאצלה, מעמיקים במובנם וקוראים בין שיטיהם, ואף מוסיפים עליהם כללים ועיקרים משל עצמם. הם מניחים הנחה, שלקוחה מדברי המקובלים הראשונים או שחידשוה בעצמם, ועל פיה הם מפרשים את משמעותו של סדר ההאצלה המפורט בקבלת האר״י.

על הסיעה השנייה ייחשבו מקובלים אלה: ר׳ אברהם הירירה,[15] ר׳ יוסף אירגס,[16] ר׳ משה חיים לוצאטו,[17] הגאון ר׳ אליהו מווילנא,[18] ר׳ ברוך מקוסוב,[19] ר׳ שניאור זלמן מלאדי,[20] ר׳ אהרן

7 דברי שלום, ירושלים תר״ג.

8 קונטרס חסדי דוד, בתוך אמת ליעקב לר׳ יעקב ניניו, ליוורנו תר״ג, דפים קכה–קמה.

9 אמת ליעקב, ליוורנו תר״ג.

10 מעיל קדש ובגדי ישע, ירושלים תרמ״ח; תולדות אהרן ומשה ואפ״ר יצחק, ירושלים תר״ל.

11 שמן ששון, שישה כרכים. חלק א, על ספר עץ החיים, שערים א–כד, ירושלים תרכ״ט; חלק ב, על ספר עץ החיים, שערים כה–נ, ירושלים תרל״ה; חלק ג, על שער הכוונות ופרי עץ חיים וספר עולת תמיד, ירושלים תרמ״ה; חלק ד [א], על כוונות שר שלום שרעבי, ירושלים תרמ״ט; חלק ד [ב], על שער מאמרי רשב״י, שער מאמרי רז״ל ושער המצות, ירושלים תר״ן; חלק ה, על שער הפסוקים וספר הליקוטים, ירושלים תרנ״ו.

12 יראת ה׳, פירוש על שער רוח הקודש, ירושלים תרל״ד; אהבת ה׳, פירוש על אדרא זוטא, ליוורנו תרל״ו.

13 איפה שלימה, פירוש על ספר אוצרות חיים, ירושלים תרס״ז.

14 טועמיה חיים זכו, ירושלים תרפ״ד–תרפ״ז.

15 שער השמים ובית אלהים, דפוס 656. הספרים תוארו לעיל סעיף עג.

16 שומר אמונים, אמשטרדם תצ״ו.

17 כללים שניים, דפוס 1062; קל״ח פתחי חכמה, דפוס 1064; דעת תבונות, דפוס 1065; כללים תצ״ד, דפוס 1066. הספרים תוארו לעיל סעיף ק.

18 ביאור על ספרא דצניעותא, ווילנא תרמ״ב; ביאור על הזוהר, הנקרא יהל אור, ווילנא תרמ״ב; ביאור על תיקוני הזוהר ותיקוני זוהר חדש, ווילנא תרכ״ז; ביאור על ספר יצירה, ווארשא תרמ״ד.

הורביץ מסטרשילוב,[21] ר׳ יעקב מאיר שפילמן,[22] ר׳ שלמה בן ר׳ דוד מטלוסט,[23] ר׳ שלמה אלישוב,[24] ר׳ אברהם יצחק הכהן קוק,[25] ועוד לא רבים אחרים.

מקובלים אלה סברו כי דברי האר״י הם חידה ומשל, ולסדר האצילות שלימד יש משמעות נסתרת לפנים מן המשמעות הפשוטה והגלויה.

> לא נותר אלא לבקש... שיפתח לי בחסדו ובטובו שער ושבילים בשביל שאזכה להשיג ולבאר את הסודות והרזים שמציג בפנינו החכם שלנו בדברי **חידה**.[26]
>
> וחכמינו כיסו כדרכם את האמת **בחידות ובמשלים**.[27]
>
> שהכל הוא על דרך **משל**, בבקשה ממך שתודיעני **הנמשל** ומה היתה כוונתם העצמית בעניינים הללו.[28]
>
> ויובן בם איך כל צורות החכמה הקדושה צורות המהות הם ולא הכמות לפי ירידת האור בהשתלשלות הפעולות. ונמצא כלל הכונה... לבאר **הנמשל** בדברי האר״י זלה״ה לפי דרך **משלו**.[29]

19 עמוד העבודה, טשרנוביץ תרי״ד.

20 ליקוטי אמרים הנקרא תניא, סלוויטא תקנ״ו; ליקוטי תורה, זיטומיר תרכ״ו; תורה אור, קאפוסט תקצ״ז.

21 שערי היחוד והאמונה, שקלוב תק״פ; שערי עבודה, שקלוב תקפ״א.

22 טל אורות, לעמבערג תרל״ה–תרמ״ג.

23 עטרת שלמה, בסוף תורת נתן, לעמבערג תרמ״ה.

24 לשם שבו ואחלמה (הקדמות ושערים, ספר הדע״ה, ספר הכללים, חלקי הביאורים וחלקי הדרושים), שבעה כרכים, פיעטרקוב–ירושלים, תרס״ט–תש״ח.
ידועים דברי ר׳ שלמה אלישוב נגד דעתו של רמח״ל בפירוש נמשלה של קבלת האר״י: ׳שכל מה שהרכיב הרמח״ל ז״ל את דברי הזוהר והאריז״ל בחזון הנבואה... הנה אין דעתי נוחה מזה כלל... ואין דברי הזוה״ק והאריז״ל סובלים את דבריו בזה כלל... והרי לנו כי כל הגילויים שבאדרא שהם עצמן עיקר דברי האריז״ל אין בהם שום מראה ודמיון כלל... אלא שהם מציאויות גמורים אמתיים מקויימים לעולמי עד... וחלילה לחשוב בהם סברות אחרות ולומר הסברים והשגות במהותם׳ (לשם שבו ואחלמה, ספר הדע״ה, חלק א דרוש ה סימן ז אות ח, פיעטרקוב תרע״ב, דף נז ע״א). אמנם חלק ר״ש אלישוב על דברי רמח״ל, אך לא נמנע מלפרש בעצמו את משמעותה של קבלת האר״י. הוא הלך בדרך חדשה, ופירש את מהלך ההאצלה שלימד האר״י כהנהגת הנס והנהגת הטבע. שיטתו של ר״ש אלישוב צריכה ביאור שלם ומדוקדק, אך הוא חורג מגבולות ספר זה ורק מעט מזעיר ממנו נציג להלן אחרית דבר, עמ׳ 1468 ואילך.

25 אורות הקודש, ירושלים תרצ״ח–תש״י; אורות, ירושלים תר״פ; שמונה קבצים, ירושלים תשנ״ט וירושלים תשס״ד.

26 ר׳ אברהם הירירה, שער השמים, שער שביעי, פרק 8, דפוס 656, עמ׳ 485.

27 ר״א הירירה, שער השמים, ספר שביעי, פרק 3, עמ׳ 473.

28 ר׳ יוסף אירגס, שומר אמונים, ויכוח ראשון, סעיף כו.

29 ר׳ משה חיים לוצאטו, איגרת אל ר׳ ישעיה בסאן מיום ח׳ בניסן ת״ץ. נדפסה על ידי ש׳ גינצבורג, ר׳ משה חיים לוצאטו ובני דורו, אוסף אגרות ותעודות, איגרת נ, תל אביב תרצ״ז, עמ׳ קטו.

מה נתבהל מפני **המשלים** הספונים... ולחיים קורא הרז, המושיט לנו את אורותיו על ידי מחשכי **משליו**, שמכאוביהם הרוחניים הם הם מעוררים בנו את חיי הרוח האיתנים.[30]

על כן השתדלו מקובלי הסיעה השנייה לפתור את החידה ולגלות את הנמשל. בדרכים שונות הלכו, וכך נמצאו לדברי האר״י נמשלים אחדים.

דרכי פירושים

מנינו את המקובלים שפירשו את דברי האר״י, אך לא נוכל לפרוש כאן את שיטות כולם ולהציע את דרכיהם השונות בפירוש קבלת האר״י. על כן בחרנו בארבעה מקובלים, שניים מכל סיעה, ואף את שיטותיהם נציג רק בקצרה. מן הסיעה הראשונה בחרנו את ר׳ שלום שרעבי ור׳ שלמה מולכו, ומן הסיעה השנייה בחרנו את ר׳ אברהם הירירה ואת ר׳ משה חיים לוצאטו. נלך אחר סדר הזמנים, ועל כן נקדים את שני המקובלים מן הסיעה השנייה לשני המקובלים מן הסיעה הראשונה.

ר׳ אברהם הירירה ור׳ משה חיים לוצאטו

המקובל הראשון שפירש את משמעותה של קבלת האר״י הוא ר׳ אברהם הירירה.[31] הוא פתח את השער למקובלי הסיעה השנייה, שקיבלו דעתו כי קבלת האר״י היא חידה ומשל, אלא שהם מצאו לה נמשל שונה לגמרי מן הנמשל שהוא מצא לה. אחד מאלה הוא ר׳ משה חיים לוצאטו, שהרצה בצורה מסודרת את נמשלו של מהלך ההאצלה שלימד האר״י.[32] נשווה עתה בין נמשליהם של ר״א הירירה ושל רמ״ח לוצאטו, ואחר נבקש את מקורו של ההפרש העצום ביניהם.

[א] עיקר המשל.

עיקר מעיינו של ר״א הירירה היה בפירושו של אדם קדמון. רוב מניינו ורוב בניינו של ספר שער השמים, שבעה מתוך עשרת ה׳ספרים׳ שבו, עוסק במשמעותו של אדם קדמון.

חשיבותו של אדם קדמון מתבלטת כבר מסקירת מבנה הספר. ב׳ספר׳ הראשון שבשער השמים מציג ר״א הירירה את הקבלה הראשונה בקצרה. ב׳ספר׳ השני הוא מתחיל להציג את קבלת האר״י, אך מפסיק במקומות התלויים במשמעותו של אדם קדמון. את הצגת המקומות הללו משאיר ר״א הירירה ל׳ספר׳ העשירי והאחרון, אחר שיבאר את אדם קדמון כראוי. ב׳ספר׳ השלישי הוא מפרש את אין סוף. ב׳ספר׳ הרביעי מפרש ר״א הירירה את משמעותו של אדם קדמון, ומכאן ואילך הוא עוסק בו ובכל הנובע ממנו. באותו ׳ספר׳, בפרק השלישי, הוא מציג ארבע שאלות בעניינו של אדם קדמון, ובחמשת ה׳ספרים׳ הבאים הוא עונה על השאלות הללו ומוסיף דברים בעניינו של אדם קדמון. נמצא כי רובו המוחלט של שער השמים עוסק באדם

30 ר׳ אברהם יצחק הכהן קוק, אורות הקודש, כרך א, ירושלים תרצ״ח, עמ׳ קי–קיא.

31 ספריו על קבלת האר״י נרשמו לעיל הערה 15, ותוארו לעיל סעיף עג.

32 ספריו על קבלת האר״י נרשמו לעיל הערה 17, ותוארו לעיל סעיף ק.

קדמון ובמשמעותו, וממילא נשענת כל הבנתה של האצילות, על פי ר״א הירירה, על משמעותו של אדם קדמון.

ר׳ אברהם הירירה פירש גם את משמעותו של הצמצום, אבל לא בתחילת ספרו. ב׳ספר׳ חמישי, פרק 7, הוא פירש את הצמצום בקצרה, וב׳ספר׳ שביעי, מהפרק השמיני ואילך, פירש אותו באריכות. דבר זה אומר דרשני. כל הספרים המפרשים את קבלת האר״י הולכים אחר סדרה של ההאצלה ופותחים בצמצום העומד בראשה, ואילו ר״א הירירה דחה את פירושו על עניין הצמצום ל׳ספר׳ השביעי. מדוע לא הלך ר״א הירירה אחר סדר ההאצלה שלימד האר״י? כיוון שהשתית את משמעותה של קבלת האר״י על אדם קדמון ועל מובנו עסק ר״א הירירה תחילה באדם קדמון ורק אחר כך פירש את הצמצום.

גם ר׳ משה חיים לוצאטו ביקש את משמעותו של סדר ההאצלה על פי שיטתו של האר״י, אלא שהוא הלך בדרך אחרת. שלושה ספרים כתב רמח״ל לפרש את קבלת האר״י – קל״ח פתחי חכמה, דעת תבונות וכללים תצ״ד – ורוב מניינם ורוב בניינם עוסק בצמצום, בקלקול ובתיקון, ולא באדם קדמון. ספר קל״ח פתחי חכמה נחלק לקל״ח פתחים, ורק חמישה מהם (לא–לה) עוסקים באדם קדמון. ספר דעת תבונות נחלק לקצ״ה סעיפים, ורק שבעה עשר מהם (עח–צד) מפרשים את אדם קדמון. כללים תצ״ד נחלק לל״ו כללים, ורק שניים מהם (ח–ט) עוסקים באדם קדמון.[33]

פירוש הצמצום הוא יסוד הבנתו של רמ״ח לוצאטו את קבלת האר״י. את שלושת הספרים המפרשים בפרוטרוט את נמשלה של קבלת האר״י פתח רמ״ח לוצאטו בפירוש משמעותו של הצמצום. אחר הקדמות קצרות בראש כל אחד מן הספרים פירש רמח״ל את הצמצום בקל״ח פתחי חכמה בפתחים כד–ל, בדעת תבונות בסעיפים כו–נג, ובכללים תצ״ד בכללים ב–ו. בכך הלך רמח״ל אחרי סדרו המקורי של מהלך ההאצלה בכתבי האר״י – אף הוא פותח בצמצום וממשיך באדם קדמון ובעולם האצילות.

ממשמעות הצמצום גזר רמ״ח לוצאטו את משמעותה של האצילות כולה. בכל שלושת הספרים הללו פירש רמח״ל תחילה את נמשלם של הצמצום ושל הקו והרשימו שמתגלים ממנו, ועל פי נמשל זה המשיך לפרש את נמשלם של הקלקול ושל התיקון ושל מהלך ההאצלה הבא בעקבותיהם. משמעותו של הצמצום מבריחה אפוא אליבא דרמ״ח לוצאטו את האצילות כולה מן הקצה אל הקצה.

[ב] עיקר הנמשל.

ר״א הירירה ורמ״ח לוצאטו פירשו באריכות רבה את נמשלה של קבלת האר״י. תיאור שני הנמשלים חורג מגבולות ספרנו, ועל כן נציג הנה רק את תמציתם.

33 בשלושה ספרים אלו פירש רמ״ח לוצאטו את האצילות שבראשה הצמצום שממנו מתגלים הקו והרשימו. בספרים שכתב רמח״ל לפני שנת ת״ץ הוא פירש את האצילות שבראש הצמצום שממנו מתגלים הקו ושורש הדין, ולא פירש בהם את משמעותו של אדם קדמון כלל. על שתי התקופות בכתיבתו של רמח״ל ועל ההפרש הגדול ביניהן כתבתי בפרוטרוט בספרי זוהר רמח״ל, ירושלים תשנ״ז, עמ׳ קג ואילך.

- ר׳ אברהם הירירה השעין את פירוש נמשלה של האצילות על משמעותו של אדם קדמון. למשמעות זו שני עיקרים חשובים, והם נובעים משני מקורות שונים.

העיקר האחד: אדם קדמון הוא העלול הראשון בסדר ההאצלה, הווי אומר העלול שהוא אחד ושלם לגמרי והוא השכל הראשון. עיקר זה מלמד על היחס בין אין סוף, שהוא המאציל, ובין אדם קדמון, שהוא הנאצל הראשון. על עיקר זה חזר ר״א הירירה במקומות רבים, בהגדרות שונות ובניסוחים אחדים, ורק מעט מהם נביא הנה.

> כי מהאחד ומהטוב האלוהי ייאצל עולם אחד... **עלולו השלם** לגמרי;[34] עלול **אחד שלם לגמרי**;[35] עלול **אחד** שלם ביותר;[36] עלול **אחד** שהוא מעבר לכל היתר, מרומם **ושלם** מכולם.[37]
>
> מן הסיבה הראשונה לא נבע לראשונה במישרין ובאופן בלתי אמצעי כי אם רק אותו **עלול שלם לגמרי**, שמקובלנו ומורנו יקרא לו בעקבות מחברו האלוהי של הזוהר אדם קדמון;[38] עלול **שלם** לגמרי;[39] עלולו הבלתי אמצעי **והשלם** ביותר.[40]
>
> **העלול הראשון והמעולה** ביותר;[41] עלול **ראשון ושלם** לגמרי;[42] עלולה **הראשון והשלם** ביותר של הסיבה הראשונה;[43] העלול **הראשון השלם** ביותר של הסיבה האינסופית העליונה.[44]
>
> **עלולו האציל** ביותר;[45] עלולה **השלם** ביותר והשתקפותה הבהירה ביותר של הסיבה הראשונה;[46] הנמצא **הראשון** והמדרגה המעולה ביותר;[47] עלולו המעולה ביותר והמחשבה הראשונה והכוללת.[48]
>
> מושכל אחד שיקיף בעצמו את כל המושכלים ושיהיה **השכל הראשון**;[49] שאדם קדמון הנאצל ממנו באופן בלתי אמצעי, יהיה **המושכל הראשון**.[50]

34 שער השמים, ספר רביעי, פרק 2, דפוס 656, עמ׳ 360.
35 שם, שם, שם, עמ׳ 358; ספר שישי, פרק 4, עמ׳ 428; ומקומות נוספים.
36 שם, ספר שמיני, פרק 14, שם, עמ׳ 541; ומקומות נוספים.
37 שם, ספר שישי, פרק 1, שם, עמ׳ 415.
38 שם, ספר רביעי, פרק 1, שם, עמ׳ 353.
39 שם, ספר שישי, פרק 1, שם, עמ׳ 415; ופעמים נוספות.
40 שם, ספר שביעי, פרק 8, שם, עמ׳ 484.
41 שם, ספר שני, פרק 2, שם, עמ׳ 320.
42 שם, שם, שם, שם, עמ׳ 320.
43 שם, ספר שמיני, פרק 3, שם, עמ׳ 501.
44 בית אלהים, ספר שני, פרק 8, דפוס 656, עמ׳ 72.
45 שער השמים, ספר חמישי, פרק 1, דפוס 656, עמ׳ 378.
46 שם, ספר שישי, פרק 15, שם, עמ׳ 461.
47 שם, שם, פרק 14, שם, עמ׳ 458.
48 שם, ספר עשירי, פרק 10, שם, עמ׳ 597.

כך פתרה קבלת האר״י לר״א הירירה את הבעיה שנתחבטו בה הפילוסופים בדבר היחס בין האחד ובין הריבוי. על שאלתם כיצד יימצא הריבוי מן האחד ענה ר״א הירירה כי אמנם מן האחד אין יוצאים עלולים רבים אלא עלול ׳אחד לגמרי׳, הוא אדם קדמון. קבלת האר״י, על פי פירושו של ר״א הירירה, לא רק מתיישבת עם דברי הפילוסופים אלא גם עונה על שאלותיהם ופותרת את הקושיות שנתלבטו בהם.

> כי מן האחד במה שהוא אחד, לא יוכל לנבוע כי אם אחד... באופן, **שמהאחד הפשוט** לגמרי לא **ינבע** באופן בלתי אמצעי כי אם **אחד בלבד**.[51]
> **מהאחד הטהור ינבע** באופן בלתי אמצעי עולם אחד שהוא **אחד לגמרי**, ומהטוב העליון ינבע עולם אחד שהוא טוב לגמרי... כי מהאחד ומהטוב האלוהי ייאצל עולם אחד, שיהיה דומה ככל שאפשר לסיבתו... ובהיותו אחד פשוט וטהור לא יפיץ במישרין מחוץ לעצמו כי אם רק **דבר אחד**.[52]

העיקר השני: אדם קדמון הוא המבוע והחיות של האצילות. עיקר זה מלמד על היחס בין אדם קדמון, שהוא הנאצל הראשון, ובין כל הנאצלים הבאים אחריו. גם על עיקר זה חזר ר״א הירירה בניסוחים רבים, ורק מעט מהם נביא הנה.

> עילת העילות, אדם קדמון... הוא זה אשר **מעניק חיים** וכוח פועל לעשר הספירות הנאצלות כולן... בהיות אדם קדמון כמו המים והנפש שישקו, שיקיימו, שיפרו ושיגדלו אותן;[53] **המבוע והחיות** של עולם האצילות;[54] אדם קדמון... אפשר לראות בו את **הכול**, כמו בית הגנזים והאוצר לכל מה שהמאציל הראשון רצה להאציל, האציל, מאציל ויאציל.[55]
> מהסיבה הראשונה לא נבע באופן בלתי אמצעי כי אם רק עלול אחד שלם לגמרי, ובאמצעותו **נבעו כל אלה** שלאחריו;[56] שיימצאו באדם קדמון, כמו בנמצא המתהווה הראשון והשלם ביותר, כל יתר **הישויות הנובעות** ממנו;[57] באופן, שבסבב אין סוף רק עלול אחד, סיבב בו על ידי המספר הכולל המשתקף באלפא ביתא ובצירופיה, את כל **המהויות והישויות** שבתחילה כלל אותן בעצמו ואחרי כן **יאצילן** לכולם.[57]

49 שם, ספר רביעי, פרק 2, שם, עמ׳ 360.
50 שם, ספר עשירי, פרק 10, שם, עמ׳ 598.
51 שם, ספר רביעי, פרק 1, שם, עמ׳ 353.
52 שם, שם, פרק 2, שם, עמ׳ 360.
53 שם, ספר שמיני, פרק 5, שם, עמ׳ 512–513.
54 שם, ספר חמישי, פרק 9, שם, עמ׳ 400.
55 שם, ספר שמיני, פרק 8, שם, עמ׳ 520.
56 שם, ספר רביעי, פרק 2, שם, עמ׳ 358.
57 שם, ספר שמיני, פרק 8, שם, עמ׳ 521.

מנין למד ר״א הירירה את שני העיקרים האלה? על מי הסתמך בבואו לפרש את משמעותו של אדם קדמון? שני מקורות שונים עמדו לפניו.
את העיקר הראשון נטל מן הפילוסופיה הניאופלטונית. ר״א הירירה מצטט עשרות פילוסופים, ועל יסוד דבריהם הוא מפרש את אדם קדמון כ׳עלול שלם לגמרי׳ וכ׳עלול אחד לגמרי׳.[58]
את העיקר השני למד ר״א הירירה מר״י סרוק בעת שהיה עמו ברגוזה, כמתואר לעיל סעיף לב. אחר שר״א הירירה נתקשה בעניינו של אדם קדמון, ענה לו ר״י סרוק כי אדם קדמון הוא פנימיותה וחיותה של האצילות.[59]

> ... לפי מה שאני מבין, עלולו הראשון והמעולה ביותר של אין סוף, הסיבה הראשונה, כלומר אדם קדמון... וסגולתו, הנפשתו או חייו, יהיו אורותיהם של המוח, העיניים, האוזניים, החוטם והפה המטאפוריים של **אדם קדמון**, שבצאתם ממנו **יעניקו חיים**, כוח ותוספת **לאצילות** ולעשר הספירות הנאצלות...
> ואין זו המצאה או מחשבה שלי, כי אם הקדמתו של החכם סרוגו, שבהשיבו על אותה השגה וקושיה עצמה **שהצגתי בפניו** בעיר **רגוזה** שבמחוז איליריה, **אמר לי כי אדם קדמון** ואורותיו היא **הפנימיות והחיות** של האצילות, כלומר הפנימי אשר יחדור בעשר הספירות הנאצלות, והחיות אשר תנפיש אותן.[60]

שני העיקרים משלימים זה את זה ומפרשים את משמעותו של אדם קדמון מכל צדיו. ׳עלול שלם אחד לגמרי׳ מלמד על היחס בין אדם קדמון ובין אין סוף שלפניו, ו׳המבוע והחיות של האצילות׳ מלמד על היחס בין אדם קדמון ובין כל הנאצלים שאחריו.

- ר׳ משה חיים לוצאטו השעין את פירוש נמשלה של האצילות על משמעות הצמצום. מן הצמצום נתגלו הקו והרשימו, ואותם פירש רמח״ל כשתי הנהגות עיקריות של המאציל.[61]

רמח״ל מפרש כי הצמצום משמעו שההאצלה תהיה מוגבלת ובלתי שלמה.

> רצה הא״ס ב״ה ועזב את בלתי תכליתו ולקח לו דרך פעולה מוגבלת, וזה נקרא **צמצום** א״ס ב״ה.[62]

58 ר״א הירירה ציין את שמות הפילוסופים שעל ספריהם נסמך, ונ׳ יושע בתרגומו החדש והשלם (נזכר לעיל סעיף עג) פענח את המקורות הללו בשלמותם.

59 מעין זה נמצא בחיבורים שנכתבו בבית מדרשו של ר״י סרוק: ׳והפילוסופי׳ קראו לדבר הזה נפש העולם והמקובלים קראו אותו אויר קדמון׳ (דרוש המלבוש, לעיל סעיף מד, כת״י 323, דף 136 ע״א), ׳ונקרא אויר קדמון והוא נפש העולם׳ (יונת אלם, לעיל סעיף מה, דפוס 342, פרק א) ועוד.

60 שער השמים, ספר שמיני, פרק 6, דפוס 656, עמ׳ 515–516.

61 על שתי הנהגות אלו כתבתי באריכות במאמרי היסטוריה צורך גבוה, ספר היובל לרב מרדכי ברויאר (בעריכת מ׳ בר אשר), ירושלים תשנ״ב, עמ׳ 709–771; ובספרי זוהר רמח״ל, ירושלים תשנ״ז. את עיקריהן של שתי ההנהגות כתב רמח״ל בתחילה בהערות שהוסיף בגיליונותיו של ספר אוצרות חיים, כמתואר לעיל סעיף ק.

62 קל״ח פתחי חכמה, פתח כד, דפוס 1064, עמ׳ סג.

הצמצום הוא מה שהאדון ב״ה כבש כביכול חוק טובו בבריאת נבראיו, שלא לעשותם שלימים אפילו לפי ערכם, כל שכן שלא עשאם לפי ערכו.[63]

מהצמצום נתגלו תחילה הרשימו ואחר הקו. אלו הן שתי הנהגות: הרשימו הוא הנהגת הטוב והרע, ואילו הקו הוא הנהגת השלמות המבקשת לתקן את הכול ולגלות את הייחוד.

הרשימו הוא הכח הנשאר לשרש עניני העולם וכלל מדרגות ההנהגה, שאינו אלא כרושם קטן לגבי מה שנסתלק... והרשימו הזה הוא שורש מציאות התחתונים **בבלתי שלימות**, והוא **שורש עניני הטוב ורע** שבאים בשיקול אחד.[64]

הקו הוא **השלימות** שחוזר האדון ב״ה וכולל בהנהגתו לנמצאים להשלים חסרונות ענינם... והנה **הנהגת הטוב ורע** משמשת בגלוי, **והנהגת השלימות** משמשת בהעלם, והשלימות מסבב הדברים בדרך נסתר להיות הכל נשלם בהשואת ההטבה בלא רע.[65]

קו הא״ס ב״ה, **הנכנס** בתוך **הרשימו**, נעלם בו בפנים בכל מדרגותיו ונקרא **שמנהגו**... והיינו לפי ענין שתי ההנהגות... **הנהגת הטוב ורע והנהגת היחוד**.[66]

שתי ההנהגות קשורות זו בזו ואחוזות זו בזו. הקו מנהג את הרשימו, מתקן את חסרונותיו ומוליך אותו אל גילוי הייחוד.

הרשימו הוא מדה אחת נולדה מהעלם השלמות והיחוד, בה תלוים כל עניני **הדינים** ובהם כל עניני **הרע**... **והקו** הוא שורש הנשמה, הולך בכח **יחודו לשלוט** על כל חלקי הרשימו, ולהראות סוף סוף שכל מה שנראה היפך מן האמת בכח ההעלם הנה חוזר **להראות ולגלות יחודו העליון**.[67]

מכאן עולה משמעותו של הצמצום: בו נוסדה ההנהגה האלוקית המוליכה את ההיסטוריה מתחילתה ועד סופה. מן הצמצום נובעות שתי ההנהגות, הנהגת הייחוד (הקו) והנהגת הטוב והרע (הרשימו), והיחס ביניהן, וכך נקבע בו מהלכה של ההיסטוריה כולה.

בצמצום הושרש שילכו הדברים לפי הנהגת העולם עד הסוף, פירוש, שיוכלו הקלקולים להמצא, אך שסוף הכל יחזור הכל לתיקון האחרון, שהיחוד יֵראה לאמיתו. ועל פי הדרך הזה הושם החק שסוף דבר נעשה המציאות בסוד טוב ורע... ויהיה הכוונה שיתגבר כח ההטבה עד שכל **קלקול יחזור לתקון**, ואז יוודע **היחוד** לאמיתו.[68]

63 כללים תצ״ד, כלל ב, דפוס 1066, עמ׳ רמח.
64 שם, כלל ה, דפוס 1066, עמ׳ רמט.
65 שם, כלל ו, דפוס 1066, עמ׳ רמט.
66 קל״ח פתחי חכמה, פתח כח, פירוש, חלק א, הבחנה א, דפוס 1064, עמ׳ פב.
67 שם, פתח מא, פירוש, חלק א, הבחנה ד, דפוס 1064, עמ׳ קמג.
68 שם, פתח ל, דפוס 1064, עמ׳ פט.

פירוט שתי ההנהגות – כל אחת מהן והיחס ביניהן – הוא עמוד התווך של שיטת רמח״ל בפירוש משמעותה של קבלת האר״י. כל מהלך ההאצלה שלימד האר״י, מן הצמצום ועד סוף האצילות, אינו אלא מהלכן של שתי ההנהגות האחוזות זו בזו והמבקשות לגלות את הייחוד.

עד הנה ציטטנו משני ספרים שכתב רמח״ל: קל״ח פתחי חכמה וכללים תצ״ד. בשני ספרים אלו ביאר רמח״ל את שתי ההנהגות על פי מונחיו של ספר אוצרות חיים בהרצאת מהלך ההאצלה, ומשום כך ניכר בדבריו כי הם נשענים על קבלת האר״י וכי את משמעותה הם באים לפרש. בספר שלישי, דעת תבונות, הלך רמח״ל בדרך שונה. בספר זה לא הזכיר רמח״ל את מונחיה של קבלת האר״י, ולשתי ההנהגות קרא בשמות ובכינויים משלו. גם ספר דעת תבונות מפרש את מהלך ההאצלה המפורט באוצרות חיים, ועלינו מוטלת המלאכה לחדור בעד מונחיו ומושגיו ולהבין על מה נסמכו ולמה נתכוונו.
בספר דעת תבונות קרא רמח״ל לרשימו בשם 'מידת המשפט' ולקו בשם 'מידת השליטה והממשלה היחידית'.

> **שתי מידות** שם הקב״ה לנהג בם את עולמו, אחת **מידת המשפט**, ואחת **מידת השליטה והממשלה היחידית**. מידת המשפט היא מידת הטוב ורע, שבה תלויים כל עניני הטובות והרעות בכל תולדותיהם... מידת הממשלה היחידית היא מידת תיקון כל הנבראים בכחו ית'... והיא הסובבת והולכת בהעלם בכל דרכי המשפט עצמו, לסבב כל דבר אל **השלמות** לבד.[69]

שני שמות אלו הם דוגמה לשמות הרבים שקרא רמח״ל לשתי ההנהגות, וכולם לדבר אחד נתכוונו – לקו ולרשימו שעליהם נוסד סדר ההאצלה על פי קבלת האר״י.
כך קרא רמח״ל לקו: הנהגת הנצחיות,[70] הנהגת הייחוד,[71] מידת השליטה והממשלה היחידית,[72] מידת הממשלה,[72] הנהגת השלמות,[73] מדת טובו אשר לפי חק שלמותו לפי ענין ממשלתו,[74] מדת ממשלתו ושליטתו,[75] הנהגת התיקון הכללי,[76] השגחת השליטה והייחוד.[77]
וכך קרא לרשימו: הנהגת הזמן,[78] הנהגת הטוב ורע,[79] מידת המשפט,[80] מדת השכר ועונש,[81] הנהגת המשפט,[82] ההנהגה של השכר ועונש,[83] השגחת משפט השם ית'.[84]

69 דעת תבונות, סעיף נ, דפוס 1065, עמ' מב.
70 פירוש אדרא רבא, חלק א, ירושלים תש״ן, עמ' קט.
71 קל״ח פתחי חכמה, פתח כח, פירוש, חלק א, הבחנה א, דפוס 1064, עמ' פב.
72 דעת תבונות, סעיף נ, דפוס 1065, עמ' מב.
73 כללים תצ״ד, כלל ו, דפוס 1066, עמ' רמט.
74 דעת תבונות, סעיף מח, דפוס 1065, עמ' מ.
75 שם, סעיף מח, שם, עמ' מא.
76 שם, סעיף קע, שם, עמ' קצה.
77 דרך ה', חלק ב, פרק ח, סעיף א.
78 פירוש אדרא רבא, חלק א, ירושלים תש״ן, עמ' קט.

שתי הנהגות אלו שונות זו מזו לחלוטין. האחת, הנהגת הטוב ורע, היא ההנהגה השופטת כל פרט ופרט על פי מעשיו וגומלת אותו לטוב או לרע על פי הצדק והיושר. השנייה, הנהגת הממשלה הגמורה, היא ההנהגה המוליכה את הכול אל גילוי הייחוד האלוקי והדואגת לתיקון הבריאה בכללותה. אף על פי ששתי ההנהגות שונות זו מזו הן אחוזות זו בזו, ובשתיהן יחד מנהג הקב״ה תמיד את הנבראים.

לעיל, עמ׳ 1060, הבאנו את הדברים שכתב רמ״ח לוצאטו על שתי ההנהגות במונחיה המקוריים של קבלת האר״י — קו ורשימו, ועתה נביא את הדברים שכתב בספר דעת תבונות על שתי ההנהגות במונחיו שלו — מדת הממשלה והשליטה ומדת השכר ועונש.

> ונמצא שבאמת בשתי מדות אלה אוחז האדון ב״ה תמיד, ושתים אלה קבע בחוקו מוסדי ארץ, א׳ **מדת השכר ועונש** היא **הנהגת הטוב והרע** בשיקול אחד לזכות ולחובה, ונקראת הנהגה זאת **הנהגת המשפט**, שהקב״ה יושב ודן כל העולם כולו לפי מעשיהם הטובים והרעים, ואתיא תוך משפטו זה **מדת טובו** אשר **לפי חק שלמותו** לפי ענין ממשלתו, שבכוחו הוא רוצה לתקן את כל נבראיו. והנה לפי מדת השכר ועונש, הקב״ה כביכול משעבד מעשיו למעשי בני אדם, שאם הם טובים גם הוא ייטיב להם, ואם הם רעים יוכרח כביכול להענישם, וכענין הכתוב תנו עוז לאלהים... ולפי **מדת ממשלתו ושליטתו** אמר, ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד.[85]

לעיל, עמ׳ 1060, הבאנו את פירושו של רמח״ל על הצמצום. שם אחז רמח״ל במונחי האר״י והזכיר את ה׳צמצום׳ במפורש, ואילו בספר דעת תבונות אחז במונחיו שלו וכינה את הצמצום במלים ׳הכוונה התכליתית׳. שם נקט רמח״ל מלותיו של האר״י וכתב כי מגמת ההאצלה היא ׳שיתגבר כח ההטבה עד שכל קלקול יחזור לתקון׳, ואילו בדעת תבונות נקט מלותיו שלו וכתב ׳שהקב״ה מסיבות מתהפך בעומק עצתו ומגלגל גלגולים תמיד להביא העולם אל השלמות הזה׳.

> ואמנם בהיות **הכוונה התכליתית** רק **גילוי היחוד** ולא העלמו... שב על כל פנים והשקיף במדת טובו ולפי חק **ממשלתו להשלים** סיבוב **כל ההנהגה** הזאת **בתיקון הכללי**. וזה דבר פשוט, כי כבר שמעת איך קץ שם לחשך זה של הטוב ורע כל זמן השיתא אלפי שנין, וכבר גזר מראשית אחרית אשר תכלינה כל אלה, וישאר **יחודו מגולה** וטובת

79 קל״ח פתחי חכמה, פתח כח, פירוש, חלק א, הבחנה א, דפוס 1064, עמ׳ פב; דעת תבונות, סעיף מח, דפוס 1065, עמ׳ מ; כללים תצ״ד, כלל ו, דפוס 1066, עמ׳ רמט.

80 דעת תבונות, סעיף נ, דפוס 1065, עמ׳ מב.

81 שם, סעיף מח, דפוס 1065, עמ׳ מ–מא.

82 שם, שם, שם, עמ׳ מ.

83 שם, סעיף קע, שם, עמ׳ קצה.

84 דרך ה׳, חלק ב, פרק ח, סעיף א.

85 דעת תבונות, סעיף מח, דפוס 1065, עמ׳ מ–מא.

העולם קבועה לנצח נצחים... אם כן כל יום ויום שעובר נמצא העולם קרב יותר אל שלמותו, ולא עוד אלא שהקב״ה מסיבות מתהפך בעומק עצתו **ומגלגל גלגולים תמיד** להביא העולם אל השלמות הזה... כי ודאי אין הקב״ה רוצה לאחוז **בדרך הטוב ורע** כל כך זמן ואחר כך לעזבה ולתפוס **בדרך הממשלה והיחוד** ברגע אחד כאדם המתחרט ומתנחם, אלא מעומק עצתו ית׳ הוא לגלגל מסיבותיו מעומק חכמה כל כך עד שמתוך הטוב ורע עצמו נגיע סוף סוף לדבר זה שיהיה **הכל נשלם** ויהיה הוא ית״ש **מגלה יחודו**.[86]

[ג] קלקול ותיקון.

ההבדל בין ר״א הירירה ובין רמ״ח לוצאטו מתבלט בסוגיית הקלקול והתיקון שנתבארה בקבלת האר״י. שניהם מפרשים את משמעותם של הקלקול והתיקון, אך דרכיהם שונות מן הקצה אל הקצה.

ר״א הירירה פירש את הקלקול והתיקון לא במרכז ספרו אלא רק בסופו — ב׳ספר׳ העשירי של שער השמים.[87] הוא מתאמץ למצוא להם משמעות בדרך ההיגיון והפילוסופיה, אך גם אחרי שהוא מפרש את משמעותם אין הם נעשים לעיקר בהבנתו את קבלת האר״י. מדברי ר״א הירירה וממהלך ספרו עולה בבירור כי קשה לו לפרש את הקלקול והתיקון, וכי אלמלא עשאם האר״י לעיקרי מהלך ההאצלה לא היה מפסיד פירושו של ר״א הירירה מאומה.

לעומתו פירש רמח״ל את הקלקול והתיקון בהרחבה ובאריכות יתרה. בספר קל״ח פתחי חכמה הוא מפרש את מהותם של הקלקול והתיקון בארבעים ותשעה פתחים (לו–פד), בספר דעת תבונות הוא מפרש אותם בשלושים ושמונה סעיפים (צו–קלג), ובספר כללים תצ״ד בעשרה כללים (י–יט). רמח״ל לא הסתפק בפירוש מהותם של הקלקול והתיקון, ובכל אחד מן הספרים הללו המשיך לבאר בפרוטרוט את מעשה התיקון בכל שלביו. הקלקול והתיקון הם עיקרי נמשלה של קבלת האר״י — ההנהגה האלוקית המבקשת לגלות את הייחוד, והם פעולותיהן היסודיות של שתי ההנהגות — הנהגת הייחוד והנהגת הטוב והרע. רק על ידי אפשרות הקלקול שלאחריו התיקון תיתכן החזרת הרע לטוב ותושג התגלות הייחוד. מדברי רמח״ל וממהלך ספריו עולה בבירור כי אלמלא הקלקול והתיקון אין הוא יכול לייסד על קבלת האר״י את שיטתו בדבר שתי ההנהגות שבהן מנהג הקב״ה את עולמו. לא זו אף זו, רמח״ל לא הסתפק במושגי הקלקול והתיקון שמצא לפניו בקבלת האר״י אלא הוסיף עליהם את התיקון הכללי — התיקון המחזיר את הרע כולו לטוב גמור ומגלה את השלטון האלוקי המוחלט.

[ד] בין שני הנמשלים.

מה מקור ההפרש הגדול בין דרכו של ר״א הירירה ובין דרכו של רמ״ח לוצאטו?

ר״א הירירה פירש את מהלך ההאצלה כמהלך של **בריאה** והתהוות, כסדר של המצאת המציאות. אדם קדמון הוא ראשון הנאצלים והשלם שבכולם, הוא ׳עילת העילות׳ ו׳עלול אחד שלם לגמרי׳, ועל כן ראה בו ר״א הירירה את עיקרה של ההאצלה הבוראת.

86 שם, שם, עמ׳ לט–מ.

87 שער השמים, ספר עשירי, פרק 6 ואילך, דפוס 656, עמ׳ 590 ואילך.

לעומת זאת, רמ״ח לוצאטו פירש את מהלך ההאצלה כמהלך של **הנהגה** והשגחה, כתהליך של שלטון וממשלה, כסדר של משפט וגמול. הצמצום, הקלקול והתיקון הם מניעי ההנהגה וההשגחה והם סיבות המשפט והגמול, ועל כן ראה בהם רמ״ח לוצאטו את עיקריה של ההאצלה המנהיגה.

ההבדל בין שני המקובלים מתחדד בבירור היחס בין האחד ובין הריבוי. שניהם שאלו עליו, אבל שאלותיהם הפוכות זו לזו:
ר״א הירירה שאל כיצד **מן האחד יימצא הריבוי**, וענה: על ידי אדם קדמון. מעילת כל העילות לא נאצלים עלולים רבים אלא עלול אחד שלם לגמרי, שהוא אדם קדמון.
רמ״ח לוצאטו שאל כיצד **מן הריבוי יימצא האחד**, וענה: על ידי הצמצום. בצמצום נוסדה ההנהגה האלוקית המגלגלת את המסיבות והמאורעות הרבים אל גילוי הייחוד והממשלה היחידית.

ר׳ שלום שרעבי ור׳ שלמה מולכו

ר׳ שלום שרעבי סמך על קבלת האר״י ובנה עליה קומה שנייה.[88] הוא קיבל את כל דברי האר״י והוסיף עליהם כהנה וכהנה. מהלך ההאצלה על פי קבלת הרש״ש ארוך ממהלך ההאצלה שלימד עליו האר״י, ומפורט ממנו עשרת מונים. על כל החידושים והתוספות הללו בנה הרש״ש את סדר הכוונות המיוחד לשיטתו, שעליו נסמכו סידורי התפילה הידועים בשם ׳סידורי הרש״ש׳.
קבלת הרש״ש סבוכה מאוד, ואינה עניין לספר זה. רק עיקרים אחדים ממנה נציג כאן, מעט מן המעט מכל החידושים והתוספות שהוסיף ר״ש שרעבי על דברי האר״י.

ר״ש שרעבי חידש כי דברים שלימד האר״י על מקום אחד נכונים גם למקומות נוספים כי הכול הוא ׳בערכין׳, כלומר נאמר בצורה יחסית. ערכו של נאצל מסוים מתבטא ביחסו אל הקודם לו ואל המאוחר לו, וערך זה יכול להתקיים גם בנאצל אחר שגם הוא מתייחס באופן זהה אל הקודם לו ואל המאוחר לו. משום כך מחיל הרש״ש את הדברים שלימד האר״י בנאצל אחד גם על נאצל נוסף – על הנאצל שהוא ב׳ערכו׳ של הנאצל הראשון. כך נכפל ונשלש מהלך ההאצלה שעליו לימד האר״י – מאורעות שהאר״י לימד כי הם מתרחשים במקום אחד חוזרים ומתרחשים במקומות נוספים בסדר ההאצלה.

> וזה **בערך** זו״ן, אמנם **בערך** הפרצופים העליונים מהם גם הם נקראו זו״ן... אבל **בערך** הפרצופים העליונים מהם כל אותו הכללות אינו כי אם פרטי הזו״ק לבד לכן גם הם נקראו זו״ן, ומקום זו״ן **בערכם** הוא כמו בי״ע בערך זו״ן, וכן א״א **בערך** עתיק, ועתיק **בערך** מה שלמעלה ממנו... כי **הכל מיוסד על ערכי הכינויים** לבד, אבל אין ביניהם שינוי

88 ספריו על קבלת האר״י נרשמו לעיל הערה 3. כתבי האר״י שהיו בידיו תוארו לעיל סעיף קג.

כלל, אלא לפי זכות האורות ושינוי עילוי המקומות כך הוא שינוי מיעוט הרגשתם בתחתונים.[89]
הרי נתבאר היטב מ״ש כי כל פרצופי כל העולמות הם נק׳ זו״ן שהם ו״ק, כל פרצוף נקרא בן שהוא זו״ן **בערך** הפרצוף העליון שעליו שנקרא או״א **בערכו**, וגם אותו הפרצוף העליון גם הוא נקרא זו״ן **בערך** הפרצוף שלמעלה ממנו, וכן כולם.[90]

עוד חידש הרש״ש כי דברים שאמר האר״י נכונים גם בכללות, גם בפרטות וגם בפרטי פרטות. כך נכפלים דברי האר״י, והם נמצאים במקומות אחדים באצילות.

ונמצא כי מה שנתבאר בדברי הרב ז״ל סדר תיקון והלבשת הפרצופים הוא **בפרטות** פרצופי דכל פרצוף ופרצוף... וגם זה שכתבנו הוא **בכללות**, אמנם הענין היה **בפרטי פרטות** בפרט האחרון שאפשר לפרט... וכן היה הענין בכל י״ס דכל פרצוף וכל ספירה, ועד״ז היה **בכללות** כל העולמות דא״ק ואבי״ע.[91]
ונדבר בתיקוני פרצופי א״ק ואבי״ע דאצילות דא״ק איך נכללו ונתקנו בעובי ואורך כנז״ל, ואיך אין מוקדם ומאוחר, ומהם נבין איך היה הענין **בכללות** כל העולמות וגם **בפרטי פרטות**... גם נודע כי כל פרצוף כלול מכ״ה פרצופים שהם כלים דנרנח״י כל א׳ כלול מנרנח״י, והם כ״ה בחינות מלבישים זה את זה בשוה... הרי נתבאר סדר תיקון כללות הכ״ה פרצופים דכל פרצוף **דפרטי** פרצופי א״ק ואבי״ע דא״ק ודא״ק ואבי״ע דאבי״ע...[92]

אחד מעמודי התווך של קבלת הרש״ש הוא ענין הפנימיות והחיצוניות. ר׳ שלום שרעבי יישב סתירות רבות בדברי האר״י באוקימתות כי מקום אחד מתאר את הפנימיות ומקום אחר את החיצוניות, וכל אלו נאמרו ׳בערכין׳. עוד הוסיף הרש״ש לפרש כי יש פנימיות דחיצוניות וחיצוניות דחיצוניות וכו׳, וכך נוספו בחינות רבות ושונות על אלו שכבר נאמרו בקבלת האר״י.

באופן כי הענין **חיצוניות ופנימיות** הוא **בערכין**, כי האור היותר זך ופנימי נק׳ **פנימיות** לאור היותר גרוע וחיצון ממנו, אמנם הכלים דכל הפרצופים יקראו **חיצוניות** אמיתי לאורות והנרנח״י המלובשים בהם, גם הו״ק דכל פרט נק׳ חיצוניות **בערך** הג״ר, והכל ענין אחד... וכעד״ז הולכים ומתחלקים ונפרטים הכלים והאורות הנז׳... גם כללות פרצופי האחור נק׳ חיצון **בערך** פרצופי הפנים...[93]
והנה ידוע כי בכל העולמות יש חיצוניות ופנימיות כוללים, כי באצי׳ יש אבי״ע דחיצוניות מלביש לאבי״ע דפנימיות, וכל אחד נחלק לחיצוניות ופנימיות, כי בי״ע דאבי״ע דחיצוניות דאצילות נקרא **חיצוניות דחיצוניות** דאצילות, והם מלבישים לאצילות דאבי״ע הזה

89 הקדמת רחובות הנהר, נהר שלום, ורשה תרנ״א, דף ב ע״ב.
90 שם, שם, דף ג ע״ב.
91 שם, שם, דף ז ע״א.
92 שם, שם, דף ו ע״א–ע״ב.
93 שם, שם, דף יג ע״א.

> דחיצוניות, וזה האצילות נקרא **פנימיות דחיצוניות**, וכולו בכללותו נקרא חיצוניות לאבי״ע דפנימיות דאצילות העומד לפנים ממנו...[94]

את כל אלה, ועקרונות נוספים שלא הובאו הנה, סיכם ר״ש שרעבי בכלל שמשווה את הנאצלים זה לזה ומצמצם את ההבדל ביניהם.

> באופן שכל העולמות דא״ק ואבי״ע **שוים במציאותם, וכל מה שיש בזה יש בזה**, ואין חילוק ביניהם אלא במהות האור לבד.[95]

על שיטתו של ר׳ שלום שרעבי יצא ר׳ שלמה מולכו לחלוק.[96] בספרו שמן זית זך הוא מצטט את דברי הרש״ש, מקשה על חידושיהם וטוען כי אין להם מקור בדברי האר״י. חמישים סעיפים בספר, וכל אחד מהם פותח בדברי ׳אור השמש [=א׳להי ו׳מקובל ר׳ב ה׳חסיד ש׳לום מ׳זרחי ש׳רעבי]׳ וממשיך בהשגותיו של ׳שמ״ן [=ש׳למה מ׳ולכו נ׳ר״ו]׳. בהשגות אלה טוען ר׳ שלמה מולכו כי דברי האר״י נהירים וברורים גם בלא חידושיו והוספותיו של הרש״ש, ועל כן אין צורך בהם.

ר׳ שלמה מולכו התנגד לשיטת הרש״ש הכוללת ומפרטת את דברי האר״י באמרו כי ההתפרטות לא נזכרה בדברי האר״י כלל ואינה נצרכת להבנתם.

> והנה לכאורה תשובה זו נכונה, אמנם לע״ד לא ידעתי מי הכריחו לפרט פרטות זה מה **שלא נז׳ כלל** בדברי הרב זלה״ה... ואילו כדבריו ז״ל היה בחי׳ הז״מ [=הז׳ מלכים] ה׳ פעמים בכל פרצוף, וזה **היכן נז׳ או נרמז** בדרושי הרב זלה״ה כדי לשנות מפשטות לשונות הרב זלה״ה.[97]

השגה זו חוזרת ונשנית בדברי ר״ש מולכו. שוב ושוב הוא תמה על חידושי ר״ש שרעבי שאין להם מקור בדברי האר״י.

> לא הראה לנו הרב ש״ש ז״ל **היכן נז׳** בדרושי הרב ז״ל שמקרה המלכים היה בעולמות בי״ע, שהרי בכל הדרושים **לא נז׳** ענין השבירה רק בעולם האצי׳, כי אפילו מקום עולמות בי״ע עדיין לא היה בזמן השבירה.[98]
>
> הנה ענין זה שכתב הרב ש״ש ז״ל שצריך לכוין בכל המשכת מוחין להמשיך בתוכ׳ העשר הויו״ת המנוקדות שהם הנרנח״י דאותם המוחין כו׳, דבר זה **לא נזכר ולא נאמר בשום מקום** מכתבי הרב זלה״ה לא בדרושים ולא בכונות, ובשער המוחין לא מצאתי שם. רק

94 שם, שם, דף יג ע״ב.

95 שם, שם, דף יא ע״ב.

96 ספרו על קבלת האר״י נרשם לעיל הערה 4. כתבי האר״י שהיו בידיו תוארו לעיל סעיף קד.

97 שמן זית זך, סעיף א, שאלוניקי תקל״ט, דף א ע״ב.

98 שם, סעיף ב, שם, דף ה ע״א.

שכתב שלפעמים לוקח ז״א בחי׳ הנרנח״י... וזה ודאי פשוט הוא בכמה מקומות, אבל שצריך לכוין להמשיך אותם בתוך המוחין זה היכן נאמר, כי בכל דרושי הרב זלה״ה ובכל הכונות **לא נאמר** זה... כי בכל כתבי הרב זלה״ה לא נאמר רק שצריך לכוין המשכת המוחין, אבל שצריך לכוין בהויו״ת המנוקדות ולהמשיכם בתוכם של המוחין זה **היכן נאמר**.[99]

לחידושיו הגדולים הגיע הרש״ש בעקבות קושיות שהקשה על דברי האר״י. ר״ש מולכו מסלק את הקושיות הללו בפשטות, ועל כן אין הוא מבין מדוע נצרך הרש״ש ׳להמציא׳ חידושים שלא נמצאו כתובים בדברי האר״י.

העולה מכל הכתוב הוא כי דברי הרב זלה״ה הם ברורים, והעיקרא קושיא ליתא כדי שנצטרך לסדר ותירוץ הרב ש״ש ז״ל **להמציא** שכל הבירורין צריך שיתוקנו ע״י פרצופי וחו״ב דא״ק כי הדר אשר סידר **לא נמצא כתוב** בכתבי הרב ז״ל, וגם דבר זה של עליית הבירורין להתקן ע״י פרצופי וחו״ב דא״ק **לא נמצא כתוב** בדברי הרב ז״ל... וכיון שהעיקרא קושיא ליתא **מי הכריחנו** לכל זה. כנלע״ד ברור ופשוט בדברי הרב ז״ל.[100]

במקומות אחדים טוען ר״ש מולכו כי לא רק שאין לחידושי הרש״ש מקור בדברי האר״י אלא שהם גם סותרים אותם.

הנה זה סדר התיקון אשר סדר בבחי׳ הג״ר ובבחי׳ הו״ק **לא ידעתי מקומו** איו בדרושי הרב ז״ל, וגם הוא הרב ש״ש ז״ל לא הראה אותו לנו, כי לעת כזאת נראה לכאורה שמצאתי בדרושי הרב ז״ל **הפך דבריו** ז״ל.[101]

הבאנו עיקרים מעטים ממלוא שיטותיהם הנבדלות והחלוקות של ר״ש שרעבי ור״ש מולכו. על עיקרים אלה נוסיף עתה מחלוקת עקרונית אחת שנתגלעה ביניהם, ואשר יש בה כדי ללמד על כלל דבריהם. מחלוקת זו עוסקת בעליית העולמות, שהיא אחת מפעולות התיקון על פי קבלת האר״י. הרש״ש חידש כי לא נתכוון האר״י לומר שהעולמות עולים ממקומם למקום גבוה יותר אלא לומר כי המוחין הנוספים ובאים אליהם מגדילים את שיעור קומתם. חידוש זה ממשיך את שיטתו של הרש״ש כי הכול נאמר ׳בערכין׳, כפי שהובא לעיל, וכך הכול צריכים תיקון והמשכת מוחין.

אמנם צריך להבין ענין עליות אלו לפי משמעות פשט הדברים, אעפ״י שאינם כפשוטם שיש בהם סודות נעלמים... והענין הוא שצריך להבין אם עליות אלו הוא כעין דילוג, שמדלגים ונעקרים ממקומם עולים הפרצופים למעלה... אם כן מה מעלה וגדולה זו היא להם, אחר שכל הפרצופים של כל העולמות עליונים ותחתונים בצביונם ודמיונם עולים כפי שיעור

99 שם, סעיף מד, שם, דף קלו ע״א.

100 שם, סעיף ה, שם, דף יח ע״א.

101 שם, סעיף י, שם, דף לז ע״א.

עליית הזו״ן, ולמה ישתנה שמם ויקראו בשם הפרצופים שעלו למקומם אחר שגם אותם הפרצופים עלו כנזכר... האמנם לפי מ״ש לעיל שכל פרצופי כל העולמות נקראים זו״ן, שהם ו״ק **בערך** הפרצופים העליונים שעליהם וצריכים עיבור יניקה ומוחין ע״ד מ״ש בזו״ן דאצי׳... והנה ז״א דאצי׳ נתקן **ונתוסף** ובא לו פרצוף השלישי שהוא בינה עם **מוחין** דנרנח״י דנשמה ע״י ישסו״ת כנז״ל, וע״י תוספת פרצוף זה **נגדל כשיעור קומת** ישסו״ת... וכן היה לכל פרצופי כל העולמות, וע״י **תוספת** פרצוף זה **נגדל כל פרצוף** כשיעור קומת הפרצוף שעליו.[102]

ר׳ שלמה מולכו הביא את דברי ר״ש שרעבי ומצא כי הפוכים הם מדברי האר״י. על כן חלק ר״ש מולכו על הרש״ש בחריפות, וחזר לפרש את דברי האר״י על עליית העולמות כפשוטם – עלייה ממקום אחד למקום גבוה יותר. על קושייתו של הרש״ש כי כיוון שהכול עולים ממקומם אין רבותא בעלייה זו, עונה ר״ש מולכו כי בעצמות אין שינוי ורק הכלים עולים ממקומם הראשון אל מקום גבוה יותר. כך עולים הכלים ומלבישים מקום גבוה יותר של העצמות, וזהו עילוים וזהו תיקונם.

הנה בחקירה זאת שחקר הרב ש״ש ז״ל לע״ד נבהלתי מראות איך **העלי׳ עיניו** מאשר הרב ז״ל בעצמו חקרה וגם הכינה ברוח קדשו, ובה הקדים לנו הקדמה עיקרית בחכמה הזאת... הרי מבואר בב׳ מקומות הללו איך הרב ז״ל חקר חקירה זו בענין התכללות והתעלות העולמות והפרצופים אלו באלו... וא״כ לא אדע... למה הרב ש״ש ז״ל העלים עיניו ממקומות האלו, ולא עוד אלא כי מבואר הוא איך תירוץ וישוב הרב ש״ש ז״ל הוא **הפך תירוץ וישוב** הרב זלה״ה. כי הרי לפי תירוץ הרב ש״ש ז״ל אין שום בחי׳ מסתלקת ממקומה הראשון, רק כי על כל בחי׳ ובחינה **ניתוסף עליה עוד פרצוף** אחד מלמעלה על בחי׳ הפרצופים שהיו לה מקודם, אבל הפרצופים אשר היו מקודם לכל בחי׳ ובחי׳ לא זזו ולא נסתלקו ממקומם הראשון, ואילו לפי ישוב הרב זלה״ה הוא מבואר איך הוא **הסתלקו׳ גמור לכל בחי׳ ובחי׳** ממקומה הא׳ אשר היתה שם, כי הבחי׳ העליונה היא מסתלקת סילוק גמור ממקום היותה בראשונ׳ **ועולה יותר למעלה** במקום יותר עליון.[103]

ועל זה תירץ הרב כי לעולם העליון **מסתלק ממקומו ממש** והתחתון עולה וממלא מקומו... כי הגוף **והכלים** של העליון הם המסתלקים ממש ממקו׳ היותם בראשונה ועולי׳ להלביש את עצמות יותר מעולה ממה שהיה בו בתחלה, **והעצמו׳** שהיה בו בתחלה **נשאר במקומו**, ואז מסתלקי׳ הגוף והכלים של התחתון ועולים ומלבישים את העצמות של העליון שהוא יותר מעולה מהעצמות שהיה להם במקומם בתחלה, כאדם הקונה לעצמו נשמה יותר יקרת הערך מהנשמה שהיתה לו בתחלה, ועלייה זו היא מעלת **עלייה גמורה**. ואז חוזר התחתון להיות בחי׳ העליון ממש בבחי׳ העצמות, ולכן נק׳ התחתון בשם העליון,

102 הקדמת רחובות הנהר, נהר שלום, ורשה תרנ״א, דפים ח ע״ג – ט ע״א.

103 שמן זית זך, סעיף לה, דפים קכא ע״א – קכב ע״א.

על שעלה במקומו והלביש עצמותו, באופן כי לפי תירוץ הרב זלה״ה הוא **הסתלקות ממש ועלייה ממש**... והוא **הפך** תירוץ הרב ש״ש ז״ל, שאמר שאין שום בחי׳ זזה ומסתלקת ממקומה הראשון.[104]

הצגנו כאן רק את עיקרי דבריו של ר״ש מולכו, ומהם אפשר ללמוד על המחלוקת הגדולה שניטשה בינו ובין ר״ש שרעבי. על שיטותיהם של שני מקובלים אלה עדיין לא נכתב מאומה, והוא מעוות שיוכל לתקון.

[קיז] שני מהלכים

נפלגו מפרשי האר״י לשתי סיעות, אבל בדבר אחד נשתוו כולם – מהלך ההאצלה המיוחד לקבלת האר״י. כל המתבונן היטב בספריהם של המקובלים האחרונים יראה כי מהלך אחד של האצלה מונח לפני כולם, בו הם דנים ואותו הם מפרשים. מהלך זה פותח בצמצום אור אין סוף וממשיך בנאצלים אלה: אדם קדמון, אצילות, קלקול, תיקון, הוספת מוחין. זהו מהלך ההאצלה שבו נודעה קבלת האר״י למקובלים האחרונים, ובפירושו עסקו כל המבקשים להבין את שיטתה המיוחדת.

מהלך זה מיוחד הוא בסגנונו ובדרך הרצאתו. כל הפותח אחד מן הספרים שדברי האר״י נסדרו בהם ימצא תיאור מסודר, רציף ועקיב של ההאצלה מראשה לסופה. העולמות העליונים פרושים לפני האר״י, והוא משרטט את מבניהם באריכות רבה ובלשון מפורטת ומדויקת. האר״י מתאר את סדר האצילות ללא קושיות ותירוצים, וכמעט ללא מקורות ואסמכתאות. הוא מרצה את קורות ההאצלה ואת מאורעות ספירותיה בדיוק רב, מאורע אחר מאורע, ואין הוא מפרש את תכליתה ואת משמעות פרטיה. הרצאת האר״י דומה ליומן שרושם את המאורעות ואינו שואל לסיבותיהם ולתוצאותיהם. אין האר״י מפרש את טעמה של ההאצלה ואת תכלית מהלכה, ואין הוא מסביר כיצד היא מבטאת את היחס בין האלוק ובין האדם.

מהלך זה שונה תכלית שינוי מדברי המקובלים הראשונים. חיבוריהם של אלה כורכים יחדיו את תיאור ההאצלה עם פירוש טעמה ותכליתה. הם שואלים למהותן של הספירות, ומבארים כיצד הן מבטאות את דרכי ההנהגה האלוקית. הם מגלים את פנימיותה של האצילות ואת הדרך שבה היא מפרשת את היחס בין האדם ובין בוראו. כל אלה חסרים במהלך ההאצלה שבו נודעה קבלת האר״י.

מהלך ההאצלה הזה, בסגנונו המיוחד הגדוש פרטים והמחוק משמעות, הוא שגרם למקובלים האחרונים להיחלק לשתי סיעות – לסיעה שרואה את מהלך ההאצלה שלם ועל כן מעיינת ומדייקת בפרטיו הרבים, ולסיעה שרואה אותו חסר ועל כן מבקשת להשלימו בגילוי משמעותו ותכליתו.

104 שם, שם, דף קכב ע״ב.

מהלך ההאצלה על פי קבלת האר״י שהיה מונח לפני המקובלים שבאו אחריו מיוחד לא רק בדרך הרצאתו אלא גם בסדרו. אמנם נפלגו הדעות בדבר משמעותה של קבלת האר״י אבל לא נחלקו בעניינו של מהלך ההאצלה שהיא מלמדת. הכול מסכימים כי מהלך ההאצלה שהרצה האר״י פותח בצמצום אור אין סוף וממשיך בנאצלים שבאים בעקבותיו: אדם קדמון, אצילות, קלקול, תיקון, הוספת מוחין. סדרו של מהלך ההאצלה קבע את דרכם של המקובלים שביקשו את משמעותה של קבלת האר״י. כולם פתחו את דבריהם בבירור משמעותו של העיקר העומד בראשית ההאצלה – צמצום אור אין סוף.[105] בדרכים שונות הלכו, ועל כן נשתנו פירושיהם לצמצום מן הקצה אל הקצה. תקצר היריעה ולא נוכל לפרט כאן את האופנים השונים שבהם פירשו את משמעותו של הצמצום, אך בדבר אחד נשתוו כולם – בדרך שבה פירשו את הצמצום בה פירשו את ההאצלה כולה. משום כך ביקשו הם את משמעותו של הצמצום, וממנה ועל פיה גזרו את משמעותה של ההאצלה כולה. על פי משמעות הצמצום הם המשיכו לבאר את הגיונה הפנימי של קבלת האר״י כדי לקשור את כל עיקריה – צמצום, קלקול, תיקון, הוספת מוחין – למהלך שלם ורציף שמשמעות אחת חורזת את כולו.

כיוון שהתאמצו הכול לפרש את הצמצום ולבאר את משמעותו, וכיוון שעשאוהו בניין אב למהלך ההאצלה כולו, כתבו עליו באריכות ובעמקות ואילו בשאר עיקריה של ההאצלה מיעטו לעסוק.

אחד העיקרים המיוחדים לקבלת האר״י הוא המוחין. כל המעיין בכתבי האר״י יודע כי רוב בניינם ורוב מניינם עוסק במוחין ובכל הקשור אליהם. האר״י מתאר את מהלכם של המוחין – את מוצאם ואת מובאם, את מקורם בספירות העליונות ואת דרכם אל הספירות התחתונות. עוד פירש האר״י את מבנה המוחין ואת הכלול בהם, את סוגי המוחין ואת זמני הופעתם, את פעולות המוחין ואת תוצאותיהן.[106] את כל אלה מרצה האר״י באריכות רבה, בפרטי פרטים ובלשון מדויקת מאוד. תיאור המוחין מתפרש על פני דרושים ושערים רבים הערוכים ומסודרים בכתבי האר״י ותלמידיו. לעומת כל אלה קיצרו מפרשיה של קבלת האר״י בביאור המוחין ומשמעותם. הם הסבירו בקצרה את עניינם של המוחין, רק כהשלמה לעניינו של הצמצום ולשאר מהלכה של ההאצלה. כך, למשל, כתב ר׳ אברהם הירירה על המוחין בספר שער השמים רק פרק אחד (ספר עשירי, פרק 17), ורמח״ל הקדיש לפירושם שישה פתחים (קיא–קטז) מתוך קל״ח פתחי חכמה, שלושה עשר סעיפים (קמ–קנב) בדעת תבונות ושני כללים (כב–כג) בכללים תצ״ד.

נמצא כי פירושי המקובלים האחרונים על הצמצום ועל המוחין עומדים ביחס הפוך להרצאת האר״י על הצמצום ועל המוחין. רק שורות מועטות הרצה האר״י על הצמצום, ואותן פירשו המקובלים האחרונים בעמודים רבים. לעומת זאת, הקדיש האר״י עמודים רבים להרצאת

105 רק ר׳ אברהם הירירה לבדו פתח את דבריו בבירור משמעותו של אדם קדמון, כמתואר בסעיף הקודם.

106 מהלכם של המוחין יתואר בפרוטרוט להלן סעיפים קמח–קמט, קנב, קנו–קנח, קס, קסב, קסה.

עניינם של המוחין, ואילו המקובלים האחרונים צמצמו דבריהם עליהם והקצו לפירושם רק מקום מועט.

מדוע ביכרו המקובלים האחרונים את ביאור משמעותו של הצמצום על פני ביאור משמעותם של המוחין? שלוש תשובות בדבר.

א. הצמצום נאמר בראשית ההאצלה, ואילו המוחין בסופה. המפרשים הלכו אחר סדרה של ההאצלה, שהרי ברור שהכול הולך אחרי הראשית, וודאי שהצמצום מלמד על המוחין ולא להפך.

ב. כיוון שהצמצום הוא תחילתה של ההאצלה אפשר ללמוד ממנו על היחס בין האלוק ובין הנברא וממילא גם על מהותה של ההאצלה כולה.

ג. את הצמצום הורה האר״י בצמצום גדול ורק דברים מעטים ענה בו, ואילו את עניין המוחין לימד בהרחבה יתרה ובפירוט רב. משום כך קל לפרש את משמעותו של הצמצום מלבקש את משמעותם של כל הפרטים הרבים האגודים וקשורים זה בזה בעניין המוחין.

היחס ההפוך בין דברי האר״י ובין דברי מפרשיו בעניינם של הצמצום ושל המוחין אומר דרשני. מה הם המוחין ומדוע האריך האר״י כל כך בתיאורם? מה היא משמעותם של המוחין? האם בדבריו הארוכים על המוחין גילה האר״י עצמו את משמעותם? האם נוכל אז להקיש ממשמעותם של המוחין אל משמעותו של הצמצום? האם יכולה הבנת המוחין להאיר באור חדש את משמעותה של קבלת האר״י כולה?

השאלות הללו פותחות לנו שער אל משמעותה המקורית של קבלת האר״י. אם נדע את משמעותם של המוחין נוכל להקיש ממנה אל משמעותה של ההאצלה כולה. הוספת המוחין היא תכליתו של מהלך ההאצלה והיא סוף תיקונו, ועל כן משמעותם תוכיח על משמעותו ועל שאיפתו של המהלך כולו. הבנת משמעותם של המוחין תישען על דרושים ארוכים ומפורטים ולא רק על משפטים בודדים, וממילא תישען משמעותה של קבלת האר״י על קרקע בטוחה ויציבה. לא זו אף זו. אם נמצא דברים שכתב האר״י עצמו בפירושיו ובמאמריו על משמעותם של המוחין נוכל להסיק מהם על משמעותה המקורית של ההאצלה כולה – המשמעות שהאר״י עצמו הבינה, הכינה וגם חקרה.

•

ראינו כיצד עמד לפני כל המקובלים מהלך האצלה אחד שבראשו צמצום אור אין סוף ועליו סמכו הם את פירוש משמעותה של קבלת האר״י. האומנם רק מהלך האצלה אחד נמצא בקבלת האר״י? אולי יימצא בה מהלך האצלה נוסף – מהלך האצלה שהוספת המוחין היא עיקרו והיא תכליתו? אולי יימצא בה מהלך האצלה נוסף – מהלך האצלה שילמד הן את מבנהו המפורט הן את תכליתו ואת משמעותו? אולי יימצא בה מהלך האצלה נוסף – מהלך האצלה שיצא מתחת ידי האר״י עצמו ואשר בו הוא הודיע את משמעותו המקורית?

[קיח] שתי שיטות

לעיל, סעיף קטז, ראינו כיצד פירשו המקובלים שלאחר האר״י את קבלתו ואת שיטתו. דברי המקובלים האחרונים אינם מקור יחיד להבנת שיטתו של האר״י, וכבר יכולים אנו להבינה ולפרשה על פי השוואתה אל שיטותיהם של המקובלים הראשונים. השוואה מדוקדקת בין מהלך ההאצלה שלימדה הקבלה הראשונה ובין מהלך ההאצלה שלימדה קבלת האר״י תלמדנו במה תיבדל היא מקודמותיה ומה הם עיקריה וחידושיה.

לא נוכל לערוך כאן את שיטת האר״י אל מול שיטותיהם השונות של כל המקובלים הראשונים, ועל כן בחרנו במקובל שהיה סמוך ונראה לאר״י הלא הוא ר׳ משה קורדובירו. בספרו הגדול, פרדס רמונים, לימד הרמ״ק את מהלך ההאצלה בשלמות ובפרוטרוט, ומאליהן עולות השאלות: מה היחס בין קבלת הרמ״ק ובין קבלת האר״י? האם קיבל האר״י את דברי הרמ״ק או חלק עליהם מכול וכול? האם הלך בעקבותיו או סלל לו דרך חדשה לגמרי?

כבר שאלו תלמידי האר״י ומפרשי דבריו את השאלות הללו. מיד לאחר פטירת האר״י נתחבט ר׳ חיים ויטל בדבר ההבדל בין שיטת רבו ובין שיטתו של ר׳ משה קורדובירו.

> של״ג. ראש חדש חשון, אחר ג׳ חדשים שנפטר מורי ז״ל. ראיתי בחלום להר׳ משה קורדואירו ז״ל בפתח חברת תלמוד תורה שבצפת, והשבעתיו שיגיד לי האמת בענין אופן לימוד חכמת הקבלה בעולם הנשמות, אם הוא על פי דרכו או דרך מורי ז״ל. ויאמר לי, שתי הדרכים אמת. אמנם דרכי היא על דרך הפשט אל המתחילים בחכמה זו, ודרך רבך היא פנימית והעיקרית. וגם אני עתה למעלה איני לומד אלא בדרך רבך.[107]

שאלתו של ר״ח ויטל מניחה כדבר ברור כי קבלת הרמ״ק וקבלת האר״י הולכות בשתי דרכים שונות. אין הוא מציג הבדלים בין הרמ״ק ובין האר״י ואין הוא מבקש הכרעה בפרט מסוים שהם חולקים בו זה על זה, אלא שואל על שתי דרכים — דרכו של הרמ״ק מול דרכו של האר״י. כך גם עונה לו הרמ״ק בחלומו: ׳שתי הדרכים׳, ׳דרכי׳ ו׳דרך רבך׳. תשובה זו קובעת הפרש הדרגי בין שתי הדרכים, אך אינה מורה על הבדל בתוכנו של מהלך ההאצלה או על מחלוקת בין שיטתו של הרמ״ק ובין שיטתו של האר״י.

הבדל חד יותר נמצא בדברי ר׳ שמשון ב״ק. בסוף ׳סדר האצילות בקיצור מופלג׳ ששלח מירושלים לאיטליה בשנת שמ״ה, הוא מביא את תשובתו של האר״י על שאלה זו.

> שמעתי ששאלו להחכם המקובל אשכנזי... והשיב להם שכל ימי החכם והרבה מהמחברים שעמדו לפניו כל ימיהם היו דורשים אלא בעולם התוהו... נמצא שמה שרמזו המקובלים הראשונים לא דברו אלא בעולם התוהו הנ״ל קודם הזיווג... ודרך האר״י הוא אחרי התיקון והזיווג.[108]

107 יומנו של ר׳ חיים ויטל (ספר החזיונות), דפוס 94, עמ׳ נז.

108 הציטוט הובא בשלמותו לעיל סעיף לה.

גם תשובה זו מציגה את קבלת הרמ״ק ואת קבלת האר״י כשתי דרכים שונות, אלא שהיא מוצאת ביניהן הבדל בתוכנו של מהלך ההאצלה – קבלת הרמ״ק עוסקת בעולם התוהו ואילו קבלת האר״י עוסקת בעולם התיקון. אחר תשובה זו הלך ר׳ משה זכות.

> והו׳ ע״ה [=הרמ״ק] כתב כן, מפני שלא נגל׳ לו סוד ההתלבשו׳ שהוא תיקון העולמות, שהוא מן הסודות והסגולות המופלאות שבו נודעה גדולת חכמת האר״י... אכן להרמ״ק לא נמסרו רזי התיקון.[109]

ביסודן של שתי התשובות נמצאת טענה אחת משותפת: קבלת הרמ״ק וקבלת האר״י הן שתי דרכים שונות זו מזו ומקבילות זו לזו. שתי התשובות מניחות כדבר ברור כי קבלת הרמ״ק וקבלת האר״י הן שתי מערכות שלמות ואין ביניהן נקודות משיקות או חולקות. כל אחת עומדת לעצמה, אין מחלוקות ביניהן ואין לאחת קושיה או פרכה על חברתה. טענה זאת היתה המסד לעמדות המקובלים שאחרי הרמ״ק והאר״י. הם פירשו כל שיטה לעצמה, ולא דנו בהבדלים ובמחלוקות שביניהן.[110]

ברם, אם נתבונן באיגרתו של ר׳ שמשון ב״ק נמצא כי התשובה המובאת בה גזורה על פי מידותיה של קבלת האר״י ולא על פי מידותיה של קבלת הרמ״ק. אמנם האר״י העמיד, על פי שיטתו שלו, את מצב הספירות שדיבר בו הרמ״ק – ספירות ולא פרצופים – כמצבו של עולם התוהו, אבל לא לכך נתכוון הרמ״ק עצמו. בספרו פרדס רמונים כתב באריכות על ייחוד הספירות ועל זיווגן, ופירש באלו דרכים יימשך השפע אל הנבראים. הרמ״ק לא הכיר את עולם התוהו ולא כתב על אודותיו, אלא ידע רק מצב אחד של האצילות – המצב שבו היא ממשיכה את האור ואת השפע אל הנבראים. אין זאת אצילות של תוהו אלא אצילות של תיקון, אצילות של יחוד ושל זיווג הספירות, אצילות של המשכת האור והשפע.
אכן כך נכתב בחיבור ׳סוד האצילות׳ שהעתיק ר׳ חביב קומאגי, שתואר לעיל סעיף ל. גם מחברו של קובץ זה פירש את ההבדל בין שיטת הרמ״ק ובין שיטת האר״י, אבל נוסחו שונה מנוסחו של ר״ש ב״ק.

> ועדיין זה עולם התוהו לפי שאין בו זווג, ובמצב הזה הספירות שסדרם החכם השלם כמה״ר משה קורדואירו זצק״ל בספרו של עסיס רימונים דהיינו מלכות חכמה תחת יסוד כזה... **שלפי דרכו הוא עולם הזווג כנראה שם, ולפי דרכנו הוא עולם התוהו** שאין בו זווג בין זעיר לנוקביה.[111]

109 יודעי בינה, דף סה ע״ד, פירוש זוהר ח״א צד ע״ב. צוטט על ידי י׳ תשבי, העימות בין קבלת האר״י לקבלת הרמ״ק בכתביו ובחייו של ר׳ אהרן ברכיה ממודינה, ציון לט (תשל״ד), עמ׳ 80.

110 יוצאת מן הכלל מחלוקתם של מקובלי איטליה על אודות המחלוקת שבין הרמ״ק ובין האר״י על מקומם של ההיכלות. דבריהם הובאו על ידי י׳ תשבי, העימות (לעיל הערה 109), עמ׳ 49–50. אלא שמחלוקת זו אינה קשורה ליסודות האצילות אלא לפרט קטן שאין בו כדי ללמד על הבדלי השיטות של הרמ״ק והאר״י.

111 כת״י 228, דף 1 ע״א.

על כן צריכים אנו לשאול: מה בין המשכת השפע על פי קבלת הרמ״ק ובין המשכת השפע על פי קבלת האר״י? במה הסכים האר״י לדברי הרמ״ק על ההנהגה ובמה חלק עליהם? במה נשתוו הרמ״ק והאר״י בפירוש זיווג הספירות ובמה נחלקו ביניהם? תשובות על שאלות אלו ילמדונו על ההבדלים והמחלוקות שבין קבלת האר״י ובין קבלת הרמ״ק באשר לאחד מיסודותיה של האצילות – דרכי ההנהגה והמשכת השפע.

בירור היחס בין קבלת הרמ״ק ובין קבלת האר״י צריך להיעשות גם בעניינם של שאר עיקריה של ההאצלה. אחד מהם הוא חידושו הגדול של ר״מ קורדובירו כי הספירות הן עצמות וכלים יחד.[112] האם הסכים האר״י לחידושו של הרמ״ק? האם הוסיף עליו או גרע ממנו?

ועד שאנו מבקשים לברר את ההבדלים בין הרמ״ק ובין האר״י נשאל: האם יש בידינו דברים מפורשים של האר״י שבהם ציטט מדברי הרמ״ק כדי לחלוק עליהם? האם נמצאים לפנינו מקומות שבהם הקשה האר״י על שיטת הרמ״ק והציע תמורתה את שיטתו שלו? אם יש מקומות כאלה כי אז קבלת הרמ״ק וקבלת האר״י אינן שתי דרכים מקבילות זו לזו אלא שתי דרכים חותכות זו את זו. נקודות המפגש ביניהן יורו כיצד נובעת קבלת האר״י מקבלת הרמ״ק – במה היא מסכימה לה, במה היא חולקת עליה ובמה היא מוסיפה ומחדשת על פניה.

[קיט] שני קונטרסים

בסעיפים הקודמים ראינו כיצד נתפרשה קבלת האר״י בספרי המקובלים האחרונים וכיצד אפשר לפרשה על פי ספרי המקובלים הראשונים. בכל אלה נוכחנו לדעת כי עדיין חסרים אנו את הבנתה של קבלת האר״י: תכליתו ומשמעותו של מהלך ההאצלה המיוחד לה.

בסעיפים הקודמים העלינו כי מהלך האצלה אחד עמד לפני כל מפרשיה של קבלת האר״י, ועל פיו הם ציירו את דיוקנה וביקשו את משמעותה. מהלך זה פותח בצמצום וממשיך בהרצאה מפורטת של מבנה ההאצלה אך אינו מודיע את טעמה ואת משמעותה.

בעקבות כל אלה שאלנו: האם יכולים אנו להשלים את החסר? אולי עסק האר״י במשמעותה של האצילות ופירש את תכליתה, ורק בגלל קוצר ידנו לא הגענו לכל דבריו? האם מהלך ההאצלה שעמד לפני המקובלים האחרונים יחיד הוא בכתבי האר״י, או אולי נמצא מהלך האצלה נוסף – מהלך שמפרט את ההאצלה ומודיע את משמעותה המקורית כפי שהאר״י עצמו הבינה וגם כתבה?

כדי לענות על שאלות אלו עלינו לשוב אל תחילת דברינו ולבדוק על אלו חיבורים בקבלת האר״י סמכו המקובלים האחרונים את פירוש משמעותה. הלכנו אל ספריהם ומצאנו כי נסמכו כולם על קונטרס אחד – 'דרוש אדם קדמון'. דרוש זה כתבו ר' חיים ויטל, והוא הנפוץ והנודע מכל חיבוריהם וקונטרסיהם של האר״י ותלמידיו. מהלך ההאצלה שנכתב בקונטרס זה ייצג את קבלת האר״י בעיני כל לומדיה ומעייניה.

112 בכך נדון להלן סעיף קצט.

דרוש אדם קדמון עמד לפני המקובלים בשתי צורות. הוא נעתק בקונטרס לעצמו, בשם 'דרוש אדם קדמאה'.[113] הוא נערך ונסדר בראש כל החיבורים המרצים את סדר ההאצלה על פי קבלת האר"י, ואלה הם: שער ההקדמות שערך ר' חיים ויטל,[114] שער ההקדמות שערך ר' שמואל ויטל,[115] ספר הדרושים שערך ר' אפרים פנצירי,[116] ספר הדרושים שערכו ר' בנימין הלוי ור' אלישע גוואשטלה,[117] אוצרות חיים שערך ר' יעקב צמח,[118] ודרך עץ חיים שערך ר' מאיר פופרש.[119]

'דרוש אדם קדמון' הוא קונטרס המרצה את מהלך ההאצלה מראשו לסופו: הוא פותח בצמצום, ממשיך באדם קדמון, ואחר מפרט את סדרו של עולם האצילות. בדרוש זה החלו הכול את לימודם ואת עיונם בשיטת האר"י, ועל פיו צרו את דיוקנה ופירשו את טעמה. מהלך ההאצלה שהאר"י מרצה בדרוש זה הוא מסודר, רציף ועקיב. האר"י מתאר את ההאצלה מראשה לסופה, שלב אחרי שלב, מן הצמצום ועד סוף עולם האצילות. הוא מתאר את כל הנאצלים בפרטי פרטים, ומפרש בדיוק רב כיצד הם יוצאים זה מזה וכיצד הם מתלבשים זה בזה. את כל אלה מורה האר"י ללא קושיות ותירוצים, וכמעט ללא מקורות ואסמכתאות. אין הוא מסתייע בדברי קודמיו, ואף אין הוא חולק עליהם. בגלל כל אלה נראית קבלת האר"י עצמאית ומחודשת, ולא אחוזה ותלויה בשיטות קודמיה.

מעתה נשאל: האומנם לא פירש האר"י בעצמו את משמעותו של מהלך ההאצלה? האומנם לא ציין האר"י כל מקור לשיטתו? האומנם לא נסמך על דברי קודמיו ולא חלק עליהם? כדי לענות על שאלות אלו עלינו לשוב אל החיבורים היסודיים, הלא הם החיבורים המקוריים שכתבו האר"י ותלמידיו,[120] ולחפש בהם קונטרסים המפרשים את משמעות ההאצלה ומציינים את מקורותיה.

ואכן, עיון מדוקדק בכתבי האר"י ימצא קונטרס נוסף העוסק בעולם האצילות וסגנונו שונה לחלוטין מסגנונו של דרוש אדם קדמון. קונטרס זה הוא פירוש ספרא דצניעותא, אחד מן הקונטרסים שכתב האר"י עצמו, כמתואר לעיל סעיף יב. פירוש ספרא דצניעותא נכלל בחיבורים המכנסים את פירושי האר"י על הזוהר: שער מה שהעתקתי מכתיבת יד מורי, בספר עץ חיים שכתב ר' חיים ויטל;[121] שער מאמרי רשב"י, בשמונה שערים שערך ר' שמואל ויטל;[122]

113 חיבורים אלה תוארו בפרוטרוט לעיל סעיף טז.
114 תואר לעיל סעיף יז.
115 תואר לעיל סעיף צא.
116 תואר לעיל סעיף נ.
117 תואר לעיל סעיף נא.
118 תואר לעיל סעיף פד.
119 תואר לעיל סעיף פח.
120 נרשמו לעיל סעיף קיד.
121 תואר לעיל סעיף יז.
122 תואר לעיל סעיף צא.

וביאור קצת מאמרי הזוהר, בספר נוף עץ חיים שערך ר׳ מאיר פופרש.[123] הפירוש נכלל גם בספרי הדרושים: ספר הדרושים שערך ר׳ אפרים פנצירי,[124] וספר הדרושים שערכו ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה.[125] בכל אחד מן הספרים הללו נמצא פירוש ספרא דצניעותא בגופו או בסופו אך לא בראשו. פירוש ספרא דצניעותא היה אפוא לפני מפרשיה של קבלת האר״י, אך בדיקת חיבוריהם מעלה כי הם לא ציטטו ממנו ולא נסמכו עליו בעת שכתבו את פירושיהם.

כל המתבונן בפירוש ספרא דצניעותא ימצא כי האר״י גילה בו את משמעותה של האצילות. בעודו עוסק בפירוש דברי הזוהר הוא מבאר את תכליתם של המוחין — המשכת השפע מן האצילות אל הנבראים. הוא מפרט את סוגי השפע — שפע קבוע לקיום העולמות ושפע של חיים לנשמות שהמשכתו תלויה במעשי האדם ובבחירתו. על פי הכלל ׳ההעלם הוא הגילוי׳ מבאר האר״י את מהלך האור ואת מהלכה של ההאצלה כולה. כל אלו הם עיקריה של הנהגת האצילות, כפי שנבאר בפרוטרוט להלן סעיפים קנב–קנג. בדברים אלה הודיע האר״י עצמו את טעמה ואת משמעותה של ההאצלה, הוא ה׳נמשל׳ שעתיד רמ״ח לוצאטו להדגישו כעיקר תלמודה של קבלת האר״י.

עוד ימצא המתבונן בפירוש ספרא דצניעותא כי האר״י ציטט בו דברים מספריו של ר׳ משה קורדובירו. אין הוא מזכירם בשם אומרם, אלא נוטל משפטים שלמים שכתב הרמ״ק ומשלב אותם בתוך משפטיו שלו. כך הולך האר״י בעקבות הרמ״ק ומאמץ את דבריו, אך בד בבד הוא מקנה להם משמעות חדשה על פי שיטתו שלו בפירוש הזוהר. משפטים אלה יידונו להלן סעיף רא.

קונטרס נוסף שבו מזכיר האר״י דברים משל הרמ״ק הוא הפירוש שכתב על אדרא זוטא, זוהר ח״ג רצ ע״ב.[126] אף שפירוש זה לא הגיע אלינו בשלמותו הרי הוא מועט המחזיק את המרובה. כאן מצטט האר״י את דברי הרמ״ק בשמו ואף מציין להם מראה מקום מדויק, ואחר הוא חולק עליהם. מחלוקת זו עוסקת בדרכים ליישב סתירה בין שני מאמרים יסודיים בספר הזוהר, וממנה פינה וממנה יתד להבנת קבלת האר״י כולה. בספר פרדס רמונים יישב הרמ״ק את הסתירה בין שני המאמרים על פי דרכו, ועל כך יצא האר״י לחלוק. הוא מצטט את דברי הרמ״ק במדויק ומקשה עליהם קושיות אחדות, ואחר מציע דרך חדשה ליישוב המאמרים הסותרים. כיוון ששני המאמרים עוסקים בעניינם של זיווגי הספירות באצילות, ובפירושם תלויה הבנת ההנהגה האלוקית כולה, מגלה המחלוקת בין הרמ״ק ובין האר״י את ההבדלים היסודיים בין שתי שיטותיהם. עיון בטענות שבהן נימק האר״י את מחלוקתו עם הרמ״ק יעמידנו על ההפרש הגדול בין קבלת הרמ״ק ובין קבלת האר״י באשר ליסודה של האצילות — היחס בין האלוק ובין הנבראים.

123 תואר לעיל סעיף פח.
124 תואר לעיל סעיף נ.
125 תואר לעיל סעיף נא.
126 תואר לעיל סעיף יג.

פירוש אדרא זוטא מחזירנו אל פירוש ספרא דצניעותא. ראשיתה של המחלוקת בין הרמ״ק ובין האר״י בפירוש אדרא זוטא, ועיקרה בפירוש ספרא דצניעותא. בקונטרס זה לא ציטט האר״י את דברי הרמ״ק, אלא הציג את שיטתו שלו בפירוש שני מאמרי הזוהר וביישוב הסתירה שביניהם. כאן הוא מפרש באריכות את מהותם של שני הזיווגים שבאצילות ואת השפע הנולד מכל אחד מהם. כאן מבאר האר״י בבהירות את משמעותם של המוחין הנוספים באצילות ואת האופן שבו הם מתקנים את ספירותיה. דברים אלו, שכתב האר״י בעצמו, מבררים את אחד העיקרים החשובים שבהם יוצאת קבלתו מקבלת הרמ״ק וחולקת עליה – עניין המוחין הנוספים באצילות. בפירוש ספרא דצניעותא מלמד האר״י כי המוחין הם הם האור והשפע האלוקיים הבאים מן האצילות אל הנבראים, וכי התגלותם והמשכתם מבטאות את עליותיה ומורדותיה של ההנהגה האלוקית.

•

בדקנו את כל כתבי האר״י ומצאנו שהוא עסק גם במשל וגם בנמשל. כשם שהרצה בפרוטרוט את סדרה של ההאצלה כך כתב בבירור על תכליתה ועל משמעותה. הוא עצמו ציין את מקורותיו, הן אלה שהסכים עמהם הן אלה שחלק עליהם. את כל אלה מצאנו בפירוש ספרא דצניעותא, אך לא בדרוש אדם קדמון.

מסקנות אלו מעמידות לפנינו שאלות אחדות: האם אפשר להקיש מתוכנו של פירוש ספרא דצניעותא אל כלל כתביו ודרושיו של האר״י? האם הדברים שכתב האר״י בפירוש ספרא דצניעותא על משמעות ההאצלה ועל דרכי ההנהגה האלוקית נכונים למשמעותה של קבלת האר״י כולה?

תשובות חיוביות על שאלות אלו יפתחו בפנינו דרך חדשה להבנת דברי האר״י, אך בד בבד יזקיקו אותנו להשיב על שאלות נוספות: מדוע התחילו הכול את תלמודה של קבלת האר״י בדרוש אדם קדמון ולא בפירוש ספרא דצניעותא? מדוע ייצג דרוש אדם קדמון את שיטתו של האר״י ולא פירוש ספרא דצניעותא?

כדי להשיב על כל השאלות הללו חייבים אנו לבחון תחילה באופן מדוקדק את פירוש ספרא דצניעותא ואת דרוש אדם קדמון ואת היחס ביניהם. לכל אלו נייחד את הפרק הבא.

פרק עשרים ושבעה

משנה ראשונה ומשנה אחרונה

השאלה בדבר משמעותה של קבלת האר״י הביאה אותנו אל שני הקונטרסים היסודיים והחשובים ביותר בה: דרוש אדם קדמון ופירוש ספרא דצניעותא. שני הקונטרסים נבדלים זה מזה הן בתוכנם הן בסגנונם, והם מייצגים שתי דרכים שונות בהרצאת מהלך ההאצלה. עוד ייבדלו שני הקונטרסים במקום ובזמן חיבורם – האר״י כתב את פירוש ספרא דצניעותא במצרים לפני שנת ש״ל, ולימד את דרוש אדם קדמון בצפת בשנת של״ב. שני קונטרסים אלה הם בניין אב לכל כתביו ולכל דרושיו של האר״י, והיחס ביניהם ילמדנו על דרכה של קבלת האר״י ממשנתה הראשונה עד האחרונה.

[קכ] פירוש ודרוש (א)

דרוש אדם קדמון ופירוש ספרא דצניעותא שונים זה מזה מן הקצה אל הקצה בדרך הרצאתם את מהלך ההאצלה.

[א] מהלך ההאצלה שב**דרוש אדם קדמון** כולל את הצמצום, את אדם קדמון ואת עולם האצילות. משום כך כאשר הוא מפרש את הקלקול והתיקון שבעולם האצילות הוא תולה אותם באדם קדמון ובמילויי ההוי״ה היוצאים ממנו. את כל אלה מפרש דרוש אדם קדמון באריכות גדולה ובפירוט רב, ועל כן הוא נחשב לדרוש השלם והמקיף ביותר בין הדרושים המרצים את סדר ההאצלה על פי שיטתו של האר״י.
לעומת זאת, מהלך ההאצלה שב**פירוש ספרא דצניעותא** עוסק בעולם האצילות עצמו, אך לא בצמצום ובאדם קדמון שמעל לאצילות. משום כך כאשר הוא מפרש את הקלקול והתיקון שבעולם האצילות הוא תולה אותם בספירות הראשונות של עולם האצילות ולא בנאצלים שמעליו.

[ב] **דרוש אדם קדמון** מלמד פרטים רבים בסדר האצלת המוחין אך איננו מפרש את האצלת המוחין עצמם. אין הוא מרצה את הדרך שבה נמשכים המוחין מראש האצילות לסופה. רק מעט

מזעיר נאמר בו על זעיר אנפין ועל המוחין הנמשכים בתוכו, וכל הלומד את ענין המוחין בדרוש אדם קדמון ישכיל וידע פרטים מסוימים על העיבור והיניקה, על הלידה, על דרך כניסתם בזעיר אנפין ועל הצלם, אך לא ידע מה הם המוחין עצמם ומה הוא מהלך המשכתם מראש האצילות לסופה.

לעומת זאת, **פירוש ספרא דצניעותא** מלמד כיצד נאצלים המוחין עצמם ומאריך מאוד בביאורם – מנין הם באים, מה הם ולאן הם הולכים. הוא מפרש את מקורם של המוחין, את הדרך שבה הם יוצאים מאבא ומאימא ואת הדרך שבה הם מגדילים ומתקנים את זעיר אנפין.

[ג] **דרוש אדם קדמון** הוא דרוש מסודר. בדרוש זה הורה האר״י לתלמידיו את מהלך ההאצלה מראשו לסופו באופן מסודר ועקיב. הוא פותח בעניין צמצום אור אין סוף, וממשיך מעניין לעניין על פי סדרם של הנאצלים שלמעלה מן האצילות ועל פי סדרה של האצילות עצמה – נאצל אחר נאצל, פרצוף אחר פרצוף.

לעומת זאת, **פירוש ספרא דצניעותא** אינו מסודר אלא עובר מעניין לעניין ובאותו עניין. בעודו עוסק בפירוש מאמר שבספרא דצניעותא מצטט האר״י מאמר מספר הזוהר ועובר לפרש אותו, וכך הלאה. בדקנו את פירוש ספרא דצניעותא ומצאנו כי רובו מפרש מאמרים מאדרא זוטא ולא את ספרא דצניעותא עצמו.

[ד] **דרוש אדם קדמון** הוא דרוש ברור ופסקני. בדרוש זה הורה האר״י לתלמידיו את מהלך ההאצלה מראשו לסופו ללא קושיות ותירוצים וללא ספקות או התלבטויות בין אפשרויות שונות.

אמנם יש בדרוש אדם קדמון לשונות של ספק, אבל כולם משל ר׳ חיים ויטל הם. אין הוא זוכר מה שמע בדיוק מרבו האר״י, ועל כן הוא מביא את שתי האפשרויות שהוא מתלבט ביניהן: ׳ודע כי אני מסופק בענין זה איך שמעתי ממורי זלה״ה... והדבר הזה אצלי בספק איך שמעתי מפי מורי זלה״ה׳,[1] ׳ואמנם לא נתברר לי היטב מפי מורי ז״ל׳,[2] ׳ונראה לע״ד ששמעתי ממורי ז״ל׳,[3] ׳ואני הכותב נסתפקתי אם שמעתי ממורי ז״ל׳.[4]

לעומת זאת, **פירוש ספרא דצניעותא** גדוש בספקות ובהתלבטויות. האר״י שואל ומשיב, מקשה ומתרץ. הוא עונה תשובה אחת, אחר חוזר בו ומשיב אחרת תחתיה. הוא מציע אפשרויות שונות, זו אחר זו, לפירוש מאמר אחד של הזוהר. לעתים הוא מעדיף אפשרות אחת על פני חברתה, ולעתים הוא משאיר את האפשרויות כמות שהן ומוסיף את ציפייתו להשיג בעתיד ׳נפלאות מתורתו׳. כל הלשונות הללו של האר״י יובאו להלן סעיף קכח.

1 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דפוס 868, דף י ע״ד.
2 ר״ח ויטל, שם, שם, דף יא ע״א.
3 ר״ח ויטל, שם, שם, דף טו ע״ג.
4 ר״ח ויטל, שם, שם, דף לג ע״ד.

ארבעת ההבדלים הללו גרמו למקובלים האחרונים להעדיף את דרוש אדם קדמון על פני פירוש ספרא דצניעותא, כפי שנראה להלן סעיף קכב.

•

עוד ייבדלו דרוש אדם קדמון ופירוש ספרא דצניעותא זה מזה בפירוש תכליתו ומשמעותו של סדר ההאצלה.

דרוש אדם קדמון איננו מפרש את משמעותה של האצילות. הוא מרצה את סדר ההאצלה בפירוט רב, והוא מאריך בפירוש העיגולים והיושר, העקודים והנקודים, המ״ה והב״ן וכו׳ בפרטי פרטיהם, אך איננו מבאר את משמעותם ואיננו עוסק בתכליתם של כל הנאצלים. הוא מזכיר את עניין המוחין, אך אין הוא מפרש את תכליתם — מדוע מופיעים המוחין וכיצד מתקנים הם את האצילות.

לעומת זאת, **פירוש ספרא דצניעותא** מפרש את תכליתה ואת משמעותה של האצילות בהרחבה. בקונטרס זה מבאר האר״י את תכליתם של המוחין, את הדרך שבה הם מתקנים את האצילות ואת משמעותה של פעולת התיקון.

נביא כאן דוגמאות אחדות להבדל אשר בין שני הקונטרסים באשר לפירוש משמעותה של האצילות.

[א] **בדרוש אדם קדמון** הורה האר״י לתלמידיו על זיווגי הספירות והזכיר ברמז את עניינו של זיווג אבא ואימא.

ונודע כי זווג או״א לא פסיק לעלמין, ובפרט מה שהוא לצורך חיות ומזון העולמות כנודע.[5]

סתם כאן האר״י את דבריו על זיווג אבא ואימא ולא פירש. לעומת זאת, **בפירוש ספרא דצניעותא** כתב האר״י באריכות רבה על זיווגי הספירות ועל משמעותם. הוא מפרש כי שני זיווגים באצילות — זיווג תמידי וזיווג שלם, ושני שפעים יוצאים מהם — שפע לקיום העולמות ושפע לברכה וחירות.

> תפלת האדם המתכוון בה כראוי היא למעלה בעומק העליון בסוד נקודת ציון, ושם חביון ברית קודש עלאה. ומשם **נמשכין** שני מיני **שפע** על ידי **הזווג העליון**, אם **שפע ברכה וחירות**, וזמ״ש דמתמן נגדי כל ברכאן, ואם **שפע חיות וקיום והעמדה** לספירות ולכל הנמצאים בסוד ואתה מחיה את כולם, כי הנה המלאכים אם יפסק מהם השפע העליון כרגע לא יוכלו לעמוד... ולשפע שני זה אמר, ומתמן נפקא לקיימא כולא. ושני שפעים אלה נעשים על ידי זווג העליון, וכאשר יחסר מהם דהיינו שפע הברכה לא יקרא **זווג שלם**... כי הבינה מתפשטת בשש קצוותיה לעטר הבן הנעים, וזה **כשהזווג העליון שלם** בשני מיני השפע שכתבנו... שיהיה הזווג שלם לברכה וקיום. והזווג השלם הוא כשהוא בההוא נתיב דלא אתידע לא לעילא ולא לתתא. והענין הוא כי צריך

5 ר״ח ויטל, שם, שם, דף לא ע״ד.

התעוררות תחתונים כדרך הזווג התחתון להעלות **מיין נוקבין**... ואז הנתיב ההוא יעלה מים נקבות לקבל **מים זכרים**... ואין הזווג שלם אלא על ידי נתיב זה. וכאשר אין התעוררות תחתון אין הזווג ע״י נתיב זה כי אין מיין נוקבין... ואין הזווג לצורך **ברכה וחירות** אלא לשפע השני שהוא **קיום והעמדה** לבד. וזה היה משנחרב בית המקדש דאתתרכת ה׳ עלאה כנז׳ בתקונין לענין מין שפע זה בלבד... אבל לעולם יש זווג עליון, ולפיכך לא פסיק יוד מאתר דא לעלמין, כי השפע השני אי אפשר זולתו אלא שאין הזווג שלם לברכה ולחירות... וכאשר הזווג שלם, אשתכחו ברעותא, דהיינו הרצון המתגלה במצח ומתפשט עד המזל, אשר על ידו הוא זווג חכמה ובינה, דבמזלא תלייא זווגא דילהון... הנה עלה בידינו **שהזווג השלם** הוא **לברכה וחירו** ולאפקא מבועין ונחלין, וזה חסר בזמן החרבן, אמנם יש **זווג תמידי להעמידם על עמדם**.[6]

בשורות אלו תלויה הבנת משמעותה של קבלת האר״י כולה. הן מפרשות את טעמה של הנהגת האצילות ואת מגמתה, ומהן מתבררת משמעותו של מהלך ההאצלה כולו. הקלקול, התיקון והוספת המוחין מכוונים כולם להמשכתם של שני סוגי השפע – השפע לקיום העולמות והשפע לברכה ולחירות. את כל אלה נפרש להלן סעיפים קנב, קנג, קסג.
בשורות אלו תלויה גם הבנת ההפרש בין קבלת האר״י ובין קבלת הרמ״ק. הן מגלות את המחלוקת העקרונית אשר בין האר״י ובין הרמ״ק בפירוש מהותה של האצילות ובדרכי הנהגתה את הנבראים. מחלוקת זו תתברר להלן סעיפים ר–רא.

[ב] **בדרוש אדם קדמון** לימד האר״י את דרך האצלתם של המוחין בפירוט רב, אך לא הודיע מאומה על משמעותם ועל תכליתם.

הנה נתבאר כי בעת לידתה נסתלקו האורות של נה״י דתבונה ועלו למעלה, ונשארו הנה״י האלו כלים ריקים לגמרי כלל, ואז נכנסו המוחין דז״א הכוללים כל ט״ס דז״א מחכמה שבו ולמטה ונתלבשו תוך הנה״י דאימא בתחלה, כי כל ספירה מאלו הג׳ דאימא יש בה תלת פירקין כנודע, ונמצא כי ג׳ ספירות ימניות דמוחין דזעיר והם חח״נ נתלבשו בתוך ג׳ פירקין כלי הנצח דאימא, וג״ס שמאליות דמוחין דזעיר והם בג״ה נתלבשו תוך ג׳ פירקין כלי ההוד דאי׳, וג״ס קו אמצעי דמוחין דז״א נתלבשו בתוך היסוד דאימא... ואח״כ כל זה נתלבש תוך ט״ס דז״א עצמו מחכמה שבו ולמטה. ונמצא כי אעפ״י שהכלים והגוף של אלו המוחין הם מגוף התבונה והרוחניות שבתוכם הם מוחין דז״א, עם כ״ז הכל נעשה בחינה אחת, לפי שלהיות הכלים דנה״י דאימא ריקים לגמרי בלי שום אורות דתבונה כאשר נכנסים אורות חדשים בתוכם והם המוחין דז״א הוסר מהם טבעם הראשון להיותם נה״י דתבונה וחוזרים להיות מן טבע ז״א ממש, וחוזרים להעשות גופא וכלים דז״א עצמו ממש... ובזה יתבאר לך היטב איך ז״א נגדל בהגדלה ממשיית בעת שהמוחין נכנסים בו.[7]

6 האר״י עצמו, פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 995.

7 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דפוס 868, דף לד ע״ג.

לעומת זאת, **בפירוש ספרא דצניעותא** כתב האר״י הן על המוחין עצמם הן על משמעותם. המוחין הנמשכים לזעיר אנפין הם מקור הברכה, והם מעניקים לו את החירות מן הקליפות. כך מגיע תיקונו של זעיר אנפין אל שלמותו — ממיתת המלכים שבה נמצאים בו דינים קשים ועד המשכת המוחין המעניקה לו חירות מן הקליפות.

> והענין הוא כי סדר אצילות ת״ת למטה מחסד וגבורה, ועל ידי זווג זה יורש את אביו ואת אמו לעלות למעלה על חסד וגבורה, בסוד שרשם הגנוז בהם עיטרא דאקרי חסד ועיטרא דאקרי גבורה, ונמצא למעלה מהם, ויונקים משרשיהם הגנוזים בתוך הת״ת אשר ירשם עתה מאביו, וירש מקומם. ואז יקרא **בן חורין**, כי אינו משועבד לחסד וגבורה אלא לאבא ואימא, בעלותו למעלה אליהם, ואינן מגיעין שם הקליפות אלא **חירות** בסוד היובל... ונמצאו לבן שני ענינים, אם הארת שש קצוותיו על ידי המבוען והנחלים היוצאין מהנהר, והם שש קצוות הבינה המאירים בשש קצוותיו, וזה יקרא **ברכה** לריבוי בריכות המים הנמשכות מהנהר, ויקרא גם כן **תפנוקא**, ותפנוקי מלכים שהם השש קצוות, ואם אחסנתא דאבוי ואמיה לרשת מקום חסד וגבורה, בקחתו את שרשם הגנוז למעלה, וזה יקרא **חירו**, בן חורין, כדפרישית. ויקרא **ענוגא**, כד״א אז תתענג על ה׳, והיינו דאמר התם בפ׳ ויחי, **כל ברכאן וכל חירו**. והכא נמי אמרינן, **כדין הוא אשתעשע בההוא ענוגא ותפנוקא**, ושעשוע זה לצורך הזווג להוציא מין דכורין מלמעלה למטה.[8]

שורות אלה מפרשות את משמעותם של המוחין ומבארות כיצד הם מתקנים את האצילות ואת הקלקול אשר אירע בה בראשונה. דברי האר״י כאן מגלים את מקורותיו בספר הזוהר ואת הדרך שבה למד מהם על המוחין ועל תכלית האצלתם. את כל אלה נברר להלן סעיפים קמח, קנב.

[ג] **בדרוש אדם קדמון** קבע האר״י כי ההתלבשות גורמת לכך שהנבראים יוכלו לקבל את האורות, אך לא הסביר כיצד.

> כי בתחלה בבחינת המלכים היה כתר הנקודות למעלה מכלם **לבדה** ואח״כ נקודת חכמה **לבדה**... אך עתה אחר התקון נמשכה אותה הנקודה הראשונה הנקראת כתר ממקומה ונתפשטה עד למטה... ועל דרך זה עשו כל שאר הנקודות... **והלבישו** זה לזה וזה לזה עד סיום בחינת זעיר ונוקביה דאצילות... ועל ידי **התלבשות** זה נעשו כלם זה נשמה לזה וזה לזה, גם על ידי כן נמצא שהיה יכולת בכל הנבראים והעולמות **לקבל** אורות עליונים על ידי היותם מלובשים ומכוסים זה בזה.[9]

לעומת זאת, **בפירוש ספרא דצניעותא** הסביר האר״י את משמעותה של ההתלבשות וכיצד היא גורמת לכך שהנבראים יוכלו להשיג את האור העליון.

8 האר״י עצמו, פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 996–997.

9 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דפוס 868, דף כח ע״ג.

הנה **לבושים** אלו התקינן **להתלבש** בהם **ולהתעלם** בהם, **וההעלם הוא סיבת הגלוי**, כי לא **ישיגוהו** ולא יהנו מאורו כי אם על ידי לבושים אלו. משל לאור השמש, אשר לא יוכל איש להביט בו מרוב בהיקותו אם לא יתרחק ממנו וישים **מסך** מבדיל בינו לבינו, ואז נוכל ליהנות מאורו. ואם יהיה האור גדול ומבהיק מאד, יצטרך כמה וכמה מסכים לשיוכל ליהנות מהאור ההוא.[10]

שורות אלה מפרשות כיצד נתקנת האצילות בהתלבשות הספירות וכיצד היא מבקשת את התמעטות האור העליון כדי שיוכלו הנבראים להשיגו. את כל אלה נפרש להלן סעיפים קנב, קנג, קסג.
יסודן של שורות אלו בקבלת הרמ״ק, והן מגלות כיצד נטל האר״י דברים שכתב קודמו ושנה אותם בפנים חדשות על פי דרכו. בכל אלה נעסוק להלן סעיף רא.

[קכא] פירוש ודרוש (ב)

פירוש ספרא דצניעותא ודרוש אדם קדמון נבדלים זה מזה גם בדרך הסתמכותם על ספר הזוהר. ההבדל בין שני הקונטרסים ניכר הן במספרם של מאמרי הזוהר המובאים בכל אחד מהם הן באופן שבו הם מצטטים ומפרשים את המאמרים הללו.

[א] **דרוש אדם קדמון** הוא דרוש עצמאי. האר״י מרצה בו את סדר האצילות בלא להביא מקורות לדבריו, ורק מאמרים מעטים מן הזוהר מצוטטים בו.
לעומת זאת, **בפירוש ספרא דצניעותא** מביא האר״י מקורות רבים לדבריו. הוא מרבה לצטט מאמרים מן הזוהר, דן במשמעותם ולומד מהם על סדרו של עולם האצילות.

כדי להבהיר את ההפרש הגדול בין שני הקונטרסים ספרנו את מאמרי הזוהר המצוטטים בכל אחד מהם:
דרוש אדם קדמון כולל חמישים ושלושה אלף (53,000) מלים לערך, ומצוטטים בו שלושים וחמישה (35) מאמרים מן הזוהר.
פירוש ספרא דצניעותא כולל עשרים ושלושה אלף (23,000) מלים לערך, ומצוטטים בו מאה ושישים (160) מאמרים מן הזוהר.
הווי אומר, מספר מאמרי הזוהר המובאים בפירוש ספרא דצניעותא גדול יחסית פי **עשרה** ממספר המאמרים המובאים בדרוש אדם קדמון.

הסתמכותו של האר״י בפירוש ספרא דצניעותא על ספר הזוהר נראית בבירור בפסקה הבאה.

ודע כי בינה תקרא עמיקא דנהרא בסוף פ׳ ויקרא, ועומקא עלאה בפ׳ ויחי ובפ׳ בשלח, ועמיקתא דכולא בפ׳ ויחי ובפ׳ אמור ובפ׳ ואתחנן, ועמיקא דכולא בפ׳ ויחי ובפ׳ בשלח

10 האר״י עצמו, פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 950.

ובפ׳ צו ובפ׳ אמור ובפ׳ בהעלותך ובפ׳ חקה ובפ׳ ואתחנן. והכל בסוד השביל שבה, אם כח הזכרות ואם כח הנקבות, כי כח הזכרות שבה יקרא עמיקא עלאה. וזמ״ש בפ׳ בשלח בדף סג ע״ב שורה י וז״ל, אמר ר׳ חזקיה, כד עתיקא סתימאה דכל סתימין בעי לזמנא ברכאן לעלמין, אשרי כולא ואכליל כלא בהאי עמיקא עלאה, ומהכא שאיב ואתנגיד בירא דנחלין ומבועין אתנגידו מניה ומשתקיין מניה וכו׳, עכ״ל. הנה דבירא דנחלין ומבועין אתנגידו מניה, דהיינו בינה, שאיב ואתנגיד מעומקא עלאה, דהיינו ההוא שביל דקיק דנחית בגווה.[11]

כדי להוכיח את דבריו הפנה האר״י בפסקה אחת שבפירוש ספרא דצניעותא לארבעה עשר מקומות בספר הזוהר. בדרוש אדם קדמון לא מצאנו כזאת.

[ב] **בדרוש אדם קדמון** אין פירוש מסודר למאמרים מספר הזוהר ואין ציטוט של שורות שלמות מן הזוהר. הציטוטים מן הזוהר קצרים, והם מובאים כאסמכתא בלבד.
לעומת זאת, **בפירוש ספרא דצניעותא** מביא האר״י מאמרים מן הזוהר ומפרש אותם בארוכה. הוא מצטט שורות אחדות מן הזוהר, עד כדי קטעים שלמים, ומפרש אותם שורה אחר שורה.

כך, למשל, בדרוש אדם קדמון מביא האר״י מאמר מאדרא זוטא. רק ראשו של המאמר מצוטט, ומלותיו אינן מפורשות כלל.

ובזה יתבאר לך מאמר באדרת האזינו דר״ע ע״ב, דאו״א כחדא נפקין וכחדא שריין וכו׳.[12]

גם בפירוש ספרא דצניעותא מביא האר״י מאמר מאדרא זוטא. אלא שכאן המאמר מצוטט באריכות, עד כדי שורות אחדות, ומפורש בשלמותו מלה במלה.

ותאנא באדרת האזינו בדף ר״ץ ע״א שורה י״ז וז״ל, **ת״ח בשעתא דעתיקא קדישא, סתימא דכל סתימין, בעא לאתתקנא, אתקין כולא, כעין דכר ונוקבא, באתר דאתכלילו דכר ונוקבא, לא אתקיימו אלא בקיומא אחרא, דדכר ונוקבא, והאי חכמה כללא דכולא** וכו׳.
ופירושא דמלתא הכי הוא, דעתיקא קדישא תלת רישין ביה. **רישא חדא, חכמתא סתימאה דלא מתפתחא**, ומשום דאיכא אחריתי דהיא מתפתחא לל״ב שבילין האי אקריא סתימאה. רישא תנינא לעילא מן דא, **עתיקא קדישא**, הוא כתרא עלאה. רישא תליתאה, **רישא דלאו רישא ולא ידע ולא אתידע מה דהוי ברישא דא. דלא אתדבק בחכמתא ולא בסוכלתנו**, והוא אין סוף אתקרי... והיינו דקאמר **אתקין כולא כעין דכר ונוקבא**, דאפילו חכמה סתימאה די ביה כעין דכר ונוקבא אתתקנו. **באתר דאתכלילו דכר ונוקבא**, דהיינו חסד עלאה דאתרשים במצחא ואתפשט לתתא

11 האר״י עצמו, פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 994.
12 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דפוס 868, דף לא ע״ב.

בדיקנא, והוא כליל לאבא ואימא. **לא אתקיימו בקיומא אחרא כד נפקי ומתנהרי מיניה אלא בדכר ונוקבא**, דהיינו **אב חכמה אם בינה**, כדקאמר בתר הכי. **והאי חכמה**, דהיינו חכמה דמתפשטא לל״ב שבילין, **כד נפקא ואתנהרא מעתיקא קדישא לא אתנהיר אלא בדכר ונוקבא**, דבה הות בינה בגוה סתימא, וכד **אתפשט** אשתכח ואתגלי מה דהוה סתים, **ואשתכח דדכר ונוקבא הוא**. והיינו יוד דאתפשט להאי גיסא ולהאי גיסא ונעשה דל״ת. **חכמה ובינה בחד מתקלא אתקלו דכר ונוקבא**, כי שניהם שקולים ואינן כמו נוקבא דזעיר אפין שלא יצאה עמו ביחד, וגם אינה גדולה כמוהו, כי ראשה מתחיל מאחריו דזעיר אפין.[13]

דרכו של האר״י להביא מאמרים מספר הזוהר ולפרשם בתוך פירוש ספרא דצניעותא מתבלטת בעניינן של האדרות. בדקנו את תוכנו של פירוש ספרא דצניעותא ומצאנו כי רובו אינו פירוש על ספרא דצניעותא אלא על שתי האדרות, ובעיקר על אדרא זוטא. הפירוש על ספרא דצניעותא מפרש רק את שבע השורות הראשונות שבו, ותו לא. לעומת זאת, מצטט האר״י בפירוש זה מאמרים רבים מאוד משתי האדרות, והוא הולך ומפרש אותם באריכות רבה ובפירוט גדול עד שנכון יהיה לכנותו בשם 'פירוש האדרות'. שם זה מביע נכונה את תוכנו של פירוש ספרא דצניעותא, וכבר נלקטו ממנו פירושים לאדרות וסודרו כהקדמה לפירוש אדרא זוטא שכתב ר׳ חיים ויטל.[14]

[ג] בפירוש ספרא דצניעותא מפרש האר״י מאמרים מספר הזוהר בדרך מיוחדת – הוא שוזר את דברי הזוהר בדבריו ומשלב את דבריו בתוך מאמר הזוהר, בלא הודעה או ציון מפורש. פעמים שהוא מצטט מאמר מספר הזוהר ככתבו וכלשונו, ובין מלותיו הוא מוסיף מלים משלו בארמית, ופעמים שהוא מצטט מאמר מספר הזוהר כשהוא מתרגמו לעברית, ובין מלותיו הוא מוסיף מלים משלו בעברית. כאן וכאן כותב האר״י את מאמר הזוהר מחדש בתשלום דברים משלו, והלומד בפירושיו מוצא לפניו את דברי הזוהר ואת דברי האר״י פתוכים ומעורבים זה בזה.

נביא כאן דוגמאות אחדות למאמרים מספר הזוהר שהאר״י ציטט בתוך פירוש ספרא דצניעותא. כדי להראות בבירור כיצד נטל האר״י מאמרים מן הזוהר ושילב בהם את מלותיו שלו ערכנו את דברי הזוהר ואת דברי האר״י זה לעומת זה.

א. אדרא זוטא, זוהר ח״ג רפח ע״א–ע״ב.
האר״י הביא את דברי הזוהר ככתבם וכלשונם בפירוש ספרא דצניעותא, להלן מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 947, ובין מלותיו של ספר הזוהר הוסיף האר״י מלים בארמית משלו.

13 האר״י עצמו, פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 947–948.

14 הקדמה זו נוספה בבית מדרשו של ר׳ אפרים פנצירי, כמתואר לעיל סעיפים נ, פא.

אדרא זוטא	האר״י
	ופירושא דמלתא הכי הוא,
תלת רישין אתגלפן דא לגו מן דא ודא לעילא מן דא,	דעתיקא קדישא תלת רישין ביה,
רישא חדא, חכמתא סתימאה דאתכסייא ולאו מפתחא, וחכמה דא סתימאה רישא דלכל רישא לשאר חכמות.	רישא חדא, חכמתא סתימאה דלא מתפתחא, ומשום דאיכא אחריתי דהיא מתפתחא לל״ב שבילין האי אקריא סתימאה.
רישא עלאה	רישא תנינא לעילא מן דא,
עתיקא קדישא סתימאה דכל סתימין	עתיקא קדישא, הוא כתרא עלאה.
רישא דכל רישא	רישא תליתאה
רישא דלאו רישא ולא ידע ולא אתידע מה דהוי ברישא דא דלא אתדבק בחכמתא ולא בסוכלתנו...	רישא דלאו רישא ולא ידע ולא אתידע מה דהוי ברישא דא דלא אתדבק בחכמתא ולא בסוכלתנו
	והוא אין סוף אתקרי.
ובגין כך עתיקא קדישא אקרי אין דביה	אבל כתרא עלאה דאיהו עתיקא קדישא
תלייא אין... בגין דהאי עתיקא קדישא בחד	סתימא דכל סתימין אתתקן
הוי... אשתכח בגין	בחכמה סתימאה דביה, כעין דכר ונוקבא,
דהאי חכמתא סתימאה ביה	דהאי חכמתא סתימאה ביה
מתפרש תלת זמנין לארבע ארבע והוא	מתפרשא תלת זמנין לארבע ארבע, דאינון
עתיקא כליל לון ושליט לון על כלא.	י״ב.

ב. אדרא זוטא, זוהר ח״ג רפט ע״א.
האר״י הביא את דברי הזוהר ככתבם וכלשונם בפירוש ספרא דצניעותא, להלן מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 957, ובין מלותיו של ספר הזוהר הוסיף האר״י מלים בארמית משלו.

אדרא זוטא	האר״י
וחסד עלאה אתפשט	וחסד עלאה אתפשט במצחא ובמזלא ובאבא ואימא,
ואתקין ואתכליל כלא במוחא סתימאה	אתקין ואתכליל כלא במוחא סתימאה, כי גם אבא ואימא נכללין במוחא. ולפי שנראה זה זר, דהא מוחא סתימאה סתים ושכיך, להכי יהיב טעמא
דא דכד אתתקן חוורא דא בנהירו דא	דכד אתתקן חוורא דא דמוחא בנהירו דא דחסד עלאה,

בטש מאן דבטש בהאי מוחא ואתנהיר	בטש מאן דבטש בהאי מוחא ואתנהיר מוחא אחרא.
	והאי לחודיה
ותליא ממזלא יקירא	תלי ממזלא יקירא, דמיניה אתנהיר
דמוחא אחרא דאתפשט לתרין ותלתין	מוחא אחרא דאתפשט לל״ב
שבילין, כד אתנהיר נהיר ממזלא.	שבילין, כד אתנהיר נהיר ממזלא.

ג. אדרא זוטא, זוהר ח״ג רצב ע״ב.

האר״י תרגם את מאמר הזוהר לעברית והביאו בפירוש ספרא דצניעותא, להלן מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 951. בין המלים המתורגמות מן הזוהר הוסיף האר״י מלים בעברית משלו.

אדרא זוטא	האר״י
	והשתא אתי לפרושי היכי אתעביד גלגלתא שניה דזעיר אנפין.
מבוצינא דקרדינותא נפק	ואמר דנפק מבוצינא דקרדינותא, שהיא שרש הדינין כדפרישית,
ניצוצא פטישא חזקא תקיפא	ניצוצא תקיפא כפטיש חזק,
דבטש ואפיק זיקין	ובטש והוציא ניצוצות
לעלמין קדמאי	לעולמות הראשונים
ומתערבי באוירא דכיא	נתערבו באוירא דכייא,
ואתבסמו דא בדא	ונתבסמו הניצוצות אלו עם אלו.
כד אתחברו אבא ואימא,	וזה הביסום היה כשנתחברו אבא ואימא להוציא זעיר אנפין.
וההוא אב הוא רוחא דגניז בעתיק יומין	ואב זה הוא רוח דגניז בעתיק יומין,
וביה אתגניז האי אוירא	והיה גנוז בו זה אוירא דכייא.
ואתכליל לבוצינא (ס״א ואכליל לניצוצא)	וכלל זה הניצוץ
דנפיק מבוצינא דקרדינותא	היוצא מבוצינא דקרדינותא
דגניז במעוי דאימא	הגנוז במעי האם,
	ונכלל בתוך אוירא דכייא.
וכד אתחברו תרווייהו	וכאשר נתחברו אבא ואימא
ואתכלילו דא בדא	ונכללו הניצוץ והאוירא דכייא זה בזה,
נפיק גולגלתא חד תקיפא.	יצאה גלגלתא תקיפא דזעיר אפין.

פירושי מאמרים בספר הזוהר בדרך זו לא יימצאו בדרוש אדם קדמון כלל.

•

בדרכו המיוחדת של האר״י בהבאת מאמרים מספר הזוהר בפירוש ספרא דצניעותא כבר השגיח ר׳ מנחם די לונזאנו.

> והנה תמהתי עליו שבא לפרש ספר, ולא הלך בדרך המפרשים שיביאו בפירושם מספרים אחרים הצריך והמוכרח בלבד, אבל הרב ז״ל נתפשט בזה יותר מדאי עד שנראה שהיה (!) [רוצה] **להכניס כל הזוהר בזה הפירוש**, והאריכות הגדול הוא על המעיין לטורח ומבלבל שכלו.[15]

הדוגמאות שהבאנו לעיל מאשרות את השגתו של ר״מ לונזאנו. האר״י לא הביא מספר הזוהר רק את ׳הצריך והמוכרח בלבד׳ אלא ציטט ממנו שורות שלמות, ואת מלות הזוהר שילב בתוך משפטיו שלו. משום כך חש הלומד כי האר״י ביקש ׳להכניס כל הזוהר׳ בפירושים שכתב על ספר הזוהר.

[קכב] משנה ראשונה ומשנה אחרונה

בחנו את שני הקונטרסים החשובים ביותר בקבלת האר״י, פירוש ספרא דצניעותא ודרוש אדם קדמון, ומצאנו כי בדרכים שונות נכתבו.

- בפירוש ספרא דצניעותא מצטט האר״י מאמרים מספר הזוהר ועל פיהם הוא מפרש הן את מהלכה של ההאצלה הן את תכליתה ומשמעותה. קונטרס זה איננו מסודר אלא עובר מעניין לעניין, ואת מהלך ההאצלה הוא מלמד כסוגיות הטעונות ליבון ועיון והכרעה.
- בדרוש אדם קדמון מרצה האר״י את מהלך ההאצלה בסדר מושלם ובפירוט מדוקדק, אך אין הוא מביא ראיה לדבריו ואין הוא מציין את מקורותיו. דרוש זה מלמד את מהלך ההאצלה כהלכה פסוקה וברורה, אך אין הוא עוסק בתכליתה ובמשמעותה של ההאצלה.

ההבדלים בין שני הקונטרסים מבקשים הסבר: מדוע פירש האר״י את משמעותה של האצילות בפירוש ספרא דצניעותא ולא בדרוש אדם קדמון? מדוע ציין האר״י את מקורותיו בפירוש ספרא דצניעותא ולא בדרוש אדם קדמון? מנין נובעים ההבדלים בין שני קונטרסים אלה? על שאלות אלה נוכל להשיב אם נשים לבנו אל הפרש הזמנים שבין שני הקונטרסים: פירוש ספרא דצניעותא הוא מן הקונטרסים הראשונים שכתב האר״י עוד בהיותו במצרים, ואילו דרוש אדם קדמון הוא מן הקונטרסים האחרונים שלימד האר״י בהיותו בצפת.

פירוש ספרא דצניעותא כתבו האר״י בעצמו, עוד בהיותו במצרים. על כך למדנו מאיגרת שכתב האר״י, אחר שעלה לצפת, לתלמידו ר׳ שמואל די פודילה, שנשאר במצרים. באיגרת זו מזכיר האר״י את פירושו לספרא דצניעותא שנמצא אצל אחיו במצרים.

15 אמרי אמת, השגות על האר״י, לעיל סעיף לד, כת״י 239, דף 1 ע״א.

זכורני שגליתי זה בפי׳ ספרא דצניעותא אצל דרוש לכל נתת בן זוג, תבקשהו אצל אחי נר״ו ותמצאהו.[16]

לעומת זאת, את דרוש אדם קדמון כתב ר׳ חיים ויטל, והוא אחד מן הדרושים אשר הורה האר״י בצפת. לא זו אף זו. דרוש אדם קדמון הוא מאחרוני הדרושים שלימד האר״י לתלמידיו, כפי שהודיענו ר׳ מאיר פופרש.

ועוד כי ידעתי נאמנה שדרוש זה דא״ק גלהו הרב קרוב למיתתו, וכך שמעתי מפי גדולי מקובלי דורינו.[17]

נמצא כי האר״י כתב את פירוש ספרא דצניעותא במצרים עוד לפני שנת ש״ל, ואילו את דרוש אדם קדמון הוא לימד בצפת בסוף שנת של״ב. הפרש הזמנים בין שני הקונטרסים קובע את מקומם בקבלת האר״י – פירוש ספרא דצניעותא הוא משנתה הראשונה, ודרוש אדם קדמון הוא משנתה האחרונה.

ההפרש בין המשנה הראשונה ובין המשנה האחרונה בקבלת האר״י מסביר את הבדלי התוכן והסגנון אשר בין פירוש ספרא דצניעותא ובין דרוש אדם קדמון.
תחילה עיין האר״י בספר הזוהר ויגע בפירוש מאמריו, ומתוך ההשוואה וההיקש, הקושיה והתירוץ, הסברה והמסקנה, הגיע אל התיאור השלם של ההאצלה – התיאור הכולל הן את מהלכה ובניינה הן את תכליתה ומשמעותה. תיאור זה הוא היסוד לשיטתו המיוחדת בקבלה, ואותו כתב האר״י בפירושו לספרא דצניעותא ובשאר הפירושים והמאמרים שיצאו מתחת ידו. בכתביו אלה הרצה האר״י את בניינו של עולם האצילות והורה את מהלכם של הקלקול, התיקון והוספת המוחין. בכתביו אלה הודיע האר״י את מקורותיו בספר הזוהר, פירש באריכות את משמעותו של מהלך ההאצלה והודיע בבהירות את סדרי ההנהגה האלוקית.
מכאן ואילך הוסיף האר״י לשכלל את שיטתו, לפרט את כלליה ואף להוסיף בה עיקרים רבים על אשר נאמר בראשונה, אבל לא חזר לבאר את משמעותה ולא יסף עוד להזכיר את מקורותיה. על עולם האצילות שנתבאר בראשונה הוסיף האר״י את הצמצום ואת אדם קדמון, על העיבור והיניקה הוסיף את העיבור והיניקה והגדלות של המוחין, ועל נושאים נוספים במהלך ההאצלה הוסיף עיקרים ופרטים רבים. בכל אלה לא ראה האר״י צורך לחזור ולפרש את משמעותה של האצילות על פי שיטתו, שהרי כבר כתבה באריכות וכבר הודיע עניינה בבירות. גם את מקורותיו בספר הזוהר לא ציין האר״י בדרוש אדם קדמון ובשאר הדרושים שהורה לתלמידיו כי כבר הודיעם בפרוטרוט בפירוש ספרא דצניעותא ובשאר הפירושים והמאמרים שכתב בראשונה.

16 שורות אלו תוארו לעיל סעיפים יב, יד.
17 אור זרוע, לעיל סעיף צד, דפוס 961, עמ׳ עב.

דוגמה לכל אלה היא משמעותם של שני הזיווגים באצילות והשפעים הנמשכים מהם. האר״י כתב על משמעות זו במפורש ובאריכות, כמוזכר לעיל סעיף קכ וכמתואר להלן סעיפים קנב–קנג, אך לתלמידיו הזכירה רק ברמז. בפירוש הכוונות של קריאת שמע, כמתואר להלן סעיף קסב, הזכיר האר״י את ההפרש בין שני הזיווגים באצילות ורמז למשמעותם אך לא האריך בפירושה. מדברי האר״י שם עולה בבירור כי הוא יודע שתלמידיו יודעים את משמעות הזיווגים ומבינים למה נתכוון בדבריו, ועל כן הוא מפרט רק את הכוונות לזיווגים אלה אבל אינו מפרש את משמעותם.

הדרושים שהורה האר״י לתלמידיו משלימים אפוא את הפירושים שכתב בעצמו בפרטים רבים ומשכללים אותם בתוספות ארוכות, אבל על העיקרים והיסודות שהונחו בראשונה אין הם חוזרים שהרי לא זזו ממקומם והם ידועים וברורים לכול.

המעבר מפירוש ספרא דצניעותא לדרוש אדם קדמון הוא מעבר מן המשנה הראשונה אל המשנה האחרונה — מן המשנה הראשונה המניחה את היסודות, מפרשת את משמעותם ומחזקת אותם בראיות, אל המשנה האחרונה הבונה את הקומות העליונות, מפרטת את הכללים הראשונים ומוסיפה עליהם סניפים וסעיפים עד להשלמת הבניין בכל צדדיו.

•

ההפרש בין המשנה האחרונה ובין המשנה הראשונה בקבלת האר״י מסביר מדוע העדיפו המקובלים את דרוש אדם קדמון על פירוש ספרא דצניעותא.

ההרצאה המסודרת, הברורה, הבהירה והמפורטה שבדרוש אדם קדמון, לעומת הכתיבה הדולגת מעניין לעניין, המקשה ומתרצת, המציעה ומסתפקת שבפירוש ספרא דצניעותא, העניקה את הבכורה לדרוש אדם קדמון, והכול ראו בו את הקונטרס המרצה בשלמות ובבהירות את סדר ההאצלה על פי שיטת האר״י.

דרוש אדם קדמון זכה לבכורה גם בגלל שלמות תוכנו. בראש מהלך ההאצלה אשר בו עומד צמצום אור אין סוף, שהוא חידושו הגדול של האר״י. הצמצום וכל הנאצלים שלמעלה מן האצילות נזכרו בדרוש אדם קדמון ולא בפירוש ספרא דצניעותא. סדר ההאצלה השלם הולך כולו בעקבות הצמצום, ועל כן התעמקו הכול בדרוש אדם קדמון כדי להבין ממנו את מהלך ההאצלה בשלמותו.

דרוש אדם קדמון זכה לבכורה גם בגלל הרצאתו העצמאית. אין הוא מתאמץ להביא אסמכתאות לדבריו מספר הזוהר, ואין הוא מצטט את דברי הרמ״ק כדי לחלוק עליהם ולפרש את שיטתו שלו.

כל מעלותיו של דרוש אדם קדמון — תוכנו, סדרו הפנימי, דרך הרצאתו, כתיבתו בדרך של גילוי ולא בדרך של עיון והזכרת מקורות — הביאו לבכורתו על פני כל הקונטרסים האחרים בכתבי האר״י. הוא היה לקונטרס המייצג את קבלת האר״י, והכול תיארו אותה על פי דיוקנו. על פיו נצטיירה קבלת האר״י כשיטה עצמאית שאין לה מקורות, כמשנה מגובשת שאין בה קושיות ותירוצים וכהרצאה ברורה ומפורטת שאין בה כל ספק. כל אלה הביאו את לומדי קבלת האר״י אל המסקנה כי האר״י לימד את סדר ההאצלה מתוך ראייה והסתכלות ולא מתוך לימוד

ועיון. רק הרואה את העצם המסוים, ולא ההוגה בו, יכול לתארו בפירוט, בבהירות ובשלמות כפי שתיאר האר״י את האצילות בדרוש אדם קדמון.

•

ההפרש העצום בין שני הקונטרסים הביא את המקובלים אל המסקנה כי חזר בו האר״י מן הדברים אשר כתב בפירוש ספרא דצניעותא. דברים מפורשים בעניין זה כתב ר׳ מנחם די לונזאנו.

> לפי שידעתי שמורינו כמהר״ר הריא״ל זלה״ה עשה פירוש למעט מס׳ דצניעותא מעייונו **בטרם יעלה** למדרגת החכמה **וטרם נגלה** אליו דבר ד׳, לכן הסכמתי לבדוק הפירוש ההוא עד מקום שידי מגעת.[18]
>
> לפי שהוא עשה פירוש זה **בתחלת עניינו מסברתו**, ולכן באו בו קצת דברים אשר לא כן.[19]
>
> ודע נאמנה כי האר״י זלה״ה **בתחלת עיונו** לא ידעו, ולכן כתב בפי׳ ס׳ דצניעותא קצת דברים שצריכים תיקון.[19]
>
> וראיתי להאר״י זלה״ה בפי׳ ס׳ דצניעותא **שפירש בבחרותו**, שכתב בפי׳ האי מזלא דברים שלא נתחוורו אצלי.[20]
>
> ופי׳ האר״י זלה״ה בפי׳ ס׳ דצניעותא... וידוע שהרב זלה״ה עשה הפי׳ ההוא **בתחלת עיונו**, הלא תראה שהוא כתב שם פי׳ א׳ ואח״כ חזר בו וכתב פי׳ אחר, ובעיני לא יישר גם הפי׳ השני.[21]
>
> ודלא כהאר״י זלה״ה שכתב בריש פי׳ ספ׳ דצניעותא דנוקב׳ דזעיר לא יצאה עמו יחד. ומכאן אתה למד שאין לסמוך על הספר ההוא בלא בדיקה, לפי שכתבו **בתחלת עיונו**.[22]

דברי ר׳ מנחם די לונזאנו ברורים: פירוש ספרא דצניעותא כתבו האר״י ׳בבחרותו׳, ׳בתחלת עיונו׳, ׳בטרם יעלה למדרגת החכמה וטרם נגלה אליו דבר ד״. אלא שעיון מעמיק בפירוש ספרא דצניעותא יגלה כי הוא מייצג נאמנה את קבלת האר״י ואת סדר ההאצלה אשר נתפרש בה. כי אמנם כתב האר״י את פירוש ספרא דצניעותא בתחילת דרכו, אבל כל עיקרי ההאצלה על פי שיטתו — קלקול, תיקון ותוספת מוחין — כבר נמצאים בו, והם שונים לגמרי מעיקריה של ההאצלה על פי שיטתו של ר׳ משה קורדובירו בספרו פרדס רמונים. השוואה מדוקדקת בין פירוש ספרא דצניעותא ובין הדרושים האחרים שבקבלת האר״י מלמדת כי לא חזר בו האר״י מהעיקרים אשר יסד בקונטרס זה. בפירוש ספרא דצניעותא הניח האר״י את עיקרי שיטתו

18 קונטרס אמרי אמת, השגות על האר״י, תואר לעיל סעיף לד, כת״י 239, דף 1 ע״א.

19 עומר מן, לעיל סעיף לד, סי׳ ו.

20 עומר מן, שם, סי׳ יד.

21 עומר מן, שם, סי׳ טו.

22 עומר מן, שם, סי׳ כא.

המיוחדת, ומהם אין הוא עתיד לחזור בו בכל אשר יכתוב בעצמו ובכל אשר ילמד לתלמידיו אחר כך. ההבדלים בין פירוש ספרא דצניעותא ובין הדרושים האחרים הם אך בפרטים ובפרטי פרטים, אבל לא בעיקרי סדר ההאצלה. משנה ראשונה לא תזוז ממקומה – האר״י עתיד להוסיף עליה ולגרוע ממנה, אבל את תבניתה היסודית ישאיר בכל הדרושים אשר יבואו אחריה.

לדוגמה, בפירוש ספרא דצניעותא כתב האר״י כי שני זמנים בכניסת המוחין – עיבור ויניקה, ואילו בדרושים הבאים לימד כי שלושה זמנים בכניסת המוחין – עיבור, יניקה וגדלות. אבל העיקר הגדול של תוספת המוחין מאריך אנפין לזעיר אנפין כתיקון למיתת המלכים נוסד בפירוש ספרא דצניעותא ועתיד להישאר בכל הדרושים שעתיד האר״י ללמד לתלמידיו.

פירוש ספרא דצניעותא הוא אפוא הקונטרס הראשון שבו נכתבו עיקרי מהלך ההאצלה על פי שיטתו של האר״י. אמנם איננו מסודר, אבל הוא כולל את כל נושאי האצילות: את הקלקול ואת התיקון, את הוספת המוחין ואת תיקוני השערות. על פי כל הכתוב בפירוש ספרא דצניעותא אפשר לערוך סדר שלם של האצלה, שהוא יסודו של סדר ההאצלה אשר עתיד האר״י לפרש בכל הדרושים שידרוש לתלמידיו.

אמנם פירוש ספרא דצניעותא חסר, ומהלך ההאצלה אשר בו אינו כולל את הצמצום, אבל כך הלך האר״י – פתח בסדרו של עולם האצילות וסיים בסדרו של הצמצום. עיון מדוקדק בדברי האר״י יגלה כי על היסודות שהשתית תחילה את עולם האצילות יסד לבסוף את הצמצום ואת הנאצלים העליונים. אמנם הצמצום הוא מקורה של האצילות, אך דרך תלמודה של קבלת האר״י ממטה למעלה היתה – מן הנהר הקיש האר״י אל המעיין אשר במוצאו ובמקורו.

נמצינו למדים כי אחר שהורה האר״י את סדרו של עולם האצילות נטל את עיקריו וחזר ולימד אותם כעיקרי ההאצלה העליונה. אך בהליכתו מן האצילות אל הנאצלים שמעליה העלים והסתיר האר״י את עיקרי קבלתו. עיקרים שהיו גלויים וברורים באצילות נעשו נעלמים וסתומים בצמצום ובנאצלים העליונים. על כן, אם רוצים אנו לדעת את משמעותה של קבלת האר״י, צריכים אנו ללכת אחרי האר״י וללמוד תחילה את מהלכו של עולם האצילות ורק אחר כך את מהלכו של הצמצום. כך נוכל להקיש מן המשפטים הרבים, הברורים והמדויקים המלמדים את תוכנו של עולם האצילות, אל המשפטים המעטים, הסתומים והעמומים המלמדים את תוכנו של הצמצום. יתר על כן, ממשמעותה של האצילות, שאותה כתב האר״י בעצמו, נוכל להסיק על משמעותו של הצמצום. אי אפשר להבין את הצמצום ואת הנאצלים העליונים בלא לרדת לחקר עולם האצילות וסדרו. הצמצום בנוי כדוגמתה של האצילות, וסדר האצלתו מקביל ומתאים לסדר האצלתה, ורק אחר שיובן עולם האצילות במלואו יובן גם הצמצום לאמיתו.

מעתה יכולים אנו ליטול מפירוש ספרא דצניעותא את מקורותיו בספר הזוהר ולראות כיצד הסיק מהם האר״י דברים שהוא עתיד להורות לתלמידיו. מעתה יכולים אנו להסיק מתוכנו של פירוש ספרא דצניעותא על משמעותו של דרוש אדם קדמון. מהלך האצילות של קלקול, תיקון וגמר התיקון בהוספת מוחין, נמצא הן בפירוש ספרא דצניעותא הן בדרוש אדם קדמון, ועל פי משמעותו בפירוש יכולים אנו להבין את משמעותו בדרוש. משמעות זו היא משמעותה המקורית של קבלת האר״י, המשמעות שהוא עצמו כתבה והוא עצמו הודיעה במפורש.

עוד ראינו כי סגנונו של פירוש ספרא דצניעותא, שאינו מסודר ואינו ברור והחלטי, הקשה על לומדיה של קבלת האר״י, ועל כן העדיפו עליו את דרוש אדם קדמון המסודר והברור. אלא שחסרונותיו של פירוש ספרא דצניעותא הם דווקא מעלותיו. כל הפגמים והליקויים בסגנונו של הפירוש נובעים מהיותו משנתו הראשונה של האר״י, והם מלמדים כיצד הניח האר״י את היסודות לדרכו בקבלה. בפירוש ספרא דצניעותא יושבים אנו עם האר״י במלאכתו, רואים את מקורותיו ומבינים כיצד פירש אותם ומה הסיק מהם, שומעים את התלבטויותיו ואת ספקותיו ומבינים מתוך קושיותיו ותירוציו כיצד יסד את שיטתו. סגנונו הקשה של פירוש ספרא דצניעותא לא לחסרון ייחשב אלא ליתרון – יתרון משנתו הראשונה של האר״י, אשר ממנה פינה ממנה יתד להבנת שיטתו המיוחדת בקבלה.

[קכג] מן הפירושים אל הדרושים

היחס בין פירוש ספרא דצניעותא ובין דרוש אדם קדמון בונה בניין אב לכל הפירושים והדרושים שבכתבי האר״י. ממנו עולה כי הרוצה ללמוד את קבלת האר״י ראוי לו ללכת בדרכו של האר״י עצמו – להתחיל בפירושים ולסיים בדרושים.

ראוי לו להתחיל בפירוש ספרא דצניעותא ולסיים בדרוש אדם קדמון, להתחיל בקונטרסים המבארים את עולם האצילות ולסיים בקונטרסים המבארים את הצמצום ואת הנאצלים שלמעלה מן האצילות. אמנם פירוש ספרא דצניעותא אינו מסודר, אבל אחר העמל והיגיעה בסידור תוכנו ימצא בו הלומד מהלך האצלה שלם ומפורט מראשיתו בעת מיתת המלכים ועד סופו בעת המשכת המוחין. אחר יוכל להמשיך וללמוד את שאר כתבי האר״י ולראות כיצד נשתכלל בהם מהלך ההאצלה היסודי שנתבאר בפירוש ספרא דצניעותא.

אם ילך הלומד בדרך זו –

- הוא יגלה כי מאמרי זוהר המצוטטים בפירוש ספרא דצניעותא חוזרים ומופיעים בכל הדרושים שהאר״י דורש לתלמידיו, אלא שהם באים בהם בשינוי צורה.

הכיצד? בפירוש ספרא דצניעותא הביא האר״י מאמרים שלמים מספר הזוהר, ציין את מקורם ופירש אותם מלה במלה. מונחים ומלים ממאמרים אלה עתיד האר״י להזכיר בכל הדרושים שיבואו אחר כך ולפרש את תוכנם תוך כדי הרצאת סדר ההאצלה. בדרושים אלה אין האר״י מציין כי מונחים אלה מן הזוהר באו, כנראה מתוך הנחה כי הדבר ידוע לשומעיו. כך יימצאו מקורות לדברי האר״י שלכאורה אין להם מקור – מאמרי הזוהר המצוטטים בפירוש ספרא דצניעותא מודיעים לנו את מונחי הזוהר המשוקעים בדרושים ואשר עליהם השתית האר״י את סדר ההאצלה. כך ייראה כיצד שקד האר״י על פירוש מאמרי הזוהר וכיצד חזר לפרשם שוב ושוב בדרושים אשר הורה לתלמידיו, גם באותם מקומות שבהם אין הוא מצטט את המאמרים עצמם אלא מביא את המונחים והמלים הנזכרים בהם. על פירוש מאמרי זוהר אלה שקד האר״י בכל דרושיו, ועל כן הוא חזר לבארם פעמים אחדות בהוספה מתמדת של עומק ושל פירוט.

דוגמה לכל אלה היא עניין המוחין. בפירוש ספרא דצניעותא מצטט האר״י את דברי אדרא זוטא על אודות תרין עטרין ותרין אחסנתין, הוא מפרש אותם באריכות ולמד מהם על דרך המשכת המוחין באצילות. מכאן ואילך, בדרושים אשר הורה לתלמידיו, יזכיר האר״י את ׳עטרין׳ ו׳אחסנתין׳ כמלים נרדפות למוחין אך לא יזכיר תמיד את מקורם בספר הזוהר. בדרושים אלה יחזור האר״י שוב ושוב לפרש את ׳עטרין׳ ו׳אחסנתין׳ ולהוסיף פרטים רבים במהלך הופעתם והמשכתם מראש האצילות לסופה.

- הוא יגלה כי מאמרי זוהר המפורשים בפירוש ספרא דצניעותא בדרך אחת חוזרים ומתפרשים בדרושים שהאר״י דורש לתלמידיו, אלא שבאלה הם מתפרשים בדרך אחרת ושונה לגמרי.

הכיצד? בפירוש ספרא דצניעותא הביא האר״י מאמר מזוהר פרשת משפטים, ופירש אותו כפשוטו. אחר, בעת שפירש לתלמידיו את אדרא זוטא, הביא את המאמר הנזכר ופירש אותו בדרך אחרת לגמרי. האר״י היה צריך להוכיח את צדקת פירושו החדש כיוון שתלמידיו רצו לפרשו כפשוטו, כלומר באותו פירוש שהאר״י עצמו פירשו בראשונה בעת שכתב את פירוש ספרא דצניעותא. על כן הקשה האר״י על הפירוש הראשון, ודחה אותו מכוח קושיות שהקשה עליו לפני תלמידיו. בכתבים מאוחרים שכתבו התלמידים הובא רק הפירוש השני של האר״י, ואילו הראשון לא נזכר כלל. ההבדל בין שני הפירושים גדול, ואנו למדים ממנו כיצד עיין האר״י בספר הזוהר וכיצד הסיק מדבריו על הדרך שבה יימשכו המוחין באצילות. סוגיה זו חשובה מאוד להבנת דרכו של האר״י בפירוש הזוהר, והיא תתבאר בפרוטרוט להלן סעיף קלח.

- הוא יגלה כי מאמרי זוהר המצוטטים בפירוש ספרא דצניעותא חוזרים בדרוש אדם קדמון, אבל מתבארים בדרך חדשה – בפירוש ספרא דצניעותא למד מהם האר״י על אורותיו של עולם האצילות, ואילו בדרוש אדם קדמון הוא למד מהם על הנאצלים שלמעלה מן האצילות. לדוגמה, בפירוש ספרא דצניעותא הביא האר״י מאמר מאדרא רבא ולמד ממנו על אורות דיקנא דאריך אנפין, ובדרוש אדם קדמון למד מאותו מאמר על אורות אוזן, חוטם ופה דאדם קדמון, כמתואר להלן סעיף קעא. כך יימצאו מקורות לדברי האר״י בדרוש אדם קדמון, וכך ייוודע כי האורות שלמעלה מן האצילות נאצלים כדוגמת אורותיה של האצילות עצמה.

- הוא יגלה כי ביטויים ומונחים מדברי הרמ״ק, שהאר״י מביאם בפירוש ספרא דצניעותא, חוזרים ומופיעים בדרושים שדרש האר״י לתלמידיו.

הכיצד? בפירוש ספרא דצניעותא, וכן בפירושי זוהר נוספים שכתב האר״י בעצמו, הוא מביא דברים שכתב הרמ״ק בפרדס רמונים. עתים הוא מסכים לדברי הרמ״ק, עתים הוא חולק עליהם, ועתים הוא מאמץ אותם בשינויי מקום, אופן ומשמעות. ביטויים ומונחים מדברי הרמ״ק שהאר״י מצטטם בפירושיו עתידים להופיע גם בדרושים שהוא ידרוש לתלמידיו. כך יימצאו מקורות לדברי האר״י שלכאורה אין להם מקור – דברי הרמ״ק המובאים בפירוש ספרא דצניעותא מודיעים לנו את ביטויי הרמ״ק הארוגים בדרושים שהאר״י ידרוש לתלמידיו ואשר עליהם הוא ייסד את מהלך ההאצלה.

- הוא יגלה כי מונחים ומלים הנזכרים בדברי האר״י על האצילות עצמה חוזרים ומופיעים גם בדבריו על צמצום אור אין סוף. אמנם כאשר ביאר האר״י את מהלך הצמצום הוא הזכיר מונחים אלו בקצרה ובעמימות, אבל כאשר הוא הרצה את סדרו של עולם האצילות הוא פירש אותם בהרחבה ובבהירות. על כן יכולים אנו להקיש מן המפורש אל הסתום, ולדעת את מובנם של מונחי הצמצום על פי משמעותם הברורה שפירשה האר״י בעת שהזכירם בעניין עולם האצילות עצמו. מעתה, איננו חייבים להזדקק לפירושים השונים שנכתבו על הצמצום כדי להבינו אל נכון, כי יש בידינו האפשרות להבינו על פי דברי האר״י עצמו. מדברים שכתב האר״י עצמו על מהלכה של האצילות נלמד על משמעותו של צמצום אור אין סוף, וכך נוכל להגיע אל משמעותו המקורית.

- הוא יגלה כי עיקריה של האצילות – הקלקול, התיקון והוספת המוחין – הם המקור להבנת משמעותה ונמשלה של קבלת האר״י. עיקרים אלו נתבארו בפירוש ספרא דצניעותא ובפירושי זוהר נוספים שכתב האר״י עצמו. בביאור עיקרים אלה הודיע האר״י גם את תכליתה של ההאצלה ואת משמעותה, ואלה נכונות גם לכל סדרי האצילות שהוא עתיד להוסיף ולפרט בכל הדרושים אשר יאמר לתלמידיו. בביאור עיקרים אלה כתב האר״י על יסודותיה של ההנהגה האלוקית ועל הדרכים שבהן יתגלו ויימשכו האור והשפע מן האצילות אל הנבראים, וכל אלה תקפים גם לנאצלים העליונים, גם לפרטים הרבים בעולם האצילות וגם לסדרי הכוונות שעתיד האר״י להוסיף וללמד בדרושים שיאמר לתלמידיו. מעתה, לא יתמה המעיין על טעמו של מהלך ההאצלה שהרצה האר״י בדרושים בפירוט עצום, כי יהיו בידו דברי האר״י עצמו הנותנים טעם ברור למהלך ההאצלה ומפרשים את תכליתו ואת מגמתו. ומעתה, כל הבא לבקש את משמעותה של קבלת האר״י לא יוכרח לדלותה מספרי המקובלים האחרונים אלא ימצאנה מחוורת כשמלה בדברי האר״י עצמו.

מכל אלה עולה כי את קומתה של קבלת האר״י צריכים אנו לשער בדמותו כצלמו של פירוש ספרא דצניעותא –

- היא נסמכת על ספר הזוהר, שאותו היא מפרשת וממנו היא נוטלת את מונחיה.
- היא מעמידה את עולם האצילות על שלושה דברים: על הקלקול, על התיקון ועל הוספת המוחין.
- היא מרצה את מהלך ההאצלה בפרוטרוט ובד בבד מפרשת את תכליתו ואת משמעותו.

זה דיוקנה היסודי של קבלת האר״י, ומכאן ואילך הוא עתיד להשתכלל ולהשתלם בדרושים הרבים אשר יורה האר״י לתלמידיו.

פרק עשרים ושמונה

שלוש חטיבות

בפרקים כו–כז הצגנו את שני הקונטרסים החשובים ביותר בקבלת האר״י, פירוש ספרא דצניעותא ודרוש אדם קדמון, ובחנו את היחס ביניהם. על פי היחס שבין שני הקונטרסים התווינו את הסדר הנכון לתלמודה של קבלת האר״י. זהו סדר זמנים שמתווה את מהלכה של קבלת האר״י ממשנה ראשונה למשנה אחרונה: ממשנה ראשונה שבה עסק האר״י בעולם האצילות אל משנה אחרונה שבה עסק גם בצמצום ובנאצלים העליונים; ממשנה ראשונה שבה הביא האר״י ראיות לדבריו מספר הזוהר אל משנה אחרונה שבה הורה באופן עצמאי את מהלך ההאצלה; ממשנה ראשונה שבה פירש האר״י את מהלך האצילות ואת משמעותה אל משנה אחרונה שבה לימד את מהלך האצילות לבדו.

אל שני הקונטרסים הללו צריכים אנו להוסיף את שאר החיבורים היסודיים, ואף אותם לסדר על פי סדר הזמנים הנזכר. לשם כך עלינו לשוב אל רשימת החיבורים היסודיים, שערכנו לעיל סעיף קיד, ולסדר את ערכיה על פי סדר הזמנים. כך נוכל ללכת בעקבות האר״י וללמוד את דבריו באותו סדר שהוא עצמו כתבם ואמרם, וכך נוכל לדעת ולהבין את קבלת האר״י במלואה — לתאר את מהלך ההאצלה המיוחד לה, לפרש את תכליתה ואת משמעותה, לברר את מקורותיה ולבאר את יחסה אל שיטות קודמיה.

[קכד] פירוש ודרוש (ג)

בפרק הקודם בחנו את שני הקונטרסים החשובים ביותר בקבלת האר״י, פירוש ספרא דצניעותא ודרוש אדם קדמון, ותיארנו בפרוטרוט את תכונותיהם ואת היחס ביניהם. מכאן עולה השאלה: האם היחס בין פירוש ספרא דצניעותא ובין דרוש אדם קדמון קיים גם בין כל הפירושים שכתב האר״י בעצמו ובין כל הדרושים שהורה האר״י לתלמידיו? כדי לענות על שאלה זו בחנו את כל החיבורים היסודיים בקבלת האר״י ומצאנו כי אכן כל הפירושים שכתב האר״י בעצמו מתאימים לפירוש ספרא דצניעותא, וכל הדרושים שהורה האר״י לתלמידיו מתאימים לדרוש אדם קדמון. בחינת כל החיבורים הללו מלאכה ארוכה היא, והצגת

תוצאותיה חורגת מן המצע הקצר שלפנינו. על כן נסתפק בדוגמה אחת, והיא תלמד על הכלל כולו.

מן הפירושים נטלנו את פירוש זוהר ח״ב קסו ע״ב שכתב האר״י עצמו,[1] ומן הדרושים את דרוש בעולם האצילות שכתב ר׳ חיים ויטל.[2] נבחן את היחס בין שני קונטרסים אלה באמות המידה שבהן בחנו לעיל את היחס בין פירוש ספרא דצניעותא ובין דרוש אדם קדמון.

[א] **דרוש בעולם האצילות** הוא דרוש מסודר. הדרוש מפרש את פרצופי האצילות, ובמיוחד את ישראל ורחל ויעקב ולאה. הוא מלמד את סדר האצלתם של פרצופים אלה, מקום עמידתם בקומת האצילות, סדר כניסת המוחין שלהם וסדר זיווגיהם. את כל אלה הוא מרצה בפרטי פרטים.

לעומת זאת, **פירוש זוהר ח״ב קסו ע״ב** אינו מסודר אלא עובר מעניין לעניין. הפירוש פותח בשאלות אחדות על מאמר הזוהר הנזכר, אך לאחר כן הוא עובר לפרש מאמרים אחדים מן האדרא זוטא. חמישה עמודים מן הפירוש נמצאים לפנינו, וכולם מפרשים את אדרא זוטא ולא את זוהר ח״ב קסו ע״ב.

[ב] **דרוש בעולם האצילות** מלמד את מהלך ההאצלה בצורה ברורה וודאית. אין הוא מציע קושיות ותירוצים, ואין הוא מעלה אפשרויות שונות. אין בו לשונות של ספק, וגם בשוליו אין הערות של ר״ח ויטל על ספק או שכחה במה ששמע מן האר״י.

לעומת זאת, **בפירוש זוהר ח״ב קסו ע״ב** מציע האר״י פירוש אחד, ואחר הוא חוזר ומציע פירושים נוספים.

> ועל זה הדרך באב ואם נכללו בשלשה ראשים... **ואיפשר** שכן הוא גם באריך אפין... **ואיפשר** כי י״ג תיקוני דיקנא... **אי נמי** חכמה קדומה שממנה יצאו תקוני דיקנא... **מכל מקום** הנה נתבאר כי...[3]

[ג] **דרוש בעולם האצילות** מפרש את פרצופי האצילות, ובמיוחד את ארבעת הפרצופים התחתונים שבה. הדרוש מפרט את דרך יציאתם ואת דרך בנייתם ותיקונם, אך אין הוא עוסק במשמעותם ובתכלית תיקונם של פרצופים אלה.

לעומת זאת, **פירוש זוהר ח״ב קסו ע״ב** עוסק גם במשמעותה של האצילות. הוא מפרש את זיווגי הספירות וכיצד הם ממשיכים את השפע באצילות.

> וזהו פירוש תלייא ואחיד שנז׳ במאמר שהבאתי למעלה באב ואם ובזעיר אפין, כי תלייא היינו תליא לבד, יורה על זווגם להשפיע לבנים, ואחיד יורה אחיזתם במה שלמעלה מהם לקבל חיות ושפע לעצמם.[4]

1 פירוש זוהר ח״ב קסו ע״ב, נדפס בשער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף כב ע״א–ע״ג.

2 שמונה שערים, שער ההקדמות, דפוס 868, דפים נד ע״ב – ס ע״ג.

3 פירוש זוהר ח״ב קסו ע״ב, נדפס בשער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף כב ע״ב–ע״ג.

4 שם, שם, שם, דף כב ע״ג.

[ד] **דרוש בעולם האצילות** מרצה את סדר האצילות באופן עצמאי. אין הוא מביא מקורות לדבריו, ורק מאמרים מעטים מן הזוהר מצוטטים בו.
לעומת זאת, **פירוש זוהר ח״ב קסו ע״ב** מצטט מקורות רבים מן הזוהר, דן בהם ומפרש אותם בפרוטרוט.

השוואה בין הדרוש ובין הפירוש תבליט את ההבדל בין שניהם באשר לציטוט מאמרים מן הזוהר:
דרוש בעולם האצילות כולל שבעה עשר אלף (17,000) מלים לערך, ומצוטטים בו רק ארבעה (4) מאמרים מן הזוהר.
פירוש זוהר ח״ב קסו ע״ב כולל אלף וחמש מאות מלים (1500) לערך, ומצוטטים בו אחד עשר (11) מאמרים מן הזוהר.[5]

הווי אומר, מספר מאמרי הזוהר המובאים בפירוש זוהר ח״ב קסו ע״ב גדול יחסית פי **שלושים** ממספר המאמרים המובאים בדרוש בעולם האצילות.

[ה] **דרוש בעולם האצילות** מצטט מעט מאמרים מן הזוהר כמקורות לדבריו. כל המאמרים הללו הובאו בקיצור רב, בדרך של אסמכתא וללא פירוש תוכנם ומשמעותם.

> ואלו הם סוד המלכים שמתו כמ״ש באדרת נשא בפסוק ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום וכו׳.[6]
> כי מן הנקודה הא׳ שהיתה נקראת קודם התיקון בשם ספירת הכתר הנה עתה נתחלקה לג׳ חלקים, והם ענין ג׳ רישין הנזכרים בריש אדרת האזינו...[7]
> וזהו סוד מה שאמרו רז״ל בספר התיקונים כי יצח״ק הם אותיות ק״ץ ח״י, פי׳ כי אברהם הוא בחינת החסדים ויצחק בחינת הגבורות.[8]
> והנה בזה תבין טעם למה נקרא ז״א שתי שמות והם ישראל וישורון... והטעם הוא כמ״ש בספר התיקונים כי ישראל ר״ל שי״ר א״ל שי״ר משמאלא א״ל מימינא.[9]

לעומת זאת **בפירוש זוהר ח״ב קסו ע״ב** מביא האר״י מאמר מאדרא זוטא ומפרשו במלואו. כמנהגו בפירוש ספרא דצניעותא, כמתואר לעיל סעיף קכא, כך מנהגו בפירוש שלפנינו – הוא מצטט מאמר מן הזוהר ומשלב בו מלים משלו, עד שאין להבחין בין לשונות הזוהר ובין לשונות האר״י השזורות ביניהן.

5 עשרה מאחד עשר מאמרים אלו הם מן האדרא זוטא. גם רוב המאמרים המצוטטים בפירוש ספרא דצניעותא הם מן האדרות ובעיקר מן האדרא זוטא, כמתואר לעיל סעיף קכא.
6 שער ההקדמות, דפוס 868, דף נד ע״ג.
7 שם, שם, שם.
8 שם, שם, דף נז ע״ד.
9 שם, שם, דף נח ע״ב.

אדרא זוטא	האר״י
אבל האי אימא לא אפסיק	כי חסד עלאה שהוא נקרא רצון וממנו נמשכו שניהם כדפירשתי,
רעותא דתרויהו לעלמין	והוא רעותא דתרויהו, והוא הנקרא מזל אינו פוסק משניהם תמיד, לא בעת האצילות,
בחד נפקין	וזהו בחד נפקין שקולין, ושוין זה כזה, ולא גבוה אחד מחבירו כזעיר אפין ונוקביה,
בחד שריין	וגם אחר האצילות כחד שריין, ולא כזעיר אפין מנוקביה שנתטרדה ממנו אח״כ וירדה למטה.
לא אפסיק דא מן דא	לא אפסיק דא מן דא מלהזדווג כדרך זעיר אפין ונוקביה, שאף בשעת שלום אין זווגם אלא לפרקים ולא תמידי.
ולא אסתלק דא מן דא.	ולא אסתלק דא מן דא בשעת הגלות, כדרך שמסתלק זעיר אפין מנוקביה.

[קכה] שלוש חטיבות

בסעיפים הקודמים בחנו את היחס בין פירושיה ובין דרושיה של קבלת האר״י ולמדנו ממנו על סדר זמניהם:

[א] פירוש ספרא דצניעותא הוא משנתה הראשונה של קבלת האר״י, ודרוש אדם קדמון הוא משנתה האחרונה. כך הסקנו לעיל סעיף קכב.

[ב] פירוש זוהר ח״ב קסו ע״ב, ושאר הפירושים שכתב האר״י עצמו, הם משנתה הראשונה של קבלת האר״י. דרוש בעולם האצילות, ושאר הדרושים שהורה האר״י לתלמידיו, הם משנתה האחרונה של קבלת האר״י. כך הסקנו לעיל סעיף קכד.

[ג] הסדר הנכון והראוי לתלמודה של קבלת האר״י צריך ללכת מהמשנה הראשונה אל המשנה האחרונה. כך הסקנו לעיל סעיף קכג.

שלוש מסקנות אלו מסתכמות בשני כללים המורים את הסדר הנכון לתלמודה של קבלת האר״י.

[א] תחילה יש לעיין בפירושים שיצאו מתחת ידי האר״י עצמו, ורק אחר כך בדרושים שהורה לתלמידיו.

[ב] תחילה יש לעיין במהלכו של עולם האצילות, ורק אחר כך במהלכם של צמצום אור אין סוף והנאצלים העליונים.

סדר לימוד זה הולך אחרי האר״י, עקב אחר אגודל. סדר לימוד זה עונה על שתיים מן השאלות היסודיות אשר שאלנו בראשית הספר: מה הוא מהלך ההאצלה שכתב ולימד האר״י עצמו, ומה היא משמעותו של מהלך ההאצלה על פי דברי האר״י עצמו.

כי תחילה כתב ולימד האר״י על עולם האצילות, ורק אחר כך הוסיף ולימד על הנאצלים העליונים ועל הצמצום העומד בראש הכול. על כן תחילה האריך לפרש ולפרט את סדרו של עולם האצילות, ואחר, כשהורה את סדרו של הצמצום ואת סדרם של הנאצלים העליונים, הסתמך על כל אשר אמר כבר בתחילה על עולם האצילות וקיצר בדבריו על אודותם. מדבריו המפורשים של האר״י על עולם האצילות נקיש אל דבריו הסתומים על הצמצום ועל הנאצלים העליונים, וכך ייוודע מהלכה המקורי של ההאצלה במלואו ובשלמותו.

כי תחילה כתב האר״י פירושים על ספר הזוהר, ובהם הרצה הן את מהלך ההאצלה הן את תכליתה ומשמעותה. אחר, בדרושים שהורה האר״י לתלמידיו, הוסיף פרטים רבים במהלך ההאצלה אך הסתמך על כל אשר כתב בתחילה ולא חזר ללמד את משמעותה של ההאצלה. ממשמעותה של ההאצלה שנתבארה בפירושים שכתב האר״י עצמו נקיש אל הדרושים שהורה לתלמידיו, וכך תיוודע משמעותו המקורית של מהלך ההאצלה במלואה ובשלמותה.

שני כללים אלו אינם חופפים, שהרי הורה האר״י לתלמידיו גם דרושים על עולם האצילות וגם דרושים על הצמצום ועל הנאצלים העליונים. על כן צירוף שני כללים אלו למקום אחד מחלק את כלל החיבורים שכתבו האר״י ותלמידיו לשלוש חטיבות הבאות זו אחר זו.

[א] החטיבה הראשונה כוללת את הפירושים ואת המאמרים שכתב האר״י עצמו ובהם פירש את מהלכו של עולם האצילות.

[ב] החטיבה השנייה כוללת את הדרושים שהורה האר״י לתלמידיו ובהם פירש את מהלכו של עולם האצילות.

[ג] החטיבה השלישית כוללת את הדרושים שהורה האר״י לתלמידיו ובהם פירש את מהלכם של צמצום אור אין סוף, הנאצלים העליונים ועולם האצילות.

•

חילקנו כאן את קבלת האר״י לשלוש חטיבות. חלוקה זו מתאימה לסדר הזמנים שבו האר״י כתב ולימד את שיטתו, מהמשנה הראשונה שכתבה במצרים עד המשנה האחרונה שלימדה בצפת. בסדרה של קבלת האר״י כבר עסקנו במקום אחר, ושם חילקנו אותה לתשע שמועות.[10]

10 בספרי בנין אריאל, ירושלים תשמ״ז, עמ׳ קט–תלא, ערכתי את תשע השמועות בדיוק ובפרוטרוט. שם רשמתי את הפירושים והדרושים הכלולים בכל שמועה ושמועה, פירטתי את ההבדלים ביניהן ותיארתי את סדר ההאצלה והכוונה שמלמדת כל אחת מהן.

שתי החלוקות מתאימות זו לזו, בסדר זה:
החטיבה הראשונה זהה לשמועה הראשונה.
החטיבה השנייה כוללת את ארבע השמועות האמצעיות (השנייה – החמישית).
החטיבה השלישית כוללת את ארבע השמועות האחרונות (השישית – התשיעית).

שתי החלוקות זהות ואין ביניהן אלא הרצון להקל את תלמודה של קבלת האר״י ואת הבנת משמעותה.

החלוקה לתשע שמועות מיוסדת על הבחנה מדוקדקת בתוכנם של הפירושים והדרושים. היא רושמת את כל השינויים בין פירוש לפירוש ובין דרוש לדרוש כדי לאגוד יחד רק את הפירושים והדרושים שמתאימים זה לזה בכל כללותיהם ובכל פרטותיהם. חלוקה זו נכונה ומדויקת, אבל מדויקת מדי. היא מקפידה על כל ההבדלים הדקים בין המאמרים השונים של האר״י, ושכרה יוצא בהפסדה – קשה לראות דרכה את עיקריה ואת יסודותיה של קבלת האר״י. הפרטים הרבים מסתירים את הכללים ומאפילים עליהם, והמעקב אחר תשע שמועות שונות מכביד את הבנת המהלך הכולל של ההאצלה שנתחדש בקבלת האר״י.

החלוקה לשלוש חטיבות מיוסדת על הבחנה כוללת בתוכנם של הפירושים והדרושים. היא רושמת את ההבדלים העיקריים והחשובים ביניהם, וכך היא מדגישה ומבליטה את עיקריה ואת יסודותיה של קבלת האר״י. חלוקה זו נוטלת את תשע השמועות המפורטות ואוגדת אותן בשלוש חטיבות כוללות, וכך היא מצליחה לתפוש חבלא בתרין ראשיה – היא מרצה את מהלך ההאצלה על פי סדר הרצאתו המקורית, ובד בבד היא מציגה בבהירות ובברירות את עיקריה ואת יסודותיה של קבלת האר״י.

•

החלוקה לשלוש חטיבות מיישבת רבות מן הסתירות הקיימות בדברי האר״י. היא מלמדת כי סתירות רבות, שלכאורה נראה כי גם נגר בר נגר יתקשה לפרקן, אינן אלא שינויים שערך האר״י במעבר מהמשנה הראשונה אל המשנה האחרונה. פעמים אחדות אחז האר״י תחילה במונחיו של ספר הזוהר ואחר קרא למונחים אלה בשמות חדשים, ופעמים אחדות הורה האר״י תחילה כללים פשוטים במהלך ההאצלה ואחר שכלל אותם בתוספת פרטים מרובים. דרושים אלה, כשהם עומדים במקום אחד, סותרים וחולקים זה על זה ואי אפשר לצרפם יחד למהלך אחד של האצלה. החלוקה לשלוש חטיבות מראה כי דרושים אלה שייכים לחטיבות שונות, וכי אין האחד סותר את רעהו אלא המאוחר משכלל את קודמו.
כאן צריכים אנו להראות כיצד נוטלת החלוקה לחטיבות סתירות אחדות ומיישבת אותן כחידושים, כהוספות וכהתפרטויות שהמשנה האחרונה משכללת בהם את הראשונה. מלאכה זו ארוכה ונכבדה היא, וכבר ערכנוה בפרוטרוט במקום אחר.[11] על כן לא נחזור עליה כאן, ורק שתי דוגמאות ממנה נביא הנה.

11 בספרי בנין אריאל (לעיל הערה 10), עמ׳ קט–תלא.

[א] בחינות בתפארת ומלכות.

תחילה לימד האר״י כי שתי בחינות בתפארת ומלכות — גופא ונשמתא. גופא נקראת תפארת ומלכות, יעקב ורחל. נשמתא נקראת משה וכלת משה, ישראל וכנסת ישראל. עוד לימד האר״י בתחילה כי משה זכה לאחורי הבינה ולא לפניה.

אחר, בדרושי החטיבה השנייה, הוסיף האר״י ופירש כי שתי הבחינות שבזעיר אנפין ובנוקביה הן שני פרצופים שכל אחד עומד לעצמו. גם בחטיבה השנייה לימד האר״י כי הבחינה העליונה היא דוגמת הבינה, אלא שעתה הוסיף ולימד כי בחינה זו איננה עולה למקום הבינה, אלא יסוד אימא הוא היורד למקום זעיר אנפין ומשפיע בבחינה זו.

החטיבה השנייה מקבלת את דברי החטיבה הראשונה כי משה זכה לאחורי הבינה ולא לפניה, אלא שהיא מוסיפה כי בחינת משה היא פרצוף יעקב, וכי יש אחוריים גם לאבא וגם לאימא שמהם נעשים פרצופי יעקב ולאה.

על כן מוסיפה החטיבה השנייה ומורה כי זעיר אנפין עצמו נקרא ישראל, ובו נאחזים פרצופי רחל ולאה ויעקב. זעיר אנפין ונוקביה, שבע ספירות תחתונות דעולם האצילות, הם ישראל ורחל. אחורי אבא ואימא, שנפלו לסוף עולם האצילות ונתקנו ועלו למעלה, הם יעקב ולאה. יעקב מקבל מוחין מיסוד דאבא שנכנס לתוך זעיר אנפין, ולאה מקבלת מוחין מיסוד אימא שנכנס אף הוא לתוך זעיר אנפין. נמצא שאחורי אבא ואימא מקבלים הארות מיסודות אבא ואימא, ואחורי אבא ואימא הם פרצופים שנאחזים בזעיר אנפין ונוקביה ועומדים עמם במקומם למטה מאבא ואימא.[12]

[ב] עיבור, יניקה ומוחין.

תחילה לימד האר״י כי זמן אחד יש לזעיר אנפין אחר שהוא יוצא ממעי אמו, ובו הוא יונק וגדל. אחר, בדרושי החטיבה השנייה, הוסיף האר״י וחידש כי אחר שיצא זעיר אנפין ממעי אמו יש לו שני זמנים, יניקה וגדלות. ביניקה גדלים ו׳ קצוות דזעיר אנפין להיות ו׳ קצוות ממש, שהרי בעיבור היו הם תלת גו תלת, ובגדלות נכנסים מוחין לזעיר אנפין.

תחילה לימד האר״י כי מוחין דזעיר אנפין הם חכמה ובינה, ומהם נעשה מוח הדעת. אחר, בדרושי החטיבה השנייה, הורה כי מוחין דזעיר אנפין הם חכמה ובינה הבאות משני פרקים עליונים של חסד וגבורה דאריך אנפין, שהם אחסנתיה דאבוי ואמיה, וחסד וגבורה שהם דעת הבאים משני פרקים תחתונים של חסד וגבורה דאריך אנפין, שהם עטרין דהוו גניזין. ההבדל בין שתי החטיבות נובע מפירושים שונים למאמר באדרא זוטא. תחילה פירש האר״י כי אחסנתא דאבוי ואימיה הם הם עטרין דגניזין, והם חכמה ובינה דזעיר אנפין. אחר, בדרושי החטיבה השנייה, פירש האר״י כי אחסנתא דאבוי ואימיה לחוד ועטרין דגניזין לחוד, הראשונים הם חכמה ובינה דזעיר אנפין והאחרונים הם חסד וגבורה שבדעת דזעיר אנפין.[13]

12 סוגיה זו נתבארה בפרוטרוט בספרי בנין אריאל (לעיל הערה 10), עמ׳ קמה–קמז, רכב–רכד, רעא–רעד, רפה–רפח, שג, שיג–שטו, שצז–שצח, תג.

13 סוגיה זו נתבארה בפרוטרוט בספרי בנין אריאל (לעיל הערה 10), עמ׳ קלד–קמד, רד–רכ, רעד–רפג, שג–שח, שצח–תב, ותתבאר גם להלן סעיפים קמח, קנו–קנז.

[קכו] החיבורים היסודיים: חטיבות

אחר שחילקנו בסעיף הקודם את קבלת האר״י לשלוש חטיבות, צריכים אנו להודיע אלו חיבורים כלולים בכל אחת משלוש חטיבות אלו. לשם כך עלינו ללכת אל החיבורים היסודיים בקבלת האר״י, הם החיבורים המקוריים שיצאו מתחת ידי האר״י ותלמידיו, ולמיין אותם לשלוש חטיבותיהם.

נשוב אפוא אל הרשימה הכוללת של החיבורים היסודיים, הערוכה לעיל סעיפים קיד–קטו, ונערוך אותה מחדש על פי החלוקה לשלוש חטיבות. רשימה זו תהא מסודרת לפי ארבעה כללים אלה.

א. ברשימת החיבורים היסודיים הערוכה לעיל קבענו מספר זיהוי לכל חיבור וחיבור על פי מקומו ברשימה. ברשימת החיבורים היסודיים הערוכה כאן נחזור על מספרי הזיהוי שברשימה המקורית למען יקל על הקורא להשוות את שתי הרשימות זו לזו ולעקוב אחר מקומו של כל חיבור וחיבור בכל אחת מהן.

ב. מספרי החיבורים ברשימה הערוכה כאן לא יהיו רציפים, שהרי הרשימה הערוכה כאן תהא מסודרת על פי החלוקה לחטיבות ואילו מספרי החיבורים אשר בה יהיו זהים למספריהם ברשימה המקורית.

ג. ברשימת החיבורים היסודיים שערכנו לעיל ציינו את המהדורות היסודיות של כל חיבור וחיבור. ברשימת החיבורים שנערוך כאן לא נחזור על ציוני המהדורות, וכל המעוניין בהן ישוב לרשימה המקורית וימצא בה את מבוקשו.

ד. חלוקת החיבורים לחטיבותיהם נוטלת לעתים חיבור אחד, מחלקת אותו לחלקים אחדים ומשייכת כל אחד מהם לחטיבה שונה. במקרים אלו נפרט אלו חלקים מן החיבור המסוים שייכים לחטיבה אחת ואלו שייכים לחטיבה אחרת.

[א] חטיבה ראשונה

החטיבה הראשונה כוללת את הפירושים ואת המאמרים שכתב האר״י עצמו ובהם פירש את מהלכו של עולם האצילות.

[א] פירוש ספרא דצניעותא, זוהר ח״ב קעו ע״ב – קעז ע״א.

[ב] פירוש אדרא זוטא, זוהר ח״ג רצ ע״ב.

[ג] פירושים על ספר הזוהר.

[ד] כוונות התפילה, פירושי פסוקים, פירושי מאמרי חז״ל וייחודים.

הערה: כל הפירושים והמאמרים שכתב האר״י עצמו נכללו בספר עץ חיים בעריכת ר״ח ויטל, חלק ראשון, שער א, שער מה שהעתקתי מכתיבת יד מורי [=שמונה שערים בעריכת ר״ש ויטל, כל פירוש וכל מאמר במקומו, כמתואר לעיל סעיפים יב–יד].

[ב] חטיבה שנייה

החטיבה השנייה כוללת את הדרושים שהורה האר״י לתלמידיו ובהם פירש את מהלכו של עולם האצילות.

[ה] ר״ח ויטל, קונטרסי טיוטות.

[ו] ר״ח ויטל, עץ חיים.
חלק ראשון, שער ב, שער ההקדמות, שמות הספירות ואילך [=שמונה שערים בעריכת ר״ש ויטל, שער א, שער ההקדמות, דפוס 868, דף לח ע״ב ואילך].
חלק ראשון, שער ג, שער מאמרי הזוהר ומאמרי רז״ל [=שמונה שערים, שער ב, שער מאמרי רשב״י, ושער ג, שער מאמרי חז״ל].
חלק ראשון, שער ד, שער הפסוקים [=שמונה שערים, שער ד, שער הפסוקים].
חלק שני, שער א, שער התפילה [=שמונה שערים, שער ו, שער הכוונות].
חלק שני, שער ב, שער המצוות [=שמונה שערים, שער ה, שער המצוות].
חלק שני, שער ג, שער רוח הקודש [=שמונה שערים, שער ז, שער רוח הקודש].
חלק שני, שער ד, שער הגלגול [=שמונה שערים, שער ח, שער הגלגולים].

[ח] ר״ח ויטל, אוצרות חיים.
שער העיבורים ואילך, דפוס 982, דף סג ע״ב ואילך.

[ט–י] ר״ח ויטל, אדם ישר ב.
שער פרקי הצלם ואילך, דפוס 993, דפים ס ע״ג – פד ע״ד.[14]

[יא] ר״ח ויטל, עולת תמיד.
כל הספר, חוץ מפסקאות מעטות כגון ד״ה ודע וד״ה אמנם, דפוס 741, דפים ג ע״ב – ד ע״א.

[יד] ר״י טבול, ספר הדרושים.
דרושים ג–יז, כת״י 110, דפים קג ע״ב – קלח ע״ב [=דרושים ג–טז, דפוס 1107, דפים ד ע״א – כ ע״ד].

[טו] ר״י טבול, סדר העולמות.
כת״י 115, דפים קעב ע״א – רז ע״א.

[יח] ר״י טבול, פירוש אדרא רבא.
החיבור כולו חוץ מד״ה ועתה בני פקח עיניך, דפוס 138, עמ׳ קלז–קמא.

[כ] ר״י טבול, פירוש זוהר ח״א נא ע״ב.

[כט] ר״מ יונה, כנפי יונה (א).

[ל] ר״מ נג׳ארה וחבריו, כנפי יונה (ב).

14 וכן דרושים ופסקאות נוספים שלא נוכל לפרטם כאן. פרטים נוספים על תוכנם של דרושים אלו כתבתי בבנין אריאל (לעיל הערה 10), עמ׳ תנה–תעד.

[ג] חטיבה שלישית

החטיבה השלישית כוללת את הדרושים שהורה האר״י לתלמידיו ובהם פירש את מהלכם של צמצום אור אין סוף, הנאצלים העליונים ועולם האצילות.

[ו] ר״ח ויטל, עץ חיים.
חלק ראשון, שער ב, שער ההקדמות, דרושי אדם קדמון [=שמונה שערים בעריכת ר׳ שמואל ויטל, שער א, שער ההקדמות, דרושי אדם קדמון, דפוס 868, דפים א ע״א – לח ע״ב].

[ז] ר״ח ויטל, מבוא שערים.

[ח] ר״ח ויטל, אוצרות חיים.
דרוש אדם קדמון, דפוס 982, דפים א ע״א – סג ע״ב.

[ט–י] ר״ח ויטל, אדם ישר ב.
דרושי העיגולים ואילך, דפוס 993, דפים א ע״א – לה ע״ד.[15]

[יג] ר״ח ויטל, דרוש שמסר לר׳ שלמה סגיש.

[יד] ר״י טבול, ספר הדרושים.
דרושים א–ב, כת״י 110, דפים צט ע״א – קג ע״ב [=דרושים א–ב, דפוס 1107, דפים א ע״א – ד ע״א].

[טו] ר״י טבול, סדר העולמות.
סוד גבהי שמים, כת״י 115, דפים רז ע״א – ריא ע״ב.

[טז] ר״י טבול, דרוש האצילות.

[יח] ר״י טבול, פירוש אדרא רבא.
ד״ה ועתה בני פקח עיניך, דפוס 138, עמ׳ קלז–קמא.

[יט] ר״י טבול, פירוש זוהר ח״א טו ע״א.

[לג] תלמיד האר״י, התחלת החכמה.

[קכז] דברי הרב עצמו

חלוקת החיבורים היסודיים לחטיבותיהם, הערוכה בסעיף הקודם, השלימה את מאמצינו למצוא את הסדר הנכון שבו ראוי ללמוד את קבלת האר״י. היא מסדרת את החיבורים היסודיים בשלוש חטיבות, מן המשנה הראשונה עד המשנה האחרונה, ומוליכה אותנו בדרך תלמודו של האר״י עצמו. עתה יכולים אנו להמשיך בדרכנו ולעיין בתוכנם של החיבורים היסודיים כדי לדעת

15 וכן דרושים ופסקאות נוספים שלא נוכל לפרטם כאן. פרטים נוספים על תוכנם של דרושים אלו כתבתי בבנין אריאל (לעיל הערה 10), עמ׳ תמא–תנד.

ולהבין את קבלת האר״י באמיתותה. חלוקת החיבורים היסודיים לשלוש חטיבותיהם נותנת בידינו את המפתח לידיעת מהלך ההאצלה ולהבנת משמעות ההאצלה כפי שכתבם ולימדם האר״י עצמו.

אך לפני שנמשיך בדרכנו ונעיין בחיבורים היסודיים על פי חלוקתם לשלוש חטיבותיהם צריכים אנו להתגבר על משוכה אחת שניצבת בדרכנו. כי כל אימת שתלמידים כותבים את שיטת רבם עולות שאלות אחדות על אודות חיבוריהם: האם כתבו רק את אשר שמעו מרבם או שהוסיפו דברים משלהם על דבריו? האם כתבו את דברי הרב בסדרם ובסגנונם כמות שהם או שבחרו להם סדר וסגנון משל עצמם? האם מסרו את דברי הרב במלותיו שלו או שסיכמו וקיצרו ועיבדו את אשר שמעו ממנו?

כיוון שרצוננו לדעת מהו מהלך ההאצלה שהאר״י עצמו כתב והורה, וכיוון שרוב החיבורים היסודיים בקבלת האר״י נכתבו בידי תלמידיו, חייבים אנו לענות על השאלות הללו. עלינו לברר תחילה את יחסם של החיבורים היסודיים אל האר״י עצמו, ולקבוע אלו מהם מוסרים את דבריו בדיוק בלא תוספת ובלא חסרון ואלו מהם כוללים גם את דברי תלמידיו שהוסיפו על אשר שמעו ממנו וחידשו עיקרים על פי שיטתו.

חזרנו אל החיבורים היסודיים ובחנו את סגנונם ואת דרך כתיבתם. מבנה, הערות, לשונות, מונחים וציונים — כל אלה יכולים ללמד אם מוסר החיבור את דברי האר״י כמות שהם או שהוא מוסיף עליהם את חידושי תלמידיו. על פי כל אלה בחנו את החיבורים היסודיים ומצאנו כי הם נחלקים לארבע סוגות: כתובים שיצאו מתחת ידי האר״י עצמו, שיעורים שהאר״י הורה ותלמידיו כתבו מפיו, סיכומים שכתבו תלמידיו לכל אשר שמעו ממנו וחידושים שהוסיפו התלמידים על אשר שמעו מרבם. ארבע סוגות אלו מבררות את יחסם של החיבורים אל דברי האר״י עצמו ומודיעות אלו חיבורים מלמדים את שיטת האר״י כפי שהוא עצמו כתבה ולימדה.

בחינת תוכנם וסגנונם של כל החיבורים הללו ארוכה היא, והיא תיעשה בפרקים כט–לב. על פי תוצאותיה נחלק את החיבורים היסודיים לסוגותיהם, מן הכתובים והשיעורים עד לסיכומים ולחידושים. מתוך כל אלה נברור את הכתובים ואת השיעורים, ועל תוכנם נוכל להשען בוודאות גמורה את תלמודה של קבלת האר״י. בחיבורים אלה נמצא את שיטת האר״י כפי שהוא עצמו כתבה וכפי שהוא עצמו אמרה, ועל יסוד כל הכתוב בהם נוכל להשיב על השאלות היסודיות ששאלנו בראשית הספר וחזרנו והעלינו בתחילת פרק כו. כל זאת נעשה להלן בפרקים לג–נ.

שער שביעי

ארבע סוגות

פרק עשרים ותשעה

מלאכת הכתיבה: האר״י עצמו

בשלושת הפרקים הקודמים התווינו את הסדר הנכון לתלמודה של קבלת האר״י. חילקנו את החיבורים היסודיים לשלוש חטיבות, מן המשנה הראשונה עד המשנה האחרונה, ועל פי סדר זה התכוונו לעיין בדברי האר״י עצמו על מהלכה ועל משמעותה של ההאצלה. אך בטרם נעשה זאת עלינו לשוב אל סעיף קכז ולהשיב על השאלות אשר שאלנו בו. כי כל אימת שתלמידים יושבים לפני רבם וכותבים את דבריו עולות שאלות על היחס בין תוכן חיבוריהם ובין דברי הרב עצמו, ועל כן יש לקבוע אלו מהם מוסרים את דבריו כמות שהם ואלו מהם מסכמים, מקצרים ואף מוסיפים עליהם. כדי להבדיל בין אלה ובין אלה עלינו לבחון את דרכי הכתיבה של האר״י עצמו ושל תלמידיו היושבים לפניו. לשונות פתיחה וסיום, הערות והוספות, קושיות וספקות — כל אלה ילמדונו על סגנון כתיבתו של כל אחד מן המחברים ועל התייחסותו של כל אחד מן החיבורים היסודיים אל דברי האר״י עצמו.

בפרק זה נבחן את החיבורים שכתב האר״י עצמו, ובשני הפרקים הבאים נבחן את החיבורים שכתבו תלמידיו. את כל ממצאינו נסכם בפרק לב בחלוקת החיבורים היסודיים לארבע סוגות המודיעות כיצד מתייחס כל חיבור וחיבור אל דברי האר״י עצמו.

•

דרך כתיבה מיוחדת לו לאר״י, והיא נבדלת מדרך כתיבתם של תלמידיו. הפירושים והמאמרים שכתב ניכרים בסגנונם ובביטויי הפתיחה והסיום שלהם. הוא מרבה לכתוב את ספקותיו ומעלה אפשרויות שונות להבנת מאמרים סתומים בספר הזוהר.

רוב כתביו של האר״י מפרשים את ספר הזוהר. האר״י מפרש את מאמרי הזוהר באריכות רבה, מביא ראיות לדבריו, ואף מפרש מאמר אחד בפנים אחדות. הוא מפרש מאמר בתוך מאמר, ופעמים כולל פירושו של מאמר אחד פירושים לכמה וכמה מאמרים אחרים.

דרך מיוחדת לו לאר״י בפירוש הזוהר. האר״י מעתיק מאמר מספר הזוהר, ובין מלותיו הוא שוזר מלים משלו כדי לפרש כוונתו של המאמר. לעתים מעתיק האר״י את מאמר הזוהר כמות שהוא ומוסיף בו מלים משלו בארמית, ולעתים מתרגם האר״י את מאמר הזוהר לעברית ומשלב בו

מלים משלו בעברית. בכל אלה לא הבחין האר״י בין מלותיו שלו ובין מלותיו של הזוהר, וכך נכתב ונקרא ספר הזוהר מחדש.

היחס בין הזוהר ובין כתבי האר״י פעל בשני הכיוונים. כשם שנטל האר״י מן הזוהר כך נטל הזוהר מן האר״י. הכיצד? מגיהים נטלו את ספר הזוהר והכניסו בתוך החיבור דברים שחידש האר״י בכתביו. על פי הגהותיהם נדפס ספר הזוהר בקושטא תצ״ו, ועל פי נוסח זה נדפס הזוהר מכאן ואילך. כך שינתה קבלת האר״י את נוסחו של ספר הזוהר על פי חידושיה שלה.

[קכח] לשונות כתיבה

נרשום כאן את הביטויים שהאר״י השתמש בהם כדי לפתוח וכדי לסיים את פירושיו ומאמריו. עוד נרשום את הביטויים שבהם ציין האר״י את ספקותיו ואת התלבטויותיו בין האפשרויות השונות שעלו לפניו בעת לימודו וכתיבתו.

לשונות פתיחה

הביטוי 'ביאור הדברים' חוזר פעמים הרבה בפתיחת פירושי האר״י לספר הזוהר.

ביאור הדברים, דעתיקא קדישא סתימא דכל סתימין;[1] **ביאור הדברים** כי שיער הראש קווצותיו תלוין בתיקונו; [2] **ביאור הדברים** כי האי חוורא דאנהיר לי״ג עיברי;[3] **ביאור הדברים** דבתרין רישין ליכא תיקונא כלל.[4]

ביאור הדברים דמוחא סתימאה איקרי שירותא בעתיקא;[5]**ביאור הדברים** כי הבינה מתפשטת בשש קצוותיה לעטר הבן הנעים.[6]

ביאור הדברים דסתימא דכולא היינו מוחא סתימאה;[7] **ביאור הדברים** כי האדם בתפלתו יכוון דעתו ורצונו בשרש השרשים.[8]

וביאור הדברים הוא כי לא נתגלית נוקבא דזעיר אפין;[9] **ביאור הדברים** כי עתיקא דהיינו אריך אפין;[10] **ביאור הדברים**, כי כמו שעתיקא קדישא תלת רישין מתעטרן ביה;[11] **ביאור הדברים** כי כשהכלה מתקשטת בקשוטיה.[12]

לשונות ספק

בחיבורים שכתב האר״י בעצמו הוא השתמש פעמים רבות בלשונות של ספק ועיון והכרעה. הלשון 'אפשר' חוזרת בצורות שונות.

1 פירוש ספרא דצניעותא, להלן נספח ג, עמ' 956. 2 שם, עמ' 962. 3 שם, עמ' 980.

4 שם, עמ' 981. 5 שם, עמ' 982. 6 שם, עמ' 995.

7 שם, עמ' 998. 8 שם, עמ' 1005.

9 פירוש זוהר ח״א א ע״א, ד״ה הנצנים נראו בארץ, דפוס 876, דף ה ע״ב.

10 פירוש זוהר ח״ב קסו ע״ב, שם, דף כב ע״א. 11 שם, שם, דף כב ע״ב.

12 פירוש זוהר ח״ג קצא ע״א, ד״ה שחורה אני ונאוה, שם, דף מט ע״ג.

כי... **ואפשר** עוד לומר... **אי נמי**;[13] **איפשר** לפרש כי... **ולא נהירא**.[14]
ואיפשר שלפי כך נקרא קרומא דאוירא.[15]
ודע... והיינו דקאמר... אלא ודאי כדאמרן. **ואיפשר** דהיינו דקאמר לעיל... וקרי ליה...
אי נמי... **וראשון עיקר**... ונראה שלשון זה נמשך עד למטה... והראשון **יותר נכון**.[16]
ואיפשר דהיינו דקאמר;[17] **ואיפשר**... **ואיפשר**... ודי כעת עד כי ה' יתן חכמה.[18]
עוד **אפשר** לומר... ודי בזה;[19] **ואפשר** לפרש עוד... **אי נמי**.[20]
ואפשר לפרש... וכל זה שלא כדרך מה שפירשתי למעלה.[21]
ואיפשר עוד לפרש כי... **עוד** יש לי לפרש...;[22] **עוד איפשר** לפרש... ומכל מקום עיקר הפירוש...;[23] **ואיפשר** לפרש **בהפך**... **עוד אפשר** לי לומר.[24]
ואיפשר שכן הוא... **ואיפשר** כי... **אי נמי**... מכל מקום הנה נתבאר.[25]
ואפשר עוד לישב הלשון על דרך זה;[26] **ואיפשר** לומר עוד כי.[27]

לשונות תוספת והעמקה

במקומות אחדים מציע האר"י פירושים נוספים על אלה שהציע בראשונה.

אחר שכתבתי כל זה האיר ה' עיני במאמר שהבאתי... וראיתי דמעיקרא קאמר... ובתר הכי קאמר... ובתר הכי קאמר... ובתר הכי קאמר... וכך הוא עיקרן של דברים...[28]
אחר שכתבתי כל זה נתבוננתי.[29]
ויש עוד פירוש אחר בכל זה... **עוד** נראה לי.[30]
ונראה שלשון זה נמשך עד למטה... והראשון **יותר נכון**.[31]
אי נמי הכי קאמר;[32] **אי נמי** הכי פירושו.[33]
הנה למדנו... **ומסתברא** לי... והשתא אתי שפיר... ועדין אנו צריכים למודעי.[34]
אי נמי... **והנכון** הוא... **ושמא**.[35]
והנכון בעיני.[36]

13 פירוש ספרא דצניעותא, להלן נספח ג, עמ' 983. 14 שם, עמ' 951.
15 שם, עמ' 953. 16 שם, עמ' 956–957. 17 שם, עמ' 954.
18 שם, עמ' 973. 19 שם, עמ' 976. 20 שם, עמ' 983. 21 שם, עמ' 987.
22 פירוש זוהר ח"א א ע"ב, ד"ה שאו מרום עיניכם, דפוס 876, דפים ז ע"ד – ח ע"א. 23 שם, שם, דף ט ע"א.
24 פירוש זוהר ח"א ג ע"ב, ד"ה מאי בראשית, שם, דף יא ע"ד.
25 פירוש זוהר ח"ב קסו ע"ב, ד"ה נר מצוה ותורה אור, שם, דף כב ע"ב–ע"ג.
26 פירוש מדרש הנעלם של רות, שם, דף סה ע"ג. 27 שם, שם, דף סו ע"א.
28 פירוש ספרא דצניעותא, להלן נספח ג, עמ' 960.
29 פירוש זוהר ח"א א ע"א, ד"ה כשושנה בין החוחים (נוסח א), דפוס 876, דף ג ע"ג.
30 פירוש זוהר ח"א א ע"א, ד"ה הנצנים נראו בארץ, שם, דף ו ע"א.
31 פירוש ספרא דצניעותא, להלן נספח ג, עמ' 957. 32 שם, עמ' 959.
33 שם, עמ' 962. 34 שם, עמ' 970. 35 שם, עמ' 971. 36 שם, עמ' 972.

והנכון בעיני... עוד נראה לי;[37] נראה לי.[38]
ועם זה הרוחנו דרך אחרת בכל המאמר מתחילתו.[39]
אבארהו בקצרה, והענין הוא... ויש עוד דרך אחרת, ודי עתה בזה.[40]
ובאמת כי אין דעתי נוחה לומר... לכן אני אומר... והאמת יורה דרכו.[41]

במקום אחד מפרש האר״י וחוזר ומפרש ונימוקו עמו.

זה נראה שטחיות המאמר הזה, וקשה בעיני די רשב״י ז״ל די רוח אלהין קדישין ביה ישיב על שאלת אליהו ז״ל דברים פשוטים. וכבר היה ידוע כי לא נתכוון אליהו ז״ל לשואלו על שישיבהו דברים פשוטים כאלו אשר לא נעלמו מעיני המתחילים. ולפיכך נראה לי כי אין הדברים כפשטן, אלא... וזכיתי להסכים לאמת.[42]

כאן הוסיף האר״י פירוש שני על הפירוש הראשון לא בגלל קושיה או ספק אלא בגלל ההנחה כי ספר הזוהר לא יאמר ׳דברים פשוטים׳. על הפירוש החדש, העמוק מקודמו, כותב האר״י כי בו זכה ׳להסכים לאמת׳. דרך זו אינה מיוחדת לאר״י, וכבר עשו כן קודמיו בפירושיהם על הזוהר.

לשונות סוד והסתרה

פעמים אחדות הדגיש האר״י כי יש להיזהר בלימוד הקבלה ובגילוי סודותיה.

דברים אלו סתומים וחתומים וצריך לבארם ולפרשם בחזקת היד.[43]
ואם עיני שכל לך.[44]
ודי בדברים אלו שהם כבשונו של עולם.[45]

לשונות סיום

פעמים אחדות סיים האר״י את פירושו בביטוי: ׳והדברים עתיקים׳.

והדברים עתיקים;[46] והדברים עתיקים;[47] והדברים עתיקים.[48]
והדברים עתיקים, ודי בזה.[49]

37 פירוש ספרא דצניעותא, להלן נספח ג, עמ׳ 976. 38 שם, שם, עמ׳ 974.
39 פירוש מדרש הנעלם של רות, שער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף סה ע״ד.
40 פירוש משלי ל יט, ד״ה דרך גבר בעלמה, שער הפסוקים, דפוס 885, דף נב ע״ב.
41 פירוש זוהר ח״א ב ע״ב, ד״ה אשכחן אתוון, שער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף י ע״ד.
42 פירוש זוהר ח״א א ע״ב, ד״ה שאו מרום עיניכם, שם, דף ז ע״א.
43 פירוש זוהר ח״א א ע״א, ד״ה הנצנים נראו בארץ, שם, דף ה ע״ג.
44 פירוש ספרא דצניעותא, להלן נספח ג, עמ׳ 990. 45 שם, שם, עמ׳ 961.
46 פירוש זוהר ח״א ב ע״ב, ד״ה אשכחן אתוון, שער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף י ע״ד.
47 פירוש זוהר ח״ב ב ע״א, ד״ה ואלה שמות, שער מאמרי רשב״י, שם, דף יח ע״ב.
48 פירוש זוהר ח״ב פח ע״ב, ד״ה אלין סעודתי, שער מאמרי רשב״י, שם, דף יט ע״ד.
49 פירוש בבא קמא כא ע״א, ד״ה הדר בחצר חבירו, שער מאמרי חז״ל, דפוס 881, דף ה ע״ג.

גם בביטוי 'ודי בזה' סיים האר"י את פירושיו.

ודי בזה, כי עוד נרחיב הביאור בדברים אלו בע"ה.[50]
ודי בזה, כי כבר יצאנו מהענין.[51]
ודי עתה בזה, כי עוד אאריך בזה בע"ה.[52]

ובהרחבת לשון 'ודי בזה' סיים האר"י את תשובתו לר"ש פודילה תלמידו.

ודי בזה, כי אם באתי להאריך לא תכיל היריעה, ויש על כל קוץ וקוץ ממה שכתבתי תילי תילים אלא שבאתי בקצרה. **ודי לך** עתה ידידי בשני דברים אלו, כי הם עיקר שאלותיך.[53]

הבאנו לעיל את לשונות הספק והאפשר שכתב האר"י בפירושיו לספר הזוהר. משום כך סיים האר"י פעמים הרבה את פירושיו בתקווה להשיג ולדעת פירושים חדשים, טובים מאלה שהוא עסוק עתה בכתיבתם. הביטוי השכיח בכתיבתו של האר"י הוא 'עד יערה... רוח ממרום'.

זהו הנלע"ד בזה, **עד יערה עלי** רוח ממרום בע"ה.[54]
והנה לא נתבאר עדין ענין הקדמת עשיה לשמיעה ככל הצורך, **עד יערה עלי** רוח ממרום, כי עדין לא נחה דעתי בדברים אלו, וה' יתן חכמה.[55]
ודי בזה כעת **עד יערה עלינו** רוח ממרום, ואין להאריך בזה.[56]

ביטוי נוסף שהשתמש בו האר"י הוא: 'צריך למודעי'.

ועדין **אנו צריכים למודעי**, מפני מה שערות דרישא דזעיר אפין שחורות ודנוקביה אדומות, ולפנינו נאריך בזה בס"ד כי כבר יצאתי מהדרוש.[57]

ולעתים כרך את שני הביטויים יחד.

ועוד **אני צריך למודעי** בלשון זה **עד יערה עלי** רוח ממרום.[58]
בלשון הזה **צריכין אנו למודעי עד יערה עלינו** רוח ממרום. ומכל מקום נפרש בו קצת בחזקת היד בע"ה.[59]

50 פירוש זוהר ח"א א ע"א, ד"ה הנצנים נראו בארץ, שער מאמרי רשב"י, דפוס 876, דף ו ע"א.
51 פירוש ספרא דצניעותא, להלן נספח ג, עמ' 991.
52 פירוש זוהר ח"א א ע"ב, ד"ה שאו מרום עיניכם, שער מאמרי רשב"י, דפוס 876, דף ח ע"ב.
53 פירוש זוהר ח"א צ ע"א, ד"ה וה' בהיכל קדשו, שם, דף טו ע"ד.
54 פירוש ספרא דצניעותא, להלן נספח ג, עמ' 960.
55 פירוש זוהר ח"א א ע"א, ד"ה הנצנים נראו בארץ, שער מאמרי רשב"י, דפוס 876, דף ה ע"ב.
56 פירוש ספרא דצניעותא, להלן נספח ג, עמ' 1004. 57 שם, עמ' 971.
58 פירוש זוהר ח"א א ע"א, ד"ה כשושנה בין החוחים (נוסח א), שער מאמרי רשב"י, דפוס 876, דף ג ע"ד.
59 פירוש זוהר ח"א א ע"א, ד"ה כשושנה בין החוחים (נוסח ג), שם, שם, דף ה ע"א. במקום זה השתמש האר"י בלשון 'עד יערה... רוח ממרום' כפתיחה לפירוש ולא כסיום לו.

את משאלתו להשיג פירושים חדשים ונכונים הביע האר״י גם בביטויים נוספים.

והאל יתברך **יראנו נפלאות** מתורתו.[60]
ומה׳ אשאל **יראנו נפלאות** מתורתו.[61]
ואין עוד נביא ואין אתנו יודע **עד ישקני** מנשיקות פיהו.[62]
ודי בזה עד אקרא לאל עלי גומר עלי **יאיר עיני** במאמר הזה.[63]

סיכום

רשמנו את הלשונות המיוחדים לאר״י בכתיבתו. להלן, סעיפים קלא–קלג, נרשום את הלשונות המיוחדים לכתיבותיהם של התלמידים. השוואה בין לשונות הרב ובין לשונות תלמידיו תגלה הבדל גדול ביניהם:
כל הלשונות שהשתמש בהם האר״י הם בגוף מדבר: ׳אחר שכתבתי׳, ׳האיר ה׳ עיני׳, ׳נראה לי׳, ׳אני צריך למודעי׳, ׳והנכון בעיני׳, ׳אין דעתי נוחה׳, ׳אני אומר׳, ׳עד יערה עלי׳. רק במקום אחד הוא כותב בגוף נוכח: ׳עיני שכל לך׳.
לעומת זאת, רוב הלשונות שהשתמשו בהם התלמידים הם בגוף נוכח: ׳דע כי׳, ׳דע בני׳, ׳דע לך׳, ׳צריך אתה לדעת׳, ׳צריך שתדע׳, ׳וכבר אתה יודע׳, ׳כבר הודעתיך׳, ׳בזה תבין׳, ׳דע והבן׳, ׳תוכל להבין׳, ׳ואתה תשכיל ותבין׳, ׳והנני מודיע אותך׳, ׳אמרתי להודיע לך׳, ׳כבר ביארתי לך׳, ׳כבר אמרתי לך׳, ׳פקח עיניך׳, ׳וזכור היטב׳, ׳אגלה לך סוד׳. רק לשונות מועטים הם בגוף מדבר: ׳ועתה אבאר׳, ׳ועתה נבאר׳, ׳צריכים אנו לבאר׳.[64]

ההפרש בין לשונותיו של האר״י ובין לשונותיהם של תלמידיו מראה את ההבדל הגדול בין כתיבותיהם. כתיבתו של האר״י מכוונת לעצמו, ואילו כתיבתם של התלמידים מכוונת אל הזולת. כתיבתו של האר״י נעשית תוך כדי לימודו ועיונו בספר שלפניו, ואילו כתיבתם של התלמידים מבקשת להרצות ולהודיע את שיטתו של האר״י בקבלה לכל מבקשיה.

[קכט] מהזוהר אל האר״י

כתיבתו של האר״י ניכרת בדרך המיוחדת שבה היא מצטטת מאמרים רבים מספר הזוהר ומפרשת אותם באריכות, וכבר כתבנו לעיל דברים אחדים על דרכו של האר״י בפירוש הזוהר. נסכם כאן את הדברים אשר כתבנו עד הנה, ועליהם נוסיף עוד כהנה וכהנה.

60 פירוש ספרא דצניעותא, להלן נספח ג, עמ׳ 972.
61 פירוש מדרש הנעלם של רות, שער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף סו ע״ג.
62 פירוש ספרא דצניעותא, להלן נספח ג, עמ׳ 976.
63 פירוש זוהר ח״א א ע״א, ד״ה כשושנה בין החוחים (נוסח ג), שער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף ה ע״א.
64 אמנם כתב ר״ח ויטל את ספקותיו במה ששמע מרבו בגוף מדבר, אך את אלה כתב בהערות ולא בפנים הדרושים, כמתואר להלן סעיף קלב.

[א] במאמרים שהאר״י כתב בעצמו הוא הביא אסמכתות רבות מן הזוהר לדבריו. אסמכתות אלה תוארו לעיל סעיפים קכא, קכד.

[ב] פירושו של האר״י על מאמרים מספר הזוהר איננו פירוש גמור ומוסכם אלא פירוש שהולך ומתהווה. הוא לא כתב פירוש אחד ברור אלא הציע פירוש מסוים ואחר שהקשה עליו הציע פירוש אחר טוב ממנו. האר״י שואל ומתרץ, מציע ומתחרט, ומביא ראיות חדשות מן הזוהר לפירושים חדשים שהוא מעלה. אחר כל אלה עדיין הוא ׳מחכה למודעי׳ ומצפה לפירוש נכון וצודק מכל קודמיו. דוגמאות לכל אלה הבאנו לעיל סעיף קכח.

[ג] האר״י פירש מאמרים מסוימים מספר הזוהר בשתיים או בשלוש מהדורות. הוא לא הסתפק בפירוש אחד, ואחר שפירש את המאמר כולו שב ופירש אותו פעם שנייה וגם פעם שלישית. מהדורות חוזרות אלו של פירושים לזוהר נקראו ׳נוסח׳. כך, למשל, נמצא פירוש האר״י לזוהר ח״א א ע״א ד״ה כשושנה בין החוחים בשלושה נוסחים, כמתואר לעיל סעיף יג.

[ד] מאמרים שכתב האר״י בעצמו הם פירוש בתוך פירוש. הוא מתחיל לפרש מאמר מסוים, ובדרך פירושו הוא מצטט מאמר אחר ומפליג אליו ומפרש אותו בפרוטרוט. דוגמאות אחדות לכך הבאנו לעיל סעיף קכח.
כך אפשר למצוא מאמר מסוים שהאר״י פירש פעמים אחדות תוך כדי פירושם של מאמרים אחרים. נביא כאן שתי דוגמאות: א. זוהר ח״ג סא ע״ב נתפרש הן בפירוש ספרא דצניעותא, לעיל עמ׳ 995, הן בפירוש אדרא זוטא, לעיל עמ׳ 1011. ב. זוהר ח״ג רפט ע״ב נתפרש הן בפירוש ספרא דצניעותא, לעיל עמ׳ 982, הן בפירוש זוהר ח״ב קסו ע״ב, שער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף כב ע״ב.

[ה] בכתביו ציטט האר״י מאמרים רבים מספר הזוהר והוסיף בהם מלים משלו. כך עשה בשתי דרכים: כאשר ציטט את מאמר הזוהר בלשונו הוסיף בו מלים בארמית, וכאשר תרגם את מאמר הזוהר לעברית הוסיף בו מלים בעברית. דוגמאות לכך מפירוש ספרא דצניעותא הבאנו לעיל סעיף קכא, ודוגמאות נוספות מפירושים אחרים לזוהר הבאנו לעיל סעיף קכד.

כל אלה מאשרים את אשר אמר האר״י לר׳ חיים ויטל על דרכו בלימוד ספר הזוהר.

> ואמנם א״ל מורי ז״ל, כששאלתי לו איך זכה לכל החכמה הזאת, והשיב לי שטרח במאד מאד בחכמה זאת. ואמרתי לו כי גם הרמ״ק ז״ל וגם אני חיים טרחתי במאד מאד בחכמה זאת. וא״ל שהאמת הוא שטרחנו מאד מאד יותר משאר אנשי דורינו, אבל לא עשינו כמוהו, כי כמה לילות היה נשאר בלתי שינה על מאמר אחד של ס׳ הזוהר, ולפעמים ששה לילות של ימי החול שבשבוע היה מתבודד ויושב על עיון מאמר אחד בזוהר בלבד, ולא היה ישן כל הלילות ההם רוב פעמים.[1]

1 ר״ח ויטל, שער רוח הקודש, דפוס 904, דף יא ע״ב.

מונחי הזוהר ומונחי האר״י

ראינו כיצד גדושה כתיבתו של האר״י עצמו בציטוטים מספר הזוהר. לעומתה, גדושים הדרושים שהורה האר״י לתלמידיו במונחים חדשים שלא נזכרו בספר הזוהר ובספרי המקובלים הראשונים. האר״י לא ציין מקורות למונחים אלה, ומשום כך נראית קבלתו כשיטה חדשה שאין לה מקור בספרי קודמיו. אלא שעיון מדוקדק בדברי האר״י יגלה כי גם המונחים החדשים נסמכים על מונחיה של הקבלה הראשונה, וכי לא חדשים הם אלא מחודשים. כי תחילה, בפירושים ובמאמרים שכתב בעצמו, השתמש האר״י במונחיו של ספר הזוהר, ואחר, בדרושים שדרש לתלמידיו, קרא למונחים אלה בשמות ובכינויים חדשים משלו. תיאור שלם של כל הכינויים הללו חורג מגבולות הספר שלפנינו, ועל כן נסתפק כאן בדוגמה אחת בלבד.

מיסודי סדר ההאצלה שלימד האר״י הם פרצופי רחל ולאה. אלו הם שני פרצופי נוקבא לזעיר אנפין: רחל, שהיא מלכות, הספירה העשירית באצילות; לאה, שהיא חלק מספירת בינה.

> כבר הודעתיך ענין יעקב שנשא רחל ולאה, והוא בחינת ז״א שיש לו שתי נשים לאה ורחל. זו למעלה וזו למטה, כי רחל מתחלת מן החזה שבו ולמטה, ולאה מתחלת מאחורי הדעת שבו עד החזה שבו.[2]
>
> ונודע כי הז״א נחלק לשתי בחינות. מן החזה ולמעלה הוא בחינת אורות הסתומים שבו, ושם בחזה שבו יש בו בחי׳ יסוד נעלם הראשון אשר בו מזדווג עם לאה העליונה. ומן החזה ולמטה אורות המגולים, וביסוד ההוא התחתון מזדווג עם רחל התחתונה... וכבר נתבאר כי לאה היא אחורים החיצו׳ דאימא, שהיא דינין קשים, ועוד שהיא למעלה במקום האורות הסתומי׳ דז״א ולכן אינה נמתקת... ואח״כ יצתה... רחל שהיא בחינת ספירה העשירית דאצילות... ואינה כמו לאה, וגם כי היא במקו׳ אורו׳ המגולים בז״א, ולכן נמתקה לגמרי.[3]

על כך הוסיף האר״י כי זעיר אנפין עצמו נקרא ישראל, ובו נאחזים פרצופי רחל ולאה ויעקב. זעיר אנפין ונוקביה, שהם שבע ספירות תחתונות שבעולם האצילות, נקראים ישראל ורחל. אחורי אבא ואימא, שנפלו לסוף עולם האצילות ואחר נתקנו ועלו למעלה, נקראים יעקב ולאה.

> ועתה נבאר דרך קצרה כמה בחי׳ של פרצופי׳ הנאחזים ונשרשים ויוצאים מפרצוף ז״א, והם בחינת נוקבא דז״א הנקראת רחל אשת ישראל ז״א, ופרצוף יעקב ופרצוף לאה... כי ז״א עצמו הנקרא ישראל יש בו כמה הסתעפות האורות... וכן פרצוף רחל ולאה ויעקב נאחזים בו... וצריך לבאר אופן עמידתם איך עומדים, הנה לאה עומדת פניה כנגד אחורי ז״א עד החזה שלו, ורחל היא אחור באחור עם ז״א מן החזה עד סיום רגליו, ויעקב עומד בצד פני ז״א, ואחורי יעקב כנגד פני ז״א מן החזה עד סיום רגליו.[4]

2 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא זוטא, דפוס 876, דף נט ע״ד.

3 ר״ח ויטל, שם, פירוש זוהר ח״א לד ע״ב, שם, דף יד ע״ג.

4 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש בעולם האצילות, דפוס 868, דף נח ע״א–ע״ב.

רחל אינה יוצאת אלא מבחינת המוחין וכלי דנה״י דאימא בלבד ובמקום גילויים להיותה היא עיקר נוק׳ דז״א.[5]
ונחזור לבאר כללות ענין מציאות יעקב ולאה ושרשם... אבל המלכים דאו״א לא מתו ממש רק ירדו מגדולתם למטה במקום רחל נוק׳ דז״א באצילות עצמו, גם נתבאר כי השני אחוריים של שני הנקודות השנית והשלישית הנקראים או״א... ירדו למטה כנז׳ ומהם נעשו אח״כ בחי׳ יעקב ולאה, יעקב מאחוריים דאבא ולאה מאחוריים דאימא.[6]

עוד הוסיף האר״י לפרט באריכות רבה את דרך תיקונם של ישראל ויעקב ושל רחל ולאה, את המוחין הנכנסים בתוכם כדי להשלים את שיעור קומתם ואת דרכי זיווגיהם. על אלה יסד האר״י את כוונות התפילה המבקשות לתקן את ארבעת הפרצופים הללו.

פרצופי יעקב ולאה לא נזכרו בקבלה הראשונה. בספר פרדס רמונים, שער ערכי הכינויים, סיכם ר׳ משה קורדובירו את כינויי הספירות שנזכרו בכל הספרים שקדמוהו. וכך כתב: ״ישראל הוא התפארת׳,[7] ׳רחל נקראת המלכות׳,[8] ׳לאה הרמז בבינה׳,[9] ״יעקב הוא ת״ת, אלא חילוק גדול יש בין יעקב ובין ישראל, כי ישראל הרמז בתפארת כאשר יתבאר בערכו, אבל יעקב מלשון עקב והרמז במלכות׳.[10] מדברי הרמ״ק עולה כי ארבעת הכינויים — ישראל, יעקב, רחל, לאה — הם שלוש הספירות הידועות: בינה, תפארת ומלכות.
מנין למד האר״י שיעקב ולאה הם פרצופים עצמאיים? האם מצא האר״י מקור לחידושו כי יעקב ולאה עומדים לעצמם בעולם האצילות? כדי לענות על שאלות אלו עלינו לשוב אל משנתו הראשונה של האר״י — אל הפירושים שכתב בעצמו על ספר הזוהר. בפירושים אלה כתב האר״י על שתי בחינות בתפארת ועל שתי בחינות במלכות.

כך עיקרן של דברים, שיש לת״ת שתי בחינות גופא ונשמתא. גופא דא יעקב, ונשמתא דא משה, ומסטרא דנשמתא אתקרי עמודא דאמצעיתא ישראל. וכן יש למלכות שתי בחינות, גופא ונשמתא, גופא דא שכינתא, ונשמתא היינו כנסת ישראל, דנשמתא דעמודא דאמצעיתא היינו ישראל. וזה סוד יעקב וישראל, דא מגופא ודא דנשמתא, כמו יעקב ומשה ונשמתא דמלכות היינו כנסת ישראל.[11]
הנה כנסת ישראל ירמוז לצלע שהיא נקודת י׳, והיא כלת משה. כי כמו שיש דעת מלגאו בסוד משה וישראל ותפארת מלבר בסוד יעקב, כן יש כלת משה מלגאו והיא כנסת ישראל, ומלכות מלבר בסוד שכינה והיא רחל אשת יעקב. ולפיכך אמר דשושנה היא כנסת ישראל

5 ר״ח ויטל, שם, שם, שם, דף נח ע״ב.
6 ר״ח ויטל, שם, שם, שם, דף נט ע״א.
7 פרדס רמונים, שער כג, פרק י׳, ערך ישראל.
8 שם, שם, פרק כ, ערך רחל.
9 שם, שם, פרק יב, ערך לאה.
10 שם, שם, פרק י׳, ערך יעקב.
11 האר״י עצמו, פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1001.

> נקודה פנימית, ויש עוד שושנה חיצונה מלבר והיא בין החוחים, כי הקליפות סמוכים לה... ויהיה ביאור הכתוב, כשושנה בין החוחים, שהיא השושנה התחתונה, כן רעיתי שהיא השושנה העליונה, בין הבנות. וקראה רעיתי דוגמת אימא עלאה שהיא בינה, כי כאמה כן בתה בסוד נקודה זו הפנימית.[12]

האר״י מבחין בין שתי בחינות בתפארת: פנימית שהיא משה וישראל, וחיצונית שהיא יעקב. גם במלכות הבחין בין שתי בחינות: פנימית שהיא כלת משה וכנסת ישראל, וחיצונית שהיא שכינה ורחל. כל אלה הם מונחים שנזכרים בספר הזוהר ובספרי הקבלה הראשונה. נצטט כאן מקור אחד מאלה: ׳תא חזי, כד נחתת שכינתא למשכנא, כתיב כלת משה חסר ו׳, כלת משה ודאי, ואוקמוה, אבל רזא דמלה, כלת משה דא כנסת ישראל, וכלא חד מלה, ולמלכא עלאה אתמר׳.[13] ממאמרי זוהר אלה למד האר״י על קיומן של שתי בחינות בתפארת ושתי בחינות במלכות. כך כתב במשנה הראשונה, בפירושים על ספר הזוהר שכתב בעצמו. אחר, בדרושים שלימד לתלמידיו, עשה את שתי הבחינות לשני פרצופים. כך היתה הבחינה הפנימית שבת״ת לפרצוף ישראל, והבחינה החיצונית שבת״ת לפרצוף יעקב. כך היתה הבחינה הפנימית שבמלכות לפרצוף לאה, והבחינה החיצונית שבמלכות לפרצוף רחל.

השוואת דברי האר״י במשנה האחרונה אל דבריו במשנה הראשונה מגלה את מקורותיו. היא מראה כיצד למד האר״י מספר הזוהר על פרצופי יעקב ולאה, אף על פי שהם לא נזכרו בו במפורש. מספר הזוהר הסיק האר״י כי יש שתי בחינות בתפארת ויש שתי בחינות במלכות, ובפירושים שכתב בתחילה קרא להן בשמות שמצא לפניו. אחר, בדרושים שהורה לתלמידיו, עשה את הבחינות השונות לפרצופים שעומדים לעצמם וקרא להם בשמות חדשים. כך היתה בחינת משה וישראל לפרצוף ישראל, ובחינת יעקב לפרצוף יעקב. כך היתה בחינת כלת משה וכנסת ישראל לפרצוף לאה, ובחינת השכינה ורחל לפרצוף רחל.

בכל אלה שמר האר״י על היחס שקבע בראשונה — היחס בין הפרצופים השונים הוא היחס בין הבחינות השונות. שש הספירות שבאצילות, מחסד עד יסוד, הן בחינת־פרצוף ישראל. ספירת מלכות שבאצילות היא בחינת־פרצוף רחל. אלה עיקריה של האצילות, ובהם מתרחש עיקרו של מהלך הקלקול והתיקון. מיתת המלכים ותיקונם, העלאת הניצוצות והוספת המוחין מהפרצופים העליונים — כל אלה נכונים לבחינות־פרצופים אלה. לעומת זאת, בחינת־פרצוף יעקב ובחינת־פרצוף כלת משה ולאה אינם נמנים עם עשר ספירותיה העיקריות של האצילות אלא נוספים עליהן. בחינות־פרצופים אלה הן היאצלויות משניות של חכמה ובינה (אבא ואימא) היורדות ומגיעות אל מקומן של שבע הספירות התחתונות העיקריות שבאצילות. גם בחינות־פרצופים אלה טעונים תיקון, כי גם בהם היה קלקול מועט, אך אין הם נופלים מעולם האצילות,

12 האר״י עצמו, פירוש זוהר ח״א א ע״א, ד״ה כשושנה בין החוחים (נוסח א), נדפס בשער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף ג ע״א.

13 זוהר ח״ג ד ע״ב.

אין תיקונם תלוי בהעלאת ניצוצות והשלמת קומתם אינה זקוקה לעיבור, ליניקה ולגדלות. הארות היוצאות מהפרצופים העיקריים שבאצילות — אבא, אימא, זעיר אנפין (ישראל) ונוקבא (רחל) — הן המתקנות את בחינת־פרצוף יעקב ובחינת־פרצוף כלת משה ולאה ומשלימות את שיעור קומתם.[14]

שתי בחינות

עקבנו אחר דברי האר״י, מן הפירושים שכתב בעצמו עד הדרושים שדרש לתלמידיו, על הפרצופים התחתונים באצילות, וראינו כיצד למד עליהם מספר הזוהר. ביסוד דבריו נמצאת הבחנתו בין ׳שתי בחינות׳ בספירת תפארת ובספירת מלכות. אין זו הבחנתו היחידה של האר״י בין ׳שתי בחינות׳, וכמותה נמצאות עשרים וחמש הבחנות נוספות בין ׳שתי בחינות׳ בפירושים ובמאמרים שיצאו מתחת ידיו. הבחנות אלו חשובות ביותר, מהן פינה מהן יתד לכל שיטתו של האר״י בקבלה. ׳שתי בחינות׳ נשתכללו לשני פרצופים או לשני חלקי פרצופים, נקראו בשמות חדשים, נתפרטו בפרטים רבים ונאחזו זה בזה ביחסים מורכבים. לא נוכל לעקוב כאן אחר כל אלה, ועל כן נסתפק ברישום ספירות אחדות בעולם האצילות שעליהן הודיע האר״י כי ׳יש לו (לה) שתי בחינות׳.[15]

חכמה ועדן זה יש לו שתי בחינות, אם בחינת זכרות, אשר בערך זה נפיק מיניה ההוא נהר... ואם בחינת נקבות שבינה נמצאת ממנו, ותמיד הוא מצוי אצלה ואין לה מציאות זולתו.[16]

בינה הנה בינה יש לה שתי בחינות, אם בחינת ס׳ סתומה, והיא כד יתבא רביעא על בנין... ואם בחינת ס׳ בהתעלותה בחכמה ונגנזת החכמה בתוכה, ואז לא יתבא על בנין.[17]

בינה יש לבינה שתי בחינות נגלות, אם בחינת מי ואם בחינת אלהים.[18]

יסוד דבינה כמו שיש לברית קדש תחתון שתי בחינות... כן יש לשביל העליון בחינה עליונה, והיא הנקראת שביל בסוד מיין דכורין או נתיב בבחינה תחתונה בסוד מיין נוקבין.[19]

תפארת יש בת״ת שתי בחינות, אם בחינת היותו בכלל הששׁ קצוות, ואם בחינת היותו בפני עצמו.[20]

14 דברים נוספים ומפורטים בענין בחינות־פרצופים אלו כתבתי בספרי בנין אריאל, ירושלים תשמ״ז, עמ׳ קמה–קמז, רכב, רפה–רפח, שיג–שטו.

15 נוסף על שתי הספירות, תפארת ומלכות, שרשמנו לעיל עמ׳ 1117.

16 האר״י עצמו, פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1005.

17 האר״י עצמו, פירוש זוהר ח״א ב ע״ב, ד״ה אשכחן אתוון, נדפס בשער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף י ע״א.

18 האר״י עצמו, פירוש זוהר ח״א א ע״א, ד״ה כשושנה בין החוחים (נוסח ג), נדפס בשער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף ד ע״ג.

19 האר״י עצמו, פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 994.

20 האר״י עצמו, פירוש זוהר ח״ב ב ע״א, ד״ה ואלה שמות, נדפס בשער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף יח ע״א.

זעיר אפין כי לזעיר אפין שתי בחינות, אם בחינת א׳ בסוד גופא ודרועין טרם הזווג, ואם בחינת גופא לבד סוד ו׳ בשעת הזווג.[21]

יסוד ושתי בחינות אלו הם יוסף ובנימין, אחד מיין נוקבין והוא מקורא דבירא דלא אתפרש מן בירא לעלמין, ואחד מיין דכורין בסוד יוסף הצדיק.[22]

מלכות הכונה היא שמדת המלכות באצילות יש לה שתי בחינות. הבחינה האחת, היא בחינת י׳. והיא סוד צלע, כלת משה... ועוד יש למלכות בחינה שנית, והיא חיצונה ותחתונה שבה, בסוד סלע.[23]

מלכות ולפי זה יהיה למדת המלכות שתי בחינות, אם בחינה היותה באצילות למעלה, ואם בחינת תחתיתה הדבוק בה׳ גבורות בסוד הבריאה.[23]

הבאנו מעט מן המקומות שבהם הבחין האר״י בין ׳שתי בחינות׳. בדיקת החיבורים שכתבו תלמידיו מעלה כי הביטוי ׳שתי בחינות׳ נדיר מאוד בהם. בכתבי ר׳ חיים ויטל הוא מופיע מעט מאוד, ואילו בכתבי ר׳ יוסף ן׳ טבול אין הוא מופיע כלל. מנין ההפרש בין החיבורים שכתב האר״י עצמו ובין החיבורים שכתבו תלמידיו מפיו?
תשובה על שאלות אלו נמצא בדוגמה שדנו בה לעיל, על שתי הבחינות בתפארת ועל שתי הבחינות במלכות. שם ראינו כיצד היו שתי הבחינות לשני פרצופים שלמים ומפורטים שנקראו בשמות חדשים ושונים זה מזה. דוגמה זו לא ללמד רק על עצמה יצאה אלא ללמד על הכלל כולו יצאה, ומהלך ההשתכללות וההתפרטות נכון גם לשאר ׳שתי הבחינות׳ שהבחין ביניהן האר״י בפירושים שכתב לספר הזוהר. גם אלה היו מאוחר יותר, בדרושים שלימד לתלמידיו, לפרצופים או לחלקי פרצופים עצמאיים, וגם להן קרא האר״י בשמות חדשים שונים זה מזה. מאליו יובן כי לא שמעו התלמידים מרבם על ׳שתי בחינות׳ באצילות אלא על פרצופים שונים, ועל כן בעת שכתבו את הדרושים שלמדו ממנו פירטו את הפרצופים שבאצילות ולא נזקקו עוד לביטוי ׳שתי בחינות׳.

[קל] מהאר״י אל הזוהר

ראינו כיצד כלל האר״י בפירוש ספרא דצניעותא מאמרים רבים מספר הזוהר, הן בלשונם המקורית הן בתרגומם לעברית. כך הוא היחס הרגיל בין ספר מוקדם ובין ספר מאוחר, אלא שכאן פעל הקשר בין הספרים גם בכיוון הפוך והספר המאוחר השפיע על הספר המוקדם.

21 האר״י עצמו, פירוש זוהר ח״א ב ע״ב, ד״ה אשכחן אתוון, נדפס בשער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף יא ע״א.
22 האר״י עצמו, פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 992.
23 האר״י עצמו, פירוש זוהר ח״א א ע״א, ד״ה ׳בשושנה בין החוחים׳ (נוסח ג), נדפס בשער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף ד ע״א.

פירושים שכתב האר״י על מאמרים מן הזוהר שהיה מונח לפניו שולבו בגופו של ספר הזוהר שנדפס כמאתיים שנה לאחר מכן, עד שאי אפשר להבין את דברי האר״י על פי נוסחם של ספרי זוהר אלה. כל הנוטל את ספר הזוהר, מדפוס קושטא תצ״ו ואילך, לא יוכל להבין את הקושיות שהקשה האר״י כיוון שתירוציו לקושיות אלו כבר שוקעו בתוך ספר הזוהר עצמו. על כן כל הרוצה להבין כיצד למד האר״י את ספר הזוהר וכיצד פירש את מאמריו חייב לנהוג משנה זהירות ולבדוק תחילה את הזוהר המונח לפניו ולברר היכן נדפס ומה נוסחו. פרשה גדולה וחשובה זו זקוקה לבירור ארוך ומדוקדק, אך לא נוכל לעשותו כאן. רק ראשי פרקים ממנה נציג הנה, ונקווה להשלימה במקום אחר.

עניין המוחין הוא דוגמה אחת לשינוי נוסחו של ספר הזוהר על פי דברי האר״י. אדרא זוטא מפרשת את הירושה אשר מורישות ספירות אבא ואימא לזעיר אנפין, שהוא בנם. במקום אחד נאמר כך.

> מאי ירותא, **דא עטרין** דהוו גניזין בגווייהו ואחסינו לבן דא, מסטרא דאבוי הוה גניז בגוויה חד עטרא דאקרי חסד ומסטרא דאימא חד עטרא דאקרי גבורה, וכלהו מתעטרין ברישיה ואחיד לון.[24]

ובמקום אחר נאמר כך.

> בחללא דגולגלתא נהירין תלת נהירין, ואי תימא תלת ארבע אינון, כמה דאמינא **אחסנתא דאבוי ואמיה** ותרין גניזין דילהון דמעטרן כלהו ברישיה.[25]

זהו נוסח האדרא בזוהר הנדפס במנטובה שי״ח, הוא הזוהר שהיה בידי האר״י ותלמידיו.[26] מדברי האדרא עולה כי אבא ואימא 'אחסינו' לבן את ה'עטרין' שהיו גנוזים בהם, שהם 'אחסנתא דאבוי ואימיה'. כך הבין גם האר״י בתחילה. בפירוש ספרא דצניעותא הוא כתב במפורש כי הבן יורש את 'אחסנתא דאבוי ואימיה הם תרין עטרין' שהיו גנוזים באבא ואימא.

> חיבורא דילהון לאפקא בני חיי ומזוני לעלמא דאתי, ומשם נמשכין למלכא קדישא, וכדין כתיב בעטרה שעטרה לו אמו, בסוד ששה קצוותיה המתפשטין ומאירין בו בכל שש קצוותיו. וזהו ענין אתפשט בסטרוי ונפקי מבועין ונחלין שבתוך הבינה, וירית ההוא בן **אחסנתא דאבוי ואימיה, הם תרין עטרין** דהוו גניזין באבא ואימא והשתא ירית לון, כדאיתא באדרא זוטא.[27]

24 זוהר ח״ג רצא ע״א.

25 זוהר ח״ג רצב ע״ב.

26 הם מצטטים מאמרים מהזוהר ומציינים להם דפים ושורות. כל הציונים הללו מתאימים לזוהר שנדפס במנטובה והגיע לארץ ישראל ולשאר ארצות המזרח. כידוע, באותן שנים נדפס הזוהר גם בקרימונה, אלא שהוא הגיע רק לארצות אשכנז ופולין, כנזכר לעיל פרק ז הערה 104.

27 האר״י עצמו, פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 996.

אבל אחר כך, בעת שלמד עם תלמידיו את שתי האדרות, פירש האר״י אחרת את השורות הנזכרות לעיל. הוא מפרש כי אבא ואימא מורישים לבן שני דברים שונים — ׳אחסנתא דאבוי ואימיה׳ ו׳תרין עטרין׳, והוא מוסיף ומפרט מה הם שניים אלה ומנין הם באים.

> **ומשני פרקין** המעולים שבהם, שהם שתי הידים אשר הם במוחין דחכמה דאבא ודאימא, מהם נמשכו שני מוחין דחכמה ובינה דז״א, ואלו השני מוחין נקראים באדרת האזינו בדרצ״ב ע״ב **אחסנתא דאבוי ואמיה. ומשני פרקין אחרים** תחתוני׳ מן הידים נעשו תרין מוחין דכלילן בדעת דז״א הנקר׳ חסד וגבור׳, ונקראים שם באדרת האזינו האזינו **תרין עטרין**.[28]
>
> ואז **נמשך** מן המוחא סתימאה דא״א דרך תרי מזלות דדיקנא אל מוחין דאו״א המלבישים את חסד וגבורה דא״א... כי תרין פרקין עלאין... הם בחינת חכמה ובינה דאו״א, ואלו התרין פרקין עלאין נקראים **אחסנתא דאבוי ואימיה**... לפי שאלו התרין פרקין הגיעו לחלקם ונחלתם, ומשם **נמשכת** טיפה אחת מאו״א כלולה משתי טיפות ומהם נעשין תרין מוחין דחכמה ובינה בז״א. ואמנם תרין פרקין תתאין דחסד וגבורה דאריך... נשארו לחלקו דז״א כנ״ל, ונעשין נשמה אליו, ואלו נקראים **תרין עטרין**, ואלו ירדו למטה ונתהוו שניהם בסוד מוח השלישי של דעת דז״א.[29]

האר״י מחדש כאן כי המוחין הנמשכים מאריך אנפין אל זעיר אנפין כוללים את ׳אחסנתא דאבוי ואימיה׳ ואת ׳תרין עטרין׳. אחסנתא דאבוי ואימיה הם שני המוחות העליונים שנכנסים לזעיר אנפין ונעשים לחכמה ובינה שלו, ואילו תרין עטרין הם המוח השלישי שנכנס לזעיר אנפין ונעשה לדעת שלו.

חידוש זה הוא היסוד לכל הדרושים הרבים אשר יאמר האר״י מכאן ואילך בעניין המוחין. דרושים אלו מוסיפים פרטים רבים בסדר המשכת המוחין, אבל חידושו של האר״י בפירוש האדרות לא זז ממקומו — אחסנתא דאבוי ואימיה הם חכמה ובינה של זעיר אנפין, ותרין עטרין הם דעת של זעיר אנפין.

דברי האר״י על המוחין של זעיר אנפין מפרשים שני מאמרים מן האדרא זוטא. לעיל ציטטנו את שני המאמרים על פי נוסחם בדפוס מנטובה, הוא הדפוס שהיה לפני האר״י ובו הוא למד. הלכנו אל דפוס נוסף של ספר הזוהר, קושטא תצ״ו, ומצאנו כי נוסחו של המאמר הראשון שונה בו לגמרי.[30]

28 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא רבא, דפוס 876, דף מז ע״ב.

29 ר״ח ויטל, שם, פירוש אדרא זוטא, שם, דף נז ע״ג.

30 בין שני דפוסים אלה נדפס הזוהר באמשטרדם תע״ה. כאן נעשה תיקון קל למאמר הראשון שהבאנו לעיל. הוא נדפס כנוסחו במנטובה, אלא שבין ׳דא׳ ובין ׳עטרין׳ נוספה כוכבית, ובשולי השורה נדפס: ׳תרין׳. לפי תיקון זה נוסח המאמר צריך להיות כך: ׳דא תרין עטרין׳.

מאי ירותא, דא אחסנתא דאבוי ואימיה ותרין עטרין דהוו גניזין בגווייהו ואחסינו לבן דא, מסטרא דאבוי הוה גניז בגוויה חד עטרא דאקרי חסד ומסטרא דאימא חד עטרא דאקרי גבורה, וכלהו מתעטרין ברישיה ואחיד לון.[31]

ארבע מלים שלמות נוספו כאן בגופו של ספר הזוהר. המלים 'אחסנתא דאבוי ואימיה ותרין' לא היו בדפוס מנטובה, והן נוספו בדפוס קושטא כדי להתאים את נוסח הזוהר לפירושו המאוחר של האר״י.[32] אחרי דפוס קושטא הלכו המדפיסים בווילנא תרנ״ה, הוא הדפוס שצילומו מצוי כיום ביד הכול. מעתה, כל המחזיק בספרי זוהר אלו יסבור כי פירושו המאוחר והשגור של האר״י נובע מדברי הזוהר ומתאים לפשוטם, ואילו פירושו המוקדם והיחיד של האר״י סותר את דברי הזוהר וצריך עיון ויישוב. ברור אפוא כי כל המעוניין לברר את מיקחו של האר״י מן הזוהר חייב ליטול את הדפוס שהחזיק בו האר״י עצמו — ספר הזוהר הנדפס במנטובה.

כיצד הגיעו דברי האר״י אל ספר הזוהר שנדפס בקושטא תצ״ו? מי אחראי לנוסחו של זוהר זה? תשובה מלאה ומפורטת נמצאת בהקדמת המדפיס.

אמר המדפיס יונה בכמה״ר יעקב זלה״ה... וכה ענני ה׳ ואינה לידי האי ספר הזוהר די אשתכח באחמתא, תורה מונחת בקרן זוית אשר הובא מארם צובה, מוגהה אות באות תיבה בתיבה מזוהר מהרח״ו זלה״ה אשר היתה באמנה תוך ארם דמשק. ואתו וכדומה לו חבירו תלמיד האר״י ז״ל ה״ה הרב המקובל האלהי כמהר״ר יאודה משען זלה״ה, עליו אין להוסיף לא יערכנו זהב פרוים... ועל רזא דנא עדיו בחותמיו זכין, הטיבו אשר דברו גורי האריא״ל זלה״ה רבנן תקיפי דארעא, והמה בכתובים עדות המתקיימת על פי הרב המקובל האלהי משה מזרחי זלה״ה, ויהי באמרו בכתב ידו תוך ספר הזוהר הבא משם, זה לשונו, הגהתי ספר הזוהר הלז משנת השע״ח עד שנת השצ״ג ליצירה מזוהר מהרח״ו זלה״ה ומזוהר מוהר״י משען נר״ו הנז׳.

לפני המדפיס בקושטא היה ספר הזוהר שהוגה בידי ר׳ משה מזרחי. לעיל, סעיף נ וסעיף פ, תיארנו את ההעתקות ואת העריכות הרבות שהכין ר״מ מזרחי לכתבי האר״י ותלמידיו, ועל כל אלה מתווספת עתה עבודתו בהגהת ספר הזוהר ובקביעת נוסחו. ר״מ מזרחי ישב בדמשק, מקום מגוריהם של שני תלמידי האר״י — ר׳ חיים ויטל ור׳ יהודה משען,[33] ובידיו היו טופסי הזוהר שלהם. ר״מ מזרחי הגיה את ספר הזוהר שלו על פי ההגהות והתיקונים שרשמו ר״ח ויטל ור״י משען בטופסי הזוהר שלהם, ומאה שנים לאחר מכן הגיע זוהרו המוגה אל ר׳ יונה בן

31 זוהר ח״ג רצא ע״א.

32 גם המשכו של מאמר הזוהר שצוטט לעיל שונה בדפוס קושטא. בדפוס מנטובה נמצא כך: 'וכד נהרין אלין אב ואם עלייהו כלהו אקרון תפילין דרישא, וכלא נטיל בן דא וירית כלא, והאי ירית (ס״א יהיב) לברתא'. בדפוס קושטא הוסיפו בסוף המאמר מלים אלו: 'וירית כלא, ואתפשט בכל גופא, והאי בן יהיב לברתא'.

33 תולדות חייהם של מקובלים אלה נכתבו בקצרה לעיל רשימת אישים, נספח א, לפי סדר זה: ר׳ חיים ויטל, ערך ג; ר׳ יהודה משען, ערך יב; ר׳ משה מזרחי, ערך עא.

ר׳ יעקב בקושטא. על פי נוסחו המתוקן של ר״מ מזרחי הדפיס ר׳ יונה את ספר הזוהר בשנת תצ״ו.[34]

הבאנו את הקדמת המדפיס ר׳ יונה בן ר׳ יעקב ובה דברי ר״מ מזרחי על דרך הגהתו את ספר הזוהר. דברים נוספים מאת ר״מ מזרחי הובאו בסוף הכרך השני של ספר הזוהר הנדפס בקושטא.

> עד כאן עזרני ה׳ להגיה זה הספר אות באות מלה במלה מספר הרב הגדול כמהר״ר חיים ויטאל, כפי מה שתיקן וקיבל מרבו הרב רבינו יצחק לורייא אשכנזי זלה״ה. ואפילו מקום שצריך נקודה בין המילות ניקדתי בשנת ה׳ שצ״ה ליצירה, פה דמשק... הצעיר משה מזרחי.[35]

גם את הכרך השלישי של ספר הזוהר הגיה ר״מ מזרחי, כפי שעולה מדבריו שהובאו בסוף ספר הזוהר שנדפס בקושטא.

> ואני הצעיר הגהתי ג׳ ספרים אלו שהם ויקרא וספר במדבר וספר דברים מס״ה של החכם השלם המקובל האלהי כה״ר יהודה משען נר״ו ותלמידו של הרב המקובל האלהי כמה״ר יצחק אשכנזי זלה״ה. והוגה ספרו של החכם הנז׳ מספר רבו הנז׳ באופן שאין בו שום שגיאה ולא טעות. והיתה ההשלמה ביום א׳ י״א יום לחדש אייר בשנת השע״ח ליצירה פה דמשק, הצעיר משה מזרחי.[36]

צירוף כל דברי ר׳ משה מזרחי על הגהת ספר הזוהר מעלה את המסקנות האלה.

א. בשנת שע״ח השלים ר״מ מזרחי את הגהתו של הכרך השלישי על פי טופסו של ר׳ יהודה משען שהוגה על פי טופסו של האר״י.

ב. במשך חמש עשרה שנים, משנת שע״ח ועד שנת שצ״ג, הגיה ר״מ מזרחי את הכרך הראשון של ספר הזוהר על פי טופסיהם של ר״ח ויטל ושל ר״י משען.

ג. בשנת שצ״ה גמר ר״מ מזרחי להגיה את הכרך השני של ספר הזוהר על פי טופסו של ר״ח ויטל.

ד. ר״מ מזרחי גמר להגיה את הכרך השלישי בשנת שע״ח, עוד בחיי ר״ח ויטל, אך לא על פי טופסו אלא על פי טופסו של ר״י משען. לעומת זאת, את שני הכרכים האחרים הגיה לאחר מכן, לאחר פטירתו של ר״ח ויטל, גם על פי ספרו שלו. האם ספר הזוהר של ר״ח ויטל הגיע אל ר״מ מזרחי רק לאחר פטירת בעליו? על ידי בנו ר׳ שמואל? כך קרה לספר עץ חיים, כמתואר לעיל סעיף ד.

34 המדפיס בקושטא פירט ספרי זוהר נוספים שהיו לפניו: של ר׳ מנחם די לונזאנו ושל ר׳ ישראל בנימין, אך אין הם ידועים לנו לעת עתה.

35 דף רסט ע״ב.

36 דף רצט ע״ב.

לפני ר״מ מזרחי היו מונחים ספרי הזוהר של שני שכניו – ר״ח ויטל ור״י משען. אחד מאלה, ספר הזוהר על בראשית שלמד בו ר״ח ויטל, נמצא באוסף פרטי בירושלים והיה גם בידי. בגיליונותיו ובין שיטיו נוספו הערות רבות בשתי כתיבות – דקה ועבה. הכתיבה הדקה היא כתיבת ידו של ר׳ חיים ויטל,[37] והעבה היא כתיבת ידו של ר׳ שמואל ויטל.[38] בכל עמוד ועמוד בכרך זה מצויות הערותיו של ר״ח ויטל, והן כוללות חילופי נוסח, מחיקות והסגרות של אותיות ותיבות ואף של שורות אחדות, והוספות רבות. הערות אלו נכתבו תוך כדי לימוד בספר, ור״ח ויטל לא ציין אם הן הגהות שרשם על פי כתבי יד מדויקים שהיו לפניו או פירושים וביאורים שכתב מדעתו ועל פי הבנתו.

ואכן, השוואה בין טופסו של ר״ח ויטל ובין ספר הזוהר על בראשית שנדפס בקושטא תצ״ו מוכיחה כי נוסח קושטא מושתת על טופסו של ר״ח ויטל. רוב ההערות וההגהות שכתב ר״ח ויטל בספרו, אך לא כולן, שולבו ושוקעו בזוהר שנדפס בקושטא.

ספרי הזוהר של ר׳ חיים ויטל היו מונחים גם לפני ר׳ יעקב צמח, שכנו של ר׳ משה מזרחי בדמשק. כך כתב בהקדמתו לספרו קול ברמה, שתואר לעיל סעיף פט.

> והנה זכני האל יתברך שעשיתי שלשה פעמים הגהה בזוהר שלי ובתיקונים מן הזוהר של הרב ר׳ חיים זלה״ה שהם מן הרב זלה״ה עצמו. וכל שאר ההגהות שיש בכל זוהר וזוהר כולם פסולים שעשוים משכל אנושי בעיון, כל אחד עשה כפי שכלו מדעתו מחמת קושי לשון הזוהר... אבל הגהת הרב זלה״ה משיח ה׳ כנודע גדול מנביא וחוזה הוא הרואה ודאי ואין בזה ספק לי, לכן כל ההגהות שבזוהר שלי... כלם הם מן הרואה שראה בעיניו כך ואין להרהר אחריהם. ולזה נמצא כי לפעמים ההגהה שבזוהר אחד מכוונת יותר עם לשון הזוהר כפי שכלנו, והוא שנעשו משכל אחד אנושי כשכלנו, משא״כ הגהות הרב זלה״ה, כי לפעמים יש ההגהה קשה הבנתם לי, והטעם הוא שהיא כפי עומק הזוהר ואין אני מבין אותה ההגהה וטעמה כמו לשון הזוהר. ולא מפני זה אני מאמין בהגהה אחרת הקר[ו]בה להבנת הרשב״י ע״ה מפי שידעתי כי בעיון נעשתה בחוסר הנבואה.[39]

לפני ר׳ יעקב צמח היה מונח ספר הזוהר של ר׳ חיים ויטל מוגה ומתוקן על ידו. ר״י צמח משבח את ההגהות הללו כיוון שכולן יצאו מ׳משיח ה׳ גדול מנביא וחוזה הוא הרואה׳ ולא ׳משכל אחד אנושי׳. ר״י צמח מודה שלעתים הגהותיו של האר״י קשות ואינן מובנות ואילו הגהות אחרות מובנות ומתאימות לפשוטם של דברי הזוהר, אבל את נוסחו של הזוהר הוא מתקן רק על פי הגהותיו של האר״י כי הן נעשו ׳כפי עומק הזוהר׳ ו׳מן הרואה שראה בעיניו׳ יצאו.

37 כתיבת ידו ידועה מכת״י 66, כמתואר לעיל סעיף יז, ומכת״י 93, כמתואר לעיל סעיף יח.

38 כתיבת ידו ידועה מכת״י 869, כמתואר לעיל סעיף צא.

39 קול ברמה, כת״י 834, דף [4] ע״א.

דברי ר״י צמח מתאימים לדברי ר׳ משה מזרחי – שניהם הגיהו את ספרי הזוהר שלהם על פי ספרי זוהר שהגיהו תלמידי האר״י.[40]

את דברינו על אודות נוסח ספר הזוהר התחלנו בבירור השינויים שחלו בנוסח אדרא זוטא על פי דברי האר״י. אדרא זוטא נמצאת בכרך השלישי של הזוהר, ועל פי דברי ר״מ מזרחי שהובאו לעיל הוא הוגה על פי ספרו של ר״י משען שהוגה על פי ספר הזוהר של האר״י עצמו. מכאן מתבקשת המסקנה הפשוטה: ארבע המלים ׳אחסנתא דאבוי ואימיה ותרין׳ שנוספו בדפוס קושטא מטופסו של האר״י עצמו הגיעו. הכיצד? תחילה, בפירוש ספרא דצניעותא שכתב במצרים, פירש האר״י כי אחסנתא דאבוי ואימיה הם תרין עטרין, כנוסח הזוהר שנדפס במנטובה. אחר, בעת שפירש את האדרות לתלמידיו בצפת, ביאר כי אחסנתא דאבוי ואימיה ותרין עטרין הם שני חלקים שבמוחין, ואז הוסיף בגיליונותיו של טופס הזוהר שלו את המלים ׳אחסנתא דאבוי ואימיה ותרין׳. מטופסו של האר״י העתיק ר׳ יהודה משען ארבע מלים אלו לטופס שלו, ממנו העתיקן ר׳ משה מזרחי לטופס שלו, ועל פיו הדפיסן ר׳ יונה בן ר׳ יעקב בקושטא תצ״ו.

נוסח הזוהר שבדפוס קושטא תצ״ו מיוסד אפוא על הגהותיו של ר׳ משה מזרחי המיוסדות על ההערות ועל ההגהות שכתבו תלמידי האר״י בטופסי הזוהר שהיו בידיהם. כך קרה שדברי האר״י, שנכתבו במקורם כפירושים וכתוספות על הזוהר שנדפס במנטובה שי״ח, נכנסו לגוף הזוהר שנדפס בקושטא תצ״ו, וממנו הגיעו לרוב הדפוסים שבאו אחריו.

•

הנוסח המוגה והמתוקן של ספר הזוהר עורר פולמוס בין המקובלים. הם לא הזכירו את הכנסת דברי האר״י לתוך ספר הזוהר, אלא דנו בסמכותו של המגיה לתקן את נוסח הספר. פולמוס זה ממשיך פולמוס ארוך וידוע, שנתווכחו בו ראשונים ואחרונים, על אודות מעשיהם של מגיהים אם מתקנים או מקלקלים הם את הנוסח הנכון והמקורי של הספר.

בשנת תקל״ב הדפיס ר׳ שלום בוזגלו את ספר הזוהר באמשטרדם. בהקדמתו לספר ביקר את נוסחם של ר׳ משה מזרחי ושל המדפיס ר׳ יונה בקושטא וביכר עליו את נוסח הזוהר שנדפס במנטובה. משום כך עמד והדפיס את ספר הזוהר מחדש בנוסח מדויק ובתוספת הגהות משלו.[41]

40 לפני ר׳ אברהם אזולאי היו הגהות של האר״י עצמו לספר הזוהר: ׳גם הוגה קצת ממנו מספר א׳ שהובא ממצרים ששמעתי אומרים ונתאמת אצלי בראי׳ שהועתק מהגהת האלהי הרי״א זלה״ה שהיו לפניו ו׳ ספרים מכתיבת יד הקדמונים׳ (הקדמה לאור החמה). ספר זוהר עם הגהות מבית מדרשו של האר״י החזיק גם ר׳ משה ישראל פואה, ודבריו הובאו לעיל סעיף מא.

41 ר״ש בוזגלו הגיה את ספר הזוהר על פי נוסחאות שמצא בספר דרך עץ חיים, המתואר לעיל סעיף פח. בגלל קוצר המצע לא נוכל לתאר כאן את מעשהו ואת ההבדל בין הגהותיו ובין הגהותיו של ר׳ משה מזרחי.

והנה בדקתי כל דפוסי הזוהר למצוא המובחר שבכולם, הוא של קושטאנדינא של שנת מלכו״ת [=תצ״ו] כי ממדפיסו לא נעלם, ספר הגהות מתלמידי הרב קצתם לא במושלם, ובו עשר מעלות שסדר והזכיר ה״ר יונה, והסכימו עליו רבני קושטאנדינא, עוד כתב שנמצא באוצרות יחידי סגולה הגהות כתיבת יד לרבנן קדישי כל אלה חברו על יד המדפיס עכ״ל.

והנה המדפיס הנז׳ אחר שעלה בעשר מעלות דלג על מעלה י״א ובה חתר והרס כל המעלות הקודמים, באומרו שהמגיה סמך על ברירתו בהגהתו, ולא ידע כי בנפשו הוא, ובטלה דעתו אצל ספר עץ החיים שבו מפורשים רוב מאמרי זוהר העמוקים, וכפי הפירוש לא תצדק שום הגהה מהזולת כי אם מה שהגיה האר״י ז״ל בכתב ידו כפי מה שלמד מרבו אליהו...

גם במעלה השנית כתב אתה הבוחר תבחר... מאריה דאברהם מי הוא זה שיוכל לבחור ויסמוך על דעתו, והסברא בזה סכנה עצומה...

גם המגיה כהה״ר משה מזרחי נ״ע כתב סוף פרשת פקודי... ואני לא אתמה מטעיות הדפוס שנפלו בו לאלפים ורבבות ולא עשו לוח הטעיות בסוף הספר כמחוייב לעושה מלאכת ה׳ בלי רמיה כי יצטרכו להדפיס הרבה דפים...

אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי עת לעשות לה׳ מי יתן אפה ויכתבון מלי... ובכן בך ה׳ חסיתי... ובחסדו יתברך נשענתי, ועל הגהות עץ החיים סמכתי, וכל תיבה שמחק הרב דווקא מחקתי, ובפירוש המלות הסולת מהפסולת בררתי, ובדרך קצרה האמת בצדם שמתי, ואבן מכשול הטעיות הרימותי וסקלתי...

על דבריו הקשים של ר׳ שלום בוזגלו חלק החיד״א. בשנים תקנ״א–תקנ״ג הדפיס החיד״א את ספר הזוהר בליוורנו, ובו סמך את ידיו על הגהותיו של ר׳ משה מזרחי ועל דפוס קושטא ההולך אחריו. בהקדמתו לספר הזכיר את הזוהר שהדפיס ׳חכם לש״ם שב״ו׳, הוא ר׳ שלום בוזגלו, ויצא נגדו.

אנכי היודע ועד כמה יגיעות, ויחנו בטר״ח, נפיש בטרחה להוציא כלי למעשהו, ידענא בנפשאי כיצד מרקדין בי״ג נפה... לסלת סדרי בירורין נסחא דווקני אשר כבר עשוהו ראשונה במלכות קושטא קאי,[42] ואולם איכו השתא לא קמטו כשורא״י,[43] וכבר בא חכם לש״ם שב״ו, אשתפוך חמימי,[44] ויעש לו מטעמים הגהות ופירושים, חכם מה הוא אומר בריש כל מראי״ן אנא סתיר ובנאי, הן כל יקר חזו מפעלות מע׳ המגיהים, כבוד מלכים חקור, וימודו באומ״ר, הושב יושר על מכונו ואת היותר למיקם אבראי...

42 רמז לספר הזוהר שנדפס בקושטא בשנת מלכו״ת [=תצ״ו].

43 תענית כה ע״א.

44 עירובין סז ע״ב.

בסוף הכרך השלישי של ספר הזוהר הוסיף החיד״א דברי סיום בשם ״שמח חיים׳, ובהם כתב דברים מפורשים נגד ר׳ שלום בוזגלו ונגד מהדורת הזוהר שלו.

> חדא״י נפשי... ספר״א נהר שפיר״א דאתא מכלל יופי נקי מכל דופי... גם אשו״ר נלוה עמם נסחי דווקני ובריא נהורין סדרי בירורין... בכל הרואה זאת לפנים דפוס קושט׳ במעלו״ת אח״ז משובח ומפואר... ויהללוהו בשערים...
> ואולם הנה זה בא הרב ר״ש בוזאגלו זלה״ה שדי ביה נרגא בשנותו את טעמו, מצמיח חסיר חליף יתיר אף מפקיע, עבד עובדא ושינה רוב הגהות דפוס קושט׳ זוהרו מוכיח מידע ידיע. ובנסחי זהר מנטובה דבק לאהבה, ודין גרמ״א אשר חשב שמגיה דפוס קושט׳ שינה מדעתו... והיטב חרה לו תוקע ומריע. ולדבר הזה יסלח כי אני בעניי ידעתי מאן ניהו המגיה, ולא הרים ידו רק אשר מצא בנסחי גדולי ישראל, ולהא מילתא שבחו רבנן כי שיח וכי שיג לו מומחה ופקיע...

הבאנו מעט מן המעט מהקדמותיהם של ר׳ שלום בוזגלו והחיד״א לספרי הזוהר שהדפיסו, וממחלוקתם על אודות נוסח הזוהר שנדפס בקושטא תצ״ו. האם קיימו ר״ש בוזגלו והחיד״א בגוף הספר את אשר הקדימו לו בראשו? האומנם דייקו ודקדקו שני המקובלים בנוסחו של ספר הזוהר כפי שכתבו בהקדמותיהם?

בירור כולל של נוסח הזוהר בדפוסים אלו אינו מעניינו של הספר, ואל מחלוקתם של ר״ש בוזגלו והחיד״א הגענו בעקבות שילובם של דברי האר״י בגוף ספר הזוהר. נשוב אפוא אל הזוהר הנדפס בקושטא תצ״ו ואל ארבע המלים שנוספו בו מתוך דברי האר״י, כמתואר לעיל ראש סעיף זה, ונבדוק כיצד נהגו ר״ש בוזגלו והחיד״א במקום זה ומהו הנוסח שבירורו להם.
כך הדפיס ר׳ שלום בוזגלו באמשטרדם תקל״ב את מאמר אדרא זוטא, זוהר ח״ג רצא ע״א: ׳מאי ירותא, דא **(אחסנתא דאבוי ואימיה) תרין עטרין** דהוו גניזין בגווייהו ואחסינו לבן דא׳.
וכך הדפיסו החיד״א בליוורנו תקנ״ג: ׳מאי ירותא, דא **אחסנתא דאבוי ואימיה ותרין עטרין** דהוו גניזין בגווייהו ואחסינו לבן דא׳.
הנה כי כן, קיימו ר״ש בוזגלו והחיד״א את אשר כתבו בהקדמותיהם. ר׳ שלום בוזגלו שב אל הנוסח הנדפס במנטובה, ובהדפיסו באמשטרדם את ספר הזוהר הקיף בסוגריים את המלים שנוספו בדפוס קושטא. לעומתו הסכים החיד״א לתיקוני הנוסח של ר׳ משה מזרחי, ובהדפיסו בליוורנו את ספר הזוהר כלל בו את ארבע המלים שנוספו בדפוס קושטא בעקבות דברי האר״י.

•

ראינו כי למעלה משמונה עשרה שנים עמל ר׳ משה מזרחי בהגהת נוסחו של ספר הזוהר, ובשנת שצ״ה כילה את מלאכתו. הוא לא הסתפק בכך, וכשם שהגיה את נוסחו של ספר הזוהר כך הגיה ותיקן גם את ספר תיקוני הזוהר. את הגהותיו והערותיו כתב בגיליונותיו של ספר

תיקוני הזוהר שנדפס במנטובה שי״ח, השמור כיום בכת״י ניו יורק, בהמ״ל מיק׳ 1741, ס׳ 10839. בשנת ת״ז, שתים עשרה שנים לאחר שגמר להגיה את ספר הזוהר, השלים ר״מ מזרחי גם את הגהת תיקוני הזוהר. בסוף הספר, דף קמו ע״ב, הודיע את מעשהו ואת מקומו וזמנו.

> אודה ה׳ מאד על אשר זיכני להשלים הגהת זה הספר הקדוש שטרחתי עליו טורח הרבה, עד שהגהתי אותו מספר מוגה מהקדושים הראשונים מכתיבה ברה ומפוארה ואמיתית בלי שום פקפוק וספק, כי האמת יורה דרכו והקורא בו יבין וישכיל איך כל הגהותיו אמיתיים, ושמחתי בו כמוצא שלל רב... כה מעתיר הצעיר והדל משה מזרחי ס״ט. והיתה השלמתו בחדש תשרי בשנת חמשת אלפים וארבע מאות ושבעה [=ת״ז] לבריאת עולם פה דמשק יע״א...

ר׳ משה מזרחי הגיה את ספר תיקוני הזוהר על פי ׳ספר מוגה מהקדושים הראשונים׳. סתם ר״מ מזרחי כאן ולא פירט ולא זיהה את הספרים שהיו לפניו כאשר עשה בשלושת כרכיו של ספר הזוהר. ייתכן שאף הוא לא ידע את זהות המגיה, ועל כן שיבח את ה׳כתיבה ברה ומפוארה ואמיתית בלי שום פקפוק וספק׳ וציין כי ׳כל הגהותיו אמיתיים׳. הגהותיו של ר׳ משה מזרחי על תיקוני הזוהר לא נדפסו, ועדיין הן מונחות בעצם כתיבת ידו בגיליונות הטופס שבו למד ואותו הגיה.

•

כתבנו ראשי פרקים לפרשה גדולה זו של תיקון נוסח ספר הזוהר על פי קבלת האר״י, שממנה מתברר כי לפני המקובלים האחרונים, משנת תצ״ו ואילך, היה מונח ספר הזוהר שבנוסחו שוקעו דברי האר״י. תוצאותיה של עובדה זו והשפעתה על כתביהם של המקובלים האחרונים מחייבות חקירה מדוקדקת שדורשת לה מקום לעצמה.

פרק שלושים

מלאכת הכתיבה: תלמידי האר״י – סגנונות

אחר שבחנו את דרך כתיבתו של האר״י עצמו נבחן את דרכי כתיבותיהם של תלמידיו. כל אחד מן התלמידים כתב את אשר שמע מרבו בדרכו שלו ובסגנונו המיוחד לו. עיון בחיבוריהם מגלה כי הם מתייחדים איש מרעהו בלשונות הפותחים את הדרושים ובלשונות המסיימים אותם ומסכמים את הכלול בהם. עוד נבדלים הם בניסוח השאלות והספקות העולים בעת הכתיבה ובדרך שבה הם מוסיפים את הערותיהם לאשר שמעו מהאר״י. כן מצוינים התלמידים במליצות ובביטויים הבאים להדגיש את עומק סודה של קבלת האר״י ואת חוסר היכולת לגלות את כל סתריה.

דוגמה להבדלי הסגנונות בין התלמידים היא הדרך שבה הם מכנים את רבם האר״י. ר׳ חיים ויטל קורא לו: ׳מורי ז״ל׳, ואילו ר׳ יוסף ן׳ טבול קורא לו: ׳הרב ע״ה׳, ׳מורנו זלה״ה׳. ר׳ משה יונה אינו מזכירו כלל, ר׳ משה נג׳ארה קורא לו: ׳רבינו נר״ו׳, ׳מורנו נר״ו׳ ו׳הרב נר״ו׳, ור׳ יהודה רומנו מזכיר את האר״י פעם אחת בשם ׳הרב ע״ה׳.

דרך כלל מבטאים לשונות אלו הבדלי צורה וסגנון אך לא הבדלי תוכן. אין כאן דעות שונות או שיטות חלוקות בכללותיה ובפרטותיה של קבלת האר״י אלא ביטויים ומטבעות לשון שכל אחד בוחר לו על פי דרכו ועל פי הרגל כתיבתו. הבדלים אלה יכולים לשמש בחנים ברורים לזיהוי מחברים וחיבורים דווקא משום שאינם נובעים מהבנת הכתוב ואינם תלויים בפרשנותו. דוגמה לכך ניתנה לעיל סעיף כג, שבה ביררנו את זהותו של מחבר הפירוש על זוהר ח״א טו ע״א, ׳בריש הורמנותא דמלכא׳, על פי מבנה הפירוש, סגנונו והלשונות המיוחדים לו.

עיון בלשונות המיוחדים לכל אחד מן התלמידים ימצא כי לעתים מכוונים הם לעיקרי אמונה ולהבנה נכונה של הקבלה. דוגמה לכך הם לשונותיו של ספר כנפי יונה המזהירים את הלומד מן ההגשמה ומורים לו להבין את דימויי האצילות בדרך ההפשטה.

חיבוריהם של ר׳ חיים ויטל ור׳ יוסף ן׳ טבול וספר כנפי יונה ארוכים ומבונים. אוצר מלותיהם גדול דיו, ועל פיו אפשר לקבוע בוודאות את הסגנון המיוחד לכל אחד מהם. לעומת זאת,

התחלת החכמה וחיבורו של ר׳ יהודה רומנו קצרים וקטועים, וקשה לקבוע על פיהם את הסגנון המיוחד לכל אחד מהם. אנו נעדיף את הברי על השמא, ועל כן נבחן ונציג שלושה סגנונות: של ר׳ חיים ויטל, של ר׳ יוסף ן׳ טבול ושל מחברי כנפי יונה.

לא נוכל לתאר כאן בשלמות שלושה סגנונות אלו. תיאור מלא ורישום שלם של הלשונות המיוחדים לכל אחד מהם יצטרף למילון שלם ולספר העומד לעצמו. מכל אלה בחרנו לשונות אחדים, ולכל אחד מהם רשמנו רק דוגמאות בודדות, כדי לפתוח צוהר לאוצר סגנונותיהם של תלמידי האר״י.

[קלא] פתיחה וסיום

חיבוריהם של תלמידי האר״י בנויים מדרושים בודדים שצורפו לבניין אחד. לשונות קבועים משמשים את התלמידים לפתוח את הדרושים ולסכם את האמור בהם, כל אחד ואחד על פי דרכו ועל פי סגנונו.

לשונות פתיחה

שלושה פעלים משמשים את תלמידי האר״י לפתיחת הדרושים: באר, ידע, בין. פעלים אלו חוזרים בהטיות רבות ובצירופי לשון שונים, ובכך נבדלים סגנונותיהם של התלמידים זה מזה.

ר׳ חיים ויטל הרבה לפתוח את דרושיו בשורש ׳באר׳.

ונבאר עתה ענין;[1] ועתה **נבאר**;[2] **ונבאר** הענין היטב;[3] **ונבאר** עניינם היטב.[4]

ונבאר עתה בפרטות;[5] והואיל ואתא לידן **נבאר** פה כמה דברים;[6] ולכן **נבאר** פה ענין זה;[7] ועתה **נבאר** דרך קצרה.[8]

ועתה **אבאר** את אשר כתבתי למעלה.[9]

ונתחיל **לבאר**;[10] האמנם עתה אנו צריכים **לבאר** ענין א׳.[11]

והנני מתחיל **לבארם**;[12] והנה צריכים אנו **לבאר** עתה;[13] אבל עתה צריך **לבאר**;[14] ונחזור **לבאר** בפרטות.[15]

ובזה **יתבאר** לך היטב;[16] ולהבין זה צריך **שיתבאר** לך מה שאנו עתידים לבאר לך;[17] וכמו **שיתבאר** לקמן בעזרת האל;[18] עוד מזה **יתבאר** לך.[19]

גם **נתבאר** אצלינו;[20] וכבר **נתבאר** אצלינו כי;[21] וכבר **ביארנו**;[22] ואחר **שביארנו**.[23]

1 שער ההקדמות, דפוס 868, דף לא ע״ג. 2 שם, דף לא ע״ג, ופעמים רבות. 3 שם, דף לא ע״ג.
4 שם, דף כה ע״א, ופעמים רבות. 5 שם, דף כה ע״א, ופעמים רבות. 6 שם, דף לד ע״ג. 7 שם, דף יט ע״ד.
8 שם, דף נה ע״ד. 9 שם, דף נה ע״ד. 10 שם, דף לא ע״ג. 11 שם, דף כח ע״ג.
12 שם, דף כח ע״ג. 13 שם, דף לה ע״א. 14 שם, דף יט ע״ד. 15 שם, דף נה ע״ד.
16 שם, דף לד ע״ג. 17 שם, דף כח ע״ג. 18 שם, דף כד ע״א ודף כח ע״ג. 19 שם, דף כא ע״ג.
20 שם, דף כו ע״ב. 21 שם, דף כו ע״ד. 22 שם, דף נה ע״ד. 23 שם, שם.

וביאורו של דבר הוא;[24] וזה **ביאור** הדברים, דע כי;[25] **וביאור** הדבר כך הוא;[26] וזה **ביאורו** של דבר.[27]

לעתים משתמש ר״ח ויטל בשורש ׳באר׳ פעמים אחדות בקטע אחד.

ועתה צריכים אנו **לבאר**... אבל זה יובן במה **שביארנו** לעיל;[28] ובזה **יתבאר** לך דרוש אחר **שביארנו** בענין... ושם **נתבאר** איך... גם בזה **יתבאר** לך דרוש אחר **שביארנו** לך במקומות רבים.[29]
ואחר **שנתבאר** ענין... צריך **שנבאר** ג״כ.[30]
והרי **נתבאר** ענין... כמבואר אצלינו... והנה **נתבאר** כי;[31] ונחזור **לבאר** היטב... דע הקדמה אחת. ולמעלה ג״כ **נתבאר** הדרוש הזה ומצאת שם כי תדרשנו.[32]
ואמנם **לבאר** ענין זה היה צריך **ביאור** ארוך אלא שהיינו צריכים **לבאר** בתחלה ענין... וכבר **נתבאר** עניינם למעלה... אבל **נבאר** עתה הענין בקצרה. הנה **נתבאר** למעלה.[33]

גם בשורש ׳ידע׳ פתח ר׳ חיים ויטל את דרושיו.

דע כי;[34] גם **דע**;[35] אבל **דע** כי.[36]
אבל צריך **שתדע**;[37] הנה ביארנו... וצריך **שתדע**;[38] גם צריך **שתדע**.[39]
וצריך **לידע**;[40] וצריך עתה **לידע**;[41] וצריך עתה **לידע**.[42]
הנה צריך **לדעת**;[43] גם צריך **לדעת**;[44] ועתה צריך **לדעת**.[45]
ונודע כי;[46] **ונודע** מה שביארנו לעיל;[47] והענין הוא במה **שנודע**;[48] ולכן צריך **שנודיעך**.[49]
וכבר **ידעת** כי.[50]
כבר **הודעתיך** כי;[51] וכבר **הודעתיך**.[52]

גם בשורש ׳בין׳ פתח ר״ח ויטל את דרושיו, אבל בתדירות פחותה משורש ׳באר׳ ומשורש ׳ידע׳.

ובזה **תבין**;[53] ובזה **תבין** מה שהודעתיך.[54]

24 שער ההקדמות, דפוס 868, דף כה ע״א. 25 שם, דף עא ע״ד. 26 שם, דף כט ע״א.
27 שם, דף כט ע״ב. 28 שם, דף לה ע״א. 29 שם, דף לה ע״ב.
30 שם, דף כד ע״ד. 31 שם, דף כד ע״ד. 32 שם, דף נב ע״א.
33 שם, דף לג ע״ב. 34 שם, דף כט ע״א. 35 שם, דף כט ע״א.
36 שם, דף פא ע״ב. 37 שם, דף פא ע״ב. 38 שם, דף כה ע״ב. 39 שם, דף כז ע״א.
40 שם, דף פא ע״ב. 41 שם, דף כז ע״א. 42 שם, דף נו ע״ב. 43 שם, דף לד ע״ג.
44 שם, דף נד ע״ד. 45 שם, דף פה ע״ג. 46 שם, דף כט ע״א. 47 שם, דף כט ע״א.
48 שם, דף כז ע״א. 49 שם, דף יט ע״ד. 50 שם, דף כה ע״ב. 51 שם, שם, דף כה ע״ב.
52 שער הכוונות, דפוס 898, דף כט ע״ב. 53 שם, שם, דף כח ע״א.
54 שער ההקדמות, דפוס 868, דף עב ע״א.

ר׳ יוסף ז׳ טבול הרבה לפתוח את דרושיו בשורש ״ידע״.

דע בני.[55]
דע לך;[56] ועתה **דע** לך.[57]
ועתה **דע** לך טוב טעם ודעת;[58] קודם **דע** לך בכלל;[59] **ודע** לך זה הכלל;[60] לזה **דע** לך.[61]
והנני **מודיע** אותך איך... הנה **דע** לך.[62]
צריך **לידע**;[63] וצריך **לידע**;[64] ועתה צריך **לידע**;[65] ועתה צריכין אנו **לידע**;[66] עוד צריך **לידע**.[67]
ועוד צריך **לדעת**;[68] צריך אתה **לדעת**.[69]
וצריך **שתדע**;[70] ועתה צריך **שתדע**.[71]
וכבר **ידעת**.[72] וכבר אתה **יודע**.[73]

גם בשורש ׳בין׳ פתח ר״י טבול את דרושיו.

ולהבין הענין;[74] **ולהבין** הענין יותר מבואר.[75]
ולהבין הענין צריך להביא לשון התיקונים... וגם **להבין**;[76] **ולהבין** זה המאמר צריך להקדים הקדמות הרבה בקיצור נמרץ, דע **והבן**.[77]
ובזה **תבין**;[78] ובזה **תבין**.[79]
ובזה **יובן**;[80] וגם **יובן** בזה;[81] ובזה **יובן** ג״כ.[82]
והבן זה מאד.[83]

55 סדר העולמות, כת״י 115, דף קעג ע״א; פירוש אדרא רבא, דפוס 138, עמ׳ קלז.
56 סדר העולמות, כת״י 115, דף קעג ע״ב.
57 סוד המקווה, כת״י 184, דף ריד ע״ב, דף ריז ע״א; סדר העולמות, כת״י 115, דף קעה ע״ב.
58 סדר העולמות, שם, דף קעד ע״ב. 59 שם, דף קצו ע״א. 60 שם, דף רו ע״א.
61 שם, דף קפו ע״ב. 62 שם, דף קפד ע״א.
63 פירוש אדרא רבא, דפוס 138, עמ׳ קלב; כת״י 137, דף 25 ע״ב.
64 סדר העולמות, כת״י 115, דף קעד ע״ב. 65 שם, דף קפו ע״א. 66 שם, דף קעג ע״ב.
67 קובץ פירושים על הזוהר, כת״י 154, דף 3 ע״ב. 68 שם, דף 11 ע״ב.
69 סדר העולמות, כת״י 115, דף קצח ע״א.
70 קובץ פירושים על הזוהר, כת״י 154, דף 3 ע״ב.
71 סוד המקווה, כת״י 184, דף ריג ע״ב.
72 קובץ פירושים על הזוהר, כת״י 154, דף 9 ע״ב.
73 סדר העולמות, כת״י 115, דף קצט ע״א.
74 קובץ פירושים על הזוהר, כת״י 154, דף 9 ע״א. 75 שם, דף 10 ע״ב. 76 שם, דף 11 ע״א. 77 שם, דף 11 ע״א.
78 סדר העולמות, כת״י 115, דף קעט ע״א. 79 סוד המקווה, כת״י 184, דף רכ ע״א; ופעמים רבות.
80 פירוש אדרא רבא, דפוס 138, עמ׳ קלח; כת״י 134, דף יח ע״ב ודף כד ע״א; ופעמים רבות.
81 סדר העולמות, כת״י 115, דף קפג ע״א. 82 שם, שם.
83 קובץ פירושים על הזוהר, כת״י 154, דף 25 ע״ב.

גם בשורש ׳באר׳ ובשורש ׳פרש׳ פתח ר״י טבול, אך לעתים רחוקות.

ועתה **נבאר**.[84]
ועתה **אבאר** לך רזין עילאין;[85] והנה **אבאר** לך שורש הדברים הדק היטב.[86]
אחר **שביארנו**... עתה נבא **לבאר**... אנו צריכין **לבאר** אותו בחזקת היד בע״ה.[87]
הנה כבר **ביארתי** לך... עתה צריך **לבאר** לך;[88] ורצוני **לבאר** לך הענין.[89]
וביאור הענין הוא.[90]
והנה צריך **לפרש**;[91] כבר **פירשנו**... עתה צריך... והענין כי.[92]
ופירוש הדברים הוא;[93] ועתה **נפרש** בדרך כלל.[94]

ספר כנפי יונה מתייחד בלשונות הפתיחה שבו. רוב גמור של דרושיו פותח בשורש ״ידע׳, והצירוף ׳וצריך אתה לדעת׳ הוא סימן מובהק של ספר זה. כל אימת שיימצאו לשונות אלה סמוכים זה אל זה הרי לנו עדות כי דרושים אלה הם חלק מספר כנפי יונה באחד מנוסחיו הרבים.

וצריך אתה **לדעת**;[95] ועתה צריך אתה **לדעת**;[96] וגם אתה צריך **לדעת**;[97] ועתה צריך **לדעת**;[98] ועתה בזאת ההקדמה צריך אתה **לדעת**.[99]
ועתה צריך **ליידע**;[100] והכונה שצריך אתה **ליידע** שכבר אמרתי לך.[101]
גם כן **ידעת**.[102]
וגם צריך **שתדע**;[103] ועתה צריך **שתדע**;[104] גם כן צריך **שתדע**;[105] ועתה צריך **שתדע** אתה הקדמה אחרת.[106]
הנה כבר **ידעת**... עתה צריך **שתדע**;[107] ועתה צריך אתה **לדעת** כמו **שידעת**... צריך **שתדע**... וצריך **שתדע**.[108]
ודע לך אחי.[109]

84 דרוש האצילות, כת״י 116, דף צז ע״א.
85 סדר העולמות, כת״י 115, דף קצד ע״ב. 86 שם, דף רה ע״ב.
87 ספר הדרושים, דרוש ב, דפוס 1107, דף ג ע״א.
88 סדר העולמות, כת״י 115, דף קצג ע״ב. 89 שם, דף קפט ע״א.
90 קובץ פירושים על הזוהר, כת״י 154, דף 13 ע״א.
91 סדר העולמות, כת״י 115, דף קפא ע״ב.
92 דרוש האצילות, כת״י 116, דף צז ע״ב.
93 סדר העולמות, כת״י 115, דף קפא ע״ב. 94 שם, שם, דף קצו ע״ב.
95 כנפי יונה, כת״י 208, עמ׳ 19, עמ׳ 28, עמ׳ 32; ופעמים רבות. 96 שם, עמ׳ 20. 97 שם, עמ׳ 29.
98 שם, עמ׳ 24, עמ׳ 28. 99 שם, עמ׳ 50. 100 שם, עמ׳ 33, עמ׳ 46, ופעמים רבות. 101 שם, עמ׳ 58.
102 שם, עמ׳ 25. 103 שם, עמ׳ 30, עמ׳ 57 ופעמים נוספות. 104 שם, עמ׳ 31.
105 שם, עמ׳ 140, עמ׳ 165, עמ׳ 219. 106 שם, עמ׳ 186. 107 שם, עמ׳ 97. 108 שם, עמ׳ 202.
109 שם, עמ׳ 559, עמ׳ 568, עמ׳ 581.

פעמים אחדות משתמש כנפי יונה גם בשורש 'בין'.

ועתה צריך **להבין**;[110] עוד תוכל **להבין**;[111] והכונה **להבין** כל זה בפרטות צריך אתה לדעת.[112]

ובזה **תבין**;[113] ועם זה הדרוש אם תפתח לבך **תבין**;[114] ובזה תדע **ותבין**;[115] גם בזה **תבין** ותשכיל;[116] ובזאת ההקדמה בעצמה **תבין**.[117]

לשונות סיכום

דרושי האר"י ארוכים ומפורטים מאוד. בדרכם הם יוצאים לדרכים צדדיות ומבארים פסוקים ומדרשים, וכן כוללים גימטריאות רבות. על כן נהגו תלמידי האר"י פעמים רבות לסכם את הדרושים ולהציג את עיקרם בקצרה.

ר' חיים ויטל נהג לסכם את הדרושים בשורש 'כלל'. הביטוי 'הכלל העולה' חוזר עשרות פעמים בכתביו.

הכלל העולה כי;[118] **כלל** הדברים הוא;[119] **כללו** של דבר.[120]

ר' יוסף ן' טבול נוהג לסכם את הדרושים בשורש 'מצא'. הביטויים 'נמצינו' ו'נמצא' חוזרים עשרות פעמים בכתביו.

נמצינו למדים;[121] **נמצינו** למדים;[122] **נמצינו** למדין מכל זה;[123] **ונמצינו** למדים.[124]

נמצא כללות הדברים;[125] **נמצא כללן** של דברים;[126] **וכללן** של דברים, **נמצא** ש...;[127] **ונמצא** כך הוא הסדר של;[128] **ונמצא** כשתדקדק בשכלך תמצא.[129]

יצא לנו מכל זה.[130]

פעם אחת בלבד נמצאת בכתבי ר"י טבול לשון זו.

כללות הדברים.[131]

110 כנפי יונה, כת"י 208, עמ' 100. 111 שם, עמ' 104. 112 שם, עמ' 246. 113 שם, עמ' 241.
114 שם, עמ' 196. 115 שם, עמ' 245. 116 שם, עמ' 246. 117 שם, עמ' 249.
118 שער ההקדמות, דפוס 868, דף טו ע"ג, דף כ ע"א, דף כט ע"א ופעמים נוספות.
119 שם, דף יז ע"ד. 120 שם, דף טז ע"ב, דף סו ע"ב.
121 פירוש אדרא רבא, כת"י 137, דף 27 ע"א, דף 28 ע"א, דף 32 ע"ב ופעמים נוספות.
122 סדר העולמות, כת"י 115, דף קפ ע"א ופעמים נוספות.
123 קובץ פירושים על הזוהר, כת"י 154, דף 25 ע"ב.
124 פירוש אדרא רבא, כת"י 134, דף כד ע"א. 125 סדר העולמות, כת"י 115, דף קצב ע"ב.
126 קובץ פירושים על הזוהר, כת"י 154, דף 18 ע"א.
127 סדר העולמות, כת"י 115, דף קפה ע"ב. 128 שם, שם, דף קעד ע"ב. 129 שם, שם, דף קפב ע"ב.
130 פירוש אדרא רבא, כת"י 137, דף 41 ע"ב.
131 קובץ פירושים על הזוהר, כת"י 154, דף 15 ע"א.

דרושים אחדים סיכם ר״י טבול בביטוי זה.

דוק ותשכח;[132] **ודוק ותשכח**.[133]

מחברי כנפי יונה סיכמו את הנאמר בדרושים בשורש ׳מצא׳, אך בביטויים השונים מביטוייו של ר״י טבול.

נמצא לפי זה;[134] **נמצא** כי.[135]

מחברי כנפי יונה סיכמו את הדרושים גם בלשון ׳העולה מכאן׳.

העולה ש...;[136] **העולה** מכאן;[137] **העולה** שצריך שתדע.[138]

לשונות סיום

לשון מיוחדת לו לר׳ יוסף ן׳ טבול שבה נהג לסיים רבים מדרושיו.

ודי בזה עד שיערה עלינו רוח ממרום.[139]
כך נלע״ד **עד יערה** עלינו רוח ממרומו.[140]
ודי בזה לפי שטחיות הלשון **עד יערה** עלי רוח ממרום ויורנו מדרכיו.[141]
ועדיין אני צריך למודעי בלשון זה **עד יערה** עלי רוח ממרום ברחמיו הרבים.[142]
ועדיין אני צריך למודעי בלשון זה **עד יערה** עלי רוח ממרום.[143]
ועתה אין כאן מקום להאריך **עד יערה** עלינו רוח ממרום קדשו ויהיה עת דודים אבאר באר היטב. תם.[144]

בלשונות אלו הלך ר״י טבול אחרי מורו האר״י, שבפירושיו לספר הזוהר כתב פעמים אחדות את הביטוי ׳עד יערה עלי רוח ממרום׳, כמובא לעיל סעיף קכח.

[קלב] הערות וספקות

בשולי הדרושים ששמעו מן האר״י הוסיפו התלמידים את הערותיהם. במקומות שלא זכרו את דברי רבם בבירור ובדיוק הם הציעו את ספקותיהם והעלו אפשרויות שונות לפותרם.

132 פירוש אדרא רבא, כת״י 134, דף כא ע״א; כת״י 137, דף 23 ע״א ודף 29 ע״א, ופעמים נוספות.
133 שם, כת״י 134, דף כג ע״א; כת״י 137, דף 46 ע״ב.
134 כנפי יונה, כת״י 208, עמ׳ 49. 135 שם, שם, עמ׳ 41.
136 כנפי יונה, כת״י 208, עמ׳ 109. 137 שם, שם, עמ׳ 86, עמ׳ 88, עמ׳ 199. 138 שם, שם, עמ׳ 236.
139 פירוש זוהר ח״א נא ע״ב, דפוס 153, דף לא ע״ב; סוד המקווה, כת״י 184, דף ר״ג ע״ב ודף רכא ע״ב; קובץ פירושים על הזוהר, כת״י 154, דף 17 ע״א. 140 קובץ פירושים על הזוהר, שם, דף 5 ע״א.
141 פירוש אדרא רבא, דפוס 138, עמ׳ קלו. 142 שם, דפוס 138, עמ׳ קנו. 143 שם, כת״י 137, דף 25 ע״א.
144 כוונות לימי חול ושבת, דפוס 168, עמ׳ צג.

במקומות אחרים הם מוסיפים חידושים משלהם בעקבות דברי האר״י, אך את אלה הם כותבים בלשון ספק ולא בלשון ודאי.

ההערות, הספקות וההכרעות שהוסיפו תלמידי האר״י חשובים לא רק לבחינת סגנונות הכתיבה אלא גם לקביעת היחס בין חיבורי התלמידים ובין דברי האר״י במקורם. בכך נדון להלן סעיף קלד.

הערות

ר׳ חיים ויטל הוסיף הערות רבות מאוד לדרושים ששמע מהאר״י, וחיבוריו משופעים בהערות שפותחות ב׳נלע״ד׳. לא נוכל לרשום כאן את כולן, ורק מעט מן המעט מהערות אלו נביא הנה.

ונראה לע״ד ששמעתי ממורי ז״ל; ונלע״ד חיים ששמעתי ממוז״ל.[145]

אבל **שכחתי... והנלע״ד** אצלי.[146]

ונלע״ד כי... כנלע״ד וזכור ענין זה היטב.[147]

ונלע״ד חיים הכותב.[148]

ואמנם למעלה אמרנו באופן אחר... ולכן **הנלע״ד** יותר אמיתי הוא.[149]

והנלע״ד כי הטעם שמורי ז״ל מנה מספר... גם **נלע״ד** שזה יובן בדרוש אחר ששמעתי ממורי ז״ל וזה הוא.[150]

והנלע״ד כי... אך עכ״ז עדיין צריך אני למודעי. ולכן צריך שתעיין במה שנתבאר אצלינו בשער רוח הקדש... ושם ביארנו... והדבר צריך עיון.[151]

הביטוי ׳נלע״ד׳ מיוחד לכתיבתו של ר׳ חיים ויטל. אין הוא מופיע בכתביו של ר׳ יוסף ן׳ טבול, ואין הוא נמצא בספר כנפי יונה.

פעמים פותחות הערותיו של ר״ח ויטל בלשון ׳אמר הכותב חיים׳.

אמר הכותב חיים.[152]

אמר **הכותב חיים** צריך עיון במה שאמרנו... והנלע״ד לתרץ הוא כי דבר זה כבר ביארתיו בדרושים אחרים.[153]

145 שער ההקדמות, דפוס 868, דף טו ע״ג, דף עב ע״ג, דף עג ע״ב; שער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף לח ע״ג; שער מאמרי חז״ל, דפוס 881, דף ה ע״ג, דף ו ע״ב; שער הפסוקים, דפוס 885, דף כא ע״א; שער המצוות, דפוס 890, דף כב ע״ב, דף סא ע״ב; שער הכוונות, דפוס 898, דף ד ע״ד, דף ח ע״ג, דף יג ע״א, דף יג ע״ב, דף טו ע״ב, דף יז ע״ב, דף כא ע״ג, דף כו ע״ב, דף ל ע״א, דף סז ע״א, דף עד ע״א, דף פב ע״ד; שער הגלגולים, דפוס 913, דף י ע״ב, דף יא ע״א.

146 שער הכוונות, דפוס 898, דף מב ע״א.

147 שער ההקדמות, דפוס 868, דף עד ע״ג. 148 שם, דף כט ע״א. 149 שם, דף פב ע״ב. 150 שם, דף עג ע״ב.

151 שם, דף עב ע״ב. 152 שם, דף טו ע״ג. 153 שם, דף פה ע״ג.

ספקות

בעת כתיבת ספר עץ חיים נתעוררו אצל ר׳ חיים ויטל ספקות באשר לדברים ששמע מרבו.[154] עתים אין הוא זוכר מה שמע מן האר״י, ועתים הוא מסתפק בין שתי אפשרויות ואינו יודע איזו מהן היא הנכונה.

ואיני זוכר מה ששמעתי בזה ממורי ז״ל.[155]
ואיני זוכר איך שמעתי בזה ממוז״ל.[156]
ואמנם **אני מסופק** במה ששמעתי ממורי ז״ל.[157]
ודע כי **אני מסופק** אם שמעתי ממוז״ל... גם **אני מסתפק** בדבר אחר והוא.[158]
ואני מסופק מעט בענין זה הנז׳... אבל היותר מוסכם אצלי ששמעתי ממוז״ל.[159]

במקומות רבים שבהם מציע ר״ח ויטל את ספקותיו הוא כורך עמם את דעתו בלשון ׳נלע״ד׳.

ואמנם **שכחתי** מה ששמעתי ממורי ז״ל בענין זה, ועכ״ז אכתוב **הנלע״ד** עתה שכך שמעתי וזה ענייננו... ע״כ שמעתי ממורי ז״ל ומה ששכחתי הוא... **והנלע״ד** ששמעתי כי הוא זה כי הנה נתבאר למעלה.[160]
ונלע״ד ששמעתי ממורי ז״ל כי... גם **נלע״ד** ששמעתי באופן אחר.[161]
ויש לי קצת ספק איך שמעתי ביאור דברים אלו ממורי זלה״ה. **והנלע״ד** ששמעתי הוא זה... וכאן הוא הספק האמיתי שכתבתי שיש לי במה ששמעתי ממורי ז״ל ואכתוב שני דרכים. **הנלע״ד** ששמעתי בראשונה הוא... ואני מסתפק בזה כי **נלע״ד** ששמעתי... ואמנם בזה יש לי קושיות רבות... **והנלע״ד** יותר בבירור ויותר אמיתי הוא זה.[162]
האמנם כפי מה ששמעתי ממורי ז״ל... ועוד כי אני זוכר ששמעתי ממורי ז״ל... ולכן **נלע״ד... כנלע״ד**.[163]
אמר חיים הכותב, זה מצאתי כתוב בקונטריסי, **ונלע״ד** כי... ואני הכותב נסתפקתי אם שמעתי ממורי ז״ל כי.[164]
ונלענ״ד ששמעתי מפי מורי ז״ל... אבל גם אפשר לומר... ואין בידי להכריע איך שמעתי... **והנלענ״ד** כי יש.[165]

פעמים רבות זכר ר׳ חיים ויטל דרושים סותרים שאינם מתיישבים זה עם זה. במקרים אלה הוא מציע את שתי הדרכים גם יחד, ומוסיף את התלבטותו ואף את הכרעתו ביניהן.

154 ספקות אלו עלו אצל ר״ח ויטל בעת שהרחיב את אשר כתב תחילה בקונטרס ׳בקיצור נמרץ׳, כמתואר לעיל סעיף טו ולהלן סעיף קלד.
155 שער ההקדמות, דפוס 868, דף עד ע״א.
156 שער הכוונות, דפוס 898, דף עב ע״ג. 157 שם, דף ו ע״א. 158 שם, דף לב ע״ד. 159 שם, דף כד ע״ד.
160 שער ההקדמות, דפוס 868, דף פג ע״א. 161 שם, דף ע״ב ע״ג. 162 שם, דף עג ע״ב–ע״ג.
163 שם, דף עג ע״א. 164 שם, דף לג ע״ד. 165 שם, דף טו ע״ג.

ונלע״ד כי כך שמעתי כמו שכתבתי, אלא **שאני מסופק** לפי שאני זוכר שאמר לי מורי ז״ל... ואיני זוכר איך מתיישב זה עם זה.[166]

עוד שמעתי ממורי ז״ל... **ואיני יודע** איך נקשר ומתיישב דרוש זה עם דרוש הנז״ל... **ואפשר לי** ליישב קצת ולומר כי.[167]

והנה פעם אחרת שמעתי ממורי ז״ל.[168]

אמנם פעם אחרת שמעתי ממורי זלה״ה ענין א׳ **וצריך להסתכל** אם חולק על הנזכר או לאו.[169]

והנה שני דרכים ביארנו בענין... זה הפך מזה, **ואני מסופק** איזה מהם הוא ששמעתי ממורי ז״ל. ונלע״ד שזה הדרך האחרון הוא אמיתי אשר שמעתי, והאמת יורה דרכו.[170]

ואמנם דע כי **אני מסופק** בזה כי אפשר ששמעתי ממוז״ל באופן אחר... וצ״ע.[171]

הנה **פ״א שמעתי** ממוז״ל... **ופ״א שמעתי**... והנכון אצלי כי שתיהם אמיתים וצריך לכוין בב׳ הדרושים שבכל ברכה וברכה שני כונות... וזה פשוט אצלי שכך הוא.[172]

ופעם אחרת שמעתי ממוז״ל באופן זה... **ופ״א שמעתי** ממנו ז״ל באופן זה... **ופ״א שמעתי** באופן זה.[173]

ודע כי **פ״א שמעתי** ממוז״ל כי... ואח״כ **פ״א שמעתי** ממנו באופן א׳ והוא זה הדרך שנבאר עתה בע״ה. ונלע״ד שזה הדרך מפרש הדרך הא׳ הנז׳ ולא פליגי ושניהם אמת.[174]

גם ר׳ יוסף ז׳ טבול נסתפק בדברי האר״י. ספק כזה מצאנו רק במקום אחד בכתביו, לא כר״ח ויטל שנסתפק פעמים רבות בעניינם של דברי האר״י.

לא שמעתי מפי הרב, אלא מצאתי אותו כתוב עם זה הראש בקונטרים, **ונסתפקתי** בו שהוא מדברי הרב, ולזה כתבתיו אעפ״י שקשה עלי, אולי עם הזמן אמצא גלוי וטעם לדבר.[175]

ר׳ יוסף ז׳ טבול לא הוסיף הערות על הדברים ששמע מהאר״י, ובכל הדרושים שכתב לא נמצא הערות שפותחות ׳נ״ל׳ או ׳נלע״ד׳. לעומת זאת, במקומות אחדים הוא ציין במפורש שדבריו הם חידושים והוספות משלו על אשר שמע וקיבל מרבו. בציונים אלה של ר״י טבול ובמשמעותם נדון להלן סעיף קלד.

מחברי ספר כנפי יונה מרצים את דברי האר״י בפשטות, בבהירות ובוודאות, והם לא הוסיפו בו הערות או ספקות כלשהם.

166 שער ההקדמות, דפוס 868, דף ע ע״א. 167 שם, דף לג ע״ד. 168 שם, דף טו ע״ד. 169 שם, דף ס ע״ד.
170 שער הכוונות, דפוס 898, דף לא ע״ב. 171 שם, דף לג ע״ד. 172 שם, דף לו ע״ג.
173 שם, דף לז ע״ג. 174 שם, דף יא ע״א.
175 ספר הדרושים, דרוש ז, דפוס 1107, דף ט ע״ב.

[קלג] הסתרה והזהרה

תלמידי האר״י העלו את דרושיו על הכתב וידעו כי בכך הם מגלים אותם לציבור ולדורות, אך בד בבד הם מסתייגים מהכתיבה ומהגילוי. במקומות רבים הם שזרו ביטויים שמביעים את אי יכולתם לגלות דברים מן הלב אל הפה ואל היד. תלמידי האר״י מגלים טפח ומסתירים טפחיים, כותבים ומפרטים את דברי רבם אך מסתייגים ונזהרים שלא לומר ולא להודיע את הכול.

הסתרה וגילוי

ר׳ חיים ויטל הסתייג מגילוי הסוד כולו. על כן הוא כותב מקצת מן הדברים ב׳דרך נסתר׳, ומשאיר ל׳משכיל׳ להבין את השאר מדעתו.

> ודברים אלו אסור להוציאם מן הפה ולחוץ, **והמשכיל יבין**.[176]
> ואמרנו שהוברר ביחד, אבל **המשכיל יבין** מדעתו האמת.[177]
> אמנם פה אנו מדברים **בדרך נסתר** להעלים עומק ענין זה, ואתה **תשכיל ותבין** מעצמך. והנני חוזר לדבר לך ענין נסתר.[178]

כיוון שאי אפשר לגלות את הסוד בדיוק, כותב ר״ח ויטל רק מקצת ממנו ורק ׳בדרך משל ודמיון׳.

> כבר ידעת כי אין לנו רשות לעסוק קודם האצילות י״ס ולא לדמות שום צורה ודמיון כלל חלילה וחס, אבל מן הי״ס ולמטה אפשר לדבר **בדרך משל ודמיון**. ולכן אף אם נדבר באיזה קצת מציאות ציור למעלה מן הי״ס אינו אלא על **צד ההכרח** כדי לשכך את האזן.[179]
> וכן על דרך זה הולך סדר המדרגות זו למעלה מזו עד **שאין הפה יכולה לדבר**, עמוק עמוק מי ימצאנו.[180]

ר׳ יוסף ן׳ טבול מבחין בין כתיבה שמגלה רמזים בלבד ובין ׳מסירה מפה אל פה׳ המודיעה את הסוד במלואו.[181]

> וזהו ענין עמוק מאד ואין מתגלה אלא **מפה אל פה**.[182]
> שכבר אמרתי שאין כוונתי כאן אלא לפרש פשט ושטחיות הדברים, כי עומק הדברים אי אפשר לכותבם, כי לא יובנו **מהכתיבה** אם לא במסירה **מפה אל פה**, ואפי׳ בזה צריך הכנה גדולה למקבל להבין שכל הדברים ברמז... כי הפה אין בה כח להוציא כל פרטי

176 שער ההקדמות, דפוס 868, דף טו ע״ד. 177 שם, דף צא ע״ב.
178 שם, דף פח ע״א (דברי זולתו). 179 שם, דף לו ע״ב.
180 שער הכוונות, דפוס 898, דף כד ע״א.
181 דברים נוספים שכתב ר״י טבול על אי יכולתו לגלות את הסוד בכתיבה הובאו לעיל סעיף ב.
182 ספר הדרושים, דרוש יד, דפוס 1107, דף טז ע״א.

הדברים העמוקים אלא כל מה שיוכל לצייר כנגדו בדברים הנגלים, אבל הדברים שאין כנגדם בפועל שלא נתנו אלא לשכל לבד אי אפשר הפה לאמרם. דוק ותשכח.[183]
ודברים אלו הם נעלמים ואין מקום לגלות **בכתיבה** כלל, אלא **רמז** הדברים לבד אמרתי.[184]

גם ר׳ ישועה אזולאי, תלמידו של ר״י טבול, השתמש בביטוי ׳פה אל פה׳ בתחילת ׳סדר העולמות׳, כמובא לעיל סעיף כב, ובתחילת הכוונות לליל פסח ולספירת העומר, כמובא לעיל סעיף כד.

כיוון שאפשר לגלות רק טפח ולא טפחיים מקצר ר״י טבול וכותב רק ברמז, שהרי ׳עומק המושג גדול׳ ו׳אין כח בקולמוס לכתוב׳.

להבין דברים אלו ולהולמם צריך הקדמות הרבה, ולהיות כי דרכי **לקצר** לגלות טפח **ולכסות טפחיים**, אכתוב הענין בקיצור.[185]
ואין כוונתינו להאריך אלא **לקצר** כדי שירוץ הקורא באלו הדרושים ולא יתבלבל שכלו מאורך ההצעות וקוצר המשיג, גם כי **עומק המושג גדול**.[186]
רציתי לגלות לך הענין **ברמז** יותר מבואר אעפ״י שיש תחת זה דברים עמוקים יותר, לפי קוצר דעתינו **נסתפק במועט**.[187]
והבן **שאין בכח בקולמוס לכתוב** יותר בזה.[188]
והבן זה, **שאין כח בקולמוס לכתוב** ולהאריך עוד.[189]
והבן דברים אלו **שאין כח לגלות** יותר.[190]
והבן זה היטב כי **הדברים עמוקים**.[191]

כל הלשונות הללו נכתבו בהדגשה יתרה כהקדמה ללימוד הצמצום והנאצלים שלמעלה מן האצילות.

סוד גבהי שמים עמוק עמוק מי ימצאנו. מי חכם ויבן אלה, אלה תולדות השמים. ועתה דע את אלהי אביך ועובדהו, עבודה שבלב באימה ופחד ורעדה. תנה בני לבך והבן מה שאני כותב לך אלו הדברים **ברמז בקיצור נמרץ לזכירה בעלמא** על מה שכתבתי לך באורך, ואעפ״י שאני אומר באורך כל מלה יש בה תלי תלים של סודות התורה **שאין כח בקולמוס לכתבם**. ואם תזכה ותקדש עצמך, מן השמים ישגיחו עליך ויגלו לך רזי תורה.[192]

183 פירוש אדרא רבא, כת״י 137, דף 48 ע״א. 184 ספר הדרושים, דרוש ג, דפוס 1107, דף ה ע״א.
185 קובץ פירושים על הזוהר, כת״י 154, דף 2 ע״א. 186 ספר הדרושים, דרוש ט, דפוס 1107, דף י ע״ב.
187 קובץ פירושים על הזוהר, כת״י 154, דף 19 ע״א.
188 סדר העולמות, כת״י 115, דף קפז ע״א. 189 שם, דף ריא ע״א.
190 קובץ פירושים על הזוהר, כת״י 154, דף 22 ע״א. 191 שם, שם, דף 22 ע״ב.
192 סדר העולמות, כת״י 115, שם, דף רז ע״א.

ר״י טבול לא הסתפק בכתיבה בקיצור וברמז, ואחרי שגילה מקצת מן הסוד הוא מתנצל על מעשהו.

> וביאור הענין ותוכיותו הוא **עמוק** מאד, ועכ״ז צריך לגלות יותר ממה שגיליתי, ולה׳ **הסליחה**. דע והבן.[193]
> **ודי בזה** שהפרזתי על מדותי.[194]

מחברי כנפי יונה מוכנים לגלות את הסוד. הם מכירים בערכו, אך אינם מגבילים את גילויו. הביטויים ׳אמרתי להודיע לך׳ ו׳אמרתי לגלות לך׳ מיוחדים לספר כנפי יונה ומופיעים בו פעמים רבות.[195] ביטויים אלה ממשיכים את הפתיחה ׳וצריך אתה לדעת׳ המיוחדת לספר כנפי יונה, כמתואר לעיל סעיף קלא.

> אחר שידעת כל זה **אגלה לך סוד**... למען תשיש וגם תשמח.[196]
> גם כוונתי **להודיעך סוד** נפלא.[197]
> לכן **אמרתי** אני בלבי **שלא לכסות** ממך שום דבר.[198]
> ואחר אשר הודעתיך את כל זאת **אמרתי להודיע לך סוד**.[199]
> ואחר אשר הודעתיך דרוש העומר **אמרתי להודיע לך** דרוש נפלא בסוד.[200]
> ואחרי הודיע אלהים אותך את כל מה שהודעתיך עד עתה **אמרתי להודיע לך**.[201]
> ואחר אשר ידעת סוד... **אמרתי לגלות לך** ולהאיר עיניך.[202]
> ועתה **אמרתי אכבדך מאד בסוד**.[203]
> והנני רוצה עתה **להודיע לך סוד** נפלא.[204]
> ומפני כי **גיליתי לך** עד עתה כל אשר מצאה ידי מכל הדברים הצריכים לך לתועלת נפשך... עתה **אמרתי לגלות לך סוד** תשובה אחרת אשר מצאתי וראיתי בתוך גנזי מחמד עיני.[205]

ספר כנפי יונה שונה אפוא מחיבוריהם של ר״ח ויטל ושל ר״י טבול. הוא מגלה את הסוד ומודיע אותו כמות שהוא, בלי הסתייגות ובלי התנצלות. לא זו אף זו, מחבריו מודיעים ללומד כי יגלו לו הכול ולא יכסו ממנו דבר.

> הנה עתה רואה בעיניך סוד שבת... פקח עיניך בהם אם בעל נפש אתה. ואחר אשר גיליתי לך כל זה... **אמרתי לגלות לך** עתה כל מה שזכיתי ליידע מדברים אחרים **ולא אכסה ממך דבר**.[206]

193 קובץ פירושים על הזוהר, כת״י 154, דף 18 ע״א. 194 שם, דף 19 ע״א.
195 ציטוטים נוספים בעניין זה נביא להלן סעיף קלו.
196 כנפי יונה, כת״י 208, עמ׳ 330. 197 שם, עמ׳ 390. 198 שם, עמ׳ 411. 199 שם, עמ׳ 572.
200 שם, עמ׳ 596. 201 שם, עמ׳ 601. 202 שם, עמ׳ 605. 203 שם, עמ׳ 581.
204 שם, עמ׳ 617. 205 שם, עמ׳ 625–626. 206 שם, עמ׳ 577.

הזהרה ושימת לב

אחרי שגילו תלמידי האר״י את דברי רבם, פעמים בקיצור וברמז ופעמים במפורש, הזהירו את הלומד לשים לב למובנו של הסוד ולא להיחפז בהבנתו.
כך פנה ר׳ חיים ויטל אל המעיין בדרושיו. הביטויים ׳עיני שכל׳ ו׳פקח עיניך׳ חוזרים פעמים אחדות בכתביו.

ואם **עיני שכל** לך תדע ותשכיל ממוצא דברינו.[207]
והנה **פקח עיניך** וראה איך.[208]
אמר הכותב, **פקח עיניך**... וצ״ע.[209]
ושים **עיניך** ולבך אל הדרוש הזה.[210]

במקומות אחרים אחז ר״ח ויטל לשון כללית יותר.

וזכור אל תשכח ואל תטעה בדברינו אלה;[211] **וזכור** ואל תשכח.[212]
וזכור ענין זה אל תטעה.[213]
וזכור כלל זה.[214]
וזכור היטב הקדמה זו להבין תמיד ענין כללות הנזכר בכל מקום מה שעניינו.[215]

ר׳ יוסף ז׳ טבול האריך לפרש את הזהירות הראויה ללימוד הקבלה, ואף הוא משתמש בביטוי ׳פקח עיניך וראה׳.

ואם תסתכל בדברים תמצא שאין קץ לפירושם ולבירורם, אלא אנו מפרשים קצת מהם כדי לפתוח הדלת **למי שראוי להכנס** שיכנס. ואל יאמר שהדלת סתומה בדלתים ובריח, כי הדלת פתוחה **אין צריך אלא קדושה וטהרה** ולילך למרחץ ולגלח שערו וללבוש בגדים נקיים כדי לעמוד לפני המלכות העליונה... אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתי החכמה ולעסוק בה ימים ולילות, ובה ימצא חיים ושלום.[216]
ועתה בני **פקח עיניך וראה** והבן רעיוניך ומחשבתך **וטהר עצמך** לשמוע דברים עתיקין.[217]
והנה עת רצון לגלות לך זה... וסוד זה יהא בלבך אל תגלהו **אלא למי שראוי** ומאן דעייל ונפיק.[218]

207 שער ההקדמות, דפוס 868, דף ה ע״ג. 208 שם, דף טו ע״ד. 209 שם, דף כ ע״ד.
210 שם, דף יז ע״ב. 211 שם, דף כט ע״ב. 212 שם, דף נא ע״ד.
213 שם, דף נז ע״ב. 214 שם, דף טז ע״א. 215 שם, דף יח ע״ד.
216 ספר הדרושים, דרוש ב, דפוס 1107, דף ד ע״א.
217 פירוש אדרא רבא, דפוס 138, עמ׳ קלז.
218 פירוש זוהר ח״א נא ע״ב, דפוס 153, דף לא ע״א.

כדי להדגיש את הצורך בהבנה מדוקדקת של הסוד השתמש ר״י טבול בביטוי מיוחד: ׳ואם עיני בשר לך׳. ביטוי זה נמצא רק בכתבי ר״י טבול, ולעומתו כתבו האר״י עצמו ור׳ חיים ויטל תלמידו את הביטוי השגור ׳ואם עיני שכל לך׳.

ואם עיני בשר לך תבין ותראה.[219]
ואם עיני בשר לך תבין מה שאפשר לך.[220]
ואם עיני בשר לך תראה **ותבין** לשון התיקונים שהבאתי למעלה.[221]
ואם עיני בשר לך תבין תוכיות הדברים וכוונתם... והבן זה.[222]
ואם עיני בשר לך תבין.[223]

גם מחברי ספר כנפי יונה נקטו לשון זהירות בלימוד הסוד, ואף הם ביקשו מן הלומד שיפקח עיניו כדי שיבין נכונה את הכתוב לפניו.

כל זה אשר כתבנו עד עתה אינו דבר אשר הוא ממושש בידיים, להיות שבעונות חסר לנו ההקדמה האמיתית כדי שנוכל להבין הענין פרט בפרט, לכן אין ראוי ליקח אלו הדברים אלא רק דרך כלל עד שיבא מורה צדק ויגיד לנו תוכן דברי אמת. אבל אגיד לך דבר נאה ומתקבל עד מאד אשר קבלתי בזה המאמר פה אל פה אם **תפקח עיניך** להבינו היטב.[224]

מחברי כנפי יונה הזהירו מהבנה לא נכונה של דברי האר״י המפרטים מאוד את מהלך ההאצלה ומתארים אותו בדמות אדם. הם חששו שהאנשת הספירות תטעה את הלומד, ועל כן הזהירוהו שלא יגשים ולא יבין את דמות אדם שבאצילות כפשוטה.

ולשכך האזן נאמר.[225]
ושמור נפשך והשמר לך מאד למען יי׳ שאינו רק **לשכך את האוזן**, ויי׳ הטוב יכפר אמן.[226]

כדי למנוע את ההגשמה וכדי ליצור חיץ בין האצילות ובין עולמנו משתמשים מחברי כנפי יונה בביטוי מיוחד שנמצא רק בו: ׳המבדיל כמה הבדלות׳.

המבדיל כמה הבדלות.[227]
המבדיל כמה הבדלות לשכך את האזן.[228]

219 סדר העולמות, כת״י 115, דף רה ע״א. 220 סוד המקווה, כת״י 184, דף ריג ע״א.
221 קובץ פירושים על הזוהר, כת״י 154, דף 8 ע״א.
222 סדר העולמות, כת״י 115, דף קפג ע״ב.
223 כוונות התפילה, כת״י 167, דף סז ע״ב.
224 כנפי יונה, כת״י 208, עמ׳ 65, עמ׳ 77 (פעמיים). 225 שם, עמ׳ 77.
226 שם, עמ׳ 223. 227 שם, כת״י 208, עמ׳ 195. 228 שם, עמ׳ 78.

הזהרה זו נמסרה גם בעל פה בשם ר׳ משה יונה. בעת שהגיע ר׳ יעקב שווינפורט מצפת לפרנקפורט מסר לר׳ יוסף יוזפא האן כי ר״מ יונה אמר שרק ׳מי שיש לו הקדמות אמתיות׳ ראוי ללמוד קבלה כי הוא ׳יכול להבחין שלא יבא לטעות שיש בו סכנה בגשמיות׳, כמתואר לעיל סעיף סח.

גם ר׳ יהודה רומנו, בספר הכוונות שלו, ביקש מן הלומד שישגיח ויבין היטב את הכתוב. הוא השתמש בלשון מיוחדת ׳פתח עיניך ואל תהי כמתנמנם׳.

ובין תבין את אשר לפניך.[229]

ודע כי יש כונה אחרת מהרב נ״ע והיא זאת, **ופתח עיניך** ואל תהי כמתנמנם, וכבוד אלקים הסתר דבר.[230]

229 ספר הכוונות, כת״י 295, דף 66 ע״א.

230 ספר הכוונות, שם, דף 69 ע״א.

פרק שלושים ואחד

מלאכת הכתיבה: תלמידי האר״י – סוגות

בפרק הקודם בחנו את סגנונות הכתיבה שאחזו בהם תלמידי האר״י ורשמנו לשונות וביטויים שמיוחדים לכל אחד ואחד מהם. נמשיך עתה בבחינת דרכי כתיבתם ונבדוק את סוגי החיבורים שיצאו מתחת ידיהם.

בחינת מבנם ותוכנם של חיבורים אלה, שתיעשה בפרק זה, מוצאת כי אחדים מהם בנויים מדרושים בודדים ועצמאיים, ואילו אחרים עשויים מסכת אחת שנחלקת לשערים ולפרקים. בראשונים כתבו התלמידים את הדרושים ששמעו מהאר״י בצורתם, בסדרם ובתוכנם המקוריים. אלו הם השיעורים שהאר״י הרצה לפני היושבים לפניו, והם נכתבו בידיהם כמות שהם. באחרונים נטלו התלמידים את הדרושים הבודדים שהיו בחיבורים הראשונים וסיכמו את תוכנם במסכת אחת, שלמה ורציפה. אלו הם סיכומים שבהם הציגו תלמידי האר״י את מהלך ההאצלה המיוחד לקבלת האר״י בסדר אחד שלם מראשו לסופו.

עוד יימצאו חיבורים שבהם כתבו התלמידים חידושים בקבלת רבם. בחיבורים אלה הם דורכים בדרכו של האר״י, ועל פי שיטתו הם מוסיפים ומחדשים פירושים ומאמרים בקבלה.

עיון נוסף בחיבוריהם של תלמידי האר״י מוצא כי חיבורים אחדים נסמכים על חיבורים אחרים, ודברים שנכתבו בראשונים חוזרים ומשוקעים באחרונים בשינויי תוכן וצורה. הערות שהוסיפו התלמידים בשולי חיבורים מסוימים חוזרות ומופיעות בחיבורים אחרים, אך לא בצורתן המקורית. הן נוסחו מחדש ושוקעו ושולבו בפנים החיבורים, ולא יימצאו עוד בשוליהם. ספקות ואפשרויות שונות שהעלו התלמידים בצדי חיבורים מסוימים חוזרים ומופיעים בחיבורים אחרים, אך לא בניסוחם הראשוני. התלמידים פשטו את הספקות ובחרו באפשרות אחת מכל אשר הציעו בראשונה, וכך הפכו הספקות לוודאות. גם אלה לא נכתבו בצדי החיבורים האחרונים אלא נשזרו בתוכם ונכללו בדרך הרצאתם.

על פי כל ההבחנות הללו נתאר בפרק זה את דרכי כתיבותיהם של תלמידי האר״י, נסיק איזה חיבור נכתב בראשונה ואיזה באחרונה ונקבע את יחסו של כל אחד ואחד מחיבורים אלו אל

דברי האר״י עצמו. מסקנות אלו חשובות ביותר לידיעת קבלת האר״י כפי שהוא עצמו כתבה ולימדה, ובהן נעסוק בפרק הבא.

[קלד] כתבי ר׳ חיים ויטל

חיבורי ר׳ חיים ויטל, שבהם כתב את שיטת רבו האר״י, מלאים וגדושים בהערות משלו. מהערות אלו יכולים אנו ללמוד על הדרך שבה כתב את דברי האר״י – מה ראשון ומה אחרון, היכן כתב את אשר שמע מרבו והיכן כתב את חידושיו שלו.

[א] שיעורים

ר׳ חיים ויטל נטל את הקונטרס ׳בקיצור נמרץ׳, שתואר לעיל סעיף טו, וכתב על פיו באריכות ובפרוטרוט את השיעורים אשר שמע מהאר״י. שיעורים אלו כוללים פירושים ודרושים: פירושים לפסוקי תנ״ך, למאמרי חז״ל ולמאמרי הזוהר; דרושים על אודות סדר האצילות, הכוונות, הייחודים והגלגולים. את כל אלה כתב ר״ח ויטל פעמיים – בקונטרסי טיוטות ובספר עץ חיים, כמתואר לעיל סעיפים טז–יז. שתי כתיבות אלו נבדלות זו מזו בהבדלים חשובים, וכל אחת מהן קובעת סגנון לעצמה.

סדר הדרושים

ההבדל היסודי בין קונטרסי הטיוטות ובין ספר עץ חיים הוא בסדרם של הדרושים. בקונטרסי הטיוטות עומד כל דרוש לעצמו, ואילו בספר עץ חיים הם מסודרים וערוכים בזה אחר זה. ההבדל בסדר הדרושים גרם לר״ח ויטל להוסיף הערות בין הדרושים שבספר עץ חיים ולנמק בהן את דרך סידורם ועריכתם בו. נביא כאן הערות אחדות לדוגמה.[1]

ע״כ הגיע דרוש הקצר **ששמעתי** ממורי ז״ל **טרם ששמעתי** הדרושי׳ הקודמי׳ אשר בענין א״ק. והמשכיל יבין כי דרוש זה גם הוא מדבר בענין א״ק עצמו, אלא שאז היה מורי ז״ל מסתיר ענין א״ק ולא היה רוצה לגלותו. ע״כ הגיעו הדרושי׳ של א״ק.[2]

והנה **פעם אחרת שמעתי** ממורי ז״ל בתחילה דרוש גדול בענין אלו האורות הנקראים עקודים ושל האורות הנקראין נקודין ואורות החדשים של אחר זמן התקון, וראיתי להעתיקו פה יען כי הוא מקומו.[3]

ודע כי ענין זה **שמעתי בתחילה**, ועוד שמעתי אז... אבל **אח״כ** מורי ז״ל גילה לי הדברים יותר בפירוש.[4]

1 הערות נוספות צוטטו לעיל סעיף יז.

2 שער ההקדמות, דרוש ב בענין אדם קדמון, כת״י 74, דף עח ע״ב.

3 שם, דרוש ב בעולם העקודים, דפוס 868, דף טו ע״ד.

4 שער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף סא ע״א.

כל אלה מלמדים על דרך עריכתו של ספר עץ חיים. ר״ח ויטל נטל דרושים שונים ששמע מן האר״י בנושא מסוים וכינסם למקום אחד, כדי להקל על הלומד למצוא את מבוקשו. עם זאת הקפיד ר״ח ויטל להודיע את סדרם המקורי של הדרושים, כדי שידע הלומד כיצד אמר האר״י דרושים אלו.[5]

דברים בגוף מדבר

עוד נבדלים קונטרסי הטיוטות מספר עץ חיים באשר להזכרת דברים שאמר האר״י על תלמידו ר״ח ויטל. הדוגמה המובהקת לכך היא הקונטרס הפותח: ׳אלו הם הדברים שאמר לי מורי ז״ל הנוגעים לי ולשרש נשמתי׳. קונטרס זה תואר בפרוטרוט לעיל סעיף יח, והוא הקונטרס היחיד שנמצא לפנינו בעצם כתיבת ידו של ר״ח ויטל. חשיבות רבה נודעת לו כי ממנו אנו יכולים ללמוד בוודאות על דרכו של ר״ח ויטל בעריכת ספר עץ חיים, כלומר כיצד נטל את קונטרסי הטיוטות, ערך את לשונם ותוכנם ואחר שילבם בספר עץ חיים על פי תוכנו וסדרו.
לא נוכל לערוך כאן השוואה מלאה בין קונטרס ׳שורש נשמתי׳ ובין ספר עץ חיים, ועל כן נציג דוגמאות אחדות שמהן נוכל ללמוד על הכלל כולו.

תחילה נציג סעיף אחד בקונטרס ׳שורש נשמתי׳ ומקבילו בשער רוח הקודש שבספר עץ חיים. נערוך את שתי הפסקאות זו מול זו כדי להראות בבירור את כל ההבדלים שביניהן.

קונטרס ׳שורש נשמתי׳	עץ חיים, שער רוח הקודש
יום א׳ **הייתי לפניו, ונתעכבתי** חדש ימים **שלא עשיתי** שום יחוד מן היחודים **שסידר לי. והכירו בפרצופי,**	גם דע כי **האיש** אשר התחיל לייחד היחודים הנודעים **ונמנע** מלייחדם
וא״ל אם יום **תעזבני** ימים **אעזבך, ואתה** גורם בזה נזק גדול, שתגרום שיתפרשו **ממך** הנשמות שרוצות לידבק **בך.**	הנה הוא גורם לו נזק גדול, ואם יום **יעזבם** ימים **יעזבוהו, ויגרום** שאותם הנשמות שרוצים להתדבק **באדם** יבדלו ויתרחקו **ממנו.**
ונתתי **לו** טענה, שלא **הייתי** רוצה אלא לעסוק בתורה באותו זמן, ובפרט שלא היו באים כפי הראוי אותם הנשמות בגילוי.	ואל **תאמר** שעסק התורה גדול ואין ראוי לבטלו,
והשיב **לי,** שעכ״ז לא אמנע מלעשות הייחודים ההם בכל יום,	
כי הוא גדול מן עסק התורה, כי הוא מייחד העולמות העליונים, והוא עסק התורה וייחוד הכל ביחד.	כי ענין היחודים הנז׳ הוא גדול מעסק התורה, כי הוא מייחד העולמות העליונים, ונק׳ עסק תורה וייחוד והכל ביחד.

5 על דרכי עריכתם של כתבי האר״י כתבנו גם לעיל סעיפים יז, קה.

	ואע״פ שלא יתגלו בו הנשמות היטב, אין לחוש, ולא יחדל מן הייחוד.
והזהירני שכאשר אייחד הייחודים, שלא תהיה **כוונתי** בלבד להמשיך את הנשמה, אלא לתקן למעלה.[6]	וצריך שלא תהיה **כוונתו** לבד להמשיך **אליו** את הנשמה, אלא לתקן העולמות העליונים.[7]

עתה נציג חמישה משפטים בקונטרס ׳שורש נשמתי׳ ומקביליהם בשער הגלגול שבספר עץ חיים.

א. לשון קונטרס ׳שורש נשמתי׳: ׳ופעם אחרת **ביאר לי** הענין היטב **ואמר לי**׳.[8]
בשער הגלגול השמיט ר״ח ויטל את המלים שמזכירות אותו ותמורתן כתב מלים שמזכירות אדם פלוני: ׳והנה פעם א׳ **בא איש א׳** לפני מורי ע״ה ונסתכל **בו ואמר לו** ענין א׳ ונכתבו פה, אולי ממנו תוכל להקיש ולהבין איזי (!) ענין אחר בענין קיום המצות. וזהו מה **שאמר לו**׳.[9]

ב. קונטרס: ׳ועתה אבאר הקשר **שיש לי** עם החבירים **שלי. אמר לי** מורי ז״ל כי הנה נת׳ איך כל הנשמות כלם היו תחלה כלולות באדם הראשון׳.[10]
בשער הגלגול השמיט ר״ח ויטל את המשפט הראשון שמזכיר אותו בגוף מדבר וכתב: ׳בענין נשמות החדשות והישנות. כבר נת׳ למעלה כי כל הנשמות כלם היו בתחלה כלולות באדם הראשון׳.[11]

ג. קונטרס: ׳ואבאר עתה ענין **אלו החברות של מורי** ז״ל. דע כי אע״פ שסדר מעלת הטיפות הנ״ל כבר נת׳ למעלה...׳.[12]
בשער הגלגול שינה ר״ח ויטל את נוסחו של המשפט הראשון שמזכיר אותו עם שאר תלמידי האר״י וכתב: ׳ואבאר עתה מי הם הטיפות של הזיווג השלישי. דע כי אע״פ שכפי סדר מעלת הזווגים...׳.[13]

ד. קונטרס: ׳ענין **שורש נפשי**. הנה נודע כי בזעיר אפין יש...׳.[14]

6 כת״י 93, עמ׳ 50; דפוס 94, חלק ד, סעיף יד, עמ׳ קמט–קנ.
7 כת״י 91, דף ריז ע״ב.
8 כת״י 93, עמ׳ 52; דפוס 94, חלק ד, סעיף כ, עמ׳ קנה.
9 כת״י 92, דף רעב ע״ב.
10 כת״י 93, עמ׳ 66; דפוס 94, חלק ד, סעיף נב, עמ׳ רג.
11 כת״י 92, דף רפ ע״א. כשערך ר״ש ויטל את שער הגלגולים מחדש החזיר את הנוסח המקורי, הקדמה לט, דפוס 913, דף סו ע״א.
12 כת״י 93, עמ׳ 70; דפוס 94, חלק ד, סעיף נז, עמ׳ ריז.
13 כת״י 92, דף רפב ע״ב.
14 כת״י 93, עמ׳ 61; דפוס 94, חלק ד, סעיף מג, עמ׳ קפו.

בשער הגלגול השמיט ר״ח ויטל את המשפט הראשון העוסק בו בגוף מדבר וכתב: ׳דע כי זעיר אפין יש לו...׳.[15]

ה. קונטרס: ׳אבל בענין חיצוניות **נפשי שיש לי** עתה, שהיא מן הכתף השמאלי, אני מסופק אם אמר לי מורי ז״ל שישאר לעולם **עמי**, כיון שעתה היא מחוברת עם **נפשי**, או אם הוא הפך זה׳.[16]
בשער הגלגול השמיט ר״ח ויטל את המשפט הראשון העוסק בו בגוף מדבר, שינה במשפט השני את המלים שעוסקות בו, וכתב: ׳ודע כי אני מסופק בענין החצוניות **אשר להם** עתה שהוא הכתף השמאלי, אם אמר לי מורי ז״ל שישאר גם אז בימות המשיח עם פנימיות **הנשמות הנז׳**, כיון שעתה בעה״ז נתחבר יחד, או אם הוא הפך זה׳.[17]

דוגמה נוספת לדרך כתיבתו של ר׳ חיים ויטל היא קונטרס ׳אמר לי החכם׳, שתואר לעיל סעיף לה. ר״ח ויטל ערך קונטרס זה ושילבו בספר עץ חיים, חלק שני, שער רוח הקודש. גם בעת עריכתו של קונטרס זה שינה ר״ח ויטל לשונות מגוף מדבר לגוף נסתר. נביא דוגמאות אחדות לשינויים אלה.

א. הקונטרס פותח כך: ׳**אמר לי** החכם כי עתה **יש לי** עדין... **ושאכוין** בפסוק... **ושאכוין**... **ואכוון**... **ותיקן לי** בלילה השניה **שאכוין**...׳.[18]
ואילו בשער רוח הקודש נכתב כך: ׳ואכתוב עתה מה שהיה אומר לבני אדם בפניי ואני הייתי שומע. ואתחיל בענין תיקון עון ש״ז לבטלה מה שאמר **לאדם אחד בפני**... תחלה **אמר לו**... אח״כ מורי ז״ל **לאיש הנ״ל**... ואמר **לו** שכשאומר... **שיכוין**... **ויכוין**... **ויכוין**... ואמר **לו שיכוין**...׳.[19]

ב. בקונטרס נכתב: ׳אח״כ בלילה האחרת הייתה ליל ר״ח וא״ל שלא **אכוין** כלל בכל זה רק **שאכוין**... **ואכוין**...׳.[20]
ובשער רוח הקודש נכתב: ׳אח״כ בלילה האחרת היתה ליל ראש חדש ואמר **לו** שאין לכוין בליל ר״ח... אמנם עתה **יכוין** כוונה אחרת...׳.[21]

ג. בקונטרס נכתב: ׳אח״כ בלילה שניה א״ל **שאומר** פסוק נעברה נא בארצך... תכוין בס״ת של נעברה נא בארצך לשם קדוש האב״א. **ולא זכרתי** עוד׳.[22]

15 כת״י 92, דף רפד ע״ב.
16 כת״י 93, עמ׳ 61; דפוס 94, חלק ד, סעיף מג, עמ׳ קפז.
17 כת״י 92, דף רפד ע״ב.
18 כת״י 257, דף קכט ע״א.
19 כת״י 91, דף רכט ע״א–ע״ב.
20 כת״י 257, דף קלא ע״א.
21 כת״י 91, דף רל ע״א.
22 כת״י 257, דפים קלה ע״ב – קלו ע״ב.

ואילו בשער רוח הקודש נכתב: ׳אח״כ בלילה אמר לו שקודם שישכב **שיאמר** פסוק נעברה נא בארצך... **ושיכוין... אינו** זוכר בזה מה שאמר בזה׳.[23]

שמות תלמידים

עוד נבדלים קונטרסי הטיוטות מספר עץ חיים באשר להזכרת שמותיהם של תלמידי האר״י. ר״ח ויטל לקח את קונטרסי חבריו והעתיק מהם את אשר שמעו מהאר״י בזמן שהוא לא ישב לפניו, כאמור לעיל סעיף טז. בדרושים שבקונטרסי הטיוטות הזכיר ר״ח ויטל את שמות כותביהם, אבל כאשר ערך את הדרושים הללו וסידרם בספר עץ חיים השמיט את שמות הכותבים וכתב תמורתם ׳לזולתי׳.

כך, למשל, כשהעתיק ר״ח ויטל מזולתו דרושים אחדים על עולמות אבי״ע, הזכיר בקונטרסי הטיוטות את שם כותבם: ׳ודע שמצאתי **להר״ר גדליה** יצ״ו׳,[24] ואילו בספר עץ חיים השמיט אותו: ׳דע כי מצאתי **לזולתי** בשם מורי זלה״ה׳.[25] בקונטרסי הטיוטות הביא ר״ח ויטל כוונות שכתבו שלושה תלמידים להתחלת תפילת העמידה: ׳סוד אדני שפתי תפתח... וזהו **למהר״מ מינץ**, עוד יש כוונה אחרת נלענ״ד וכן מצאתי **להר״ר גדליה הלוי** יצ״ו... והנה מצאתי חילוק **להר״ם נג׳ארה** יצ״ו׳.[26] גם בספר עץ חיים הביא ר״ח ויטל כוונות אלו, אך השמיט את שמות כותביהם: ׳עוד ראיתי **לאדם אחר** כונה אחרת... ובזו הכוונה מצאתי בה ג״כ חילוק ושינוי **לאדם אחר** ואכתוב שתיהן... וכאן ראיתי שינוי **לאדם אחר**׳.[27]

ההבדל בהזכרות שמות התלמידים נמצא גם בין שתי ההעתקות של ר״ח ויטל מכתביהם של ר׳ משה נג׳ארה וחבריו. תלמידים אלה כתבו את ספר כנפי יונה, כמתואר לעיל סעיף כז. תחילה העתיק ר״ח ויטל מחבריו את דבריהם בקונטרס נפרד. דוגמה להעתקה כזאת היא קיצור כנפי יונה שנמצא בכת״י 53, כמתואר לעיל סעיף טז. בכתב יד זה נעתק הקונטרס בשלמותו, ובראשו נזכרו שמות כותביו: ׳להר״מ נאגרא והר״י ארזין והר״מ יונה׳. אחר נטל ר״ח ויטל את הקונטרס, פירקו לפי ענייניו וכלל בספר עץ חיים כל עניין ועניין לעצמו ובמקומו הנכון על פי תוכנו. במקומות אלו לא הזכיר ר״ח ויטל את שמות חבריו מחברי הקונטרס.[28]

23 כת״י 91, דף רלא ע״ב.

24 ספר הדרושים, כת״י 412, דף קלד ע״א.

25 שער ההקדמות, דפוס 868, דף צ ע״א. הזכרות נוספות של שמות הכותבים וציונים נוספים של ׳זולתי׳ רשמתי בספרי בנין אריאל, ירושלים תשמ״ז, עמ׳ לג ואילך.

26 כך הובאו הדברים בפרי עץ חיים, שער ט, פרק א, דפוס 789, דף מד ע״ב–ע״ג. בספר הכוונות, שערכו ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה הובאו הדברים בנוסח שונה: ׳סוד אדני שפתי תפתח... מר״מ מינצי, עוד יש כונה אחר׳ כנלע״ד וכן מצאתי להר״ר גדלי׳ זלה״ה... והנה מצאתי חלוק זה להר״ם נאג׳רה שכתב באופן אחר׳ (כת״י 418, דפים עח ע״ב – עט ע״ב).

27 ספר עץ חיים, חלק שני, שער התפילה, כת״י 85, דף קנז ע״א. ר״ש ויטל נטל כוונות אלו וכללן בשמונה שערים, שער הכוונות, ענין כונת העמידה, דרוש ה, דפוס 898, דף לה ע״ב.

28 עיקרו של הקונטרס נמצא בשער ההקדמות, דפוס 868, דפים לט ע״א – מב ע״ג, מג ע״ג – מד ע״ג, מה ע״א – מו ע״ד. בראשו נכתב: ׳דרוש גדול כשעלה ברצון המאציל לברא העולם׳, ולא נזכרו בו שמות כותביו.

הערות וספקות

ר״ח ויטל כתב בזהירות ובדיוק את אשר שמע מהאר״י. בעת שנטל את הקונטרס ׳בקיצור נמרץ׳ כדי לכתוב על פיו בהרחבה את דרושי האר״י עלו בו ספקות באשר לנוסח המדויק ששמע מרבו. את הספקות הללו ואת האפשרויות השונות שהתלבט ביניהן הוסיף ר״ח ויטל בשולי הדרושים בהערות הפותחות ׳נלע״ד׳ ו׳נלע״ד חיים׳. דוגמאות להערות ולספקות אלו הובאו לעיל סעיפים קכ, קלב.

סיכום

כל אלה, קונטרסי הטיוטות הבודדים וספר עץ חיים הנפתח לשמונה שערים, הם השיעורים ששמע ר״ח ויטל מהאר״י. תכונה אחת להם — כל אחד מן הדרושים שבהם עוסק בעניין מסוים בסדר האצילות או בסדר הכוונות וכו׳, והוא מפרש אותו לבדו.

[ב] סיכומים

אחר שכתב ר׳ חיים ויטל את השיעורים ששמע מהאר״י, הוסיף וכתב שני ספרים שבהם סיכם את דברי רבו על אודות סדר האצילות — מבוא שערים ואוצרות חיים.[29]

מבוא שערים

בספר מבוא שערים, שתואר לעיל סעיף יט וסעיף פו, סיכם ר״ח ויטל את מהלך ההאצלה כולו במסכת אחת הפותחת בצמצום ומסיימת בסוף עולם האצילות ובקליפות שתחתיו.
כדי לסכם את כל מהלך האצילות במסכת אחת נזקק ר״ח ויטל ליישב את המחלוקות שבין דרושי ספר עץ חיים. כל אחד ואחד מן הפירושים והדרושים שבספר עץ חיים מפרש עניין מסוים, ולעתים הם חלוקים זה על זה. בבואו לסכם את כל אלה בסדר אצילות שלם וכולל, כתב בדרך כלל ר״ח ויטל את כל הדעות השונות והחלוקות יחד והעמיד אותן זו בצד זו. פעמים תירץ את הסתירות בעצמו ופעמים השאיר מלאכה זו לבאים אחריו.

> וכל זה קבלתי ממורי ז״ל אח״כ, והוא העיקר והאמת על נכון. והנה בתחילת למודי עם מורי ז״ל היה מעלים ומכסה ומלביש הדברים, לסיבת שעדיין לא הייתי יודע התחלת הדברים על הסדר שבארתי בשערים שעברו. ולכן כשהתחיל לבאר לי אז ענין העתיק יומין ביאר לי דרוש א׳ ונכתבהו פה, **ולא יכולתי** לקשרו עם מ״ש עד עתה, ועם כל זה רצוני לכתבו ואולי המעיין יוכל לקשר זה עם הנ״ל, כי נראים דברים **סותרים** את הנ״ל.[30]
> והנה בדרוש הזה שמעתי בו דרושים שונים, ולכאורה נראים **חולקים וסותרים** זה את זה, ולכן אני צריך להעמידך בהם על נכון בקיצור נמרץ... וצריכים אנו לבאר כל דרושים

29 גם שערים אחדים בספר קהילת יעקב מסכמים דרושים מספר עץ חיים, כמפורט בספרי בנין אריאל (לעיל הערה 25), עמ׳ צט.

30 מבוא שערים, שער ג, חלק א, פרק ה, דפוס 1111, דף כ ע״ג.

שונים אלו כאשר תראם מפוזרים ומבוארים בחבור ספר זה כל אחד במקומו, ונבארם פה כולם בקצור ולא נצטרך לחזור לבארם כל אחד ואחד במקומו.[31]

פעם אחרת שמעתי באופן אחר בקצור... **ואיני יודע** לקשר כל סברות אלו אם לא שנאמר שהם על דרך שנז״ל.[32]

ואבאר לך עתה **הכרעת דעתי** בדרושים אלו החלוקים הנזכרים בראש פרק זה, והנלע״ד הוא זה.[33]

ספר מבוא שערים לא הגיע אלינו בשלמותו, ועל פי סימניו המובהקים השלמנו חלקים שחסרים בו, כמתואר לעיל סעיף פו. גם בחלקים אלה כינס ר״ח ויטל את כל הדעות השונות ששמע מהאר״י למקום אחד והעמידן זו בצד זו כדי לסכם את כל אשר שמע מרבו לסדר אחד שלם וכולל.

והנה שמעתי ממורי ז״ל ענין זה פעמים רבות, אלא שיש בהם דברים הפכיים **ואיני זוכר** תשובתם ותירוצם... גם **פעם אחרת** שמעתי... **ופעם אחרת** שמעתי ממנו זה, **ופעם אחרת** שמעתי ממורי ז״ל... גם **פעם אחרת** בדרוש השביעית והשבת שמעתי ממורי ז״ל.[34]

והנה נתבאר לעיל ענין הציציות... ועתה יתבאר דרוש **פעם אחרת** ששמעתי ממורי ז״ל, **וצ״ע לקשרו** עם זה הדרוש הנ״ל.[35]

והנה בתירוץ קושיא זו שמעתי ענין א׳ ממורי ז״ל, **ויש לי ספק** איזה מב׳ אלו הדרכים שנזכר הוא מה ששמעתי, אבל ודאי שהא׳ מהם הוא אמת... שיורדת האם למטה מן מקומה... **והספק אצלי** הוא אם אמר להפך מזה... ביניקה האם מגביהתו יותר למעלה... אך נ״ל שהראשון הוא העיקר.[36]

והנה למעלה נתבאר... והנה **פעם אחרת** שמעתי ממורי ז״ל... **ופעם אחרת** שמעתי טעם אחר... **ופעם אחרת** שמעתי ממנו.[37]

ציטוטים אלו מראים יפה כיצד סיכם ר״ח ויטל בספר מבוא שערים את הדרושים ששמע מהאר״י וכיצד אגדם למסכת אחת כוללת.

31 שם, שער ה, חלק א, פרק יג, שם, דף מב ע״ד.

32 שם, שם, פרק טז, שם, דף מד ע״ב.

33 שם, שער ה, חלק ב, פרק ז, שם, דף נ ע״א.

34 עולת תמיד, ענין עליית העולמות, דפוס 741, דף י ע״ב.

35 שם, ענין הציצית, דפוס 741, דף כב ע״א.

36 שם, ענין התפילין, דפוס 741, דפים כז ע״ב – כח ע״א. ספק זה נזכר גם במקום אחר בכתיבה השנייה: ׳דע כי יש לי קצת ספק בזה כי נלע״ד ששמעתי ממורי ז״ל בודאי... שבזמן היניקה האם רובצת על הבנים והיא משפלת עצמה ויורדת למטה... וזהו מה שנלע״ד ששמעתי בודאי, אך יש לי קצת ספק שנלע״ד ששמעתי להפך כי ביניקה אמו מגבהתו׳ (מבוא שערים, שער ה, חלק ב, פרק ב, דפוס 1111, דף מו ע״ב).

37 עולת תמיד, ענין התפילין, דפוס 741, דף לג ע״א–ע״ב.

ראינו, לעיל סעיף קכ וסעיף קלב, כי בעת שכתב ר״ח ויטל את ספר עץ חיים הסתפק מהו נוסחם המדויק של דברי האר״י, וכי בשולי דרושיו הוא הוסיף הערות הפותחות ׳נלע״ד׳. כיצד כלל ר׳ חיים ויטל במבוא שערים את ספקותיו ואת הערותיו — האם חזר וכתב את צדדי ספקותיו או פשט אותם וכתב רק את האפשרות שבחר בה? האם חזר וציין את הערותיו ב׳נלע״ד׳ או אולי שילב את תוכנן בגוף הפרקים המרצים את מהלך האצילות שעליו לימד האר״י? כדי לענות על שאלות אלו נערוך כאן בזה אחר זה הערות וספקות אחדים שכתב ר׳ חיים ויטל — כפי שכתבם תחילה בספר עץ חיים וכפי שכתבם לאחר מכן בספר מבוא שערים.

[א] בספר עץ חיים העיר ר״ח ויטל בעניינו של אור מ״ה דאדם קדמון.

גם במה שנתבאר לעיל בעין האור החדש שהוא עליון בבחינה אחת וכו׳, **נלענ״ד פירושו** כי כיון שנולד מזווג ע״ב וס״ג העליונים הוא עליון, על דרך שנתבאר לקמן בענין אור חדש דמ״ה שיצא מן המצח שהוא גדול מנקודות דס״ג, ובבחינת היותו סתום מהטבור ולמטה נקרא תחתון, בענין אור הראשון שיצא בגלוי דרך העינים ולחוץ. ועדיין צריך עיון.[38]

בספר מבוא שערים השמיט ר״ח ויטל את המלים ׳נלענ״ד׳ ׳ועדיין צריך עיון׳, ושילב את הערתו בגוף הספר.

נבאר ענין אור החדש הג׳ כנ״ל בפ׳ שקדם, ואמנם אור זה החדש ודאי שהוא גדול ועליון יותר מן אור העין העיקרי שממנו נעשו הנקודים מן הטבור ולמטה כנז׳ בפ׳ שקדם, והיא לסיבת היות נמשך מזווג דע״ב עם ס״ג, משא״כ באור העין של הנקודים שהוא אור תחתון מאד דשם ס״ג לבדו ומן הטבור ולמטה, כי אפילו הנקודים אינם רק בחינת נפש דס״ג, ומה יהיו הנקודים שתחתיהם. אך בערך אחר הוא יותר גדול אור העין של הנקודים מאור החדש הזה, כי אור הנקודים עלה למעלה בחזה ויוצא דרך העין בגלוי גמור ואורו גדול, אך אור החדש הוא מכוסה תוך גוף אדם קדמון למטה מן הטבור תכלית הכסוי, ואין יוצא ממנו רק אור מועט מאד בהעלם דרך דופני הכלים והגוף של אדם קדמון להאיר בנקודים.[39]

[ב] בספר עץ חיים העיר ר״ח ויטל בעניינם של אורות, ניצוצות וכלים.

ואפשר לי ליישב קצת ולומר כי הנצוצות שהם הקרומות ממשיכים חיות אל האיברים חיצוניים, שגם הם בחינת קרומות אל האיברים הפנימיים, והאורות שהם המוחין עצמם ממשיכים חיות אל האיברים הפנימיים, שגם הם בבחינת מוחין בערך האברים החיצוניים.[40]

בספר מבוא שערים השמיט ר״ח ויטל את המלים ׳ואפשר לי ליישב קצת ולומר׳, ושילב את הערתו בגוף הספר.

38 שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שנייה), דפוס 868, דף יב ע״א.

39 מבוא שערים, שער ב, חלק א, פרק ה, דפוס 1111, דפים ג ע״ד – ד ע״א.

40 שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף לג ע״ד.

והנה מבחינת הכלים של המלכים נעשו גם הכלים של המוחין, ומבחינת הרפ״ח ניצוצין נעשו הקרומות שבתוך הכלים, ואלו הניצוצות בחינת נפש אל אלו הקרומות. ומהאורות שנסתלקו שהם בחינת נפש ממש והם הויות ולא שמות של אלהים מהם נעשו בחי׳ המוחין ממש, ונמצא כי הנצוצות הנק׳ הבל דגרמי שהם שמות אלהים הם נעשים בחינת נפש אל כל האיברים החיצונים, והאורות הפנימיים שהם הויות הם בחינת נפש אל כל האברים הפנימיים כמו הלב והריאה וכיוצא.[41]

[ג] בספר עץ חיים נסתפק ר״ח ויטל בעניין הדינים דמנצפ״ך.

ויובן זה עם מה שנתבאר אצלינו בפ׳ בא דל״ח ע״ב בענין כי יהיה נערה בתולה וכו׳, אבל שם נתבאר כי הדינין הזכרים נקראים מנצפ״ך והדינין הנקבות נקראים שכ״ה ניצוצין, אבל עתה שמעתי ממורי ז״ל **להיפך** והוא כי הדינין דמצנפ״ך הם גבורות נקבות והם במלכות דאימא... והדינין נקראים שכ״ה ניצוצין... והם דינין דכורים אשר במלכות דאבא... וזה הדרך **נראה יותר צודק**, כי הרי בפ׳ פקודי קאמר דאלו השכ״ה ניצוצין איזדריק במחשבה שהוא אבא וכן בפ׳ תזריע מח ע״ב, וצריך עיון **ליישב** שני הדרכים הללו שלא יהיו **חולקים** זה עם זה.[42]
ודע כי יש הפרש בין אלו השכ״ה לאותם פ״ר של מנצפ״ך, כי אותם הפ״ר של מנצפ״ך הם גבורות הזכר עצמו... אבל השכ״ה ניצוצות האלו הם סוד גבורות הנקבה עצמה, והם בסוד המלכות שבה... במצות ולא ירבה לו נשים נתבאר באופן אחר **יותר נאות**, כי השכ״ה דינין הם במלכות דאבא והם דינין דכורין, והגבורות דמנצפ״ך הם במלכות דאימא והם נוקבין.[43]

בספר מבוא שערים השמיט ר״ח ויטל את שתי הדרכים שנסתפק ביניהן ואת הערותיו כי דרך אחת ׳נראה יותר צודק׳ וכי אופן אחד ״יותר נאות׳, וכתב בפנים החיבור רק את הדרך הצודקת והנאותה על פי הכרעתו.

וכבר נתבאר ענין הדינים שהם מתחלקים לשנים, והם דינים דדכורא שהם שכ״ה דינים, ודינים דנוקבא שהם פ״ר כמנין מנצפ״ך.[44]

מכל המקומות הללו עולה כי בספר מבוא שערים, שבו סיכם ר׳ חיים ויטל את דרושי ספר עץ חיים למסכת אחת של מהלך אצילות שלם וכולל, הוא שילב גם את דברי עצמו וגם את הכרעת דעתו.

41 מבוא שערים, שער ה, חלק א, פרק יג, דפוס 1111, דפים מב ע״ד – מג ע״א.
42 שער המצוות, פרשת שופטים, מצוות ולא ירבה לו נשים, דפוס 890, דף נא ע״א.
43 שער מאמרי רשב״י, פירוש זוהר ח״ב לח ע״ב, דפוס 876, דף יט ע״א.
44 שער הגלגולים השייך למבוא שערים (כמתואר לעיל סעיף פו), פרק לג.

אוצרות חיים

ספר נוסף שבו סיכם ר״ח ויטל את דרושי ספר עץ חיים הוא אוצרות חיים, שתואר לעיל סעיפים כ, פד. גם בספר אוצרות חיים ערך ר״ח ויטל סדר אצילות שלם, אלא שכאן דרכו שונה מדרכו בספר מבוא שערים.

בספר אוצרות חיים נטל ר״ח ויטל את דרושי ספר עץ חיים וקיצר וסיכם כל אחד מהם לעצמו. בספר זה הוא העדיף להשאיר את הדרושים המקוריים שבעץ חיים על כנם ולא לעשותם מקשה אחת, ועל כן לא כתב בו סדר אצילות שלם שמסכם את כל דרושי ספר עץ חיים אלא דרושים נפרדים שמסכמים ומקצרים דרושים אחדים שבספר עץ חיים. תחילה נטל את הדרוש השלם ביותר מדרושי ספר עץ חיים, הוא דרוש אדם קדמון שבראש שער ההקדמות, והניחו כיסוד ספר אוצרות חיים. אחר דרוש זה הוסיף ר״ח ויטל קטעים מדרושים אחרים שבספר עץ חיים כדי להשלים את סדר האצילות כולו. כך מלמד אוצרות חיים את סדר ההאצלה מצמצום אור אין סוף ב״ה ועד עולמות בי״ע, אבל רק את עיקריו ולא את כל פרטיו, כי הוא כולל רק דרושים נבחרים שבספר עץ חיים ולא את כל הדרושים שבו.[45]

נבחן עתה את אופן כתיבתו של ספר אוצרות חיים, וכיצד שילב ר״ח ויטל בספר זה ספקות והערות שהוסיף בשולי דרושי ספר עץ חיים.

[א] בספר עץ חיים העיר ר״ח ויטל בעניין אורות אוזן וחוטם דאדם קדמון.

גם אם תקח יו״ד של אזן ימין ואות ו׳ של נקב ימיני שבחוטם ואות י׳ של אזן שמאל הרי א אחרת בציור יו״י. **נלע״ד** להגיה ולומר של אזן שמאל בעיבור כי הרי נזכרה תחילה של אזן ימין, הרי ד׳ אלפי״ן, שנים בציור יו״ד ושנים בציור יו״י.[46]

בספר אוצרות חיים השמיט ר״ח ויטל את המלים ׳נלע״ד להגיה ולומר׳, ושילב את הערתו בגוף הספר.

גם אם תקח י׳ של אזן ימין וו׳ של נקב חוטם ימין וי׳ של אזן שמאל הרי א׳ שני בציור יו״י, והרי שני אלפין בציור יו״ד וב׳ אלפין בציור יו״י הרי ד׳ אלפין.[47]

[ב] בספר עץ חיים נסתפק ר״ח ויטל בעניין עיבור י״ב חדשים.

לא שמעתי ממורי ז״ל אם המשך כל הי״ב חודש הוצרך גם לעתיק יומין, ומכ״ש לאחרים שתחתיו, או אם נאמר כי כל פרצוף מהם נגמר תקונו בחודש אחד, והמשל בזה כי עתיק

45 רשימה מפורטת של דרושי ספר עץ חיים שסוכמו ונתקצרו בספר אוצרות חיים ערכתי בספרי בנין אריאל (לעיל הערה 25), עמ׳ צו–צז.

46 שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף יג ע״ג.

47 אוצרות חיים, דפוס 982, דף ד ע״א.

יומין נגמר בחודש הראשון ונוקבא בחודש השני וא״א בחודש השלישי וכן כיוצא בכולם, והדבר הזה **אצלי בספק**.[48]

בספר אוצרות חיים חזר ר״ח ויטל על ספקו, אבל הוסיף את הכרעתו.

ושכחתי מה שנאמר מפי מורי זלה״ה אם הי״ב חדשים העיבור היה בזווג ראשון העליון, שהוא לצורך עתיק לבדו וכו׳, או אם נאמר כי עתיק נגמר בחודש א׳ ונוקבא בחודש ב׳ וא״א בחודש ג׳. אמנם פירוש הראשון **נראה עיקר**, שי״ב חדש הם לצורך עתיק בלבד, כי נתבאר אצלינו כי בזווג או״א לצורך תקון דזו״נ היו ג׳ עיבורים, א׳ די״ב חודש וא׳ דט׳ חדשים וא׳ דז׳ חדשים.[49]

[ג] בספר עץ חיים נסתפק ר״ח ויטל מהו סדר תיקונם של המוחין דזעיר אנפין.

ואני הכותב **נסתפקתי** אם שמעתי ממורי ז״ל כי המח הזה שנתקן עתה בראשונה הוא המח הראשון הנקרא חכמה או אם הוא המח התחתון הנקרא דעת, ובפרט כי הלא הוא חסדים וגבורות והם המגדילים את הולד.[50]

בספר אוצרות חיים חזר ר״ח ויטל על ספקו, אבל הוסיף את הכרעתו.

אמנם **אני מסופק** מה ששמעתי ממורי זלה״ה אם המח הא׳ שהתחיל להתתקן בג׳ חדשים הראשונים הוא מח הנקרא חכמה להיותו ראשון וגם שהוא קו ימין או אם הדעת שהוא אחרון אשר בו החסדים והגבורות המגדלים את הולד, והפירוש הראשון **נראה יותר** כי הימין נתקן תחילה שאין בו כל כך דינים.[51]

[ד] בספר עץ חיים העיר ר״ח ויטל בעניינם של אורות, ניצוצות וכלים. בספר מבוא שערים השמיט ר״ח ויטל את המלים ׳ואפשר לי ליישב קצת ולומר׳, ושילב את הערתו בגוף הספר, כמתואר לעיל עמ׳ 1154. בספר אוצרות חיים הלך ר״ח ויטל צעד נוסף, ועל יסוד הערתו כתב הקדמה הבאה לבאר את עניינם של האורות, הניצוצות והכלים.

והנה גם יש במוחין שהם הג׳ ראשונות בחינת האורות כנ״ל, כי ג׳ בחינות הם כלים, נצוצות ואורות. לכן שים דעתך להבין ענין **הקדמה** זו כי היא **צריכה ומוכרחת** להבין רוב הדרושים של ז״א והיא הקדמה וכו׳... וזכור זה ואל תטעה.[52]

מכל המקומות הללו עולה כי בספר אוצרות חיים, שבו קיצר וצירף ר״ח ויטל את דרושי ספר עץ חיים לסדר אצילות שלם, הוא שילב גם את דברי עצמו וגם את הכרעת דעתו.

48 שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף כח ע״ב.
49 אוצרות חיים, דפוס 982, דף ל ע״ד.
50 שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף לג ע״ד.
51 אוצרות חיים, דפוס 982, דף נה ע״ג.
52 אוצרות חיים, שם, דפים נה ע״ג – נו ע״ב.

עולת תמיד

בספר עולת תמיד סיכם ר״ח ויטל את הדרושים העוסקים בתפילת שחרית, אלא שהסיכום קטוע ואינו מגיע עד סיומה של תפילת שחרית. נראה שר״ח ויטל החל לכתוב סדר כוונות אחד שיסכם את כל דרושי שער הכוונות, כסדר האצילות שבמבוא שערים או שבאוצרות חיים, אך לא עלתה בידו להשלימו או שעלתה בידו להשלימו והוא לא הגיע אלינו.
גם בעולת תמיד כינס ר״ח ויטל את כל הדעות ששמע מהאר״י למקום אחד והעמידן זו בצד זו כדי לסכם את כל אשר שמע מרבו לסדר אחד שלם וכולל.

> והנה שמעתי ממורי ז״ל ענין זה **פעמים רבות**, אלא שיש בהם דברים הפכיים ואיני זוכר תשובתם ותירוצם.[53]
>
> והנה נתבאר לעיל ענין הציציות... ועתה יתבאר דרוש **פעם אחרת ששמעתי** ממורי ז״ל, וצ״ע לקשרו עם זה הדרוש הנ״ל.[54]

סיכום

כל אלה, מבוא שערים, אוצרות חיים ועולת תמיד, הם סיכומים שבהם קבץ ר״ח ויטל למקום אחד את הדרושים הרבים ששמע מרבו. כל אחד מן הסיכומים הללו מרצה מהלך אצילות שלם או מהלך כוונות שלם, ובמקומות שהאר״י אמר דעות שונות וחלוקות הן מובאות יחד. ר״ח ויטל פשט חלק מן הספקות שנתעוררו אצלו בתחילה בעת כתיבת השיעורים, ואת הכרעותיו בהם שילב בגופי הספרים המסכמים את שיטת האר״י.

[ג] חידושים

עוד כתב ר׳ חיים ויטל דרושים שבהם בירר ספקות וקושיות שהיו לו בדברי האר״י או במאמרי ספר הזוהר. דרושים אלה שונים תכלית שינוי מן הדרושים שכתב ר״ח ויטל בספר עץ חיים. שם כתב את אשר שמע מהאר״י ובשולי הדברים הוסיף את ספקותיו בהערות הפותחות ׳נלע״ד׳, ואילו כאן הוא פותח את דבריו בהצעת ספקות וקושיות. בראשי דרושים אלה הוא מציע אפשרויות שונות בפירוש עניין מסוים, ואחר הוא מברר את האפשרות הנכונה והנראית על פי ראיות שונות מספר הזוהר ומדברי רבו. דרושים אלה לא שמעם ר״ח ויטל מן האר״י כמות שהם, אלא הם חידושים שהוא חידש בדרכו של האר״י ועל פי הדרושים ששמע ממנו.
דרושים אלה נמצאים בספר אדם ישר ובספר קהילת יעקב, שתוארו לעיל סעיף פד. סגנונות אחדים לדרושים אלה, ותיאורם השלם ארוך הוא וכבר נעשה במקום אחר.[55] רק מעט ממנו נביא כאן, וכל הרוצה להשלימו ייקחנו משם.

53 עולת תמיד, ענין עליית העולמות, דפוס 741, דף י ע״ב.
54 שם, ענין הציצית, שם, דף כב ע״א.
55 בנין אריאל (לעיל הערה 25), עמ׳ קא–קז ועמ׳ תמא–תעד.

נרשום כאן דוגמאות אחדות לדרושים שפותחים בהצעת ספקותיו וקושיותיו של ר״ח ויטל. דרושים אלה פותחים ב׳נלע״ד׳, ב׳תכלית כל הנראה לי׳, ב׳צ״ע׳ או בהבעת דעות שונות הסותרות זו את זו וצריכות יישוב וביאור.

ענין אחור ופנים וחיצוניות ופנימיות. **כפי הנראה** מוכרח כי הכל דבר אחד.[56]

ענין הצלם באמיתות **כנראה לעניות דעתי**.[57]

דרוש פנימיות וחיצוניות. ענין הקדמה יש לנו בענין הי׳ ספירות, כי יש ב׳ בחינות הא׳ היא בחינת העולמות עצמם ובחינה זו נקראת חיצוניות הספירות, והשני בחינת נשמות עצמן ובחינה זו נקרא פנימיות הספירות. וצריך שתדע כי יש ג׳ פירושים בבאור הקדמה זו... ואמנם ג׳ פירושים אלו הם היותר אמיתיים אין זולתם כלל, האמנם **הפירוש היותר אמיתי ונכון אצלי** בלי ספק הוא הפירוש הראשון מכולם כי לשני הפירושים האחרים יש קושיות רבות.[58]

ענין פנימיות וחיצוניות. **אפשר** כי הג׳ בחינות הכלים ואורות שיש בכל כלי מהם הכל נעשים ביחד.[59]

ענין הכלים והנצוצות והאורות שהיו ביסוד בינה ובמקום החתך וביסוד התבונה. **נלע״ד** כי מקום החתך.[60]

ענין מ״ה וב״ן. **אפשר** כי ב״ן.[61]

תכלית **כל הנראה לי** בדרושים הנז׳ הוא זה אחר תכלית העיון.[62]

לא הזכיר במ״א ענין המלכים רק בנקבות בלבד, **וצ״ע** שהרי...[63]

דרוש פרטי העולמות. **צ״ע** מ״ש במ״א כי התפילין הם מוחין והם חיצוניות, **ונלע״ד** כמ״ש במ״א.[64]

צ״ע בענין יציאת הנקודות... **צ״ע** איך אנו אומרים... **צ״ע** בענין מלך השמיני.[65]

בדרושים אחדים פותח ר״ח ויטל בהערת ׳נלע״ד׳, ועל פי העולה ממנה הוא מחדש סדר אצילות שלא נזכר בדרושי ספר עץ חיים.

נלע״ד מ״ש במ״א כי ג׳ מוחין הם ועיקרם שנים לבד... נמצא כי בעיבור וביניקה... ובגדלות... ועיין היטב מ״ש במקום אחר איך כל בחינת מוחין... גם כתוב... **והנראה לי**

56 קהילת יעקב, כת״י 730, דף רסו ע״ב; נדפס באדם ישר ב, דפוס 993, דף י ע״א.
57 אדם ישר א, כת״י 732, דף לט ע״א; נדפס רק בארבע מאות שקל כסף, דפוס 733, דף כה ע״ד.
58 אדם ישר א, שם, דף נח ע״א; נדפס באדם ישר ב, דפוס 993, דף לא ע״א.
59 אדם ישר א, שם, דף ס ע״ב; נדפס באדם ישר ב, שם, דף לא ע״ד.
60 אדם ישר א, שם, דף סג ע״ב; נדפס באדם ישר ב, שם, דף טז ע״ג.
61 אדם ישר א, שם, דף סד ע״ב; נדפס באדם ישר ב, שם, דף ח ע״א.
62 אדם ישר א, שם, דף סה ע״א; נדפס באדם ישר ב, שם, דף יח ע״א.
63 אדם ישר א, שם, דף סז ע״א; נדפס באדם ישר ב, שם, דף יט ע״א.
64 אדם ישר א, שם, דף עה ע״ב; נדפס רק בארבע מאות שקל כסף, דפוס 733, דף מא ע״ג.
65 אדם ישר א, שם, דף פו ע״א; נדפס רק בארבע מאות שקל כסף, שם, דף מו ע״א.

מכל זה כי בכל י׳ ספירות יש ב׳ בחינות, אם בחינת ג״ר... ואם בחינת ז׳ תחתונות שהוא זעיר של אותו פרצוף.[66]

אחד מדרושים אלו הוא דרוש העוסק בעניין החיצוניות והפנימיות. בדרוש זה מעלה ר״ח ויטל ספק שלא נזכר בכל הספרים והדרושים שדיברנו בהם עד הנה, והוא מכריע בו על פי ראיות שהוא מביא ממאמרי זוהר ולא על פי ראיות מדרושי האר״י.

ואמנם מה **שנשאר לנו בספק** הוא מה שנבאר מכאן ואילך, והוא כי יש שני פירושים. אחד הוא שנאמר... והפירוש השני הוא שנאמר... אלו הם שני הפירושים... ונחזור לספק שני הפירושים הנזכרים לעיל, כי **היותר נכון** הוא **הפירוש השני**, והענין כמו **שאמרו בזוהר** פרשת יתרו סוף ופרשת תרומה ופרשת שלח לך, והענין בקצור... כנזכר פרשת ויקהל **בזוהר** עיין שם היטב... וקצתם נזכר **בתי׳ ע׳ ובתי׳ ג׳** מן הי״א תקוני אחרנין, וגם נזכר **בזוהר** פרשת פנחס.[67]

על סמך הכרעה זו חידש ר״ח ויטל סדר אצילות שלא מצאנוהו בספר עץ חיים (שמונה שערים) ובכתבי שאר התלמידים. את סדר האצילות הזה ביאר ר״ח ויטל בדרושים אלה: שער פרקי הצלם,[68] שער פרטי עיבור יניקה ומוחין,[69] ענין חיצוניות ופנימיות,[70] ענין צלם האדם באמיתות,[71] תכלית כל הנראה לי בדרושים,[72] לא הזכיר במ״א ענין המלכים,[73] ז״א יש לו ג׳ פרצופים,[74] דרוש ז״א על מתכונתו.[75]

•

ראינו לעיל כיצד שילב ר״ח ויטל בספרי מבוא שערים ואוצרות חיים הערות וספקות שכתב תחילה בשולי ספר עץ חיים ואת הכרעת דעתו בהם. גם בדרושי אדם ישר וקהילת יעקב עשה כן, ובעת שכתבם שילב בהם הערות וספקות שכתב תחילה בשולי ספר עץ חיים ובשולי ספר מבוא שערים.

66 אדם ישר א, שם, דפים עט ע״ב – פ ע״ב; נדפס באדם ישר ב, דפוס 993, דף לה ע״ב–ע״ד.
67 אדם ישר א, שם, דף לז ע״א–ע״ב; נדפס רק בארבע מאות שקל כסף, דפוס 733, דף כה ע״א–ע״ב.
68 קהילת יעקב, כת״י 730, דפים קעו ע״א – קפב ע״ב; נדפס באדם ישר ב, דפוס 993, דפים ס ע״ג – סג ע״ב.
69 קהילת יעקב, שם, דפים קפב ע״ב – קפו ע״ב; נדפס באדם ישר ב, שם, דפים סג ע״ב – סה ע״ב.
70 אדם ישר א, כת״י 732, דפים לו ע״א – לט ע״א; נדפס רק בארבע מאות שקל כסף, דפוס 733, דפים כד ע״ג – כה ע״ד.
71 אדם ישר א, שם, דפים לט ע״א – מ ע״א; נדפס רק בארבע מאות שקל כסף, שם, דפים כה ע״ד – כו ע״ב.
72 אדם ישר א, שם, דפים סה ע״א – סז ע״א; נדפס באדם ישר ב, דפוס 993, דפים יח ע״א – יט ע״א.
73 אדם ישר א, שם, דפים סז ע״א – סט ע״ב; נדפס באדם ישר ב, שם, דף יט ע״א–ע״ד.
74 אדם ישר א, שם, דפים קג ע״א – קט ע״ב; נדפס באדם ישר ב, שם, דפים כח ע״ב – ל ע״ג.
75 אדם ישר א, שם, דפים קיד ע״ב – קכג ע״ב; נדפס באדם ישר ב, שם, דפים כ ע״א – כג ע״ד.

[א] בקונטרס ע״ב דאדם קדמון העיר ר״ח ויטל בעניין מילויי מ״ה וב״ן שבישראל סבא ותבונה.

נסתפק לי בענין או״א שכל אחד מהם לוקח מ״ה וב״ן ואח״כ נתחלקו לד׳ פרצופים. אם אבא וישראל סבא הם זה מ״ה וזה ב״ן דאבא, ובינה ותבונה הם מ״ה וב״ן דאימא, ובזה ניחא כי אבא עצמו נחלק לשנים אבא וישראל סבא, ואימא נחלקת לשנים, שהם בינה ותבונה. או ספק אם נאמר כי מ״ה וב״ן דאבא הם או״א, ומ״ה וב״ן דאימא הם ישראל סבא ותבונה, שהוא סוד הבן בחכמה וחכם בבינה, ובזה ניחא כי לעולם הזכרים הם ממ״ה לבדו והנקבות מב״ן, כי לא מצינו זווג דמ״ה עם מ״ה כי הזווג הוא לתקן המלכים דמיתו שהם ב״ן על ידי מ״ה.[76]

בספר עץ חיים כתב ר״ח ויטל את הנראה לעניות דעתו בספק זה.

ונלע״ד כי אבא הוא כללות חו״ב, ואמנם מן ה׳ עליונות דבינה דמ״ה נעשית החכמה ומן ז׳ התחתונות דחכמה דב״ן נעשית הבינה, וכן מן ה׳ תחתונות דבינה דמ״ה נעשה ישראל סבא ומן ו׳ תחתונות דבינה דב״ן נעשית התבונה, וזהו סוד הבן בחכמה וחכם בבינה.[77]

בספר מבוא שערים חזר ר״ח ויטל על הערתו והציע אפשרות נוספת.

גם במה שלוקחין או״א כל אחד מב׳ השמות מ״ה וב״ן, **תימא בעיני** כיון דאימא היא נוקבא אין ראוי לקחת רק מב״ן אשר ממנו נעשו הנוקבא ואבא ג״כ ממ״ה לבדו. **ובאולי נאמר** כי גם יש ישראל סבא ותבונה ולקחום לצרכם אלא שנכללו בהם, וכן הדבר בזו״נ שלקחום לצורך יעקב ולאה, **והראיה** לזה כי עתיק ואריך לא לקחו הם אלא ממ״ה לבד ונוקביהן מב״ן לבד, **וצ״ע**.[78]

בספר אדם ישר השמיט ר״ח ויטל את המלים ׳נסתפק לי׳ ׳ונלע״ד׳ ׳ובאולי נאמר׳ ׳וצ״ע׳, ושילב את דבריו בגוף הספר.

או״א נחלקו לשתי בחינות אחרות או״א וישראל סבא ותבונה. ודע כי או״א עילאין נעשו אבא מן הנקבה חצי בינה העליון דמ״ה ואימא מן הזכר חכמה כולה דב״ן... נקראים שניהם אבא או חכמה לבד... ואמנם ישראל סבא ותבונה נעשים ישראל סבא מחצי תחתון דבינה דמ״ה ותבונה מבינה שלימה דב״ן ואז הם שניהם בחינת בינה לבד דמ״ה ודב״ן ולכן שניהם נקראים בינה לבדה... כלל העולה כי יש עתיק וא״א דמ״ה ועתיק וא״א דב״ן כנגדם ממש אבא וישראל סבא דמ״ה ואימא ותבונה דב״ן.[79]

76 קונטרס ׳ע״ב דאדם קדמון׳ תואר לעיל סעיף טז. שורות אלו נדפסו בארבע מאות שקל כסף, דפוס 733, דף ב ע״ד.

77 שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף לא ע״ב.

78 מבוא שערים, שער ב, חלק ג, פרק ג, דפוס 1111, דף יג ע״א.

79 אדם ישר א, כת״י 732, דף סז ע״ב; נדפס באדם ישר ב, דפוס 993, דף יט ע״ב.

ואו״א נחלקו לד׳ פרצופים, כי אבא נחלק לאבא וישראל סבא, ואימא לבינה ותבונה... והנה מ״ה דאבא הוא לאבא וב״ן דאבא לנוקבא דאבא הנקראת בינה בסוד הבן בחכמה והוא יו״ד שבשם, ומ״ה דאימא לישראל סבא וב״ן דאימא לתבונה בסוד וחכם בבינה והוא ה׳ שבשם כזה ה, ונמצא כי אבא וישראל סבא כולו מ״ה, ובינה ותבונה כולו ב״ן, יען ב׳ אלו בימין דא״א ששם החסדים דמ״ה וב׳ אלו בשמאל דא״א ששם הגבורות דב״ן.[80]

[ב] בספר מבוא שערים העיר ר״ח ויטל בעניין פרצוף עתיק.

ונ״ל חיים שאינו מחציתו בצמצום, רק הוא על דרך כל שאר הפרצופים דא״א וזו״נ שכל אחד מהם נחלק לב׳, חלק העליון עד החזה של ת״ת שבו הוא פרצוף א׳ ומחזה ולמטה פרצוף ב׳. וכן הענין בכתר של ב״ן שנחלק לב׳, ומכתר שבו עד החזה שבו ממנו נעשה נוקבא דעתיק ומהחזה ולמטה נעשית נוקבא דא״א. ונמצא כי נוקבא דעתיק ודא״א הם בערך בינה ותבונה ובערך לאה ורחל, וכן ערך דכורא דעתיק ודא״א בערך אבא וישראל סבא ובערך ישראל ויעקב, **כנלע״ד**.[81]

בספר אדם ישר השמיט ר״ח ויטל את המלים ׳ונ״ל חיים׳ ו׳כנלע״ד׳, ושילב את הערתו בגוף הספר.

אריך דכורא לגבי עתיק דכורא כמו ישראל סבא לגבי אבא וכמו יעקב לגבי זעיר, וכן כך היא נוקבא דאריך לגבי נוקבא דעתיק כמו תבונה לגבי בינה וכמו רחל קטנה לגבי רחל גדולה.[82]

[ג] בספר עץ חיים העיר ר״ח ויטל בעניין זיווגי פנימיות וחיצוניות.

והנלע״ד בזה הוא כי הנה זווג חיצוניות העולמות הוא מישסו״ת וזווג הפנימיות מן חו״ב.[83]

בספר אדם ישר השמיט ר״ח ויטל את המלים ׳והנלע״ד בזה׳, ושילב את דבריו בגוף הספר.

הפירוש הג׳ הוא כי י׳ ספירות הקטנות דאלקים... כל זה נקרא חיצוניות יען כי הם מנה״י דישראל סבא ותבונה, ואח״כ ג׳ בחינות הנז׳ עצמן, ב׳ דקטנות וא׳ דגדלות מנה״י דאו״א עילאין הם נקראות פנימיות.[84]

80 אדם ישר א, שם, דף פז ע״ב; נדפס באדם ישר ב, שם, דף טו ע״א.
81 מבוא שערים, שער ג, חלק א, פרק ג, דפוס 1111, דף יט ע״א.
82 אדם ישר א, כת״י 732, דף סח ע״ב; נדפס באדם ישר ב, דפוס 993, דף יט ע״ג.
83 שער הכוונות, ענין כוונת קריאת שמע, דרוש ו, דפוס 898, דף כד ע״א.
84 אדם ישר א, כת״י 732, דף נח ע״ב; נדפס באדם ישר ב, דפוס 993, דף לא ע״א.

סיכום

כל אלה, דרושי אדם ישר וקהילת יעקב, הם חידושים שהוסיף ר׳ חיים ויטל בדרכו של רבו האר״י ועל פי השיעורים אשר שמע ממנו. בעת כתיבת השיעורים ובעת כתיבת הסיכומים פשט ר״ח ויטל חלק מן הספקות שנתעוררו אצלו, ואת הכרעותיו בספקות אלו שילב בגופי הדרושים המחדשים ומוסיפים על דברי האר״י.

[קלה] כתבי ר׳ יוסף ן׳ טבול

כתיבתו של ר׳ יוסף ן׳ טבול שונה מכתיבתו של ר׳ חיים ויטל. ר״י טבול מרצה את הדרושים ואת הפירושים לעצמם, ואיננו מרבה בהוספת הערות משלו. הוא לא הוסיף ציונים על דרך עבודתו ולא הסתפק בהבנת דברי האר״י, ועל כן קשה למצוא בחיבוריו סימנים שילמדונו את זמני כתיבתם ואת מקורותיהם. כדי להשלים חסרונות אלו נשווה בין חיבוריו של ר״י טבול ובין חיבוריו של ר״ח ויטל. הדמיון הברור המתגלה ביניהם מלמדנו על דרכו של ר״י טבול בכתיבת הדרושים והפירושים ששמע מרבו האר״י.

[א] שיעורים

בשני חיבורים, ספר הדרושים ודרוש האצילות, כתב ר׳ יוסף ן׳ טבול את אשר שמע מן האר״י.

ספר הדרושים

ראינו, לעיל סעיף כב, כי ספר הדרושים כולל שלושה חלקים: חלק ראשון, דרושים א–יאא, מפרש את סדר ההאצלה מהצמצום עד זעיר אנפין, כלומר עד סוף עולם האצילות; חלק שני, דרושים יאב–יד, מפרש את סדר התפשטותם של אבא ואימא ושל ישראל סבא ותבונה; חלק שלישי, דרושים טו–יו, מפרש את סדר האצלתם של זעיר אנפין ונוקבא ושל יעקב ולאה.

שלושה חלקים אלו הם שלושה דרושים עצמאיים. כל אחד מהם מרצה נושא מסוים במהלך ההאצלה, אך אין הם מצטרפים למסכת אחת שלמה של מהלך האצילות כולו. בכך דומים סדרו ומבנהו של ספר הדרושים שכתב ר״י טבול לסדרו ולמבנהו של שער ההקדמות שכתב ר״ח ויטל.

במקום אחד מצאנו הקבלה מפורטת ומדויקת, הן בתוכן הדרושים הן בסדר הרצאתם ובעניינים הבאים בהם בדרך אגב, בין ספר הדרושים שכתב ר״י טבול ובין שער ההקדמות שכתב ר״ח ויטל: החלק האחרון, דרושים טו–יו, בספר הדרושים שכתב ר״י טבול, מתאים ומקביל לדרוש בעולם האצילות שכתב ר״ח ויטל בשער ההקדמות.[85]

כדי להדגים את ההקבלה בין שני הדרושים נצטט את הפסקאות הראשונות שבכל אחד מהם ונערוך אותן זו לעומת זו. פסקאות אלו עוסקות בעניין הקלקול והתיקון של זעיר אנפין

85 דרוש בעולם האצילות נמצא לפנינו בשמונה שערים, שער ההקדמות, דפוס 868, דפים נד ע״ב – ס ע״ג.

ונוקביה, ודרך אגב הן מבארות את ההבדל בין התיקון שנעשה בימי החול ובין התיקון שנעשה ביום השבת.

שער ההקדמות, ר״ח ויטל

דע כי בתחלה כשיצאו אלו הי׳ ספירות לא היה עדיין בהם תקון אמנם יצאו אז בבחינת היותם י׳ נקודות בלבד...

אלו הי׳ נקודות לא היו שוות בהשואה אחת, כי נקודה הראשונה היתה גדולה ככל שאר י׳ הנקודות... והנה ג׳ הנקודות הראשונות כל אחד משלשתם היתה שלימה בכל חלקיה, פירוש כי כל אחת מהם היתה מבחינת י׳ י׳ חלקים...

אמנם הנקודה הד׳ שממנה נעשה אח״כ פרצוף ז״א לא היה בה בתחלה בחי׳ י׳ חלקים שבה רק בחי׳ ו׳ חלקים שבה לבד...

ונקודה החמישית היה בה חסרון יותר גדול, והוא כי ממנה נעשית אח״כ פרצוף נוק׳ דז״א והיתה גם היא ראויה להיות בה עשרה חלקים, ואמנם לא היה בה רק חלק אחד לבד שבכל י׳ חלקיה...

כי לא יצא ממנה בתחלה רק הכתר שבה, לפי שכל דבר שיצא בתחלה נשרש ונעשה שרש קבוע ואינו זז ממקומו, ומה שהיה הוא שיהיה,

אבל מה שבא אח״כ בסוד תוספת אינו עיקרי, ויכול לצאת ולבא ולהסתלק ולחזור כפי מעשה התחתונים... וכאשר יחטאו התחתונים ויגיע הפגם בנוקבא דז״א אז אלו הט׳ חלקים שבאו לה בסוד תוספת יכולים להסתלק למעלה ולא יגיע הפגם בהם...

ונבאר עתה ענין איסור הבורר בשבת... כי בימי החול דווקא יורדת נוקבא דז״א

ספר הדרושים, ר״י טבול

והענין דע שבתחלת האצילות יצאו י׳ נקודות כל אחת כלולה מי׳, והיו כל הי׳ כלולים בכל נקודה בסוד עקודים נקודים, פי׳ עקודים כולם בנקודה אחת אעפ״י שהם נקודים בסוד י׳.

אמנם יש הפרש בין י׳ של כל אחת מהנקודות ג׳ ראשונות לנקודות זעיר ונוקביה, כי נקודת הכתר או חכמה או בינה כל אחת עשר כלולים בה כדפי׳,

אמנם של זעיר ו׳ חלקים ממה שהיה ראוי להיות בנקודתו הוא שבא, ונמצא שהו׳ נקודות שלו הם כל אחת ו׳ חלקים מהנקודה ומהם נעשה פרצוף.

וצריך לידע ג״כ שנקודת מלכות היא עשירית, פי׳ חלק אחד מי׳ ממה שראוי לבא לה כמ״ש בע״ה, וזה החלק נק׳ רחל עקרת הבית אשת ישראל, שעיקר מלכות רחל ועיקר זעיר ישראל...

ונקודת מלכות היא א׳ מי׳, ואותו החלק הוא עיקר הבית, לפי שזה לעולם נשאר בה,

אמנם ט׳ חלקים באים לה בסוד תוספת שבת, ובהם מאירה לישראל בשבת. וכשאדם ח״ו חוטא בשבת מסתלקין ממנה הט׳, ונשאר אותו חלק העיקרי בסוד כתר שלה.

וכל ימי החול יורדת להתערב בקליפות, לפי שיש בהם ניצוצות הקדושה ללקטם ולבררם

הנקראת הוי״ה דב״ן דההי״ן למטה בגלות בקליפות, ומבררת מתוכם לאותם ניצוצות קדושה שנשארו שם ומעלה אותם למעלה אל הקדושה.

אבל בשבת אינה יורדת למטה בין הקליפות לברר אותם נצוצות הישנות, אמנם נבדלת מן הקליפות ועולה למעלה ומזדווגת עם ז״א ויוצאות נשמות חדשות מן הזווג ההוא...

ונמצא כי איסור המכנים מרשות הרבים ולרשות היחיד ואיסור הבורר בשבת הכל ענין אחד הוא, אלא שזה עניינו לברור למטה אוכל הקדושה מתוך פסולת הקליפות, וזה עניינו להעלות האוכל ההוא אשר ברשות הרבים ולהכניסו ברשות היחיד.[86]

מהפסולת ולהעלותם בסיוע תפלת ישראל ומעשיהם הטובים. ובזה עושה זיווג עם נשמות כל העולמות שעולים בחול להיות לה מיין נוקבין, שבחול אינם עולים אלא בסוד נשמות לבד והגוף נשאר בכל עולם.

אמנם בשבת כל העולמות עולים בתפילותינו והפנימיות עולה מאליו, והיא עולה ועושה זיווג למעלה מאור מחודש, לא מבירור, לפי שאינה יורדת בשבת בין הקליפות, כמ״ש אם תשיב משבת רגליך וכו׳, שעולה למעלה ואין בירור,

ולזה אסור לברור אוכל מתוך פסולת בשבת, רמז לזה שאין בירור.[87]

ההתאמה בין שני הדרושים מורה בבירור כי שני התלמידים כותבים שיעור אחד של האר״י. כל אחד מהם כותב בקונטרסו שלו ובדרכו שלו, אבל שניהם כאחד מקפידים לכתוב את דברי רבם כמות שאמרם וכפי ששמעו הם ממנו – הן הנושא שעליו נסב השיעור הן הדברים הנזכרים בו בדרך אגב.

דרוש האצילות

תיארנו, לעיל סעיף כב, את דרוש האצילות, שבו מפרש ר״י טבול את סדר האצלתו של אדם קדמון. אמנם המלים ׳אדם קדמון׳ אינן נמצאות בו, אבל תוכנו מפרש את כל כלליו ואת כל פרטיו ואת כל האורות היוצאים ממנו.

דרוש האצילות שכתב ר״י טבול מתאים בתוכנו לדרוש אדם קדמון שכתב ר״ח ויטל, ואשר תואר לעיל סעיף טז, וחולק עליו בפרטים אחדים. המחלוקת בין ר״י טבול ובין ר״ח ויטל באשר לסדר האצלתו של אדם קדמון נתבארה היטב בהערות שכתבו תלמידיו של ר״י טבול בגיליונות הדרוש שכתב ר״ח ויטל, כמתואר לעיל סעיף כב.

דרוש האצילות ודרוש אדם קדמון מלמדים את מהלך האצלתו של אדם קדמון בסדר זהה ובמושגים דומים: אורות ע״ב, ס״ג; אוזן, חוטם, פה; עקודים, נקודים; אורות מקיפים ואורות

86 שער ההקדמות, דרוש בעולם האצילות, דפוס 868, דפים נד ע״ג – נה ע״ד.

87 ספר הדרושים, דרוש טו, דפוס 1107, דף יז ע״א.

פנימיים; הבלים; אורות וכלים; האצלת מלכות בבחינת נפש וכו׳; הסתלקות של האורות בזה אחר זה; הכאת האור ברשימו; אורות, ניצוצין, רשימו, כלים; טעמים, נקודות, תגים, אותיות; אורות עיניים; הסתכלות אור עיניים באורות אוזן, חוטם ופה; חזה, טבור, ציפורניים; שעטנ״ז ג״ץ; פנימיות וחיצוניות הכלים; מ״ה, ב״ן; שבירת כלים; ירידת כלים לבריאה; אבא ואימא, אחוריים דאבא ואימא; פירוט שבעת המלכים ושבירתם וירידתם.
ההתאמה בתוכן ובסדר ההרצאה בין דרוש האצילות של ר״י טבול ובין דרוש אדם קדמון של ר״ח ויטל מוכיחה כי שני דרושים אלו על השיעורים ייחשבו, וכי בשניהם כתבו התלמידים את מהלך האצלתו של אדם קדמון באותו סדר ובאותם מושגים שבהם הרצה האר״י לפניהם.

חיבורים נוספים

חיבורים נוספים שכתב ר״י טבול נראים אף הם כשיעורים ששמע מרבו האר״י: דרושי ׳קודם האצילות׳, פירוש זוהר ח״א טו ע״א וכוונות ליל פסח וספירת העומר. על פי סגנונם ומהלך הרצאתם נראים גם חיבורים אלה כשיעורים, אלא שאין בידינו הוכחה ברורה לכך.

[ב] סיכומים

החיבור סדר העולמות, שתואר לעיל סעיף כב, הוא סיכומו של ר׳ יוסף ן׳ טבול לכל דברי האר״י על אודות מהלך האצילות. בחיבור זה כתב ר״י טבול את סדר האצילות במסכת אחת רצופה, שבה הוא מפרש את מהלך האצילות מסופו לראשו. הוא פותח במוחין שבזעיר אנפין, והוא עולה בסדר האצילות עד שהוא מגיע לצמצום.
החיבור נכתב במשך אחד, ואין בו כל חלוקה לדרושים או לפרקים. ר״י טבול אוגד בו יחד תוכנם של דרושים שונים, כדי להגיע על פי כולם למהלך אחד של האצילות. בדרך כלל אין הוא מפרש את דרכו בכתיבת החיבור, אבל במקום אחד הוא מעיר על כך שהוא מאחד שלושה דרושים סותרים.

> ועתה צריכין אנו לידע מציאות שלשה דרושים **שסותרים זה לזה**. שפעם אחת אמרנו... ובמקום אחר אמרנו... ובמקום אחר אמרנו... הנך רואה בעיניך אלו הג׳ דרושים **זה כנגד זה**, לא ראי זה כראי זה ולא יש הצד השוה שבהם. ואם עיני בשר לך תבין תוכיות הדברים וכוונתם, שכולם עולים **לקוטב אחד**. והבן זה.[88]

גם ר״ח ויטל כתב, בספר מבוא שערים, על ׳דרושים שונים ולכאורה נראים חולקים וסותרים זה את זה׳, ועל כך ש׳אני צריך להעמידך בהם על נכון׳.[89] לשון אחת ומגמה אחת לשני תלמידי האר״י בבואם לכתוב ספר שמסכם את כל אשר שמעו מהאר״י למהלך אחד שלם וכולל של האצילות.

88 סדר העולמות, כת״י 115, דפים קפג ע״ב – קפד ע״א.
89 הציטוט הובא בשלמותו לעיל סעיף קלד, עמ׳ 1152.

סדר העולמות הוא ראשון בקובץ חיבורים מאת ר״י טבול בהעתקת תלמידו ר״י אזולאי: סוד המקווה, כת״י 184; ׳חשבון שמות הקדש׳, כת״י 193; פירושי פסוקים, כת״י 194; כוונות לימי חול ושבת, כת״י 166. כוונות התפילה לא הגיעו אלינו בשלמותן, וייתכן שכתב היד המקורי כלל חיבורים נוספים מאת ר״י טבול. כל החיבורים הללו מהווים יחד מסכת כוללת שמסכמת את שיטת האר״י בנושאיה השונים.

[ג] חידושים

ר׳ יוסף ן׳ טבול כתב פירושים אחדים על מאמרי הזוהר. פירושים אלו פותחים בהצעת קושיות על לשונם של מאמרי הזוהר, ואחר הם מפרשים אותם שורה אחר שורה. במהלך הפירוש שוזר ר׳ יוסף ן׳ טבול מלים וביטויים המעידים שהוא המקשה, הוא המתרץ והוא המפרש את מאמר הזוהר.

[א] בפירוש אדרא רבא, שתואר לעיל סעיף כג, מביא ר״י טבול דברים מפירוש ספרא דצניעותא של האר״י עצמו, והוא מוסיף עליהם את אשר חידש בעצמו.

> וכל זה הוא מדברי הרב מורנו ז״ל יצחק לוריא זצ״ל, אלא **שהרחבתי** הלשון ולא כתבתי הלשון שלו, אבל זה כוונת לשונו ונכלל בזה, וכל מה שאני אומר הוא בזכותו והארתו בנו. אחר כך נסתכלתי מעט בלשון המאמר, וה׳ האיר עיני **ופתח שכלי** לדקדק מעט בו בזכות הרב ע״ה, **ומצאתי**... וגם **מצאתי**... ופי׳ המאמר הוא בזה האופן.[90]

ואחרי שהוא מצטט מדברי האר״י בפירוש ספרא דצניעותא, הוא כותב.

> ול״נ אני יוסף שכבר אמרתי שכל מה שאני מפרש הוא בזכותו, ואין כוונתי בזה החבור אלא **להבין דבר מתוך דבר**, במקום שדבר ובמקום שלא דבר, לפרש כפי מה שה׳ חנני ברחמיו, ובזכותו ז״ל אני אומר מה שאני אומר.[91]
> והרב ז״ל מצאתי שפי׳ ג״כ הוא קרוב לפי׳ שפי׳, ודחק עצמו ג״כ לפרש ומהאי אקרי שירותא כמו שפי׳, ונראה שדחקו לפרש זה הפי׳ מה שדחקנו... **אחר שכתבתי** זה **בקשתי** בכתיבת יד **ומצאתי**.[92]

ר״י טבול אומר במפורש כי דבריו אינם מאת האר״י אלא רק ׳בזכותו׳. הוא מדקדק, הוא מוצא והוא מבין דבר מתוך דברי האר״י ומתוך פירושו, וגם במקום שלא פירש האר״י הוא מוסיף ומפרש על פי דרכו של האר״י.

90 פירוש אדרא רבא, דפוס 138, עמ׳ קנח–קנט.

91 שם, שם, עמ׳ קסג.

92 שם, כת״י 134, דף כג ע״א.

במקום אחר הוא מקשה קושיות בהבנת ספר הזוהר ומציע להן תירוצים לפי דעתו והבנתו.

אחר שכתבנו זה **האיר ה׳ עיני** ונסתכלתי בזאת התוספתא, וכן לקמן עלה ל״ה בתחלת תיקוני זעיר הביא תאנא בספרא דצניעותא ואמ׳ עתיקא דעתיקין ולא זכר טמירא דטמירין כמו בכאן, וכן בכאן אמר תיקונוי דמלכא ושם לא דבר במלכא כלל. **ועוד** למה לא אמר עד דלא אתקן ואזדמן כמו שאמר אחר זה אתתקן ואזדמן, וכן ג״כ בספרא דצניעותא אמר אתתקן ואזדמן בחד גלגלתא וכו׳. **עוד** בארץ אדום לא פירש בכאן מה הוא ושם פי׳ ארץ אדום אתר דדינין מתקימין ביה. **ועוד** אם זה בעצמו שמביא לקמן למה כפל להביא אותו ג׳ פעמים, שהרי בתיקוני דנוקבא ג״כ הביא זה הענין ופי׳ ארץ אדום ג״כ, א״כ למה יטרח להביא אותו ג׳ פעמים.[93]

ועדיין אני צריך למודעי בלשון זה עד יערה עלי רוח ממרום ברחמיו הרבים. וכבר עלה על דעתי לפרש דלית לון חושבנא שאין להם חלק באור החכמה, שאור החכמה אינו מתפשט אלא עד סוף האצילות לבד ולא יותר, וכשנכנסים העולמות באצילות בסוד מיין נוקבין כדפי׳ עאלין בחושבנ׳ שהוא אצילות, שנק׳ בערך העולמות התחתונים מחשבה, וכדפי׳ שמתלבשת בו חכמה שנק׳ מחשבה. ועדיין **אין דעתי נוחה** בהבנת הלשון.[94]

[ב] כדרכו של ר׳ יוסף ן׳ טבול בפירוש אדרא רבא כך דרכו בקובץ פירושים על הזוהר, שתואר לעיל סעיף כג.

כך כתב בפירוש מאמר אחד מן הזוהר.

זה המאמר קשה להולמו, ויש בו כמה קושיות בין בענין בין בלשון. אמנם הקושיא היותר גדולה הוא מה שהקשה... עוד קשה... וכמה קושיות ודקדוקי׳ במאמר אין להאריך... וכדי לתרץ ולישב הלשון והענין צריך להקדים כמה הקדמות שמוכרחי׳ למאמ׳, ובזה יובן.[95]

ובסיום פירוש אותו מאמר כתב.

כך **נלע״ד** עד יערה עלינו רוח ממרומו... **עוד יש לפרש** פי׳ המאמר באופן אחר יותר עמוק ומבורר... **ע״כ נלע״ד**. וזה הפירוש נ״ל עיקר צריך להתישב.[96]

וכן בפירוש מאמר נוסף מן הזוהר.

וצריך לדקדק ולעיין לשונו... עוד פי׳... היל״ל... ולהבין הענין צריך להביא לשון התיקונים בתי׳ י״ד. וגם להבין מה שפי׳ אליהו ז״ל בפ׳ בראשית, על מי ברא אלה וכו׳, עיין בפירוש הרב מורנו זלה״ה.[97]

93 שם, שם, עמ׳ קלו.
94 שם, שם, עמ׳ קנו.
95 קובץ פירושים על הזוהר, כת״י 154, דף 3 ע״ב.
96 שם, שם, דפים 4 ע״ב – 6 ע״ב.
97 שם, שם, דף 11 ע״א.

והנה בזה המאמר לפי הנראה אין לו הבנה... וכן יש הרבה דקדוקים במאמר. ולהבין זה המאמר [עם הא שאמ'] **צריך להקדים** הקדמות הרבה בקיצור נמרץ.[98]
ע"כ **עד שיערה** עלינו רוח ממרום... ועיין במה שכתב מורנו זל"ה בפ' לך לך דף צ' ע"א בס"ת, וה' בהיכל קדשו וכו', ושם תראה סמך למה שפי' בס"ד.[99]
אחר **שכתבתי זה מצאתי** בפ' וארא דף ל"א ע"א... ואעפ"י שהמאמר צריך ביאור, מ"מ מכללות לשון המאמר נר' ראיה למה שפי'... **ורצוני לפרש** המאמר בקיצור כיון שבא לידנו.[99]

[ג] כדרכו בפירושים אלה כך דרכו בפירוש זוהר ח"א נא ע"ב, שתואר לעיל סעיף כג. גם כאן הוא מחדש ומפרש על פי דעתו.

פי' המאמר עמוק מאוד ולפי **קוצר דעתי אכתוב מה שהבנתי**. וקודם צריך לשאול מה ענין זה המאמר עם מה שכתוב למעלה שאין לו קשר לא למעלה ולא למטה. וגם בפ' פקודי דף רכ"ח הביא תחלת המאמר לבדו ולא סופו גם שם אין לו קשר עם מ"ש למעלה. עוד צריך להבין לשונו שאמר... ועוד מה שאמר... עוד מה שאמר... עוד מ"ש... הרי מתחלה אמר... ואיך אמר... וכן הרבה דקדוקים, דוק אחריהם ותשכח.[100]

[קלו] ספר כנפי יונה

ספר כנפי יונה, בכל נוסחיו שתוארו לעיל סעיף כז, מסכם את קבלת האר"י כולה. הוא מסכם את דברי האר"י על סדר האצילות, על סדר הכוונות, על הייחודים ותיקוני העוונות ועל גלגולי הנשמות. מכל החיבורים שיצאו מתחת ידיהם של התלמידים זהו החיבור היחיד שכולל את כל נושאיה של קבלת האר"י.
כנפי יונה הוא חיבור רציף, ואין בו חלוקה לדרושים או לפרקים. הוא מרצה את כל אשר הורה האר"י לתלמידיו במסכת אחת שלמה, ורק משפטי מעבר מבדילים בין הנושאים השונים הנידונים בו.
נרשום את תוכן הספר על פי כת"י 208, ונציין את העמוד שבו מתחיל כל אחד מנושאיו.
מהלך האצילות (עמ' 1), חטא אדם הראשון (עמ' 251), סוד התפילה ועניינה (עמ' 264), כוונות וליקוטים שונים (עמ' 382), תיקוני עוונות (עמ' 410), ייחודים (עמ' 466), כללים (עמ' 482), גלגולים (עמ' 503), תיקוני המידות (עמ' 514), כוונות לשבת (עמ' 520), כוונות למועדים (עמ' 577), סודות שונים (עמ' 625).

98 שם, שם, דף 11 ע"ב.
99 שם, שם, דף 17 ע"א.
100 פירוש זוהר ח"א נא ע"ב, דפוס 153, דף כה ע"א.

בין הנושאים השונים כתבו מחברי כנפי יונה משפטי קישור. משפטים אלה מלמדים על יחסם של המחברים אל קבלת האר״י ועל רצונם לגלות את סודותיה, ועל כן נעתיק אחדים מהם.[101]

ואחר אשר כתבתי לך את כל הייחודים אשר מצאה ידינו, **אמרתי לכתוב** לך כל הכללים אשר נמצאו עמי, וגם כל דבר מחודש בקיצור, למען תהיה תורת ה׳ בפיך ובלבבך לעשותו.[102]

ואחר שהודעתיך כל זה **אמרתי להודיעך** הגילגולים הנזכ׳, פירוש מהעונות הנז׳ ועונות אחרים, כדי שתשמור נפשך מאד מהם ותהיה ירא מהעונש ח״ו ח״ו אחר שידעת תשובת כל אחד ואחד, ועתה שתדע הגלגולים תהיה יותר נזהר ונשמר מהם פן תעבר ח״ו ח״ו ח״ו.[103]

ואחר אשר גיליתי לך כל זה משעה שתקום ממיטתך עם כל זה הכוונות אשר ידעת, **אמרתי לגלות** לך עתה כל מה שזכיתי לידע מדברים אחרים, ולא אכסה ממך דבר.[104]

ומפני **כי גיליתי** לך עד עתה כל אשר מצאה ידי מכל הדברים הצריכים לך לתועלת נפשך למען לא תהיה נאבדת מהעולם הבא, עתה **אמרתי לגלות** לך סוד תשובה אחרת אשר מצאתי וראיתי בתוך גנזי מחמד עיני.[105]

כנפי יונה מתאים במבנהו ובסידורו למבוא שערים שכתב ר׳ חיים ויטל ולסדר העולמות שכתב ר׳ יוסף ן׳ טבול. גם שני חיבורים אלה מסכמים את דברי האר״י במסכת אחת רצופה, כמתואר לעיל סעיפים קלד–קלה. במבוא שערים סיכם ר״ח ויטל את מהלך ההאצלה כולו, ובסדר העולמות ובחיבורים שאחריו סיכם ר״י טבול את מהלך ההאצלה, את סדר הכוונות, את שמות הקודש ואת פירושי הפסוקים שלימד האר״י.

בכל החיבורים הללו – כנפי יונה, מבוא שערים וסדר העולמות – התיכו תלמידי האר״י את הדרושים השונים ששמעו מרבם לסדר אחד שלם ורציף שמסכם את קבלתו במסכת כוללת אחת.

101 ציטוטים נוספים בעניין זה הבאנו לעיל סעיף קלג.

102 כנפי יונה, כת״י 208, עמ׳ 482.

103 שם, שם, עמ׳ 503.

104 שם, שם, עמ׳ 577.

105 שם, שם, עמ׳ 625.

פרק שלושים ושניים

ארבע סוגות

בפרק כח התווינו את הסדר הנכון לתלמודה של קבלת האר״י, מן המשנה הראשונה עד המשנה האחרונה. על פי סדר זה ערכנו את החיבורים היסודיים בשלוש חטיבות ורשמנו אותם אחד לאחד, ככתוב לעיל סעיף קכו. כבר יכולנו ללכת אחר רשימה זו ולתאר על פיה את מהלך ההאצלה שלימד האר״י ולברר את משמעותו, אלא שבסעיף קכז העלינו שאלות אחדות על אודות יחסם של החיבורים היסודיים אל דברי האר״י עצמו. שם הנחנו כי כל אימת שתלמידים כותבים את שיטת רבם צריכים אנו לבחון אם כתבו התלמידים רק את אשר שמעו ממנו או אולי הוסיפו דברים משלהם על דבריו. עתה, אחרי שבחנו בפרקים כט–ל את סגנונות כתיבותיהם של האר״י ושל תלמידיו ואחרי שבדקנו בפרק לא את סוגות החיבורים שיצאו מתחת ידיהם, יש בידינו קנה המידה למדוד בו את דברי הרב ואת דברי התלמידים ולברר את היחס ביניהם.

ההבחנה בין השיעורים ובין הסיכומים והחידושים מגלה את יחסם של החיבורים שכתבו תלמידי האר״י אל דברי רבם, ועל פיה נוכל לקבוע באלו חיבורים יימצאו דברי האר״י לבדם ובאלו חיבורים יימצאו דברי האר״י יחד עם דברי תלמידיו היושבים לפניו. נוסף על כל אלה נמצאים לפנינו החיבורים שכתב האר״י עצמו, ובהם יימצאו בוודאי דברי האר״י בלשונם המקורית בלא חסרון ובלא תוספת. כך נוכל להשתית את תלמודה של קבלת האר״י על יסודות איתנים וברורים – דברי האר״י עצמו, הן בכתב הן בעל פה – וכך נוכל לענות בוודאות על שתי השאלות היסודיות שנותרו לפנינו: מה הוא מהלך ההאצלה שכתב ולימד האר״י עצמו ומה היא משמעותו של מהלך ההאצלה על פי דברי האר״י עצמו.

נפתח את הפרק בהצגת ארבע הסוגות של כתבי האר״י ותלמידיו ובקביעת יחסה של כל אחת מהן אל דברי האר״י עצמו. אחר נשוב אל החיבורים היסודיים, הרשומים לעיל פרק כה, ונחלק אותם לארבע סוגותיהם.

עיון מיוחד נקדיש לחיבורים הכלולים באחת הסוגות – סוגת השיעורים. דרך חיבוריה יכולים אנו לעקוב אחר מהלך השיעורים בבית מדרשו של האר״י ולהבין את השקלא וטריא שבין הרב ובין תלמידיו.

[קלז] ארבע סוגות

מכל האמור בשלושת הפרקים הקודמים עולה כי קבלת האר״י נכתבה בארבע סוגות של חיבורים. בסוגה אחת כתב האר״י בעצמו: כתובים, ובשלוש סוגות כתבו תלמידיו: שיעורים, סיכומים וחידושים. נפרט את ארבע הסוגות הללו ואת העולה מהן לסדר תלמודה של קבלת האר״י.

[א] כתובים

אלו החיבורים שכתב האר״י עצמו. רובם פירושים לספר הזוהר ומיעוטם פירושים לפסוקים, למאמרי חז״ל ולתפילות וכו׳. בחיבורים אלה מעיין האר״י במשמעותם של מאמרי הזוהר — הוא מצטט אותם ומפרשם באריכות ובפרוטרוט, והוא מקשה ומתרץ, מציע פירושים וחוזר בו ומציע פירושים חדשים תמורתם. בחיבורים שכתב האר״י עצמו הוא מפרש הן את מהלכה של ההאצלה הן את משמעותה ותכליתה.

[ב] שיעורים

אלו החיבורים שבהם כתבו התלמידים את הדברים אשר שמעו מרבם כפי שהוא אמרם לפניהם. חיבורים אלה כוללים דרושים בסדר האצילות ובסדר הכוונות ופירושים על מאמרי זוהר, פסוקים ומאמרי חז״ל וכו׳. כל דרוש וכל פירוש מיוחד לנושא או למאמר מסוים, כאשר עשה האר״י בעת שהורה אותם לתלמידיו. אחדים מהם נכתבו בקצרה עוד בשבת התלמידים לפני רבם, ואחדים נכתבו בארוכה לאחר זמן על פי קונטרסי הטיוטות הראשונים.
בחינה מדוקדקת של חיבורים אלו תלמדנו על דרך הרצאתו של האר״י ועל השקלא וטריא שניהל עם תלמידיו במהלך השיעורים, כמתואר להלן סעיף קלח.

[ג] סיכומים

אלו החיבורים שבהם סיכמו התלמידים את השיעורים הרבים ששמעו מרבם. בחיבורים אלה יצרו התלמידים מסכת אחת הכוללת תיאור שלם ורציף של סדר האצילות מראשו לסופו, ולשם כך קיבצו שיעורים שונים ששמעו מן האר״י וכינסו אותם למקום אחד. פעמים הרבה הצביעו התלמידים על שיעורים שסותרים זה את זה והשתדלו ליישב סתירות אלו ולהכריע ביניהן.

[ד] חידושים

אלו החיבורים שבהם כתבו התלמידים את אשר חידשו והוסיפו על פי שיטת רבם. בחיבורים אלה הלכו התלמידים בדרכו המיוחדת של האר״י, ועל פי כל העיקרים אשר הורה להם הוסיפו ופירשו מאמרים בספר הזוהר, פסוקי תנ״ך ומאמרי חז״ל וכו׳. עוד כתבו התלמידים חידושים על אשר הורה להם האר״י במהלך ההאצלה, וכן הקשו ותרצו בדברי רבם כדי להבין את תוכנם וכדי להעמיק חקר במובנם.

•

ארבע הסוגות הן אפוא ארבעה שלבים במעשה כתיבתה של קבלת האר״י, והן מודיעות את יחסם של החיבורים אל דברי האר״י עצמו – באלו חיבורים יימצאו דברי האר״י לבדם ובאלו חיבורים יימצאו דברי האר״י יחד עם דברי תלמידיו היושבים לפניו. אם רצוננו לדעת את קבלת האר״י כפי שהוא עצמו כתבה וכפי שהוא עצמו אמרה, עלינו לשוב אל החיבורים היסודיים, שנרשמו לעיל פרק כה, ולדרג אותם על פי יחסם אל דברי האר״י עצמו.

[א] תחילה נניח לפנינו את הכתובים – החיבורים שכתב האר״י בעצמו. על חיבורים אלו נוכל להסתמך בוודאות, לצטט את כל הכתוב בהם ואף לדייק ולדקדק במשמעותה של כל מלה ולשון שתימצא בהם.

[ב] אחר נניח לפנינו את השיעורים – החיבורים שבהם כתבו התלמידים את אשר שמעו מהאר״י. גם על חיבורים אלו נוכל להסתמך בוודאות, ועל כל הכתוב בהם נוכל להשתית את ידיעתנו בשיטתו של האר״י בקבלה.

[ג] אחר נניח לפנינו את הסיכומים – החיבורים שבהם סיכמו התלמידים את אשר שמעו מרבם. בחיבורים אלו נסתמך על הדברים שיימצאו מתאימים לתוכנם של השיעורים.

[ד] לבסוף נניח לפנינו את החידושים – החיבורים שבהם כתבו התלמידים את אשר הוסיפו על כל אשר שמעו מרבם. על חיבורים אלה נסתמך רק בעת שנוכרח להשלים את החסר בחיבורים הקודמים, ורק כאשר הם יתאימו לשיעוריו של האר״י.

כללים אלה ינחו אותנו בפרקים הבאים בבואנו לברר מה הוא מהלך ההאצלה שלימד האר״י ומה היא משמעותו.

[קלח] מהלך השיעורים

חלק הארי של קבלת האר״י, שמונח לפנינו בכתב, נאמר תחילה בעל פה. כבר תיארנו, לעיל פרקים ד–ו, את הדרושים שהורה האר״י בבית מדרשו, וכבר רשמנו, לעיל סעיף א, את התלמידים שישבו לפניו בצפת. נוסף על כל הידיעות הללו היינו חפצים לדעת כיצד התנהלו שיעוריו של האר״י בבית מדרשו. האם במהלך השיעור הורה האר״י לבדו או נשא ונתן עם תלמידיו? האם התעוררו ויכוחים בין התלמידים בעת הרצאתו של האר״י? האם הכריע האר״י במחלוקות שנתגלעו בין היושבים לפניו?
ההבחנה בין סוגות הכתיבה פותחת בפנינו צוהר לבית מדרשו של האר״י ולשיעורים שהרצה בו לפני תלמידיו. חלוקת החיבורים היסודיים לסוגותיהם מעמידה לפנינו את השיעורים, הם החיבורים הנמנים עם הסוגה השנייה, לבדם. עיון מדוקדק בחיבורים אלו והשוואת תוכנם זה לזה יכניסו אותנו לבית מדרשו של האר״י, יודיעונו כיצד התנהלו בו השיעורים ויתארו לפנינו את הדברים שעברו בין הרב ובין תלמידיו.

תיאור שלם ומפורט של מהלך שיעוריו של האר״י חורג מגבולותיו של ספר זה, ולא נוכל להציגו הנה. על כן נסתפק כאן בעיקרים אחדים שיפתחו לנו פתח כפתחו של מחט לאולם שהאר״י ותלמידיו ישבו בו והגו יחד בכבשונו של עולם.

[א] הרצאה בנושאים שונים ללא סדר מדוקדק.

במהלך הרצאתו על סדר האצילות עסק האר״י גם בנושאים אחרים, כגון עבודת האדם ומצוותיו. דוגמה לכך מצאנו בדרוש תיקון זעיר אנפין ונוקביה, שתואר לעיל סעיף קלה. שם ראינו כיצד שני התלמידים, ר״ח ויטל ור״י טבול, העלו את שיעורו של האר״י על הכתב איש איש על פי דרכו ועל פי סגנונו. עוד ראינו שם כי שני הנוסחים שיצאו מתחת ידיהם מתאימים זה לזה בתוכנם ובסדרם. ההתאמה בין הדרוש בכתיבתו בידי ר״ח ויטל ובין הדרוש בכתיבתו בידי ר״י טבול מלמדת בבירור על מהלך דבריו של האר״י לפני תלמידיו — כיצד הורה את עיקריו של מהלך ההאצלה וכיצד שזר בתוכם דברים שמפרשים את ההבדל בין התיקון שנעשה בימי החול ובין התיקון שנעשה ביום השבת. במהלך שיעורו על דרך האצלתם של זעיר אנפין ונוקביה עסק האר״י בבירור הניצוצות ובהעלאתם, בעניינן של הנשמות המתחדשות ובטעמו של איסור בורר בשבת. ההקבלה בין שני הדרושים מורה כי מקור אחד להם וכי האר״י עצמו, ולא תלמידיו, הוא אשר עבר מעניני האצילות אל ענייני השבת והוא אשר קישר וחיבר ביניהם. כדברים האלה כתב ר׳ שלומיל מדרזניץ על אודות מהלך שיעוריו של האר״י.

> כי בשעה שלמדו לפני הרב **לא למדו תמיד** הדברים **על הסדר**, שלפעמים גילה להם סוד א׳ של תפילין בתוך הדרוש של הגדלות... וכהנה רבות.[1]

אחריו מילא ר׳ מאיר פופרש בתיאור מפורש ומפורט.

> והנה נודע לכל מי שבא בשערי החכמה הרמה הזאת כי הרב הקדוש **לא היה אומר להם דברים כסדרן**, כי היה יושב ודורש מפלאי החכמה העליונה... ולפי המשך הדרושים וקישורים הנחמדים מזהב ומפז רב היו מתפרשים מאליהן דרושים ויחודים וכוונות וטעמי המצוות ותקוני עוונות ופי׳ זהר ורמזים במאמרי רז״ל אגב גררא, ולפעמים היה מבאר להם דרוש האחרון באצילות ולפעמים היה מבאר להם דרוש התחלת עולם אצילות.[2]

[ב] משא ומתן בין האר״י ובין תלמידיו.

במהלך השיעורים שמע האר״י פירושים שהציעו תלמידיו, ולעתים דחה אותם והציע אחרים תמורתם. דוגמה לכך מצאנו בפירוש מאמר הזוהר ח״ב קכב ע״ב. פירושים למאמר זה נמצאים לפנינו בשישה חיבורים שונים — אחד מאת האר״י עצמו, אחד מאת תלמיד האר״י שלא נודע שמו, שניים מאת ר׳ חיים ויטל ושניים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול. משאת המקורות הללו יכולים אנו להסיק הן על חילופי הדברים שהיו בין האר״י ובין תלמידיו הן על הדרך שבה העלו התלמידים על הכתב את הדברים הללו.

1 איגרת שלישית, נכתבה בכ״ה בחשוון שס״ח, תעלומות חכמה, דפוס 666, דף מו ע״א–ע״ב.

2 דרך עץ חיים, דפוס 783, דף א ע״ג–ע״ד.

בספר הזוהר נאמר: 'רישא דמלכא אתתקן בחסד וגבורה'. פשוטו של המאמר הוא כי מלכא, הוא ספירת תפארת, נתקן בשפע הבא אליו מלמעלה – ספירות חסד וגבורה שבפרצופים העליונים ממנו. כך כתב האר"י עצמו תחילה, וכך סברו גם תלמידיו ר' חיים ויטל ור' יוסף ן' טבול. אלא שאחר כך סבר האר"י אחרת, ופירש כי מלכא, הוא ספירת תפארת, נתקן בספירות חסד וגבורה שלו עצמו.

בפירוש ספרא דצניעותא, שכתבו האר"י עצמו עוד בהיותו במצרים, נאמר כי זעיר אנפין נתקן במוחין שהם חסד וגבורה בערך אבא ואימא.

> ודע כי אעפ"י שהם מוחא דזעיר אפין, ונקראים חב"ד אליו, בערך אבא ואימא הם חג"ת, והם אבהן ממש כדבעינן למימר קמן והבן זה, וזמ"ש בפ' משפטים רישא דמלכא אתתקן בחסד וגבורה, ודי בזה.[3]

כך סבר האר"י בתחילה. בדרך דומה נתפרש מאמר הזוהר שבפרשת משפטים ב'דרוש בתחלת האצילות' שכתב אחד מתלמידי האר"י.

> והנה מוחין אלו הם נקראים אחסנתא דאבוי ואימיה ותרין עיטרין, והנה הם ד' מוחין. והענין הוא כי הפרקים הראשונים דחו"ג דאריך הם מוחין לאו"א, והפרקים השניים הם תרין עיטרין לזו"ן, ועוד חוזרים או"א לתת לזו"ן מוחין מבחינת אותם הפרקים הראשונים שמהם נעשו המוחין שלהם כנז', ובחינה זו נקראת אחסנתא דאבוי אימיה. וז"ס מ"ש באדרא דפרשת משפטים רישא דמלכא אתתקן בחו"ג, והבן זה, וקאי אחו"ג דא"א כנזכר.[4]

אחר כך, בעת שפירש את אדרא זוטא, חלק האר"י על אשר כתב בתחילה ופירש אחרת את המאמר הנזכר. פירושו של האר"י על אדרא זוטא נכתב בידי ר' חיים ויטל בשני נוסחים, כאמור לעיל סעיפים טז, קלד. הנוסח הראשון של פירוש אדרא זוטא נמצא בקונטרסי הטיוטות, וכך נתבאר בו מאמר הזוהר שבפרשת משפטים.

> והנה כל מה שביארנו לעיל הוא סוד מה שכתוב בפ' משפטים דף קכב ע"ב רישא דמלכא אתתקן בחסד ובגבורה וכו', **ואל תפרש** פי' מאמר זה כי המוחין דיליה הם סוד חסד וגבורה דא"א...
> **ואין פי' זה אמת**, כי הנה כבר ידעת כי כל התיקונים הם המעטת האור והתעבותו כנודע, ואדרבא היה לו לומר ח"ג דעתיקא אתתקנו ברישא דמלכא, כי ע"י שנתלבשו ברישא דמלכא היה להם תיקון ע"י המעטת האור...
> והנה הפי' הזה הנזכר **ביארתי אני חיים, ומורי זלה"ה דחהו מכח קושייא** הנז', **ופי'** ביאור מלות אלו שהם מורים על מה שכתבנו למעלה, כי חסד וגבורה דמלכא עצמו

3 פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ' 986.

4 שער ההקדמות, דפוס 868, דף סב ע"א. זהו אחד מן הדרושים שר' חיים ויטל העתיק מזולתו וכללו בספר עץ חיים, כמתואר לעיל סעיף יז.

שהוא ז״א הנה מהם נעשו ח״ב אליו עצמו כדי לקבל הד׳ מוחין בהון... ואמנם לזה הפי׳ קשה דהיה לו לומר רישא דמלכא אתתקן בחג״ת... **ותירץ לי מורי** הנה הת״ת גם הוא כללות ח״ג.[5]

ר״ח ויטל פתח כאן בפירושו שלו למאמר הזוהר בפרשת משפטים. פירוש זה זהה לפירושו הראשון של האר״י, הוא הפירוש הקרוב לפשוטו של הזוהר. אחר הביא ר״ח ויטל את קושיותיו של האר״י על פירוש זה, ולבסוף כתב את פירושו החדש של האר״י על מאמר הזוהר.

הנוסח השני של פירוש אדרא זוטא נמצא בשער מאמרי הזוהר, אחד מן השערים שבספר עץ חיים, כמתואר לעיל סעיף יז. בנוסח זה השמיט ר״ח ויטל את המשא ומתן שהתנהל בינו ובין האר״י וכתב רק את מסקנתו — פירושו החדש של האר״י על מאמר הזוהר בפרשת משפטים.

ובזה יובן מ״ש בפ׳ משפטים דף קכב ע״ב וז״ל, רישא דמלכא אתתקן בחסד וגבורה וכו׳, וזה מורה על הנ״ל, כי הז״א הנק׳ מלכא, הנה רישא דיליה, שהם הד׳ מוחין הנז׳ הנמשכין לו עתה מלמעלה, נתקנו ונכנסו ונתלבשו בחסד וגבורה שלו עצמו.[6]

דרך אחרת נקט ר׳ יוסף ן׳ טבול. תחילה הוא מביא את פירושו הראשון של האר״י, שכתבו בתוך פירוש ספרא דצניעותא, ואחר הוא מביא את פירושו השני של האר״י, שאמרו לפני תלמידיו. ר״י טבול אינו מביא את חילופי הקושיות והתירוצים שהיו בין האר״י ובין תלמידיו אלא מסתפק במלים ׳דקדק בלשון׳ לפני שהוא מביא את פירושו המאוחר של האר״י.

ואם תבין זה, תבין אדרת פ׳ משפטים שאמר, רישא דמלכא אתתקן בחסד וגבורה. **פי׳** שזעיר שהוא מלכא, ואתתקן בחסד שהוא בחינת אבא, ובגבורה שהיא בחינת אימא, שנמתקו חסדים וגבורות. **עוד פי׳** מורינו הרב ז״ל, **שדקדק בלשון** שאמר רישא דמלכא, פי׳ שהראש, שהם המוחין של מלכא, נתתקנו, ונעשת הראש מחסד וגבורה שלו שהם תחלת הששה קצוות כמ״ש למעלה, שעלה מחסד ומגבורה ונעשת הראש, נמצא כשנתתקן בחסד ובגבורה שלו שמהם נעשת הראש.[7]

כך כתב ר״י טבול בחיבורו סדר העולמות. בפירוש אדרא רבא חזר ר״י טבול לפרש את מאמר הזוהר הנ״ל, וכאן עשה כמעשהו של ר״ח ויטל בשער מאמרי הזוהר שבספר עץ חיים — הוא מביא את פירושו השני של האר״י לבדו בלא להזכיר את אשר פירש האר״י בתחילה.

וביאור הדברים שזעיר הוא נגדל כמו שאמרנו שעולים חסד וגבורה להיות חכמה ובינה וכו׳, וזהו על שמים כדפי׳, מעל שמים, ממי שהוא על שמים שהוא הבינה, והיא למעלה מזעיר, ועולה זעיר ומלביש כל הששה קצוות של בינה, ונעשה חסד וגבורה של אבא ואמא

5 ספר הדרושים, כת״י 412, דף קד ע״א–ע״ב; נדפס בהדרת מלך, דפוס 1085, דף קעא ע״א.

6 שער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף נח ע״ב.

7 סדר העולמות, כת״י 115, דף ריא ע״ב.

חכמה ובינה לזעיר, א״כ מה שהיה ראשו תחת רגלי הבינה עתה עלה למעלה ומכסה אותה עד חסד וגבורה, וזהו מה שאמר בפ׳ משפטים רישא דמלכא בחסד וגבורה אתתקן, שנעשו לו חכמה ובינה.[8]

הבאנו שישה מקומות שבהם עוסקים האר״י ותלמידיו בפירוש מאמר אחד מספר הזוהר. ששת המקומות הללו מכניסים אותנו לבית מדרשו של האר״י בצפת, ודרכם יכולים אנו לצפות ברב, האר״י, המלמד את תלמידיו, ר״ח ויטל ור״י טבול, ונושא ונותן עמם במהלך דרושיו־שיעוריו. ששת המקומות הללו גם מלמדים אותנו כיצד פירש האר״י מאמרים מספר הזוהר בדרכים שונות, כיצד הוא הסיק מספר הזוהר את אחד מעיקרי שיטתו — המשכת המוחין באצילות, וכיצד הילכו התלמידים בדרכים שונות בעת שכתבו את אשר הורה להם רבם בבית מדרשו.

[ג] הכרעה בוויכוחי התלמידים.

במהלך שיעורי האר״י נתגלעו מחלוקות בין תלמידיו היושבים לפניו, והוא עצמו הכריע בהן. דוגמה לכך מצאנו בעניינו של אדם קדמון. בעת שהאר״י לימד את דרך האצלתו של אדם קדמון נחלקו ר״ח ויטל ור״י טבול, והאר״י שמע והכריע בין שתי הדעות.

כתב מהרי״ט, וז״ל, כשמסתכל העין בסוד אור האזנים מה שנמשך עד החוטם מצד ימין הוא מקיף, ומשם עד השיבולת הוא פנימי, וכן עד״ז לצד שמאל לענין פנימי וחיצון של הכלי. ונחלקו בחיי הרב, ואימת הרב דברי מהרי״ט כפי דבריו.[9]

זו אחת מן המחלוקות שנחלקו בהן ר״ח ויטל ור״י טבול בדרך האצלתו של אדם קדמון, אך רק עליה נכתב כי האר״י הכריע בה. כל המחלוקות הללו כלולות בקובץ ההשגות שהוסיפו תלמידי ר״י טבול בגיליונותיו של דרוש אדם קדמון שכתב ר״ח ויטל. השגות אלו תוארו לעיל סעיף כה, ואחדות מהן צוטטו לעיל סעיף כב בתוך תיאורו של דרוש האצילות מאת ר״י טבול.

•

הבאנו שלוש דוגמאות למהלך שיעוריו של האר״י, ומהן עולה כי בשיעוריו לא נשא האר״י דברים לבדו אלא נשא ונתן עם תלמידיו היושבים לפניו. קושיות ותירוצים, טענות ודקדוקים, מחלוקות והכרעות היו חלק מן השקלא וטריא שבין האר״י ובין תלמידיו. הבאנו דוגמאות אחדות לדרך לימודו של האר״י עם תלמידיו, ואידך ניזיל ונגמור.

[קלט] החיבורים היסודיים: סוגות

בחינת החיבורים היסודיים וחלוקתם לסוגותיהם מחזירה אותנו אל פרק כח, שבו התחלנו להתוות את הסדר הנכון לתלמודה של קבלת האר״י. שם חילקנו את החיבורים היסודיים

8 פירוש אדרא רבא, דפוס 138, עמ׳ קמח.

9 כת״י 39, דף י ע״א; דפוס 982, דף יז ע״א.

לשלוש חטיבות, אך בסוף הפרק, בסעיף קכז, תלינו את סדר הלימוד בבירור יחסם של חיבורים אלו אל דברי האר״י עצמו. זאת עשינו בסעיפים קלד–קלז: בחנו את החיבורים היסודיים, חילקנו אותם לארבע סוגות וביררנו את יחסה של כל סוגה אל דברי האר״י עצמו. עתה יכולים אנו לשוב אל פרק כח, להמשיך במלאכתנו ולהתוות בשלמות את הסדר הנכון לתלמודה של קבלת האר״י.

נערוך עתה את החיבורים היסודיים בסדר נכון על פי חטיבותיהם ועל פי סוגותיהם. לשם כך עלינו לשוב אל רשימת החיבורים היסודיים, לעיל סעיף קיד, אל חלוקתם לשלוש החטיבות, לעיל סעיף קכו, ואל חלוקת הסוגות, לעיל סעיפים קלד–קלז, ולצרף הכול לרשימה אחת. רשימה זו תהווה את היסוד לכל דברינו בפרקים הבאים שבהם נברר את מהלך ההאצלה שלימד האר״י ואת תכליתו ומשמעותו.

ארבעת הכללים שהנחו אותנו בעריכת רשימת החיבורים לחטיבותיהם, כמפורט לעיל סעיף קכו, ינחו אותנו גם כאן בעת עריכת רשימת החיבורים היסודיים לסוגותיהם.

[א] חטיבה ראשונה

החטיבה הראשונה כוללת את הפירושים ואת המאמרים שכתב האר״י עצמו ובהם פירש את מהלכו של עולם האצילות.

כתובים

[א] פירוש ספרא דצניעותא.

[ב] פירוש אדרא זוטא.

[ג] פירושים על ספר הזוהר.

[ד] כוונות התפילה, פירושי פסוקים, פירושי מאמרי חז״ל וייחודים.

הערה: כל הפירושים והמאמרים שכתב האר״י עצמו נכללו בספר עץ חיים בעריכת ר״ח ויטל, חלק ראשון, שער א, שער מה שהעתקתי מכתיבת יד מורי [=שמונה שערים בעריכת ר״ש ויטל, כל פירוש וכל מאמר במקומו, כמתואר לעיל סעיפים יב–יד].

[ב] חטיבה שנייה

החטיבה השנייה כוללת את הדרושים שהורה האר״י לתלמידיו ובהם פירש את מהלכו של עולם האצילות.

שיעורים

[ה] ר״ח ויטל, קונטרסי טיוטות.

[ו] ר״ח ויטל, עץ חיים.

חלק ראשון, שער ב, שער ההקדמות, שמות הספירות ואילך [=שמונה שערים בעריכת ר״ש ויטל, שער א, שער ההקדמות, דפוס 868, דף לח ע״ב ואילך].
חלק ראשון, שער ג, שער מאמרי הזוהר ומאמרי רז״ל [=שמונה שערים, שער ב, שער מאמרי רשב״י, ושער ג, שער מאמרי חז״ל].
חלק ראשון, שער ד, שער הפסוקים [=שמונה שערים, שער ד, שער הפסוקים].
חלק שני, שער א, שער התפילה [=שמונה שערים, שער ו, שער הכוונות].
חלק שני, שער ב, שער המצוות [=שמונה שערים, שער ה, שער המצוות].
חלק שני, שער ג, שער רוח הקודש [=שמונה שערים, שער ז, שער רוח הקודש].
חלק שני, שער ד, שער הגלגול [=שמונה שערים, שער ח, שער הגלגולים].

[יד] ר״י טבול, ספר הדרושים.
דרושים ג–יו, כת״י 110, דפים קג ע״ב – קלח ע״ב [=דרושים ג–טז, דפוס 1107, דפים ד ע״א – כ ע״ד].

סיכומים

[ח] ר״ח ויטל, אוצרות חיים.
שער העיבורים ואילך, דפוס 982, דף סג ע״ב ואילך.

[ט] ר״ח ויטל, קהילת יעקב.
הדרושים השייכים לספר מבוא שערים (לעיל סעיף פו).

[יא] ר״ח ויטל, עולת תמיד.

[טו] ר״י טבול, סדר העולמות.
כת״י 115, דפים קעב ע״א – רז ע״א.

[כט] ר״מ יונה, כנפי יונה (א).

[ל] ר״מ נג׳ארה וחבריו, כנפי יונה (ב).

חידושים

[ט] ר״ח ויטל, קהילת יעקב.
הדרושים שאינם שייכים לספר מבוא שערים (לעיל סעיף פו).

[ט–י] ר״ח ויטל, אדם ישר ב.
שער פרקי הצלם ואילך, דפוס 993, דפים ס ע״ג – פד ע״ד.[10]

[יח] ר״י טבול, פירוש אדרא רבא.
החיבור כולו חוץ מד״ה ועתה בני פקח עיניך, דפוס 138, עמ׳ קלז–קמא.

10 וכן דרושים ופסקאות נוספים שלא נוכל לפרטם כאן. פרטים נוספים על תוכנם של דרושים אלו כתבתי בבנין אריאל, ירושלים תשמ״ז, עמ׳ תנה–תעד.

[כ] ר״י טבול, פירוש זוהר ח״א נא ע״ב.

[ג] חטיבה שלישית

החטיבה השלישית כוללת את הדרושים שהורה האר״י לתלמידיו ובהם פירש את מהלכם של צמצום אור אין סוף, הנאצלים העליונים ועולם האצילות.

שיעורים

[ו] ר״ח ויטל, עץ חיים.
חלק ראשון, שער ב, שער ההקדמות, דרושי אדם קדמון [=שמונה שערים בעריכת ר׳ שמואל ויטל, שער א, שער ההקדמות, דרושי אדם קדמון, דפוס 868, דפים א ע״א – לח ע״ב].

[יג] ר״ח ויטל, דרוש שמסר לר׳ שלמה סגיש.

[יד] ר״י טבול, ספר הדרושים.
דרושים א–ב, כת״י 110, דפים צט ע״א – קג ע״ב [=דרושים א–ב, דפוס 1107, דפים א ע״א – ד ע״א].

[טז] ר״י טבול, דרוש האצילות.

[יט] ר״י טבול, פירוש זוהר ח״א טו ע״א.

סיכומים

[ז] ר״ח ויטל, מבוא שערים.

[ח] ר״ח ויטל, אוצרות חיים.
דרוש אדם קדמון, דפוס 982, דפים א ע״א – סג ע״ב.

[טו] ר״י טבול, סדר העולמות.
סוד גבהי שמים, כת״י 115, דפים רז ע״א – ריא ע״ב.

[לג] תלמיד האר״י, התחלת החכמה.

חידושים

[ט–י] ר״ח ויטל, אדם ישר ב.
שער העיגולים ואילך, דפוס 993, דפים א ע״א – לה ע״ד.[11]

[יח] ר״י טבול, פירוש אדרא רבא.
ד״ה ועתה בני פקח עיניך, דפוס 138, עמ׳ קלז–קמא.

11 וכן דרושים ופסקאות נוספים שלא נוכל לפרטם כאן. פרטים נוספים על תוכנם של דרושים אלו כתבתי בבנין אריאל (לעיל הערה 10), עמ׳ תמא–תנד.

שער שמיני

מהלך ההאצלה – שתי בחינות

פרק שלושים ושלושה

סתירות ובחינות

בשלושים ושניים הפרקים הקודמים חקרנו ודרשנו אחר כתבי האר״י ותלמידיו, הן אחר דרכי כתיבתם ועריכתם הן אחר דרכי בניינם וסגנונם. עקבנו אחר הקונטרסים והחיבורים במעשי כתיבותיהם (פרקים א–ז) ובגלגולי עריכותיהם (פרקים ח–כד), ביררנו מתוכם את החיבורים היסודיים (פרק כה), חילקנו אותם לחטיבותיהם (פרקים כו–כח) ולסוגותיהם (פרקים כט–לב), ועל פי כל אלה הצענו את הסדר הנכון שבו ראוי ללמוד את קבלת האר״י — רשימת החיבורים היסודיים ערוכה בשלוש חטיבות ובארבע סוגות (סעיף קלט).

רשימה זו מציגה לפנינו את החיבורים המקוריים של האר״י ושל תלמידיו מסודרים על פי סדר הזמנים — ממשנה ראשונה עד משנה אחרונה, ועל פי סדר היחס — מהדברים שהאר״י עצמו כתב והורה עד לדברים שהתלמידים חידשו והוסיפו על דברי רבם. רשימה זו מביאה אותנו אל מחוז חפצנו — אל מהלך ההאצלה ואל משמעות ההאצלה כפי שהאר״י עצמו כתבם ולימדם. על פי רשימה זו נוכל ללמוד את קבלת האר״י ולענות על שתי השאלות היסודיות אשר שאלנו בראש הספר ואשר נותרו עד עתה בלא מענה.

משימה זו אינה קלה, ודרך ארוכה לפנינו. קבלת האר״י עמוקה, סבוכה ומפורטת מכל קודמותיה, והבנתה תלויה בבירור כל הפרטים הרבים שלימד האר״י על הקלקול ועל התיקון, על זיווגי הספירות ועל הוספת המוחין, על הנאצלים העליונים ועל צמצום אור אין סוף העומד בראש ההאצלה. אך לפני שנתחיל לעיין ולדון בכל הפרטים הללו חייבים אנו להקדים ולפרק מכשולים אחדים הניצבים בדרכנו — הסתירות הרבות הנמצאות בקבלת האר״י.

כל הלומד את דברי האר״י מוצא בהם דעות שונות וחלוקות זו על זו, וכדי לדעת בבירור מה אמר האר״י עליו להכריע בין הדעות הסותרות או למצוא את הדרך שבה יתקיימו יחד זו בצד זו. כבר היו סתירות אלו לפני תלמידי האר״י, והם הציעו להם פתרונות בהערות ׳נלע״ד׳. גם המקובלים בדורות הבאים השקיעו עמל רב ביישוב הסתירות בדברי האר״י והשתדלו לתרצן איש איש על פי דרכו. חלוקת החיבורים לשלוש חטיבות, המיוסדת על ההבחנה בין משנה ראשונה ובין משנה אחרונה, מיישבת אחדות מסתירות אלו, כאמור לעיל סעיף קכה, אך לא את

כולן. עדיין קיימות סתירות בין דרושים ששייכים לחטיבה אחת והאר״י אמרם בסמיכות הזמנים והפרשיות, ואף אותן צריכים אנו להבין וליישב.
לא נציג כאן את כל הסתירות הללו אלא את המהותיות והעיקריות שבהן – אלו הקיימות ביסודותיו של מהלך ההאצלה: בצמצום, בקלקול ובתיקון ובתוספת המוחין. פתרון סתירות אלה אינו מיישב רק אותן ואת מקומן במהלך ההאצלה אלא פותח פתח להבנת מהותה ומשמעותה של קבלת האר״י כולה.
באחת מן הסתירות הללו נתקשה ר׳ אברהם הירירה. בספרו שער השמים שאל ׳שאלה גדולה׳ על הדרך שבה נתקנת האצילות.

> שאלה גדולה שקשתה עלי ושהטרידה אותי זמן רב והיא, שאם נשברו הכלים בשל עודף האור, כיצד ניתוספה להם הארה חדשה וגדולה יותר כדי לתקנם וכדי שיקבלו את אשר לא יכלו לפני כן להכיל? שהרי אין על כך עוררין, כי מי שאין ביכולתו להרים משא, יוכל פחות בהרבה להרים משא נוסף. כי מה שלא יספיק בשביל משא אחד, יספיק הרבה פחות בשביל שניים או יותר.[1]

שאלתו של ר״א הירירה מכוונת לסתירה עמוקה בדברי האר״י, החוזרת על עצמה שוב ושוב במהלך ההאצלה. במקומות אחדים נאמר כי תחילה היה האור גדול מדי ואחר הוא מתמעט כדי שיהיה אפשר להשיגו, ובמקומות אחרים נאמר כי תחילה היתה האצילות חסרה ופגומה ואחר נוספות בה הארות חדשות כדי שהיא תהיה שלמה ומתוקנת.
סתירה זו קשורה בדברים סותרים שלימד האר״י בשתי סוגיות עיקריות בסדר ההאצלה: סוגיית הצמצום וסוגיית הקלקול והתיקון. את הסתירות בשתי סוגיות אלו נציג באריכות, ונשתדל ליישבן בעזרת דברים מפורשים שאמר האר״י עצמו בעניינם של המוחין. פתרון זה הוא בניין אב להבנת קבלת האר״י כולה, והוא מראה כיצד לימד האר״י את מהלך ההאצלה כולו בשתי בחינות שלמות. ההבחנה בין שתי הבחינות מאירה באור חדש את קבלת האר״י – הן את מהלכה המפורט של ההאצלה הן את משמעותה הכוללת.

[קמ] צמצום אור אין סוף

צמצום אור אין סוף נתפרש בשני מקומות עיקריים: בדרוש אדם קדמון שכתב ר׳ חיים ויטל ובראש ספר הדרושים שכתב ר׳ יוסף ן׳ טבול.
בדרוש אדם קדמון כתב ר׳ חיים ויטל כי אחר שנצטמצם אור אין סוף נשאר מקום פנוי עגול. אחר חזר והאיר האור ׳דרך קו דק וקטן וצר מאד׳, וכך נאצל אדם קדמון שבו עשר ספירות כעיגולים ועשר ספירות העומדות ביושר.

1 שער השמים, ספר עשירי, פרק 15, בתרגומו של נ׳ יושע, דפוס 656, עמ׳ 610. ספר שער השמים תואר לעיל סעיף עג.

דע כי תחלת הכל היה כל המציאות אור פשוט ונקרא א״ס, ולא היה אז שום מקום פנוי... וכאשר עלה ברצון המאציל **להאציל** הנאצלים... ואז **צמצם** עצמו... **ונתרחק** אורו אל הסביבות, ונשאר באמצע **מקום פנוי חלל**... לא נמשך אור האין סוף במקום הזה אלא דרך **קו דק וקטן וצר מאד**. והנה במקום החלל הזה שנשאר פנוי באמצע אור המאציל העליון כנזכר נעשה בחינת **מקום חלל עגול בהשואה אחת**... דע כי **במקום** הזה נאצל **אדם קדמון** הנזכר ויש בו מציאות י׳ ספירות, והם ממלאים כל המקום החלל הנזכר. והנה בתחלה יצאו ונאצלו י׳ ספירות שלו בבחינת **עגולים** זה בתוך זה, ואח״כ בתוך העגולים הנזכרים מתפשט דרך **קו ישר כמראה אדם** כלול מי׳ ספירות באורך כל העגולים.[2]

דברים שונים בתכלית נמצאים בספר הדרושים שכתב ר׳ יוסף ן׳ טבול. הוא כתב כי אחר שנצטמצם אור אין סוף נעשה כלי ובו נשאר רשימו, שהוא כוח הדין. אחר חזרה וירדה ׳נקודה אחת יו״ד׳, והיא בירדה את הכלי ואת הרשימו.

שאור א״ס ית׳ ממלא את הכל. וכשעלה ברצונו הפשוט להאציל ולבראות עולמות כמו שעשה, **צמצם** אורו... ונשאר מקום אחד חלל... והאור שלו מכל ארבעת רוחותיו **נסתלק** ונשאר באותו מקום **רושם** האור לבד... ומי שגרם לו להסתלק הוא **כח הדין** שהיה שם... שמשם חזר לירד נקודה אחת יו״ד להאציל ולברוא כל העולמות... כיון שירד בה כח קו המדה **בירדה** כל **הרשימו** של אור לבדו, ובחינת **הדין** עשתה ממנו כל הגוף לנשמה, והלבישה כל האור בתוך **הכלי**... וזה הכלי שירדה ממנו נקרא **אויר קדמון**... וכשנדקדק בדבר נמצא שהיוד שבקעה הכלי וירדה לעשות **כלי שני, כשחזרה לעלות** הניחה **הרשימו וכח הגבורות** ההוא והי׳ של מלוי... אלא שחזר לירד מעט מאותה היו״ד בכל **הכלי הראשון** בחינה עשירית שבקעה הכלי, וירדה ומלאה המקום וחזרה לעלות, והניח הרשימו וכח הדין.[3]

הסתירות בין שני התיאורים ברורות: כאן עיגולים וקו ישר, כאן כוח הדין ויו״ד אחת; כאן מקום פנוי, כאן רשימו; כאן התרחקות, כאן הסתלקות; כאן ספירות עיגולים וספירות דרך קו ישר כמראה אדם, כאן כלי ראשון וכוח הגבורות. האם אפשר ליישב את הסתירות הללו? האם יעלו שני התיאורים בקנה אחד?

העובדה ששני תיאורים אלו של הצמצום נכתבו בידי שני תלמידיו של האר״י, ר״ח ויטל ור״י טבול, פותחת פתח להשערה כי התיאורים השונים והסותרים נובעים מהתלמידים ולא מהאר״י עצמו. הווי אומר, רק תלמיד אחד מסר את דברי הרב על הצמצום כמות ששמעם ממנו ותיאורו נכון הוא, ואילו חברו כתב על עניין הצמצום דברים שלא שמע מן הרב אלא חידשם מעצמו.[4]

2 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף יב ע״ד.

3 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש א, דפוס 1107, דפים א ע״ב – ב ע״א.

4 מפאת אורכה הובאה הערה זו לעיל עמ׳ 1035.

השערה זו מסלקת בפשטות את הסתירה בין שני תיאורי הצמצום, אך שגויה היא ואין לה על מה שתסמוך. היא מיוסדת על בדיקת שני החיבורים הידועים ביותר בקבלת האר״י שעניין הצמצום נכתב בהם, דרוש אדם קדמון שכתב ר״ח ויטל וספר הדרושים שכתב ר״י טבול, ועליהם בלבד. אלא ששני חיבורים אלה אינם החיבורים היחידים שכתבו שני התלמידים על הצמצום, ולפנינו חיבורים נוספים שיצאו מתחת ידיהם ואף בהם כתבו על הצמצום – פירוש אדרא רבא שכתב ר״י טבול, שתואר לעיל סעיף כג, ודרוש שמסר ר״ח ויטל לר׳ שלמה סגיש, שתואר לעיל סעיף כא. גם בחיבורים אלה פירשו שני התלמידים את עניינו של הצמצום בשני אופניו, אלא שכאן נתחלפה השיטה: על הצמצום שאחריו נשאר מקום פנוי כתב ר״י טבול, ואילו על הצמצום שעמו כוח הדין כתב ר״ח ויטל.

בפירוש אדרא רבא כתב ר״י טבול על הצמצום שאחריו נשאר מקום פנוי ולא על הצמצום שאחריו נשאר רשימו וכוח הדין.

> דע בני כי המאציל העליון ית׳ היה הוא ושמו אחד, והיה כל העולמות כולם אור אין סוף וכו׳, וכשעלה ברצונו הפשוט להאציל עולם האצילות ובריאה ויצירה ועשייה צמצם אורו שהי׳, ונשאר מקום פנוי שבו האציל העולמות כולם. ותחלה האציל **אדם קדמון** לכל קדמאין, והמשיך בתוכו **חוט קטן** של אור מאורו ית׳.[5]

בשורות אלו מפרש ר״י טבול את הצמצום באופן שונה לגמרי מהאופן שבו פירש אותו בספר הדרושים שלו. בפירוש אדרא רבא לא הזכיר ר״י טבול את הרשימו, לא את כוח הדין ולא את היו״ד המבררת, אלא את ׳מקום פנוי׳, את ׳חוט קטן של אור׳ ואת ׳אדם קדמון׳. דברי ר״י טבול בפירוש אדרא רבא על סדר הצמצום והמושגים שבהם תיאר את מהלכו מתאימים לדברי ר״ח ויטל בדרוש אדם קדמון ושווים להם.

יתר על כן. בהמשך פירושו לאדרא רבא מלמד ר״י טבול על סדר הנאצלים שלאחר הצמצום. גם כאן כתב ר״י טבול דברים אחרים מכל אשר כתב בספר הדרושים, ואף כאן מתאימים דבריו בדיוק נמרץ לדברים שכתב ר״ח ויטל בדרוש אדם קדמון.

> וזה **האדם** מתחלה האציל אותו **כלי** אחד גדול עם **פנימי ומקיף**, ואח״כ נתפשט ונעשה **פרצוף** גדול והיה האור נכנס בו בשוה. ואם היה עושה כלים של האצילות ומציאותם מסוף הפרצוף כמו שהוא עתה לא היה איפשר לעמוד הכלים בשום אופן כלל, שהאור גדול הרבה ובתוקף. לזה מה עשה, סלק האור של הפרצוף כולו למעלה ועשה **מסך** באמצע הפרצוף כמו הטרפש שבאדם, וכשירד האור למטה היה ע״י מסך. ועשה תיקון בעשיית האור, שיצא **מהאוזן ומעיניים ומהפה ומהחוטם** מדרגות זו למעלה מזו, ר״ל האור של האוזן אינו שוה עם של עינים ושל חוטם, שא׳ יותר עב ממה שלמעלה ממנו. ובזה תיקן

5 ר״י טבול, פירוש אדרא רבא, דפוס 138, עמ׳ קלז.

לאור שיוכלו העולמות התחתונים לקבל אותו. ועכ״ז לא יכלו לסבול אותו ונשברו, אבל לא נאבדו לגמרי כמו שהיה נעשה קודם שיעשה הטרפש, וזה התיקון.[6]

בשורות אלה שבפירוש אדרא רבא אין ר״י טבול מזכיר את יו״ד אחת, את כוח הגבורות, את הכלי הראשון ואת אויר קדמון, כפי שעשה בספר הדרושים, אלא את אדם קדמון, את המסך, את אורות אוזן וחוטם ופה ואת אורות העיניים. נאצלים אלה, בסדר זה ובשמות אלה, הם הם הנאצלים הנזכרים בדרוש אדם קדמון שכתב ר׳ חיים ויטל.

על כורחך כתב ר״י טבול על הצמצום בשתי דרכים: צמצום שאחריו רשימו וכוח הדין ו׳ ואויר קדמון, וצמצום שאחריו מקום פנוי וחוט קטן של אור ואדם קדמון. שתי ההרצאות השונות על הצמצום נמצאות אפוא בכתבי ר״י טבול, ותלמיד אחד כתב את שתיהן. מכאן עולה בבירור כי אין ליישב את הסתירה בין שתי ההרצאות בהנחה כי היא נובעת ממחלוקת שנחלקו בה שני תלמידיו של האר״י, ועל כורחך לא יצאו שתי ההרצאות השונות על הצמצום מן התלמידים אלא מרבם — מהאר״י עצמו. הוא לימד את מהלך הצמצום והנאצלים הבאים אחריו בשתי פנים שונות, ואת שתיהן שמע וכתב ר״י טבול תלמידו.

נפנה עתה אל הדרוש שמסר ר״ח ויטל לר׳ שלמה סגיש, שתואר לעיל סעיף כא. בדרוש זה כתב ר״ח ויטל על הצמצום, על כוח הדין ועל יו״ד שיורדת כדי לברר אותו.

> כשרצה המאציל העליון לברא את העולם הזה... צמצם שכינתו על דרך שאמרו רז״ל שצמצם שכינתו בין בדי הארון... הניח מקום פנוי באמצע מוקף מכל צדדיו מאור אין סוף... ואז כל **עכירות ועביות הדין** אשר באור האין סוף אשר הוא שם כטפה בים הגדול, נברר ונפרד וירד ונאסף לאותו המקום הפנוי, ונעשה גולם אחד מעביות ועכירות כח הדין... לכן לא ירד רק קצת ממנו, והיינו **י׳ אחת**... וכבר ידעת שעשר אצבעות הם **ה׳ חסדים וה׳ גבורות**, וזהו האור שירד סוד י׳.[7]

בשורות אלו לא כתב ר״ח ויטל על הצמצום שאחריו מקום פנוי חלל וקו דק של אור, כפי שכתב בדרוש אדם קדמון, אלא על הצמצום שאחריו כוח הדין, עכירות הדין ויו״ד אחת. דברים אלה מתאימים בדיוק לדברים שכתב ר״י טבול על הצמצום בספר הדרושים. אמנם הצניע ר״ח ויטל את תיאור הצמצום שעמו כוח הדין ויו״ד אחת שמבררת אותו, ולא כלל אותו בשערים שבהם כתב את תורת רבו כסדרה, אבל לא נמנע מלכותבו בדרוש לעצמו.

נמצינו למדים כי גם ר״ח ויטל כתב על הצמצום בשתי דרכים: צמצום שאחריו מקום פנוי חלל וקו דק של אור ואדם קדמון, וצמצום שאחריו כוח הדין ועכירות הדין ויו״ד אחת. שתי ההרצאות השונות על הצמצום נמצאות אפוא בכתבי ר״ח ויטל, ועל כורחך הן לא יצאו מן התלמידים אלא

6 ר״י טבול, שם, שם, שם.

7 ר״ח ויטל, דרוש שמסר לר׳ שלמה סגיש, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1012.

מרבם – מהאר״י עצמו. הוא לימד את מהלך הצמצום והנאצלים הבאים אחריו בשתי פנים שונות, ואת שתיהן שמע וכתב ר״ח ויטל תלמידו.

•

ההשוואה המלאה בין כל הדברים אשר כתבו שני תלמידי האר״י על הצמצום מעלה בבירור כי הן ר״ח ויטל הן ר״י טבול תיארו את הצמצום בשני אופנים: צמצום של מקום פנוי חלל, עיגולים וקו יושר; צמצום של כוח הדין, רשימו ויו״ד אחת. על כורחנו שתי הדרכים שבהן נתפרש הצמצום נכונות הן ומקוריות הן ומאת האר״י עצמו יצאו, ועל כורחנו נמסרו שתיהן בשלמות ובנאמנות בידי כל אחד משני תלמידיו הגדולים – ר״ח ויטל ור״י טבול.
חזרה קושיה למקומה ונתגלתה הסתירה במלוא חריפותה: מדוע הורה האר״י עצמו את עניין הצמצום בשתי דרכים שונות? יישוב סתירה זו אחוז ותלוי ביישוב סתירה מהותית נוספת שנמצאת בדברי האר״י, כמתואר בסעיף הבא.

[קמא] קלקול ותיקון

עניין הקלקול והתיקון שבעולם האצילות נתבאר במקומות רבים בכתבי האר״י, והסברים אחדים ניתנו לו.

במקומות אחדים כתב ר׳ חיים ויטל כי העיגולים והיושר הם גורמי הקלקול והתיקון: תחילה עמדו הספירות כעיגולים שאין קשר ביניהם, ואחר עמדו הספירות כקווים ישרים המתחברים זה עם זה.

> דע כי טרם שנאצל עולם האצילות נאצלו בחינת הי״ס ההם בבחינה אחרת שאינה כן עתה, והוא כי הי״ס דאצילות נאצלו הם לבדם **זו ע״ג זו**, וזו למטה מזו, וזו מקבלת שפע מזו, וזו נותנת שפע לזו. וז״ס פ׳ ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום שהם אלו הי״ס שנאצלו בסדר הנז׳ ובאופן הנז׳, ואפילו הו״ק אשר הם מן החסד ועד היסוד **לא היו מתקשרות ומתחברות** בצורת פרצוף אדם, אלא כל א׳ עומדת תחת חבירתה ומקבלת ממנה, **ולא היו בציור קוים**... היו העשר ספירות בלא שום תקון כלל... והנה עתה תראה כמה תיקונים נעשו באופן **שהאור** עתה יכול לירד למטה **ויוכלו התחתונים לקבלו**... כל ספירה... נתקנה **בציור פרצוף אדם** ובצורת אדם ובצורת **קוים ביושר**.[8]

במקומות אחרים כתב ר״ח ויטל כי הדינים והרחמים הם גורמי הקלקול והתיקון: תחילה היו דינים קשים, ואחר נתבררו הדינים ונתבססו והיו לרחמים.

> דע כי טרם שנאצל עולם האצילות נאצלו בחינת הי׳ ספירות ההם בבחינה אחרת שאינה כן עתה... והז׳ תחתונות היו בבחינת **דינים**... ולהיות כן שלא היה בהם בי׳ ספירות שום

8 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש זוהר ח״ב רנד ע״ב, דפוס 876, דף לה ע״ב–ע״ג.

תיקון כלל, לכן כאשר היה אור האין סוף יורד ובוקע בתוכם מלמעלה למטה היה האור יורד מכתר לחכמה ומחכמה לבינה שהיא הספירה השלישית. אבל בהתפשט האור ההוא העליון אשר הוא סוד **רחמים גמורים וחסד גמור**, ובהגיעו אל הז׳ תחתונות, אשר הם **דינים** כנזכר ומהם הדינין מתערין, לא היו יכולים לקבלו, כי הם **הפכיים** זה חסד וזה דין, והיו מתבטלים ע״י האור העליון ומתו.[9]

גם ר״י טבול כתב כי הדינים והרחמים הם גורמי הקלקול והתיקון באצילות.

ולפי שיורדת המלכות במקום הכתר מקודם אין לקליפות שורש וענף שם... וכשירדה לבינה שם מקום התעוררות **הדינים**, וירדה לסוף הבינה ושם נתגלתה, ואינה בתוך הבינה מבפנים אלא מבחוץ. וכשירד חסד ירד עמו חלק א׳, וכן גבורה, וזהו לפתח חטאת רובץ, שהוא עומד בפתח של הבינה כשהיא יולדת הבן הראשון שהוא כלי של חסד, וזהו שגרם **לכלים שנשברו**. וזהו סוד הקליפה שקדמה לפרי, והיא בסוד הכנענים שקדמו בארץ ישראל, וזהו קו תוהו דאסחר עלמא. ולעתיד לבא עתיד הקב״ה לברר כל הניצוצות וכל הקליפה כלה יכלה.[10]

לפנינו הסברים שונים לגמרי לענין הקלקול והתיקון, ומאליה עולה השאלה: האם הדינים והרחמים שבעולם האצילות גרמו לקלקול ולתיקון או מעמד הספירות כעיגולים וכיושר גרם להם? מהפסקאות שהבאנו עולה כי על הדינים והרחמים כתבו הן ר״ח ויטל הן ר״י טבול, ואילו על העיגולים והיושר כתב ר״ח ויטל לבדו. ציטוטים אלו פותחים פתח להשערה כי התיאורים השונים והסותרים של הקלקול והתיקון אינם נובעים מהאר״י עצמו אלא מתלמידיו. כלומר, האר״י עצמו תלה את הקלקול והתיקון בדינים וברחמים, ואת דבריו כתבו שני התלמידים גם יחד. לעומת זאת, ענין העיגולים והיושר נתחדש בידי ר״ח ויטל, ועל כן הוא נמצא רק בכתביו ולא בכתבי ר״י טבול.[11]

עד עתה למדנו על העיגולים והיושר כגורמי הקלקול והתיקון רק מכתבי ר״ח ויטל. עיון מעמיק בכתביהם של תלמידי האר״י יגלה כי העיגולים והיושר נזכרו לא רק בכתבי ר׳ חיים ויטל אלא גם בכתבי ר׳ יוסף ן׳ טבול, וכי גם הוא תלה בהם את סיבת הקלקול והתיקון שבאצילות.

בפירושו על מאמר זוהר ח״א נא ע״ב, שנדפס בספר זוהר הרקיע, כמתואר לעיל סעיף כג, כתב ר״י טבול כי תחילה נאצלו הספירות כעיגולים וכגלגלים ואז נשברו הכלים, ואחר שנאצלו הספירות שנית ועמדו ביושר נתקנה האצילות ונתקנו כליה.

והנה עת רצון לגלות לך... מהו מציאות גלגלוי וכל מקום שאמר גלגלים למעלה באצילות, שלפעמים קרא להם נהורין, ולפעמים בוצינין ודרועין וירכין וגופא, ופעמים גלגלים... דע

9 ר״ח ויטל, שם, שם, דף לה ע״ב.

10 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש א, דפוס 1107, דפים ב ע״ב – ג ע״א.

11 מפאת אורכה הובאה הערה זו לעיל עמ׳ 1036.

> שמתחלה האציל המאציל לכל האצילות בסוד הגלגלים **עגולים זה בתוך זה**... ואחר שהאציל לכל אלו האציל עוד אצילות **ישר** בסוד **פרצוף**. והכלים שנשברו הם מאותם שהם בסוד גלגלים... וכשהאציל אצילות ישר הכניסם בתוך כל אלו, ונוקב ועושה **החלונות** לצדדין להכניס בהם... וכן כולם, אריך אנפין ואבא ואימא, **ומלבישים** זה לזה ומגיעים עד רגליהם עד קרוב וסוף העגולים... ולזה כשקורא אותן בוצינין או נהורין וכדומה ודרועין וגופא וירכין הכל מדבר **באצילות הישר**, וכשקורא אותן גלגלים וכדומה הוא מדבר **בעיגולים**.[12]

על העיגולים והיושר כסיבת הקלקול והתיקון כתב ר״י טבול בחיבור נוסף שנשתמר בכתב יד יחיד ולא נודע עד הנה, הוא סדר העולמות, שתואר לעיל סעיף כב.

> שסברא ראשונה שאומרים שהם **זו למטה מזו**, הנה זה היה קודם התיקון בעולם **הנקודות**, שיצאו זו מזו ונמצאו כל העשר זו למטה מזו... והסברא השנית שאומרים שכתר הוא למעלה ומחכמה ולמטה הם **בקוים**, הנה זה הוא אחר התיקון, שאבא מימין ואימא משמאל **ונתלבשו** בזעיר ונוקביה בקוים.[13]

דברי ר״י טבול ברור מילתו: עמידת הספירות כעיגולים וכיושר היא סיבת הקלקול והתיקון. דבריו מצטרפים לדברי ר״ח ויטל שהובאו לעיל, ושניהם כאחד תולים את הקלקול ואת התיקון בעמידת הספירות כעיגולים וכיושר.

על כורחנו עניין העיגולים והיושר מפי האר״י עצמו יצא, ועל כורחנו מן האר״י שמעו שני התלמידים על העיגולים והיושר כסיבת הקלקול והתיקון ועל פיו כתבוהו שניהם בחיבוריהם.

כמסקנתנו על אודות הסתירות בעניינו של הצמצום, לעיל סעיף קמ, כך מסקנתנו בעניין הקלקול והתיקון: שני תיאוריו השונים נכונים הם. את שני התיאורים הורה האר״י עצמו, ועל כן אי אפשר להרחיק אחד מהם בזרוע כדי ליישב את הסתירה ביניהם. אף כאן חוזרת הקושיה למקומה ומבקשת את פתרונה: מדוע תיאר האר״י עצמו את הקלקול והתיקון בשני תיאורים שונים? כיצד יתיישבו שני תיאורי ההאצלה זה עם זה? האם יכולים מהלך הקלקול והתיקון על פי העיגולים והיושר ומהלך הקלקול והתיקון על פי הדינים והרחמים לדור בכפיפה אחת? פתרון לשאלות אלו יימצא בסעיף הבא.

[קמב] שתי בחינות של מוחין

בשני הסעיפים הקודמים עסקנו בשתי סוגיות יסודיות בקבלת האר״י, סוגיית הצמצום וסוגיית הקלקול והתיקון, וראינו כיצד הורה אותן האר״י עצמו בפנים שונות ובדרכים סותרות. שתי

12 ר״י טבול, פירוש זוהר ח״א נא ע״ב, דפוס 153, דף לא ע״א–ע״ב.

13 ר״י טבול, סדר העולמות, כת״י 115, דף קצ ע״א–ע״ב.

סוגיות אלה הן הראשונות במהלך ההאצלה, ואחריהן מגיעה הסוגיה השלישית – המוחין הנוספים באצילות בעת גמר תיקונה. גם את עניינם של המוחין הורה האר״י בפנים שונות ובדרכים סותרות, וגם את הסתירות הללו עלינו לפתור אם ברצוננו להבין את קבלת האר״י לאשורה.

כל המעיין בדברי האר״י ייווכח לדעת כי רובם מוקדשים לפירוש סדר הופעת המוחין באצילות. המוחין הם תכלית תיקונה של האצילות, ועליהם מיוסדות כל כוונות התפילה. המוחין משלימים את הספירות התחתונות באצילות, וכל עמל האדם בתפילותיו ובמצוותיו הוא להופיע אותם ולהמשיכם מראש האצילות לסופה. בדרושים ארוכים ובשערים שלמים פירט האר״י מה הם המוחין, מה מקורם ומה תכונתם, כיצד הם יוצאים מהספירות העליונות וכיצד הם מגיעים אל הספירות התחתונות.[14]

מה הם המוחין? כיצד הם מתקנים ומשלימים את הספירות? במקומות אחדים לימד האר״י כי המוחין נמשכים בפנימיותן של הספירות, ובמקומות אחרים לימד כי המוחין יוצאים מן הספירות החוצה ומתנוצצים במצחיהן. במקומות אחדים פירש האר״י כי פעולת הזיווג של אבא ואימא היא המוציאה את המוחין, ובמקומות אחרים פירש כי פעולת ההכאה של הספירות העליונות בספירות התחתונות היא המוציאה את המוחין. במקומות אחדים לימד האר״י כי המוחין הם נשמות, ובמקומות אחרים לימד כי המוחין הם אורות תפילין.

כל הסתירות בעניין המוחין מתיישבות בהודעת האר״י עצמו כי שתי בחינות שונות של מוחין נמצאות באצילות, וכי כל אחת מהן מתארת על פי דרכה את סדר הופעת המוחין מראש האצילות לסופה. אלו הן בחינת המוחין הפנימיים ובחינת המוחין המקיפים, והן מתקיימות יחד זו בצד זו. מעתה, כל הפרטים השונים אשר מצאנו בעניין המוחין אינם סותרים זה את זה אלא שייכים לשתי בחינות שונות הדרות זו עם זו בכפיפה אחת.

על קיומן של שתי הבחינות בעניין המוחין הודיע האר״י בביאור כוונת ברכת אבות שבתפילת שחרית.

> גם צריך לדעת מה **שהודיענו מורי ז״ל**, והוא כי ברכת אבות הזו שאנו מבארים עתה הוא **בבחינת המוחין הפנימיים**, אבל עוד יש בה פירוש שני והוא **בבחינת המוחין המקיפים**.
> ונלע״ד שהיא הכוונה השנית דברכת אבות שכתבתיה למטה אחר נוסח התפלה באותיותיה, וע״ש היטיב מאד כי היא רבת התועלת אם תשים אליה לבך ודעתך.[15]

14 דברים נוספים על חשיבותם של המוחין להבנת קבלת האר״י כתבנו לעיל סעיף קיז.

15 ר״ח ויטל, ספר עץ חיים, חלק שני, שער התפילה, כת״י 85, דף מג ע״א–ע״ב. את הערתו הפותחת ׳ונלע״ד׳ הוסיף ר״ח ויטל בגיליונות הספר.

ציטטנו שורות אלו משער התפילה שבספר עץ חיים, שתואר לעיל סעיף יז. הערתו של ר״ח ויטל, המורה מקום לכוונה השנייה של ברכת אבות, ערוכה לפי סדרו של ספר זה. בעת שערך ר״ש ויטל את ספר עץ חיים מחדש ועשאו שמונה שערים, כמתואר לעיל סעיף צא, הוא השאיר שורות אלו על מכונן אף שאין להן מובן על פי מבנהו של שער הכוונות.[16] נבאר שורות אלה הן על פי שער התפילה שבספר עץ חיים הן על פי שער הכוונות בשמונה שערים.

כוונת ברכת אבות ׳בבחינת המוחין הפנימיים׳ נמצאת ב׳ברכת אבות הזו שאנו מבארים עתה׳, כלומר בשער התפילה, כת״י 85, דף מא ע״א ואילך. בראש כוונה זו כתב ר״ח ויטל: ׳דע כי מורי ז״ל ביאר לי כמה כוונות בענין התפלה והעמידה הזו של שחרית דימי החול, ועלה ברצוני לכתוב עתה הכוונה היותר ארוכה שבכולן... וזו היא הכוונה הארוכה׳. בשער הכוונות, שערך ר״ש ויטל, נמצאת כוונה זו בעניין כוונת העמידה, דרוש ב, דפוס 898, דף ל ע״ג ואילך. בדרוש זה, ובדרושים המתאימים לו כפי שנראה להלן סעיף קסב, כוונות התפילה מיועדות להמשיך את המוחין של החסדים והגבורות הנכנסים בתוך זעיר אנפין.

כוונת ברכת אבות ׳בבחינת המוחין המקיפים׳ נמצאת ב׳הכוונה הב׳ דברכת אבות שכתבתיה לקמן אחר נוסח התפלה ואותיותיה׳. כוונה זו נמצאת בשער התפילה, כת״י 85, דף עא ע״ב ואילך. בראש כוונה זו כתב ר״ח ויטל: ׳כוונה שנית בביאור ברכת אבות׳. בשער הכוונות, שערך ר״ש ויטל, נמצאת כוונה זו בעניין כוונת העמידה, דרוש ד, דפוס 898, דף לד ע״ב ואילך. בדרוש זה, ובדרושים המתאימים לו כפי שנראה להלן סעיף קסב, כוונות התפילה מיועדות לגלות את המוחין הבוקעים מראש זעיר אנפין ומתנוצצים במצחו.

כאן הבחין האר״י בין שתי בחינות של מוחין באשר לכוונות תפילת שחרית. עיון בשתי בחינות אלה יגלה כי הבחנתו של האר״י נכונה לא רק לכוונות התפילה אלא לכל מהלך האצלת המוחין. שתי בחינות אלה שלמות הן, וכוללות את כל השלבים שבסדר הופעתם של המוחין מראש האצילות לסופה, כמבואר להלן סעיפים קנו–קנז. כל אחת משתי הבחינות מתארת, על פי דרכה, בדיוק ובפרוטרוט הן את מוצא המוחין שבספירות העליונות, הן את האופן שבו הם יוצאים מן הספירות העליונות, הן את הדרך שבה הם הולכים כדי להגיע אל הספירות התחתונות הן את האופן שבו הם משכללים ומשלימים את בניינן של הספירות התחתונות.

יתר על כן, בדיקה מדוקדקת של שתי בחינות אלו מלמדת כי הן נבדלות זו מזו לא רק באשר למוחין עצמם, אם פנימיים הם או מקיפים הם, אלא גם בכל המושגים והמונחים שבהם הן מתארות את דרך האצלתם של המוחין. לכל אחת משתי הבחינות אוצר מושגים המיוחד לה ורק לה שבו היא מתארת את המוחין ואת דרך הוספתם באצילות.

16 שער הכוונות, עניין כוונת עמידה, דרוש ב, דפוס 898, דף ל ע״ג. לעיל, סעיף צא, סמוך להערה 11, ציטטנו שורות אלו.

- **פנימיים:** רחמים ודינים, חסדים וגבורות, זיווג, ביסום, מיתוק, המשכה בפנימיות זעיר אנפין, נשמה.
- **מקיפים:** אורות וכלים, הכאה, בקיעה, אורות דקים כעין צינורות, שערות הראש, יציאת אור החוצה, התנוצצות אור מן המצח, פרצוף.

נמצא כי האר״י פירש פעמיים את כל מהלך האצלתם של המוחין – על פי בחינת המוחין הפנימיים ועל פי בחינת המוחין המקיפים. הודעת האר״י כי שתי בחינות יש במוחין לא רק מיישבת את הסתירות הקיימות בעניינם של המוחין אלא גם פותחת פתח להבנת מהותם ומשמעותם של המוחין. כי מעתה יכולים אנו ללמוד כל אחת משתי הבחינות של מוחין לעצמה, לעקוב אחר מהלכה מראשו לסופו ולהבין את מושגיה ומונחיה. כך נוכל להבין כיצד משלימה כל בחינה ובחינה של המוחין את בניינה של האצילות וכיצד היא גומרת את תיקונה.

[קמג] שתי בחינות של האצלה

בסעיף הקודם ראינו כי שתי בחינות של מוחין קיימות באצילות. האם שתי בחינות אלו קיימות רק במוחין או גם במקומות נוספים במהלך ההאצלה? בסעיפים קמ–קמא ראינו כיצד לימד האר״י את הצמצום ואת הקלקול והתיקון בשני תיאורים שונים וסותרים, ותמהנו כיצד אפשר ליישב סתירות אלו. האם גם את הצמצום וגם את הקלקול והתיקון לימד האר״י בשתי בחינות שלמות? האם שני התיאורים שמצאנו בכל אחת מסוגיות אלו אינם סותרים זה את זה אלא שייכים לשתי בחינות המתקיימות יחד זו בצד זו?
כדי לענות על שאלות אלו עלינו לשוב אל שתי הבחינות של המוחין. בסעיף הקודם ראינו כי מילון שלם של מושגים ומונחים מייחד את שתי הבחינות של המוחין זו מזו. האם נמצאים מושגים אלו גם בפרקים נוספים שבמהלך ההאצלה? האם מונחים אלו הם מונחים קבועים שהאר״י תיאר בהם שתי בחינות במהלך ההאצלה כולו? האם על פי אוצר המושגים המיוחד לכל אחת משתי הבחינות של המוחין נוכל להבחין בין שתי בחינות כוללות בקבלת האר״י?

שבנו אפוא אל דברי האר״י המלמדים את הצמצום בשני תיאורים,[17] ואל דבריו המלמדים את הקלקול והתיקון בשני תיאורים,[18] כדי לראות אם מתאימים הם לשתי הבחינות של המוחין. עקבנו אחר שתי הבחינות של המוחין ואחר שני התיאורים של הצמצום ואחר שני התיאורים של הקלקול והתיקון ומצאנו כי לכל אחת משתי הבחינות של המוחין מתאים אחד משני התיאורים של הצמצום ואחד משני התיאורים של הקלקול והתיקון. יתר על כן, המונחים המיוחדים לכל אחת משתי הבחינות של המוחין הם הם המונחים המיוחדים לכל אחד משני התיאורים של הקלקול והתיקון ולכל אחד משני התיאורים של הצמצום.

17 דברי האר״י יובאו להלן סעיף קפג.
18 דברי האר״י יובאו להלן סעיפים קמז–קמח וסעיפים קנד–קנה.

נרשום כאן את המונחים העיקריים שבהם תיאר האר״י את סדר ההאצלה. את המונחים העיקריים של שתי הבחינות של המוחין כבר רשמנו בסעיף הקודם, ואליהם נצרף את המונחים העיקריים שבהם תיאר האר״י את הצמצום ואת הקלקול והתיקון.[19]

מוחין

א רחמים ודינים, חסדים וגבורות, זיווג, בירור, ביסום, מיתוק, המשכה בפנימיות זעיר אנפין, נשמה.

ב אור וכלי, הכאה, בקיעה, אורות דקים כעין צינורות, שערות הראש, יציאת אור החוצה, התנוצצות אור מן המצח, פרצוף.

צמצום אור אין סוף

א כוח הדין, בירור, רחמים ודינים, חסדים וגבורות.

ב מקום עגול, קו דק כעין צינור, קו ישר, עיגולים ויושר, שערות הראש, אורות אוזן חוטם ופה, אורות עיניים ומצח, פרצוף, יציאת אור החוצה.

קלקול ותיקון

א רחמים ודינים, חסדים וגבורות, זיווג, בירור, ביסום, מיתוק, המשכה, נשמה.

ב אור וכלי, הכאה, בקיעה, עיגולים ויושר, נקודות וקווים, חלונות ומעברים, אורות דקים כעין צינורות, שערות הראש, אורות עיניים ואוזניים, פרצוף, יציאת אור החוצה.

ההתאמה בין שתי הבחינות של המוחין ובין שני התיאורים של הצמצום ושל הקלקול והתיקון ברורה, והיא מלמדת על קיומן של שתי בחינות במהלך ההאצלה כולו. שתי הרשימות של המונחים, זו של תיאור א וזו של תיאור ב, עוברות כשני חוטי שני בסדר ההאצלה, והן קובעות את תוכנה ואת תכונתה של כל אחת משתי הבחינות אשר בו. כשם שתיאר האר״י את המוחין בשני תיאורים שונים, כך תיאר את הצמצום ואת הקלקול והתיקון בשני תיאורים שונים:

תיאור א של הצמצום ושל הקלקול והתיקון הוא התיאור המתאים לבחינת המוחין הפנימיים.

תיאור ב של הצמצום ושל הקלקול והתיקון הוא התיאור המתאים לבחינת המוחין המקיפים.

כל אלו התיאורים שרירים וקיימים הם ומאת האר״י עצמו יצאו, ויחד הם מצטרפים לשני מהלכים שלמים של סדר ההאצלה. אלו הן שתי בחינות הכוללות את ההאצלה כולה מראשה לסופה ומתארות אותה באופן מסודר ושיטתי. כל אחת משתי הבחינות מבריחה את ההאצלה

19 הרשימות השלמות של המונחים המיוחדים לשתי הבחינות תבואנה להלן פרקים לד–מד.

כולה מן הקצה אל הקצה, ומפרשת את כל נושאיה על פי דרכה המיוחדת. חידושו של האר״י בעניין שתי הבחינות שבמוחין לא ללמד רק על עצמו יצא אלא ללמד על כלל מהלך ההאצלה כולו יצא.

קיומן של שתי בחינות במהלך ההאצלה כולו מסביר את הסתירות אשר מצאנו, לעיל סעיפים קמ–קמא, בעניין הצמצום ובעניין הקלקול והתיקון. מעתה, אין בדברי האר״י **שני תיאורים שסותרים** זה את זה אלא **שתי בחינות שמתקיימות** זו בצד זו. על כן אפשר שיתלה האר״י את הצמצום הן בעניינם של יו״ד אחת וכוח הדין הן בעניינם של היושר והעיגולים, ואפשר שיתלה האר״י את הקלקול והתיקון הן בעניינם של החסדים והגבורות הן בעניינם של היושר והעיגולים. שני התיאורים־הבחינות מאת האר״י עצמו יצאו, ושניהם עומדים יחד ומרצים את ההאצלה בשני מהלכים מקבילים זה לזה.[20]

על כן איננו נדרשים ליישב סתירות מהותיות בקבלת האר״י אלא להתבונן בשתי בחינות שלמות של האצלה שהיא מרצה – להבדיל בדיוק ובדקדוק בין שתי הבחינות, להעמיק חקר במהלכה של כל אחת מהן, להבין תכונתה ומהותה של כל בחינה ובחינה ולפרש משמעותה של כל אחת משתי הבחינות.

•

שתי הבחינות נמצאות בכל דברי האר״י, וכל אחת מהן משרטטת דיוקן שלם של כל שיטתו בקבלה. כלל זה נכון בשלושה מובנים:

[א] שתי הבחינות נמצאות בכל דברי האר״י – הן בחיבורים שכתב בעצמו הן בחיבורים שכתבו תלמידיו מפיו.

שתי הבחינות נמצאות בכל סוגי הכתיבה של קבלת האר״י – אלה שכתב האר״י בעצמו ואלה שכתבו תלמידיו מפיו, אלה שנכתבו במצרים ואלה שנכתבו בצפת, אלה שמפרשים את ספר הזוהר ואלה שדורשים במהלכה של האצילות. ודאי שיש שינויים בין משנה ראשונה ובין משנה אחרונה, הן בתוכן הן בלשון, אבל שתי הבחינות קיימות גם בראשונה וגם בשנייה. השינויים בין הראשונה לבין השנייה נותנים אותותיהם בשתי הבחינות, ומונח מסוים או פעולה מסוימת יכולים להתחלף באחרים בגללם, אבל גם בעת המעבר מהמשנה הראשונה למשנה האחרונה שומרות שתי הבחינות בעקיבות על ההבחנה ביניהן.

[ב] שתי הבחינות נמצאות בכל דברי האר״י – הן במהלך האצילות, הן במהלך ההאצלה העליונה הן בכוונות התפילה.

על פי כל אחת משתי הבחינות פירש האר״י את כל פרטי עולם האצילות – מצב הספירות בעת מיתת המלכים, פעולת התיקון, מצב הספירות בעת התיקון, מהות המוחין, דרך הוספת המוחין, תיקון האצילות בדמות אדם ותנועת ההאצלה ותכליתה.

20 נוסף על שתי הבחינות הללו נזכרת גם בחינה שלישית, אלא שהאר״י ענה בה רק דברים מעטים. בבחינה זו נדון להלן סעיף קסח.

על פי כל אחת משתי הבחינות פירש האר״י גם את כל פרטי ההאצלה העליונה – צמצום אור אין סוף, הנאצל הקדמון, כלי האצילות והדרך שבה נאצל עולם האצילות מן הנאצלים שלמעלה ממנו.
על פי כל אחת משתי הבחינות פירש האר״י גם את כוונות התפילה – הכוונות לקריאת שמע והכוונות לתפילת שחרית כפולות הן, והן מתאימות לשתי הבחינות שבסדר ההאצלה.

[ג] שתי הבחינות נמצאות בכל דברי האר״י – הן בסדרה ובמהלכה של ההאצלה הן בתכליתה ובמשמעותה של ההאצלה.
על פי כל אחת משתי הבחינות פירש האר״י את מהלך האצילות עצמו, את תכליתו ואת משמעותו. כשם שכל אחת מהן מפרשת את הקלקול, את התיקון ואת תוספת המוחין שבאצילות, כך כל אחת מהן מפרשת את המציאות האלוקית המופיעה מן האצילות אל האדם, את הנהגת האצילות ואת היחס אשר בין המאציל ובין הנבראים.

•

לפני שנחל בתיאור שלם ומפורט של שתי הבחינות, צריכים אנו לקרוא להן בשמות – שם מיוחד לכל בחינה ובחינה.
לכאורה יכולים אנו ללכת אחרי האר״י, שקרא לשתי הבחינות של המוחין בשמות ׳מוחין פנימיים׳ ו׳מוחין מקיפים׳, ולקרוא לשתי הבחינות הכוללות במהלך ההאצלה בשמות ׳בחינה פנימית׳ ו׳בחינה מקיפה׳. אלא שיש בשמות אלה כדי להטעות שהרי משמעותם הידועה והרווחת לקוחה מעניינם של ׳אור פנימי׳ ו׳אור מקיף׳. שני אלה משמעם – אור מושג וידוע לעומת אור סתום ומופלא, והם נשענים על היחס בין האור ובין הכלי. אור פנימי הוא אור שנכנס לתוך הכלי, ואילו אור מקיף הוא אור שנשאר למעלה מחוץ לכלי. משמעות זו של ׳פנימי׳ ושל ׳מקיף׳ אינה משמעותן של שתי הבחינות של המוחין – ׳מוחין פנימיים׳ ו׳מוחין מקיפים׳ – שנזכרו בדברי האר״י, ואינה משמעותן של שתי הבחינות הכוללות של האצילות – ׳בחינה פנימית׳ ו׳בחינה מקיפה׳. משמעות שמות אלה תתברר במלואה בסיום התיאור השלם והמדוקדק של שתי הבחינות, להלן סעיפים קסו–קסז, וממנה עולה כי שמות אלה – ׳פנימי׳ ו׳מקיף׳ – מתייחסים לשני תהליכים עצמאיים המתרחשים בקומת האצילות.

א הבחינה הפנימית היא מהלך המתרחש בצדה הפנימי של האצילות. מהלך זה מתקן את האצילות בהוספת מוחין פנימיים הממלאים אותה ונעשים לנשמה בה.

ב הבחינה המקיפה היא מהלך המתרחש בצדה המקיף של האצילות. מהלך זה מתקן את האצילות בהוספת מוחין מקיפים המתנוצצים מפרצופיה ומאירים חוצה לה.

על כן צריכים אנו לקרוא לשתי הבחינות בשמות אחרים, שמות שיביעו את מהותה ואת ייחודה של כל בחינה ובחינה.

מונחים רבים ותכונות רבות מאפיינים את שתי הבחינות ומבדילים אותן זו מזו, כפי שיתברר להלן מתוך התיאור המפורט שלהן, ועל כן יכולים אנו לקרוא להן בשמות על פי כל צמד מונחים או צמד תכונות המבדיל ביניהן. לדוגמה, יכולים אנו לקרוא לשתי הבחינות על שם שני יסודותיה של האצילות – על פי הבחינה האחת הם רחמים ודינים, ואילו על פי הבחינה השנייה הם אור וכלים. עוד יכולים אנו לקרוא לשתי הבחינות על שם הפעולה המחברת את שני יסודותיה של האצילות – על פי הבחינה האחת היא פעולת הזיווג, ואילו על פי הבחינה השנייה היא פעולת ההכאה. וכך הלאה, על פי כל אחד ממונחיהן ועל פי כל אחת מתכונותיהן של שתי הבחינות. אלא שכל אלה הם פרטים בודדים במהלך ההאצלה, ואין הם מביעים תכונות כוללות של שתי הבחינות.

להלן, סעיפים קנב–קנג, נפרש את משמעות האצילות על פי כל אחת משתי הבחינות. זאת המציאות האלוקית המתפשטת באצילות מראשה לסופה ומגיעה ממנה אל הנבראים. הופעתה של מציאות זו היא מהותם של המוחין, היא תכליתו של מעשה התיקון והיא משלימה את קומתה ואת בניינה של האצילות. המציאות האלוקית מביעה את תמציתן ואת משמעותן של שתי הבחינות אשר בקבלת האר״י, ועל כן נקרא שם לכל אחת משתי הבחינות על פיה.

א הבחינה הפנימית באצילות ממשיכה את **שפע החיות** האלוקית, ועל כן נקרא לה בשם בחינת **ש**.

ב הבחינה המקיפה באצילות מגלה את **אור העצמות** האלוקית, ועל כן נקרא לה בשם בחינת **א**.

[קמד] דרך ההבחנה

אחר שהצגנו בסעיפים הקודמים את שתי הבחינות צריכים אנו לשרטט עתה את דיוקנה השלם והמפורט של כל אחת מהן. לשם כך עלינו לעיין תחילה בכל דברי האר״י ולהבחין בין אלה שיימנו עם הבחינה הפנימית (בחינת **ש**) ובין אלה שיימנו עם הבחינה המקיפה (בחינת **א**), ואחר להציג את תוכנה ואת משמעותה של כל אחת משתי הבחינות. הבחנה זו אינה פשוטה, וכדי שוודאות לא יתערבבו בה עם השערות צריכים אנו לעשותה בדיוק ובדקדוק. על כן הנחנו עקרונות אחדים ועליהם השתתנו את דרכנו בהבחנת דברי האר״י לבחינותיהם.

רשימת מונחים

ההבחנה בין שתי הבחינות מיוסדת על הבדלי מושגים ומונחים ולא על הבדלי רעיונות או משמעויות בדברי האר״י. הבדלה בין רעיונות תלויה בפירוש הכתוב ואחוזה בהבנת הנקרא, והיא מקדימה את הבנתו של הקורא לכוונתו של הכותב. על כן יסדנו את ההבחנה בין שתי הבחינות על שימושי לשון קבועים שאחזו בהם האר״י ותלמידיו. עקבנו אחר המושגים ואחר המונחים שבהם פירשה קבלת האר״י את סדר ההאצלה והכוונה, וערכנו מכל אלה רשימת מושגים ומונחים המיוחדים לכל אחת משתי הבחינות.

ההבחנה בין המושגים והמונחים אינה קלה ואינה יכולה להיעשות כלאחר יד. עתים היא מבדילה בין מלה אחת לרעותה, ועתים היא מוצאת הפרש בין צמד מלים אחד למשנהו. כך, למשל, אנו מוצאים הבחנה קבועה בין שתי פעולות של תיקון – בין 'זיווג' ובין 'הכאה', אך איננו מוצאים הבחנה קבועה בין שתי המלים 'שפע' ו'אור'. האר"י ותלמידיו משתמשים במלים אלו בלא הבחנה מדויקת, ולעתים הם כותבים 'שפע ואור' או 'אור ושפע' יחד. אלא שאין בכך כדי להוציא את ה'שפע' ואת ה'אור' מרשימת המושגים המבדילים את שתי הבחינות זו מזו. כי אמנם בכל מלה לעצמה אין כדי להבחין בין שתי הבחינות, אבל בצירופי לשון של 'שפע' ושל 'אור' יש ויש כדי להבחין באופן ברור ביניהן. עיון מדוקדק בכתבי האר"י ותלמידיו יגלה כי הם הבחינו בין 'שפע החיות' ובין 'אור העצמות', וכן בין 'המשכת השפע' ובין 'התגלות האור'. השימוש בצירופי לשון אלה הוא מדויק, וההפרש ביניהם מהווה אבן בוחן להבחנה בין פירושים ודרושים ולאופן הכללתם בכל אחת משתי הבחינות שבקבלת האר"י.

דיוקנאות שלמים

ההבחנה בין שתי הבחינות מיוסדת על מהלכים שלמים של ההאצלה ולא על פסקאות אחדות או על מושגים בודדים. כל אחת משתי הבחינות משרטטת דיוקן שלם של ההאצלה הכולל מושגים רבים שקשורים זה לזה ומפרשים זה את זה. על כן אי אפשר לפרש את משמעותו של מושג מסוים בלא להתייחס למשמעותם של המונחים הנוספים הכרוכים עמו באותה בחינה. כך, למשל, המושג 'ברכה' נזכר תמיד יחד עם 'שפע', יחד עם 'זיווג', יחד עם 'נשמה', יחד עם 'מוחין פנימיים' ויחד עם 'ה' חסדים וה' גבורות'. על כן, לא נוכל לפרש את משמעותה של ה'ברכה' בלא לפרש את משמעותם של 'זיווג' ושל 'נשמה' ובלא לשאול מדוע מושגים אלו קשורים זה בזה. ועל כן, לא נוכל לפרש את משמעותם של מושגים אלו בלא לפרש את משמעותם של 'שפע' ושל 'מוחין פנימיים' ושל 'ה' חסדים וה' גבורות' ובלא לשאול מדוע כל המושגים הללו אגודים יחד במהלך אחד של ההאצלה.

המושגים 'עיגולים' ו'יושר' זכו לפירושים רבים. אחדים מהם נסמכים על הנחות מוקדמות, אחרים על היסקים מקומיים. אלא שהאר"י כרך את 'עיגולים ויושר' עם 'פרצוף' ועם 'חלונות' שמהם בוקעים האורות ויוצאים החוצה, וכל אלה נאמרו ביחד עם התגלותו של אור העצמות. על כן אי אפשר לפרש את משמעותם של 'עיגולים ויושר' בלא לפרש עמם את משמעותם של 'פרצוף' ושל 'חלונות' ובלא לשאול כיצד כל אלה קשורים יחד עם התגלות אור העצמות במהלך אחד של ההאצלה.

רק שרטוט דיוקן שלם של כל אחת משתי הבחינות – יצירת מילון מונחים, מציאת הקשרים ביניהם, בחינת עקיבותם ורציפותם וצירופם יחד למהלך האצלה מפורט ומדוקדק – יפרש נכונה את דברי האר"י. זאת דרך ארוכה אבל קצרה כי בסופה נדע את קבלת האר"י לאשורה.

דרושים, משפטים, מלים

פעמים אחדות הרצה האר"י בדרוש אחד שלם את מהלך ההאצלה על פי בחינה אחת, וכל פסקאותיו משתמשות באוצר המונחים והמושגים המיוחד לאותה בחינה. כך עשה האר"י

בהרצאת כוונות התפילה ועניין המוחין, כפי שהבאנו לעיל סעיף קמב. במקומות אלו קלה ההבחנה בין שתי הבחינות, וממילא פשוטה הבנתו של כל אחד ממהלכי ההאצלה שהן מלמדות. אך פעמים אחרות הרצה האר״י בדרוש אחד את שתי הבחינות גם יחד, וכך משמשים יחד מונחיהן של שתי הבחינות ושני מהלכי ההאצלה אחוזים זה בזה. עובדה זו אין בה כדי לסתור את מלאכתנו אלא כדי להקשותה ולהכבידה. אין בה כדי לסתור, שהרי שתי הבחינות שרירות וקיימות יחד באצילות ונוהגות בה בעת ובעונה אחת, ומשום כך לימד אותן האר״י פתוכות ומעורבות זו בזו. יש בה כדי להקשות, כי איננו יכולים להסתפק בבדיקת תוכנם של משפטים אחדים ולהחליט על פיהם על איזו בחינה ייחשב הדרוש כולו, שהרי אפשר שמשפטים אחרים בהמשכו ילמדו את מהלך ההאצלה של הבחינה השנייה. משום כך חייבים אנו לבדוק כל דרוש ודרוש בשלמותו כדי להבדיל נכונה בין שתי הבחינות, ועלינו לבחון את תוכנם של כל פסקה ופסקה ואף של כל משפט ומשפט כדי לקבוע עם איזו בחינה יימנו.

לדרך לימודו והרצאתו של האר״י תוצאה ברורה. איננו יכולים ליטול את הדרושים, לחלק אותם לשני מחנות ולסדר אותם בשתי רשימות — רשימת הדרושים השייכים לבחינה הפנימית (בחינת ש) ורשימת הדרושים השייכים לבחינה המקיפה (בחינת א). על כן עלינו ללכת צעד אחר צעד ולתאר את תכולתה של כל אחת משתי הבחינות: דרוש אחר דרוש, פסקה אחר פסקה, משפט אחר משפט. כך נוכל לקבוע את היקפה השלם והמדויק של כל בחינה ובחינה, וכך נוכל להבין את מהלך ההאצלה המיוחד לכל אחת מהן.

[קמה] תמצית הבחינות

חיפושנו אחר פתרון הסתירות היסודיות בדברי האר״י הביאנו אל ההבחנה בין הבחינה הפנימית (בחינת ש) ובין הבחינה המקיפה (בחינת א) במהלך ההאצלה. כל אחת משתי הבחינות מתווה מהלך שלם ורצוף של האצלה, מובילה אותו אל תכליתו ומפרשת את משמעותו המיוחדת לו. שתי הבחינות זקוקות לתיאור שלם, מפורט ומדוקדק שיודיע תכונתה ומהותה של כל אחת מהן. תיאור זה ייעשה בפרקים הבאים, וכדי להקל על הבנתו נפתח לו כאן פתח בשורות קצרות שיביעו את תמציתה של כל בחינה ובחינה.

[א] שתי בחינות בעולם האצילות.

מהלך האצילות הוא מהלך של קלקול, תיקון והוספת מוחין. מהלך זה נשנה בשני אופנים:

ש הרחמים והדינים הם שני יסודותיה של האצילות. תחילה יצאו הדינים הקשים לבדם, ועל כן נתקלקלו הספירות התחתונות. אחר נעשה הזיווג, והוא מתקן ומברר את הדינים כדי לחבר אותם עם הרחמים. חיבור הרחמים עם הדינים ממשיך את השפע אל הספירות התחתונות כדי לקיים אותן וכדי להשלים את קומתן בהוספה של מוחין פנימיים. המוחין הפנימיים הנוספים באצילות ממלאים את הספירות בשפע של נשמות.

א האור העליון והכלים הם שני יסודותיה של האצילות. תחילה יצאו הכלים כעיגולים שהאור אינו יכול להתגלות מהם, ועל כן נתקלקלו הספירות התחתונות. אחר נתקנו הכלים כקווים ונעשו

לפרצופים, והאור מתלבש בהם ומתגלה מהם. התלבשות האור בכלים מגלה את האור אל הספירות התחתונות כדי לקיים אותן וכדי להשלים את קומתן בהוספה של מוחין מקיפים. המוחין המקיפים הנוספים באצילות הם האור המתנוצץ מן הפרצוף ויוצא החוצה.

[ב] שתי בחינות במשמעותה של ההאצלה.
מהותה של האצילות היא המציאות האלוקית המתפשטת בה מראשה לסופה ומגיעה ממנה אל הנבראים. התפשטותה של מציאות זו נשנית בשני אופנים שונים:

ש תיקונה של האצילות שואף להמשיך את שפע החיות אל הנבראים. השפע הנמשך מן האצילות הוא שפע של קיום ושל חיים, של ברכה ושל קדושה.

א תיקונה של האצילות שואף לגלות את אור העצמות אל הנבראים. האור המתגלה מן האצילות הוא אור מועט שהנבראים יכולים להכירו ולהשיגו.

[ג] שתי בחינות בצמצום.
צמצום אור אין סוף נעשה בהסתלקות ובהתפשטות. שתי פעולות אלה נשנו בשני אופנים שונים:

ש אור אין סוף מצטמצם ובמקום הפנוי מתגלים כוח הדין ויו״ד שמבררת אותו. יו״ד, שבה ה׳ חסדים וה׳ גבורות, מבררת את כוח הדין, ומאצילה את אויר קדמון ושאר הנאצלים העליונים. אלה הם שורשי הרחמים והדינים ושורשי החסדים והגבורות אשר בעולם האצילות.
צמצום אור אין סוף הוא אפוא שורשו של שפע החיות.

א אור אין סוף מצטמצם ובמקום הפנוי מתגלים מקום עגול וקו דק. ספירות בדרך יושר וספירות בדרך עיגולים מאצילות את אדם קדמון ואת שאר הנאצלים העליונים. אלה הם שורשי האור והכלים ושורשי הספירות העומדות ביושר והספירות העומדות בעיגולים אשר בעולם האצילות.
צמצום אור אין סוף הוא אפוא שורשו של אור העצמות.

[קמו] תיאור הבחינות

גמרנו להתקין עצמנו בפרוזדורן של שתי הבחינות ועתה יכולים אנו להיכנס בטרקלינן. בשישה עשר הפרקים הבאים נתאר, שלב אחר שלב ופרט אחר פרט, את שתי הבחינות שבהן הורה האר״י את מהלכה ואת משמעותה של ההאצלה. אך לפני שנחל במלאכתנו נקדים כאן כללים אחדים שישרטטו את תבנית התיאור ואת סדר פרקיו.

[א] תיאורים מקבילים.
תיאור מהלך ההאצלה בשתי בחינותיו יכול להיעשות בשתי דרכים. האחת, להציג כל אחת משתי הבחינות בשלמותה, וכל אחת מהן תודיע ותפרש את מהלך ההאצלה כולו מראשו לסופו. כך תעמודנה שתי הבחינות כל אחת לבדה, זו אחר זו. השנייה, להציג את מהלך

ההאצלה בשלמותו, ובכל אחד משלביו להציג ולפרש את שתי הבחינות אשר בו. כך תעמודנה שתי הבחינות מקבילות אשה אל אחותה, זו לעומת זו.
אנו בחרנו ללכת בדרך השנייה, כי היא מעמתת את שתי הבחינות זו עם זו ומדגישה את ההבדלים אשר ביניהן – במושגיהן, בפרטיהן, במגמותיהן ובמהויותיהן. העמדת שתי הבחינות זו לעומת זו מציגה בבהירות את השווה ואת השונה בעת ובעונה אחת – היא מתווה את המהלך האחד של ההאצלה המבריח את קבלת האר״י כולה, והיא מעמיקה את צביונה המיוחד של כל אחת משתי הבחינות אשר בו.

[ב] תבנית התיאור.
תיאור מהלך ההאצלה בשתי בחינותיו ייעשה בתבנית קבועה. בכל אחד מן השלבים שבמהלך ההאצלה נתאר את שתי הבחינות בסדר זה ועל פי תבנית זו.

- פירוט תוכנה של כל בחינה ובחינה. נצטט את דברי האר״י, הן אלה שכתב בעצמו הן אלה שכתבו תלמידיו מפיו, ונוכיח על פיהם כיצד פירש האר״י נושא מסוים על פי בחינת **ש** וכיצד הוא פירש אותו על פי בחינת **א**.
- סיכום עיקריה של כל בחינה ובחינה. נסכם במשפטים קצרים כיצד פירש האר״י נושא מסוים על פי בחינת **ש** וכיצד הוא פירש אותו על פי בחינת **א**.
- רשימת מושגיה של כל בחינה ובחינה. נערוך, בזה אחר זה, את המושגים שבהם תיאר האר״י נושא מסוים על פי בחינת **ש** וכיצד הוא תיאר אותו על פי בחינת **א**.

[ג] סדר התיאור.
תיאור מהלך ההאצלה בשתי בחינותיו צריך להיעשות על פי החיבורים היסודיים, שנרשמו לעיל סעיף קיד, ועל פי סדר חטיבותיהם, שנרשם לעיל סעיף קכו. סדר זה מורה כי תיאור שתי הבחינות יישען תחילה על הפירושים שכתב האר״י עצמו ואחר על הדרושים שהורה לתלמידיו. יתרון גדול לסדר זה, כי הפירושים שכתב האר״י עצמו הם יסודות שיטתו המיוחדת בקבלה, ובהם ורק בהם הודיע האר״י את מקורותיו בספר הזוהר ואת תכליתה של ההאצלה, כמתואר לעיל פרק כז. אך גם חסרון גדול לסדר זה, כי הוא מקשה על הצגתן הברורה והבהירה של שתי הבחינות. רק דברים מעטים כתב האר״י על מהלך ההאצלה, ואף הם קשים להבנה. לעומת זאת, בדרושים שהורה לתלמידיו האריך האר״י והרצה את מהלך ההאצלה בבהירות ובפרטות.
לא זו אף זו. הפירושים שכתב האר״י עצמו אינם כוללים את מהלך ההאצלה בשלמותו, ותיאור שתי הבחינות על פיהם חסר מונחים ופרטים רבים. לעומתם, הדרושים שהורה האר״י לתלמידיו מקיפים את מהלך ההאצלה כולו, מבארים את שתי הבחינות בשלמותן וכוללים את כל המונחים המיוחדים לכל אחת מהן. התיאור השלם והמקיף של מהלך ההאצלה בשתי בחינותיו ייעשה אפוא בדרושים שהורה האר״י לתלמידיו ולא בפירושים שכתב בעצמו.

נמצא כי דברי האר״י עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, ולא נוכל לתאר את שתי הבחינות בשלמותן על פי הפירושים שכתב האר״י עצמו לבדם או על פי הדרושים שהורה לתלמידיו לבדם. את מהלך ההאצלה השלם והמפורט ניקח מן הדרושים, ואת מקורותיה ומשמעותה של ההאצלה ניקח מן הפירושים.

על כן נלך אחר סדר החטיבות, כפי שרשמנו לעיל סעיף קכו, נפתח בפירושים שכתב האר״י עצמו ואחר נפנה אל הדרושים שהורה לתלמידיו, אבל נשלים את אלה באלה. בעת שנתאר את שתי הבחינות על פי הפירושים שכתב האר״י עצמו נצפה קדימה אל הדרושים שהורה לתלמידיו, ובעת שנתאר את שתי הבחינות על פי הדרושים שהורה לתלמידיו נביט אחורה אל הפירושים שכתב בעצמו. רק כך נוכל לשער את מלוא קומתן של שתי הבחינות ולהבין את מהלכה ואת משמעותה של כל אחת מהן.

[ד] מהות הבחינות.

ההבחנה המלאה בין שתי בחינותיה של קבלת האר״י מובילה אותנו אל השאלה העיקרית: מהי מהותה של כל אחת משתי הבחינות? מהו הבריח התיכון בכל אחד משני מהלכי ההאצלה? אנו נענה על שאלות אלו אבל רק אחר שנמצה את תיאור שתי הבחינות על פי דברי האר״י ומונחיו שלו. כי תחילה נתאר את שתי הבחינות על פי המונחים והמושגים שנמצאים לפנינו בפירושיו ובדרושיו של האר״י, ולא נוסיף עליהם מונחים משלנו. רק אחר שנשלים תיאורים אלה נוסיף מלים ומונחים שלא מצאנום בכתבי האר״י ותלמידיו כדי לבאר בהם את מהותן של שתי הבחינות.

כך נניח תחילה את הקומה הראשונה בידיעת שיטת האר״י – תיאורים מדויקים ונאמנים של שני מהלכי ההאצלה על פי מלותיו של האר״י עצמו, ועליה נוסיף אחר כך את הקומה השנייה – התבוננות במהותה של כל אחת משתי הבחינות ובדרך שבה היא מפרשת את היחס בין המאציל ובין הנבראים.

[ה] סדר הפרקים.

על פי ארבעת העקרונות הללו נתאר את שתי הבחינות בשישה עשר הפרקים הבאים, וזה סדרם ותוכנם:

- תחילה נעסוק בדברים שכתב האר״י עצמו (פרקים לד–לה), ואחר נעסוק בדברים שכתבו התלמידים מפיו (פרקים לו–לט).
- תחילה נעסוק בעולם האצילות (פרקים לד–לט), ואחר נעסוק בצמצום ובנאצלים העליונים (פרקים מ–מג).
- תחילה נעסוק במהלך ההאצלה (פרקים לד, לו–לז, לט–מג), ואחר נעסוק בתכליתה (פרקים לה, לח, מד).
- אחר כל אלה נעסוק במהותן ובמשמעותן של שתי הבחינות (פרקים מה–מז), ונתור אחר מקורותיהן בדברי המקובלים הראשונים (פרקים מח–מט).

פרק שלושים וארבעה

מהלך האצילות על פי כתבי האר״י

כתבי האר״י עצמו הם היסוד להבנת שיטתו בקבלה. בכתבים אלה נמצאים דבריו בדיוק ובייחוד, אין חסר ואין יתר. בכתבים אלה נמצאים הדברים שכתב בראשונה, הן על מהלכה של ההאצלה הן על תכליתה ומשמעותה, הן על מהלך ההאצלה עצמו הן על מקורותיו בספר הזוהר.

אמנם אין בידינו דרוש שלם ומסודר שכתב האר״י על מהלך ההאצלה, ורוב כתביו הם פירושים למאמרים בספר הזוהר, אבל הדברים שכתב האר״י בעצמו הם מועט המחזיק את המרובה. מעטים הם, ואין הם כוללים את כל פרטיו של סדר ההאצלה, ואף על פי כן אין ערוך לחשיבותם. כבר בכתבים אלה, שעל המשנה הראשונה של האר״י ייחשבו, נמצאים כל עיקריה וכל יסודותיה של קבלתו. בכתבים אלה הרצה האר״י את עיקריו של מהלך ההאצלה המיוחד לשיטתו, ובכל הדרושים אשר ידרוש אחר כך לתלמידיו הוא לא יזוז מהם אלא רק יוסיף עליהם פרטים רבים וישכלל אותם בעיקרים נוספים.

נציג כאן את עיקריו של מהלך ההאצלה על פי שיטת האר״י — קלקול ותיקון, תוספת תיקון ודמות אדם. את כל אלה לימד האר״י בשתי בחינות שונות.

[קמז] קלקול ותיקון

בעת ההאצלה הראשונה לא נתחברו הספירות זו עם זו, ועל כן מתו המלכים ונתקלקלו הספירות התחתונות. אחר נתקנה האצילות, נתחברו הספירות זו עם זו ונתקיימו הספירות התחתונות. מדוע נתקלקלו הספירות? כיצד נתקנו? על כך השיב האר״י בשתי תשובות.

ש רחמים ודינים

ספרא דצניעותא פותח: ׳ספרא דצניעותא דשקיל במתקלא, דעד לא הוה מתקלא לא הוו משגיחין אפין באפין׳ (זוהר ח״ב קעו ע״ב). מכאן למד האר״י כי בעת ההאצלה הראשונה, לפני תיקונו של עתיקא קדישא, לא עמדו הספירות זו עם זו פנים בפנים.

דעד לא הוה מתקלא. דע **דבזווג** העליון דהיינו אבא ואימא קודם דאתתקן עתיקא קדישא הוה **מהדר אנפוי אבא מאימא, כי היכי דאהדר אנפין זעיר מן נוקביה.**[1]

כשם שאבא ואימא וכשם שזעיר אנפין ונוקביה לא עמדו פנים בפנים כך גם אריך אנפין וזעיר אנפין לא עמדו בפנים בפנים.

והיינו דקאמר דעד לא הוה מתקלא לא הוו משגיחין אפין באפין... ומכל מקום עיקר **השגחת אפין באפין** היינו **עתיקא בזעיר.**[1]

מדוע לא עמדו הספירות פנים בפנים? כיוון שהיו דינים גמורים באימא.

לא הוו **אבא ואימא** משגיחין אפין באפין, כי אבא **רחמים גמורים** ואימא **דינין גמורים**, ונמצא זה הופך פניו לכאן וזה הופך פניו לכאן.[1]

הדינים הגמורים שבאימא הם ׳דינים בלתי קדושים׳. דינים אלו יוצאים מספירת בינה, שהיא ארץ אדום. על כן נתבטלו שבע הספירות התחתונות באצילות.

וכל השבעה בנים העליונים היוצאים ממנה, והם המלכים שמלכו בארץ אדום שהיא הבינה, אם הבנים, אמללה יולדת השבעה, כי כולם היו **דינים גמורים** ולא היה להם אחיזה ושרש בעתיקא קדישא ומתו.[1]
כי כאשר עלה ברצון המאציל העליון להאציל האצילות עם הארץ העליונה, יצאו המלכים הראשונים בתחילה בסוד **הדין הגמור** בתוך המחשבה העליונה, וכמש״ה ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום, ובתוכם **מעורבים הקליפות והדינים בלתי קדושים**, ומרוב הדינים ארעא אתבטלת, שהיא המלכות.[2]

הדינים הגמורים הם ניצוצות שאין בהם ממש, והם הגורמים לקלקול באצילות. על כן תלוי תיקונה של האצילות ביציאת ניצוצות אלו ממנה.

כי כולם היו **דינים גמורים... ומתו**, והם הם **הניצוצות** שאין בהם ממש.[3]
והענין הוא שהוכרח עתיקא קדישא לעכב תיקונו, עד **שיצאו ניצוצות** אלו לפי שהיו **דינין תקיפין** ובהם מעורבין קליפות.[3]

על כל אלה למד האר״י משני מאמרים בספר הזוהר: ׳רישא שירותא דמהימנותא גו מחשבה בטש בוצינא דקרדינותא וסליק גו מחשבה, נצוצין נציצין זריק לתלת מאה ועשרין עיבר׳ (זוהר ח״ב רנד ע״ב),[4] ׳עלמין קדמאי אתחרבו ועלמין קדמאי בלא תקונא אתעבידו, וההוא דלא הוה בתקונא אקרי זיקין נצוצין...׳ (אדרא זוטא, זוהר ח״ג רצב ע״ב).[4]

1 פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 948.
2 פירוש מדרש הנעלם של רות, שער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף סו ע״ב.
3 פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 949.
4 על פי הנוסח הנדפס במנטובה שי״ח.

אחר נתקנה האצילות. הספירות נתקנות כזכר וכנקבה והרחמים מבסמים את הדינים הגמורים. עתה מתחברות הספירות זו עם זו פנים בפנים, והרחמים והדינים עומדים יחד מבוסמים ומתוקנים.

> הוצרך המאציל העליון **להתתקן בדכר ונוקבא** כדי שישתלשל בדרך זה כל האצילות **ויתבסמו הדינין ברחמים**, דהיינו דכר רחמים, נוקבא דין כנודע. ולפיכך כל המלכים שמלכו באדום אתר דכל דינין מתקיימים תמן נתבטלו, עד שבא המלך האחרון עם אשתו דכר ונוקבא, דין ורחמים, ונתבסמו יחד.[5]

האר״י מצטט שני מאמרים מן הזוהר: ׳בשעתא דעתיקא קדישא סתימא דכל סתימין בעא לאתתקנא, אתקין כולא כעין דכר ונוקבא. באתר דאתכלילו דכר ונוקבא לא אתקיימו בקיומא אחרא אלא בדכר ונוקבא, והאי חכמה כללא דכלא כד נפקא ואתנהיר מעתיקא קדישא לא אתנהיר אלא בדכר ונוקבא... ובגינייהו כלא אתקיים בדכר ונוקבא׳ (אדרא זוטא, זוהר ח״ג רצ ע״א), ׳דאינון דאתנסיבו דשקלי במתקלא דכורין ונוקבין דא עם דא׳ (זוהר ח״ב רנה ע״א), והוא למד מהם כי האצילות המתוקנת היא האצילות שבה מתחברות הספירות זו עם זו כזכר ונקבה.

חיבור הספירות כזכר ונקבה הוא המתקלא שמלמד עליו ספרא דצניעותא: ׳האי מתקלא תלי באתר דלא הוה, אתקלו ביה אינון דלא אשתכחו׳ (זוהר ח״ב קעו ע״ב). חיבור זה הוא זיווג הספירות, והוא המקיים את ספירות האצילות.

> זיווגי המלכים הראשונים, דאמרן לעיל דלא אשתכחו, אתקלו בהאי מתקלא דחכמתא סתימאה, כד **אתתקן בדכר ונוקבא**.[6]

תיקון האצילות אינו מסתיים בקיומן של הספירות התחתונות אלא בהוספת מוחין אליהן. המוחין נמשכים מן הספירות העליונות אל התחתונות. ביאור המוחין ארוך הוא, והוא ייעשה בסעיף הבא.

א אור ולבושים

האר״י מצטט את השורות הראשונות של ספרא דצניעותא: ׳עד דרישא דכסופא דכל כסופין לבושין דיקר אתקין ואחסין. האי מתקלא תלי באתר דלא הוה, אתקלו ביה אינון דלא אשתכחו... סתרא גו סתרא אתתקן ואזדמן, בחד גולגלתא מלייא טלא דבדולחא, קרומא דאוירא אזדכך וסתים, אינון עמר נקי תליין בשקולא, רעוא דרעוין אתגליא בצלותא דתתאי, אשגחא פקיחא דלא נאים ונטיר תדירא, אשגחותא דתתא באשגחותא דנהירו דעלאה, תרין

5 פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 948.

6 שם, עמ׳ 951.

נוקבין דפרדשקא דאתער רוחא לכלא׳ (זוהר ח״ב קעו ע״ב), ומהן הוא למד כי האצילות נתקנת בהוספת מלבושים לאריך אנפין. שבעה תיקונים נעשים לגלגלתא שבאריך אנפין – גלגלת, טל, קרום, שערות, מצח, עין, חוטם. עתה נתקנות גם שבע ספירותיו של זעיר אנפין – הן נתלות באריך אנפין ויורשות ממנו את שבעת תיקוניו.

> **ומלבושים** אלו הם גלגלתא, וטלא דבדולחא בתוך הגלגלת, וקרומא דאוירא דאזדכך וסתים, ושער רישיה כעמר נקי דתליין בשיקולא, ורעוא דרעוין שהוא המצח, ואשגחא פקיחא שהוא העין, ותרין נוקבין דפרדסקא שהוא החוטם. הרי שבעה דגלגלתא... ואלו **השבעה** הם **למטה, ותליין בשבעה דאריך אפין**. וזהו שאמר ואחסין, כי מאלו תלוין שבעה דזעיר אפין ונוקביה, **והורישׁ** להם שבעה תיקונין אלו.[7]

כיצד מתקנים שבעה דגלגלתא את האצילות? מדוע הם נקראים בזוהר בשם ׳לבושין׳? האר״י מפרש כי ההתלבשות ממעטת ומעלימה את האור העליון, ואז אפשר להשיגו. תחילה נאצל אריך אנפין בלא לבושים, ואורו העליון לא נתגלה אל זעיר אנפין. רק אחר שנוספו לאריך אנפין תיקוני גלגלתא, הם המלבושים המעלימים את האור העליון, יכול זעיר אנפין להשיגו וליהנות ממנו.

> הנה **לבושים** אלו התקינן **להתלבש** בהם **ולהתעלם** בהם, **וההעלם הוא סיבת הגלוי**, כי לא **ישיגוהו** ולא יהנו **מאורו** כי אם על ידי לבושים אלו. משל לאור השמש, אשר לא יוכל איש להביט בו מרוב בהיקותו אם לא יתרחק ממנו וישים **מסך** מבדיל בינו לבינו, ואז נוכל ליהנות מאורו. ואם יהיה האור גדול ומבהיק מאד, יצטרך כמה וכמה **מסכים** לשיוכל ליהנות מהאור ההוא. וזהו ענין לבושין דיקר אתקין.[7]

עוד נתקן אריך אנפין בתוספת של תיקוני השערות, כמבואר בסעיף הבא.
האר״י לא כתב כאן מדוע היה הקלקול באצילות. בדברי האר״י לתלמידיו, שיובאו להלן סעיפים קנד–קנה, הוא יוסיף ויפרט את החסרונות שהיו בעת ההאצלה הראשונה, ומן האמור שם נוכל להקיש וללמוד על האמור הנה.

שתי בחינות

מכל אלה עולה כי שנה האר״י את הקלקול ואת התיקון באצילות בשני אופנים:

ש היחס בין הרחמים ובין הדינים הוא סיבת הקלקול והתיקון.
תחילה לא עמדו הספירות כזכר וכנקבה ובאצילות היו דינים גמורים. על כן מתו המלכים ולא נתקיימו שבע הספירות התחתונות.
תיקון האצילות מעמיד את הספירות כזכר וכנקבה, וזיווג אבא ואימא מחבר את הרחמים עם הדינים. הרחמים מבטלים את הדינים ומתקנים אותם, ועתה מתקיימות הספירות התחתונות.

7 שם, עמ׳ 951.

א היחס בין האור ובין הלבושים הוא סיבת הקלקול והתיקון.
תיקון האצילות מוסיף לאריך אנפין תיקוני גלגלתא, והם מלבישים את האור העליון. לבושים אלה מעלימים את האור העליון ומגלים אותו, ועתה אפשר להשיגו.

רשימת מונחים

לכל אחת משתי הבחינות אוצר מונחים המיוחד לה.

ש רחמים ודינים
זכר ונקבה
זיווג
ביסום

א מלבושים
תיקוני גלגלתא
מסך
אור עליון
התלבשות · התעלמות
השגת האור

[קמח] תוספת תיקון

ראינו בסעיף הקודם כיצד נתקנים שני הקלקולים באצילות. ראינו כיצד הזיווג מתקן את היחס בין הזכר ובין הנקבה על פי בחינת **ש**, וכיצד ההתלבשות מתקנת את היחס בין אריך אנפין ובין הספירות התחתונות על פי בחינת **א**. עוד הוסיף האר״י כי האצילות נתקנת בהוספת מוחין על פי בחינת **ש**, ובהוספת תיקוני שערות על פי בחינת **א**. נבאר עתה שני תיקונים אלה.

ש תיקון הרחמים והדינים

תיקון האצילות אינו מסתיים בקיומן של הספירות התחתונות אלא בהוספת מוחין אליהן. המוחין נמשכים מן הספירות העליונות אל שבע הספירות התחתונות. תיאור המוחין ארוך הוא, ונביא כאן רק את עיקרו.

על המוחין למד האר״י מדברי אדרא זוטא: ׳אתר דשירותא אשתכח מעתיקא דאתנהיר ממזלא הוא נהירו דחכמתא דמתפשט לתלתין ותרין עיבר, ונפקא מההוא מוחא סתימאה מנהירו דביה, ומה דעתיקא קדישא נהיר בקדמיתא דא היא ושירותא ממה דאתגלייא הוי, ואתעביד לתלת רישין ורישא חדא כליל לון, ואלין תלת מתפשטן לזעיר אנפין ומאלין נהרין כלא. אתגליף האי חכמתא ואפיק חד נהרא דנגיד ונפיק לאשקאה גנתא, ועייל ברישא דזעיר אנפין, ואתעביד חד מוחא אחרא, ומתמן אתמשיך ונגיד בכל גופא ואשקי כל אינון נטיעאן, הה״ד ונהר יוצא מעדן

להשקות את הגן וגו׳, אתגלף האי חכמתא ואתמשך ועייל ברישא דזעיר אנפין ואתעביד מוחא אחרא, ההוא אחרא ההוא נהירו דאתמשכא מניה, אלין תרין משיכן אתגליפו ומתחברן בחד רישא דעמיקא דבירא דכתיב בדעתו תהומות נבקעו, ועייל ברישא דזעיר אנפין ואתעביד מוחא אחרא, ומתמן אתמשיך ועייל לגו בגו דגופא ומלייא כל אדרין ואכסדרין דגופא, הה״ד ובדעת חדרים ימלאו׳ (זוהר ח״ג רפט ע״ב). מכאן למד האר״י כי זיווג הספירות, המתקן את האצילות ומבסם את דיניה, מוליד גם את המוחין הנכנסים בראש בזעיר אנפין. גם מוחין אלה הם חיבור של זכר ונקבה — אבא ממשיך מוח אחד, אימא ממשיכה מוח אחד, ושני אלה מתחברים יחד כדי לעשות מוח שלישי, הוא הדעת אשר באצילות. מוחין אלו משלימים את קומתו של זעיר אנפין. תחילה היו בו רק שש ספירות, ואחר כניסת המוחין הוא מגיע למלוא קומתו — שני המוחות, הבאים מאבא ואימא לזעיר אנפין, נעשים לו ראש, והמוח השלישי, מוח הדעת, מתפשט בכל שש ספירותיו ונעשה נשמה בתוכן.

> ודע דזעיר אפין הוא תפארת ישראל והוא בן י״ה, ונאצל **מזווג חכמה ובינה**, ואחר אצילותו נעשים לו **מוחות** אלו... ודע כי זעיר אפין זה בבטן האם העליונה לא היו בו כי אם ששת ימים חג״ת נה״י, והיינו וא״ו שבתוך הה״א קטנה, וכשיצא לחוץ **הניקתו האם והגדיל**... אין **שפע** שבאם עצמה עושה כי אם מוח אחד, ואח״כ נמשך עוד מוח שני מן החכמה לבינה ומשם לזעיר אפין... ושני מוחות אלו כאשר **ימשכו** ליכנס ברישא דזעיר אפין נחקקין גם הם כעין **זכר ונקבה**, ומתחברין על ידי **דעת העליון**... וכאשר מתחברים ונכללים זה בזה נעשה מוח שלישי הכולל שתיהם, והוא דעת. והנה מוח זה השלישי נעשה בסוד **הזווג** להמציא **נשמה** לשש קצוות, כדרך הזווג העליון שהוא להמציא נשמות, ולפיכך עייל לגו בגו גופא ומלייא לאדרין ואכסדראין, בסוד הנשמה הממלאה את כל הגוף והיא בחדרי חדרים.[8]

משורות אלו עולה כי זעיר אנפין נתקן בשני זמנים: בהיותו ׳בבטן האם העליונה׳ וכשיצא לחוץ׳.[9] במקום אחר קרא האר״י לשני הזמנים בשמות ׳עיבור׳ ו׳הולדה׳. שמות אלו יחזרו מכאן ואילך בכל הדרושים שבהם יתואר תיקונו של זעיר אנפין.

> תחילת אצילות זעיר אפין מאבא נפק, **ונתעברה** בו אימא... כי לא היו לו כי אם ששה קצוות... ואז לא היה לו ראש, כמו הואו שבתוך ההא שאין לה ראש. וכאשר **נולד** הבן הנעים נעשו לו **שלשה מוחות** על ידי הנחל העליון, מנחל בדרך ישתה, על כן ירים **ראש**, ולכן ו׳ שבשם כנגדו שיש לה ראש. ותקח האשה את הולד **ותניקהו**, בסוד כונן שמים בתבונה, כי היא המכרעת אותו כי כל השלשה מוחות על ידה באו לו.[10]

8 שם, עמ׳ 988.

9 המונחים ׳זמן׳ ו׳זמנים׳ בעניין תיקונו של זעיר אנפין נמצאים בכתבי ר׳ חיים ויטל, כמובא להלן סעיף קנו.

10 פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 991.

המוחין הנמשכים אל זעיר אנפין הם חיבור של אוירא דכיא עם בוצינא דקרדינותא. כאן נגמר תיקון האצילות, שהרי תחילה יצא בוצינא דקרדינותא לבדו, והדינים הגמורים אשר באימא יצאו ומתו הספירות התחתונות. אחר נזדווגו אבא ואימא ונתחברו אוירא דכיא ובוצינא דקרדינותא וביסמו הרחמים את הדינים הגמורים, ויצאו שבע ספירות תחתונות מתוקנות ומקוימות. עתה שבים ומתחברים אוירא דכיא ובוצינא דקרדינותא, ושבים ומצטרפים הרחמים עם הדינים זה עם זה, ויחדיו נכנסים הם בראש זעיר אנפין כדי להוסיף לו את מוחותיו ולהשלים לו את בניין ספירותיו.

> והנה אבא הוא **רחמים** והוא מזריע לובן שבו, וזה נקרא **אוירא דכייא**... וחסד עלאה היוצא דרך נתיב לא ידעו עיט נקרא אוירא דכייא... ואימא היא **דינין**, ולפיכך גניז בה **בוצינא דקרדינותא** שרש הדינין, ומזרעת אודם שבה, והיא ניצוצא תקיפא. וכאשר **מתחברים אבא ואימא** יחד, נכלל חסד עלאה שבאב שרש הרחמים עם ניצוצא שרש הדינין, **ונכללים זה בזה** ויוצאה הגלגלת של זעיר אפין.[11]

על תיקון הגלגלת של זעיר אנפין למד האר״י ממאמר אדרא זוטא: ׳עד דאתתקן עתיקא קדישא ונפיק אומנא לאומנותיה... לבתר נפיק אומנא לאומנותיה ואתתקן בדכר ונוקבא, והני זיקין אתדעכו ומיתו והשתא אתקיים כלא, מבוצינא דקרדינותא נפק ניצוצא פטישא חזקא תקיפא דבטש ואפיק זיקין לעלמין קדמאי, ומתערבי באוירא דכיא ואתבסמו דא בדא כד אתחברו אבא ואימא, והדהוא אב הוא רוחא דגניז בעתיק יומין וביה אתגניז האי אוירא ואכליל לניצוצא דנפיק מבוצינא דקרדינותא דגניז במעוי דאימא, וכד אתחברו תרווייהו ואתכלילו דא בדא נפיק גולגלתא חד תקיפא׳ (זוהר ח״ג רצב ע״ב). ממאמר זה למד האר״י כי חיבור הזכר, שממנו יוצאים הרחמים, עם הנקבה, שממנה יוצאים הדינים, הוא תיקונם וביסומם של הדינים. שהרי תחילה לא עמדו אבא ואימא פנים בפנים, בוצינא דקרדינותא עמד לבדו והדינים התקיפים יצאו לבדם, ועל כן מתו המלכים. עתה עומדים אבא ואימא פנים בפנים ומזדווגים כזכר ונקבה, אוירא דכיא מתחבר עם בוצינא דקרדינותא, הרחמים מבסמים את הדינים, וזעיר אנפין יוצא מתוקן.

> והשתא אתי לפרושי היכי אתעביד גלגלתא שניה דזעיר אנפין. ואמר דנפק **מבוצינא דקרדינותא**, שהיא שרש הדינין כדפרישית, ניצוצא תקיפא כפטיש חזק, ובטש והוציא ניצוצות לעולמות הראשונים ונתערבו **באוירא דכייא, ונתבסמו הניצוצות** אלו עם אלו. וזה הביסום היה **כשנתחברו אבא ואימא** להוציא זעיר אנפין.[12]
> ואב זה הוא רוח דגניז בעתיק יומין, והיה גנוז בו זה **אוירא דכייא**. וכלל זה הניצוץ היוצא **מבוצינא דקרדינותא** הגנוז במעי האם, ונכלל בתוך אוירא דכייא. וכאשר **נתחברו**

11 שם, עמ׳ 953.

12 שם, עמ׳ 951.

אבא ואימא ונכללו הניצוץ והאוירא דכייא זה בזה, יצאה **גלגלתא תקיפא דזעיר אפין**.[13]

המוחין הם תרין עטרין הנמשכים מאבא ואימא אל זעיר אנפין ונוקביה. על אלה למד האר״י משני מאמרים באדרא זוטא: ׳מאי ירותא, דא **עטרין** דהוו גניזין בגווייהו ואחסינו לבן דא, מסטרא דאבוי הוה גניז בגוויה חד עטרא דאקרי חסד ומסטרא דאימא חד עטרא דאקרי גבורה, וכלהו מתעטרין ברישיה ואחיד לון׳ (זוהר ח״ג רצא ע״א);[14] ׳בחללא דגולגלתא נהירין תלת נהירין, ואי תימא תלת ארבע אינון, כמה דאמינא **אחסנתא דאבוי ואמיה** ותרין גניזין דילהון דמעטרן כלהו ברישיה׳ (זוהר ח״ג רצב ע״ב). אחסנתא דאבוי ואימיה, הנקראים גם תרין עטרין, הם שלמות חיבורם של הרחמים עם הדינים — תחילה היו רחמים לעצמם ודינים גמורים לעצמם, אחר נתקנה האצילות ונתחברו רחמים עם הדינים וביסמו אותם, ואחר מזדווגים אבא ואימא ומולידים מוחין של חסד וגבורה, שהם חיבור שלם של רחמים ודינים יחד.

וזהו ענין אתפשט בסטרוי ונפקי מבועין ונחלין שבתוך הבינה, וירית ההוא בן **אחסנתא דאבוי ואימיה**, הם **תרין עטרין** דהוו גניזין באבא ואימא והשתא ירית לון כדאיתא באדרא זוטא... והענין הוא כי סדר אצילות ת״ת למטה מחסד וגבורה, ועל ידי **זווג** זה יורש את אביו ואת אמו לעלות למעלה על חסד וגבורה, בסוד שרשם הגנוז בהם **עיטרא** דאקרי **חסד ועיטרא** דאקרי **גבורה**.[15]

מוחין דזעיר אנפין הם עטרא דחסד ועטרא דגבורה. תרין עטרין אלה הם חמישה חסדים וחמש גבורות. חמשת החסדים נמשכים בזעיר אנפין, וחמש הגבורות נמשכות בנוקבא. זיווג זעיר אנפין ונוקביה משמעו חיבור חמשת החסדים עם חמש הגבורות כדי להוציא נשמות לנבראים. כשם שנזדווגו חכמה ובינה להוציא נשמה לזעיר אנפין, כך מזדווג זעיר אנפין עם נוקביה כדי להוציא נשמות לנבראים.

ירצה כי אימא עלאה הוציאה עוד **חמש גבורות**, שהם סוד מנצפ״ך, לשמור את השושנה התחתונה שיצתה מאחורי... והנה כל חמשה גבורות אלו נכללו בסוד נקודה אמצעית של שושנה זו החיצונה, והיא נקודת ציון... אחר שנמשכו חמשה גבורות אלו ונכללו כולם בסוד נקודת ציון שבה, נכללו **ה׳ חסדים** שבזכר באבר הקדוש על ידי האור **הנמשך** מן חסד עלאה ונכנס בנקודת ציון, ואפיק בה זרעא זרע קודש **הנמשך** מן המוח סוד חכמה **להוציא נשמות קדושות** לעולם.[16]

13 שם, עמ׳ 952.

14 על פי הנוסח הנדפס במנטובה שי״ח. נוסח זה שונה בדפוס קושטא תצ״ו על פי דברי האר״י, כמתואר לעיל סעיף קל.

15 פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 996.

16 פירוש זוהר ח״א א ע״א, ד״ה כשושנה בין החוחים (נוסח א), נדפס בשער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף ג ע״ג.

התיקון השלם של האצילות הוא אפוא חיבור גמור ושלם של זכר ונקבה. זיווג אבא עם אימא, זיווג זעיר אנפין עם נוקבא, חיבור אוירא דכיא עם בוצינא דקרדינותא, חיבור הרחמים עם הדינים, חיבור החסדים עם הגבורות, חיבור מין דכורין עם מין נוקבין. כל אלה מוציאים וממשיכים נשמות – נשמה לזעיר אנפין ולנוקביה, נשמות לנבראים.

א תיקון האור והלבושים

ראינו, בסעיף הקודם, כיצד נתקנת האצילות בהוספת לבושים. עוד נתקנת האצילות בהוספת תיקוני שערות.

אריך אנפין נתקן בתוספת של תיקוני השערות, הם י״ג נימי השערות שדרכם הוא מאיר לזעיר אנפין. שתי האדרות מפרטות את תיקוני השערות. ׳עתיקא סתימאה דכלא, י״ג נימין דשערין קיימי מהאי סטרא ומהאי סטרא דגולגלתא... בפלגותא דשערי אזיל חד ארחא דנהי׳ למאתן ושבעין עלמין, ומניה נהיר ארחא דנהרין ביה צדיקייא לעלמא דאתי... ומניה ארחא דאתפרשא לשית מאה ותליסר אורחין דפליג בזעיר אפין׳ (אדרא רבא, זוהר ח״ג קכט ע״א), ׳חד ארחא דנהיר בפלגותא דשערי דנפקי ממוחא הוא ארחא דנהרין ביה צדיקייא לעלמא דאתי... ומהאי ארחא מתנהרין כל שאר ארחין דתליין בזעיר אנפין׳ (אדרא זוטא, זוהר ח״ג רפח ע״ב). האר״י מצטט שורות אלו, ומפרש את י״ג תיקוני השערות כדוגמת שבעת תיקוני גלגלתא – תיקוני השערות מלבישים את האור העליון ומעלימים אותו כדי שהוא יוכל להאיר אל הספירות התחתונות.

> כי **השערות להעלים האור העליון** נעשו, כדי **שיתלבש** בשערות ויאיר למטה, כי לא היה באפשר **לקבל אורו** אם לא דרך **שערות** אלו.[17]

האר״י מדמה את השערות היוצאות מאריך אנפין ל׳נקבים קטנים׳, שבהם מתמעט האור בעוברו דרכם.

> והנה אחר הראש השלישי נסתם **העצמות העליון** בקרומא דאוירא, ויורד **האור** דרך **השערות** כאור השמש **העובר** דרך **נקבים קטנים**.[18]

לכל התיקונים הללו – תיקוני גלגלתא ותיקוני השערות – שתי תכונות משותפות:

א. תיקונים אלה הם לבושים לאור העליון.

ב. תיקונים אלה מעלימים וממעטים את האור העליון.

•

17 פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 977.

18 שם, עמ׳ 986.

ראינו כיצד הספירות נתקנות בתוספת של שערות הממעטות את האור העליון העובר דרכן, וכך אפשר להשיגו. על כך הוסיף האר״י כי האור מתלבש ומתמעט בעוברו דרך שלושת הראשים של האצילות.

> שאין **האור והעצמות** היורד למטה מג׳ ראשים מתדבק בהם בלי לבוש, אלא **מתלבש** בראשים האלו ומאיר להם על ידם ועל ידי **השערות**.[19]

העלמת האור נעשית בהדרגה, עד שהיא מגעת לראש השלישי, חכמה סתימאה, שהוא המסך המבדיל בין האור העליון ובין הרוצים לראותו ולהשיגו.

> אין כל הראשים שוים, כי הראש הראשון שם מקום העצמות והשרש, והראש השני ירד מאת פניו ואינו עומד נגד האור ממש, והרי זה דומה לאור השמש אשר עומד נגדו אורו מבהיק ולא יוכל להסתכל בו, וכאשר **יתרחק** משם **יתמעט אורו וישיגהו**, כן הדבר הזה כי הריחוק ממעט אורו אעפ״י שאין מסך מבדיל. והראש השלישי הוא תיקוני דעתיקא והוא **המסך** המבדיל, ולפיכך נקראת חכמה סתימאה דלא מתפתחא, ובה קרומא דאוירא דאזדכך וסתים, **והאור מתמעט** בה להיותו בא דרך הראש השני ונתרחק עוד.[19]

המסך הסתום מעכב בעד מעבר האור, ועל כן מכה האור העליון במסך ומוציא ניצוצות של אור ממנו. ניצוצות אלו הם מקורם של תיקוני דיקנא שנוספים לאצילות.

> וזו נקראת פרסא ופרוכת, ומפני היותה סתומה **הכה** האור העליון בה ונתפרש לי״ב **ניצוצות**, כי כאשר יכה השמש במראה מלוטשה אחרי שאין לו מקום לעבור **יצאו** ממנו ניצוצות לכאן ולכאן אעפ״י שהאור אחד. ואלו הי״ב ניצוצות והאור הכולל להם, י״ג... ומהם נמשכו י״ג תקוני דיקנא, ונתפשטו למטה לאבא ואימא, והוא **העצמות** היורד דרך מזלא **מהשערות** שבו.[20]

האצילות נתקנת אפוא בפעולות אחדות: מעבר האור דרך תלת רישין, התלבשות האור בתיקוני גלגלתא, הכאת האור העליון במסך המבדיל שבחכמה סתימאה והתנוצצותם של תיקוני השערות. לכל אלה תכלית אחת: התעלמות האור העליון והתגלותו במידה מועטת, היא המידה שהנבראים יכולים להשיג.

דברים מעטים כתב כאן האר״י על התגלות האור העליון ועל יציאת האורות מן הספירות החוצה, ועל כן קשה לדייק בהם כדי להבינם כל צורכם. בדברי האר״י לתלמידיו, להלן סעיפים קנו–קנז, הוא ירחיב ויפרט את עניינם של אורות אלה, ומן האמור שם נוכל להקיש וללמוד על האמור הנה.

•

19 שם, עמ׳ 984.

20 שם, עמ׳ 985.

עוד כתב האר״י כי מוחין עוברים דרך שערות הראש העליון אל זעיר אנפין.

> ואמנם **המח** היוצא מהחכמה אין לו התפשטות רק עד מוחא, והתפשטותו על ידי **שערות הראש העליון**, כי על ידו נתפשט לל״ב נתיבות. וזה הוא כי האור **עובר** מהשערות העליונים דרך השערות התחתונים **למוח** זעיר אפין, וכדאמרינן באדרא רבא, ונהיר ונגיד בהנהו **נימין לנימין** דזעיר אפין, ומהאי מתתקן מוחיה וכדין נגיד ההוא מוחא לל״ב שבילין, עכ״ל. וזה יורה על מיעוט אור מאד לרוב העלמה.[21]

אלו הן השורות המעטות שהגיעו אלינו מכתיבת האר״י בעצמו על אודות מעבר המוחין דרך שערות הראש. דברי האר״י כאן אינם ברורים כל צורכם, והם עתידים להתבהר בדרושים שיורה לתלמידיו. בדרושים אלה עתיד האר״י לצטט את מאמר הזוהר הנזכר כאן וללמוד ממנו על המוחין המקיפים המגיעים דרך שערות הראש אל זעיר אנפין ומתנוצצים ממנו, כפי שיתבאר להלן סעיפים קנו–קנז.

שתי בחינות

מכל אלה עולה כי האצילות נתקנת בתוספת של הארות. את ההארות הנוספות שנה האר״י בשני אופנים:

ש מעשה התיקון מחבר את אבא עם אימא, והוא מוסיף באצילות את המוחין. הכיצד? זיווג אבא עם אימא מוליד שפע של מוחין, והוא נמשך אל זעיר אנפין ונוקביה. שפע המוחין מתקן תיקון גמור את הדינים שבאצילות, כי בו מתחברים הרחמים עם הדינים חיבור גמור.
הכיצד? שפע המוחין יוצא מחיבורם של אוירא דכיא ובוצינא דקרדינותא שבאבא ואימא, שהם יסודם של הרחמים והדינים. המוחין הנכנסים בזעיר אנפין ונוקביה הם צירוף של חסד עם גבורה, שהם רחמים ודינים מתוקנים ומבוסמים. המשכת שפע המוחין היא אפוא תכליתו של מעשה התיקון – חיבור גמור ושלם של הרחמים עם הדינים המבוררים שאין כל פגם בהם. השפע הנולד מזיווג הספירות הוא שפע הנשמה, והוא ממלא את הספירות התחתונות כנשמה הממלאת את הגוף. גם זעיר אנפין מזדווג עם נוקבא, ומזיווג זה יוצאות הנשמות אל הנבראים.

א בעת תיקון האצילות נוספים לאריך אנפין תיקוני שערות. האור העליון עובר דרכן כאור העובר דרך נקבים קטנים, וכך הוא מתמעט.
מעשה התיקון מחבר את אריך אנפין עם זעיר אנפין, והוא מוסיף באצילות את תיקוני גלגלתא ואת תיקוני השערות ואת המוחין העוברים דרך השערות וניתנים לספירות התחתונות.
הכיצד? האור העליון מכה בחכמה סתימאה, שהוא הראש השלישי מתלת רישין, והוא מסך הבא להעלים את האור העליון. הכאת האור העליון בחכמה סתימאה מוציאה ניצוצות של אור,

21 שם, עמ׳ 993.

שמהם נאצלים תיקוני הדיקנא. גם שאר תיקוני השערות יוצאים מחכמה סתימאה. כל אלו האורות הם אורות שנתמעטו ונתרחקו ממקורם, ועל כן יכולים הם להתגלות אל הספירות התחתונות. כל אלו התיקונים – תיקוני גלגלתא, תיקוני שערות, מלבושים וניצוצות אור – מביאים להתגלות האור העליון וליציאתו החוצה.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן.

ש
דינים
זכר ונקבה
זיווג
זיווג חכמה ובינה · זיווג אבא ואימא · חיבור אבא ואימא
רחמים גמורים · רחמים ודינים
ביסום
אוירא דכיא ובוצינא דקרדינותא · לובן ואודם
עיבור · הולדה · יניקה · גדלות
המשכה
מוחין · אחסנתא דאבוי ואימיה
תרין עטרין · עטרא דחסד ועטרא דגבורה · חמישה חסדים וחמש גבורות
נשמה · הוצאת נשמה

א
שערות · נימין
מלבושים
נקבים קטנים
מסך
עצמות עליון · אור עליון
התלבשות · העלמה · התרחקות
התמעטות האור
הכאה
יציאת אור · ניצוצות אור
השגת האור

[קמט] דמות אדם

תיארנו את תיקונה של האצילות, על פי שתי בחינותיה. כל ההארות, הנוספות לאצילות בעת תיקונה, מצטיירות בדמות אדם. כלל זה נכון על פי שתי בחינותיה של האצילות.

ש תיקון הנשמה

האצילות נתקנת בתוספת של מוחין, כמבואר לעיל סעיף קמח. מוחין אלה נעשים נשמה לזעיר אנפין. המוחין מתפשטים בתוך זעיר אנפין, וממלאים אותו כנשמה הממלאה את הגוף.

> ודע דזעיר אפין... ונאצל **מזווג חכמה ובינה**, ואחר אצילותו נעשים לו **מוחות** אלו... וכאשר מתחברים ונכללים זה בזה נעשה מוח שלישי הכולל שתיהם, והוא דעת. והנה מוח זה השלישי נעשה בסוד **הזווג** להמציא **נשמה** לשש קצוות כדרך הזווג העליון שהוא להמציא נשמות, ולפיכך עייל לגו בגו גופא ומלייא לאדרין ואכסדראין בסוד הנשמה הממלאה את כל הגוף והיא בחדרי חדרים.[22]

מוחין אלו הם גם המקור להוצאת נשמות אדם לנבראים.

> ירצה כי אימא עלאה הוציאה עוד **חמש גבורות**... נכללו **ה' חסדים** שבזכר באבר הקדוש על ידי האור הנמשך מן חסד עלאה... ואפיק בה זרעא זרע קודש **הנמשך** מן המוח סוד חכמה להוציא **נשמות קדושות** לעולם.[23]

האר"י קרא במפורש למוחין בשם 'דמות אדם'. הצטיירות המוחין בדמות אדם היא תיקונה של האצילות.

> ושני **מוחות** אלו **בהמשכם** ליכנס לזעיר אפין, טרם יכנסו מתחברין בסוד **זווג**, כי המשך שני מוחות אלו הם תיקון חכמה ובינה, **והתיקון** הוא היות להם **דמות אדם**, רישא וגופא ודרועין ושוקין וברית קדש.[24]

א תיקון הפנים

האצילות נתקנת בתוספת של שבעת תיקוני גלגלתא, כמבואר לעיל סעיף קמז. תיקונים אלה הם: גלגלת, טל, קרום, שערות, מצח, עין, חוטם. כל התיקונים הללו מהווים יחד 'פנים', והם לבוש לראש האצילות.

> ועוד כי **הפנים** נתקנו בפה וחוטם ועינים. והפנים עצמם הם **לבוש**, כי עודפים על עובי העורף וזהו תיקונם. מה שאין כן בעורף, דלא אתתקן אלא על ידי **שערות** אלו שהם מכסין אותו.[25]

האר"י קורא כאן לפנים בשם 'לבוש'. הלבוש הוא עיקרו של התיקון – הוא בא להעלים את האור העליון כדי שהנבראים יוכלו להשיגו, כמבואר לעיל סעיף קמח.

22 שם, עמ' 988.

23 פירוש זוהר ח"א א ע"א, ד"ה כשושנה בין החוחים (נוסח א), נדפס בשער מאמרי רשב"י, דפוס 876, דף ג ע"ג.

24 פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ' 989.

25 שם, עמ' 978.

שתי בחינות

משורות מעטות אלה עולה כי האצילות נתקנת בדמות אדם.

ש המוחין, הנוספים באצילות בעת תיקונה, הם **נשמה**.

א תיקוני גלגלתא ושערות, הנוספים באצילות בעת תיקונה, הם **פנים**.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן.

ש זיווג חכמה ובינה
המשכה
מוחין
חמישה חסדים
נשמה · נשמה קדושה

א שערות
פנים
לבושים

אלו הן השורות המעטות שמצאנו בכתבי האר״י עצמו על אודות דמות אדם שבה נתקנת האצילות. דברים נוספים על דמות אדם באצילות יאמר האר״י לתלמידיו, כמובא להלן סעיף קנח.

[קנ] מהלך ההאצלה

תיארנו את מהלך ההאצלה על פי כתבי האר״י עצמו ומצאנו בו שתי בחינות שלמות. כל אחת משתי הבחינות מפרשת את האצילות כולה מראשה לסופה.

ש שני יסודות לאצילות: **רחמים ודינים**. לשני אלה מצטרפים החסדים והגבורות, הימין והשמאל, הזכר והנקבה.
תחילה היו **הדינים קשים ותקיפים**, ולא היה חיבור בין הרחמים ובין הדינים. על כן נתקלקלו הספירות התחתונות.
אחר **נתבררו ונתבסמו** הדינים. הרחמים **מזדווגים** עם הדינים המבוררים, והספירות התחתונות יוצאות מתוקנות.
הרחמים **מזדווגים** עם הדינים בשלמות, ומוסיפים **מוחין** של **חסדים וגבורות** בספירות התחתונות.
המוחין הנוספים באצילות הם בדמות **נשמה**.

א שני יסודות לאצילות: **אור עליון וספירות**. לשני אלה מצטרפים האור העליון והלבושים־המסכים, העליון והתחתון.
תחילה היו **הספירות בלי לבושים**, ולא היה חיבור בין האור העליון ובין הכלים. על כן נתקלקלו הספירות התחתונות.
אחר נשתכללו **הספירות בלבושים**, הם תיקוני גלגלתא והשערות והמסכים. אור העצמות **מתלבש** בספירות, ואור מועט מתגלה ממנו אל הספירות התחתונות ומתקן אותן. האור העליון **מכה** בספירות ובמסכים, ומהם **מתנוצצים** אורות מועטים המתגלים אל הספירות התחתונות.
אור העצמות מוסיף **מוחין** שעוברים דרך **השערות** העליונות וכך הם מתמעטים.
תיקוני גלגלתא ושערות הנוספים באצילות הם בדמות **פנים**.

•

עיון בתוכנן של שתי הבחינות יגלה כי הן מתאימות ומקבילות זו לזו, וכי ביסוד שתיהן נמצא מהלך האצלה אחד משותף.

א. שני יסודות לאצילות: יסוד שלם ויסוד חסר.

ב. תחילה היה פגם ביסוד החסר. משום כך לא התחברו שני היסודות זה עם זה, והספירות התחתונות נתקלקלו.

ג. אחר נתקן היסוד החסר. משום כך התחברו שני היסודות זה עם זה, והספירות התחתונות נתקנו ונתקיימו.

ד. החיבור השלם של שני היסודות מוסיף מוחין ותיקונים לספירות וכך הוא מעצים את היסוד השלם.

ה. החיבור השלם של שני היסודות מתקן את האצילות בדמות אדם.

זהו מהלך ההאצלה המיוחד לקבלת האר״י, ובמשמעותו נדון להלן פרק נ.

[קנא] עוללות

השלמנו את תיאורו של מהלך ההאצלה על פי כתבי האר״י עצמו. עיקרים נוספים נמצאים בכתבים אלה, אך הם נכתבו בקצרה וברמז ולא נתבררו דיים. בדרושים שיאמר האר״י לתלמידיו הוא עתיד להאריך בביאור עיקרים אלו, ומשם הם יובנו כל צורכם. על כן נציג כאן את הדברים הקצרים שכתב האר״י כמות שהם, ולהלן, בפרקים לו–לח, נשוב לעיין בהם בהרחבה על פי הדרושים הארוכים שהוא עתיד להורות לתלמידיו.

ש תיקון הרחמים והדינים

הדינים הגמורים הם סיבת הקלקול באצילות והם ניצוצות שאין בהם ממש, כמבואר לעיל סעיף קמז. על כך הוסיף האר״י כי הדינים הגמורים נזרקו על ידי שורש הדינים שבבינה כניצוצות שנזרקים מפטיש המכה בקורנס.

וניצוצות אלו נזרקו על ידי בוצינא דקרדינותא, שהוא שרש הדינין שהיה גנוז במעי האם, שהיא הבינה דמינה דינין מתערין.[26]

עד שבטש שורש הדינים כפטיש המכה בקורנס **ויוצאין ניצוצות** לכל צד, כן שורש הדינים חלק מלכים אלו לשלש מאות ועשרים ניצוצות, בסוד ל״ב נתיבות כל אחד כלול מעשר.[27]

אחר נתקנת האצילות ומתבררים הדינים הגמורים. הכיצד? מן הדינים הגמורים מתבררים 'ניצוצות הדינין של קדושה', וכל השאר יורדים למטה מן האצילות כפסולת וכקליפה.

ובירר מניצוצות אלו **ניצוצות הדינין של קדושה**, והם ל״ב אלהים שבבראשית מצד הדין של קדושה. וכאשר נבררו ניצוצות הקדושה בסוד ל״ב אלהים כנז', **ירדו שאר הניצוצות למטה**. ושאר ניצוצות אלו הם סוד המלכות שבכל ל״ב נתיבות ראשונים... כי הג' ראשונות והשש קצוות שבכל נתיב ונתיב מהראשונים של הדינים **נברר לצד הקודש**, אמנם המלכות שבכל נתיב ונתיב מהראשונים נעשית **פיסולת למטה**, כי היא אחרונה לכל נתיב ונתיב ולא יכלה להתברר. וזהו והארץ היתה תהו ובהו, כי היא הארץ שבכל נתיב ונתיב. ומנין הניצוצות שנתקנו לפי זה יהיו רח״ף, והשאר שהם ל״ב שהם שארית לתשלום ש״ך מתו, ולא היו יכולים להתקן.[28]

תיקון האצילות מברר את הפסולת שבדינים התקיפים — הקדושה נתבססה ונטהרה, והקליפה נשארה למטה.

יצאו ניצוצות אלו, לפי שהיו דינין תקיפין ובהם מעורבין קליפות, **ונברר הפיסולת** מהם, ומה שהיה יכול להתבסס **נתבסס**, והקליפה נשארה למטה להבדיל בין הקדש ובין החול.[29]

ואם לברות **ולברור** פיסולת מתוך אוכל, כאשר היה בתחילת האצילות, שעלו במחשבה העליונה **הניצוצות**, ואח״כ **נתברר פסולת** מתוך המחשבה, וירדו הקליפות למטה במקומם **והקדושה נתבררה ונטהרה**.[30]

26 שם, עמ' 949.

27 פירוש מדרש הנעלם של רות, נדפס בשער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף סו ע״ב.

28 שם, שם.

29 פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ' 949.

30 פירוש מדרש הנעלם של רות, נדפס בשער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף סה ע״ג.

בירור הניצוצות מחזיר אותם אל האצילות. בירור הניצוצות מלקט אותם ממקומם בתוך הקליפות, ומחזיר אותם אל מקומם הראשון – הקודש שבאצילות.

> **להחזיר** את **ניצוצות הקדושה** שנאבדו תוך עמקי הקליפות, ולהכניסם בתוך הקדש... לכפות זינין בישין **וללקוט** ניצוצות הקדושה אשר נאבדים בהם.[31]

על כל אלה למד האר״י משני מאמרים בספר הזוהר: ׳רישא שירותא דמהימנותא גו מחשבה בטש בוצינא דקרדינותא וסליק גו מחשבה, נצוצין נציצין זריק לתלת מאה ועשרין עיבר, ובריר פסולת מגו מחשבה ואתבריר׳ (זוהר ח״ב רנד ע״ב),[32] ׳עלמין קדמאי אתחרבו ועלמין קדמאי בלא תקונא אתעבידו, וההוא דלא הוה בתקונא אקרי זיקין נצוצין... ועל דא תנינא במתניתא דילן דניצוצא אפיק זיקין בזיקין לתלת מאה ועשרין עיבר... מבוצינא דקרדינותא נפק ניצוצא פטישא חזקא תקיפא דבטש ואפיק זיקין לעלמין קדמאי ומתערבי באוירא דכיא ואתבסמו דא בדא׳ (אדרא זוטא, זוהר ח״ג רצב ע״ב).[32]

א תיקון האור והלבושים

למדנו, לעיל סעיפים קמז–קמח, על התיקונים המלבישים את האור העליון – תיקוני גלגלתא ותיקוני השערות. על כך הוסיף האר״י כי כל התיקונים הללו נעשים במוחא סתימאה. זהו הראש השלישי, כלומר הראש התחתון שבתלת רישין העומדים בראש האצילות: רישא דלא אתיידע, עתיקא קדישא ומוחא סתימאה. משני מאמרים באדרא זוטא: ׳האי עתיקא קדישא אשתכח בתלת רישין וכלילן בחד רישא׳ (זוהר ח״ג רפח ע״ב), ׳ובגין כך עתיקא קדישא אקרי אין, דביה תלייא אין, דכל אינון שערי וכל אינון נימין ממוחא סתימאה תליין׳ (שם), למד האר״י כי כל התיקונים המלבישים את האור העליון נעשים בראש השלישי שבתלת רישין, הוא מוחא סתימאה, ולא בשני הראשים העליונים.

> הנה מבואר דעתיקא קדישא שם כולל לשלשה ראשים העליונים... דבתרין רישין ליכא תיקונא כלל, אבל ברישא תליתאה הוא דאיכא תקונין, והוא כללא דכולהו **תקונין** בין תקוני גלגלתא בין תקוני דיקנא, והוא כלל כל הנאצלים ממנו ולמטה.[33]
>
> וקאמר דבהאי עתיקא אין שם אלא רישא בלחודוי בלא שערות ודיקנא, לפי שהוא הראש לכל הראשים וממנה נמשך לראש השני, והוא כתרא עלאה מבלי שערות... כי כל **השערות** וכל **הנימין** לא תליין אלא ממוחא סתימאה בלחוד, ואין למעלה לא נימין ולא שערות.[34]

31 שם, שם.

32 על פי הנוסח הנדפס במנטובה שי״ח.

33 פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 981.

34 שם, עמ׳ 984.

מה ההבדל בין הראש השלישי ובין שני הראשים העליונים? הראש השלישי הוא הראש שבו נכללים יחד העצמות והכלים.

> והנה הראש הראשון שרש העצמות, והראש השני שרש הכלים, כי כל האצילות יש בו עצמות וכלים וגוף ונשמה, והראש השלישי נכללו בו **עצמות וכלים**, וזהו תיקונא דעתיקא בראש זה השלישי.[35]

מכאן מתבקשת המסקנה כי תיקוני גלגלתא ושערות הם גמר בניינם של הכלים. תיקוני גלגלתא ושערות נעשו רק במקום שהאור והכלים נמצאים יחד, ותכלית אחת לאלה וגם לאלה – התגלות האור על ידי העלמתו והמעטתו. אמור מעתה, תחילה יצאו כלי האצילות כשאינם שלמים, ועל כן לא יכלו לגלות את האור. אחר נתקנו הכלים בתוספת של תיקוני גלגלתא ושערות ונגמר בניינם, ואז יכולים הם לגלות את האור העליון על ידי העלמתו.

35 שם, עמ׳ 985.

פרק שלושים וחמישה

תכלית האצילות על פי כתבי האר״י

בפרק הקודם תיארנו את מהלך ההאצלה על פי כתבי האר״י עצמו והבחנו בין שתי הבחינות אשר בו. שתי הבחינות מפרשות, כל אחת על פי דרכה, את מהלך ההאצלה כולו: הקלקול, התיקון וגמר התיקון. אחר שתיארנו את מהלך ההאצלה בכל פרטיו צריכים אנו לבקש את משמעותו: מה היא תכליתה של האצילות? מה היא משמעותו של תיקון האצילות? מה הם המוחין? מה הם תיקוני גלגלתא והשערות? לשם מה הם נוספים לאצילות וכיצד הם מתקנים אותה? כדי לענות על כל השאלות הללו נביא דברים נוספים שכתב האר״י על תיקונה של האצילות ונדון בהם ובמשמעותם.

[קנב] תכלית התיקון

שתי הבחינות מתוות שתי תכליות לתיקונה של האצילות. כשם שפירש האר״י בכתביו כיצד נתקנת האצילות כך פירש בהם גם את תכליתו של התיקון ואת משמעותה של ההאצלה כולה. נביא עתה את הדברים שהאר״י כתב על תכליתו של התיקון, כל בחינה על פי דרכה ומהלכה.

ש המשכת השפע

האצילות נתקנת בתוספת של מוחין, כמבואר לעיל סעיף קמח. על משמעותם של המוחין נוכל ללמוד מדברי האר״י המיישבים סתירה בין שני מאמרים בספרי הזוהר.

תחילה מביא האר״י מאמרי זוהר המורים כי יש שני סוגי זיווגים באצילות — זיווג חכמה ובינה הוא זיווג שנעשה תמיד, ואילו זיווג תפארת ומלכות הוא זיווג שנעשה רק לפרקים: ׳ר״ש אמר כלא שפיר, אבל רזא דמלה אכלו רעים דעילא שתו ושכרו דודים לתתא. אמר ליה ר׳ אלעזר, מאן אינון לעילא ומאן אינון לתתא, אמר ליה יאות שאילתא, דא אתר עלאה דאינון באחדותא בחדוותא דלא מתפרשין לעלמין אלין אקרון רעים, הה״ד ונהר יוצא מעדן, ועדן והוא נהר לא מתפרשן לעלמין ואשתכחו לעלמין ברעותא באחדותא בחדוותא. שתו ושכרו דודים, אלין אינון

לתתא דאקרון דודים לזמנין ידיען... אינון דתאבין דא לדא ולא משתכחין תדיר אקרי דודים, ואינון דמשתכחי תדיר ולא מתכסיין ולא מתפרשן דא מן דא אקרו רעים, וע״ד אלין דודים ואלין רעים, אלין ברעותא באחדותא תדיר ואלין בתיאובתא לזמנין, ודא הוא שלימותא דכלא בגין דתתברכא כ״י וכדין חדוותא בכלהו עלמין׳ (זוהר ח״ג ד ע״א); ׳תקונא קדמאה דגלי ואמר הנך יפה רעיתי מהאי הוא, ותקונא תניינא אקרי כלה דאקרי נוקבא דלתתא... וה״א בתראה אקרי כלה לזמנין ידיעין לזמנין סגיאין, דהא זמנין סגיאין אינון דדכורא לא אתחבר עמה ואסתלק מנה... אבל האי אימא לא אפסיק רעותא דתרוייהו לעלמין, בחד נפקין בחד שריין, לא אפסיק דא מן דא ולא אסתלק דא מן דא׳ (אדרא זוטא, זוהר ח״ג רצ ע״ב); ׳כד מתחברן יו״ד בה״א כדין כתיב ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן, ולא תימא כד מתחברן אלא מתחברן ודאי׳ (זוהר ח״א צה ע״ב).

האר״י מצטט מאמרים אלה ושואל על מהותו של הזיווג המתמיד של חכמה ובינה.

> הנה **הזווג** נמצא בארבעה ספירות לבד, והם חכמה ובינה ת״ת ומלכות, ונמצא לרשב״י ע״ה הפרש גדול בין זווג לזווג, כי חכמה ובינה לא מתפרשן לעלמין משא״כ בת״ת ומלכות. וצריכין אנו לדעת מפני מה **זווג חכמה ובינה תדירי ואין כן בזווג ת״ת ומלכות.** ועוד לעיקר הענין, מה הוא הזווג של חכמה ובינה ומה הויה היא מתחדשת ממנו, כי בשלמא זווג ת״ת ומלכות נותן **נשמה** לעם בני ישראל, כדכתיב ונשמות אני עשיתי, אבל זווג חכמה ובינה מה יתן ומה יוסיף.[1]

על כך ענה האר״י כי שני זיווגים יש באצילות, והפרש גדול יש ביניהם. הזיווג האחד, זיווג חכמה ובינה שנעשה תמיד, מחיה את העולמות והמלאכים ומקיים אותם. הזיווג השני, זיווג תפארת ומלכות שנעשה לפרקים, מוציא נשמות.

> והנראה אלינו בזה הוא, כי שני מיני זווגים אלו צריכים להוות מלאכים ורוחין קדישין ולהיות נשמות לעליונים ולתחתונים. ועל ידי **זווג חכמה ובינה מתהוין מלאכים** ורוחין קדישין, ומתהווין נשמות המלאכים העליונים, ואין כונתינו נשמות ממש כי אם **חיותם** והוא האור השופע בהם להחיותם, וכמו שאמרו ואתה מחיה את כולם, מחיה לכולם. וזה **תמידי**, כמ״ש בזוהר... ת״ח כל אינון מלאכים דלעילא... ולפיכך לא מתפרשן לעלמין, כי הם צריכים לתת מחיה ומזון לעליונים לעולם ועד ולהיות מלאכים חדשים לבקרים. האמנם **זווג ת״ת ומלכות להיות נשמות לתחתונים, וזה לפרקים** ולעתים מזומנים.[2]

אלא שבתיקוני זוהר נאמר אחרת: ׳כגון דהאי אומאה לא אבא בעיר, לא אבא בירושלים של מטה וכו׳ עד די׳ בה״,[3] ׳לא אבא בירושלים של מעלה וכו׳, לא ייעול יו״ד בה׳ עילאה דאיהי

1 פירוש אדרא זוטא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1010.

2 שם, שם, עמ׳ 1010–1011.

3 תיקוני זוהר, תיקון סט, מנטובה שי״ח, דף קטו ע״ב (על פי תענית ה ע״א).

ירושלם דלעילא, עד דיעול ו׳ בה׳ דאיהו ירושלם דלתתא׳.[4] על פי מאמר זה בזמן שישראל אינם עושים רצונו של מקום אין זיווג של חכמה עם בינה, ומכאן עולה כי זיווג חכמה ובינה אינו נעשה תמיד. כדי ליישב סתירה זו מחדש האר״י כי שני זיווגים יש באבא ואימא – זיווג לחיות העולמות והמלאכים שנעשה תמיד, וזיווג להוצאת הנשמות שנעשה לפרקים. בכך מתיישבת הסתירה בין שני המאמרים: דברי הזוהר כי זיווג אבא ואימא הוא זיווג מתמיד נתכוונו לזיווג שממנו נובעת חיות העולמות והמלאכים, ואילו דברי תיקוני הזוהר כי זיווג אבא ואימא יכול להיפסק בשעת החורבן נתכוונו לזיווג שממנו יוצאת הנשמות.

> כי זווג חכמה ובינה הוא צריך לעליונים ולתחתונים, מש״כ בת״ת ומלכות שאינו כי אם להוות נשמות לתחתונים. ועם זה נעלה לנו תירוץ למה שנמצא בתקונין, שנשבע השי״ת שלא יכנס בירושלים של מעלה עד שיכנס בירושלים של מטה, ובכמה מקומות נזכר שם דאתתרכת אימא עלאה,[5] וכיוצא בדברים אלו. והענין הוא כי להנחיל עטרות לבנים לייחדם לשיתייחדו חסר בעו״ה בזמן הגלות. וזמ״ש אימא עלאה, כי בערך שהיא אימא להנחיל לבניה אתתרכת, כי אינה מזדווגת להנחיל עטרות אל הבנים לייחדם... ונמצינו למדים שזווג חכמה ובינה לא יחסר תמיד, אלא שבזמן הגלות אינו זווג שלם, כי אינו לצורך הבנים ואינו כל כך משובח כדי שיגיע ממנו עטרות אל הבנים כדי שיוכלו להזדווג ולהתייחד, אבל יש זווג לצורך העליונים להחיותם, וזה לא יפסק.[6]

האר״י נטל את מאמר הזוהר, המלמד על ההפרש בין זיווג חכמה ובינה שנעשה תמיד ובין זיווג תפארת ומלכות שנעשה רק לפרקים, ואת מאמר תיקוני הזוהר, המלמד כי זיווג חכמה ובינה יכול להיפסק, ומשניהם הוא למד כי שני מיני שפע נמשכים מן האצילות – שפע לחיות העולמות והמלאכים ושפע להוצאת נשמות. השפע לחיות העולמות והמלאכים נמשך מהזיווג הקבוע של אבא ואימא, הוא הזיווג שנעשה תמיד ואינו נפסק לעולם. השפע להוצאת הנשמות נמשך מהזיווג העתי של אבא ואימא ושל זעיר אנפין ונוקביה, הוא הזיווג שנעשה רק לפרקים.[7]

4 זהו נוסח אחר של המאמר שצוטט בהערה הקודמת, והוא נמצא בתיקוני זוהר שנדפסו בזיטומיר תרכ״ג, דף קז ע״א. נוסח זה היה לפני ר׳ משה קורדובירו, פרדס רמונים, שער ח, פרק יג, ומכאן שהיה גם לפני האר״י.

5 תיקוני זוהר, תיקון ו, מנטובה שי״ח, דף יז ע״ב.

6 פירוש אדרא זוטא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1011.

7 כדברים האלה כתב האר״י גם בפירוש זוהר ח״ב קסו ע״ב: ׳אבל האי אימא לא אפסיק רעותא דתרויהו לעלמין בחד נפקין בחד שריין, לא אפסיק דא מן דא ולא אסתלק דא מן דא. פירוש... וזהו בחד נפקין שקולין, ושוין זה כזה, ולא גבוה אחד מחבירו כזעיר אפין ונוקביה, וגם אחר האצילות כחד שריין, ולא כזעיר אפין מנוקביה שנתטרדה ממנו אח״כ וירדה למטה. לא אפסיק דא מן דא מלהזדווג כדרך זעיר אפין ונוקביה, שאף בשעת שלום אין זווגם אלא לפרקים ולא תמידי. ולא אסתלק דא מן דא בשעת הגלות, כדרך שמסתלק זעיר אפין מנוקביה׳ (נדפס בשער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף כב ע״ג).

חידוש גדול חידש כאן האר״י: שני זיווגים יש באבא ואימא, ושני שפעים הנמשכים מן האצילות אל הנבראים נובעים מהם. מה משמעותם של שני הזיווגים ושל שני השפעים? על כך למד האר״י ממאמר הזוהר: ׳ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. האי נהרא אתפשט בסטרוי בשעתא דמזדווגי עמי׳ בזווגא שלים האי עדן בההוא נתיב דלא אתידע לעילא ותתא, כד״א נתיב לא ידעו עיט, ואשתכחו ברעותא דלא מתפרשן תדירא חד מחד, כדין נפקין מבועין ונחלין ומעטרי לבן קדישא בכל אינון כתרין, כדין כתיב בעטרה שעטרה לו אמו. ובההיא שעתא ירית ההוא בן אחסנתא דאבוי ואימיה, כדין הוא אשתעשע בההוא ענוגא ותפנוקא. ותאנא בשעתא דמלכא עלאה בתפנוקי מלכין יתיב בעטרוי, כדין כתיב עד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו, דא יסוד דאפיק ברכאן לאזדווגא מלכא קדישא במטרוניתא, וכדין אתייהבון ברכאן בכולהו עלמין ונפקין ומתברכן עלאין ותתאין׳ (זוהר ח״ג סא ע״ב).

> תפלת האדם המתכוון בה כראוי היא למעלה בעומק העליון בסוד נקודת ציון, ושם חביון ברית קודש עלאה. ומשם **נמשכין** שני מיני **שפע** על ידי **הזווג העליון**, אם **שפע ברכה וחירות**, וזמ״ש דמתמן נגדי כל ברכאן, ואם **שפע חיות וקיום והעמדה** לספירות ולכל הנמצאים בסוד ואתה מחיה את כולם, כי הנה המלאכים אם יפסק מהם השפע העליון כרגע לא יוכלו לעמוד... ולשפע שני זה אמר, ומתמן נפקא לקיימא כולא. ושני שפעים אלה נעשים על ידי זווג העליון, וכאשר יחסר מהם דהיינו שפע הברכה לא יקרא **זווג שלם**... הנה עלה בידינו **שהזווג השלם** הוא **לברכה וחירו** ולאפקא מבועין ונחלין, וזה חסר בזמן החרבן, אמנם יש **זווג תמידי להעמידם על עמדם**.[8]

שני הזיווגים של אבא ואימא ושני השפעים הנובעים מהם נקראים כאן בשמות חדשים. הזיווג הקבוע של אבא ואימא נקרא כאן הזיווג שאינו שלם, וממנו נמשך שפע החיות לספירות, למלאכים, לעולמות ולכל הנמצאים. זהו השפע המקיים את הכול, ומבלעדיו אין חיות ואין קיום למציאות כולה, ועל כן הוא הזיווג הקבוע שאינו נפסק לעולם. הזיווג העתי של אבא ואימא נקרא כאן הזיווג השלם, וממנו נמשך שפע הנשמות, הוא שפע הברכה והחירות.

מהו שפע הברכה והחירות? מדוע הזיווג שהוא יוצא ממנו נקרא זיווג שלם? האר״י מצטט שני מאמרים מספר הזוהר אשר מהם למד על עניינו של שפע הברכה והחירות. ספר הזוהר מורה כי שפע של ברכה ושל חירות נמשך מן העומק העליון שבאצילות: ׳צלותא דבר נש דאתכוון בה איהי לעילא לעומקא עלאה, דמתמן נגדי כל ברכאן וכל חירו ומתמן נפקי לקיימא כלא, ועל דא יתיר יו״ד בגין דלא פסיק יו״ד מאתר דא לעלמין, ובגין דא כתיב היושבי בשמים, אחיד לעילא ברזא דחכמתא עלאה ואחיד לתתא דיתיב על כרסיא, דאבהן יתיב על כרסיא דאקרי שמים, ובג״כ היושבי בשמים כתיב׳ (זוהר ח״א רכט ע״א). למאמר זה סמך האר״י מאמר נוסף מספר הזוהר המדבר על שפע של ׳ענוגא ותפנוקא׳ הנמשך אל זעיר אנפין: ׳ונהר יוצא מעדן להשקות

8 פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 995.

את הגן. האי נהרא אתפשט בסטרוי בשעתא דמזדווגי עמי׳ בזווגא שלים האי עדן בההוא נתיב דלא אתידע לעילא ותתא, כד״א נתיב לא ידעו עיט, ואשתכחו ברעותא דלא מתפרשן תדירא חד מחד, כדין נפקין מבועין ונחלין ומעטרי לבן קדישא בכל אינון כתרין, כדין כתיב בעטרה שעטרה לו אמו. ובההיא שעתא ירית ההוא בן אחסנתא דאבוי ואימיה, כדין הוא אשתעשע בההוא ענוגא ותפנוקא. ותאנא בשעתא דמלכא עלאה בתפנוקי מלכין יתיב בעטרוי, כדין כתיב עד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו, דא יסוד דאפיק ברכאן לאזדווגא מלכא קדישא במטרוניתא, וכדין אתייהבון ברכאן בכולהו עלמין ונפקין ומתברכן עלאין ותתאין׳ (זוהר ח״ג סא ע״ב).

האר״י נטל את שני מאמרי הזוהר האלה, וכן את שני המאמרים באדרא זוטא שגם בהם נזכרים הביטויים ׳אחסנתא דאבוי ואימיה׳ ו׳עטרין׳,[9] וצירף את כולם למקום אחד. מכל המאמרים הללו הסיק האר״י כי המוחין הנמשכים מאבא ואימא אל זעיר אנפין הם שפע של ברכה וחירות הממלא את זעיר אנפין ומביא אותו לתפנוקא ולענוגא.

> וכאשר **הזווג שלם** אשתכחו ברעותא, דהיינו הרצון המתגלה במצח ומתפשט עד המזל, אשר על ידו הוא זווג חכמה ובינה... חיבורא דילהון לאפקא בני חיי ומזוני לעלמא דאתי, ומשם נמשכין למלכא קדישא, וכדין כתיב בעטרה שעטרה לו אמו, בסוד ששה קצוותיה המתפשטין ומאירין בו בכל שש קצוותיו. וזהו ענין אתפשט בסטרוי ונפקי מבועין ונחלין שבתוך הבינה, וירית ההוא בן **אחסנתא דאבוי ואימיה**, הם **תרין עטרין** דהוו גניזין באבא ואימא והשתא ירית לון, כדאיתא באדרא זוטא... ונמצאו לבן שני ענינים. אם הארת שש קצוותיו על ידי המבועין והנחלים היוצאין מהנהר, והם שש קצוות הבינה המאירים בשש קצוותיו, וזה יקרא **ברכה** לריבוי בריכות המים הנמשכות מהנהר, ויקרא גם כן **תפנוקא** ותפנוקי מלכים שהם השש קצוות. ואם **אחסנתא דאבוי ואמיה** לרשת מקום חסד וגבורה, בקחתו את שרשם הגנוז למעלה, וזה יקרא **חירו**... ויקרא **ענוגא** כד״א אז תתענג על ה׳, והיינו דאמר התם בפ׳ ויחי כל ברכאן וכל חירו.[10]

כיצד מעניקים המוחין את החירות לזעיר אנפין? האר״י מפרש כי המוחין, שהם תרין עטרין שזעיר אנפין יורש מאבא ומאימא, מעלים את זעיר אנפין ממקומו עד שהוא יורש את מקומם של אבא ואימא. עתה הוא זוכה למעמדם של אבא ואימא, והקליפות אינן יכולות להגיע אליו. סגולת הספירות העליונות, החירות מן הקליפות, מוענקת עתה לזעיר אנפין, והרי הוא בן חורין. זהו גמר תיקון המלכים, כי עתה מתמתקים הדינים לגמרי והקליפות אינן יכולות להגיע אל זעיר אנפין.

> והענין הוא כי סדר אצילות ת״ת למטה מחסד וגבורה, ועל ידי **זווג** זה יורש את אביו ואת אמו לעלות למעלה על חסד וגבורה, בסוד שרשם הגנוז בהם **עיטרא** דאקרי **חסד ועיטרא** דאקרי **גבורה**, ונמצא למעלה מהם, ויונקים משרשיהם הגנוזים בתוך הת״ת

9 שני המאמרים הובאו לעיל סעיף קמח, עמ׳ 1210.

10 פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 996–997.

אשר ירשם עתה מאביו, וירש מקומם. ואז יקרא **בן חורין**, כי אינו משועבד לחסד וגבורה אלא לאבא ואימא, בעלותו למעלה אליהם, ואינן מגיעין שם הקליפות אלא **חירות** בסוד היובל.[11]

נמצינו למדים כי שפע הברכה והחירות הוא שפע המוחין הנמשכים מאבא ואימא אל זעיר אנפין, והוא נמשך מן הזיווג השלם של אבא ואימא.

ההפרש בין שני הזיווגים – השלם ושאינו שלם – מפרש את משמעותו של מהלך ההאצלה מתחילתו לסופו:

תחילה היו דינים קשים. על כן לא היה זיווג של חכמה ובינה, ונתקלקלו הספירות התחתונות באצילות.

אחר נעשה זיווג חכמה ובינה ונתבסמו הדינים. זהו הזיווג הקבוע של חכמה ובינה, והוא בא לתקן את הקלקול שהיה בעת מיתת המלכים. אז לא היו חכמה ובינה פנים בפנים, ואילו עתה הם נתקנים ועומדים פנים בפנים ומתחברים בזיווג שאינו נפסק לעולם. זהו הזיווג שאינו שלם, וממנו נובע השפע המקיים את שבע הספירות התחתונות והמחיה את העולמות, המלאכים והנמצאים כולם.

אחר נעשה הזיווג השלם באצילות. זהו הזיווג העתי של חכמה ובינה ושל תפארת ומלכות, והוא בא להוסיף מוחין בספירות התחתונות. זיווג זה נעשה רק לפרקים, והוא ממלא את זעיר אנפין ונוקביה בשפע של מוחין שהוא שפע של ברכה וחירות. הזיווג השלם מוסיף נשמה בזעיר אנפין ונוקביה, וממנו יוצאות הנשמות אל הנבראים.[12]

•

הבאנו את דברי האר״י על שני הזיווגים באצילות: הזיווג השלם והזיווג שאינו שלם. הזיווג השלם, שממנו המשכת המוחין ושפע הברכה והחירות, איננו קבוע והוא נעשה רק לפרקים. מעתה ראוי לשאול: אימתי נעשה הזיווג השלם? האם בזמנים מוגדרים מראש או בעקבות מעשים מסוימים? על שאלות אלה השיב האר״י בבירור: הזיווג השלם תלוי במעשי האדם ובהנהגתו, ועל כן אינו קבוע. הזיווג השלם ייעשה רק כאשר יעשה האדם את רצון המאציל. רק בעת שיעלה האדם מין נוקבין אל האצילות ייעשה הזיווג השלם ויימשכו המוחין בספירות התחתונות. שפע המוחין, שהוא שפע הברכה והחירות, הוא המין דכורין היורדים ונמשכים בעקבות הזיווג השלם של אבא ואימא. לעומת זאת, הזיווג לחיות העולמות קבוע הוא, ואיננו תלוי במעשי האדם ובהעלאת מין נוקבין על ידיו אל האצילות.

11 שם, עמ׳ 996.

12 על ההבחנה בין המשכת שפע בלבד ובין המשכת שפע נשמות כתב האר״י באריכות גם בפירוש זוהר ח״ב קנו ע״א ד״ה ואני תפילתי, וזו תמציתה: ׳נמצא שכל ישראל הם בבחינת צדיקים לבד לתת שפע ומזון לתחתונים, ודוד בבחינת חסיד לזווג להיות נשמות לתחתונים׳ (נדפס בשער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף כא ע״ד).

כי הבינה מתפשטת בשש קצוותיה לעטר הבן הנעים, וזה **כשהזווג העליון שלם** בשני מיני השפע שכתבנו... שיהיה הזווג שלם לברכה וקיום. והזווג השלם הוא כשהוא בההוא נתיב דלא אתידע לא לעילא ולא לתתא. והענין הוא כי צריך **התעוררות תחתונים** כדרך הזווג התחתון להעלות **מיין נוקבין**... ואז הנתיב ההוא יעלה מים נקבות לקבל **מים זכרים**... ואין הזווג שלם אלא על ידי נתיב זה. וכאשר אין התעוררות תחתון אין הזווג ע"י נתיב זה כי אין מיין נוקבין... ואין הזווג לצורך **ברכה וחירות** אלא לשפע השני שהוא **קיום והעמדה** לבד. וזה היה משנחרב בית המקדש דאתתרכת ה' עלאה כנז' בתקונין[13] לענין מין שפע זה בלבד... אבל לעולם יש זווג עליון, ולפיכך לא פסיק יוד מאתר דא לעלמין, כי השפע השני אי אפשר זולתו אלא שאין הזווג שלם לברכה ולחירות... וכאשר הזווג שלם, אשתכחו ברעותא, דהיינו הרצון המתגלה במצח ומתפשט עד המזל, אשר על ידו הוא זווג חכמה ובינה, דבמזלא תלייא זווגא דילהון... הנה עלה בידינו **שהזווג השלם** הוא **לברכה וחירו** ולאפקא מבועין ונחלין, וזה חסר בזמן החרבן, אמנם יש **זווג תמידי להעמידם על עמדם**.[14]

העלאת מיין נוקבין היא תנאי להורדת מיין דכורין, כלומר המשכת שפע המוחין לזעיר אנפין ונוקביה. 'תפנוקי מלכים', 'עטרוי', 'אחסנתא דאבוי ואמיה' – כל אלה הם כינויי המוחין הנמשכים מן הזיווג השלם של אבא ואימא אל זעיר אנפין. מוחין אלה גורמים את זיווג זעיר אנפין ונוקביה, ואז נמשך שפע המוחין והברכה מזעיר אנפין אל נוקבא.

והכא נמי אמרינן כדין הוא אשתעשע בההוא ענוגא ותפנוקא, ושעשוע זה לצורך **הזווג להוציא מיין דכורין** מלמעלה למטה. כשם שיש שעשוע בנשמות הצדיקים התחתונים **למיין נוקבין**, כן צריך שעשוע להתענג ולהוציא מין דכורין בסוד היין המשמח, ומבשרינו נחזה כי השמחה והתענוג ירבו תאוה. ואז באותה שעה שהוא עומד בתפנוקי מלכים בהארת שש קצוותיו, ויתיב בעטרוי דהיינו אחסנתא דאבוי ואמיה, אז ברית קדש פועל פעולתו ומפיק **ברכאן** למטרוניתא.[15]

דוגמה לכל אלה היא התפילה. בעת שאדם מכוון בתפילתו יכול הוא להעלות מיין נוקבין, לגרום לזיווג חכמה ובינה ולהורדת מיין דכורין.

כי האדם **בתפלתו** יכוון דעתו ורצונו בשרש השרשים, כי יכון להמשיך **שפע וברכה** מעומק הבאר, והוא הנתיב שבנקודת בינה הנקרא עמיקא דבירא... כדי שעל ידי כן ימשיך **ברכות** ממבועא דכולא, שהוא סוד דעת עליון, נתיב זכרות. כי בהתעורר הנתיב שבתוך הבינה על ידי **תפלת הצדיק** בסוד **מיין נוקבין**, יתעורר הנתיב העליון, שהוא מבועא

13 תיקוני זוהר, תיקון ו, מנטובה שי"ח, דף יז ע"ב.

14 פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ' 995.

15 שם, עמ' 997.

דכולא, לאושדא **מיין דכורין** ולנגדא ברכאן לקבל מיין נוקבין שעלו מנתיב תחתון שבבינה, וזה בדרך יסוד עם מלכות כנודע.[16]

כי **האדם בתפלתו** צריך שיעלה מחשבתו עד מקום **השקאת** עמיקא דבירא, שהוא נגיד ונפיק לזעיר אפין. וזה על ידי השביל העליון הנכנס בעומק הבינה, והוא נקודת ציון העליונה שבבינה... ושביל זה הוא סוד ושבילך במים רבים, שהוא סוד **זווג חכמה ובינה**... והוא **דעת עליון** הנכנס בנקודת ציון שבה.[17]

תפילת האדם מתקנת את האצילות וממשיכה מוחין בזעיר אנפין. תפילה בכוונה הראויה מעלה מיין נוקבין, גורמת לזיווגי הספירות ומורידה מיין דכורין. כך גורמת התפילה להמשכת שפע של ברכה אל הנבראים.

•

ראינו כי הזיווג השלם תלוי בהעלאת מיין נוקבין על ידי האדם, ועל כן איננו נעשה תמיד אלא לפרקים. על כך הוסיף האר״י כי אמנם כל זיווג נעשה רק לאחר העלאת מיין נוקבין, אלא שיש מיין נוקבין שעולים תדיר ויש מיין נוקבין שעולים לפרקים.

תחילה מורה האר״י על שני הזיווגים – השלם שאינו תמידי והתמידי שאינו שלם, ועל המיין דכורין והמיין נוקבין שבהם. מיין דכורין נמצאים ׳למעלה׳ ו׳בראש׳, ומשם הם יורדים. מיין נוקבין נמצאים ׳למטה׳ ו׳בסוף׳, ומשם הם עולים.

ודע כי **הזיווג העליון השלם, שהוא אינו תמידי**, הוא סוד א, י׳ למעלה בסוד מיין דכורין, וי׳ למטה בסוד מיין נוקבין, ו׳ באמצע בסוד דעת עליון המזווג חכמה ובינה. **והזיווג התחתון**, בסוד יאהדונה״י, י׳ בראש מים זכרים, י׳ בסוף מים נקבות, וששה אותיות באמצע בסוד ת״ת.

והנה גם **לזיווג העליון** יש בחינה אחרת ונקרא **זיווג אינו שלם**, אמנם הוא **תמידי**, והוא בסוד יאהדוניה״ה, י׳ בראש, ה׳ בסוף בסוד י״ה, והם י׳ בראש מיין דכורין, ה׳ בסוף מיין נוקבין.[18]

אחר תולה האר״י את ההפרש בין שני הזיווגים בהפרש שבין שני סוגי מיין נוקבין. כי יש מיין נוקבין שעולים מספירות האצילות ויש מיין נוקבין שעולים מנשמות הצדיקים. ספירות האצילות מעלות מיין נוקבין תדיר, והן גורמות לזיווג התמידי של אבא ואימא. נשמות הצדיקים מעלות מיין נוקבין רק בעת שהן עושות רצונו של מקום, והן גורמות לזיווג השלם של אבא ואימא שאיננו תמידי.

16 שם, עמ׳ 1005.

17 שם, עמ׳ 993.

18 עניין מסירת הנפש, נדפס בשער הכוונות, ענין נפילת אפים, דרוש ה, דפוס 898, דף מח ע״א.

ועוד כי הבינה היא אם **הבנים**, והמלכות אם **הנשמות** של הצדיקים. ובני הבינה... הם מיין נוקבין דילה, והם ת״ת ומלכות, ובני המלכות שהם נשמות הצדיקים הם מיין נוקבין דילה...

והנה מיין נוקבין דבינה לעולם אינם פוסקין, כי **בניה** אצלה תמיד ת״ת ומלכות, ולפיכך **הזיווג העליון תמידי** לא יפסק. אלא **שבנשמות** הצדיקים המוסרים עצמם על קידוש השם יהיה **הזיווג העליון שלם** ומשובח, כי על ידי הנשמות יאירו ת״ת ומלכות הארה נפלאה, וכפי ערך הארתם יהיה הזיווג העליון משובח, וירשו הבנים הנהו **תרין עטרין** דגניזין בגויהו ונהרין אנפי מלכא... דאתעבידו לזעיר ארבעה **מוחין**... וכאשר אין איש מוסר עצמו על קידוש ה׳ לא בכח בק״ש ולא בפועל כעשרה הרוגי מלכות, אז **אין הזיווג שלם** לצורך הבנים תפארת ומלכות **להריק** להם **ברכה** עד בלי די, רק **להחיותם ולהעמידם** על עמדם לבד, ואז תיקרא אתתרכת מעל בנין כנודע.[19]

כאן משלים האר״י את ההבחנה בין שני הזיווגים, ומדבריו עולה כי כל אחד מהם כולל מעגל שלם של מציאות –

הזיווג האחד הוא הזיווג שאינו שלם. זהו הזיווג הקבוע והמתמיד, שאליו עולים מיין נוקבין תמיד. ספירות האצילות מעלות תדיר מיין נוקבין, ובעקבות כך ממשיך הזיווג הקבוע אל הספירות ואל המלאכים והעולמות את שפע הקיום והחיות המעמיד אותם על עומדם.

הזיווג השני הוא הזיווג השלם. זהו הזיווג שנעשה רק לפרקים, ואליו עולים מיין נוקבין רק לפרקים. הנשמות מעלות מיין נוקבין בעת שהן עושות את רצון המאציל, ובעקבות מעשיהן ממשיך הזיווג השלם אל הנשמות את שפע החיים המוסיף להם ברכה וחירות.

ההבחנה בין שני הזיווגים לא ללמד רק על האצילות עצמה יצאה אלא ללמד על ההוויה כולה יצאה. היא מבחינה בין שתי מערכות שלמות של ההוויה – בין המערכת הקבועה והקיימת תמיד ובין המערכת המתנודדת והמשתנה לפרקים.

המערכת הקבועה כוללת את אלה: זיווג קבוע ומתמיד של אבא ואימא, העלאה קבועה של מיין נוקבין מספירות האצילות והמשכת שפע הקיום והחיות למלאכים ולעולמות.

המערכת המתנודדת כוללת את אלה: זיווג שלם של אבא ואימא, העלאה רצונית ובחירית של מיין נוקבין מן הנשמות, הוספת מוחין ונשמה לספירות האצילות והמשכת שפע החיים, הברכה והחירות לנשמות הנבראים.[20]

•

19 שם, דף מח ע״א–ע״ב.

20 על ההפרש בין שני הזיווגים ועל התעוררות האדם והעלאת מיין נוקבין כתב האר״י גם בפירוש בבא קמא כא ע״א, ד״ה הדר בחצר חבירו, נדפס בשער מאמרי חז״ל, דפוס 881, דף ה ע״ג.

עוד כתב האר״י כי רק עתה, בזמן שהטוב והרע נמצאים יחד והאדם יכול לבחור ביניהם, נמשך שפע החיים והברכה רק לפרקים, אבל לעתיד לבוא, כאשר יתוקן הכול, תהיה המשכתו מתמדת. אז, כאשר הטוב יהיה לבדו, השפע השלם יהיה אף הוא מתמיד וקבוע. בחירת האדם לא תהיה בין טוב ובין רע, שהרי לא יהיה עוד רע כלל, אלא תהיה בטוב לבדו. על כן יימשך שפע החיים והברכה תמיד, ללא הפסק.

על כך למד האר״י ממדרש חכמים על גניזת האור הראשון לצדיקים לעתיד לבוא. הוא מפרש כי בעת שמאיר האור הראשון נעשה הזיווג השלם באצילות, הן באבא ואימא הן בזעיר אנפין ונוקביה. תחילה, בעת שהאיר האור הראשון, ולעתיד לבוא, בעת שיאיר האור הראשון לצדיקים, היה ויהיה זיווג שלם גם בזעיר אנפין ונוקביה. אז ישתוו זעיר אנפין ונוקביה לאבא ואימא ואז יהיה התיקון שלם.

> מתחילה היה **הזווג תחתון תמידי** כזווג העליון ולא היה פוסק, והיה אור יסוד נכנס בנקודת ציון תמיד, כמו שזווג חכמה ובינה הוא תמידי דלא מתפרשאן באחדותא ובחדוותא כן היה זווג ת״ת ומלכות על ידי אור יסוד ולא מתפרשאן... ואור זה היה מאיר בתמידות לזווג החתן עם הכלה. וכאשר צפה הקב״ה במעשיהן של רשעים, שיפגמוהו במעשיהם וח״ו יכניסו קדש בחול ויוציאו **נשמות** קדושות לחולין, גנזו לצדיקים לעתיד לבא, כי אז תהיה אור הלבנה כאור החמה, ויהיה **זווג התחתון כעליון תמידי**, לא יפסק באחדותא בחדוותא.[21]

ההפרש בין שני הזיווגים שבאצילות מבטא את ההפרש שבין השפע שנוסד בעת בריאת העולמות ובין השפע שנוסף בעקבות בחירת האדם. הפרש זה נובע ממצבה של ההוויה בזמן הזה, בהיותה חסרה ומבקשת את תיקונה. על כן מופיעות הנשמות בזמן הזה, בזמן שהוצאת הנשמות תלויה בבחירת האדם ובמעשיו, רק לפרקים, אבל לעתיד לבוא יזדווגו זעיר אנפין ונוקביה תדיר ויצאו הנשמות תמיד. אחר שתיגמר מלאכת התיקון, וכל הדינים ייתקנו ולא יהיה עוד רע כלל, יזדווגו זעיר אנפין ונוקביה תמיד ויצאו מהן הנשמות תדיר.[22]

תיקונה השלם של האצילות הוא אפוא המצב שבו כל זיווגי הספירות יהיו שלמים וייעשו תמיד, והמשכת שפע החיים והברכה והחירות תהיה ללא הפסקה.

21 פירוש זוהר ח״א ב ע״ב, ד״ה אשכחן אתוון, נדפס בשער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף י ע״ג.

22 הסבר נוסף לגניזת האור כתב האר״י בפירושו לזוהר ח״א א ע״א, ד״ה כשושנה בין החוחים (נוסח א), נדפס בשער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף ג ע״ג–ע״ד. לפי הסבר זה גניזת האור משמעה התמעטותו על ידי התלבשות ומעבר דרך מסכים. האר״י עצמו הבחין בין שני הסברים אלה. בסוף פירוש גניזת האור כהתמעטותו כתב: ׳ועוד יש לי דרך אחרת בגניזת אור זה אלא שאין כאן מקומו׳ (שם, דף ג ע״ד), ובהתחלת פירוש גניזת האור כהפרש בין זיווג מתמיד ובין זיווג לפרקים כתב: ׳וענין גניזת אור זה פירשתיו למעלה, ועוד אני אומר׳ (פירוש זוהר ח״א ב ע״ב, ד״ה אשכחן אתוון, נדפס בשער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף י ע״ג). פירוש שני הסברים אלו ארוך הוא, ואין כאן מקומו.

א התגלות האור

על פי בחינת **א** נתקנת האצילות בתוספת של לבושים ותיקוני שערות, כאמור לעיל סעיפים קמז–קמח. האר״י מפרש כי תיקוני גלגלתא הם מלבושים הממעטים את האור העליון כדי שאפשר יהיה להשיגו. תיקוני גלגלתא מתווספים לאצילות כדי להעלים את האור העליון וכך לגלותו, על פי הכלל ׳ההעלם הוא סיבת הגילוי׳.[23] כלל זה מבאר את משמעותה של פעולת ההתלבשות. האור העליון הוא נעלם ואינו ניתן להשגה כמות שהוא, ועל כן איננו יכול להתגלות אלא אחר שיתעלם ויתמעט. את האור המועט, המתגלה אחר ההתעלמות, אפשר להשיג.

> הנה **לבושים** אלו התקינן **להתלבש** בהם **ולהתעלם** בהם, **וההעלם הוא סיבת הגלוי**, כי לא **ישיגוהו** ולא יהנו מאורו כי אם על ידי לבושים אלו. משל לאור השמש, אשר לא יוכל איש להביט בו מרוב בהיקותו אם לא יתרחק ממנו וישים **מסך** מבדיל בינו לבינו, ואז נוכל ליהנות מאורו. ואם יהיה האור גדול ומבהיק מאד, יצטרך כמה וכמה מסכים לשיוכל ליהנות מהאור ההוא.[24]

הכלל ׳ההעלם הוא סיבת הגילוי׳ נכון גם לתיקוני השערות היוצאים מאריך אנפין. אף הם מעלימים את אור העצמות כדי שיתגלה רק מעט ממנו ואז תהיה אפשרות להשיגו.

> ונמצא... שהחכמה העליונה מוחא סתימאה סתמה **האור והעצמות** שלא ירד כי אם דרך **השערות**, והוא התחלת תיקון העתיקא להעלימו כדי שיתגלה, כי **העלמו הוא הגילוי**.[25]

תיקוני גלגלתא נועדו גם ׳להוציא קצת אור... לחוץ׳. על אחד משבעת תיקוני גלגלתא, ׳קרומא דאוירא אזדכך וסתים׳, כתב האר״י כי הוא מעלים את האור כדי שקצת ממנו יצא החוצה דרך תיקוני השערות.

> אזדכך, **להוציא קצת אור** מתוך זכותו **לחוץ**, לתקונים החיצונים שהם **בשיער**. וסתים, להעלים האור הרב כדי שיתגלה קצת ממנו, כי **ההעלם הוא הגילוי והגילוי הוא ההעלם**.[26]

כל התיקונים הללו מעלימים את האור העליון כדי שהוא יוכל להתגלות. אלא שגם אחר העלמתו ואחר התמעטותו של האור העליון אי אפשר להשיגו. את אי השגתה של העצמות משווה האר״י לאדם ׳שאינו משיג מהות הנשמה שבו׳.

23 על כלל זה כבר כתב הרמ״ק בספר פרדס רמונים, כמובא להלן סעיף רא.

24 פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 950.

25 שם, עמ׳ 986.

26 שם, עמ׳ 1006.

ודע דההוא רישא דלאו רישא אשר שם חביון עוז **העצמות** הוא עצמו אינו **משיג** מה שיש בו. וזהו פירוש ולא ידע ולא אתידע מה דהוי ברישא דא, שהוא עצמו לא ידע, כאדם שאינו **משיג** מהות הנשמה שבו. ואל תשיבני דאם כן מאי ולא אתידע, פשיטא אם לא ידע כ״ש דלא אתידע, שהכונה היא שגם למטה, **בהתמעט** האור ויורד דרך נקב מחט סדקית דרך **השערות**, אין משיגו.[27]

דברי האר״י על הוצאת 'קצת אור' החוצה נכתבו רק בקצרה וברמז, ואין הם ברורים כל צורכם. לתלמידיו עתיד האר״י לבאר את הוצאת האור החוצה באריכות ובפרוטרוט, כפי שיובא להלן סעיפים קנו–קנז.

שתי בחינות

מכל אלה מתברר כי שתי תכליות לתיקון האצילות:

ש תיקון האצילות הוא מהלך של **המשכת השפע**.
המוחין, שמעשה התיקון מוסיף באצילות, ממשיכים את **השפע** אל הנבראים. השפע מורכב משני יסודות: **רחמים ודינים**, והוא נמשך בעת שהרחמים **מזדווגים** עם הדינים.
השפע האלוקי נותן קיום וחיות לכול. שני שפעים נמשכים מן האצילות: שפע לקיום העולמות והמלאכים ושפע להוצאת נשמות. השפע הראשון הוא קבוע ונמשך תמיד, והוא נועד לקיום העולמות והמלאכים בלבד. השפע השני אינו קבוע והוא נמשך רק לפרקים, והוא נועד להוסיף שפע של ברכה ושל חירות לנשמות. השפע השני הוא השפע השלם, והמשכתו תלויה בבחירת האדם ובמעשיו.
רק עתה, בזמן שהטוב והרע נמצאים יחד והאדם יכול לבחור ביניהם, נמשך השפע להוצאת הנשמות לפרקים. לעתיד לבוא, כאשר יתוקן הכול, הוא יימשך תמיד ולא ייפסק.
מהלך ההאצלה כולו – מן הקלקול ועד סוף התיקון – מפרש את דרך **המשכתו** של **השפע** מן האצילות אל הנבראים.

א תיקון האצילות הוא מהלך של **התגלות האור**.
תיקוני גלגלתא ושערות, שמעשה התיקון מוסיף באצילות, מגלים את האור העליון אל הנבראים. האור מורכב משני יסודות: **אור וספירות**, והוא מתגלה בעת שהאור העליון **מתלבש** בספירות.
האור העליון נעלם, והנבראים אינם יכולים להשיגו. על כן **מעלימים** הלבושים ותיקוני השערות את האור העליון, כדי שרק מעט ממנו יתגלה אל הנבראים. ההכאה וההתלבשות גורמות ליציאת ניצוצות של אור מן האצילות, ואותם יכולים הנבראים **להשיג**.
מהלך ההאצלה כולו – מן הקלקול ועד סוף התיקון – מפרש את דרך **התגלותו** של **האור** מן האצילות אל הנבראים.

27 שם, עמ' 984.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן.

ש זיווג עליון
זיווג שלם · זיווג שאינו שלם
זיווג אבא ואימא · זיווג זעיר ונוקביה
זיווג תמידי · זיווג תדירי
זיווג לפרקים · זיווג לעתים מזומנים
זיווג להוות מלאכים · זיווג להוות נשמות
מיין דכורין ומיין נוקבין
המשכה
אחסנתא דאבוי ואמיה
תרין עטרין
עטרא דחסד · עטרא דגבורה
תפנוקא · ענוגא · חירו
שפע חיות וקיום והעמדה
שפע ברכה וחירות · שפע ברכה עד בלי די
נשמה · שפע נשמות
שפע מזון ופרנסה

א לבושים
תיקוני שערות
מסך
התלבשות
התעלמות
חביון עוז העצמות
העלם האור · הסתרת האור
התמעטות האור
גילוי האור
יציאת האור
השגת האור

[קנג] מהות האצילות

הבאנו את הדברים שכתב האר״י עצמו על תכלית תיקונה של האצילות. דברים אלה מורים בבירור על מהותה של האצילות ⁃ המציאות האלוקית המתפשטת בה. מציאות זו מתפשטת באצילות מראשה לסופה ומגיעה ממנה אל הנבראים. שתי הבחינות שונות את מהות האצילות בשני אופנים, כל אחת על פי דרכה.

ש האצילות היא מקומו של **שפע החיות**.
שפע החיות מתפשט באצילות מראשה לסופה, וממנה הוא **נמשך** אל הנבראים לקיימם ולהחיותם.
השפע האלוקי מקיים ומחיה את ההוויה כולה. לעולמות ולמלאכים נמשך תמיד שפע של חיות מועטה, כדי קיומם הקבוע בלבד. לנשמות נמשך שפע החיות על פי בחירתן ועל פי מעשיהן, וכאשר יעלו מין נוקבין יימשך אליהן השפע השלם של חיים וברכה עד בלי די.

א האצילות היא מקומו של **אור העצמות**.
אור העצמות מתפשט באצילות מראשה לסופה, וממנה הוא **מתגלה** אל הנבראים כדי שיכירוהו וישיגוהו.
אור העצמות נעלם, והנבראים אינם יכולים להשיגו. תיקון האצילות, בלבושים ובתיקוני שערות, מעלים את אור העצמות ומגלה רק מעט ממנו. רק ניצוצות של אור יוצאים מן האצילות, ואותם יכולים הנבראים להשיג.

•

שלושת הצמדים – חיות־עצמות, שפע־אור, המשכה־התגלות – הם מהותה של האצילות על פי קבלת האר״י. צמדי מונחים אלה הם עיקריה של האצילות והם מבטאים את ההבדלים היסודיים אשר בין שתי הבחינות. עיון במשמעותם ובכל ההבדלים אשר ביניהם ינסר את שתי בחינותיה של האצילות זו מזו ויפרש כל אחת מהן במלוא משמעותה.

מהות האצילות – שפע החיות על פי בחינת **ש**, ואור העצמות על פי בחינת **א** – נכונה לכל המאמרים שהאר״י כתב בעצמו ונכונה גם לכל הדרושים אשר הוא עתיד לדרוש לתלמידיו. שני אלה – שפע החיות ואור העצמות – עומדים ביסודה של האצילות, ואותם היא מפרשת בכל כללותיה ובכל פרטותיה. שתי אלה – המשכת שפע החיות והתגלות אור העצמות – הן משמעותה והן נמשלה של ההאצלה על פי הדברים שהאר״י כתב בעצמו.

שתי בחינותיה של קבלת האר״י משרטטות שני דיוקנאות שלמים של האצילות – דיוקנו של שפע החיות ודיוקנו של אור העצמות. שני אלה נבחנים זה מזה בהבדלים רבים ועקרוניים, אך לא נוכל לעסוק בהם עתה כי רק מעט מכתבי האר״י עצמו הגיעו אלינו ולא נוכל לפרש על פיהם את מלוא משמעותה של מהות האצילות ואת כל ההבחנות שבין שתי בחינותיה. רק אחר שנעיין גם בדרושים שדרש האר״י לתלמידיו ונבחן את תוכנם נוכל לבאר את מהות האצילות במלוא משמעותה ונוכל להבין את ההבדלים אשר בין שתי בחינותיה. על כן יידחה הדיון המלא והמפורט במהותה של האצילות לפרקים מה–מז.

•

בחנו את דברי האר״י על תכלית תיקונה של האצילות ומצאנו כי שתי הבחינות נבדלות זו מזו בצמדי מושגים אלה: חיות־עצמות, שפע־אור, המשכה־התגלות. מושגים אלו לא נתחדשו

בקבלת האר״י, וכבר הזכירו אותם המקובלים הראשונים ופירשו את תוכנם בפנים שונות. מושגים אלה הם נקודות ההשקה בין הקבלה הראשונה ובין קבלת האר״י, ובחינת משמעותם בשתי השיטות תגלה כיצד נבעה שיטת האר״י מהשיטות הקודמות, פעמים בהסכמה פעמים במחלוקת. לא נוכל להשוות את דברי האר״י לדברי כל המקובלים הראשונים כי קצרה היריעה, ועל כן נסתפק בהשוואת שיטתו של האר״י לשיטתו של ר׳ משה קורדובירו. מכתביו של הרמ״ק ציטט האר״י משפטים שלמים, פעמים נסמך עליהם ופעמים חלק על דעתם. ששת המושגים היסודיים שהזכרנו לעיל נתבארו בהרחבה בספר פרדס רמונים וחזרו ונתבארו בכתבי האר״י בפנים חדשות. בקבלת הרמ״ק דרו מושגים אלו בכפיפה אחת, ואילו בקבלת האר״י נתבדלו איש מרעהו ונחלקו לשתי בחינות. השוואת דברי האר״י לדברי הרמ״ק, ובמיוחד בששת המושגים הנזכרים לעיל, תעמיק את הבנת שתי בחינותיה של קבלת האר״י ותבהיר את מקור מושגיהן היסודיים. בכל אלה נדון להלן פרק מח.

פרק שלושים ושישה

מהלך האצילות על פי דרושי האר״י (א)

אחר שלמדנו בשני הפרקים הקודמים את מהלך האצילות מתוך כתבי האר״י עצמו, נלך עתה אל החיבורים שכתבו תלמידיו. בחיבורים אלה נמצא את מהלך האצילות שהורה האר״י לתלמידיו ואת כל אשר נוסף בו על אשר היה בראשונה.

בפרק כז ובפרק כט תיארנו את ההבדל הגדול בין צורתם של הכתבים שהאר״י כתב בעצמו לבין צורתם של הדרושים שהורה לתלמידיו. הבדל זה נראה לעין במעבר משני הפרקים הקודמים, פרקים לד–לה, אל פרק זה ושני הפרקים הבאים, פרקים לו–לח. בשני הפרקים הקודמים הבאנו מאמרים רבים מספר הזוהר שעליהם השתית האר״י את דבריו על אודות מהלך ההאצלה. לעומת זאת, בשלושת הפרקים שלפנינו לא נוכל להביא מקורות רבים לדברי האר״י מספר הזוהר, כיוון שבדרושים שהורה לתלמידיו לא סמך האר״י את רוב דבריו על הזוהר ולא ציטט מאמרים רבים ממנו.

הבדל נוסף שייראה במעבר הפרקים הוא סגנון ההרצאה, סדרה ופרטיה. דברי האר״י על מהלך ההאצלה בשני הפרקים הקודמים היו מעטים ולעתים הפרוץ מרובה על העומד, כי בכתביו עסק האר״י בפירוש ספרים שהיו לפניו אך לא הרצה את ההאצלה כסדרה. לעומת זאת, בשלושת הפרקים שלפנינו יהיו דברי האר״י על מהלך ההאצלה מסודרים, ברורים ומפורטים, כיוון שבדרושים שהורה לתלמידיו ביאר האר״י את מהלך ההאצלה שלב אחר שלב, פירט סוגיות עיקריות בו ופירש אותן דבר דבור על אופניו.

בפרק זה אנו עוברים מן החטיבה הראשונה אל החטיבה השנייה, כמתואר לעיל סעיף קכו, ומן סוגת הכתובים אל סוגת השיעורים, כמתואר לעיל סעיף קלז. מעברים אלו ניכרים יפה בתכנים ובמושגים הנזכרים בשלושת הפרקים שלפנינו המיוסדים על הדרושים־שיעורים שהורה האר״י לתלמידיו. בדרושים אלו חזר האר״י על כל היסודות אשר העמיד תחילה בכתביו, כמתואר בשני הפרקים הקודמים, ועליהם הוסיף תוספת מרובה כעיקר. כל המושגים היסודיים הנזכרים בכתביו — רחמים ודינים, תיקוני גלגלתא ודיקנא, זיווג והתלבשות, נשמה ופרצוף, מוחין והתנוצצות אור — חוזרים ונזכרים גם בדרושיו־שיעוריו. על אלה הוסיף האר״י מושגים חדשים

רבים, כגון: נקודה ופרצוף, עיבור ויניקה וגדלות, מוחין דקטנות ומוחין דגדלות, מוחין פנימיים ומוחין מקיפים, נשמות ישנות ונשמות חדשות, אור פנימי ואור מקיף חוזר.

בגלל צורתם של הדרושים ובגלל החידושים הרבים בתוכנם ידמה למעיין כי שונים הם לחלוטין מן הכתבים שהאר״י כתב בעצמו, אך עיון מעמיק בהם יגלה כי משנה ראשונה לא זזה ממקומה וכי שיעורי החטיבה השנייה יורשים וממשיכים את כתבי החטיבה הראשונה. גם המושגים החדשים אשר הוסיף האר״י בשיעוריו הולכים בעקבות שתי הבחינות אשר עליהן כתב בראשונה: בחינת **ש** ובחינת **א**. אחדים מהם מתאימים למושגיה של בחינת **ש**, ואחדים מהם מתאימים למושגיה של בחינת **א**. המושגים החדשים מעמיקים את המושגים הראשונים, אך אינם משנים את משמעותם היסודית והראשונית. המושגים החדשים משמרים את ההבדלים שבין שתי הבחינות, כפי שקבעם האר״י בתחילה בכתביו, ומרחיבים את אופקיה של כל בחינה ובחינה.

הדרושים־השיעורים מציגים את שתי בחינותיה של קבלת האר״י בבהירות ומציינים הבדלים רבים וברורים ביניהן, ועל פי כל אלה יכולים אנו לשרטט בדייקנות ובוודאות את מהלך ההאצלה על פי כל אחת מהן.

[קנד] קלקול ותיקון (א)

עניין הקלקול והתיקון נתפרש בדרושי האר״י באריכות רבה ובפרטי פרטים, ועל כן נחלק את עיוננו בו לסעיפים אחדים: סעיף זה והבא אחריו, וכן סעיפים קס–קסא.

בסעיף זה נבאר את היחס בין יסודותיה של האצילות: היחס בין הרחמים ובין הדינים על פי בחינת **ש** והיחס בין האור העליון ובין הכלים על פי בחינת **א**. השינויים ביחס שבין יסודות אלו הם גורמי הקלקול והתיקון, כל בחינה על פי דרכה.

ש רחמים ודינים

תחילה היו דינים באצילות, ועל כן נתקלקלו הספירות התחתונות. כך כתב האר״י, כפי שהובא לעיל סעיף קמז, וכך הורה גם לתלמידיו.

> דע כי טרם שנאצל עולם האצילות נאצלו בחינת הי׳ ספירות ההם בבחינה אחרת שאינה כן עתה... והז׳ תחתונות היו בבחינת **דינים**... ולהיות כן שלא היה בהם בי׳ ספירות שום תיקון כלל, לכן כאשר היה אור האין סוף יורד ובוקע בתוכם מלמעלה למטה היה האור יורד מכתר לחכמה ומחכמה לבינה שהיא הספירה השלישית. אבל בהתפשט האור ההוא העליון אשר הוא סוד **רחמים גמורים וחסד גמור**, ובהגיעו אל הז׳ תחתונות, אשר הם **דינים** כנזכר ומהם הדינין מתערין, לא היו יכולים לקבלו, כי הם **הפכיים** זה חסד וזה דין, והיו מתבטלים ע״י האור העליון ומתו.[1]

1 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש זוהר ח״ב רנד ע״ב, דפוס 876, דף לה ע״ב.

הדינים יוצאים מהבינה, היא ארץ אדום, על פי מאמר הזוהר שממנה ׳דינין מתערין׳. בוצינא דקרדינותא הוא שורש הדינים, וממנה הם נובעים.

> שורש כל **הדינין** הם **החמש גבורות** הנודעות... כי הנה נודע כי **בוצינא דקרדינותא** היא סוד שורש הדינין והגבורות מתחילתם... ושורש זו הבוצינא היא בבינה לפי שמשם דינין מתערין כנודע, ואמנם כבר ידעת כי פסולת אלו הוא מבחינת אותם המלכים שמלכו בארץ אדום.[2]
> הה״ד ואלה המלכים וכו׳, יר׳ ארץ אדום היא מקום **הדינים**.[3]

עתה קורא האר״י לדינים אשר היו בעת ההאצלה הראשונה בשם סיגים, ולתיקונם הוא קורא בשם בירור וצירוף. סיגים אלו היו מעורבים בקדושה, ועל כן היא טעונה ניקוי ובירור מכל המעורב בה.

> כבר ידעת כי זו״ן וגם כל שאר העולמות כלם הם מבחינת אותם הז׳ המלכים שמתו ונתבטלו, לפי שהיו בהם קצת **סיגים מעורבים** כנודע, וצריך לנקות **ולברר** את כל הקדושה ולהוציא ממנה הסיגים **שנתערבו** בה.[4]
> נבררו **ונצרפו** שבעה המלכים הראשונים, ומקור שרש הדין שהיה בהם יצא מהם **והוברר** סוד הפסולת ונשאר למטה.[5]

תיקון הדינים נקרא בשמות נוספים – ביסום ומיתוק. בכך פירש האר״י את מאמר האדרא: ׳ומתערבי באוירא דכיא ואתבסמו דא בדא כד אתחברו אבא ואימא׳, שהובא לעיל סעיף קמח.

> וזהו מה שאומר באידרא **מתבסמין** דא עם דא. פי׳ **מתמתקין** זה עם זה, וזה מ״ש בפ׳ נח עביד לה נייח, לפי שהדינים הקשים נותנים בה צער שיש שורש הקליפות בדינים, וכשמתבשמת ומתמתקת עם החסדים **מתברר** הדין הקשה של הקליפה, שהוא סוד אדמימות, מן הדין המתוק של קדושה.[6]
> באופן שקודם התיקון היה כל מציאות העולם בסוד הדין. אחר שבא התקון **נמתקו** כל **הדינים** ונכפפו כל הקליפות שירדו למטה בתהומא רבא, ונבדלה **הקדושה** מן **הטומאה**, להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין חול לקדש.[7]

•

2 ר״ח ויטל, שם, פירוש זוהר ח״ב לח ע״ב, שם, דפים יח ע״ד – יט ע״א.
3 ר״י טבול, פירוש אדרא רבא, דפוס 138, עמ׳ קלה.
4 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרושי ז״א, דרוש ג, דפוס 868, דף סט ע״ד.
5 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא רבא, זוהר ח״ג קלה ע״א, דפוס 876, דף מו ע״ג.
6 ר״י טבול, סדר העולמות, כת״י 115, דף קפ ע״א.
7 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש ד, דפוס 1107, דף ז ע״א.

בכתביו רמז האר״י לעניין המלך השמיני המתקן את מיתת המלכים, כמובא לעיל סעיף קמז. את הרמזים הללו ביאר האר״י לתלמידיו בהרחבה. תחילה יצאו שבעת המלכים ומתו, ואחר יוצא המלך השמיני עם אשתו. עתה מתחבר הזכר עם הנקבה, והרחמים עם הדינים. חיבור זה מבסס את הדינים ומחבר את החסדים עם הגבורות, וכך מתקן הוא את האצילות.

ואחר אשר יצא המלך השמיני, שהוא הדר ואשתו מהיטבאל הכוללים ז׳ תחתונות המתוקנות, אז גם השבעה תחתונות הראשונות שהם המלכים שבעה שמתו, גם הם **נתקנו ונתבססו** עמהם, עם אותם השבעה תחתונות שבאו אחר התיקון. **ומהתחברות החסדים והגבורות** נעשה פרצוף ז״א, וכן פרצוף נוקביה.[8]

וכך הוא שזה המלך נקרא חסד, שהמלכים הראשונים כלם בחי׳ **דין**, וכשראה שאין העולם יכול להתקיים שתף עמו מדת **רחמים**... ולזה נקרא הדר. וגם קרא לה אשתו מה שלא קרא לה עד עתה, שעתה נתישבה בסטרוי, **ונתבסם דין עם הרחמים** שבאו. וזהו מלת מהיטבאל, מ״ה שהוא קודם אתבסמותא דדכר ונוקבא, א״ל שהוא חסד שמורה על הזכר, שלעולם הזכר חסד והנקבה דינא, דינא ורחמי כלילן כחדא.[9]

כאן נוסד חיבור הזכר והנקבה. האצלת המלך השמיני היא הזיווג הראשון בתיקון האצילות, ובהמשך ההאצלה יבואו עוד זיווגים שיחברו את הרחמים עם הדינים ויוסיפו מוחין.

א אור עליון וכלים

תחילה יצאו הספירות בלי תיקון. האור היה גדול מדי, והן לא היו יכולות לקבלו. על כן נתקלקלו הספירות התחתונות.

כי בתחילה היה האור יורד **בהרחבה** שלא במדה ולא היו התחתונים יכולים **לקבלו**, ונתבטלו.[10]

והכונה כאשר ידעת בספירת כתר וחכמה שנכפל ונקפל האור בתוכם, גם כן בכאן **האור העליון והזהיר והבהיר** אשר נתפשט ונתגלה... חזר עתה ונקפל וכנס וצמצם אורו ונעשה פנימי לבינה, ואף בצמצום ובהקפלה לא **יכלה** בינה **לסובלה** כל האור אשר נכנס בתוכה... אבל מבינה לשש קצוות לא היה ממדרגה למדרגה... אלא בבת אחת היה נכנס האור לתוכם, פירוש בכל אחת ואחת כמו לחסד, ואז **לא יכלה לסבול**, והלכה לגבורה **ולא יכלה** גם היא **לסבול**, והלכה לתפארת, וכן לכולם עד מלכות.[11]

מיתת המלכים נקראת גם שבירת כלים. לא יכלו הכלים של הספירות התחתונות לסבול את האור העליון, שהוא ׳גדול׳ ו׳זהיר ובהיר׳, ועל כן נתקלקלו ונשברו.

8 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא רבא, זוהר ח״ג קכח ע״א, ד״ה כתיב ואלה, דפוס 876, דף מא ע״ב.

9 ר״י טבול, פירוש אדרא רבא, כת״י 137, דף 19 ע״ב.

10 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש זוהר ח״ב רנד ע״ב, דפוס 876, דף לה ע״ג.

11 ר״מ יונה, כנפי יונה, כת״י 208, עמ׳ 16–17.

והכונה הוא כשיצא האור מבינה מתחלה ונכנס בחסד לא היה הכח בחסד **לסבול** האור להיותו אור **גדול**, ואז נתבר ונשתבר ונתבטל הכלי ההוא. ואח״כ הלך האור בלי קיפול וצמצום כלל אלא **בזהירות ובהירות** לגבורה, וגם בה **לא** היה כח **לסבול** אותו האור אפי׳ שהיה יותר רחוק וגם היא נשברה ונתברה ונתבטלה, וכן ממש הלך האור לתפארת וגם בה לא היה כח, וכן לנצח ולהוד וליסוד ולמלכות. וז״ס המלכים שמלכו בארץ אדום שנא׳ בהם וימת וימלוך, ופי׳ וימת נתבטלו על **שלא יכלו לסבול האור מרוב זהירות ובהירות האור הגדול** ונשברו נתבטלו אלו השבעה הכלים.[12]

אחר נאצלו מסכים וחלונות, והאור העליון נתמעט בעוברו דרכם. את האור המועט יכולות הספירות התחתונות להשיג ולקבל, וכך הן נתקנות.

ר׳ משה יונה כתב כי התמעטות האור על ידי ׳ריחוק מקום׳ או על ידי ׳מסך מבדיל׳ גורמת ל׳השגה מקצתית׳ שלו.

צריך להמשיל לך משל, והמשל הוא שהשמש הוא אור גדול זהיר ובהיר, ומרוב זהירותו ובהירותו אין שום אדם יכול להביט בו מהניצוצות הברק היוצא ממנו, ואינם יכולים **להשיג השגת** ראיה בו כי אם **בריחוק מקום** או כשיכנס דרך **חלון** האור. ולהיות שהאור מצומצם דרך החלון אז יש **השגה מקצתית** ליהנות **מזיו האור**. וצריך שתדע גם כן כי **בחלון** יש חילוקים גם כן שלא כל החלונות שוות... גם כן יש חילוק אחר אם ישימו איזה **מסך מבדיל** שיבדיל בין האור ובין הנהנים ממנו, שאז יכולים ליהנות מהאור על ידי המסך מפני **שהאור מכה** אז **במסך**, ולהיות המסך ספירי **יוצא** אז **האור לחוץ**... מפני שכבר ידעת שהכל הוא אור אחד מהמאציל העליון אשר האציל ממנו, ולא אמרו שזה גדול מזה מפני שיש הבדל מאחד לחבירו ח״ו, שהכל הוא אור אחד משורש אחד, אלא הגבול שאמרתי הוא לפי **הריחוק** והקירוב בלבד, שהיותר קרוב אל מאציל עליון נקרא יותר גדול. **והמסכים** ג״כ הוא בזה האופן, שכשנכנס בכתר יקרא אז **שנעלם במסך** אחד, וכשיוצא מפנימיות כתר ניצוץ ונכנס בחכמה יש עתה בחכמה שני דברים, אחד שהאור אשר נכנס בתוכה היה על ידי **הרחקה**, והשנית שהיה אותו האור על ידי **מסך**... ובערך זה הם משל **החלונות**.[13]

גם ר׳ יוסף ן׳ טבול כתב כי השגת האור תלויה בהתמעטותו על ידי ׳רחוק׳, על ידי ׳חלון צר׳ ועל ידי ׳מסך מבדיל׳.

ודע שיש הפרש באור שיורד מלמעלה, כי הפסוק אמר כי שמש ומגן ה׳ וגו׳. השמש בתוקפו **אין משיגים** בו אלא בא׳ מד׳ דרכים, א׳ צריך שיהיה רחוק הרבה ובזה ישיג אותו ויהנה מאורו, שנית ע״י חלון א׳... שלישית... ועוד החלון צריך שיהיה צר ולא רחב, עוד לפעמים צריך נוסף על כל זה שיהיה **מסך מבדיל** ובזה יוכל ליהנות מאורו. וכל זה הוא למעלה

12 ר״מ יונה, שם, כת״י 212, דפים ד ע״ב – ה ע״א (שורות אלו חסרות בכת״י 208).

13 ר״מ יונה, שם, כת״י 208, עמ׳ 17–20.

ג״כ, שאור אין סוף ית׳ אין מי שיוכל **לקבלו**, וכשמאיר בכתר להיותו זך הכלי שלו בא לו האור **ברחוק** לבד, ושל חכמה מן הכתר צריך **חלון** אבל הוא רחב, ומן החכמה לבינה הוא בסוד **אחור** לבד... ומבינה לו׳ קצוות הוא **חלון** א׳... מיסוד למלכות הוא יותר **צר**. וכל זה באצילות, אבל מאצילות לבריאה ומבריאה ליצירה ומיצירה לעשיה כולם ע״י **מסך**, שהאור מכה **במסך ספיריי** ומזככו ועובר ומאיר לבריאה, וכן כולם.[14]

•

מסכים אלה, שממעטים את האור העליון, הם תיקוני גלגלתא. כי תחילה לא היו מסכים ולא היו מלבושים, ועל כן לא יכול היה האדם להשיג את האור העליון. אחר שיצאו תיקוני גלגלתא, הם המסכים והמלבושים הממעטים את האור העליון, יכול היה האדם להשיגו. כך כתב האר״י, כפי שהובא לעיל סעיף קמז, וכך הורה גם לתלמידיו.

שכבר נודע שיש שבעה **מסכים** שמכסים לזה המח, שנקראים **שבעה תיקונים**. לפי שבאמצעותם יכולים העולמות ליהנות מאותו האור שבתוך המח, ובלא **מלבושי׳** אלו השבעה א״א ליהנות מהם לרוב **העלם האור** ותוקפו וגדולתו. והנה קודם אלו השבעה תיקונים כנגדם נשברו שבעה **כלים**, לפי שחסרו אלו השבעה שהם ז׳ מסכים לתוקף **האור הגדול**.[15]

עוד נתקנו הספירות בתוספת של תיקוני שערות ושל חלונות ומעברים כנקבים שבאיברי הפנים — אוזן, חוטם, עיניים ופה. כך כתב האר״י, כפי שהובא לעיל סעיף קמט, וכך הורה גם לתלמידיו. תיקונים אלה ממעטים את האור ומוציאים אותו ׳במידה ובמשקל׳ כפי יכולתן של הספירות התחתונות לקבלו. לכל התיקונים האלה קורא עתה האר״י בשם ׳ציור פרצוף אדם׳.

והנה עתה תראה כמה תיקונים נעשו באופן **שהאור** עתה יכול לירד למטה **ויוכלו התחתונים לקבלו**... אבל עתה כיון שהשלשה ספירות ראשונות נתקנו **בציור פרצוף אדם, יוצא האור** במידה ובמשקל כפי הצורה והיכולת בז׳ תחתונות **לקבלו**, והוא על ידי **השערות** אשר בראש הפרצוף, כי האור נמשך דרך השערות שצורתן כמו **צנורות דקים** ומסופם **יוצא האור לחוץ**. גם המשיך האור דרך **חלונות ומעברים צרים וקטנים כנקבי האזן והחוטם והעין והפה** וכיוצא, ויכולים התחתונים **לקבל** האור ההוא.[16]

האצי׳ מתחלה לא הי׳ יכול **לקבל האור**, ולבתר שנתפשט **הפרצוף** ונעשה **צינורות השערות והמלבושים** יכלו לקבל, שאעפ״י שיבא רבוי יכולים לקבלו, **שמתמעט** ברבוי הצינורות.[17]

14 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש ג, דפוס 1107, דף ד ע״ב.

15 ר״י טבול, פירוש אדרא רבא, דפוס 138, עמ׳ קנז.

16 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש זוהר ח״ב רנד ע״ב, דפוס 876, דף לה ע״ג.

17 ר״י טבול, פירוש זוהר ח״א נא ע״ב, דפוס 153, דף לב ע״ב.

נמצינו למדים כי האצילות נתקנת בשני תיקונים: שערות בראש הפרצוף, וחלונות ומעברים צרים כנקבים שנמצאים בפָּנים. אלה הם תיקוני גלגלתא ותיקוני השערות, שעליהם למד האר״י מספרא דצניעותא ומאדרא רבא, כפי שהובא לעיל סעיפים קמז–קמח. שני אלה מצטרפים לתיקון אחד הנקרא עתה בשם ׳ציור פרצוף אדם׳. תיקון זה ממעט את האור העליון כדי שהספירות התחתונות יוכלו להשיגו. הכיצד? תיקוני הפנים הם ׳חלונות׳ ו׳מעברים צרים וקטנים׳, תיקוני השערות הם ׳צינורות דקים׳, ובכל אלה עובר רק מעט מן האור העליון. רק האור המועט יוצא החוצה, ואותו יכולים הספירות התחתונות והעולמות הנבראים לקבל.[18] את כל אלה סיכם ר״ח ויטל בכלל אחד.

> וכאשר בא התיקון, והוא ענין **המעטת האור** על ידי תיקון **הפרצופים**... ואז האור נמשך דרך **מסכים** ודרך **חלונות צרים וקטנים** ודרך **צנורות השערות**, **אז יכולין** התחתונים **לקבלו**.[19]

•

ליציאת האור דרך תיקוני הפנים קורא האר״י בשם ׳בקיעה׳. האור בוקע מנקבי הפרצופים ויוצא בצמצום, וכך יכולות הספירות התחתונות לקבלו.

> ובזאת הגולגולת שהיא בינה של אריך נעשו כל התיקונים שהם שני **אזנים ועינים וחוטמא ופה ושערות**, שהאור שבתוך הגולגולת **בוקע** מן **הנקבים** של האזנים והעינים **בצמצום**, **יוצא האור** מאלו הנקבים כדי שיוכלו התחתונים **לקבל האור**. ומה שהיתה השבירה בסיבת אלו השבעה מלבושים, עתה שתקנו אלו השבעה יכולים לעמוד **ולסבול האור**.[20]

מהי הבקיעה? כיצד היא מתקנת את שבירת הכלים? רק דברים מעטים נכתבו כאן על אודותיה, ועל פיהם קשה לפרש את עניינה. בעת שיעסוק האר״י בעניינם של המוחין הגומרים את תיקונה של האצילות, להלן סעיף קס, עתיד הוא לפרש את הבקיעה בהרחבה ואז תובן משמעותה.

שתי בחינות

מכל אלה עולה כי לימד האר״י לתלמידיו את הקלקול ואת התיקון אשר באצילות בשני אופנים:

ש היחס בין הדינים ובין הרחמים הוא סיבת הקלקול והתיקון באצילות.
תחילה היו דינים תקיפים בספירת בינה, ועל כן לא היה חיבור בין אבא ואימא ובין זעיר אנפין ונוקביה. על כן מתו המלכים ולא נתקיימו הספירות התחתונות. אחר נתקנה האצילות. הדינים הגמורים, שיצאו מספירת בינה, נתקנים בזיווג אבא ואימא. זיווג זה מחבר את הרחמים עם

18 במקומות אחדים לימד האר״י כי מהשערות יוצאים הדינים. בסוגיה זו נדון להלן סעיף קסח.
19 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא רבא, זוהר ח״ג קכח ע״א ד״ה תאנא, דפוס 876, דף מא ע״ג.
20 ר״י טבול, סדר העולמות, כת״י 115, דף קצו ע״ב.

הדינים. חיבור זה מתקן את הדינים, ועל כן מתקיימות ספירותיו של זעיר אנפין. הרחמים, היוצאים בעת התיקון, מבררים את הדינים ומבסמים אותם. מעשה התיקון כולל את פעולות הזיווג, הביסום והבירור, והוא מכוון לתכלית אחת — הרחמים מתקנים את הדינים.

א היחס בין האור העליון ובין הכלים הוא סיבת הקלקול והתיקון באצילות.
תחילה היה האור העליון עובר כולו בספירות האצילות, ועל כן מתו המלכים ולא נתקיימו הספירות התחתונות. אחר נתקנה האצילות. ספירותיה נתקנו לפרצופים, שמהם יוצאות שערות שצורתן כמו צינורות דקים, ובהם נפתחים חלונות ומעברים צרים וקטנים כנקבי האוזן והחוטם והעין והפה. דרך כל אלה יוצא אור מועט, שאותו הספירות יכולות לקבל.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. אחדים ממונחים אלו כבר נזכרו בפירושים לספר הזוהר שכתב האר״י עצמו, כמובא לעיל פרק לד, ועליהם נוספו עתה מונחים חדשים.

ש
דינים · דינים קשים
רחמים גמורים · חסד גמור
סיגים
עירוב
בוצינא דקרדינותא
חיבור · זיווג
ביסום · מיתוק
בירור · צירוף
חסדים · חמש גבורות
טוב ורע · קדושה וטומאה

א
האור העליון הזהיר והבהיר · אור גדול
אור · כלים
פרצוף
מלבושים · שערות · צינורות דקים
ראייה ושמיעה · נקבי אוזן וחוטם ועין ופה
חלונות צרים וקטנים · נקבים · מעברים
מסכים · מסכים מבדילים
הכאה
העלם האור · התמעטות האור · הרחקת האור
קבלת האור · סבילת האור
בקיעת האור · יציאת האור החוצה
זיו האור
השגת האור

[קנה] קלקול ותיקון (ב)

בסעיף הקודם עסקנו ביחס שבין יסודותיה של האצילות ובתוצאותיו לעניין הקלקול והתיקון. על היחס בין הרחמים והדינים בבחינת ש הוסיף האר״י את עניין ירידתם ועלייתם של ניצוצות הקדושה, ועל היחס בין האור העליון והכלים בבחינת א הוא הוסיף את היחס בין הנקודות והפרצופים ואת היחס בין העיגולים והקווים ביושר.

ש ניצוצות קדושה

בסעיף הקודם ראינו כיצד גרמו הדינים לקלקול בעת ההאצלה הראשונה. דינים אלו ירדו למטה מן האצילות, וגם אותם יש לתקן. על כן כולל תיקון האצילות לא רק את זיווג הרחמים עם הדינים, כי אם גם את בירור הדינים הנמצאים למטה מן האצילות. פעולת התיקון מבררת מן הדינים את ניצוצות הטוב והקדושה הראויים לחזור אל האצילות, והיא מעלה אותם אל הספירות. הדינים שאינם ראויים נשארים בקליפות אשר למטה מן האצילות.
על פי מאמר הזוהר ׳רישא שירותא דמהימנותא גו מחשבה, בטש בוצינא דקרדינותא וסליק גו מחשבה, נצוצין נציצין זריק לתלת מאה ועשרין עיבר׳ (זוהר ח״ב רנד ע״ב),[21] לימד האר״י כי בעת הקלקול נזרקו הדינים והגבורות החזקות ונפלו למטה מן האצילות.

> דע כי טרם שנאצל עולם האצילות נאצלו בחינת הי׳ ספירות ההם בבחינה אחרת שאינה כן עתה... והז׳ תחתונות היו בבחינת **דינים**... והיו מתבטלים ע״י האור העליון ומתו... ואז ירדו אותם הז׳ מלכים התחתונים למטה בעולם הבריאה תחת מקום המלכות דאצילות לגמרי, ונשאר מקומם פנוי תחת ספירת הבינה... אלו המלכים, להיותם **דינים וגבורות חזקות**... איש לעברו פנו, **וזריקתם** היתה עד **שירדו** למטה מעולם האצילות.[22]

הדינים והגבורות החזקות נפלו למטה מן האצילות, אל עולמות בריאה יצירה ועשייה.

> דע כי בתחלת האצילות נאצלו ז׳ המלכים הנודעים, וכאשר מתו **וירדו** למטה מעולם שהוא עתה נק׳ אצילות, הנה בהם היו כל העולמות וכל הנבראים כלם ובהם היו כוללים ד׳ עולמות אבי״ע.[23]

על פי המשך מאמר הזוהר הנזכר בשורות הקודמות, ׳נצוצין נציצין זריק לתלת מאה ועשרין עיבר, ובריר פסולת מגו מחשבה ואתבריר׳ (זוהר ח״ב רנד ע״ב),[21] ממשיך האר״י לפרש את תיקונם של המלכים. הניצוצות שנפלו מתבררים, ואחר הם חוזרים ועולים אל מקומם הראשון אשר באצילות. הם נתקנים על ידי המלך השמיני, כלומר המלך שכולל זכר ונקבה, שביניהם זיווג.

21 על פי הנוסח הנדפס במנטובה שי״ח.
22 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש זוהר ח״ב רנד ע״ב, דפוס 876, דף לה ע״ב–ע״ג.
23 ר״ח ויטל, שער המצוות, פרשת עקב, דפוס 890, דף מא ע״ב.

כך כתב ר׳ חיים ויטל.

ובהיותם שם בריר פסולת מגו מחשבה ואתבריר, כי להיותם דינים קשים היה הפסולת של הקליפה **מעורב** בהם, וכאשר **נזרקו למטה הוברו ונתקנו, והטוב והקדושה** שבהם **חזרו ליתקן** ע״י המלך השמיני הנקרא הדר **ועלו למעלה**, והפסולת שבהם נעשה ממנו בחינת **הקליפה ונשארו** הם למטה.[24]
נבררו **ונצרפו** שבעה המלכים הראשונים, ומקור שרש הדין שהיה בהם יצא מהם **והוברר** סוד הפסולת ונשאר למטה, ושאר **הטוב** אשר בהם **עלה** ונכלל בשבעה הספירות הנז׳ כל אחת כפי מקומו הראוי לו, כי הנה אלו הז׳ מלכים הם בחי׳ שבעה ספירות חג״ת נהי״מ... ומה שהיה מהמלך הראשון נכלל בחסד, ומהמלך השני נכלל בגבורה, ויוצא בזה עד תשלום השבעה.[25]

וכך כתב ר׳ יוסף ן׳ טבול.

ואחר אותה העליה עלו למעלה עוד למעי הבינה כמו שהיו בתחלה במעיה... ושם בתוך הבינה **נתבררו** תכלית הבירור, כמו הטפה זרעית שמתבררת באומרו ארחי ורבעי זרית. והבירור שם היה ע״י אוא״י [=אבא ואימא], כשעלו אלו הכלים... ונכנסו במעי הבינה, נתעוררה בסוד **מ״נ ונזדווגה** עם אבא ובזיווגם נעשה הבירור.[26]

בירור הניצוצות לא נעשה בבת אחת. בעת תיקונה של האצילות, נבררו החלקים הטובים והעליונים אשר בניצוצות הקדושה ועלו חזרה אל האצילות. שאר הניצוצות נשארו אז למטה מן האצילות בתוך הקליפות.

ולכן כאשר חזרו ונתקנו **והוברו מן הסיגים** המעורבים בהם, לא הוברו בפעם אחד ובבת אחת. אמנם בתחלה הוברר כל מה שהיה בהם מחלק עולם האצילות בלבד, והמובחר שבהם הוברר ונתקן ונעשה ממנו עולם האצילות, והיותר גרוע ממנו נעשה עולם הבריאה, ואח״כ הוברר היותר גרוע ונעשה יצירה, ואחר כך הוברר היותר גרוע ונעשה עולם העשיה. ויותר גרוע ממנו שלא יכול להתברר אז הוא נשאר בתוך הקליפות בסוד **חיות ונשמה** אליהם.[27]

תיקון האצילות מברר את ניצוצות הקדושה אשר נפלו אל הקליפות, אך אינו מברר את כולם. הוא מברר את החלקים העליונים שבהם, ומעלה אותם חזרה אל האצילות. את שאר הניצוצות יברר האדם במעשיו ובתפילותיו, והוא יעלה אותם אל האצילות.

24 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש זוהר ח״ב רנד ע״ב, דפוס 876, דף לה ע״ג.
25 ר״ח ויטל, שם, פירוש אדרא רבא, זוהר ח״ג קלה ע״א, ד״ה תאנא, שם, דף מו ע״ג.
26 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש ה, דפוס 1107, דף ח ע״א.
27 ר״ח ויטל, שער המצוות, פרשת עקב, דפוס 890, דף מא ע״ב.

והטעם הוא כי כל אלו המלכים... ולכן כאשר המחשבה העליונה... רצה לתקנם היה באופן זה, כי אחר שנתקן א״א... ואז אותו החלק הראוי להיות בחינת מ״ן בא״א במלכות שבו **הוברר** ועלו באותה שעה... ואחר שנתקנו גם או״א, אז המ״ן הראויים אל אימא עלו למעלה... ונתהוו שם בסוד מ״ן דיסוד אימא... ואז נתקן ז״א, ואותם המ״ן הצריכים אל חלק ז״א עצמו... עלו... ונתהוו בסוד מ״ן של המלכות בז״א עצמו. והנה כל אלו המ״ן שהוברר עד עתה היו נעשים **ומתבררים** מאליהם ע״י המחשבה העליונה, ולא הוצרך אל מעשה התחתונים, יען הקליפות אשר כנגדם בס״א אינם כל כך חזקים ושולטים בהם. אבל המ״ן של הנוק׳ דז״א, אשר היא בחינת העשיה כנודע, אשר שם עיקר אחיזת הקליפות ותקפם וגבורתם, ומפני זה לא יכלו המ״ן של חלק המלכות להתברר מאליהם עד אשר יולד אדם הראשון, וע״י מעשיו ומצותיו ותפילותיו יעזור ויסייע **לברר** המ״ן הנז׳ ויושלמו להתברר כולם.[28]

ניצוצות הקדושה המתבררים עולים חזרה אל האצילות כמין נוקבין. הם מעוררים את זיווג הספירות העליונות, שממנו יצאו המוחין הפנימיים ושפע הנשמות ואחר יימשכו וימלאו את הספירות התחתונות. בהמשכת המוחין נדון להלן סעיפים קנו–קנז, ובהמשכת שפע הנשמות נדון להלן סעיפים קס–קסא.

א נקודות ופרצופים, עיגולים וקווים

כתב האר״י, כפי שהובא לעיל סעיף קמח, כי כל תיקוני גלגלתא ותיקוני שערות, הממעטים את האור העליון, נעשים בראש השלישי של אריך אנפין, הוא הראש שהאור והכלי נכללים בו יחדיו. מכאן משמע כי הוספת תיקוני גלגלתא ותיקוני שערות קשורה לבניין כלי הספירות. את אשר רמז האר״י תחילה בכתיבתו לימד אחר כך במפורש לתלמידיו: תיקון הפרצוף משמעו גמר בניין כלי הספירות. עניין זה מתפרש בשני אופנים: נקודה ופרצוף, עיגולים וקווים ביושר. נפרש עתה את שני האופנים הללו.

נקודה ופרצוף

תחילה, בעת מיתת המלכים, יצאו הספירות כ׳נקודות׳. כליהן לא יכלו לסבול את האור העליון, ועל כן נתבטלו הספירות ומתו.

> דע כי בתחלה כשיצאו אלו הי׳ ספירות לא היה עדיין בהם תקון, אמנם יצאו אז בבחינת היותם י׳ **נקודות** בלבד, והיה בהם בחינת עצמות וכלים, ר״ל אור וכלי, ולהיותם בלי תקון

28 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש זוהר ח״ב רנד ע״ב, דפוס 876, דפים לה ע״ד – לו ע״א. בפסקה זו כתב ר״ח ויטל גם על הבחינה השלישית, ובה נעסוק להלן סעיף קסח.

לכן בחינת **הכלים** שבהם לא יכלו **לסבול האור העליון** ונתבטלו ומתו, ואלו הם סוד המלכים שמתו.[29]

מה הן ה'נקודות'? מה הוא חסרונן? מדוע לא יכלו לסבול את האור העליון? בהמשך דבריו ענה האר"י כי תחילה, בעת מיתת המלכים, יצאו הספירות כ'נקודות' – נקודות גולמיות שלא נגמר בניין כליהן, ועל כן אין הן מסוגלות לפעול. אחר, בעת תיקון המלכים, נעשו הספירות כ'פרצוף שלם' – ספירות משוכללות שלהן כלים בנויים בשלמות, ועל כן הן יכולות לפעול ולהראות את אשר בתוכן. תיקון האצילות גומר את בניינו של הכלי, ומחלק את אורה של הספירה לעשרה חלקים כדי שכל כוחותיה יצאו אל הפועל. אז יכולות הספירות 'להראות פעולתם ולהוציא כוחם' החוצה, כלומר לגלות את האור העליון אל הנבראים.

כי בתחלה היו נכללים בנקודה אחת ולא היו יכולים **להראות** פעולתם ולהוציא כחם לחסרון **תקוני הכלים**, ואחר כך על ידי העיבור אשר כל הכלים נתקנו ונעשו **פרצוף שלם** ואז **הוציאו** כחם **והראו** פעולתם **לחוץ**, כי נתחלק אור הנקודה ההיא לעשרה חלקים **והראו** כח הראיה **בעינים** והשמיעה **באזנים**.[29]

מעין הדברים האלה, אך לא כמותם ממש, פירש האר"י במקום אחר את עניין הקלקול בהאצלה הראשונה: אמנם כבר מתחילה היתה כל ספירה כלולה מעשר ספירות, אלא שעדיין לא היתה 'בציור גמור ממש' ולא היתה משוכללת כל צורכה. הפרצוף הוא ציור גמור, ועל כן הוא תיקונה של הספירה.

דע כי אלו הי' **נקודות** שהיו תחלת כל האצילות קודם שהיה שום תקון בהם הנה היו אז כדמיון פרצוף א' אך לא היו **בציור גמור ממש**... כל נקודה מהם היתה כלולה מי'... אלא שהיתה **נקודה קטנה**, וגם כי לא היתה **בציור פרצוף** כמו שהוא עתה אחר התיקון.[30]

מכל אלה עולה כי תיקון הנקודות לפרצופים משלים את בניינם של הכלים כדי שהם יוכלו לקבל את האור העליון וגם להוציאו החוצה. תכלית אחת לתיקון הפרצוף בציור גמור ולתיקוני גלגלתא ושערות – היכולת לקבל את האור העליון ולסבול אותו.

•

בניין הנקודה לפרצוף מתקן את האצילות בתיקון נוסף המביא להתרחקותן של הספירות התחתונות מן האור העליון כדי שיוכלו לקבלו. בגמר בניינה נתקנת הספירה בציור פרצוף אדם הכולל בתוכו י' ספירות גמורות, וכך מתרחקות הספירות מהאור העליון.

29 ר"ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש בעולם האצילות, דפוס 868, דף נד ע"ג.

30 ר"ח ויטל, שם, דף נה ע"ד.

והנה עתה תראה כמה תיקונים נעשו באופן שהאור עתה יכול לירד למטה **ויוכלו התחתונים לקבלו**... והג׳ הוא כי בתחילה היו ג׳ ספירות ראשונות כל אחת כלולה מי׳ ספירות, אבל עתה שנעשית כל ספירה מהם בצורת פרצוף נמצא כי כל אחת מהם נעשית פרצוף מי׳ ספירות גמורות, ומה שהיו תחלה ג׳ ספירות הם עתה שלושים ספירות באופן שנתארך ונגדל המקום שיעור רב וגדול מאד מבתחילה, **ונתרחקו** ז׳ תחתונות מן האין סוף שיעור גדול של שלשים ספירות **ויכולים לקבל האור**, משא״כ בתחילה שהמרחק אשר בינם לבין האין סוף לא היה רק שיעור ג׳ ספירות לבד.[31]

•

מן הדברים שהבאנו עד הנה עולה כי שכלול הנקודה לפרצוף כולל שני תיקונים: מעבר מן הכוח אל הפועל, והתרחקות האור העליון כדי שיוכלו הספירות התחתונות להשיגו. את שני התיקונים הללו כרך ר׳ משה יונה יחד בדבריו על הנקודה ועל הפרצוף.

ועתה צריך לדעת שלפי שראה המאציל עליון שאלו הכלים נשברו בסיבת **האור גדול ולא** היו **יכולים לסבול** אותה ההארה, עלה ברצונו הפשוט והגמור למתק **האור הגדול הזהיר והבהיר** ולתקן העולמות... כדי שיהיה להם כח לסבול את האור הגדול בתוכם וליהנות ממנה בהתפשטות האור, **ובריחוקם** מהמאציל יבא האור יותר מבוסם וממותקת, ובה יהיה לעולמות חוזק לסבול האור ויהיה להם קיום והעמדה באותו האור אשר יש בתוכם לחיותם. וצריך אתה לדעת שהתיקון שעלה ברצונו ית׳ היה זה, **שמנקודת** כתר נתפשט ונעשה **פרצוף שלם מעשר נקודות**, רצוני לומר ספירות הנקובות בשמות כתר חכמה בינה חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד מלכות. וכבר ידעת שכל אלו העשר ספירות הנז׳ היו אז בנקודת הזאת של כתר **בכח** שכבר אתה ידעת שהיתה כלולה מעשר... עתה המאציל עליון ברצונו הפשוטה עשה תיקון זה שיתפשטו ויהיו יוצאים **בפועל** ממש **פרצוף שלם** כלול מעשר ספירות.[32]
וכבר ידעת שכוונת המאציל עליון לעשות זה אינו כי אם **להרחיק** האור, בראותו שלהיות האור כל כך קרובה והיא תכלית הבהירות והזהירות[33] נשברו הכלים מרוב ההארה, עתה בהתרחק האור שתתפשט האור שהיה **בנקודה אחת תתפשט בפרצוף שלם** מעשר ספירות, להזהיר ולהבריק לכל ספירה וספירה ודאי שתתרחק האור, ובזה יהיה קיום והעמדה לספירות **לסובלם**.[34]

כבר כתב האר״י עצמו כי הספירות נתקנות על ידי התרחקותן מן האור העליון, כמובא לעיל סעיפים קמז–קמח. שם פירש האר״י כי תיקוני גלגלתא והשערות הם מסכים שמרחיקים את

31 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש זוהר ח״ב רנד ע״ב, דפוס 876, דף לה ע״ג.

32 ר״מ יונה, כנפי יונה, כת״י 208, עמ׳ 28–29.

33 נוסח כתב היד: והמזהירות.

34 ר״מ יונה, כנפי יונה, כת״י 208, עמ׳ 31.

האור העליון וכך יכולים הנבראים לקבל את האור, וכאן הוא מוסיף כי גמר בניינן של הספירות הוא המרחיק אותן מן האור העליון והוא המעניק להן את היכולת לקבל את האור.

עיגולים וקווים

בניין הספירות בציור פרצוף אדם מתקן בהן תיקון נוסף. כי תחילה, בעת מיתת המלכים, יצאו הספירות זו בצד זו ולא התחברו ולא התקשרו זו עם זו, ועל כן לא יכלו לפעול. אחר, בעת תיקון המלכים, נתקנו הספירות ב׳ציור פרצוף אדם׳, שבו עומדות הספירות ׳בציור קוים׳ ו׳בצורת קוים ביושר׳ ומתקשרות ומתחברות זו עם זו. רק אחר שהספירות עומדות בצורת קווים ומתחברות זו עם זו יכול האור העליון להתגלות ויכולים הנבראים לקבלו.

> דע כי טרם שנאצל עולם האצילות נאצלו בחינת הי״ס ההם בבחינה אחרת שאינה כן עתה, והוא כי הי״ס דאצילות נאצלו הם לבדם **זו ע״ג זו**, וזו למטה מזו, וזו מקבלת שפע מזו, וזו נותנת שפע לזו. וז״ס פ׳ ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום שהם אלו הי״ס שנאצלו בסדר הנז׳ ובאופן הנז׳, ואפילו הו״ק אשר הם מן החסד ועד היסוד **לא היו מתקשרות ומתחברות** בצורת פרצוף אדם, אלא כל א׳ עומדת תחת חבירתה ומקבלת ממנה, **ולא היו בציור קוים**... היו העשר ספירות בלא שום תקון כלל... והנה עתה תראה כמה תיקונים נעשו באופן **שהאור** עתה יכול לירד למטה **ויוכלו התחתונים לקבלו**... כל ספירה... נתקנה **בציור פרצוף אדם** ובצורת אדם ובצורת **קוים ביושר**.[35]

כאן כתב ר׳ חיים ויטל כי בעת מיתת המלכים הספירות ׳לא היו בציור קוים׳, אך הוא לא לימד באיזה ציור היו. ענין זה נתפרש בכתבי ר׳ יוסף ן׳ טבול. הוא כותב כי בעת מיתת המלכים יצאו הספירות כ׳עיגולים׳ וכ׳גלגלים׳, כלומר ספירות שיוצאות זו בתוך זו בלא קשר ביניהן. רק בעת תיקון האצילות יוצאות הן כאור ישר, וכפרצופים שמלבישים זה לזה.

> והנה עת רצון לגלות לך... מהו מציאות גלגלוי וכל מקום שאמר גלגלים... שלפעמים קרא להם נהורין, ולפעמים בוצינין ודרועין וירכין וגופא, ופעמים גלגלים... דע שמתחלה האציל המאציל לכל האצילות בסוד הגלגלים **עגולים זה בתוך זה**... ואחר שהאציל לכל אלו האציל עוד אצילות **ישר** בסוד **פרצוף. והכלים** שנשברו הם מאותם שהם בסוד **גלגלים**... וכשהאציל אצילות ישר הכניסם בתוך כל אלו, ונוקב ועושה **החלונות** לצדדין להכנים בהם... וכן כולם, אריך אנפין ואבא ואימא, **ומלבישים** זה לזה ומגיעים עד רגליהם עד קרוב וסוף **העגולים**... ולזה כשקורא אותן בוצינין או נהורין וכדומה ודרועין וגופא וירכין הכל מדבר **באצילות הישר**, וכשקורא אותן גלגלים וכדומה הוא מדבר **בעיגולים**.[36]

35 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש זוהר ח״ב רנד ע״ב, דפוס 876, דף לה ע״ב–ע״ג.

36 ר״י טבול, פירוש זוהר ח״א נא ע״ב, דפוס 153, דף לא ע״א–ע״ב.

הן מדברי ר׳ חיים ויטל הן מדברי ר׳ יוסף ן׳ טבול עולה כי עמידת הספירות כקווים ביושר היא היא עמידת הספירות בצורת פרצוף אדם.

פסקאות אלו עוסקות בכל עשר הספירות, ומלמדות כי כולן יצאו תחילה כעיגולים ואחר נתקנו כקווים. לעומתן, מבחינה הפסקה הבאה בין הספירות העליונות ובין הספירות התחתונות. העליונות יצאו לכתחילה ׳בדרך ג׳ קווים׳, ועל כן היו מתוקנות כבר בראשית ההאצלה. לעומתן יצאו הספירות התחתונות תחילה זו על גבי זו בלא חיבור ו׳היה הפירוד ביניהם׳, ורק אחר כך נתקנו ׳בבחינת ג׳ קווים׳ והיו לספירות שמתחברות ומתקשרות זו עם זו ב׳קשר אמיץ׳.

> דע כי הנקודה של אריך או של אבא או של אימא כאשר יצאה היתה כלולה בשלימות בכל י׳ חלקים וגם כי היו מחוברים יחד, פי׳ כי היו מיוסדות בדרך ג׳ קוים קו ימין ושמאל ואמצע, וזה הוא קשר האמיתי, אבל ששת חלקי נקודת זעיר אנפין **לא יצאו בדרך קוים**, רק היו זו על גבי זו ולא נתחברו יחד דרך קוים, ולכן היה הפירוד ביניהם... אחר התקון חזרו להתחבר הו׳ חלקי הנקודה דזעיר אנפין בבחינת ג׳ קוים ואז נתקיימו. ובזה תבין טעם צריכות עיבור ז״א בתוך אימא, כי בהיותם יחד שם מחוברים נתאספו ונתחברו יחד כל הו״ק, ובפרט כי כיון שנתחברו יחד שם נתוסף בהם הארת אימא והוסיפה בהם כח, ואז **נתחברו ונתקשרו קשר אמיץ דרך קוים**.[37]

התלבשות

עוד כתב ר׳ חיים ויטל כי תיקון האצילות נעשה בהתלבשות הספירות זו בזו. כי תחילה היו הספירות נקודות, ואחר כך הן נתקנו ונעשו פרצופים שמתלבשים זה בזה.

> והנה ענין **התיקון** היה באופן זה, כי מן **הנקודה** הא׳ שהיתה נקראת קודם התיקון בשם ספירת הכתר הנה עתה נתחלקה לג׳ חלקים והם ענין ג׳ רישין... ואז **נתלבשו** זה בתוך זה עתיק בתוך א״א, ואח״כ מן הנקודה הב׳ והג׳ שהיו נקראים חו״ב נעשו עתה ב׳ פרצופים או״א המלבישים ע״ג חג״ת דא״א... ואמנם היות ענין זה נקרא בחינת תקון הוא לסבה זה, כי כאשר נתעלו ב׳ הנקודות הב׳ והג׳ הנק׳ חו״ב עלו למעלה והלבישו לחג״ת דא״א כנודע, וע״י אותו **הכסוי וההלבשה** שהלבישו נעשה להם בחינת כלים **בפרצוף** שלם... ואז נעשו חו״ב שתי הנקודות הנזכרות נעשו שני פרצופים שלמים הנק׳ או״א.[38]

גם ר׳ יוסף ן׳ טבול כתב כי התלבשותם של הפרצופים מתקנת את האצילות.

> וכשהאציל אצילות **ישר** הכניסם בתוך כל אלו, ונוקב ועושה **החלונות** לצדדין להכניס בהם... וכן כולם, אריך אנפין ואבא ואימא, **ומלבישים** זה לזה ומגיעים עד רגליהם עד קרוב וסוף העגולים.[39]

37 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש בעולם האצילות, דפוס 868, דף נה ע״ג.

38 ר״ח ויטל, שם, דף נד ע״ג.

39 ר״י טבול, פירוש זוהר ח״א נא ע״ב, דפוס 153, דף לא ע״ב.

על תיקון האצילות על ידי התלבשות כבר כתב האר״י עצמו, כמובא לעיל סעיפים קמז–קמח. שם כתב האר״י כי האצילות נתקנת בתוספת של שערות ותיקוני גלגלתא שהם מלבושים, וכאן הוא מוסיף כי האצילות נתקנת בפרצופים שהם לבושים.

•

סידור הספירות כנקודות וכקווים לא נתחדש בקבלת האר״י. כבר נחלקו המקובלים הראשונים אם הספירות עומדות זו למטה מזו או זו בצד זו. ר׳ משה קורדובירו אסף את דעותיהם של המקובלים על אודות סדר עמידתן של הספירות, ונתן מקום לכולן כפעולות שונות של האצילות.[40] גם ר׳ יוסף ן׳ טבול עשה כן. הוא מביא שלוש דעות של המקובלים הראשונים על אודות צורת עמידתן של הספירות, ולכולן הוא מוצא מקום על פי דברי האר״י. שתיים מהן הוא מצדיק על פי דברי האר״י על הקלקול והתיקון באצילות — צדקו האומרים כי הספירות עומדות זו למטה מזו, שהרי כך עומדות הספירות היוצאות ראשונה בעת הקלקול, וצדקו האומרים כי הספירות עומדות זו בצד זו בקווים, שהרי כך עומדות הספירות המתוקנות.

> ובזה יובן ג׳ סברות של המקובלים שיש הפרש ביניהם. סברא אחת שאומרים שעשר ספירות זו למטה מזו הם כולם. ויש סברא שנית שאומרים שעשר ספירות הם בזה האופן, כתר למעלה, ומחכמה ולמטה הם בקוין, קו ימין וקו שמאל וקו אמצעי על זה הדרך. ויש סברא שלישית... ודע לך שהג׳ סברות צדקו יחדיו, וכל א׳ כתוב כפי מה שהשיגה נשמתו והבן זה. שסברא ראשונה שאומרים שהם **זו למטה מזו**, הנה זה היה קודם התיקון בעולם **הנקודות**, שיצאו זו מזו ונמצאו כל העשר זו למטה מזו. והסברא השנית שאומרים שכתר הוא למעלה ומחכמה ולמטה הם **בקוים**, הנה זה הוא אחר התיקון, שאבא מימין ואימא משמאל **ונתלבשו** בזעיר ונוקביה בקוים... הנה כל הסברות צדקו יחדיו.[41]

ר״י טבול משווה את קבלת האר״י אל קבלת הרמ״ק והוא מראה כיצד נטל האר״י את דברי הרמ״ק ושנה אותם בפנים חדשות. הרמ״ק הביא את דעותיהם של המקובלים הראשונים, וסיכם כי הספירות יכולות לעמוד הן זו מתחת לזו הן זו בצד זו. את הדברים הללו קיבל האר״י ונתן להם פנים חדשות — ספירות זו מתחת לזו הן ספירות של קלקול, וספירות זו בצד זו הן ספירות של תיקון. דברי ר״י טבול מראים מקום למקורותיו של האר״י בספרי קודמו הרמ״ק, ובעקבותיהם נלך גם אנו ונוסיף מקורות לדברי האר״י בספרי הרמ״ק להלן פרק מח.

•

תיקון הספירות ב׳׳ציור פרצוף אדם׳ כולל אפוא שני תיקונים:

א. הוספת תיקוני גלגלתא ותיקוני שערות.

ב. גמר בניין הכלים ושכלול כוחות הספירה.

40 פרדס רמונים, שער ו, פרק ז.

41 ר״י טבול, סדר העולמות, כת״י 115, דף קצא ע״א–ע״ב.

הווי אומר, המלכים מתו משום שכלי הספירות לא היו גמורים ומשוכללים ועל כן הם לא יכלו להשיג את האור העליון. חסרון תיקוני גלגלתא ושערות וחסרון ציור פרצוף אדם חד הם — כלים סתומים שאין האור יכול להופיע דרכם, כלים גולמיים שאינם פועלים ואינם יכולים להוציא ולגלות את האור העליון. כל אלה נתקנים בתיקון אחד: ציור פרצוף אדם, שהוא השלמת מעשה הכלי בתיקוני גלגלתא ותיקוני השערות. אלה הם כוחות הפעולה של הספירה המוציאים את האור החוצה, והם התיקונים המלבישים את האור העליון וממעטים אותו כדי שיוכלו הנבראים להשיגו.

מכל אלה עולה כי שני מקורות עמדו לפני האר״י: דברי האדרות על תיקוני השערות, ודברי המקובלים על כלי הספירות וסדר עמידתן. בכתבים אשר כתב בעצמו הוא הסתמך רק על דברי האדרא, ופירש כי תיקוני השערות הם המגלים את האור העליון. אחר, בדרושים אשר דרש לתלמידיו, הוסיף גם מדברי המקובלים על אודות הספירות העומדות זו תחת זו או זו בצד זו.

שתי בחינות

מכל אלה עולה כי לימד האר״י לתלמידיו את הקלקול ואת התיקון אשר באצילות בשני אופנים:

ש בעת הקלקול יורדים ניצוצות הקדושה, ובעת התיקון הם עולים חזרה לאצילות.

כתב האר״י, כמובא לעיל סעיף קמז, כי בעת ההאצלה הראשונה נזרקו מן האצילות הניצוצות שאין בהם ממש, ואחר הם מתבררים וחלק מהם מתבסמים וחוזרים למקומם הראשון. עוד כתב האר״י, כמובא לעיל סעיף קמח, כי שפע המוחין והנשמות נמשך מן הספירות העליונות אל הספירות התחתונות. בדרושים שהורה האר״י לתלמידיו הוא הוסיף על כל אלה פרטים רבים הקושרים את ענין הניצוצות ואת ענין המוחין לרצף אחד של האצלה. הכיצד? האר״י מחדש כי בעת התיקון מתבררים הניצוצות, שנפלו בעת מיתת המלכים, ועולים חזרה אל האצילות. ניצוצות אלו פועלים כמין נוקבין המעוררים את זיווגי הספירות. זהו זיווג זכר ונקבה, זיווג אבא ואימא וזיווג זעיר אנפין ונוקביה, הממשיכים את המוחין ומוציאים את הנשמות. מין נוקבין, שעלו מן הקליפות, מתחברים עם מין דכורין, היוצאים מזיווגי האצילות, ויחדיו יוצאים הם כנשמות אל הנבראים.

על כן מהווה ענין ניצוצות הקדושה מעגל שלם של מציאות — ירידה והעלאה, מין נוקבין ומין דכורין, ניצוצות קדושה ומוחין, חיות של הנבראים וחיים מן האצילות.[42]

א בניין הספירות הוא הגורם לקלקול ולתיקון בעת ההאצלה הראשונה.

כתב האר״י, כמובא לעיל סעיפים קמז–קמח, כי בעת ההאצלה הראשונה חסרו תיקוני השערות, ועל כן היה קלקול בספירות. מה היה מצבן של הספירות אז? האר״י לא כתב זאת, אך בדרושים אשר דרש לתלמידיו הוא השלים את תיאור הספירות — מצבן בעת הקלקול ומצבן

42 דברים נוספים על העלאת הניצוצות והמשכת הנשמות יובאו להלן סעיף קס.

בעת התיקון. הקלקול והתיקון הם שני מצבים בבניינן של הספירות. כי תחילה יוצאות הספירות כנקודות גולמיות שהאור העליון אינו יכול להתגלות דרכן, ואחר נגמר בניינן ומשתכלל לפרצופים המגלים את האור אל הנבראים. כלל זה פירשו האר״י בשני פירושים.

א. תחילה יצאו הספירות כנקודות גולמיות, ועל כן לא יכלו הספירות התחתונות לקבל את האור העליון. אחר הן נתקנות כפרצופים שיוצאים מהם שערות ויש בהם נקבי עיניים ואוזניים. דרך כל אלה יוצא האור החוצה ומתגלה אל הספירות התחתונות. היחס בין הנקודות לבין הפרצופים הוא כיחס בין כלים סתומים, שאינם יכולים לקבל את האור ואינם יכולים להוציאו החוצה, ובין כלים פתוחים, שמקבלים את האור ומוציאים אותו החוצה.

ב. תחילה יצאו הספירות כנקודות וכעיגולים, ועל כן עמדו הן זו למטה מזו וזו בתוך זו, והרי הן נפרדות זו מזו. אחר הן נתקנות כקווים ביושר, ואז הן עומדות זו בצד זו, והרי הן מתחברות ומתקשרות זו עם זו. גם תיקון הספירות בציור פרצוף אדם מחבר אותן זו עם זו. רק בעת שהספירות נתקנות ועומדות בצורת קווים ומתחברות זו עם זו יכול האור העליון להתגלות ויכולים הנבראים לקבלו.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. אחדים ממונחים אלו כבר נזכרו בפירושים לספר הזוהר שכתב האר״י עצמו, כמובא לעיל פרק לד, ועליהם נוספו עתה מונחים חדשים.

ש

דינים · גבורות חזקות
ניצוצות קדושה · זריקה
סיגים · פסולת
עירוב
זיווג
מוחין
העלאת ניצוצות · בירור · צירוף
מיין נוקבין
חיות · נשמה
טוב ורע · קדושה וטומאה

א

האור העליון הזהיר והבהיר
אור · כלים
נקודות · זו על גבי זו · זו למטה מזו
עיגולים · גלגלים · זה בתוך זה
קווים ביושר · ציור קווים
פרצוף · ציור פרצוף
ראייה ושמיעה · עיניים ואוזניים
חלונות

כיסוי
התלבשות · התחברות · התקשרות
התרחקות האור · התמעטות האור
יציאת האור החוצה
קבלת האור · סבילת האור

[קנו] הוספת המוחין

אחר הקלקול והתיקון נוספים המוחין באצילות. הם הגומרים את תיקונה, ותנועתם מבטאת את ההנהגה האלוקית כולה.

על גמר תיקונה של האצילות למדנו לעיל סעיפים קמז–קמח מכתבי האר״י עצמו. שם ראינו כי תיקונה של האצילות נגמר בתוספת המגיעה אל הספירות התחתונות מן הספירות העליונות: מוחין הנמשכים מזיווג אבא ואימא, ואור ומוחין המופיעים מתיקוני השערות של אריך אנפין. בכתביו אלה פירש האר״י את ענין המוחין בקצרה, ועיקרים רבים נשארו סתומים. לאחר מכן, בדרושים אשר דרש לתלמידיו, הוא השלים את כל הפרטים החסרים ופירש את ענין המוחין באריכות ובפרוטרוט.

בחינות במוחין

דרושים רבים בקבלת האר״י מפרשים את עניינם של המוחין הנוספים באצילות. האר״י תיאר בפרוטרוט כיצד מגיעים המוחין מן הספירות העליונות אל זעיר אנפין ונוקביה וכיצד הם משלימים את שיעור קומתם. עוד לימד האר״י כי שתי בחינות של מוחין משלימות את בניינם של זעיר אנפין ונוקביה — מוחין פנימיים ומוחין מקיפים. האר״י עצמו הבחין בין שתי בחינות אלו, ובבארו את כוונות העמידה בתפילת שחרית הוא הורה לתלמידיו על 'בחינת המוחין הפנימיים' ועל 'בחינת המוחין המקיפים'.

> גם צריך לדעת מה שהודיענו מורי ז״ל, והוא כי ברכת אבות הזו שאנו מבארים עתה הוא **בבחינת המוחין הפנימיים**, אבל עוד יש בה פירוש שני והוא **בבחינת המוחין המקיפים**.
> ונלע״ד שהיא הכוונה השנית דברכת אבות שכתבתיה למטה אחר נוסח התפלה באותיותיה, וע״ש היטיב מאד כי היא רבת התועלת אם תשים אליה לבך ודעתך.[43]

שורות אלו הובאו ונתבארו כל צורכן לעיל סעיף קמב, אך לא נמנענו מלהביאן שוב בגלל חשיבותן העקרונית להבנת קבלת האר״י.

43 ר״ח ויטל, ספר עץ חיים, חלק שני, שער התפילה, כת״י 85, דף מג ע״א–ע״ב. את הערתו הפותחת 'ונלע״ד' הוסיף ר״ח ויטל בגיליונות הספר.

לפני שנחל לתאר את שתי הבחינות של המוחין חייבים אנו להבהיר ולהדגיש כי 'בחינת המוחין המקיפים', שהאר"י הבחין בינה ובין 'בחינת המוחין הפנימיים', אינה בחינתו של האור המקיף העומד מעל ראשו של זעיר אנפין. אור מקיף זה נודע בשם צלם, והוא חלק מן המוחין הפנימיים הנמשכים וממלאים את זעיר אנפין. מוחין אלה נחלקים לשלוש מדרגות: מקיף, מקיף, פנימי, ורק המדרגה השלישית והאחרונה יכולה להיכנס אל זעיר אנפין ולמלא אותו. רק האור הפנימי שבמוחין הפנימיים יכול להיכנס בספירות התחתונות, ואילו האור המקיף שבהם נשאר למעלה ואינו נכנס בספירות התחתונות כי אין הן יכולות לקבלו. אור מקיף זה נקרא 'צלם' או 'צל' על ראשו של זעיר אנפין, והוא שייך אפוא ל'בחינת המוחין הפנימיים'. לעומת זאת, 'בחינת המוחין המקיפים', שהאר"י הבחין בינה ובין 'בחינת המוחין הפנימיים', יוצאת ממצחו של זעיר אנפין ומקיפה אותו 'מצדדיו', ועל כן מוחיה נקראים 'אורות מקיפים אמיתיים'.

> אחר שנולד פרצוף זה של המוחין דז"א... הוצרך פרצוף זה של המוחין לירד למטה עד הנה"י של זו התבונה ולהתלבש בתוכם וליכנס תוך ז"א, ולכן התחילו לירד תחילה... כי הנה הבחינה השלישית הגרועה מכלם יש יכולת בז"א לקבלה בתוכו בסוד אור פנימי שבו... אבל ב' בחינות העליונות לא היה כח בז"א לקבלם בתוכו בסוד אור פנימי לרוב הארתם הגדולה, אמנם נשארו למעלה על ראשו בבחינת אור מקיף על ראשו בלבד, ולא **מצדדיו כדרך שאר האורות המקיפים האמיתיים**, אבל בערך שנשאר על ראשו נקרא גם הוא אור מקיף בסוד להיות צל על ראשו.[44]

משום כך בבואנו לתאר בהמשך הסעיף את 'בחינת המוחין המקיפים' נעסוק רק במוחין המקיפים היוצאים מזעיר אנפין, שהם 'האורות המקיפים האמיתיים', ולא באורות הצלם הנשארים למעלה מראשו של זעיר אנפין, השייכים ל'בחינת המוחין הפנימיים'.

•

גם ר' יוסף ן' טבול הבחין בין שתי בחינות של מוחין – בין מוחין 'שמתפשטין בפנים בכל הפרצוף' ובין מוחין ש'מאירים מחוץ כשבוקעין ויוצאין'.

> ודע שה' **גבורות** וה' **חסדים** הם מציאות זעיר ונוקביה, בם כל מציאות **הזווג** לעולם. וכל **מציאות העולמות** תלוי בהם, חסדים דכורא, גבורות נוקבא. וכמו **שמתפשטין בפנים** בכל הפרצוף בסוד טפה הזרעית, כך ג"כ **מאירים מחוץ כשבוקעין ויוצאין** כדפי' לעיל. ומה שמאירים מחוץ נק' **הסתכלות**, ומה שבפנים הוא **זווג** בסוד **זכר ונקבה**.[45]

במשפטים קצרים אלה סיכם ר"י טבול את ההבדלים העקרוניים והמהותיים בין שתי הבחינות של המוחין. המוחין ש'מתפשטין בפנים' הם המוחין הפנימיים, ואילו המוחין ש'מאירים מחוץ'

44 ר"ח ויטל, שער ההקדמות, דרושי ז"א, דרושים ט–יא, דפוס 868, דפים עב ע"ד – עג ע"א.

45 ר"י טבול, פירוש אדרא רבא, כת"י 137, דף 39 ע"א.

הם המוחין המקיפים. דברים אלה לא יובנו כל צורכם אלא לאחר עיון מפורט ומדוקדק במהלך האצלתם של המוחין, ועל כן לא נוכל לפרש עתה את דבריו של ר״י טבול על אודות שתי הבחינות שבמוחין אלא רק להלן סעיף קסו.

•

ההבחנה בין המוחין הפנימיים ובין המוחין המקיפים כלולה בדברי ר׳ חיים ויטל על ׳ג׳ מיני הארות׳ הנמשכים מאריך אנפין לזעיר אנפין.

> דע כי ג׳ מיני הארות נמשכים מן א״א למוחין דז״א.
> האחד הוא שנמשך הארה מן חסד עליון דעתיק המתפשט עד תקון י״ג דדיקנא דאריך הנקרא מזלא, ומשם נמשכת הארה עד הדעת שיש בין לאבא בין לאימא **ומייחד** אותם **ומזווגם**, ואז בכח הזה נעשים נה״י דאימא **מוחין** ברישא דז״א **בגדלותו** כנודע.
> הב׳ הוא שנמשך הארה מן פנימיות מוחא סתימאה דא״א דרך **השערות** ראשו ודיקנא דיליה אשר הם נמשכים עד רישא דז״א כנודע, ומאירים במוחין דז״א.[46]

דברי ר״ח ויטל קצרים, והם רושמים בתמצית את עיקריהן של שתי הבחינות כפי שיתוארו בהרחבה בהמשך סעיף זה. דברי ר״ח ויטל על ההארה הראשונה מתאימים למוחין הפנימיים, ודבריו על ההארה השנייה מתאימים למוחין המקיפים. דבריו על ההארה השלישית אינם מעניינו כאן, ובהם נדון להלן סעיף קסח.

•

הודעתו של האר״י על שתי הבחינות של המוחין היא יסודה של ההבחנה הכוללת בין שתי בחינותיו של מהלך ההאצלה כולו: בחינת המוחין הפנימיים היא יסודה של בחינת **ש**, ובחינת המוחין המקיפים היא יסודה של בחינת **א**.
תיאור שתי הבחינות של המוחין ארוך ומפורט הוא, ועל כן נחלקו לשני סעיפים. בסעיף זה נפרש את המוחין עצמם, ובסעיף הבא נפרש את הדרך שבה הם מגיעים מאריך אנפין אל זעיר אנפין ונוקביה.

ש מוחין פנימיים

כתב האר״י, כמובא לעיל סעיף קמח, כי זעיר אנפין נתקן בשני זמנים: בהיותו במעי אמו ואחר שנולד. אז הוא יונק מאמו, נכנסים בו המוחין והוא גדל לעשר ספירות. בדרושיו הוסיף האר״י והבחין בין שלושה זמנים שזעיר אנפין נתקן בהם – עיבור, יניקה וגדלות. שלושת הזמנים נבחנים זה מזה במצב ספירותיו של זעיר אנפין: עיבור – תלת גו תלת, יניקה – שש ספירות, גדלות – עשר ספירות.

46 ר״ח ויטל, שער רוח הקודש, דפוס 904, דף יד ע״ב.

שלשה בחינות היו בז״א. הראשונה נקראת **עיבור**, ואז היה בבחינת תלת כלילן בתלת. והשנית נקראת **יניקה**, ואז היו בו ששה קצוות נגלים. והשלישית נקראת **עיבור השני** של **גידול המוחין**, שיש בו עשר ספירות גמורות.[47]

בין שני הזמנים הראשונים, עיבור ויניקה, ובין הזמן השלישי, גדלות, קיים הבדל מהותי. שני הזמנים הראשונים באים לתקן את אשר אירע בעת מיתת המלכים, ואילו הזמן השלישי בא להוסיף על בניינו של זעיר אנפין ולהשלים את קומתו כדי שתשווה לקומתן של הספירות העליונות. על כן, בשני הזמנים הראשונים, הם עיבור ויניקה, מתבררות ספירותיו של זעיר אנפין מן הדינים והסיגים שהיו בו בתחילה ונבנית קומתו בשיעורה הראוי לה מראש — שש ספירות שלמות וגלויות; ובזמן השלישי, גדלות, נוסף שפע בזעיר אנפין — מוחין דחסדים וגבורות נמשכים מן הספירות העליונות ונכנסים בתוכו, וכך הם משלימים את קומתו עד שעולה מניין ספירותיו לעשר. על כן אפשר לכלול את שלושת הזמנים הללו בשני זמנים מהותיים — זמן הקטנות, שבו נכללים זמן העיבור וזמן היניקה, וזמן הגדלות.

ראינו כי את חלוקת תיקונו של זעיר אנפין לשלושה זמנים חידש האר״י בדרושים שהורה לתלמידיו. לזמן השלישי קרא כאן האר״י בשם ׳עיבור השני של גידול המוחין׳, ועליו הוא למד ממאמר הזוהר: ׳ותרין בנין דינקא להו אמא ואתעברת מנייהו ואפיקת לון׳ (זוהר ח״ג סה ע״ב).

והנה הלשון הזה קשה מאד להולמו, דהוה ליה למימר דאתעברת מנייהו בקדמיתא ולבתר דינקא להו כי העיבור קדם אל היניקה, ועוד דמשמע דלבתר דהוו בנים ממש בפועל חזרה להתעבר מהם, וצריך להבין כל זה. אבל הענין יובן עם הנ״ל, כי כבר נולדו בראשונה וינקא לון, ולבתר הכי אחר תשעה שנים חזרה ואתעברת מנייהו בסוד עיבור שני לצורך המוחין דהולדה, ואח״כ אפיקת לון. דע כי בחינת המיין נוקבין של ז״א ונוקביה הם נשמות הצדיקים שהם נקראים בנים שלהם... ובחינת המיין נוקבין של או״א הם ז״א ונוקביה בנים שלהם... וכן ז״א ונוקביה בני אבא ואימא **עולין** בסוד **מיין נוקבין** למעלה באבא ואימא כדי לחדש המוחין שלהם ולהוסיף בהם הארה, וזו **ההעלאה** היא מה שאנו קוראין עתה **עיבור השני** של המוחין דהולדה.[48]

העיבור השני והולדת המוחין קשורים בהעלאתם של המיין נוקבין והמשכת המיין דכורין. פרשה זו דורשת ביאור לעצמה, ובה נדון להלן סעיפים קס, קסה.

בירור הדינים והסיגים שהיו בזעיר אנפין בעת האצלתו הראשונה נעשה על ידי אבא ואימא. האר״י מצטט את מאמר הזוהר, ׳ובריר פסולת מגו מחשבה ואתבריר׳ (זוהר ח״ב רנד ע״ב),

47 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא זוטא, דפוס 876, דף נה ע״ג.

48 ר״ח ויטל, שם, דף נז ע״א.

ולומד ממנו כי אבא, שבו המחשבה, מתחיל לברר את הדינים מזעיר אנפין. אימא ממשיכה לברר את הדינים ואת הסיגים עד שהם יוצאים החוצה והקדושה נשארת לבדה.

> כבר ידעת כי זו״ן וגם כל שאר העולמות כלם הם מבחינת אותם הז׳ מלכים שמתו ונתבטלו לפי שהיו בהם קצת **סיגים** מעורבים וכנודע, וצריך לנקות **ולברר** את כל **הקדושה** ולהוציא ממנה הסיגים שנתערבו בה... והנה המברר הסיגים מתוך הקדושה לצורך תקון זו״ן הוא ע״י או״א, אלא שבתחלה אבא לבדו הוא המברר אותם... כי אבא הוא שמזריע **טיפת זרע** מן המוח שלו לצייר ממנה הולד, ולכן האב הוא המברר הסיגים ההם וזורקם ונוטל את **הטוב והקדוש** במוחין שלו. ואז **נמשך** ונותן הטיפה ההיא בפומא דיסוד דיליה, ומשם יורד ביסוד הרחם דאימא, והיא מתעברת מאותה הטיפה ומשתהה שם כל אותם חדשי **העיבור**. ושם חוזר **להתברר** יותר בירור א׳, ויוצאים ממנו ונפרדים קצת סיגים שעדיין היו מעורבים בו... ולכן בהיות זו״ן תוך מעיה אותו הזמן בעיבור, הנה הקליפות והסיגים נבררים ונפרדים מעט מעט ויוצאים לחוץ עד תומם בהמשך הזמן... כי כמו שבהמשך חדשי העיבור מתברר כל הטוב שבח׳ ספירות הראשונות מעט מעט... כך בהמשך חדשי **היניקה** מתברר שאר הטוב שיש באלו הסיגים של ג׳ ספירות תחתונות מעט מעט ונעשה חלב, ויונק אותו התנוק ומתגדל עוד מעט מעט.[49]

בזמן השלישי, זמן הגדלות, נכנסים המוחין בזעיר אנפין כדי להשלים את שיעור קומתו לעשר ספירותיו. מוחין אלו הם החסדים והגבורות הנמשכים מאריך אנפין, ככל אשר הובא לעיל סעיף קמח ויובא עוד להלן סעיף קנז.

> הנה אחר שנולד ז״א התחיל **זמן היניקה**... אחר ב׳ שנים של היניקה מתחילים **המוחין דגדלות** ליכנס בו מאז עד תשלום י״ג שנה ויום אחד... דע כי או״א **מזדווגים ומולידים**... מוחין דגדלות ז״א שהם חב״ד כליל מתרין עטרין **חסדים וגבורות**... ונבאר עתה איך נכנסים בו אלו המוחין... אחר ב׳ שנים של היניקה עד תשלום י״ג שנים ויום אחד.[50]

פרק הזמן של י״ג שנים נדרש לכניסת המוחין רק בעת האצלתו הראשונה של זעיר אנפין. מכאן ואילך יכול האדם להגדיל את זעיר אנפין ולהוסיף בו מוחין בכל תפילה ותפילה שהוא מתפלל.

> כי זה שביארנו שצריך זמן רב של י״ג שנים ויום א׳ להגדלת ז״א אין זה אלא בתחלת בריאת העולם כאשר נאצל, אבל מאז ואילך נעשה הגדלה זו ברגע א׳... כי בכל תפלה ותפלה נגדל הז״א ברגע א׳ בברכת אבות... שבכל תפלה באים לו **מוחין** אחרים **חדשים** ונגדל.[51]

49 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרושי ז״א, דרוש ג, דפוס 868, דפים סט ע״ד – ע ע״ב.

50 ר״ח ויטל, שם, שם, דרוש יד, שם, דף עה ע״ב–ע״ד.

51 ר״ח ויטל, שם, שם, דף עו ע״ב.

תיקון זעיר אנפין, הן בזמן הקטנות הן בזמן הגדלות, נעשה על ידי זיווגים של הספירות העליונות. על כן מורה האר״י כי שני זיווגים של הספירות העליונות מתקנים את זעיר אנפין ונוקביה – הזיווג הראשון מאציל את מציאותם המתוקנת והמבוררת, והזיווג השני מוסיף בהם את המוחין.

> ז״א ונוקביה... הוצרכו **שני מיני זווגים**. האחד הוא להאציל את **עיקר מציאותם** ממש, והשני הוא לתת להם **מוחין**.[52]
>
> ענין המוחין של זעיר אנפין... הנה להביא המוחין האלו בזעיר אנפין הוצרך **שיזדווגו** עוד פעם אחרת אבא ואימא מלבד **הזווג** שנזדווג לצורך עיבור ראשון דזעיר אנפין. ובעת **הזווג הב׳ הזה המשיך** אבא... והוציא **טפת זרע** אחת מיין דכורין כלולה מכל ג׳ מוחין אחרים... ואח״כ אימא עילאה גם היא הוציאה טפת זרע ממיין נוקבין שלה... וגם היא כלולה מג׳ מוחין חב״ד... ואח״כ הולידה התבונה את אלו **המוחין** כלם, ויצאו דרך פי היסוד שלה לחוץ... נכנסים תוך זעיר אנפין ומתלבשים בתוכו.[53]

כתב האר״י, כפי שהובא לעיל סעיף קמח, כי טיפת לובן מאבא וטיפת אודם מאימא מצטרפות יחד למוחין הנכנסים בזעיר אנפין. עתה מוסיף האר״י כי יש מוחין מצד אבא ומוחין מצד אימא, ויחד הם נכנסים לזעיר אנפין להגדילו ולהשלימו. עוד לימד האר״י, כי אמנם עומדים המוחין בראשו של זעיר אנפין, כמוחין הנמצאים בראש, אבל מתלבשים הם גם בכל ספירותיו.

> ועתה נבאר כניסת אלו המוחין מלובשים תוך נה״י דאו״א, ואיך בהיותם כך נכנסים תוך ז״א ומתלבשים בתוכו... ונמצא שיש מוח חכמה דאבא ומוח חכמה דמצד אימא מלובשים בקו ימני דז״א, ועד״ז מוח בינה דמצד אבא ומוח בינה דמצד אימא מלובשים בכל קו שמאל דז״א... והרי נתבאר ענין התלבשות כלים דנצח והוד דאו״א עם המוחין שבתוכם תוך ב׳ קוים ימין ושמאל דז״א. ונבאר עתה בחינת התלבשות כלי היסוד דאו״א עם מוחין של הדעת שבתוכם תוך קו האמצעי של ז״א שהוא בחינת גופא דיליה.[54]

במקומות אחדים הוסיף האר״י ולימד כי גם בשעת היניקה נכנסים מוחין בזעיר אנפין, אלא שאין הם ׳בגילוי גמור׳. אלה הם מוחין בכוח, אך אין הם מסוגלים להוליד ולהוציא נשמות. רק בעת העיבור השני נכנסים מוחין גמורים בזעיר אנפין, שהם מוחין שמוציאים נשמות, ואז מגיע זעיר אנפין לגדלותו.

> הנה כשנולד ז״א ויונק החלב משדי אמו... אין מתגלים בו עתה רק בחינת ששה הקצוות, אבל בחינת המוחין הם בו עתה בכח ולא בגילוי גמור, כי עדין אין כח במוחין האלו להוציא **טפה הראויה להוליד... כי אז התחיל זמן עיבור השני... כי עד עתה... נגדלים** איבריו והמוחין שבו לצורך עצמותו ממש, אבל עדין אין בהם כח להוליד תולדות אחרות עד

52 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא זוטא, דפוס 876, דף נה ע״א.

53 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש בעולם האצילות, דפוס 868, דף נז ע״ב–ע״ג.

54 ר״ח ויטל, שם, דף נז ע״ג–ע״ד.

אשר **ימשכו** להם מוחין ממוחין דאו״א שנעשו **מחסד וגבורה** דא״א... ואז אלו הבנים ז״א ונוקביה יהיו כדמיון אביהם ואמם להוליד גם כן הם, ויחזרו במדרגת אבא ואימא להוליד **נשמות** התחתונות על דרך אבא ואימא.[55]

אחר מתפשטים החסדים והגבורות בגופו של זעיר אנפין ומגיעים עד ליסוד שבו.

הנה נתבאר כי הדעת של ז״א כלול מב׳ עיטרין **חסדים וגבורות** מלובשים תוך כלי היסוד דאימא... והנה יורדים הה׳ חסדים ומתפשטים בחג״ת נ״ה דז״א כל חסד מהם בספירה אחת... והנה תיכף אחר החסדים... הגבורות רצות ויורדות אחריהם עד היסוד דז״א.[56]

אחר שמגיעים המוחין אל זעיר אנפין הם מתפשטים בתוכו וממנו הם מגיעים אל נוקבא. מוחין אלו הם גבורות לבדן, ואף הם מתפשטים בספירותיה של נוקבא.

ונתחיל לבאר פרצוף רחל הנקראת נוקבא דז״א... רחל אינה יוצאת אלא מבחינת המוחין וכלי דנה״י דאימא בלבד... והנה שליש התחתון ממוח חכמה דז״א... מתלבשים בקו ימני דרחל... וכן על דרך זה שליש תחתון מאור מוח בינה דז״א... מתלבשים... קו שמאל דרחל... והנה בקו אמצעי של רחל נתלבשו **החמש גבורות** שהיו ביסוד דז״א... ואח״כ נתפשטו עוד אלו החמש גבורות למטה, ושם נתחלקו בה׳ ספירות שהם חג״ת נ״ה דרחל ע״ד שנתחלקו **החמש חסדים** בחג״ת נ״ה דז״א.[57]

המוחין הנכנסים לנוקבא הם חמש גבורות. אלו הן גבורות מתוקנות וטהורות. כי תחילה היו בה גבורות שהן דינים גמורים, ואילו עתה נכנסות בה גבורות ממותקות שהקליפות אינן יכולות להיאחז בהן.

ואלו המוחין העיקריים חוזרים להתפשט מחדש בכל גופה, זולת הארתם הראשונה שנתפשטה בה ע״י ז״א, והגיע זה ההתפשטות בסיום גופה עד היסוד בה... כי הה׳ **גבורות** השניות העיקריות הם **ממותקות** ואין הקליפות נאחזות בהם, ולכן הם טהורים. אבל חמשה גבורות הראשונות שהיו **דינים גמורים** בלי מתוק נאחזים בהם הקליפות, והם ה׳ דמים טמאים.[58]

•

אחר שנכנסים המוחין לזעיר אנפין ולנוקביה והם מגיעים למלוא קומתם, יכולים גם זעיר אנפין ונוקביה להזדווג ולהוציא נשמות. כיוון שנשלמים זעיר אנפין ונוקביה במוחין של חסדים

55 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא זוטא, דפוס 876, דף נו ע״ג–ע״ד.
56 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרושי ז״א, דרוש טז, דפוס 868, דפים עו ע״ד – עז ע״א.
57 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש בעולם האצילות, שם, דף נח ע״ג–ע״ד.
58 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרושי פרצוף רחל, דרוש ג, שם, דף פד ע״א.

וגבורות, הרי הם יכולים להזדווג ולהשפיע את השפע אל הנבראים. עתה מתדמים זעיר אנפין ונוקביה לאבא ואימא, כדברים שכתב האר״י והובאו לעיל סעיף קנב.

> דע שזעיר ונוקביה לא היה להם זיווג עד שנתפשטו בהם **החסדים והגבורות**... וזה יובן עם מ״ש בן תשע שנים ביאתו ביאה ואינו מוליד, ובן י״ג שנים ויום אחד ביאתו ביאה ומוליד שנקרא איש.[59]
>
> והנה היא עתה בת י״ב שנים וששה חדשים ויום א׳ אחר שננסרה. ואח״כ בא זמן הששי הנקראת אז בוגרת... והיא כאשר חוזרת עמו פנים בפנים, כי אז יכולה **להזדווג** עמו זווג גמור של פנים בפנים.[60]

אחר שנכנסים המוחין בנוקבא היא מזדווגת עם זעיר אנפין. המוחין שהיו בנוקבא כוללים את הגבורות לבדן, ובעת הזיווג ממשיך זעיר אנפין אליה גם את החסדים שבו. זיווג זעיר אנפין ונוקביה הוא אפוא חיבור של חסדים עם גבורות, והוא משלים את בניינה של הנוקבא בחסדים ובגבורות.

> ואח״כ כאשר **מזדווגת** רחל נוקבא דז״א עמו, אז בעת הזווג מתקבצות כל **החמש גבורות** יחד ביסוד שלה בבחינת **מיין נוקבין**.[61]
>
> ועתה דע לך כשבאים **להזדווג** זעיר ונוקביה, באים קודם **חסדים וגבורות** אחרים בזעיר, **ומתמתקים** הגבורות עם החסדים כדרך שאמרנו. והחסדים נשארים בזעיר וביסוד שלו בסוד טיפה, ואלו הגבורות אחר שנמתקו כמו הגבורות הראשונים מתפשטים ובאים ליסוד נקבה. והנה אבאר לך שהחסדים והגבורות הראשונים היו בסוד הגדלה, שהחסדים הגדילו לזעיר והגבורות הגדילו לנקבה, ועתה באים **חסדים** לזעיר **וגבורות** לנקבה כדי **שיזדווגו** זה בזה.[62]

זיווג זעיר אנפין ונוקביה מוציא נשמות. הוא מחבר את החסדים עם הגבורות, ואלה יחד מהווים את הנשמה היוצאת מהם אל הנבראים.

> אלו הה׳ **חסדים** והה׳ **גבורות** שבדעת ז״א, הנה הה׳ חסדים עם ה׳ לבושים שלהם יורדין ביסוד דז״א, והה׳ גבורות עם חמשה לבושים שלהם יורדין ביסוד הנקבה. ואח״כ בעת **הזווג** נותן הז״א מן היסוד שבו אל היסוד דנוקבא גם את הה׳ חסדים עם ה׳ לבושיהם. ונמצאו ביסוד הנקבה כל עשרה הלבושים... ואח״כ מן **החסדים** ומן **הגבורות** עצמן נוצר מהם **הולד** בבטן הנקבה.[63]

59 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש יא, דפוס 1107, דף כ ע״א.

60 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרושי פרצוף רחל, דרוש ג, דפוס 868, דף פד ע״א.

61 ר״ח ויטל, שם, דרוש בעולם האצילות, שם, דף נח ע״ד.

62 ר״י טבול, סוד המקווה, כת״י 184, דף ריז ע״א–ע״ב.

63 ר״ח ויטל, שער הכוונות, ענין הפסח, דרוש א, דפוס 898, דף עט ע״ג.

זו תכלית תיקונם של זעיר אנפין ונוקביה. הם עומדים פנים בפנים, מזדווגים ומוציאים נשמות אל הנבראים. כך נגמר תיקונם של המלכים – כל פרצופי האצילות עומדים עתה פנים בפנים וממשיכים את השפע האלוקי מהמאציל אל הנבראים.

•

הבאנו את דברי האר״י המבחינים בין זמן הקטנות, שבו נתקן זעיר אנפין מן הדינים אשר היו בראשונה, ובין זמן הגדלות, שבו נוספים המוחין לזעיר אנפין. במקומות אחרים הוסיף האר״י כי מוחין נכנסים בזעיר אנפין בכל אחד משלושת זמני תיקונו, אלא שהם שונים זה מזה. על כן יש שלוש בחינות של מוחין: מוחין דעיבור, מוחין דיניקה ומוחין דגדלות. שתי הבחינות הראשונות, כלומר מוחין דעיבור ומוחין דיניקה, הן מוחין דקטנות, והן מוחין של דין. המוחין דגדלות הם מוחין של רחמים, ורק הם 'מוחין אמיתיים'.

> כל בחינת מוחין דזעיר אנפין בכל ג׳ זמנים הנזכרים אינם אלא ע״י זווג אבא ואימא... כי **המוחין דעיבור** דז״א... הם מן זווג דאו״א בבחינת הלבושים החיצוניים שלהם... **והמוחין דיניקה**... נעשו מזווג או״א בבחינת האמצעיות שלהם... **והמוחין דגדלות**... נעשו מזווג או״א בבחינת פנימיותם... וסוד הענין כי כל בחינת הקטנות הוא **דין** וכל הגדלות הוא **רחמים**... ונמצא כי האמת הוא שג׳ בחינות מוחין יש לו לז״א בעיבור ויניקה וגדלות, המוחין דעיבור ויניקה שהם מן החיצוניות והאמצעיות של או״א שהם דינים... אין אנחנו קוראים אותם בשם מוחין... אבל המוחין שמן פנימיות אבא ואימא... והם רחמים, הם הנקראים אצלינו **מוחין אמיתיים**.[64]

על כל אלה הוסיף האר״י ולימד כי ארבעה זמנים יש במשך הוספת המוחין בזעיר אנפין: פעמיים מוחין דקטנות ופעמיים מוחין דגדלות. בפירושם של ארבעה זמנים אלו נחלקו שני תלמידי האר״י – ר׳ חיים ויטל ור׳ יוסף ן׳ טבול.[65]

ר׳ חיים ויטל פירש כי סדר הזמנים של זעיר אנפין כך הוא: קטנות ראשון וגדלות ראשון, קטנות שני וגדלות שני.

> דע כי כשנולד זעיר אנפין אז הוא **זמן קטנותו** עד היות גדול בן י״ג שנים, ובזמן הקטנות הזה ודאי שיש לו ג״כ מוחין דקטנות... ואח״כ בא **זמן גדלות** ז״א, והוא בן י״ג שנים ונכנסים בו ממש בחינת מוחין פנימים דהויות תוך הלבושים דנה״י דאימא... והנה כמו שלקח ז״א... מוחין דאימא... כמו כן לקח ג״כ מוחין דאבא... ואח״כ חוזר ז״א לבחינת קטנות וגדלות אחרים יותר עליונים, והוא בבחי׳ פרצוף חכמה ובינה שהם חצאין העליונים

64 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרושי ז״א, דרושים ו–ז, דפוס 868, דפים עא ע״ד – עב ע״א.

65 דברים נוספים על מחלוקת זו כתבתי במאמרי, דרושי הכוונות לרבי יוסף אבן טבול, ספר זיכרון להרב יצחק נסים, סדר רביעי, ירושלים תשמ״ה, עמ׳ עו–עט.

של פרצוף אבא ואימא... ולכן **הקטנות והגדלות הא׳** אנו מכנים אותם וקורים אותם נה״י דאו״א, **והקטנות והגדלות הב׳** אנו מכנים וקורים אותם בחי׳ חג״ת דאו״א.[66]

על כך חלק ר׳ יוסף ן׳ טבול ופירש כי סדר הזמנים של זעיר אנפין כך הוא: קטנות ראשון וקטנות שני, גדלות ראשון וגדלות שני.

ועתה דע לך שיש לזעיר אנפין ד׳ מיני מוחין, והם **קטנות ראשון וקטנות שני וגדלות ראשו׳ וגדלות שני**... ופי׳, קטנות ראשון הם ג׳ אלקי״ם... אלו הם מוחין קטנות ראשון, שנכנסים תחלה בזעיר אנפין מפנימיות נצח והוד של תבונה. אח״כ נכנסין בו מוחין קטנות שני, והם אלו אכדט״ם שהם האותיות הקודמים לאותיות אלקים... הנה נכנסו בזעיר קטנות ראשון וקטנות שני. והנה מוחין של גדלות ראשון וגדלות שני הם ההויות שכתבנו, ע״ב ס״ג מ״ה ב״ן. והם כלם אחד, אלא כשיורדים מפנימיות של נצח והוד יסוד של תבונה נקראים גדלות ראשון, וכשיורדים מפנימיות של חסד וגבורה ותפארת של תבונה נקראים גדלות שני.[67]

דע לך שזעיר אנפין שאנו עסוקים בו ביציאתו ממעי הבינה בתחלת הלידה שהוא עיבור ראשון, יצא בסוד נפש הפנימיות שלו... שאחר שנכנסו י׳ אלקי׳ שהם בחינת נפש, בא המאציל העליון והוסיף סוד רוח, שהוא יותר מעולה מן הנפש, והם י׳ הויות פשוטים כנגד י׳ אלקי״ם... ואחר שנכנסו העשרה הויות פשוטות שזכרנו נכנסים בזעיר **קטנות ראשון וקטנות שני**, שהם האלהי״ם, והחילוף אכדט״ם והחשבון כמו שפי׳. ואח״כ נכנסים **גדלות ראשון וגדלות שני** של הד׳ הויות שם ע״ב ס״ג מ״ה ב״ן, והם **נשמה** ומהם הזיווג והשפע הגדול.[68]

בשולי פסקאות אלו כתב ר׳ שמואל ן׳ סיד, תלמידו של ר״י טבול, הערות קצרות ובהן הביא את דעת ר״ח ויטל בדבר סדרם של המוחין.

וצ״ע, כי בדרוש של פסח אינו בזה הסדר, אלא קטנות ראשון וגדלות ראשון וקטנות שני וגדלות שני. שמואל.[69]

וצ״ע כי אין זה הסדר, אלא קטנות ראשון וגדלות ראשון ואח״כ קטנו׳ שני וגדלות ב׳, כדאית׳ בדרוש הפסח.[70]

למחלוקת זו נזקק גם הרמ״ע מפאנו. קונטרסיהם של ר״ח ויטל ושל ר״י טבול הגיעו אליו, ובספרו מעין גנים הוא העמיד את שתי הדעות זו מול זו.

66 ר״ח ויטל, שער הכוונות, ענין הפסח, דרוש ב, דפוס 898, דף פ ע״ג–ע״ד.

67 ר״י טבול, סדר העולמות, כת״י 115, דף קעג ע״א–ע״ב.

68 ר״י טבול, שם, דפים קעג ע״ב – קעד ע״ב.

69 הערה בגיליונותיו של סדר העולמות, כת״י 115, דף קעג ע״א.

70 שם, דף קעד ע״ב.

והנה קטנות ראשון קודם בזמן לגדלות ראשון, ואחריו קטנות שני וגדלות שני... אך ראיתי סדר של פסח בא בקצרה, ואומר בפי׳ כי באבא אין הפרש בין קטנות ראשון לשני... ולכן אמרו בעלי השטה הזאת שנכנסים בבת אחת קטנות ראשון ושני... אך האומרים... ובעלי סברא זו הם הרבים מאותם שהגיעו דבריהם אלינו...[71]

•

דרושים רבים בכתביהם של תלמידי האר״י מפרשים באריכות רבה ובהתפרטות גדולה את עניינם של המוחין הפנימיים, את סוגיהם, את תוכנם ואבני בניינם ואת הדרך שבה הם נכנסים וממלאים את זעיר אנפין ונוקביה. מכל אלה הבאנו כאן רק את המעט הנחוץ להבנת עיקריה של בחינת ש, ואידך זיל גמור.

א מוחין מקיפים

זעיר אנפין נתקן בתוספת מוחין מקיפים. מוחין אלה הם התפילין המתנוצצים בראשו של זעיר אנפין, והם השלב האחרון בששת השלבים שבדרך הופעת המוחין של זעיר אנפין. כי יציאת המוחין המקיפים מזעיר אנפין לא נעשית בפעם אחת, אלא בהכאות אחדות של אריך אנפין המוציאות שלוש בחינות של מוחין מקיפים. הכאות אלו משולבות בכניסת המוחין הפנימיים בזעיר אנפין, הם המוחין שלמדנו עליהם בבחינת ש בסעיף זה.
תכליתן של ההכאות החוזרות היא למעט את האור עד שיוכלו הנבראים להשיגו. על כן מפרט האר״י שש בחינות בהופעת המוחין דזעיר אנפין. אלו הם שלושה זוגות של הופעת מוחין, שבכל אחד מהם קודם האור הפנימי לאור המקיף – תחילה נמשכים המוחין הפנימיים מאריך אנפין לזעיר אנפין ונכנסים בו כאור פנימי, ואחר מכה אריך אנפין בזעיר אנפין כדי להוציא ממנו את האור המקיף המתנוצץ בראשו. מתוך כל אלו רק הבחינה השישית והאחרונה התמעטה כדי מידת השגתם של הנבראים. זהו אור התפילין המתנוצץ בראשו של זעיר אנפין, הוא האור שאותו יכולים אנו להשיג.

דע כי באלו המוחין דז״א יש ששה בחינות, הבחינה הראשונה היא בהיות אלו המוחין למעלה במקומם בתוך אבא ואימא... הבחינה השנית היא כי על ידי אותה ההארה דמזלא קדישא המאיר בהם נתוספה בהם הארה **ומתנוצץ אורם ויוצא לחוץ** בסוד **אור המקיף**... הבחינה השלישית היא כי עוד נמשך הארתם עד למטה בנה״י דאימא ושם נכנסים בפנימיותם... הבחינה הרביעית היא כי שם **נתנוצצה הארתם בחוץ** בסוד **אור מקיף**... הבחינה החמישית היא ברדתם למטה ונכנסין הארתם בתוך פנימיות תלת חללי דגלגלתא דרישא דז״א.
והנה כל אלו הבחינות אין בנו כח להשיגם, אבל הבחינה הששית יש בנו **כח להשיגה**, וענינה היא כי גם שם **מתנוצצת הארת המוחין** שבתוך שלשה חללי גלגלתא **ויוצאת**

71 רמ״ע מפאנו, מעין גנים, דפוס 523, עמ׳ רעא.

הארתם לחוץ בסוד **אור המקיף** גם כן מבחוץ. וזו הבחינה הששית אשר אנו משיגים אותה היא סוד מצות **תפילין**, ולכן נתחייבנו במצוה זו כי יש בנו **כח להשיגה**.[72]

האר״י קורא להארת התפילין בשם ׳מוחין מקיפים׳, והם יוצאים מזעיר אנפין החוצה.

דע כי אור **המקיף** הזה של הבחינה הששית... איננו מקיף כי אם בחינת פנים דז״א בלבד, ויצא מן המצח בין העינים, ומשם עומד ומקיף את הפנים אשר תחת העינים... והרי נשלמו הארבע **מוחין מקיפין** לחוץ **במצח**, והם עצמם ארבע פרשיות **שבתפילין**.[73]

האר״י מבחין בין שני אורות מקיפים של המוחין — בין הבחינה הרביעית ובין הבחינה השישית בשש הבחינות שנזכרו בפסקה הקודמת. הבחינה הרביעית היא אור שעומד למעלה מזעיר אנפין ומקיף את כל ראשו. אור זה גדול מזעיר אנפין ואיננו יכול להיכנס בתוכו, ועל כן בדרך כניסתם של המוחין הפנימיים מאריך אנפין אל זעיר אנפין הוא נשאר מעליו והוא מקיף את כל ראשו. הבחינה השישית היא אור שמתנוצץ ממצחו של זעיר אנפין ומקיף רק את פניו. אור זה הוא אור התפילין, האור שהתמעט עד כדי יכולת הנבראים להשיגו.

דע כי אור **המקיף** הזה של הבחינה הששית אינו דומה אל האור המקיף דבחינה הרביעית. כי אותו אור המקיף הוא מקיף מכנגד נה״י דאימא אשר המוחין דז״א מלובשים בתוכם בפנים, והנה הוא למעלה מעל רישא דז״א ומקיף כל ראשו וגלגלתו וכל המוחין הפנימיים אשר בתוכו. אבל אור המקיף הזה דבחינה ששית הוא יוצא מן הארת המוחין הפנימיים דבגו רישא עצמה דז״א, ואם מן המוחין יצא והוא גרוע מהם איך יקיף אותם בבחינת אור מקיף אשר הוא גדול מן האור הפנימי, ולכן איננו מקיף כי אם בחינת פנים דז״א בלבד, ויצא מן **המצח** בין העינים, ומשם עומד ומקיף את הפנים אשר תחת העינים, והם בחי׳ **תפילין** ממש.[74]

הבחנה זו מתאימה להבחנה בין שני האורות המקיפים של כל ספירה וספירה. כי לכל ספירה מספירות האצילות יש אור מקיף ישר ואור מקיף חוזר, כמבואר להלן סעיף קסה. האור המקיף הישר הוא אור בלתי מוגבל שאין הספירה יכולה לקבלו, ועל כן הוא איננו נכנס בתוכה כלל אלא נשאר מעליה ומקיף את כולה. האור המקיף החוזר הוא אור שנכנס לספירה, ואחר חזר ובקע ויצא ממנה. אין הוא מקיף את כל הספירה, אלא מתלבש בשערות שמקיפות את פניה או את אחוריה של הספירה. רק מעט מן האור שנכנס לתוך הספירה חזר ויצא ממנה, ועל כן האור המקיף החוזר הוא אור מועט שאפשר להשיגו. כך הוא גם מעשה האורות המקיפים של המוחין. הבחינה הרביעית של המוחין היא אור שנשאר למעלה מזעיר אנפין. הוא מקיף את כל זעיר אנפין, ואין יכולת להשיגו. הבחינה השישית של המוחין היא אור שהיה בתוך זעיר אנפין, ואחר

72 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא זוטא, דפוס 876, דף נז ע״ד.

73 ר״ח ויטל, שם, שם, דף נט ע״ב–ע״ג.

74 ר״ח ויטל, שם, שם, דף נט ע״ב.

חזר ובקע ויצא ממנו. אין הוא מקיף את כל זעיר אנפין, אלא מתנוצץ במצחו ומקיף את פניו בלבד. אור מקיף זה הוא אור שהתמעט פעמיים – בעת כניסתו אל הספירה ובעת יציאתו ממנה, ועל כן אפשר להשיגו.

מוחין מקיפים דנוקבא

גם נוקבא נתקנת בתוספת מוחין מקיפים. אור מקיף יוצא מראש נוקבא ומתנוצץ במצחה. זהו אור תפילין של יד. המוחין המקיפים של נוקבא הם המשך למוחין המקיפים של זעיר אנפין, והם דומים להם – אלה גם אלה הם אור מועט שאפשר להשיגו.

> אחר שנכנסו המוחין פנימיים בנוקבא דז״א הנקראת רחל... האירו **ונצצו** אורותיהם בסוד **אור המקיף במצחא** דילה, והיא הנקראת **תפלה של יד**... וזו היא הבחינה השישית דמוחין דרחל כדוגמת תפלה של ראש דזעיר אנפין, וזה סדר התנוצצות האורות האלו לצאת במצחא דילה.[75]

מדוע מוחין מקיפים אלו הם תפילין של יד, והלא מתנוצצים הם במצחה של נוקבא? על כך עונה האר״י כי אמנם תפילין של ראש הם, אלא שרק ביחס לנוקבא הם תפילין של ראש, ואילו ביחס לזעיר אנפין הם תפילין של יד.

> וזהו סוד תפלה של יד, כי לגבי רחל נקראת תפלה של ראש ולגבי זעיר אנפין נקראת תפלה של יד.[76]

•

מה הם התפילין? מה הוא האור המקיף המתנוצץ? כל האורות הללו הם אורות שיוצאים מן המצח ומקיפים את הפנים.

> והרי נתבאר כי כל בחינות **התפילין** כולם אינן אלא במצח, או במצחא דזעיר אנפין... או דנוקביה, כי בחינת התפילין אינה אלא סוד הארת המוחין הפנימיים שבולטות **במצח** בסוד **אור מקיף על הפנים**.[75]
>
> **אור המקיף** הזה דבחינה ששית... איננו מקיף כי אם בחינת **פנים** דז״א בלבד, ויצא מן **המצח** בין העינים, ומשם עומד **ומקיף את הפנים** אשר תחת העינים, והם בחי׳ **תפילין** ממש.[77]

הארות התפילין דומות הן לתיקוני השערות, שעליהם למדנו לעיל סעיפים קנד–קנה. אלה גם אלה מתקנים את הפנים, ובכך משכללים הם את הכלים וגומרים את בניינם.

75 ר״ח ויטל, שם, שם, דף ס ע״ג.
76 ר״ח ויטל, שם, שם, דף ס ע״ד.
77 ר״ח ויטל, שם, שם, דף נט ע״ב–ע״ג.

תיארנו את המוחין המקיפים המתקנים את האצילות בהתנוצצות של אור מועט. דברים נוספים שלימד האר״י על התמעטות האור ועל משמעותה העקרונית נביא להלן סעיף קסה.

שתי בחינות

הבאנו את הדברים שלימד האר״י לתלמידיו על המוחין הנוספים באצילות וגומרים את תיקונה. דברים אלה מפרשים את המוחין בשתי בחינותיהם:

ש המוחין הפנימיים הם שפע של חסדים וגבורות הממלאים את זעיר אנפין ונוקביה. תיקונו של זעיר אנפין נעשה בשלושה זמנים – עיבור, יניקה וגדלות. תחילה מתבררים הדינים אשר היו בזעיר אנפין בעת ההאצלה הראשונה ונתקנות שש ספירותיו, ואחר נוספים לו המוחין. מוחין אלו מוסיפים ספירות חכמה ובינה בראשיהם של זעיר ונוקביה, וספירת דעת בגופיהם. מוחין אלה הם מוחין שמולידים ומוציאים את שפע הנשמות, ובכך משלימים הם את זעיר אנפין ונוקביה וגומרים את תיקונם.
במקומות אחדים לימד האר״י כי זמני העיבור והיניקה הם זמני הכנה לכניסת המוחין, ואילו המוחין עצמם נוספים בזעיר אנפין רק בזמן הגדלות. לעומת זאת, במקומות אחרים לימד האר״י כי מוחין נוספים בזעיר אנפין גם בזמני העיבור והיניקה, אלא שמוחין אלה הם רק מוחין בכוח – מוחין דקטנות שאינם מסוגלים להוציא נשמות. רק המוחין דגדלות הם מוחין אמתיים – מוחין המוציאים נשמות, ולפיכך רק הם משלימים את זעיר אנפין ונוקביה ומביאים אותם אל תכליתם.

א המוחין המקיפים הם התנוצצויות של אור היוצאות ממצחיהם של זעיר אנפין ונוקביה. התנוצצויות אלה מוסיפות לפרצופיהם של זעיר אנפין ונוקביה הארות של תפילין.
המוחין המקיפים הם התנוצצות מועטה של אור שאותה הנבראים יכולים להשיג, והם צרים את זעיר אנפין ונוקביה בדמות אדם – האור המתנוצץ במצחי פרצופיהם.

•

הבדל חשוב יש בין שתי הבחינות באשר לדרך הוספת המוחין באצילות – המשכת המוחין הפנימיים נעשית ברצף, ואילו הוצאת המוחין המקיפים נעשית בדילוג. על כך נדון להלן סעיף קצד.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. אחדים ממונחים אלו כבר נזכרו בסעיפים הקודמים ועליהם נוספו עתה מונחים חדשים.

ש סיגים
בירור
מיתוק · גבורות ממותקות

זיווג אבא ואימא
זיווג זעיר אנפין ונוקביה
טיפת הזווג · טיפת זרע
מיין נוקבין
עיבור · הולדה · יניקה · גדלות
קטנות וגדלות
המשכה
מוחין דאימא ומוחין דאבא
אחסנתא דאבוי ואימיה · תרין עטרין
חסדים וגבורות
נשמה · ולד
טוב · קדושה

א פנים
אור מקיף · מוחין מקיפים
מצח
התנוצצות אור · יציאת אור החוצה
תפילין
השגה

[קנז] מקור המוחין

בסעיף הקודם פירשנו מה הם המוחין המשלימים את תיקונה של האצילות, ועתה נוסיף ונפרש את הדרך שבה הם מגיעים מאריך אנפין אל זעיר אנפין ונוקביה. בבחינת **ש** נמשכים המוחין הפנימיים מזיווגי הספירות העליונות, ובבחינת **א** מגיעים המוחין המקיפים מתיקוני השערות של אריך אנפין.

ש מקור המוחין הפנימיים

חסדים וגבורות הם המוחין הנכנסים לזעיר אנפין, ומקורם באבא ואימא. כך כתב האר״י, כמובא לעיל סעיף קמז. בדרושים שהורה לתלמידיו הוסיף האר״י כי ראשיתם של המוחין היא באריך אנפין, והאריך לפרש כיצד נובעים המוחין מאריך אנפין וכיצד הם נמשכים באצילות עד שהם מגיעים לזעיר אנפין.

> ואז **נמשך** מן המוחא סתימאה דא״א דרך תרי מזלות דדיקנא אל מוחין דאו״א המלבישים את חסד וגבורה דא״א... כי תרין פרקין עלאין... הם בחינת חכמה ובינה דאו״א, ואלו התרין פרקין עלאין נקראים **אחסנתא דאבוי ואימיה**... לפי שאלו התרין פרקין הגיעו לחלקם ונחלתם, ומשם **נמשכת** טיפה אחת מאו״א כלולה משתי טיפות ומהם נעשין תרין מוחין דחכמה ובינה בז״א. ואמנם תרין פרקין תתאין דחסד וגבורה דאריך... נשארו לחלקו

דז״א כנ״ל, ונעשין **נשמה** אליו, ואלו נקראים **תרין עטרין**, ואלו ירדו למטה ונתהוו שניהם בסוד מוח השלישי של דעת דז״א.[78]

שני חלקים במוחין הנמשכים מאריך אנפין אל זעיר אנפין: אחסנתא דאבוי ואימיה ותרין עטרין. שני חלקים אלו שונים זה מזה — אחסנתא דאבוי ואימיה הם שני המוחות העליונים שנכנסים לזעיר אנפין ונעשים לחכמה ובינה שלו, ואילו תרין עטרין הם המוח השלישי שנכנס לזעיר אנפין ונעשה לדעת שלו. על שני חלקים אלו למד האר״י מאדרא זוטא: ׳מאי ירותא, דא עטרין דהוו גניזין בגווייהו ואחסינו לבן דא, מסטרא דאבוי הוה גניז בגויה חד עטרא דאקרי חסד ומסטרא דאימא חד עטרא דאקרי גבורה, וכלהו מתעטרין ברישיה ואחיד לון׳ (זוהר ח״ג רצא ע״א).[79] כבר ציטט האר״י מאמר זה בכתביו ולמד ממנו על המוחין הנמשכים באצילות, כמובא לעיל סעיף קמח וסעיף קנב, אלא ששונה פירושו כאן מפירושו שם. בכתביו פירש האר״י כי אחסנתא דאבוי ואימיה ותרין עטרין חד הם, ואילו בדרושיו הוא מבדיל ביניהם ומפרש כי אחסנתא דאבוי ואימיה לחוד ותרין עטרין לחוד.

כיצד נמשכים המוחין מאריך אנפין אל זעיר אנפין? הספירות העליונות מחדשות את המוחין וממשיכות אותם אל הספירות תחתיהן, והן ממשיכות את המוחין אל הספירות שתחתיהן, עד שהם מגיעים אל הנבראים.

וענין החידוש הזה הוא מה שמחדש ומתקן את **המוחין** שלו שהוא בחינת **הנשמה** שלו היושבת במוח כנודע... כי היסוד דא״א הוא **נשמה** בתוך ז״א ונוקביה ומתלבש בתוכם... והנה הוא **זכר ונקבה** כנ״ל **ומזדווג** מיניה וביה, ואז מתעורר המוחא סתימא דא״א, כי מבשרי אחזה אלוה שהתעוררות היסוד התחתון גורם התעוררות במוח האדם **להמשיך טפת ההולדה**, ואז מוחא עלאה סתימאה דאריך אפין מתעורר ונותן כח טיפה במוחין דאו״א... כי כל גילוי המוחא סתימאה הוא בי״ג תיקוני דיקנא דאריך אנפין, ואז על ידי התעוררות יסוד תחתון דאריך מתעורר המוחא סתימאה, ואז **נמשך** הכח של מוחא סתימאה בדיקנא, ושם יש שני המזלות שהם השמיני והשלשה עשר... ואז משפיע המזל השמיני שהוא זכר... אל המזל השלשה עשר שהוא נקבה. ואח״כ ניתנת הטיפה ההיא אל אבא ואימא הנשפעין משתי מזלות האלו, ואז בהיות ז״א ונוקביה בסוד עיבור תוך או״א מתעורר מזלא דדיקנא בהתלבשותו תוך או״א, ואז מורישין **מוחין הראוין להוליד** ברישיהון דז״א דנוקביה.[80]

האורות היורדים מאריך אנפין מגיעים תחילה אל אבא ואימא. אלו מזדווגים ומולידים את המוחין הנכנסים ומתפשטים בתוך ספירות זעיר אנפין ונוקביה.

78 ר״ח ויטל, שם, שם, דף נז ע״ג.

79 על פי הנוסח הנדפס במנטובה שי״ח. נוסח זה שונה בדפוס קושטא תצ״ו על פי דברי האר״י, כמתואר לעיל סעיף קל.

80 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא זוטא, דפוס 876, דף נז ע״א–ע״ג.

ענין המוחין של ז״א... הנה להביא המוחין האלו בז״א הוצרך **שיזדווגו** עוד פעם אחרת או״א... ובעת **הזווג** הב׳ הזה **המשיך** אבא מן ג׳ **המוחין** שלו שהם חב״ד שבו והוציא **טפת זרע** אחת **מ״ד** כלולה מכל ג׳ מוחין אחרים... והנה טפת הדעת נק׳ בחינת **ה׳ חסדים** בלבד, ואח״כ אימא עילאה גם היא הוציאה טפת זרע **מ״ן** שלה מכח ג׳ מוחי׳ שבה, וגם היא כלולה מג׳ מוחין חב״ד. והנה טפת זה הדעת נקראת **ה׳ גבורות** לבד שהם בחינת הדעת משלה, ואח״כ הולידה התבונה את אלו המוחין כלם, ויצאו דרך פי היסוד שלה לחוץ.[81]

על כן המשכת המוחין היא גמר תיקונם של הדינים שהיו בעת מיתת המלכים. תחילה יצאו הדינים לבדם מאימא, והיו קשים ותקיפים. אחר שיוצאים המוחין, ובהם חסדים וגבורות, ממתקים החסדים שבהם את הדינים שבגבורות.

כאשר או״א הולידו אלו **החסדים** ע״י **זווגם** כנודע, נתנו בהם שעור אור כדי שיוכלו **להמתיק את הדינים שבגבורות** מתוק א׳.[82]

את סדר הזיווגים הממשיך את המוחין השלים האר״י בזיווג של נצח והוד ויסוד שבעתיק יומין. כי אמנם מקור המוחין הוא בעתיק יומין אשר בראש האצילות, וממנו הם נמשכים אל אריך אנפין, אחר אל אבא ואימא, ואחר הם מגיעים אל זעיר אנפין ונוקביה.

והנה גם הנה״י דעת״י, הגנוזים בסוד נשמה תוך חג״ת דא״א הגנוזים תוך או״א כנ״ל, גם הם מתעוררים **ומזדווגים**, ואז נכללים נצח דעתיק בהוד שלו והוד שלו בנצח שלו, ואז יורדים **הטיפה** ההיא הכלולה מנצח והוד דעת״י הגנוזים בחסד וגבורה דא״א, וגורמין **זווג** גם אל א״א כנ״ל.[83]

נמצא כי המשכת המוחין והנשמות נעשית על ידי רצף של זיווגי הספירות בכל האצילות. תוכנם הפנימי של כל אלה אחד הוא – חסדים וגבורות, שהרי המוחין נקראו באדרא זוטא ׳עטרין דהוו גניזין בגווייהו... חד עטרא דאקרי חסד... חד עטרא דאקרי גבורה׳ (זוהר ח״ג רצא ע״א).

•

מכל אשר הבאנו הנה עולה כי האורות היורדים מאריך אנפין מגיעים תחילה אל אבא ואימא. אלו מזדווגים ומולידים את המוחין הנכנסים ומתפשטים בתוך ספירות זעיר אנפין ונוקביה. כך מגיעים אלה לגדלותם – עשר ספירות. תיקון האצילות מגיע לתכליתו בהמשכת המוחין המשלימים את הספירות. כי תחילה, בעת מיתת המלכים, מתו שבע הספירות התחתונות. אחר, בעת התיקון, נתקנו שבע הספירות התחתונות, הן פרצופי זעיר אנפין ונוקביה. גם אחר שנאצלו

81 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש בעולם האצילות, דפוס 868, דף נז ע״ב–ע״ג.

82 ר״ח ויטל, שם, דרושי ז״א, דרוש טז, שם, דף עז ע״ב.

83 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא זוטא, דפוס 876, דף נז ע״ג.

מחדש ונתקנו ונתקיימו פרצופים אלה, לא היו שלמים, וחסרו את ראשיהם. אחר מגיע התיקון השלם, אריך אנפין ממשיך את המוחין אל זעיר אנפין ונוקביה, ואלה מגיעים לתכלית בניינם. עשר ספירות שלמות נעשות לזעיר אנפין ונוקביה, והרי הם מתדמים אל אריך אנפין. האר״י חידש כי אמנם זעיר אנפין הוא שש ספירות באצילות, מחסד ועד יסוד, ונוקביה היא ספירה אחת, מלכות, אבל בתיקון האצילות נוספות ספירות לזעיר אנפין ולנוקביה עד שכל אחד מהם כולל עשר ספירות. השלמה זו היא תוספת המוחין הנמשכת ובאה מאריך אנפין שבראש האצילות אל זעיר אנפין ונוקביה שבסוף האצילות.

א מקור המוחין המקיפים

כתב האר״י, כמובא לעיל סעיף קמח, כי כאשר נוספים תיקוני השערות לאריך אנפין נתקן גם זעיר אנפין, והוא יכול לקבל את האור העליון ולהשיגו. בכתביו לא האריך האר״י לפרש את תיקוני השערות ואת הדרך שבה הם מתקנים את האצילות. הוא לא פירש כיצד מגיע האור העליון אל זעיר אנפין ואלו הארות נוספות בו. בדרושים שדרש לתלמידיו השלים האר״י את כל אלו והורה כי שערות אריך אנפין מגיעות עד ראשו של זעיר אנפין, מכות בו ומוציאות ממנו אור מקיף של מוחין.

האר״י מצטט שני מאמרים מאדרא רבא שמהם הוא למד על המוחין המקיפים: ׳כל נימין שקילן מרישא ודיקנא דרישא אריכין על כתפין למיגד לרישא דז״א׳ (זוהר ח״ג קלא ע״ב); ׳תלת מוחי דהוו בזעיר אפין ואשתכחו בתלת חללי דגלגלתא דרישא, וחד מוחא שקיט על בורייה דכליל כל תלת מוחי, דאתמשך מיניה משיכן שקילן בשערי חווּרי, להאי זעיר אפין לתלת מוחי דביה, משתכחן ארבע מוחי דהאי זעיר אפין׳ (זוהר ח״ג קמ ע״א). ממאמרים אלו למד האר״י כי שערות ראשו של אריך אנפין מגיעות עד ראשו של זעיר אנפין, והן מכות בו ונוקבות בו עד אשר מתנוצצים מוחין בראשו. שערות אלו מכות במוחין הפנימיים שבראשו של זעיר אנפין, בוקעות את ראשו ומוציאות ממנו ארבעה מוחין שהם הארות תפילין של ראש.

> והנה אותו **קוצא דשערי דרישא דא״א** הנמשך דרך האחור מבחוץ הוא מתפשט עד למטה, ונוגע ברישא עצמה דז״א המלבשת את נה״י דאימא ודאבא ודאריך עצמו... ואותם **השערות דאריך** הם **צנורות** ומבועין דנגדין שפע ואור גדול ממוחא סתימאה דביה למטה בז״א, ואותם ההארות **יוצאות** דרך פיות השערות **לחוץ** במקום סיומם למטה, ואז אותם הקצוות של השערות המסיימים ומגיעים אחורי העורף דז״א שהוא באחורי הדעת שבו, אותם ההארות היוצאים משם **מכים** שם בחוזק בעורף דז״א **ובוקעים** המקום ההוא ונכנסים אל תוך המוחין... ושם בדעת מקום עמידת תרין רישי כתפין ועד שם מגיע הנהו קוצין דשערי, **ויוצאין** אותם האורות משם **ומכים** ובוקעים ונכנסים תוך המוחין דז״א... **ומתנוצץ** אורם ונוקב במצחו, **ויוצאין לחוץ ארבע מוחין מקיפין**... והרי נשלמו הארבע מוחין מקיפין לחוץ במצח, והם עצמם בחינת ארבע פרשיות **שבתפילין**.[84]

84 ר״ח ויטל, שם, שם, דף נט ע״ב–ע״ג.

יציאת המוחין המקיפים מתוארת כאן באותם מונחים שבהם ביאר האר״י את התנוצצות האור, כמובא לעיל סעיף קמח, ואת תיקון הספירות לפרצופים, כמובא לעיל סעיפים קנד–קנה: תיקוני שערות, צינורות, הכאה, בקיעה, יציאת אור החוצה, התנוצצות.

עוד לימד האר״י כי הכאת תיקוני השערות באחורי זעיר אנפין היא הגורמת להופעתם של המוחין המקיפים וליציאתם החוצה.

> ונתחיל לבאר ענין אותם הארבעה **נימין דשערין**, הנמשכין מאחורי רישא על רישי כתפין למיגד ברישא דז״א, מה ענינם... וענין אלו הארבע נימין דאחורי רישא הם גורמין בחינה הששית **דאור מקיף דמוחין** דז״א שהם סוד **התפילין**... כי עיקר **יציאת אור המקיף** הוא במצחא מכנגד הדעת, כי שם מקום **הבקיעה** בצאת האור מבפנים על ידי **הכאת קוצא דשערי** דאריך מן האחור.[85]

דברי ר״ח ויטל על האור המקיף המכה ובוקע מצטרפים לדברי ר״י טבול, כמובא לעיל סעיף קנד ולהלן סעיף קס, על האור הבוקע את הכלים. בקיעת האור משמעה זיכוכם של הכלים ופתיחתם כדי שהאור יוכל לצאת מהם החוצה ולהתגלות.

מוחין מקיפים דנוקבא

גם לנוקבא נוספים מוחין מקיפים – אור המתנוצץ במצחה של נוקבא, והוא אור תפילין של יד. המוחין המקיפים של נוקבא הם המשך למוחין המקיפים של זעיר אנפין, והם נוספים כמותם – אלה גם אלה נוספים על ידי הכאת שערות של פרצוף עליון, בקיעה והתנוצצות של אור במצח.

> אחר שנכנסו המוחין פנימיים בנוקבא דז״א הנקראת רחל... האירו **ונצצו** אורותיהם בסוד **אור המקיף במצחא** דילה, והיא הנקראת **תפלה של יד**... כי אין תפלה דראש דזעיר אנפין יוצאין רק ע״י ההוא **קוצא דשערי** דאריך אנפין הנמשכין עד כנגד העורף דרישא דזעיר אנפין **ומכה** ובטש תמן **ובוקע** ונכנס ואח״כ **מוציא** אורות המוחין **לחוץ** במצחו, כך ברישא דזעיר אנפין יש חד **קוצא דשערי** הנמשך מאחורי דזעיר אנפין עד מצחא דרישא דנוקביה.[86]

נמצינו למדים כי הוצאת המוחין המקיפים נעשית ברצף של הכאות: קוצא דשערי דאריך אנפין מכה בזעיר אנפין, קוצא דזעיר אנפין מכה בראש נוקבא. ההכאות הללו מוציאות את המוחין הבוקעים ממצחי הפרצופים ויוצאים החוצה.

•

85 ר״ח ויטל, שם, שם, דף נט ע״ג–ע״ד.

86 ר״ח ויטל, שם, שם, דף ס ע״ג.

על כך מוסיף האר״י, כי אמנם אין המוחין המקיפים עוברים באבא ואימא, אבל הופעתם תלויה בזיווגי אבא ואימא. תחילה, כאשר אבא ואימא מזדווגים בבחינת אור פנימי, קוצא דשערי דאריך אינו מגיע עד זעיר אנפין, ועל כן איננו יכול להכות בו ולהוציא ממנו את המוחין המקיפים. רק כאשר אבא ואימא מזדווגים בבחינת אור מקיף שלהם, מגיע קוצא דשערי דאריך אל זעיר אנפין. אז הוא מכה בו, ובוקע ראשו ומוציא ממנו את המוחין המקיפים.

> נזדווגו אבא ואימא בבחינת אור פנימי, ואז ירדו אותם ב׳ רישי כתפין דאריך אנפין מבחינת אור פנימי שלהם עד למטה, ונוגע ברישא דזעיר אנפין ונעשו בו ב׳ עטרין דדעת בבחינת אור פנימי דמוחין, ועדיין בחינת אור מקיף נשאר למעלה במקום ב׳ רישי כתפין דאריך אנפין. וגם אותה הנימא דקוצא דשערי דאריך אנפין אינה נמשכת רק עד שם...
> ואח״כ חזרו אבא ואימא... **להזדווג** ב׳ בבחינת **אור המקיף** שלהם, ואז יורד גם **אור המקיף** של אותם ב׳ רישי כתפין דאריך אנפין למטה ברישא דזעיר אנפין, ואז ג״כ נמשך ההוא **קוצא דשערי** דרישא דאריך אנפין מאחוריו עד למטה בחצי הת״ת שבו המגיע באחורי רישא דזעיר אנפין, וע״י כן נתוסף הארתם ובוקעת **ויוצאת** דרך הפנים **לחוץ** במצח דזעיר אנפין, ושם נעשים בו בחינת **התפילין** מבחינת אותו האור המקיף שירד מלמעלה מזווג השני דאבא ואימא.[87]

האר״י מבחין כאן בין זיווג אבא ואימא ׳בבחינת אור פנימי׳ ובין זיווג אבא ואימא ׳בבחינת אור המקיף׳. הזיווג ב׳בחינת אור פנימי׳ הוא זיווג אבא ואימא שממשיך את המוחין הפנימיים אל זעיר אנפין ונוקביה. כי תחילה נמשכים המוחין הפנימיים מאריך אנפין אל פנימיותם של אבא ואימא, ואחר ממשיך זיווג אבא ואימא את המוחין הללו אל זעיר אנפין ונוקביה, ככל המתואר לעיל בסעיף הקודם ובסעיף זה על פי בחינת **ש**. לעומת זאת, זיווג אבא ואימא ׳בבחינת אור המקיף׳ גורם את ירידת אריך אנפין עד זעיר אנפין, אבל איננו מופיע ומוליד את המוחין המקיפים עצמם. מוחין אלו מופיעים ומתנוצצים מהכאת אריך אנפין בראשו של זעיר אנפין, ככל המתואר לעיל בסעיף הקודם ובסעיף זה על פי בחינת **א**, ואילו זיווג אבא ואימא הוא רק תנאי לכך שאריך אנפין יגיע עד זעיר אנפין.

שתי בחינות

הבאנו את הדברים שלימד האר״י לתלמידיו על המוחין הנוספים באצילות וגומרים את תיקונה. דברים אלה מפרשים את המוחין בשתי בחינותיהם:

ש המוחין הפנימיים הם שפע של חסדים וגבורות, והם נמשכים מאריך אנפין לזעיר אנפין ונוקביה על ידי זיווג הספירות זו עם זו. זיווגים אחדים נעשים באצילות מראשה לסופה: זיווג שני מזלות בדיקנא דאריך אנפין; זיווג אבא ואימא; זיווג זעיר אנפין ונוקביה. זיווגים אלה הם הממשיכים את המוחין הפנימיים.

87 ר״ח ויטל, שער הכוונות, ענין ראש השנה, דרוש ו, דפוס 898, דף צה ע״א–ע״ב.

א המוחין המקיפים הם התנוצצויות של אור, והם מופיעים מאריך אנפין לזעיר אנפין ונוקביה על ידי הכאת הספירות זו בזו. הכאות אחדות נעשות באצילות מראשה לסופה: הכאת שערות אריך אנפין בראשו של זעיר אנפין; הכאת שערות זעיר אנפין בראשה של נוקבא. הכאות אלה הן המוציאות את המוחין המקיפים.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. אחדים ממונחים אלו כבר נזכרו בסעיפים הקודמים ועליהם נוספו עתה מונחים חדשים.

ש דינים
זכר ונקבה
מיין נוקבין · מיין דכורין
זיווג אבא ואימא
זיווג זעיר אנפין ונוקביה
המשכה
טיפת הזיווג · טיפת זרע
זיווג תרין מזלות דדיקנא דאריך אנפין
אחסנתא דאבוי ואימיה · תרין עטרין
מוחין דאימא ומוחין דאבא
מיתוק · גבורות ממותקות
ה׳ חסדים וה׳ גבורות
נשמה

א קוצא דשערי דאריך אנפין
נימין דשערין · צינורות
ראש · עורף
הכאה
בקיעה
אור מקיף · מוחין מקיפים
התנוצצות אור · יציאת אור החוצה
מצח
תפילין
השגה

[קנח] דמות אדם

תיקונה של האצילות משכלל אותה בדמות אדם. עיקר זה נזכר בכתבי האר״י עצמו, אך רק בקצרה, כמובא לעיל סעיף קמט. בדרושים שהורה לתלמידיו חזר האר״י על תיקון האצילות

בדמות אדם והאריך לפרש עיקר זה, כמובא לעיל בכל סעיפי פרק זה. כדי לחדד את עניינה של דמות אדם על פי שתי הבחינות נחזור כאן על משפטים אחדים מכל אשר הורה האר״י לתלמידיו על התיקון בדמות אדם.

ש נשמה

האצילות נתקנת בתוספת של מוחין פנימיים, כמבואר לעיל סעיפים קנו–קנז. מוחין אלה נעשים נשמה לזעיר אנפין, והם מתפשטים בתוכו כנשמה הממלאה את הגוף.

> ואז **נמשך** מן המוחא סתימאה דא״א... ואמנם תרין פרקין תתאין דחסד וגבורה דאריך... נשארו לחלקו דז״א כנ״ל, ונעשין **נשמה** אליו, ואלו נקראים **תרין עטרין**, ואלו ירדו למטה ונתהוו שניהם בסוד מוח השלישי של דעת דז״א.[88]
>
> וענין החידוש הזה הוא מה שמחדש ומתקן את **המוחין** שלו שהוא בחינת **הנשמה** שלו היושבת במוח כנודע.[89]

בנשמה מתחברים יחד הרחמים והדינים, החסדים והגבורות, המיין דכורין והמיין נוקבין. כך נתקן הקלקול שהיה בעת ההאצלה הראשונה, שבה היו דינים קשים וסיגים ובגללם לא יכלו הרחמים והדינים להתחבר אלה עם אלה. הוספת הנשמה ממשיכה את שפע החיות והברכה, ובכך מגיעה האצילות לתכלית תיקונה.

א פרצוף

האצילות נתקנת בציור פרצוף אדם. תיקון הפרצוף כולל תיקונים אחדים: תיקוני גלגלתא, תיקוני שערות, נקבי פנים, חלונות, מעברים צרים, קווים ביושר. כל אלה מהווים יחד פרצוף שממנו מתנוצץ האור ויוצא החוצה.

> כיון שהשלשה ספירות ראשונות נתקנו **בציור פרצוף אדם**, יוצא האור... על ידי **השערות** אשר בראש הפרצוף... גם המשיך האור דרך **חלונות ומעברים צרים וקטנים כנקבי האזן והחוטם והעין והפה** וכיוצא.[90]
>
> על ידי תיקון **הפרצופים**... ואז האור נמשך דרך **מסכים** ודרך **חלונות צרים וקטנים** ודרך **צנורות השערות**.[91]
>
> כל ספירה... נתקנה **בציור פרצוף אדם**... ובצורת **קוים ביושר**.[92]

88 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא זוטא, דפוס 876, דף נז ע״ג.

89 ר״ח ויטל, שם, שם, דף נז ע״א–ע״ג.

90 ר״ח ויטל, שם, פירוש זוהר ח״ב רנד ע״ב, שם, דף לה ע״ג.

91 ר״ח ויטל, שם, פירוש אדרא רבא, זוהר ח״ג קכח ע״א ד״ה תאנא, שם, דף מא ע״ג.

92 ר״ח ויטל, שם, פירוש זוהר ח״ב רנד ע״ב, שם, דף לה ע״ג.

הספירות, שיצאו בראשונה כעיגולים וכנקודות והאור לא יצא מהן החוצה ולא התגלה אל הנבראים, נתקנות לפרצופים. תיקון הספירות לפרצופים נותן להם את היכולת לגלות את האור ולהוציא אותו החוצה במידה שהנבראים יכולים לקבלה ולהשיגה.

[קנט] מהלך ההאצלה

תיארנו את מהלך ההאצלה על פי הדרושים שהורה האר״י לתלמידיו, ומצאנו בו שתי בחינות שלמות המפרשות את האצילות כולה מראשה לסופה. שתי בחינות אלו הולכות בדרכן של שתי הבחינות אשר עליהן כתב האר״י בעצמו, כמובא לעיל פרק לד, ומוסיפות עליהן עיקרים ויסודות רבים המשלימים את שיעור קומתן של שתי הבחינות ומחדדים את ההבדלים אשר ביניהן.

ש שני יסודות לאצילות: **רחמים ודינים**.
שני אלו כוללים גם את החסדים והגבורות, הימין והשמאל, הזכר והנקבה, מיין דכורין ומיין נוקבין.
תחילה היו **הדינים קשים ותקיפים**, ולא היה חיבור בין הרחמים ובין הדינים. הדינים נפלו מן האצילות, והיו לניצוצות קדושה המחיים את הקליפות. על כן נתקלקלו הספירות התחתונות.
אחר **נתבררו ונתבסמו** הדינים, והועלו ניצוצות קדושה מן הקליפות. הרחמים **מזדווגים** עם הדינים, וכך מבררים ומבסמים הרחמים את הדינים ומתקנים אותם. הרחמים מבררים את ניצוצות הקדושה שבתוך הקליפות, ומעלים אותם אל האצילות. על כן יוצאות הספירות התחתונות מתוקנות.
הרחמים **מזדווגים** עם הדינים בשלמות, ומוסיפים **מוחין פנימיים** בתוך הספירות התחתונות. הזיווג מוליד מוחין שמתפשטים בתוך זעיר אנפין ונוקביה וממלאים אותם. במוחין אלו מתחברים יחד החסדים והגבורות, והם המוחין הפנימיים המשלימים את קומתם של זעיר אנפין ונוקביה.
המוחין הפנימיים הם **נשמה** שממלאת את האצילות.

א שני יסודות לאצילות: **אור עליון וכלי**.
שני אלה כוללים גם את האור העליון והמלבושים, האור העליון והמסכים, פרצוף עליון ופרצוף תחתון.
תחילה היו **הכלים בלי לבושים**, ולא היה חיבור בין האור העליון ובין הכלים. הספירות נאצלו כנקודות, כלומר ספירות גולמיות שאינן יכולות לפעול. אלו הן ספירות סתומות שאין האור יכול לצאת מהן ולהאיר מהן החוצה. ספירות אלו הן ספירות נפרדות, ספירות שעומדות כעיגולים זו מעל זו, ספירות שאין קשר ביניהן ואין הן יכולות לפעול. על כן נתקלקלו הספירות התחתונות.
אחר נשתכללו **הכלים בלבושים**, הם תיקוני גלגלתא והשערות והמסכים. האור משכלל את הכלי, ועושה את הספירה לפרצוף. תיקון הספירות לפרצופים מוסיף להן תיקוני גלגלתא

ושערות ונקבי עיניים ואוזניים ופה, ודרך כל אלה בוקע האור ויוצא החוצה. אלו הם כלים פתוחים, שהאור יכול לצאת מהם ולהתגלות אל הנבראים. בפעולת ההתקשרות מתחברות הספירות זו לזו ועומדות כקווים זה בצד זה, והרי הן פרצופים שיכולים לפעול ולגלות את האור. על כן נתקיימו הספירות התחתונות.

תיקוני השערות של הפרצוף העליון **מכים** בפרצוף התחתון ומוציאים ממנו **מוחין מקיפים**. ההכאה מזככת את הכלים ובוקעת אותם כדי שהאורות יצאו מהם החוצה. אלו הם אורות **מועטים המתנוצצים** במצחיהם של זעיר אנפין ונוקביה, והם המוחין המקיפים.

המוחין המקיפים הם אורות שמתנוצצים במצחי **הפרצופים**.

•

לעיל, פרק לד, הצגנו את שתי הבחינות על פי הכתבים שהאר״י כתב בעצמו ומצאנו כי הן מתאימות ומקבילות זו לזו וכי מהלך האצלה אחד משותף מונח ביסודן. בפרק זה הצגנו את שתי הבחינות על פי הדרושים שהאר״י הורה לתלמידיו. גם שתי בחינות אלו מתאימות ומקבילות זו לזו, וגם ביסודן נמצא מהלך האצלה אחד משותף. מהלך זה זהה למהלך המשותף שהתווינו לעיל סעיף קנ, וכל העיקרים והיסודות שהוסיף עליו האר״י בדרושים שהורה לתלמידיו לא שינו אותו מצורתו הראשונה.

א. שני יסודות לאצילות: יסוד שלם ויסוד חסר.

ב. תחילה היה פגם ביסוד החסר. משום כך לא התחברו שני היסודות זה עם זה, והספירות התחתונות נתקלקלו.

ג. אחר נתקן היסוד החסר. משום כך התחברו שני היסודות זה עם זה, והספירות התחתונות נתקנו ונתקיימו.

ד. החיבור השלם של שני היסודות מוסיף מוחין ותיקונים לספירות וכך הוא מעצים את היסוד השלם.

ה. החיבור השלם של שני היסודות מתקן את האצילות בדמות אדם.

זהו מהלך ההאצלה המיוחד לקבלת האר״י, ובמשמעותו נדון להלן פרק נ.

פרק שלושים ושבעה

מהלך האצילות על פי דרושי האר״י (ב)

בפרק הקודם התחלנו לתאר את מהלך האצילות על פי הדרושים שהורה האר״י לתלמידיו. שם הנחנו את יסודותיו – קלקול, תיקון, הוספת מוחין, דמות אדם, וכאן נשלים את בניינו בנדבכים נוספים שהאר״י חידש בדרושים אלו.

רוב דרושי האר״י עוסקים בתיקון האצילות, והם מלמדים כי התיקון מגיע אל שלמותו בשתי פעולות: העלאת ניצוצות הקדושה על פי בחינת **ש**, זיכוך הכלים על פי בחינת **א**.

גם כוונות התפילה מבקשות את תיקונה של האצילות ופועלות להשלמתו, ואף אותן לימד האר״י בשתי בחינות. בחינה אחת מלמדת כי תפילת שחרית ממשיכה מוחין פנימיים, והשנייה מלמדת כי תפילת שחרית מגלה מוחין מקיפים. שתי הבחינות בכוונות התפילה מתאימות במהלכיהן ובמושגיהן לשתי הבחינות במהלך ההאצלה – בחינת **ש** ובחינת **א**.

[קס] מלאכת התיקון (א)

בסעיף הקודם ראינו כי מהלך האצלה אחד משותף לשתי הבחינות, ועל פיו נתקנת האצילות בתיקון פגמיו של היסוד החסר ובהעצמת היסוד השלם. לעיל, סעיפים קנו–קנז, תיארנו את המוחין הנוספים באצילות בעת גמר תיקונה וראינו כיצד הם מעצימים את היסוד השלם אשר בה. שם ראינו כיצד הוספת המוחין הפנימיים מעצימה את הרחמים והחסדים על פי בחינת **ש**, וכיצד הוספת המוחין המקיפים מעצימה את האור המתנוצץ על פי בחינת **א**. נתאר עתה כיצד מהלך ההאצלה שואף לתקן גם את פגמיו של היסוד החסר – דינים וגבורות על פי בחינת **ש**, כלים על פי בחינת **א**.

ש תיקון הדינים

הוספת המוחין תלויה בהעלאת מיין נוקבין, כמבואר לעיל סעיף קנב. מה הם המיין נוקבין שהאדם מעלה אל האצילות? כיצד גורמת העלאת המיין נוקבין לזיווג השלם באצילות?

כדי לענות על שאלה זו עלינו לשוב אל ענין ניצוצות הקדושה שנפלו ונבררו ועלו והיו לנשמות, כמתואר לעיל סעיף קנה. שם ראינו כי בעת תיקונה הראשון של האצילות נבררו ניצוצות הקדושה והועלו מן הקליפות. אז נבררו ונתקנו רק החלקים המעולים שבניצוצות הקדושה, ואילו השאר נשארו למטה מן האצילות ותיקונם הופקד בידי האדם. הכיצד?

ניצוצות הקדושה אשר נפלו למטה מן האצילות נמצאים בכל הנבראים. כי בכולם, מן הדומם ועד האדם, יש כוח של חיות ורוחניות המעניק להם את קיומם, והוא ניצוץ של שפע החיים שירד מספירות האצילות בעת מיתת המלכים. ניצוצות של טוב ושל קדושה מעורבים אפוא בכל הנבראים, והאדם צריך לבררם ולהעלותם חזרה אל האצילות. מעשה המצווה מברר את הניצוצות המעורבים בכל היצורים ומעלה אותם חזרה למקורם. הניצוצות העולים מתחברים לנשמת אדם, וכך הם נתקנים. זאת תכלית המצוות, התפילות והכוונות המוטלות על האדם.[1]

> והנה עולם העשיה יש בו חלקים ובחינות והם ד׳, וזה סדרן ממטה למעלה דצח״מ. ובלי ספק שאפילו הדומם שהוא העפר והאבנים והמתכות וכיוצא בהם מוכרח הוא שיש בתוכם **כח חיות ורוחניות** המקיים אותו ויש עליו למעלה מזל ושוטר המקיים ומגדל אותו, וראיה לזה שאל״כ לא היה יכולת בעפר להגדיל ולהצמיח זרעים ודשאים, והיא משתוקקת אל הגשמים כאשה לבעלה... והצומח יש לו חיות ורוחניות יתירה על הדומם, שהרי יש בו כח הצומח וכח הזן וכח המגדל כנודע, והב״ח יתירים על הצומח, ובני אדם למעלה מארבעתן. ולכן יש כח ויכולת באדם **לברור** כל ד׳ בחי׳ הנז׳ ולתקנם **ולהעלותם** למעלה עליונה ממדרגתו והיא מדרגת מלאכים, כי יכול הוא **לברור** את הדומם ולהחזירו חלק מחלקי עצמו.[2]

ראינו כי האדם יכול להעלות את ניצוצות הקדושה אל האצילות. מה גורמת העלאת הניצוצות? על כך השיב האר״י כי בירור ניצוצות הקדושה מן הקליפות מעלה אותם אל האצילות כמיין נוקבין, והם מעוררים את זיווגי הספירות שבה.

> דע **שהבירור** נעשה תחלתו בעולם הבריאה כי שם היו כל הכלים... ואעפ״י שנעשה הבירור עדיין נשארו **ניצוצות הקדושה** במלכות חיצונית, שאנו צריכים לברר אותם הניצוצות בתפלתינו, ובפרט בנפילת אפים, ועוד באכילתינו, שאנו **מבררים** כל הניצוצות **ומעלים** אותם כל א׳ כפי כוונתו, יש מי שיש בו כח להעלותם מעשיה ליצירה, ויש מי שמעלה אותם לבריאה ויש מי שמעלה לאצילות... וכך כשמעלים הניצוצות מעולם לעולם כדי להעלותם לעולם האצילות, כדי שיהיו כל אותם הניצוצות וכל העולמות עולים עם נשמותינו למלכות להיות **מ״נ** להיות לה **זיווג** עם בעלה, שאם לא יעלה מלמטה מעשה התחתונים לא יעלו הניצוצות שבקליפות, ובמעשיהם הם מעלים ניצוצות

1 בעניינה של העלאת הניצוצות קובעת נפילת אפיים פרשה גדולה ועמוקה לעצמה, ומקוצר היריעה לא נוכל לעסוק בה כאן.

2 ר״ח ויטל, שער המצוות, פרשת עקב, דפוס 890, דף מא ע״ב.

שבקליפות ומעלין כל העולמות להיות מ״נ... ואז נתעוררה המלכות בסוד מ״נ... ונעשה הזיווג.[3]

העלאת הניצוצות אל האצילות גורמת להמשכת נשמות. הכיצד? ניצוצות הקדושה המתבררים עולים אל האצילות כמיין נוקבין, והם גורמים לזיווג חדש של אבא ואימא הממשיך שפע של נשמות אל הספירות התחתונות ואל הנבראים. תפילות האדם הן המבררות את הניצוצות ומעלות אותם אל האצילות, והן הגורמות לזיווגי הספירות באצילות, להמשכת המוחין ולהוצאת הנשמות.

זהו סוד תקון התפילות שתקנו לנו חז״ל כדי לעשות תקון למעלה בכל עת מאלו השלש תפילות, ולהחזירם פנים בפנים במקומם לפי שעה בעת **הזווג**, **ומבררים** קצת **נצוצות** מועטות מאותן המלכים **ומעלים** אותם בסוד **מיין נוקבין** עם **חבור מיין דכורין** העליונים **ומחבורם** נוצרים **נשמות** בני אדם.[4]

העלאת הניצוצות התחילה בעת תיקון האצילות בידי גבוה. אז נתבררו ניצוצות הקדושה שהיו בקליפות ועלו אל האצילות, אלא שלא כל הניצוצות נתבררו ועלו בעת תיקון האצילות ועל כן חובת האדם להמשיך במלאכת התיקון. בתפילותיו ובמצוותיו הוא מברר את ניצוצות הקדושה הטמונים בקליפות ומעלה אותם אל האצילות.

העלאת הניצוצות נעשית דרך נשמתו של האדם. הוא מעלה את ניצוצות הקדושה, ובעת שנשמתו עולה אל האצילות עולים הניצוצות המבוררים עמה. כך נתקנים הניצוצות וכך הם עולים ושבים אל מקורם. נשמתו של אדם כוללת את כל ההוויה, והוא יכול לתקן או לקלקל את כל הנמצאים בה. בחירתו בטוב מעלה את הניצוצות ומתקנת את העולמות, ובחירתו ברע מורידה את הניצוצות ומקלקלת את העולמות. המאבק בין הטוב ובין הרע הוא תנועת העלייה והירידה של הניצוצות בין עולם האצילות ובין העולמות הנבראים.

מכל אלה עולה כי נשמת אדם היא עיקרו של התיקון. היא המעלה את הניצוצות, והיא היורדת מן האצילות. הניצוצות עולים על ידי הנשמה, והם נעשים חלק ממנה. הניצוצות שירדו אל הקליפות עולים עתה אל האצילות, ואלה העולים שבים ויורדים חזרה מן האצילות כנשמות קדושות. כי הניצוצות העולים הם מיין נוקבין, השפע הבא מן הזיווג הוא מיין דכורין, ויחדיו הם מתחברים ויוצרים נשמה. נמצא כי תחילת התיקון הוא סופו — הניצוצות הם חלק מהנשמה, נשמת אדם היא המבררת את הניצוצות והיא המעלה אותם, ובסופו של דבר הם חוזרים ונמשכים כנשמה, נשמה מתוקנת.

תהליך זה כולל גם את המשכת המוחין הפנימיים. מיין נוקבין ומיין דכורין הם המוחין הנמשכים אל זעיר אנפין, והנשמה היא המוחין הממלאים את זעיר אנפין. העלאת הניצוצות היא אפוא תנועה סיבובית שלמה: הדינים נופלים מן האצילות ונעשים ניצוצות של קדושה בתוך

3 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש ה, דפוס 1107, דף ז ע״א–ע״ב.

4 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש זוהר ח״ב רנד ע״ב, דפוס 876, דף לו ע״ב.

הקליפות; נשמת אדם מבררת ומעלה את הניצוצות; הניצוצות עולים אל האצילות ונעשים בה מיין נוקבין; מיין נוקבין מתחברים עם מיין דכורין ויחד הם ממשיכים מוחין פנימיים ומוציאים נשמות.

•

היקפה המלא של תנועת הניצוצות מתברר מדברים נוספים שלימד האר״י על שבעת המלכים. כך כתב ר׳ יוסף ן׳ טבול.

> ופי׳ הענין הוא כי הז׳ מלכים בעוד שהיו תוך אב׳ ואימ׳ היו **מעוררין הזווגי׳** של מעלה י״ה, והמאציל העליון היה מאיר בדעת של אב׳ ושל אימ׳, כי אלו הז׳ מלכים הם **מיין נוק׳** לאב׳ ואימ׳.[5]

ר״י טבול מלמד על מקורה של תנועת הניצוצות – היא מתחילה במיין נוקבין. שבעת המלכים, טרם מתו ונפלו מן האצילות, הם מיין נוקבין והם מעוררים את זיווג אבא ואימא. מלכים אלו, אחר המיתה והנפילה מן האצילות, עתידים להתברר ולשוב אליה כניצוצות של קדושה שמעלים מיין נוקבין באצילות. תנועת הניצוצות והמוחין היא אפוא תנועה סיבובית שלמה של מיין נוקבין – מיין נוקבין הם הנופלים מן האצילות בעת הקלקול ומיין נוקבין הם החוזרים ועולים אליה בעת התיקון.

עוד לימד האר״י כי המלכים שנפלו הם מוחין של הנקבות. כלל זה אינו מפורש ואינו מפורט דיו, אבל ממנו עולה כי הנופלים מן האצילות הם העולים אליה: המלכים הנופלים הם מוחין של נקבות, והניצוצות העולים חזרה הם מיין נוקבין שנעשים אחר כך למוחין. כך כתב ר״ח ויטל.

> והנה כל המלכים הם בחינת **מוחין של הנקבות** כלם, אשר מהם מתהוים **המ״ן**. ולסבה זו שהם בחינת המוחין, שהם בחינת החכמה הנקראת מחשבה, לכן כל אלו המוחין הוברררו במחשבה שהיא החכמה, כמ״ש וסליק גו מחשבה ניצוצין זריק לש״ך עיבר ובריר פסולת מגו מחשבה ואתבריר כו׳.[6]
>
> והטעם הוא כי כל אלו המלכים הם **מוחין של הנקבות** אשר גם הם נק׳ מחשבות, ולכן כאשר המחשבה העליונה שהיא מוחא חכמה סתימאה דברישא דעתיקא קדישא רצה לתקנם היה באופן זה... ואז אותו החלק הראוי להיות בחינת **מ״ן** בא״א במלכות שבו **הוברר** ועלו באותה שעה... והנה כל אלו המ״ן שהוברר עד עתה היו נעשים **ומתבררים** מאליהם ע״י המחשבה העליונה.[7]

דברי ר״י טבול ור״ח ויטל על המלכים מלמדים על היקפה המלא של תנועת הניצוצות: המלכים הם מיין נוקבין שנופלים מן האצילות ונעשים ניצוצות של קדושה בתוך הקליפות; נשמת אדם

5 ר״י טבול, דרוש האצילות, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1022.

6 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש זוהר ח״ב רנד ע״ב, דפוס 876, דף לה ע״ד.

7 ר״ח ויטל, שם, שם, דפים לה ע״ד – לו ע״א.

מבררת ומעלה את הניצוצות; הניצוצות עולים אל האצילות ונעשים בה מין נוקבין; מין נוקבין מתחברים עם מין דכורין ויחד הם ממשיכים מוחין פנימיים ומוציאים נשמות.

•

העלאת הניצוצות היא תהליך ארוך שמבקש להביא את הגאולה. בירור הניצוצות אינו נעשה בבת אחת, כי כל תפילה וכל מצווה מבררת ניצוצות כפי זמנה וכפי מדרגתה. כך מבררות התפילות והמצוות ניצוץ אחר ניצוץ ומעלות מדרגה אחר מדרגה עד אשר יתבררו ויתוקנו כל הניצוצות. אז תופענה כל הנשמות ותבוא הגאולה.

> אנו צריכים ע״י תפילותינו והמצוות המעשיות שאנו עושים למטה לגרום זווג בזו״נ, ואנו **מעלים** לאותם שבעה מלכים בסוד **מ״ן** אל נוקבא דז״א ואז הם מתחדשים ונתקנים וחוזרים לראות בסוד תחית המתים. ובכל יום ויום **מתבררים נצוצות** וחלקים מהם מדרגה אחר מדרגה כפי כח תפלותינו ומעשינו בעת ההיא ועולים ומתחדשים. וכך אנו עושים בכל יום תמיד עד גמר ברור המלכים אלו כל **הטוב והקדושה** שבהם ויתוקנו הכל, **והסיגים** שבהם הקליפות ישארו למטה בבחינת **הרע**, ועליהם כתיב ובלע המוות לנצח והרשעה כולה כעשן תכלה, ואין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף ויתבררו כל בחינות אלו המלכים לגמרי.[8]
>
> והנה מכל בחינות אלו הנז׳ נשארו בחינות מהם בתוך הקליפות שלא יכלו **להתברר** אז, והנה הם מתבררים מאז ועד עתה עד ביאת המשיח, כי אז בלע המות לנצח ויהיה כל **הקדושה** מתבררת וכל הקלי׳ תשאר לבדה בבחינת סיגים, והרשעה כולה בעשן תכלה.[9]

האר״י מדגיש כי בירור הניצוצות לא נעשה בבת אחת אלא ׳לאט לאט׳. אדם אינו יכול לברר את כל הניצוצות אלא רק ׳קצת נצוצות׳. העלאת הניצוצות תלויה בתפילה ובמצווה אשר יעשה האדם ו׳כפי זכות הדור בעת ההיא׳. השלמת הבירור תתקן את ההוויה כולה ותביא את הגאולה.

> כי אין במעשיהם כדאי ללקט ולברר לכל **הנצוצות** כולן של **הקדושה** אשר במלכים ההם, אבל הדבר נעשה לאט לאט, ובכל זווג וזווג מתבררין קצת נצוצות כפי המצוות וכפי זכות הדור בעת ההיא, ועל דרך זה הולך ונעשה **הברור**. וכאשר יכלו להתברר כולם אז נתקיים מ״ש רז״ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף.[10]

בדרושים אלו לימד האר״י כי תיקון ההוויה מוטל על האדם לדורותיו. במעשיו יכול הוא לברר את ניצוצות הקדושה ולהעלותם אל האצילות, אך אין הוא יכול לברר את כולם בבת אחת. בכל מצווה ובכל תפילה מתבררים רק ניצוצות מעטים, ותוצאות בירורם תלויות במעשה אשר יעשה

8 ר״ח ויטל, שער המצוות, פרשת בהר, דפוס 890, דף כה ע״ב.

9 ר״ח ויטל, שם, פרשת עקב, שם, דף מא ע״ב.

10 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש זוהר ח״ב רנד ע״ב, דפוס 876, דף לו ע״ב.

האדם ובדור אשר הוא חי בו. משום כך מתבררים הניצוצות לאט לאט, ובתהליך בירורם משתתפים כל הדורות כולם. כל דור ודור וכל אדם ואדם מבררים ומעלים את הניצוצות כפי יכולתם וכפי מעשיהם, עד אשר ייגמר תהליך הבירור וכל הניצוצות יעלו מן הקליפות וישובו אל האצילות. אז לא תישאר עוד חיות בקליפות, וקיומן יתבטל ויכלה.

•

תיארנו את העלאת הניצוצות ואת תוצאותיה. אך כשם שאדם יכול לברר את הניצוצות ולהעלותם אל האצילות כך יכול הוא להוריד אותם ממנה למטה ולהחזירם אל הקליפות.

> יש כח ויכולת באדם **לברור** כל ד׳ בחי׳ הנז׳ ולתקנם **ולהעלותם** למעלה עליונה ממדרגתו והיא מדרגת מלאכים... אבל הרשעים אדרבא **מקלקלים** הכל, ומה שהוא חלק אדם **מורידין** אותו עד חלק הדומם על ידי מעשיהם הרעים.[11]

זאת מלוא משמעותה של בחירת האדם על פי קבלת האר״י: היכולת לברר את הניצוצות ולהעלותם אל האצילות או להורידם ממנה חזרה אל הקליפות ולערבם עמהן. כך יכול האדם לתקן את הבריאה כולה אבל גם לקלקלה, וכך יכול הוא להחיש את גמר תהליך הבירור ולמהר את ביאת בן דוד אבל גם לעכב את תהליך הבירור ולדחות את מועד הגאולה.
בשורות הקודמות הבאנו את דברי האר״י כי בירור הניצוצות לא נעשה בבת אחת אלא ׳לאט לאט׳. גם יכולתו של האדם להוריד ניצוצות קדושה אל הקליפות מעכבת את תהליך הבירור וגורמת לכך שהוא לא נעשה בבת אחת. לכך נתכוון ר׳ יעקב צמח בדבריו על ניצוצות הקדושה. הוא תמה ׳איך מבריאת העולם עד ביאת המשיח לא נשלמו לעלות ע״י כמה צדיקים שבכל דור ודור׳, והשיב כי אמנם עשו ישראל מצוות והעלו מן הקליפות ניצוצות רבים, אלא שעברו גם עבירות והורידו אותם חזרה אל הקליפות: ׳שהצדיקים מעלים, ויש עבירה גורמת ירידתם׳.[12]

•

קורותיהם של הניצוצות קובעים את מהלכה של ההיסטוריה ואת סופה. על פי קבלת האר״י ההיסטוריה כולה היא תהליך מתמשך אחד שמבקש את תיקונה של ההוויה. מהלך ההיסטוריה אינו אלא מהלך של קלקול ושל תיקון המוצב ארצה וראשו מגיע אל האצילות וניצוצות ונשמות עולים ויורדים בו. כאשר ישלים האדם לברר את הניצוצות ולהעלות את כולם אל האצילות תכלה הקליפה ורק טוב וקדושה יהיו במציאות כולה. אז יגיעו העולמות כולם אל תיקונם השלם, וההיסטוריה תגיע אל קצה ואל תכליתה.[13]
דברים נוספים על משמעותו של התיקון יבואו להלן סעיפים קסא, קסג.

11 ר״ח ויטל, שער המצוות, פרשת עקב, דפוס 890, דף מא ע״ב.

12 הערה על מבוא שערים, שער ב, חלק ג, פרק ט, דפוס 1111, דף יז ע״ב.

13 בעקבות האר״י הלכו רמ״ח לוצאטו והראי״ה קוק ופירשו את משמעות ההיסטוריה בתוספת מרובה על העיקר. על כך כתבתי במאמרי, היסטוריה צורך גבוה, ספר היובל לרב מרדכי ברויאר (בעריכת מ׳ בר אשר), ירושלים תשנ״ב, עמ׳ 709–771.

א תיקון הכלים

תיקוני השערות של הפרצוף העליון מכים בפרצוף התחתון ומוציאים ממנו מוחין מקיפים. זהו האור המתנוצץ ויוצא החוצה מן הפרצוף, ככל המובא לעיל סעיפים קנו–קנז. על כך הוסיף האר״י כי הכאת תיקוני השערות בוקעת את הכלים ומזככת אותם עד שהם נעשים כמו האור עצמו.

דברי האר״י על זיכוך הכלים מכוונים לכלי המוחין הנכנסים בזעיר אנפין. כי המוחין הפנימיים נכנסים לזעיר אנפין מלובשים בכלי אבא ואימא, כמבואר לעיל סעיף קנו. הכאת שערות אריך אנפין בכלים של המוחין הללו בוקעת את הכלים ומזככת אותם עד שהם נעשים כמו האור עצמו.

> וכשהקוצין באין ומגיעין על ראש ז״א **ומכים**, האור שבתוכם **חושק** להכנס בראש הזעיר **ולהאיר** למוחין שיש בתוך הכלים, ומה שבתוך הכלים ג״כ **חושק** לצאת **להדבק** באור שיוצא מן השערות, זה **מכה** מבפנים וזה **מכה** מבחוץ, **ומזדככין** הכלים כ״כ, וזהו **הבקיעה שמזדככין** כ״כ עד **שנעשו אור עצמו** כמו המוח עצמו.[14]

הכאת האור העליון בכלי אינה בוקעת את הכלי כפשוטו אלא מזככת אותו עד שהוא נעשה כמעט כמו אור. הכלים המזוככים אינם מפסיקים ׳כמעט׳ בין האור הפנימי שבהם ובין הנמצאים מחוצה להם, וכך יכול האור להתגלות בשלמות.

> **ובשנבקעים** אלו הכלים, ר״ל הכלים, שמוחין מתלבשין בהם ומאירים בתוך הזעיר, פי׳ כל הכלים של המוחין כשיצא האור מן העצם שמתלבש בו ומתבקע לוקח עמו בחי׳ אור העצמי, לפי **שהכלי** עצמו אינו מתבקע לגמרי אלא **מזדכך** ומאיר האור שבתוכו ואינו סותמו.[15]
>
> וזאת **הבקיעה** לא תבין שממש נבקע ויצא לחוץ, אלא שאור העצמות **מכה** בכלי עד **שנזדכך** כל כך הכלי עד שכמעט אינו מפסיק בין האור לחוץ, וזהו בקיעה בכל מקום.[16]

הכאת האור העליון ובקיעת הכלים נובעות מחשקם של האורות להאיר ולהידבק זה בזה — האור המקיף חושק להאיר לאור הפנימי, והאור הפנימי חושק להידבק באור המקיף.

> וזאת **הבקיעה** נעשית ע״י **שער** של אריך אנפין **שקוצין** שלו מגיעין עד ראש זעיר אנפין, והאור של מח של אריך מלובש בשערות, וכשמגיעין הקוצים לראשו יוצא **האור** מן **השערות ומכה** בראשו מאחור, **ומתבקעים** הכלים שבתוך הראש, שהם הפרקים של

14 ר״י טבול, פירוש אדרא רבא, כת״י 137, דף 26 ע״א.

15 ר״י טבול, שם, דף 26 ע״ב. הנוסח בכתב היד הוא: ׳שאין מזדכך׳. למלים אלו אין מובן, ועל כן תיקנתי: ׳אלא מזדכך׳.

16 ר״י טבול, סדר העולמות, כת״י 115, דף רח ע״א.

בינה שבתוכם האור שסתום ומאיר בחללין של זעיר. וטעם בקיעה זו הוא שהאור הפנימי לעולם **חושק להדבק** באור המקיף, וכן המקיף **חושק להאיר** לו.[17]

שני האורות פועלים יחד – האור המקיף פועל 'מבחוץ' והאור הפנימי פועל 'מבפנים' – וכך מזדככים הכלים.

ולפי שהקוצין יש בהם אור גדול יותר מכולם, לזה הנימין יורדין מן המח ממבועא דיליה וממשיכין האור במח של זעיר, וקוצין שהם גדולים יורדים מאחור **ומכים** כנגד המוחין של זעיר... ובתוקף האור שהוא מלובש בקוצים יורד מראשי הקוצין ומכה עד שהאור שבתוך הכלים **מזכך** הכלים מבפנים ורוצה לצאת **להדבק** באור שיוצא מן הקוצין, וכן של הקוצין **משתוקק** להכנס ולהדבק באור של הכלים, זה מבפני' וזה מבחוץ, עד **שנבקעו הכלים** ויוצא האור לתוך זעיר.[18]

בקיעת הכלי וזיכוכו הם גמר תיקונו. שהרי בתחילת ההאצלה יצאו הכלים כנקודות סתומות, והאור לא התגלה דרכם. אחר נתקנו הכלים כקווים ביושר וכפרצופים שהאור מתגלה בעדם. תיקון הכלים לפרצופים מוסיף בהם נקבי עיניים, אוזניים ופה, ודרך נקבים אלה פועלים כוחות הראייה, השמיעה והדיבור.[19] פעולות אלו מתחילות את תיקונם של הכלים – האור העליון מתגלה ומתנוצץ דרכם החוצה. עתה, בגמר התיקון, מכה האור העליון בכלים ומוסיף בהם תיקון על תיקון – הוא מזככם עד שהם נעשים כאור עצמו. זיכוך הכלים מביא אותם אל תיקונם השלם – הכלי 'כמעט אינו מפסיק' בין האור הפנימי שבו ובין האור המקיף שמחוצה לו, וכך יכול האור העליון להתגלות בשלמות.

שתי בחינות

מכל אלה עולה כי שנה האר"י את מלאכת התיקון בשני אופנים:

ש פעולת התיקון שואפת לתקן את כל הדינים שנפלו מן האצילות ולברר אותם. לשם כך מברר האדם בעבודתו את הניצוצות שנפלו ומעלה אותם מהקליפות חזרה אל האצילות. הניצוצות המבוררים עולים כמיין נוקבין אל הספירות ומעוררים את זיווגן. זיווג הספירות ממשיך את שפע הנשמות אל הנבראים.

ניצוצות הקדושה הם חיותם וקיומם של כל הנבראים. על האדם מוטלת החובה לברר את הניצוצות ולהעלותם אל האצילות, ולכך מכוונות התפילות והמצוות. העלאת כל הניצוצות משלימה את תיקון ההוויה כולה ומביאה אותה אל גאולתה.

17 ר"י טבול, פירוש אדרא רבא, כת"י 137, דף 26 ע"א.

18 ר"י טבול, שם, כת"י 134, דף יו ע"ב; כת"י 135, דף 16 ע"ב.

19 כל אלה נתבארו לעיל סעיפים קנד–קנה.

א פעולת התיקון שואפת לזכך את הכלים. לשם כך מכים תיקוני השערות בכלים ובוקעים אותם. כך מזכך האור העליון את הכלים, וכך יכול הוא לצאת מהם ולהאיר החוצה. זיכוך הכלי מצטרף לשכלול בניינו מספירה לפרצוף ולהוספת צינורות שהאור עובר דרכם, ויחד הם מהווים את תיקונו השלם של הכלי.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. אחדים ממונחים אלו כבר נזכרו בסעיפים הקודמים ועליהם נוספו עתה מונחים חדשים.

ש גבורות · סיגים
ניצוצות קדושה
העלאת ניצוצות · בירור ניצוצות
מיין נוקבין · מיין דכורין
חיבור · זיווג
נשמות
טוב ורע · קדושה וטומאה

א כלים
שערות הראש
הכאה
בקיעה
זיכוך
דבקות
חשיקה

[קסא] מלאכת התיקון (ב)

עניין הקלקול והתיקון נתבאר באריכות בדרושי האר״י, ועל כן נזקקנו לחלקו לסעיפים אחדים. בסעיף קנד התחלנו לפרשו, ובסעיף זה נשלים את ביאורו. בבחינת **ש** נפרש את ההבחנה בין הנשמות הישנות ובין הנשמות החדשות הנוצרות באצילות, ובבחינת **א** נפרש את תיקוני דיקנא הנוספים בפרצופים ומשלימים את בניינם.

ש נשמות ישנות וחדשות

בסעיף הקודם עסקנו בעניינם של ניצוצות הקדושה שנפלו ונבררו ועלו והיו לנשמות. למדנו כיצד הניצוצות שנתקנו עולים אל האצילות כמיין נוקבין, וכיצד נוצרות נשמות מהעלאת מיין נוקבין. אמנם נוצרות כל הנשמות מצירוף של מיין נוקבין עם מיין דכורין, אלא שהן תלויות באיכותם של המיין נוקבין העולים ומצטרפים אל המיין דכורין. לא כל הנשמות נוצרות מבירור

ניצוצות הקדושה שנפלו אל הקליפות, ולא כל העלאת מין נוקבין היא גם העלאת ניצוצות. יש מין נוקבין שהם הניצוצות העולים מן הקליפות אחרי שנתבררו, ויש מין נוקבין העולים מהאצילות עצמה. על כן יש שני סוגי נשמות – נשמות ישנות ונשמות חדשות. בימי החול מבררת נוקבא דזעיר אנפין את הטוב מתוך הרע ומעלה אל האצילות ניצוצות שכבר היו בה. הנשמות הנוצרות מהעלאת הניצוצות הללו הן נשמות ישנות. לעומת זאת, בשבת נוקבא דזעיר אנפין אינה יורדת אל הקליפות כדי לברר ניצוצות מהן, אלא נמצאת באצילות ומעלה מין נוקבין ממנה. אלו הם מין נוקבין חדשים, ועל כן מזיווג זה מופיעות נשמות חדשות מן האצילות.

כך כתב ר״ח ויטל.

> בימי החול דוקא יורדת נוקבא דז״א... למטה בגלות בקליפות, **ומבררת** מתוכם לאותם **ניצוצות קדושה** שנשארו שם, **ומעלה** אותם למעלה אל הקדושה. אבל בשבת אינה יורדת למטה בין הקליפות לברר אותם ניצוצות הישנות, אמנם נבדלת מן הקליפות ועולה למעלה **ומזדווגת** עם ז״א, ויוצאות **נשמות חדשות** מן הזווג ההוא.[20]

בניסוח אחר הבחין גם ר״י טבול בין יצירת הנשמות בימי החול ובין יצירת הנשמות בשבת.

> וכל ימי החול יורדת להתערב בקליפות, לפי שיש בהם ניצוצות הקדושה **ללקטם ולבררם** מהפסולת ולהעלותם בסיוע תפלת ישראל ומעשיהם הטובים. ובזה עושה זיווג עם נשמות כל העולמות שעולים בחול להיות לה מין נוקבין, שבחול אינם עולים אלא בסוד נשמות לבד והגוף נשאר בכל עולם. אמנם בשבת כל העולמות עולים בתפילותינו והפנימיות עולה מאליו, והיא עולה ועושה זיווג למעלה **מאור מחודש, לא מבירור**, לפי שאינה יורדת בשבת בין הקליפות, כמ״ש אם תשיב משבת רגליך וכו׳, שעולה למעלה ואין בירור.[21]

משימת בירור הניצוצות הוטלה על האדם, כמבואר בסעיף הקודם. על כן יש הבדל בין מעשי האדם בימי החול לבין מעשיו בשבת. בימי החול צריך האדם לברר את הניצוצות ולהעלותם, ועל כן עליו לעסוק במלאכות ובמצוות המעשיות הקשורות בהן.

> והנה בימי החול אז אנו **מבררין** את אלו המלכים ע״י המצוות מעשיות שאנו מקיימים ע״י מלאכה, מה שאין כן ביום השבת... כי המלאכות הם הוראות היות הדברים צריכים תיקון ע״י מעשינו... אנו צריכים לחרוש ולזרוע ולהוציא התבן והקש שהם הקליפות מן החטים, ואח״כ מוציאין הסובין והמורסן שהם קליפות יותר דקות, ואח״כ לאפותו ולתקנו על ידי האש כי זה הוא גמר המלאכות, ועד״ז שאר כל המלאכות שבעולם. וטעם טורח אלו המלאכות... כי כל העולמות כולם וכל אשר בהם הכל הוא מן מה שמתברר ועולה ונתקן

20 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש בעולם האצילות, דפוס 868, דף נה ע״ד.

21 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש טו, דפוס 1107, דף יז ע״א.

מאילו השבעה מלכים דמתו, ואם בתחילה לא היו בהם **סיגים** לא היו מתים כנודע ולא היו צריכים אל בירור ותיקון כלל, אבל להיות שהיו הסיגים והקליפות מעורבים בהם ולכן מתו ונתבטלו, לכן עתה כדי לתקנם ולבררם וללבנם אנו צריכים לטרוח ולעשות כל המלאכות ע״י מצות מעשיות שיש בהם בעת הזריעה, שדך לא תזרע כלאים, וכן עד״ז בכל מלאכה ומלאכה... כי אין דבר בכל הארבע עולמות שאינו נעשה מבירור אלו המלכים, ולכן כל ענייני העוה״ז השפלים שהם מן הברורים הגרועים אינם יכולים **להתברר** אלא אחר כמה **מלאכות ותיקונים**, וכל זה ע״י **המצות** שעושים בני אדם... בסוד בכל דרכיך דעהו.[22]

לעומת זאת, בשבת אין בירור ניצוצות אלא העלאת מיין נוקבין מן האצילות. מיין נוקבין אלו הם חדשים, שהרי אינם ניצוצות שהיו ונפלו ונתבררו וחזרו ועלו למקומם, ועל כן הזיווג שהם מעוררים מוציא נשמות חדשות.

אבל יום השבת... יש בה יכולת לעלות... למעלה ותתחבר עם ז״א שם למעלה, כי גם ו״ק מתעלים שם ביום השבת באצילות ואין שם מה לברר, כי הבירורין הם למטה בבי״ע שם טוב ורע, אמנם הם **מזדווגים** ומוציאין **נשמות חדשות** עליונות שאינם מבחינת בירור השבעה מלכים כמו בששת ימי החול.[23]

ההפרש הגדול בין ימי החול ובין השבת ניכר בזהותם של המבררים והמעלים מיין נוקבין. בימי החול נתקנים הניצוצות על ידי העליונים ועל ידי התחתונים יחד. הכול עוסקים בבירור הניצוצות שנפלו אל הקליפות והכול חייבים לתקנם ולהעלותם אל האצילות.

הנה בימי החול אז הותרו כל המלאכות כולם, כי הם מוכרחות כדי **לברר** בחינת המלכים, אבל צריך שהמלאכות יהיו בהיתר ולא באיסור, כי אז אדרבא יקלקלו את המלכים ומכ״ש שלא יתקנו... והנה בודאי שאין הבירורין מתבררין לא ע״י התחתונים לבדם ולא ע״י העליונים לבדם, והם צריכים זה אל זה, כי העליונים צריכים למעשה התחתונים בסוד תנו עוז לאלהים, והתחתונים צריכים לסיוע העליונים וכמ״ש ומעשה ידינו כוננהו. ולכן בימי החול יורדים העולמות העליונים למטה ממדריגתם ושם מתלבשים כדי לעזור ולסייע בענין בירור אלו המלכים.[23]

בשבת נאסרה מלאכת הבירור על האדם, ועל כן העלאת מיין נוקבין נעשית בה רק על ידי העליונים. מיין נוקבין אלו עולים בשבת מאליהם, בלא עבודת האדם, והם גורמים להמשכת נשמות חדשות.

ובזה יתבאר לך מ״ש אצלינו בדרושי יום השבת, כי כל העולמות עולים עד למעלה עד האין סוף כדי להמשיך **נשמות חדשות** משם, שהוא המקור העליון, ולא מן בירור הז׳ מלכים...

22 ר״ח ויטל, שער המצוות, פרשת בהר, דפוס 890, דף כה ע״ב.

23 ר״ח ויטל, שם, שם, דף כו ע״א.

והנה כי כיון שביום השבת אין שום בירור נעשה, לכן כל המלאכות אפילו של אוכל נפש נאסרו בשבת, כי כל עניינו הוא דבר חדש... כי ביום השבת הכל נעשה **מאליו** כי הם נשמות חדשות.[24]

ההפרש בין הנשמות הישנות ובין הנשמות החדשות מלמד על משמעותו האמתית של מהלך התיקון. על פי קבלת האר״י אין התיקון מסתפק בסילוק הפגם מן המציאות כדי להשיב אותה אל מכונה אלא מבקש להוסיף עליה וליצור שפע חדש לגמרי. עבודת התיקון, בהעלאת מיין נוקבין ובירידת מיין דכורין, אינה מתאמצת רק להחיות את המלכים שמתו אלא שואפת להוסיף חיים חדשים ולהמשיך נשמות חדשות.

דברים נוספים על משמעותו של התיקון יבואו להלן סעיף קסג.

א **תיקוני דיקנא**

לעיל, סעיפים קנו–קנז, תיארנו באריכות את המוחין המקיפים המתקנים את האצילות ואת הדרך שהם נוספים בה. עוד נתקנים פרצופי האצילות בתוספת תיקוני דיקנא, שנעשית כדוגמת המוחין המקיפים.

תשעה תיקוני דיקנא יש בזעיר אנפין, לעומת שלושה עשר התיקונים שנמצאים בדיקנא דאריך אנפין. כאשר זעיר אנפין מגיע לשלמות תיקונו, נוספים ארבעה תיקונים לדיקנא שבו.

והנה מאותם התשעה **חוורתי** ותשעה **נימין דשערי** דרישא **דא״א**, הנמשכין בדרך פנים עד **דיקנא דז״א**, ומכח הארתם נעשין תשעה תקונין בלבד בדיקנא דז״א... אבל אח״כ כאשר גם אותם הארבע חוורתי וארבעה נימין דשערי דא״א דמצד אחור נמשכין מאחורי רישא דז״א, משם נמשך הארה אל דיקנא דז״א **ונשלמין** בו **כל י״ג תקוני דיקנא**.[25]

כיצד נוספים ארבעה תיקונים אלו? האר״י כתב, כמובא לעיל סעיף קמח, כי הכאת האור העליון במוחא סתימאה גורמת להתנוצצות י״ג תיקוני דיקנא דאריך אנפין. לתלמידיו הוסיף האר״י כי ההכאה מוסיפה ארבעה תיקונים לדיקנא דזעיר אנפין — שערות אריך אנפין מכות בראשו של זעיר אנפין ומוציאות החוצה ארבעה תיקונים נוספים שבהם נשלם מניין תיקוני הדיקנא שלו לי״ג, כאשר יש בדיקנא דאריך אנפין.

דע כי ברישא **חוורא דא״א** יש שם בחי׳ י״ג חוורתי שהוא המקום החלק של העור הלבן ההוא שבין שער לשער... והנה ארבע חוורתי שבהם שהם הויה א׳ הם נמשכין ויורדין דרך אחורי א״א דרך העורף, אבל הח׳ חוורתי שהם ב׳ ההויות עם החוורא הי״ג הכוללת את כולם הם נמשכין כנגד פני א״א... ואלו הח׳ תיקונים הנה הם צריכין לרדת להאיר למטה

24 ר״ח ויטל, שם, שם, דף כו ע״ב.

25 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא זוטא, דפוס 876, דף סא ע״ג–ע״ד.

בט׳ תיקוני דיקנא דז״א, ולכן הם צריכין תמיד לקבל הארה עליונה לפי שהם מתקנים תמיד לדיקנא דז״א... ולכן צריך שאותה ההויה השלישית שהיא ד׳ חוורתי רישא דא״א הנמשכת מאחורי רישא דידיה דרך העורף ומגעת עד מקום ערפו של רישא דז״א, והיא **מכה** שם **ומאירה** שם ונכנסת עד תוך המוחין דז״א ממש... **ויוצא הארתם לחוץ**, ואז מכח ד׳ אותיות זו ההוי״ה של ד׳ חוורתי הנז׳ נעשים בז״א ד׳ תיקונים אחרים עלאין, ואז **נשלמת דיקניה בכל י״ג תיקונין**.[26]

האר״י השווה בין ארבעת התיקונים הנוספים לדיקנא דזעיר אנפין ובין המוחין המקיפים הנוספים במצחו של זעיר אנפין. הוא מזכיר כי המוחין המקיפים נוספים לזעיר אנפין בבקיעה ובהכאה, כמתואר לעיל סעיף קנז, ומבאר כי באותה דרך נוספים ארבעת התיקונים לדיקנא דזעיר אנפין – הכאת קוצא דשערי דאריך אנפין בראשו של זעיר אנפין בוקעת את לבושיו, וכך היא מוסיפה ומשלימה הן את ארבעת התיקונים בדיקנא שלו הן את המוחין המקיפים המתנוצצים במצחו.

והנה בתחילה שהיו בתוך הלבושים דנה״י דאימא לא היו רק ג׳ מוחין בלבד שהם חב״ד, ולכן אז היתה הדיקנא דז״א בסוד ט׳ תקונים בלבד... והנה הם ג׳ מוחין כל א׳ כלול משלשתם הרי הם ט׳ תיקונים בלבד. אבל עתה שהם בלתי לבוש הנה הם נפרדים בסוד ארבע מוחין, כי הדעת נחלק לחו״ג, ואז ג׳ פעמים ד׳ הם י״ב, ועם הכולל הם י״ג תקוני דיקנא דז״א.
אמנם אין הדבר נעשה מאליו, כי הנה בתחילה מתגלין המוחין מתוך לבושיהם וניכרים היותם ד׳ מוחין, אבל עדיין אין הארתם בולטת לחוץ בצדדי הפנים דז״א **להשלים** בו **ארבע תקוני דיקנא** החסרים בו. וכדי **להוציא הארתם לחוץ** צריך שיהיה על דרך מה שאמרנו בענין התפילין, ששם ביארנו שאין אור המוחין בולט לחוץ במצח דז״א להעשות שם בבחינת תפילין אלא בכח ההוא **קוצא דשערי** הנמשכת מן א״א עד רישא דז״א כנגד ערפו **ומכה** שם ומאיר הארתו שם ונכנסים במוחין, ואז מתוך רבוי ההארה שלהם **נבקעים לבושיהם** ובולטים אורותיהם במצח בסוד **התפילין**.[27]

שתי בחינות

מכל אלה עולה כי שנה האר״י את גמר תיקונה של האצילות בשני אופנים:

ש המשכת השפע כרוכה בבירור הניצוצות שנפלו למטה מהאצילות ובהעלאתם חזרה אליה. אמנם יש המשכת שפע מעולה הימנה, והיא אינה כרוכה בהעלאת ניצוצות אלא בהעלאת מיין נוקבין מן האצילות עצמה. כי יש נשמות ישנות ויש נשמות חדשות – נשמות ישנות נוצרות

26 ר״ח ויטל, שער הכוונות, ענין ויעבור, דרוש א, דפוס 898, דפים מב ע״ד – מג ע״א.
27 ר״ח ויטל, שם, שם, דף מב ע״ד.

ממין נוקבין שהם ניצוצות שנפלו אל הקליפות, ונשמות חדשות נוצרות ממין נוקבין שעולים מן האצילות; נשמות ישנות נוצרות ממין נוקבין שמעלה האדם במצוות המעשיות שהוא עושה, ונשמות חדשות נוצרות ממין נוקבין שעולים מן האצילות מאליהם.

א אריך אנפין וזעיר אנפין נתקנים בתיקוני דיקנא. בדיקנא של אריך אנפין נמצאים י״ג תיקונים, ואילו בדיקנא של זעיר אנפין נמצאים תחילה רק ט׳ תיקונים. בעת שנשלם תיקונו של זעיר אנפין נוספים בו ד׳ תיקונים, וכך נשלם מניינם לי״ג תיקוני דיקנא כאשר יש באריך אנפין. השלמת תיקוני דיקנא נעשית בהכאה ובבקיעה כדוגמת המוחין המקיפים שנוספים באצילות בעת גמר תיקונה.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. מונחים אלו מתאימים למונחים המיוחדים לכל אחת משתי הבחינות, כפי שנרשם לעיל בסעיפים הקודמים.

ש סיגים
ניצוצות קדושה
העלאת ניצוצות · בירור ניצוצות
מיין נוקבין
זיווג
נשמות · נשמות חדשות

א קוצא ונימין דשערי דאריך אנפין
הכאה
בקיעה
מצח
תפילין
יציאת אור החוצה

[קסב] כוונות התפילה

תיארנו, לעיל סעיפים קנו–קנז, את המוחין הנוספים באצילות ומשלימים את תיקונה. להופעת המוחין מכוונות תפילות האדם. האר״י הורה את הכוונות אשר יכוון האדם בכל תפילה ותפילה ואת תוצאותיהן במעשה התיקון ובהופעת המוחין. קבלת האר״י מבארת את כוונות התפילה באריכות רבה ובפירוט עצום, הרבה יותר מכל קודמותיה, ויעידו על כך ספרי הכוונות הרבים וסידורי התפילה השונים המיוסדים על הוראותיה.

מכל התפילות שכוונותיהן נתבארו בקבלת האר״י זכתה תפילת שחרית לסדר הכוונות המפורט והמבונה ביותר, ועל כן נעסוק בה ונבחן את כוונותיה. האר״י מלמד כי תפילת שחרית מבקשת

להוסיף את המוחין בזעיר אנפין ונוקביה ולהשלים את שיעור קומתם. בקריאת שמע מתחילה כניסתם של המוחין, ובתפילת העמידה היא מסתיימת. אז נגמר תיקונם של זעיר אנפין ונוקביה, וכל אחד מהם שלם בעשר ספירותיו.

האר״י פירש את כוונותיה של תפילת שחרית בשני מקומות: בסדר התפילות של ימי החול ובסדר התפילות של ראש השנה. כל הכוונות שנתפרשו במקום האחד נכונות גם למקום השני, חוץ מכוונה אחת שנכונה רק לשחרית של ראש השנה ולא לשחרית של ימי החול – כוונת ג׳ הוויות במילוי ע״ב שעולות בגימטריה רי״ו. כוונה זו נכונה רק לראש השנה, שהוא יום הדין, כי גבורה עולה בגימטריה רי״ו.

> גם שמעתי ממורי ז״ל כי אותו הפירוש שביארנו בברכת אבות דראש השנה **הוא ממש** כברכת של תפלת החול דשחרית, ואין הפרש ביניהם אלא בענין הרי״ו אשר נתבאר שם בתפילת ראש השנה... ולכן כל בחינת הרי״ו שביארנו שם בברכת אבות דראש השנה איננו רק לאותו היום בלבד, אבל כל שאר הביאור הוא על הסדר של חול ממש.[28]
>
> אין שינוי וחילוק בין כוונת ברכת אבות שבימי החול לימי ראש השנה אלא בענין כוונת הרי״ו, שאנו מוסיפין לכוין ביום ראש השנה בכל בחינה ובחינה בברכת אבות כמו שיתבאר, אבל בכל שאר הכוונות **הם שוים**.[29]

עיון בכל הכוונות שלימד האר״י לתפילת שחרית, הן של ימי החול הן של ראש השנה, חוץ מכוונת הרי״ו, ימצא בהן שני סדרים שלמים המתאימים לשתי הבחינות שבהן לימד האר״י את כל סדר ההאצלה: סדר כוונות אחד מבקש להמשיך את המוחין הפנימיים בתוך זעיר אנפין ונוקביה, וסדר כוונות שני מבקש להוציא את המוחין המקיפים החוצה מזעיר אנפין ונוקביה.

נזכיר כאן כי האר״י עצמו הבחין בין שתי בחינותיהן של הכוונות לתפילת שחרית, כמובא לעיל בראש סעיף קנו.

ש כוונות המוחין הפנימיים

תפילת שחרית מבקשת להשלים את זעיר אנפין ונוקביה בהמשכת המוחין הפנימיים. מוחין אלה הם חמישה חסדים וחמש גבורות שממלאים את זעיר אנפין ונוקביה. מוחין אלה נולדים מזיווגי הספירות, והם שפע הנשמות.[30]

כדי להמשיך את המוחין הפנימיים נעשים בתפילת שחרית שני זיווגים. תחילה, בקריאת שמע, נעשה זיווג אבא ואימא. אחר, בתפילת העמידה, נעשה זיווג זעיר אנפין ונוקביה.

28 ר״ח ויטל, שער הכוונות, ענין כוונת העמידה, דרוש ב, דפוס 898, דף ל ע״ג.

29 ר״ח ויטל, שם, ענין ראש השנה, דרוש ו, שם, דף צג ע״ג.

30 המשכתם של המוחין הפנימיים נתבארה בפרוטרוט לעיל סעיפים קמח, קנו.

ענין קריאת שמע הוא **זווג** אבא ואימא והורדת **המוחין** אל זעיר אנפין ונוקביה, ואחר כך ענין העמידה הוא **זווג** זעיר אנפין ונוקביה.[31]

שני זיווגים אלה תלויים זה בזה. תחילה מזדווגים אבא ואימא בקריאת שמע כדי להמשיך את המוחין בזעיר אנפין ונוקביה, ואחר מזדווגים זעיר אנפין ונוקביה בתפילת העמידה כדי להוציא נשמות.

וז״ס תכלית מה שצריך האדם לכוין ביחוד ק״ש על אמיתותה, שיכוין כי בק״ש מזדווגים או״א להמשיך מוחין חדשים בזו״ן, כדי שיוכלו להזדווג גם הם אח״כ בתפלת העמידה... ויולידו בנים שהם **נשמות** התחתונים.[32]

כוונות קריאת שמע ותפילת העמידה מיוסדות על שני הזיווגים שבאצילות: הזיווג הקבוע והזיווג השלם. שני זיווגים אלו נתבארו בכתבי האר״י עצמו, כמתואר לעיל סעיף קנב.
בקריאת שמע נעשה הזיווג המתמיד של אבא ואימא, הוא הזיווג הבא לקיים ולהחיות את העולמות. זיווג זה הוא קבוע ואינו תלוי באדם, ועל כן אין צורך לכוון כדי שייעשה. לפיכך מיועדת כוונת קריאת שמע לתכלית שונה – להכנת הזיווג השלם הממשיך שפע ונשמות. זיווג זה תלוי במעשי האדם ונעשה רק לפרקים, ואליו מיועדת כוונת קריאת שמע. היא ממשיכה שפע מהזיווג הקבוע של אבא ואימא אל זעיר אנפין ונוקביה, כדי שהם יעלו מין נוקבין ויעוררו את הזיווג השלם של אבא ואימא שממנו עתידים להימשך מוחין פנימיים אל זעיר אנפין ונוקביה.

הנה כוונתינו בתחילה היא לזווג זווג חיצון דאבא ואימא, אמנם לפי שהוא נעשה מעצמו שלא ע״י העלאת **מיין נוקבין** של זעיר אנפין ונוקביה לכן אין אנו מכוונים אותו בענין היחוד דקריאת שמע, כי הנה הוא **זווג תדירי** ואינו נפסק ונעשה מעצמו, אבל כוונתינו היא להוריד הארה ושפע מן הזווג ההוא אל זעיר אנפין ונוקביה לשיהיה בהם כח לעלות בסוד **מיין נוקבין** אל צורך הזווג האחר של הפנימיות במלת אחד.[33]

כיוון שכוונת קריאת שמע מיועדת רק להכנת הזיווג השלם, היא ממשיכה לזעיר אנפין רק את הבחינה התחתונה של המוחין דאימא. שאר המוחין דאימא וכן כל המוחין דאבא יגיעו אל זעיר אנפין בברכת אבות.

סוד קריאת שמע הוא **לזווג** את אבא ואימא ולתת **מוחין** אל זעיר אנפין ונוקביה... והנה בזווג קריאת שמע אין נכנסים בזעיר אנפין רק **המוחין דו׳ קצוות** דאימא בלבד, אבל כל המוחין דאבא וגם ג׳ ראשונות דמוחין דאימא אינם נכנסים עד ברכת אבות.[34]

31 ר״ח ויטל, שער הכוונות, ענין כוונת קריאת שמע, דרוש ו, דפוס 898, דף כב ע״ג–ע״ד.
32 ר״ח ויטל, שער הפסוקים, פירוש ותהר ותלד שרה, דפוס 885, דף י ע״א.
33 ר״ח ויטל, שער הכוונות, ענין כוונת קריאת שמע, דרוש ו, דפוס 898, דף כג ע״ב.
34 ר״ח ויטל, שם, שם, דף כב ע״ג–ע״ד.

דע כי כוונת קריאת שמע הוא לעורר זווג אבא ואימא, לתת מוחין לזעיר ונוקביה בסוד ו׳ קצוות כדי להגדיל אותם... כדי שיהיה להם הכנה בשעת העמידה לקבל המוחין בשלימות.[35]

האר״י מפרט כיצד יש לכוון בכל מלה ומלה בפסוק שמע ישראל כדי להכין את אבא ואימא אל הזיווג השלם. תחילה מכוונים לזיווג החיצוניות, שהוא זיווג לחיות העולמות, ואחר מכוונים לזיווג הפנימי הממשיך את שפע המוחין דגדלות, שהוא השפע המחדש את הנשמות.

ונתחיל לפרש שמע ישראל... ישראל – עתה מקבל הז״א מן אבא הארה כדי שיוכל אחר כך להעלות מ״ן... ה׳ אלוהינו ה׳ – אחרי שקבלו זו״ן הארה מן זווג דחיצוניות שהוא לחיות העולמות בשמע ישראל, הנה עתה אנו מכינים ומזמנים את או״א שיזדווגו זווג הפנימי בבחינת נשמות לצורך מוחין דגדלות דזו״נ, כי הזווג הזה איננו תדירי וצריך הוא אל מעשה התחתונים... כי הנה ה׳ הוא אבא, ואלוהינו הוא אימא, וה׳ הוא הדעת המזווגם לאו״א... והוא בחינת מזלא עילאה דדיקנא דא״א המזווג לשניהם ויורד אור ממנו אל הדעת דאבא ואל היסוד דאבא, ואז מזדווג עם אימא.[36]

זיווג אבא ואימא נעשה בכוונת ׳אחד׳ שבקריאת שמע, וממנו מתחילה המשכת המוחין לזעיר אנפין ונוקביה.

ועתה נבאר ענין הזווג במלת אחד, הנה אחר שכוונת להעלות המ״ן אל אימא עלאה תכוין לחבר יחד או״א... וע״י כן מזדווגים ונעשים אחד. אח״כ תכוין בסוד הורדת טפת הזווג מן אבא אל אימא... והנה עדיין הטפה הזו ברדתה ממח האב אין בה ציור והיא בסוד כללות אחד, ולכן תכוין כי אח״כ ברדתה תוך מעוי דאימא אז היא מקבלת הציור ומצטיירת, ונעשים ממנה ד׳ מוחין אל ז״א שהם חו״ב ודעת כלול מתרוייהו, והוא סוד חו״ג... אח״כ תכוין להמשיך ג״כ מוחין אל נוקבא דז״א רחל במלת אחד.[37]

ראינו כי בקריאת שמע נכנסים רק המוחין דו׳ קצוות דאימא אל זעיר אנפין. אחר, בברכת אבות, נשלמת כניסת המוחין דגדלות בזעיר אנפין – ג׳ ראשונות של המוחין מצד אימא וכל המוחין מצד אבא. לשם כך יש צורך בזיווג חדש של אבא ואימא. זיווג זה נעשה במלים ׳אלוקינו ואלוקי אבותינו׳ אשר בברכת אבות.

ונמצא שעתה אנו צריכים להכניס ג׳ ראשונות דמוחין דזעיר אנפין מצד אימא וגם כל המוחין מצד אבא, וענין זה אי אפשר לעשותו עד שנעשה זווג אחר מחדש של אבא ואימא... וענין הזווג השני נרמז במלות אלהינו ואלהי אבותינו... אלוהינו – תכוין כי הוא באימא... ואלהי אבותינו – תכוין באבא ובדעת המזווג לאבא ואימא... נמצא כי אלהי

35 ר״י טבול, כוונות לימי חול ושבת, דפוס 168, עמ׳ פב.

36 ר״ח ויטל, שער הכוונות, ענין כוונת קריאת שמע, דרוש ו, דפוס 898, דפים כג ע״ב – כד ע״א.

37 ר״ח ויטל, שם, שם, דף כד ע״ג.

אבותינו הוא אבא, אשר הוא אלהי חג״ת, שהם אבותינו בסוד אברהם יצחק ויעקב... ואבותינו הוא בחינת שלשה מוחין אשר אנו רוצים **להמשיך** עתה ע״י זה **הזווג**, שהם ג׳ ראשונות דמוחין מצד אימא וגם כל המוחין דמצד אבא.[38]

כניסת המוחין הפנימיים בזעיר אנפין נגמרת במלים ׳אלוקי אברהם, אלוקי יצחק ואלוקי יעקב׳ אשר בברכת אבות.

והנה אחר שעשינו **זווג** אבא ואימא באלו התיבות הנזכרות מורידין אנו **המוחין** ברישא דזעיר אנפין, וזהו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב... והנה עתה בברכת אבות הוא בחינת **הגדלות**, כי עתה **נכנסים** כל המוחין בשלמותם. וכאשר נכנס עתה מוח של החכמה נקרא אלהי אברהם, יען הוא הרוחניות והפנימיות הנכנס בתוך חלל הגלגלת הימני הנקרא אברהם... כי פנימיות המוח יקרא אלהי בערך החיצוניות שהוא הכלי שלו. וזה נרמז במלת אלהי אברהם, ועל דרך זה תפרש ענין אלהי יצחק ואלהי יעקב. והרי נתבאר ביאור מלות אלו בענין ג׳ מוחין ראשונות דמצד אימא. והנה ג״כ צריך שבמלות אלו הנזכרות תכוין ג״כ כונה אחרת, והוא בבחינת המוחין דג׳ תחתונות נה״י דמצד אבא **הנכנסים** יחד עמהם.[39]

בניין זעיר אנפין ונוקביה נשלם בהמשכה של ברכת אבות ובשאר ברכותיה של תפילת העמידה עד אשר הם מוכנים אל הזיווג. כוונותיה של ברכת אבות ארוכות ומפורטות מאוד, ואנו נביא מהן רק מעט מן המעט כפי הנצרך להבנת מהלך תיקונם והשלמת בניינם של זעיר אנפין ונוקביה.

והרי נגמר ונשלם תקון **המוחין דגדלות** דמצד אימא... קונה הכל – עתה נכנסים ג׳ ראשונות דאבא ברישא דזעיר אנפין... ועתה נשלמו כל המוחין דאבא ודאימא ליכנס במקומם כל אחד במקום הראוי לו, וזה רמז קונה הכל כי עתה כבר נגמר לקנות ולהעשות הכל לגמרי... ברוך – נכנסין המוחין דו׳ קצוות דגדלות בזעיר אנפין ברגע אחד... אתה – נכנסין ג׳ ראשונות דמוחין דגדלות, והרי נשלם זעיר אנפין כבראשונה.[40]

בניין זעיר אנפין ונוקביה נשלם בהמשכה של ברכת אבות ובשאר ברכות העמידה. בברכת שים שלום הם מגיעים לסוף תיקונם, והרי הם מוכנים לזיווג הממשיך את השפע אל הנבראים. בברכה זו נמשכים החסדים והגבורות לזעיר אנפין ולנוקבא, והם המחדשים את הנשמות.

שים שלום – הענין הוא כי ברכה זאת היא כנגד היסוד, ועתה הוא סוד **הזווג**... כי אחר אשר כל... המוחין דזעיר אנפין האירו הארתם וכבר נשלמו בו, אז אחר כך יורדת **טפת זרע** מן המוחין האלה כדי להזדווג עם נוקבא... הנה בשם הויה של חתימת ברכה זו תכוין

38 ר״ח ויטל, שם, ענין כוונת עמידה, דרוש ב, שם, דף ל ע״ב–ע״ג.

39 ר״ח ויטל, שם, שם, דף ל ע״ג.

40 ר״ח ויטל, שם, שם, דפים לא ע״ג – לג ע״ג.

שה׳ חסדים הם... וכנגדם מעלה הנקבה מיין נוקבין בחינת **ה׳ גבורות**... שהם ה׳ חסדים וה׳ גבורות הניתנים כולם ביסוד הנקבה לצורך בריאת הולד שהם **הנשמות** המתחדשות ונוצרות בכל **זווג** וזווג.[41]

המשכת המוחין מזעיר אנפין אל נוקבא, שלקראתה שואפות כל כוונות קריאת שמע וברכות העמידה, נעשית בנפילת אפיים.

והנה בעת נפילת אפים אז הוא עת נתינת והורדת הטפה הזאת מן היסוד אל המלכות.[42]

כדי שיושלם זיווג זעיר אנפין ונוקביה ויימשכו המוחין בה יש להעלות מיין נוקבין. בעת נפילת אפיים מעלה האדם מיין נוקבין מן הניצוצות שנפלו לעולמות בעת מיתת המלכים, כמבואר לעיל סעיף קס. נשמת האדם יורדת אל העולמות הנבראים ומבררת מהם ניצוצות של קדושה. ניצוצות מבוררים אלו עולים אל האצילות, והם המיין נוקבין העולים לנוקבא בעת זיווגה עם זעיר אנפין.

ועתה בנפילת אפים יורדת טפת **החסדים** עד למטה ביסוד דזעיר אנפין... ונותנו לרחל בסוד זווג... כי הנה עתה הוא זמן הורדת טפת **מיין דכורין** של **החסדים** בנוקבא רחל, וצריך להקדים להעלות **מיין נוקבין** כדי לקבל אחר כך המיין דכורין... וכבר נתבאר... שענין המיין נוקבין הם ממה **שמתברר** בכל יום ויום ע״י תפלותינו מן הז׳ מלכים דמיתו, וממה שאנו מבררין מהם אנו מעלים את המיין נוקבין... וזהו מה שצריך לכוין בנפילת אפים בעת שנופל על פניו, כי הנה עתה אנו בתפלת י״ח עומדים בעולם האצילות... ושם אנו נכללין וכוללין עצמינו תוך נוקבא דזעיר אנפין רחל, ואנו עבדיה ובניה מעלין לצורכה אליה אלו המיין נוקבין. ואנו מפילים עצמנו מלמעלה מן עולם האצילות אשר אנו עתה שם, ויורדין עד למטה בסוף עולם העשייה... ותבוין כי עתה אשר הפלת עצמך בסוף העשיה אתה מלקט ומברר מיין נוקבין... ומשם תעלה אל האצילות בנוקבא דזעיר אנפין, ושם תמסרם ותניחם תוך היסוד שלה בסוד מיין נוקבין.[43]

א כוונות המוחין המקיפים

תפילת שחרית מבקשת להשלים את זעיר אנפין ונוקביה בהארת המוחין המקיפים. מוחין אלה הם התפילין היוצאים מזעיר אנפין ומתנוצצים בראשו. תחילה נמשכים המוחין הפנימיים מאריך אנפין לזעיר אנפין ונכנסים בו כאור פנימי, ואחר מכה אריך אנפין בזעיר אנפין כדי להוציא ממנו את האור המקיף המתנוצץ בראשו.[44]

41 ר״ח ויטל, שם, ענין כוונת עמידה, דרוש ו, שם, דף לז ע״ג–ע״ד.
42 ר״ח ויטל, שם, ענין ויעבור, דרוש א, שם, דף מב ע״ד.
43 ר״ח ויטל, שם, ענין נפילת אפים, דרוש ב, שם, דפים מו ע״ד – מז ע״א.
44 יציאתם של המוחין המקיפים נתבארה בפרוטרוט לעיל סעיף קנו.

כדי להוציא את המוחין המקיפים נעשים בתפילת שחרית שני זיווגים. תחילה, בקריאת שמע, נעשה זיווג אבא ואימא בבחינת האור הפנימי ונוספים המוחין הפנימיים לזעיר אנפין ונוקביה. אחר, בתפילת העמידה, נעשה זיווג אבא ואימא בבחינת האור המקיף ונוספים המוחין המקיפים לזעיר אנפין ונוקביה.

ואמנם כמו שלצורך ביאת המוחין הפנימיים הוצרך זווג אבא ואימא ביחוד קריאת שמע של שחרית, כן לצורך האור המקיף של המוחין צריך זווג אחר מחדש, ואז הם יתנו וישפיעו **אור המקיף דמוחין** בזעיר אנפין.[45]

ואמנם עתה ע"י קריאת שמע שאומרים ביוצר אנו ממשיכין ומורידין מוחין פנימיים... ואח"כ בעמידה אנו נותנים להם בחינת **אור מקיף** שלהם.[46]

נמצא כי עתה בברכת אבות מה שאנו עושין הוא זה, כי בחינת המוחין דזעיר אנפין ונוקביה, אשר בתחילה ביחוד קריאת שמע היה בחינת אור פנימי, הנה עתה הם בבחינת **אור המקיף**, בין בזעיר אנפין בין בנוקביה.[47]

נעיר כי המוחין הפנימיים הנזכרים כאן הם המוחין שנזכרו בבחינת **ש** בסעיף זה, אלא שיש הבדל גדול בין הופעתם של אלו ובין הופעתם של אלו. על פי בחינת **ש** כוונות קריאת שמע ממשיכות רק חלק מן המוחין הפנימיים כהכנה לעיקר המוחין הפנימיים שיימשכו בתפילת העמידה. לעומת זאת, על פי בחינת **א** כוונות קריאת שמע ממשיכות את כל המוחין הפנימיים כהכנה למוחין המקיפים שיופיעו בתפילת העמידה, כפי שנראה בשורות הבאות.

המוחין המקיפים מאירים אחר ששערות אריך אנפין מכות במוחין הפנימיים אשר בתוך זעיר אנפין, כמבואר לעיל סעיף קנז. תחילה, בקריאת שמע, נעשה זיווג אבא ואימא בבחינת אור פנימי ונכנסים המוחין הפנימיים לזעיר אנפין. בקריאת שמע נמצאים כל האורות המקיפים למעלה מזעיר אנפין ואינם מגיעים אליו.

והנה יש חד **קוצא דשערי** נמשך מן ראש אריך אנפין דרך אחוריו ומגיע עד רישי תרין כתפין דיליה בלבד, ונודע כי אלו תרי רישי כתפין דאריך אנפין הם עצמם בחינת ב' עטרין דחסדים וגבורות שבדעת דז"א. והנה על ידי קריאת שמע דשחרית נזדווגו אבא ואימא בבחינת אור פנימי, ואז ירדו אותם ב' רישי כתפין דאריך אנפין מבחינת אור פנימי שלהם עד למטה, ונוגע ברישא דזעיר אנפין ונעשו בו ב' עטרין דדעת בבחינת אור פנימי דמוחין, ועדיין בחינת **אור מקיף** נשאר למעלה במקום ב' רישי כתפין דאריך אנפין. וגם אותה הנימא דקוצא דשערי דאריך אנפין אינה נמשכת רק עד שם, לפי שגם היא בחינת אור מקיף, כי כל **שערות** הם **אור מקיף**.[48]

45 ר"ח ויטל, שער הכוונות, ענין ראש השנה, דרוש ו, דפוס 898, דף צה ע"א.

46 ר"ח ויטל, שם, דרושי תפלת השחר, דרוש ב, שם, דף יב ע"ב.

47 ר"ח ויטל, שם, ענין כוונת עמידה, דרוש ד, שם, דף לד ע"ד.

48 ר"ח ויטל, שם, ענין ראש השנה, דרוש ו, שם, דף צה ע"א–ע"ב.

אחר, בברכת אבות, יורד האור המקיף של כתפי אריך אנפין לזעיר אנפין, ואבא ואימא מזדווגים זיווג שני – זיווג בבחינת האור המקיף שלהם. עתה מגיעים האורות המקיפים שבשערות אריך אנפין אל זעיר אנפין, והם מכים בו. הארתם בוקעת מראש זעיר אנפין ומוציאה ממנו מוחין מקיפים – תפילין של ראש המאירים במצח זעיר אנפין. אלו הם המוחין שניתנים להשגה, כפי שהובא לעיל סעיף קנו.

> ואח״כ חזרו אבא ואימא עתה בברכת אבות **להזדווג ב׳ בבחינת אור המקיף** שלהם, ואז יורד גם אור המקיף של אותם ב׳ רישי כתפין דאריך אנפין למטה ברישא דזעיר אנפין. ואז ג״כ נמשך ההוא **קוצא דשערי** דרישא דאריך אנפין מאחוריו עד למטה בחצי הת״ת שבו המגיע באחורי רישא דזעיר אנפין, וע״י כן נתוסף הארתם **ובוקעת ויוצאת** דרך הפנים **לחוץ** במצח דזעיר אנפין, ושם נעשים בו בחינת **התפילין** מבחינת אותו האור המקיף שירד מלמעלה מזווג השני דאבא ואימא.[49]

דוק ותמצא כי זיווג אבא ואימא בבחינת אור מקיף אינו גורם להופעת המוחין המקיפים, אלא רק גורם לכך ששערות אריך אנפין יכו בראשו של זעיר אנפין ויוציאו את המוחין המקיפים. כלומר, הופעת המוחין נעשית בדילוג – מאריך אנפין לזעיר אנפין. ההופעה בדילוג מייחדת את דרך יציאתם של המוחין המקיפים, כפי שנראה להלן סעיף קצד.

הבאנו את דברי האר״י על הכוונה הכללית של קריאת שמע ושל תפילת העמידה. נוסיף עתה מעט מן הכוונות הפרטיות שלימד האר״י לכל מלה ומלה בתפילות אלו.

זיווג אבא ואימא בבחינת האור המקיף שלהם נעשה באמירת ׳אלוקינו ואלוקי אבותינו׳ אשר בברכת אבות. זיווג זה הוא הזיווג שעתיד להוציא את האור המקיף של המוחין דזעיר אנפין.

> ואמנם כמו שלצורך ביאת המוחין הפנימיים הוצרך זווג אבא ואימא ביחוד קריאת שמע של שחרית, כן לצורך **האור המקיף** של המוחין צריך **זווג אחר מחדש**, ואז הם יתנו וישפיעו **אור המקיף דמוחין** בזעיר אנפין. והנה זה הזווג נרמז עתה במלת אלהינו ואלהי אבותינו, וזה עניינו. תכוין כי אלהינו הוא אימא עילאה, ואלהי הוא אבא, והואו של ואלהי הוא הדעת הידוע המזווג את אבא ואימא, ואבותינו הוא בחינת אור המקיף של ד׳ מוחין דזעיר אנפין... והנה כיון שהזווג הזה הוא לצורך אור המקיף דמוחין דזעיר אנפין, גם **הזווג הזה דאבא ואימא** הוא נעשה **בבחינת אור המקיף** שלהם.[50]

אחר, באמירת ׳אלוקי אברהם, אלוקי יצחק ואלוקי יעקב׳, נעשה האור המקיף של מוחין דזעיר אנפין. אור זה הוא התפילין של ראש, שהוא המוחין המקיפים היוצאים במצח דזעיר אנפין. עתה מגיע זעיר אנפין אל שלמות בניינו, והמוחין יוצאים ממנו החוצה כדי שיוכלו הנבראים להשיגם.

49 ר״ח ויטל, שם, שם, דף צה ע״ב.
50 ר״ח ויטל, שם, שם, דף צה ע״א.

אלהי אברהם, אלהי יצחק ואלהי יעקב – כבר למעלה נעשה זווג או״א בבחינת אור המקיף שבהם כדי להוריד את **האור המקיף** הנקרא **תפילין של ראש**. אבל צריך שתדע כי אור המקיף הזה הוא תחתון, והוא למטה מן מדרגת המוחין הפנימיים של זעיר אנפין, כי זה המקיף הנקרא תפילין יוצא אח״כ מתוך המוחין פנימיים לחוץ... ואח״כ נכנסו המוחין ההם תוך נה״י דאימא ונתלבשו תוך רישא דזעיר אנפין, ונעשו שם מוחין פנימיים, ואח״כ חוזרין **לצאת בחוץ** במצח דזעיר אנפין בסוד **אור מקיף** תחתון הנקרא **תפילין של ראש**.[51]

שתי בחינות

מכל אלה עולה כי שנה האר״י את כוונות קריאת שמע ותפילת העמידה בשני אופנים.

ש בקריאת שמע נעשה הזיווג המתמיד של אבא ואימא שממנו נמשך השפע לקיום העולמות, ובתפילת העמידה נעשה הזיווג השלם של אבא ואימא שממנו נמשך שפע הנשמות. על כן נכנסות בזעיר אנפין ונוקביה בקריאת שמע רק הבחינות התחתונות של המוחין דאימא, ואילו בתפילת העמידה נכנסות בהם גם הבחינות העליונות של המוחין דאימא וכל הבחינות של המוחין דאבא. אז מגיעים זעיר אנפין ונוקביה לגמר בניינם – כל המוחין הפנימיים מתפשטים בתוכם.

א בקריאת שמע נעשה הזיווג של אבא ואימא בבחינת האור הפנימי, ובתפילת העמידה נעשה הזיווג של אבא ואימא בבחינת האור המקיף וקוצא דשערי דאריך אנפין מגיע עד ראשו של זעיר אנפין. על כן נכנסים בזעיר אנפין ונוקביה בקריאת שמע רק המוחין הפנימיים, ואילו בתפילת העמידה מופיעים בהם גם המוחין המקיפים, הם אורות התפילין המתנוצצים בראשיהם. אז מגיעים זעיר אנפין ונוקביה לגמר בניינם – כל המוחין המקיפים מאירים מהם החוצה.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. מונחים אלו מתאימים למונחים המיוחדים לכל אחת משתי הבחינות, כפי שנרשם לעיל בסעיפים הקודמים.

ש
זיווג
מיין דכורין · מיין נוקבין
בירור
זיווג תדירי
טיפת הזיווג · טיפת זרע
ה׳ חסדים וה׳ גבורות
זיווג אבא ואימא

51 ר״ח ויטל, שם, שם, דף צה ע״ב–ע״ג.

זיווג זעיר אנפין ונוקביה
זיווג לחיות העולמות וזיווג להוצאת נשמות
זיווג חיצוני וזיווג פנימי
הולדה
מוחין · מוחין דגדלות
נשמה · ולד

א קוצא דשערי דאריך אנפין
אור מקיף דמוחין
זיווג אבא ואימא בבחינת אור מקיף
בקיעה
פנים
מצח
מוחין מקיפים
תפילין
יציאת אור החוצה

פרק שלושים ושמונה

תכלית האצילות על פי דרושי האר״י

בשני הפרקים הקודמים תיארנו את מהלך ההאצלה על פי הדרושים שהורה האר״י לתלמידיו, ומצאנו בו שתי בחינות שלמות. שתי הבחינות מפרשות, כל אחת על פי דרכה, את מהלך ההאצלה כולו: הקלקול, התיקון והוספת המוחין. עקבנו אחר סדר ההאצלה שלימד האר״י בדרושיו וראינו כיצד הוא המשיך בהם את הדברים שכתב בראשונה ועוד הוסיף עליהם כללים ופרטים הרבה. על פי כל אלה צריכים אנו לבקש עתה את משמעותו של מהלך ההאצלה: מה היא תכליתה של האצילות? מה הם המוחין? לשם מה הם נוספים לאצילות וכיצד הם מתקנים אותה?

בדרושים שדרש האר״י לתלמידיו לא נוכל למצוא תשובות מלאות על שאלות אלו, כי רק דברים מעטים נכתבו בהם על אודות תכליתה של האצילות, ואף הם אינם ברורים ובהירים דיים. על כורחנו חייבים אנו לשוב אל כתבי האר״י עצמו שבהם פירש את תכליתה של ההאצלה באריכות ובבהירות, כמובא לעיל פרק לה, ועל פיהם נוכל להבין את אשר רמז האר״י בדרושים שהורה לתלמידיו על תכלית האצילות ועל משמעותה.

[קסג] תכלית התיקון

לעיל, סעיף קנב, ביררנו את תכלית תיקונה של האצילות על פי כתבי האר״י, והעלינו כי שתי תכליות הן: המשכת השפע על פי בחינת **ש**, והתגלות האור על פי בחינת **א**. הדרושים שדרש האר״י לתלמידיו מוסיפים פרטים רבים במהלך ההאצלה, והם משלימים את תיאורן של שתי תכליות אלו.

ש המשכת השפע

למדנו בכתבי האר״י עצמו, כמובא לעיל סעיף קנב, על שני הזיווגים שבאצילות ועל ההפרש ביניהם. על כך חזר ר׳ חיים ויטל.

דע כי למעלה באו״א יש ב׳ מיני **זווגים**, הא׳ הוא כדי לתת **קיום וחיות** ומזון אל כל העולמות ולקיימם קיום ההכרחי להם. ואמנם זווג הזה הוא **תדירי** ואינו נפסק שום רגע, כ״א יפסק רגע א׳ יתבטלו כל העולמות מקיומם והוייתם. והב׳ הוא כדי **להמשיך** ולתת **מוחין** לזו״ן, כדי להוליד **נשמות** בני אדם התחתונים בעולם הזה. ונודע כי נשמות של הצדיקים הם פנימיות העולמות, והזווג הזה איננו מוכרח להיות תדירי ולפעמים **נפסק**.[1]

דברי ר״ח ויטל על שני הזיווגים שבאצילות קצרים הם, וברמז נאמרו. הם נזכרו אגב ביאור כוונות קריאת שמע ולא כחלק מההקדמות העוסקות בסדר האצילות, ומשום כך אי אפשר להבינם בלא לעיין בדברים הארוכים והמפורשים שכתב האר״י עצמו על שני זיווגים אלו. דברי האר״י הובאו לעיל סעיף קנב, ומהם עולה כי שני הזיווגים שבאצילות הם הזיווג הקבוע, המקיים את העולמות והמלאכים, והזיווג השלם, הממשיך את שפע הברכה והחירות ואת שפע החיים לנשמות.

על שני הזיווגים של אבא ואימא למד האר״י ממאמרים סותרים בזוהר ובתיקוני הזוהר. כך כתב בעצמו, כמובא לעיל סעיף קנב, וכך הורה גם לתלמידיו.

ובזה ית׳ לך שינוי מאמרי רז״ל, כי במקום א׳ מהזוהר משמע שפגם התחתונים מטי האי פרודא עד או״א, וכדוגמא זו מצינו בדברי רז״ל נשבע הקב״ה שלא יכנס בירושלם של מעלה, והוא סוד זווג אבא באימא הנקרא ירושלם של מעלה עד שיכנס בירושלם של מטה, והוא סוד זווג זעיר אנפין בנוקבא הנק׳ ירושלם של מטה, ומצינו בזוהר במקום אחר דלעילא באבא ואימא לא מתפרשן לעלמין וזווגייהו תדיר, בסוד ונהר יוצא מעדן יוצא תדיר ולא פסיק, אך אמנם זה הזווג דלא פסיק הוא **זווג חיות העולמות**.[2]

אף כאן כתב ר״ח ויטל רק מעט מן המעט מכל אשר כתב רבו. האר״י הציג באריכות את הסתירה בין המאמרים בזוהר, ציטט את תשובתו של הרמ״ק, הקשה עליה והציע תשובה אחרת תמורתה. מכל אלה כתב ר״ח ויטל רק את המסקנה, וקשה להבינה במלוא משמעותה בלא לעיין בדברי האר״י עצמו.

ההבדל בין שני הזיווגים מתאים ומקביל להבדל בין שני המצבים של זעיר אנפין ונוקביה – קיום מתמיד ותוספת מתחדשת. זיווג קבוע לקיום ולחיות העולמות מתאים לקיום שש ספירות בזעיר אנפין ולספירה אחת בנוקבא, והזיווג השלם להמשכת מוחין ונשמות מתאים לתוספת המוחין המתחדשים ובאים בזעיר אנפין ונוקביה כדי להשלימם. לקיום המתמיד של זעיר אנפין ונוקביה קורא האר״י ״רושה׳, ואילו לתוספת המתחדשת וגם מסתלקת הוא קורא ׳מתנה׳.

1 ר״ח ויטל, שער הכוונות, ענין כוונת קריאת שמע, דרוש ו, דפוס 898, דף כג ע״א.

2 ר״ח ויטל, שם, דף כג ע״א. דברים נוספים בעניין שני הזיווגים כתב ר״ח ויטל בשער ההקדמות, דרוש ב בד׳ אותיות ההוי״ה, דפוס 868, דף סא ע״א, ובשער ההקדמות, דרוש קטן באו״א ובזו״ן, שם, דף סה ע״א.

כי כל מה שהיו להם בתחלה שהוא בחי' ו"ק ראשונים דז"א ונקודה קטנה ודנוקביה הם **קיימים** לעולם, ואף בזמן שיש ח"ו איזה פגם למטה חוזר הז"א לבחינת ו"ק הראשונים ונוקביה לנקודה קטנה, וענין זה אינו נגרע מהם ואינו מסתלק לעולם. ואותן הארות שלהם הראשונים של זמן המלכים הנקראות ירושה אין להן הפסק ותמיד **קיימים** בהם, אבל המתנה שהם האורות **החדשים** שהם מוחין דז"א וכל בחינות נוקבא חוץ מן הנקודה הראשונה הכל נקרא מתנה, שבאה להם בסוד **תוספת**, וכל זה **מסתלק** בעת הפגם.[3]

•

מה בין שני הזיווגים שבאצילות? הזיווג לחיות העולמות נעשה תמיד, כי איננו תלוי במעשי האדם. לעומת זאת, הזיווג השלם, שממשיך שפע ברכה ונשמות, נעשה רק כאשר ישראל עושים רצונו של מקום ומעלים מין נוקבין לאצילות.

והנה נשבע הב"ה שלא יעשה הזיווג של מעלה, שהוא **הזיווג** השני **בשלמות**, עד שיהיה הכנה בתחתונים גם כן, שלימות בירושלים של מטה שהיא מלכות, שיהיה בו הכנה כדי לעשות זיווג. ופי' של דברים כמו שפי', לכשאנו עולים בסוד **מים נוקבין** במלכות בשלמות כפי **מעשינו הטובים** להזדווג עם זעיר בשלימות, אז גם זעיר ונוקביה עולים בשלימות, ונכנס בתוך אימא עליונה שהיא ירושלם של מעלה.[4]
והנה **המ"ן** דאימא אשר הם לצורך **הנשמות** שהם פנימיות העולמות הנה הם זו"ן העולים בסוד מ"ן לצורך **הזווג** הנ"ל, ואם הם אינם עולים אין הזווג נעשה למעלה. ולכן בזמן החורבן אשר זו"ן נופלים למטה **נפסק לפרקים** הזווג העליון... ולסיבה זו כאשר רוצים או"א להזדווג לצורך הנשמות שהם פנימיות העולמות אין זווגם רק ע"י עליית זו"ן עד או"א בסוד מ"ן. וזאת היא עיקר כוונתינו בענין התפלות והמצות לתקן את זו"ן כדי שיוכלו לעלות בסוד מ"ן אל או"א.[5]
ודע כי כל הכנסת **המוחין דגדלות** וירידת המוחין דקטנות הכל תלוי **במעשה התחתונים**.[6]
כי ע"י **מצוות ומעשים טובים** של אדם התחתון גרם זווג עליון באו"א, וחזרו לתת להם לזו"ן בחינת מוחין אחרים שהם בחי' החסדים וגבורות של דעת דז"א.[7]

•

כתב האר"י, כמובא לעיל סעיף קנב, כי הזיווג לחיות העולמות נעשה גם בזמן החורבן, ומדבריו עולה כי הזיווג השלם נעשה רק בזמן שבית המקדש בנוי. בעקבות דברים אלה כתב ר' יוסף

3 ר"ח ויטל, שער המצוות, פרשת פנחס, דפוס 890, דף לב ע"א.
4 ר"י טבול, סדר העולמות, כת"י 115, דף קצ ע"א.
5 ר"ח ויטל, שער הכוונות, ענין כוונת קריאת שמע, דרוש ו, דפוס 898, דף כג ע"א.
6 ר"ח ויטל, שער ההקדמות, דרושי ז"א, דרוש יא, דפוס 868, דף עד ע"א.
7 ר"ח ויטל, שם, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), שם, דף כג ע"ג.

ן׳ טבול דברים ארוכים ומפורשים על ההפרש בין שני הזיווגים באצילות ועל התאמתו להפרש בין שני המצבים של עם ישראל. בזמן שבית המקדש קיים נעשה הזיווג השלם באצילות שממנו נמשך שפע הברכה, ואילו כאשר הוא חרב וישראל גולה מארצו נעשה רק הזיווג הקבוע שממנו נמשך רק שפע לקיום העולמות.

> ודע שהזיווג הראשון הוא כשאנו בגלות שהוא **חיות** לבד, והזיווג השני הוא כשיבנה בית המקדש בית קדשינו ותפארתינו.[8]
>
> ודע שיש שני מיני **זיווגים** של אבא ואימא. אחד הוא **חיות העולמות**, וזה הוא מוכרח כדי לתת חיות לתחתונים שאם לא כן אינם יכולים העולמות להתקיים, אמנם זיווג שני של אבא ואימא הוא כדי לתת **שפע וברכה** לעולם. וכשהיה בית המקדש קיים היה כל הזיווג בשלימות, אמנם בזמן הגלות לא יש אלא זיווג ראשון להחיות בלבד. ועל זיווג ראשון אנו אומרים אבא ואימא לא מתפרשן לעלמין, אמנם זיווג שני אינו אלא בזמן בית המקדש. ולזה אמרו רז״ל בפסוק ולא אבא בעיר וכו׳, שנשבע הב״ה שאינו נכנס בירושלים של מעלה עד שיכנס בירושלים של מטה,[9] פי׳ ירושלים של מעלה היא אימא עילאה, וירושלים של מטה היא אימא תתאה שהיא מלכות.[10]
>
> וזה **הזיווג אינו נפסק** לעולם לפי שהוא **חיות** לכל העולמות... וזה אינו זיווג שלם, והוא זיווג של זמן הגלות. אמנם בבנין בית המקדש נעשה **הזיווג שלם**... ונמצא שיש שני זיווגים באבא ואימא, זיווג שלם וזיווג שאינו שלם. והאחד הוא חיות לכל העולמות, והשני הוא זווג לתת **שפע וברכה** עד בלי די. ואלו השני זיווגים גם כן יש בזעיר עם מלכות.[11]

בכתבי האר״י עצמו מכוונים שני הזיווגים לשני מצבים – קיום העולמות והוספת המוחין והנשמות. בדרושים שדרש לתלמידיו חידש האר״י כי יש מוחין דקטנות ויש מוחין דגדלות, ועל כן התאים ר״י טבול את שני הזיווגים לשני סוגי המוחין. הכיצד? משני הזיווגים של אבא ואימא נובעים שני המצבים של זעיר אנפין. תחילה יש בזעיר אנפין שפע מצומצם כדי להחיותו וכדי להחיות את כל העולמות. אחר נכנסים בו המוחין דקטנות, המתקנים את זעיר אנפין עצמו ומבטלים את כוח הדין שבו. אחר נכנסים בו המוחין דגדלות, הם המוחין שממשיכים ׳שפע גדול׳ בזעיר אנפין ובכל העולמות.

> דע לך שזעיר אנפין שאנו עסוקים בו ביציאתו ממעי הבינה בתחלת הלידה שהוא עיבור ראשון, יצא בסוד נפש הפנימיות שלו... וענין הנפש הוא שעשרה אלקי״ם מתפשטים בכל י׳ ספירות של זעיר... בא המאציל העליון והוסיף סוד רוח... והם י׳ הויות פשוטים... נכנסים בזעיר קטנות ראשון וקטנות שני... ואח״כ נכנסים גדלות ראשון וגדלות שני... והם נשמה ומהם הזיווג **והשפע הגדול**.

8 ר״י טבול, סדר העולמות, כת״י 115, דף קעד ע״ב.

9 תיקוני זוהר, תיקון סט, מנטובה שי״ח, דף קטו ע״ב.

10 ר״י טבול, סדר העולמות, כת״י 115, דפים קפט ע״ב – קצ ע״א.

11 ר״י טבול, סוד המקווה, כת״י 184, דפים ריט ע״ב – רכ ע״ב.

ונמצא כך הוא הסדר של זעיר. קודם הוא י׳ אלהים פשוטים, אח״כ עשרה הויות פשוטים, אח״כ קטנות ראשון... וקטנות שני... ואח״כ גדלות ראשון וגדלות שני... ועתה דע לך טוב טעם ודעת, שמה שאמרנו שמתפשטים י׳ אלהים פשוטים ועשרה הויות פשוטים, הוא **חיות לבד** לזעיר ולהחיות כל העולמות בצמצום לבד.
אמנם כדי להשפיע **שפע גדול** לזעיר ולכל העולמות צריך שיקבל הזעיר **המוחין** שאמרנו, שהם קטנות ראשון וקטנות שני... שמתבטל **כח הדין**, ואח״כ גדלות ראשון וגדלות שני... להשפיע **שפע גדול** לזעיר ולעולמות.
לפי שיש שני מיני שפע, והוא שני זיווגים, **זיווג להחיות העולמות** לבד בצמצום מה שצריך להם, **וזיווג** שני הוא **לתת שפע גדול**.[12]

דברים נוספים על שני הזיווגים כתב ר״י טבול בתשובתו הפותחת ׳שאלת ממני ענין התלבשות ב׳ זרועות א״א באו״א׳.[13] לא נוכל להביא את דבריו כאן, כי הבנתם מחייבת תוספת ביאור של פרטים רבים במהלך האצילות, וכל הרוצה ייקחם ממקורם.

•

הבאנו, לעיל סעיף קסא, את דברי האר״י על הנשמות הישנות והחדשות היוצאות מן האצילות. ההבחנה בין שני סוגי הנשמות קשורה להבחנה בין שני הזיווגים – מהזיווג הקבוע יוצאות נשמות ישנות ואילו מהזיווג השלם יוצאות נשמות חדשות.

דע כי זווג דזו״ן הם **לפרקים** ויש זמן שנפסק הזווג שלהם, אבל או״א **מזדווגים תדיר** ולא אתפרשאן לעלמין כנז׳ באדרת האזינו דף ר״ץ ע״ב. והנה קשה לזה מ״ש רז״ל נשבע הקב״ה שלא יכנס בירושלם של מעלה עד שיכנס בירושלם של מטה. והכוונה הוא שלא יהיה זווג עליון דאבא עם אימא הנקרא ירושלם של מעלה עד שיהיה זווג תחתון דזו״ן הנקרא ירושלם של מטה.
אבל הענין הוא כי זווג או״א הוא לב׳ בחינות, בחי׳ אחת היא להאציל **נשמות חדשות** אל בני אדם התחתונים, בחינה שנית היא לשתי דברים, אם להמשיך **חיות המוכרח** בעולמות להעמידם על מציאותם, ואם להמשיך **נשמות ישנות** שכבר נאצלו בעת בריאת העולמות שיוכלו עתה לבא בעולם... והנה הבחי׳ הראשונה נקרא **זווגא שלים** הנזכר בזוהר, ר״ל כי מן הזווג ההוא נמשך עטרות ומוחין אל זו״ן דאצילות בני או״א, ואז יוכלו הם להזדווג ולהוציא נשמות חדשות בעולם. והבחינה הב׳ נקראת **זווגא דלא שלים**, כי איננו רק להוריד חיות המוכרח אל העולמות או לצורך הנשמות שכבר נבראו ונכללו באדם הראשון.[14]

12 ר״י טבול, סדר העולמות, כת״י 115, דפים קעג ע״ב – קעד ע״ב.
13 ר״י טבול, קובץ פירושים על הזוהר, כת״י 154, דפים 21 ע״ב – 25 ע״ב.
14 ר״ח ויטל, שער המצוות, פרשת תצא, דפוס 890, דפים נד ע״ב – נה ע״א.

דין אחד להמשכת נשמות ישנות ולהמשכת השפע לקיום העולמות. שתיהן ממשיכות את אשר נוצר בעת בריאת העולם ובעת יצירת אדם הראשון, ועל כן הן נולדות מן הזיווג הקבוע, הזיווג שנעשה תדיר. לעומת זאת, נשמות חדשות הן הנשמות הנוספות אחר כך, והמשכתן נובעת מן הזיווג השלם שנעשה לפרקים — רק בעת שאדם עושה רצונו של מקום.

עוד הוסיף ר׳ חיים ויטל כי הוצאת הנשמות החדשות אינה תלויה רק בעבודת האדם אלא גם במצב הדור כולו. הזיווג השלם, שממנו נמשכות הנשמות החדשות, נעשה רק בזמן שבית המקדש קיים.

> דע כי **הזווג השלם** שהוא להמשיך **נשמות חדשות** שלא באו כלולות באדם הראשון, הנה אינו תדיר, ובזמן שבית המקדש היה קיים היה נעשה זה **הזווג שלים** והיו באות נשמות חדשות, אבל אחר החורבן נפסק הזווג הזה... אבל **הזווג דלא שלים** שהוא **לחיות העולמות** אינו נפסק לעולם, כי אם ח״ו יתבטל יתבטלו כל העולמות ממציאותם.[15]

דברי ר״ח ויטל מתאימים לדברי ר״י טבול, שהובאו לעיל סעיף זה, על ההתאמה בין שני הזיווגים ובין שני המצבים של בית המקדש.

•

ההפרש בין שני הזיווגים שבאצילות יתבטל לעתיד לבוא. כך כתב האר״י בעצמו, כמובא לעיל סעיף קנב, וכך כתב גם ר׳ חיים ויטל.

> נודע כי אבא ואימא כל אחד כלול מן עשר ספירות בפרצוף אחד שלם, אבל ז״א אין בו רק שש קצוות בלבד. אמנם בזמן **הגדלת המוחין** אז ניתוספה לו י׳ בראשית ו׳ זעירא שלו, ואז נשלם לעשר ספירות גמורות. והנה זהו סוד שם ההויה, כי אבא שיש לו פרצוף גמור בי״ס רמוז ביו״ד של ההוי״ה, אבל ז״א שאין בו רק שש קצוות נרמז באות ו׳ של ההוי״ה, לפי שאין בשורשו רק ו׳ קצוות, ובזמן המוחין ניתוספה י׳ בראשית ו׳ זו כנז׳ שהם סוד המוחין, ואז נשלם לי׳ ספירות. ולכן אותם ג׳ ראשונות אינם בו בקביעות, כי על ידי תפלותינו הם באים ואח״כ **חוזרים ומסתלקין**, ולא נשאר בו בקביעות רק הששׁ קצוות בלבד כנודע אצלנו, וכיון שהשלשה ראשונות **אינן קבועות תמיד** בו אינו נקרא רק בשם וא״ו בלבד.
> ואמנם **לעתיד לבא**, שאז אין היצר הרע ואין רמאות ועבירות בעולם, יהיה הז״א **קבוע תמיד** אף **בשלשה ראשונות**, ויהיה תמיד שלם בפרצוף של עשר ספירות גמורות, ויהיה שקול בערך אבא ויהיה נקרא באות יוד כמו אבא, ואז במקום מה שהוא עתה שם יהו״ה יהיה אז שם יהי״ה, באופן כי **זווג עליון** דאבא ואימא יקרא י״ה **וזווג תחתון** דז״א ונוקביה גם הוא נקרא י״ה ולא ו״ה, ובהתחבר יחד שני **הזווגים** יקראו בשם יהיה. וזמ״ש

15 ר״ח ויטל, שם, שם, דפים נד ע״ב – נה ע״א.

> גם תשלום הפסוק ה׳ אחד ושמו אחד, רוצה לומר כי עתה בהיות שהז״א לפעמים הוא ח״ו פגום וחסר ואין בו רק שש קצוות איננו יכול להזדווג עם נוקביה ולהתיחד תמיד עמה ביחוד, אבל לעתיד שיהיה ז״א גם הוא שווה אל ערך אבא, שלם בי׳ ספירות, לכן יהיה ה׳ שהוא הז״א אחד וגם נוקביה תהיה אחד, ויתייחדו יחד שניהם **ביחוד אחד תמידי**, על דרך אבא ואימא שתמיד הם ביחוד אחד דלא פסיק זווגייהו לעלמין.[16]

דרוש זה מורה כי ההפרש בין זיווג אבא ואימא ובין זיווג זעיר ונוקביה קיים רק עתה. לעתיד לבוא, כאשר יתוקן הכול ולא תהיה עוד בחירה בין טוב ובין רע, לא יהיה הפרש בין שני הזיווגים, וזיווג זעיר אנפין ונוקביה יהיה שלם ומתמיד כזיווג אבא ואימא. אז יהיה זעיר אנפין שלם תמיד בעשר ספירותיו, ובכך ישתוו זעיר אנפין ונוקבא לאבא ולאימא. משום כך יהיה לעתיד לבוא השם המפורש שלם בכל ארבע אותיותיו — ׳במקום מה שהוא עתה שם יהו״ה יהיה אז שם יהי״ה׳. אות ו׳, שמבטאת עתה את שש ספירותיו של זעיר אנפין, תהיה לעתיד לבוא אות י׳, שתבטא את תיקונו הגמור של זעיר אנפין בעשר ספירות שלמות.

זיווגי הספירות לעתיד לבוא מלמדים על המשמעות העמוקה והמלאה של תיקון האצילות. ידועים דברי האר״י על בירור ניצוצות הקדושה ועל העלאתם אל האצילות, שהובאו לעיל סעיפים קנה, קס. על פי דברים אלו עבודת האדם מבקשת לברר את הניצוצות, וכאשר ״כלו להתברר כולם׳ תבוא הגאולה. העלאת הניצוצות גורמת לזיווג הספירות, ומכאן עולה לכאורה כי כאשר יעלו כל הניצוצות אל האצילות יכלה הבירור ולא נצטרך עוד לזיווג. אלא שדברי האר״י כאן מורים שהעלאת הניצוצות היא רק חלק ממהלך התיקון ואין היא שאיפתו היחידה. גם לעתיד לבוא, אחרי שיסתיים המאבק ברע, תמשיך האצילות את תיקוניה, וגם אחר שייגמר בירורם של הניצוצות יימשך זיווגן של הספירות. כי זיווגי האצילות לא נועדו רק לברר ניצוצות אלא גם להוציא נשמות, ועל כן לא רק שתיקון האצילות לא ייפסק לעתיד לבוא אלא אדרבא עוד יהיה שלם ומעולה מאשר עתה. פעולת התיקון, שעתה ממשיכה את שפע הברכה והחירות ומופיעה נשמות רק על פי בחירת האדם, תמשיך לעתיד לבוא את שפע הברכה והחירות ותופיע נשמות תמיד ובלא הפסקה.

אלו נשמות יופיעו לעתיד לבוא? אחרי שיתבררו כל הניצוצות וישובו אל מקומם ואחרי שיכלו כל הקליפות, לא יופיעו עוד נשמות ישנות. אז יופיעו רק נשמות חדשות, כאותן נשמות שמופיעות עתה בשבת שגם בה אין מבררים ניצוצות מן הקליפות. על פי דברי האר״י, מהלך ההיסטוריה הוא מהלך של תיקון המבקש להעלות את כל הניצוצות ולהופיע נשמות ישנות, וכאשר הוא יגיע לקצו יחל מהלך של תיקון המופיע נשמות חדשות. כי מעשה התיקון אינו בא רק להחיות את המלכים שמתו ורק להשיב את הניצוצות אל מקורם, אלא ליצור את השפע, לחדשו ולהמשיכו תמיד. על כן יתרחש תהליך התיקון גם לעתיד לבוא ועוד ביתר שאת — לא לפרקים אלא תמיד, לא נשמות ישנות אלא חדשות.

16 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש זוהר ח״ב ריו ע״ב, דפוס 876, דף לד ע״ג.

א התגלות האור

למדנו בכתבי האר״י עצמו, כמובא לעיל סעיף קנב, על האור העליון היוצא דרך הכלים, הלבושים והמסכים, כדי שיתגלה רק מעט ממנו. כדברים האלה כתב גם ר׳ חיים ויטל.

> וכשבא זמן תקון עולם האצילות התחיל התקון מלמעלה למטה... ואז התחיל להתקן פרצוף עתיק יומין ונתרבו בו **הכלים והמסכים**, וזהו סוד ענין התקון כדי שיעבור האור **בהמעטה ויוכלו לסבלו**.[17]

האר״י דימה את האור שבאצילות לאור השמש, ופירש בכתביו כי כדי להשיג את האור צריך להעלים אותו במסכים. על הדברים האלה חזר לפני תלמידיו.

> כל ענין בחינת התיקון הוא היות **האור העליון** נמשך דרך **מסכים והרחקים והבדלים**, כי ע״י כן **יוכלו** התחתונים **לסבלו**, ולא ידמו אל המסתכל בניצוץ השמש בלתי מסך כי יכהו עיניו מראות, ובהניחו מסכים בינו לבינו כפי ריבוי המסכים תתרבה הבטתו באור ההוא לשיוכל לקבלו ולסבלו, נמצא כי **המעטת האור** הוא בחינת התיקון.[18]

התלבשות האור העליון בכלים ובמסכים נועדה למעטו, כי התחתונים יכולים לקבל ולסבול רק מעט ממנו. זאת גם תכליתם של תיקוני השערות שבאצילות.

> כי על ידי מציאות התיקונין **והלבושים** נמשך האור דרך התלבשות, והוא מתעבה והולך **ומתמעט**, כי הוא נמשך דרך **שערות ונקבים צרים וצנורות**, ועל ידי כך יש יכולת בתחתונים **לקבל** האור הזה, כי המעטתו זה הוא סוד התיקון.[19]
>
> כל בחינת **השערות** שנאצלו בכל המקומות שהם, בין ברישא דאריך אנפין או דזעיר אנפין ונוקביה, כולם נאצלו לצורך **תיקון** של **הכלים** שמתו, כי לא היו יכולים **לקבל האורות** הגדולים, ובהיות נמשך להם האורות **במעברים צרים** דרך **נקבי צנורות השערות** כבר יכולים **לקבל האור** ולא ימותו.[20]
>
> וכבר ידעת כי בקדושה הוצרכו ענין השערות, כי כל זה הוא לצורך תקון להמעיט האור שימשך דרך **צנורות השערות** בדקות גדול, ויוכלו התחתונים **לקבל האור** ולא יתבטלו וימותו כבתחלה.[21]

כל התיקונים הבאים למעט את האור העליון – כלים, מסכים, שערות, צינורות, חלונות צרים – מצטרפים לתיקון הספירות לפרצופים.

17 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש בעולם האצילות, דפוס 868, דף נו ע״ב.
18 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא רבא, זוהר ח״ג קלה ע״א ד״ה תאנא, דפוס 876, דף מו ע״ג.
19 ר״ח ויטל, שם, פירוש אדרא זוטא, דפוס 876, דף נא ע״ב.
20 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש א בעולם הנקודים, דפוס 868, דף כ ע״א.
21 ר״ח ויטל, שער רוח הקודש, דפוס 904, דף ח ע״א.

וכאשר בא התיקון, והוא ענין **המעטת האור** על ידי תיקון **הפרצופים**... ואז האור נמשך דרך **מסכים** ודרך **חלונות צרים וקטנים** ודרך **צנורות השערות**, אז **יכולין** התחתונים **לקבלו**... וכל מקום שתמצא לשון תיקון בכל האדרא פירושו הוא כנזכר.[22]

במשפט האחרון סיכם האר״י את כל התיקונים הללו, תיקוניה של בחינת **א**, בכלל אחד: ׳כל... לשון תיקון בכל האדרא׳ משמעה התמעטות האור העליון.

שתי בחינות

מכל אלה מתברר כי שתי משמעויות לתיקון האצילות:

ש תיקון האצילות הוא מהלך של **המשכת השפע**.

תיקון האצילות פותח במיתוק הדינים ומסיים בהמשכת המוחין. שפע המוחין הוא השפע השלם הנמשך באצילות, והוא אחד משני השפעים היוצאים משני הזיווגים שבאצילות – שפע לקיום העולמות היוצא מהזיווג הקבוע, ושפע החיים והברכה היוצא מהזיווג השלם שנעשה לפרקים. על כך כתב האר״י, כמובא לעיל סעיף קנב. אחר שהוסיף האר״י לתלמידיו כי תיקון האצילות ממשיך שתי מדרגות של מוחין פנימיים – מוחין דקטנות ומוחין דגדלות, כמבואר לעיל סעיף קנו, הוא מתאים את שתי המדרגות הללו לשני הזיווגים של אבא ואימא: מן הזיווג המתמיד יוצאים המוחין דקטנות, שהם שפע מצומצם הבא רק לקיים ולהחיות את העולמות; ומן הזיווג השלם יוצאים המוחין דגדלות, שהם שפע של ברכה הבא להופיע את הנשמות.

המשכת השפע נעשית לפרקים רק עתה, בזמן שהטוב והרע נמצאים יחד והאדם יכול לבחור ביניהם. לעתיד לבוא, כאשר יתוקן הכול, ״ימשך השפע תמיד ולא ייפסק. תיקון האצילות אינו מסתפק רק בהעלאת הניצוצות ובהשבתם למקומם, אלא מבקש להמשיך את שפע החיים והברכה תמיד וללא הפסקה.

מהלך ההאצלה כולו – מן הקלקול ועד סוף התיקון – מפרש את דרך **המשכתו** של **שפע החיות** מן האצילות אל הנבראים.

א תיקון האצילות הוא מהלך של **התגלות האור**.

תיקון האצילות פותח בתיקון הכלים לפרצופים ומסיים ביציאת המוחין המקיפים במצחיהם. תיקון הנקודות לפרצופים, תיקון העיגולים לקווים ביושר בדמות פרצוף ויציאת המוחין המקיפים – כל אלה מכוונים להתגלות האור העליון. הם ממעטים את האור העליון בעוברו דרך מסכים, לבושים, תיקוני שערות ונקבי פרצוף. ההכאה והבקיעה ממעטות את האור העליון, כדי שרק מעט ממנו יצא מן האצילות ויתגלה אל הנבראים. מן הפרצופים יוצאים ניצוצות של אור ומוחין מקיפים, שהם אורות שהתמעטו ואותם יכולים הנבראים להכיר ולהשיג.

מהלך ההאצלה כולו – מן הקלקול ועד סוף התיקון – מפרש את דרך **התגלותו** של **אור העצמות** מן האצילות אל הנבראים.

22 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא רבא, זוהר ח״ג קכח ע״א ד״ה תאנא, דפוס 876, דף מא ע״ג.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. מונחים אלו מתאימים למונחים המיוחדים לכל אחת משתי הבחינות, כפי שנרשם לעיל בסעיפים הקודמים.

ש
זיווג תדירי
זיווג לקיום וחיות אל העולמות · זיווג לא שלם
מיין נוקבין
זיווג שלפעמים נפסק
זיווג להמשיך מוחין
זיווג שלם
שפע קיום וחיות
שפע וברכה
שפע ברכה עד בלי די · שפע גדול
מוחין דקטנות
מוחין דגדלות
נשמות ישנות · נשמות חדשות

א
האור העליון
כלים
לבושים
מסכים
הרחקים · הבדלים
שערות
צינורות השערות
נקבים צרים
חלונות צרים וקטנים
מעברים צרים
פרצוף
המעטת אור
קבלת אור
סבילת האור

[קסד] דרכי השגה והכרה

על פי הקבלה יכול האדם להתעלות ולהשיג ידיעות נסתרות, ידיעות שאינו יכול להגיע אליהן בהגיונו. האר״י הורה את הדרכים שבהן יכול האדם להגיע להכרות אלו ולהשיג ׳השגות עצומות׳. עיון בדבריו מגלה כי גם את דרכי ההשגה וההכרה לימד האר״י בשתי בחינות שונות, והן מתאימות לשתי הבחינות שבהן הורה את מהלך ההאצלה.

ש דבקות הנשמה

האר״י לימד כי ייחוד שנעשה בעת השתטחות על קברי הצדיקים מביא להשגות עליונות. שני ייחודים כאלה נמצאים לפנינו: האחד, קצר, כתבו האר״י עצמו, כמתואר לעיל סעיף יד. השני, ארוך ומפורט, הורה האר״י לתלמידיו.[23] נביא מעט מן הייחוד שכתב האר״י עצמו.

> ענין דבקות עם הצדיקים והשתטחות על קברם לאדבקא רוחא ברוחא ונפשא בנפשא...
> והנה **יחוד** העליון של חו״ב הוא שם... בחכמה ושם... בבינה, **ובהתחברם** יחד כזה...
> הוא **זווג** העליון... והשם המחברם הוא... והוא עולה בגי׳ ע״ב כמנין חס״ד, והוא חסד עילאה המזווג את **הזווג העליון**... וזה נעשה ע״י נשמת הצדיק העולה למעלה בבינה, ואולי שהיא מ״ן דבינה...
> ואמנם ת״ת ומלכות הוא שם... בת״ת ושם... במלכות, **ובהתחברם** יחד יהיה... וזה נעשה ע״י הרוח של הצדיק, ונפש הצדיק היא מ״ן דילה...
> והנה מלוי שם ההוי״ה נחלק לד׳ מינים... והנה שם ההוי״ה דע״ב דיודי״ן הוא **המזווג** חו״ב ע״י נשמה לנשמה של הצדיק הבאה מצד חכמה, ושם ההוי״ה דס״ג הוא המעלה מ״ן ע״י נשמת הצדיק הבאה מבינה, ושם הוי״ה דמ״ה הוא **המזווג** ת״ת ומלכות ע״י רוחו של צדיק, ושם ההוי״ה במלוי ההי״ן דב״ן הוא המעלה מ״ן ע״י נפש הצדיק הבאה ממלכות.[24]

ייחודים אלו מכוונים לזווג את הספירות באצילות — את החכמה עם הבינה ואת התפארת עם המלכות. זיווג הספירות נעשה על ידי שם הוי״ה בארבעת מילוייו: ע״ב, ס״ג, מ״ה, ב״ן. ארבעת המילויים נזכרים בשני מקומות במהלך ההאצלה: באדם קדמון, כמבואר להלן סעיף קעח, ובמוחין הפנימיים שנכנסים לזעיר אנפין באצילות, כמבואר להלן סעיף קפב. מכל אלה עולה בבירור כי ייחוד ההשתטחות נסמך על מהלכה של בחינת **ש** — זיווג, העלאת מיין נוקבין, המשכת מוחין פנימיים.

המשתטח על קברי צדיקים מבקש להידבק בנפשותיהם. הייחוד שהוא עושה על קברו של הצדיק גורם לו להשיג ׳השגה עצומה עד להפליא׳.

> ותכוין **לדבק נשמתו** עם נשמת הצדיק ההוא בשעת יחוד נשמתו, וכן כשתכוין ביחוד רוח הצדיק ההוא וכן בנפשו, ואז ידבקו כלם בצדיק ההוא ויזכה לדעת כל אשר יחפוץ וכל אשר ישאל... ודע כי אם זכה האדם לנר״ן ונשמה לנשמה הנה כלם ידבקו בצדיק ההוא וישיג **השגה עצומה** עד להפליא.[24]

הווי אומר, אדם יכול להשיג ׳השגה עצומה׳ על ידי זיווגי הספירות והמשכת המוחין הפנימיים, כלומר בדרך של המשכת השפע על פי מהלכה של בחינת **ש**.

23 ר״ח ויטל, שער רוח הקודש, יחוד יט, דפוס 904, דפים נה ע״ב – נו ע״ב.

24 האר״י עצמו, ייחוד ההשתטחות, נדפס בשער רוח הקודש כ׳הקדמה ה׳, דפוס 904, דף מג ע״א–ע״ב.

דברים אלו סותרים לכאורה את כל אשר למדנו עד עתה. בפרקים הקודמים למדנו כי הוצאת המוחין המקיפים בדרכה של בחינת **א** מביאה להכרה ולהשגה, ואילו המשכת המוחין הפנימיים בדרכה של בחינת **ש** מביאה להמשכת שפע החיות והברכה אך לא להכרה ולהשגה. אלא שאם נדייק בדברים שכתב האר״י עצמו על תכלית האצילות, שהובאו לעיל סעיף קנב, ניווכח כי בחינת **א** עוסקת רק בהשגת האור העליון, הוא אור העצמות שאינו ניתן להשגה, ולא בכל השגה ובכל הכרה של האדם. גם להלן, סעיפים קצ–קצג, נראה כי בחינת **א** מתייחסת רק להתגלות אור העצמות, וכי כל הוצאת המוחין המקיפים לא באה אלא להשיג את האור שאיננו ניתן להשגה. הווי אומר, כל מהלכה של התנועה המקיפה באצילות, שבחינת **א** מלמדת עליו, מכוון לגילוי אור העצמות — האור העליון, האור הזהיר והבהיר, האור הנעלם שאין בו כל תפיסה — ולהשגתו בדרך של העלם וגילוי. לעומת זאת, 'ההשגה העצומה' שהדבקות בנשמת הצדיק מביאה את האדם אליה, על פי בחינת **ש**, אינה מבקשת להשיג משהו שאין האדם יכול להשיגו כלל. אלו הן השגות של אור פנימי, אור מוגבל שמלכתחילה אפשר להשיגו, אלא שעצומות הן 'עד להפליא' וכדי להגיע אליהן צריך האדם לייחד ייחודים ולהידבק בנשמות הצדיקים. השגות אלו נמשכות אל האדם כדרך ששפע החיים והברכה וכדרך ששפע הנשמות נוצרים ונמשכים אליו מן האצילות. משום כך משיג האדם 'השגה עצומה' בדרך של זיווגי הספירות, המשכת המוחין הפנימיים ודבקות בנשמת הצדיק, כדרך שבה ממשיכה האצילות, על פי בחינת **ש**, את שפע החיים והנשמות.

נמצינו למדים כי לא כל הכרה ולא כל השגה שייכת לבחינת **א**. רק השגת העצמות שאי אפשר להשיגה ורק הכרת האור העליון והנעלם שייכות לבחינה זו. השגות עצומות עד להפליא ודבקות בנשמת הצדיק שייכות לבחינת **ש**, והרי הן ככל שפע החיות הנוצר ונמשך על ידי זיווגי הספירות אשר באצילות.

א הכרת הפרצוף

למדנו, לעיל סעיפים קנד–קנה, כיצד נתקנות הספירות לפרצופים וכיצד יוצא האור ומתגלה מהם החוצה. כתיקון פרצוף שלמעלה כך תיקון פרצוף שלמטה. האר״י מלמד על תיקון פרצופו של האדם התחתון, על בקיעת האור ממנו ויציאתו החוצה ועל האפשרות להסתכל בו ולהכירו.[25]

הנשמה והעור שבאדם הם כדוגמת האור והכלים שבאצילות. הנשמה פנימית ונסתרת, ואיננו יכולים לדעת את קורותיה. אלא שאורות מן הנשמה בוקעים את העור ויוצאים החוצה. אורות אלה מתנוצצים ומתגלים, וכל המסתכל ורואה אותם יכול לדעת את פעולותיה של הנשמה.

> בענין חכמת **הכרת הפרצוף**... דע כי אין לך שום גוף או נפש או רוח או נשמה שלא נבראת ע״י כ״ב אותיות התורה... ואמנם הצדיק ע״י התורה והמצוות **מזכך** את נפשו

25 דברי האר״י מיוסדים על ספר הזוהר ח״ב ע ע״א ואילך, ואין כאן המקום להאריך בענין זה.

ומפריד מעליו הקליפה ההיא, ועי״כ יש כח בנר״ן שלו להאיר **ולבקוע** האור שלהם **במסך** העור החופה ושם **מראות** כוחותיהם ופעולותיהם, וכ״ב אותיותיהם מחוץ לעור ככוכבייא ברקיע בכל אבר ואבר, ובפרט **במצח** האדם. אמנם הרשעים כי קליפת החשך מכסה נפשם ורוחם המאירים אין בהם כח לבקוע אורם לצאת מחוץ לעור.[26]

כיצד יוצאות האותיות וכיצד הן מאירות? על ידי הכאת האור המקיף ועל ידי יציאת האור הפנימי החוצה. האותיות מתנוצצות במצחו של אדם, והן מגלות את אורה של הנשמה הנעלמת.

וכן הענין בנר״ן של האדם, מראים אותיותיהם לחוץ על ידי **נציצה** והחזרה והעלם. והנה כל אלו האותיות הנזכרות אין **גלויים** אלא **במצח** האדם... כי אור הפנימי **יוצא לחוץ ומתנוצץ** בעור, וכן **אור המקיף מכה ומתנוצץ** שם בעור ושם **מתגלים** יחד כל האורות... ועל כן צריך הסתכלות גדול מאד טרם יסתרו מנגד עיניו, וצריך התבוננות רב מאד להבין הדברים במהירות גדול טרם שיתכסו.[27]

יציאת האותיות במצחו של אדם דומה ליציאת תיקוני השערות והמוחין המקיפים בפרצופי האצילות – אלה גם אלה נעשים ביציאת האור הפנימי החוצה ובהכאת האור המקיף.
דברי האר״י נסמכים על הפסוק ׳ואחרי עורי נקפו זאת ומבשרי אחזה אלוה׳ (איוב יט כו). האורות היוצאים מן העור מראים את הנשמה הפנימית ומלמדים על פעולותיה. הכיצד? אורות הנשמה מכים במסך הגוף, יוצאים החוצה ומגלים אל הזולת את פנימיותו של האדם. החכם, היודע את חכמת הפרצוף, מסתכל באורות הבוקעים מפרצוף האדם ויודע על פיהם את הנשמה ואת פעולותיה. כך מגלים האורות שבפרצוף את הנשמה הנעלמת.

זה סוד פ׳ ואחרי עורי נקפו זאת, כי הנה העור הוא נכח פני האדם **המסתכל** בו, ואותם האורות הנוקפים ומכים בעור כנז׳ הם עומדים בפנים תוך הגוף מאחורי העור, בבחינת האדם המסתכל בפני העור יקרא מה שבתוך העור אחורי העור. ואמר כי האורות העומדים אחרי עורי נקפו והכו **הכאה** זו בעור **לצאת לחוץ** כנז״ל, וע״י היותם **מתגלים** בבשרי בחוץ ע״י **הכאת** האורות בבשר גוף האדם **לעבור** מחוץ לעור, אז אוכל להיותו **רואה** את הנשמה הנקראת אלוה... ואלו לא היתה הנשמה משלחת אורותיה מחוץ בשרי ועורי היתה **נעלמת** היא וכחותיה ואותיותיה ממני, אבל עתה ומבשרי אחזה אלוה, שהם אורות הנשמה כנז׳ לראות הטובים הם פעולותיה אם לאו.[28]

למדנו לעיל כי תיקוני הפנים והשערות הבוקעים מפרצופי האצילות ממעטים את האור העליון עד שהספירות התחתונות יכולות להשיגו. עתה אנחנו למדים כי האורות הבוקעים מן המסך –

26 ר״ח ויטל, שער רוח הקודש, דפוס 904, דף ה ע״א.
27 ר״ח ויטל, שם, דף ג ע״ב.
28 ר״ח ויטל, שם, דף ה ע״ב.

מפרצופי אדם – מודיעים את כוחות הנשמה, והמסתכל בהם יכול להכירה. כאן וכאן האורות הבוקעים מן הפרצופים מגלים מעט מן האור הנעלם, המופלא והנשגב עד שהמתבונן בהם יכול להשיגו ולהכירו.

ראינו, לעיל סעיפים קנד–קנח, כיצד נתקנות ספירות האצילות. הן מצטיירות בדמות אדם שהיא הפרצוף. תיקוני גלגלתא, תיקוני השערות והמוחין המקיפים בוקעים את הספירות ויוצאים מהן החוצה. הכאת הספירות העליונות בתחתונות גורמת להתנוצצות תיקונים אלה בראשיהן של הספירות התחתונות. כשם שלימד האר״י על דמות אדם שלמעלה כך לימד על דמות אדם שלמטה. האר״י מפרש את חכמת הכרת הפרצוף, ומדבריו עולה כי דמות אדם שלמטה היא דוגמה לדמות אדם שלמעלה.

על פי דברי האר״י נשמתו של הצדיק מכה ובוקעת את פניו ומוציאה מהם אורות. יציאת האור הפנימי של הנשמה והכאת האור המקיף שלה גורמות את התנוצצות האותיות במצח האדם. אורות השערות ואורות המצח של האדם מגלים את כוחות נשמתו ואת פעולותיה, וכל המתבונן באורות אלו ויודע את מובנם יכול להכיר על פיהם את נשמתו ואת פנימיותו של האדם. כי נשמתו ופנימיותו של האדם נסתרות ונעלמות הן, ורק על פי האורות המתגלים ומאירים בפרצופו אפשר להכירן ולהשיגן.

נמצא כי הכרת הפרצוף, הן בדמות אדם שלמעלה הן בדמות אדם שלמטה, היא ההכרה המבקשת להשיג את האור הנעלם, האור שלמעלה מן ההשגה, על ידי השגת האורות היוצאים מן הפרצוף ומתגלים חוצה לו. אלו הם אורות מועטים שמתנוצצים בעקבות הכאת האור הנעלם במסך ובפרצוף, ועל כן אפשר להשיג אותם ולהכיר דרכם את מקורם הנעלם.

שתי בחינות

בשני אופנים יכול האדם להתעלות ולהשיג ידיעות נסתרות ונשגבות:

ש אדם יכול להשיג השגות עצומות ולהידבק בנשמות הצדיקים על ידי כוונות וייחודים שגורמים לזיווג הספירות באצילות. הזיווג ממשיך מוחין דגדלות, וכך זוכה האדם להשגות עצומות.
השגות אלו מגיעות אל האדם כדוגמת המשכת שפע החיות מן האצילות – בהעלאת מיין נוקבין, בזיווגי הספירות ובהמשכת המוחין הפנימיים.

א הנשמה נעלמת ונסתרת, ואי אפשר להשיג אותה ואת פעולותיה. אור הנשמה מכה ובוקע את הפרצוף, ואותיות מתגלות ומתנוצצות ממנו. את האותיות הללו אפשר להשיג, ועל פיהן אפשר להכיר את הנשמה ואת פעולותיה.
התגלות הנשמה הנעלמת נעשית כדוגמת התגלות אור העצמות מן האצילות – בהכאה, בבקיעה ובהתנוצצות של אור בפרצוף.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. מונחים אלו מתאימים למונחים המיוחדים לכל אחת משתי הבחינות, כפי שנרשם לעיל בסעיפים הקודמים.

ש
זיווג חכמה ובינה
זיווג תפארת ומלכות
מיין נוקבין
מוחין דגדלות
מוחין דקטנות

א
בקיעה
זיכוך
מצח
מסך
הכאה
התנוצצות · נציצה
התגלות
יציאת האור החוצה
הסתכלות

פרק שלושים ותשעה

תנועת האצילות

שתי בחינות שלמות וכוללות מצאנו במהלך ההאצלה שלימד האר״י – בחינת **ש** ובחינת **א**. בפרקים לד–לה תיארנו אותן על פי כתבי האר״י עצמו, ובפרקים לו–לח תיארנו אותן על פי הדרושים שלימד האר״י לתלמידיו. כל אחת משתי הבחינות מפרשת את מהלך ההאצלה כולו: בחינת **ש** מפרשת את שפע החיות ואת דרך המשכתו, ובחינת **א** מפרשת את אור העצמות ואת דרך התגלותו.

עיון במכלול שתי הבחינות יגלה כי הן שתי תנועות שלמות באצילות – תנועת השפע ותנועת האור. כל אחת משתי הבחינות נעה באצילות כולה, ממעלה למטה וממטה למעלה. שתי תנועות אלו נעות בשני צדיה של קומת האצילות – בצדה הפנימי ובצדה המקיף. את כל אלה נפרש בפרק זה.

[קסה] תנועת האצילות

על פי שתי בחינותיה של קבלת האר״י נגמר תיקונה של האצילות בהוספת מוחין. תוספת זו מגיעה מן הספירות העליונות אל הספירות התחתונות, גומרת את בניינן ומשכללת אותן בציור דמות אדם. המוחין הם המציאות האלוקית העתידה להגיע מן האצילות אל הנבראים. זאת תכלית תיקונה של האצילות, ואליה שואף כל מהלכה.

כל אלה נתבארו בפרקים הקודמים. על כך הוסיף האר״י כי תיקון האצילות מניע אותה בתנועה אחת כוללת. לתנועה הכוללת של האצילות שני עיקרים.

א. מקור כל ההארות המשלימות את האצילות הוא באין סוף עצמו. אמנם ההארה המשלימה את הספירות התחתונות יוצאת מן הספירות העליונות, אלא שאין הן יוצרות אותה. המאציל עצמו הוא המחדש את כל ההארות הנוספות באצילות, וממנו הן מגיעות אל הספירות העליונות ואל הספירות התחתונות גם יחד.

ב. ההארות הנוספות באצילות ומשלימות אותה עוברות בה בשתי תנועות – תנועה ממעלה למטה ותנועה ממטה למעלה.

תנועת האצילות נכונה בשתי הבחינות, וכל אחת מהן מפרשת אותה על פי דרכה.

ש תנועת השפע

האצילות נתקנת בהופעת המוחין הפנימיים. מוחין אלו הם שפע הנשמות הנמשך וממלא את זעיר אנפין ונוקביה, כמובא לעיל סעיפים קמח–קמט, קנב, קנו–קנח, קסא, קסג. על כך הוסיף האר״י כי המשכת שפע הנשמות אינה מתחילה בספירות האצילות עצמן, אלא באין סוף. רק המאציל לבדו יכול לחדש את שפע החיים, והספירות יכולות רק להמשיך אותו ממעלה למטה. על כן הופעת הנשמות אינה תוצאה של זיווג אחד באצילות, אלא של רצף זיווגים המחבר את כל ספירות האצילות מן העליונות ועד התחתונות, כמבואר לעיל סעיף קנז. כך נמשך באצילות השפע שמחדש המאציל עד שהוא יוצא ומגיע אל הנבראים.

ודע כי אין זעיר אנפין ונוקביה **מזדווגים** שום זווג כלל עד שבתחלה יזדווגו אבא ואימא, וגם אבא ואימא אינם מזדווגים עד שבתחלה **יזדווג** אריך אנפין מיניה וביה כנודע, וכן על דרך זה עד רום המעלות עד המאציל העליון הנקרא **אין סוף**. ונמצא כי בכל זווג תחתון דזעיר אנפין ונוקביה צריך שבראשונה יזדווגו הבחינות הראשונות המקבלות מאין סוף, כי **האין סוף לבדו** יכול **לחדש** בכל יום תמיד אורות חדשים, אבל הנאצלים כולם אין יכולת וכח בשום אחד מהם לחדש שום אור עד שיקבלוהו תחלה מהאין סוף וממשיכים אותו בכל עת ממדריגה למדריגה בבחינת הזווגים שלהם.[1]

דע כי כל הי׳ ספירות כולם הם **מזדווגות** יחד, ואין התחתונות יכולות להזדווג זו בזו עד **שיזדווגו** גם העליונות זו בזו ויאירו בתחתונות... כי גם אבא ואימא צריכין גם הם אל זווג גבוה ועליון מהם כדי שיקבלו אור משם בתחילה, הלא הוא הזווג העליון הנעלם והסתום של אריך אנפין, ובכח מה שמקבלים מאותו הזווג יש כח בהם גם הם להזדווג, וכן על דרך זה הולך סדר המדרגות **זו למעלה מזו** עד שאין הפה יכול לדבר, עמוק עמוק מי ימצאנו.[2]

האר״י מורה כי אין הנשמות מתחדשות מספירות האצילות אלא מאין סוף עצמו. כל סדר ההמשכה של המוחין – תרין עטרין, חסדים וגבורות, מין דכורין ומין נוקבין – איננו מתחיל בספירות האצילות אלא באין סוף. כי רק אין סוף יכול להופיע שפע חדש – שפע של מוחין חדשים ונשמות חדשות.

ואין כח בשום אחד מהנאצלים רק מה שנתן להם לעצמם ולצרכם בעת שנאצלו, אבל לחדש אורות חדשים ולהוליד **נשמות** אין בהם כח עד שיקבלוהו **מהאין סוף** כנזכר. ואז

1 ר״ח ויטל, שער הפסוקים, פירוש ותהר ותלד שרה, דפוס 885, דף י ע״א.

2 ר״ח ויטל, שער הכוונות, ענין כוונת קריאת שמע, דרוש ו, דפוס 898, דף כד ע״א.

ממשיכים **השפע** ההוא שקבלו מהאין סוף אל הבחינות שלמטה מהם, ואחר כך גם הם **מזדווגים** והם ממשיכים השפע אל אותם שלמטה מהם. וכן הדבר הולך **ונמשך מזווג אל זווג**, מן הבחינות הקרובות אל המאציל עד זעיר אנפין ונוקביה המקבלים השפע והכח מן אבא ואימא שלמעלה מהם שקדמו להזדווג קודם שיזדווג הוא בנוקביה, וחזרו להמשיך כח ושפע חדש מלמעלה משורש **התרין עיטרין** שלהם אשר למעלה למעלה, ונותנים אותם בסוד מוחין חדשים לזעיר אנפין ונוקביה. ואז הם מזדווגים ומולידים בנים, ע״י שהוא ממשיך טיפת **מיין דכורין** מן **החסדים** הראשונים שנמשכו לו בדעת שלו מחדש, וגם נוקביה נותנת טיפת **מיין נוקבין** ממה שנמשך לה מחדש בעיטרא **דגבורה** שבדעת שלה, ומב׳ טיפות אלו נוצר **הולד** ברחם שלה.[3]

המאציל ממשיך את השפע באצילות על פי התנהגות האדם ומעשיו. על כן תלויה המשכת הנשמות במיין נוקבין שהאדם מעלה כאשר הוא עושה רצון קונו. האדם המתפלל מעלה מיין נוקבין, ובכך הוא מעורר את זיווגי הספירות ממטה למעלה. גם הספירות ׳מתפללות׳ – הן שואלות מן הספירות העליונות שימשיכו להן את השפע. אף הספירות העליונות שואלות לאשר עליהן, עד שהן מבקשות מאין סוף את המשכת השפע. אין סוף הוא המחדש את הנשמות והוא הממשיך את שפע הנשמות דרך זיווגי הספירות.

דע והבן שאנחנו התחתונים והעולמות כולם הם **מים נוקבין לזיווג** זעיר ונוקביה, שכל העולמות והנשמות נצתיירו במעי המלכות... וממנה **יצאו כל הנשמות** והעולמות. ובכל יום שצריך להמשיך **חיות ושפע וברכה** לכל העולמות צריכין אנו **להעלות נשמתינו** ופנימיות של העולם כלו בסוד תפלתינו להעלות למעי המלכות, שממנה יצאו ומתעברת בנו ובנשמתינו במעשינו ובתפלתינו, שנקראת מלכות אמנו הקדושה שהיא השכינה שירדה ושכנה בתוכינו. ובזה שואלת מלכות לבעלה שהוא הזעיר שיתן לה שפע וברכה לבניה שהם בתוכה ולהשפיע להם בכל יום ובכל תפלה... והנה כששואלת מלכות מזעיר צריך שיתן לה, והוא אין לו משלו, ששואל למי שלמעלה ממנו בסוד הב״ה, ומתפלל זעיר ושואל למעלה ולוקח אותה עמו בסוד פנימיותם ועולים למעי הבינה, למקום שמשם יצאו ונצתיירו במעיה, ומתעוררת אימא לשאול מאבא, ושניהם אבא ואימא שואלים למה שלמעלה מהם עד **אין סוף** ית׳ שמו. ומתוסף בהם אור גדול, **ומזדווגים** אבא ואימא מאותו האור שנתוסף בהם ונותנים **מוחין** לזעיר ונוקביה, ובאותם מוחין שנתרבו בזעיר ונוקביה הם מזדווגים, וכשמקבלת מלכות האור על ידי זיווג היא משפעת האור לכל העולמות.[4]

דע כי בחינת **המיין נוקבין** של ז״א ונוקביה הם **נשמות** הצדיקים שהם נקראים בנים שלהם... ובחינת **המיין נוקבין** של או״א הם ז״א ונוקביה בנים שלהם... כי בכל לילה ולילה עולין **נשמות** התחתונים... כדי לחדש את הנשמות ההם ולתת כח בהם ולהאיר

3 ר״ח ויטל, שער הפסוקים, פירוש ותהר ותלד שרה, דפוס 885, דף י ע״א.

4 ר״י טבול, סדר העולמות, כת״י 115, דף קפט ע״א–ע״ב.

בהם... וכן ז״א ונוקביה בני אבא ואימא עולין בסוד מיין נוקבין למעלה באבא ואימא כדי לחדש המוחין שלהם ולהוסיף בהם הארה.[5]

העלאת מיין נוקבין, העלאת הנשמות, התחברות הספירות, המשכת המוחין, המשכת הנשמות והמשכת שפע החיות והברכה – כל אלו קשורות זו בזו ומניעות זו את זו. זאת תנועת השפע – ממטה למעלה וממעלה למטה. תנועה זו מגעת עד אין סוף, וממנו היא ממשיכה את השפע באצילות וממנה אל הנבראים.
נמצינו למדים, כי כל תנועת הספירות להמשכת שפע הנשמות מתעוררת מהאדם אשר מתחת לספירות ומתחדשת מאין סוף אשר מעליהן.

•

ראינו כיצד נתקנת האצילות בתנועת המיין נוקבין, הנשמות, המוחין ושפע החיים והברכה. תנועה זו קשורה גם בירידת ניצוצות הקדושה מן האצילות ובהעלאתם. לעיל, סעיף קנה, הבאנו את דברי האר״י כי המלכים שמתו הם מוחין של נקבות. אלה נופלים למטה מן האצילות, ואחר בירורם ותיקונם עולים הם חזרה אל האצילות כמיין נוקבין שמעוררים את זיווגי הספירות הממשיכים את שפע המוחין באצילות. נמצא שה׳מוחין של הנקבות׳ הם הנופלים בעת מיתת המלכים, הם העולים בעת בירור הניצוצות והם הנמשכים מחדש כמוחין פנימיים בעת גמר תיקונה של האצילות.
עוד ראינו, לעיל סעיף קס, כי נשמת אדם היא המעלה את הניצוצות והם נעשים חלק ממנה. הניצוצות שירדו אל הקליפות עולים חזרה אל האצילות, ואלה העולים שבים ויורדים חזרה מן האצילות כנשמות קדושות. כי הניצוצות העולים הם מיין נוקבין, השפע הבא מן הזיווג הוא מיין דכורין, ויחדיו הם מתחברים ויוצרים נשמה.
כך קשר האר״י את המוחין הפנימיים, את הנשמות, את הזיווגים, את הניצוצות, את מיין נוקבין ומיין דכורין ואת שפע החיות והברכה בתנועה אחת רצופה של העלאה והמשכה: נשמות ישראל מעלות את ניצוצות הקדושה כמיין נוקבין, ואלה עולים ומעוררים את זיווגי הספירות באצילות הממשיכים את המוחין הפנימיים, המיין דכורין והנשמות אל הספירות התחתונות, ומהן יוצאות הנשמות ושפע החיות והברכה אל הנבראים.
נמצא כי המשכת המוחין הפנימיים נבעה מפעולתה של הנשמה, ואל יצירתה והתחדשותה של הנשמה היא שואפת. תנועת הנשמות מבריחה אפוא את האצילות כולה ממטה למעלה וממעלה למטה, מתקנת אותה ומוליכה אותה אל תכליתה – המשכת שפע החיות והברכה.

א תנועת האור

האצילות נתקנת בהופעת המוחין המקיפים. מוחין אלו הם אור מקיף שיוצא מן הפרצופים ומתנוצץ במצחיהם, כמבואר לעיל סעיפים קנו–קנז. על כך מוסיף האר״י כי אור זה הוא חלק

5 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא זוטא, דפוס 876, דף נז ע״א–ע״ג.

מהתפשטות אור אין סוף בספירות האצילות. כי אור אין סוף מתפשט בכל ספירות האצילות בשני אורות: אור שנכנס בפנימיותה של כל ספירה וספירה ואור שעומד מחוץ לספירה ומקיף אותה. האור הפנימי מדוד כפי שיעורה של הספירה שהוא נכנס בתוכיותה, ואילו האור המקיף גדול ממידתה של הספירה ואין הוא מצומצם כשיעורה.

> דע כי **האין סוף** מתפשט בכל עולם האצילות עד נוקבא דזעיר אנפין, אבל פשוט הוא כי הבחינה המתפשטת באריך אפין תהיה מעלתה יותר גדולה מהמתפשטת באבא ואימא, וכן על דרך זה בשאר פרצופי האצילות, כי לא כל המדריגות שוות, וכל זה הוא בבחינת **אור האין סוף** המתפשט בתוך האצילות בבחינת **אור פנימי** להחיות אותו. וכמו כן מתפשט בבחינת **אור מקיף** לכל האצילות, להיותו גם כן בבחינת אור מקיף. ואמנם אור המקיף גדול הוא מן האור הפנימי, לפי שהפנימי יש לו שיעור ומדה מצומצמת בתוכו אבל המקיף איננו מצומצם בתוכו.[6]

אמנם האור הפנימי הוא מצומצם ומדוד אך עדיין הספירות אינן מסוגלות לסבול את כולו, כפי שנראה בשורות הבאות.

האר״י מבחין בין שני סוגים של אור מקיף. האור המקיף, הנזכר בשורות הקודמות, הוא אור ישר – אור בלתי מוגבל שבא ממעלה למטה. לעומתו, יש אור מקיף חוזר – אור שיוצא מן הספירה ממטה למעלה. כי אחר שבא האור ממעלה למטה ונכנס לתוך הספירה, חוזר הוא ויוצא הימנה ומקיף אותה.

> הנה בראשונה נמשך ויצא אור גדול מן האין סוף להאיר בעולם האצילות ונתפשט בו ונחלק לב׳, כי חלק א׳ נכנס בבחינת אור פנימי באצילות, וחלק אחד שבו אשר לא יכול עולם האצילות לקבלו בתוכו ולהגבילו בתוכו נשאר מבחוץ אליו בבחינת אור מקיף... והאור המקיף הזה הנה הוא מקיף אל כל עולם האצילות כלו... גם דע כי האור המקיף הזה הוא בסוד **אור ישר מתפשט מלמעלה למטה**...
> אמנם עוד נוסף בחינה אחרת הנקראת ג״כ אור מקיף אשר נעשה מבחינת אור פנימי, **ואור המקיף** הזה הוא בסוד **אור חוזר ממטה למעלה**. והוא כי האור הנכנס בתוך האצילות בסוד אור פנימי, חוזר ויוצא בסוד אור מקיף ממטה למעלה בכל פרצוף ופרצוף שבאצילות ובכל מדריגה ומדריגה שבהם.[7]

הפרש גדול יש בין שני האורות המקיפים, וכדי להבינו צריכים אנו להבין את היחס בין שלושת האורות: האור המקיף הישר, האור הפנימי והאור המקיף החוזר. האור המקיף הישר אינו מוגבל והספירות אינן יכולות להכילו, ועל כן הוא נשאר מעליהן. האור הפנימי הוא מוגבל והוא נכנס לספירות, ולמרות זאת אין הן יכולות להכיל את כולו. האור המקיף החוזר היוצא מן הספירות

6 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש כולל בבחינת אור פנימי ואור מקיף, דפוס 868, דף סז ע״א–ע״ב.
7 ר״ח ויטל, שם, שם, דף סז ע״ג.

הוא מוגבל ומועט, ואותו יכולים הנבראים להשיג. רק את האור המקיף החוזר אפשר להשיג כי הוא התמעט פעמיים – תחילה התמעט בהיכנסו לתוך הספירה, ואחר התמעט ביציאתו ממנה החוצה.

ואם תשאל, כיון שגם חלק אחד **מאור הפנימי הזה אין כח בכלי** הכתר **לסבלו**, ועתיד לצאת בסוד אור מקיף, למה נכנס מתחלה בסוד אור פנימי, ויותר נכון הוא שישאר מבחוץ בבחינת מקיף כדרך שנשאר גם האור המקיף הא׳ הנקרא אור ישר.
והתשובה היא, כי כונת המאציל העליון היתה שיהיו ב׳ אורות מקיפים, א׳ לכל עולם האצילות כלו ביחד וזה יהיה בסוד **אור ישר**, ואור מקיף ב׳ אל ספירת הכתר לבדו בבחינת **אור חוזר**... לכן הוכרח הדבר להיות כן שבתחלה יכנס זה האור המקיף הב׳ גם הוא בפנימיות הכתר בסוד אור פנימי, לפי שאם היה נשאר מתחלתו גם הוא בסוד מקיף כמו הראשון היה **אורו רב ועצום**... אבל עתה שנכנס בפנימיותו של הכתר ממעלה למטה... ועוד חזר ועלה ונתפשט ממטה למעלה בסוד אור חוזר גם כן והרי יש לו ב׳ בחינות המתפשטות, הנה על ידי כן **נחלש ונתמעט כחו ואורו**.[7]

מכאן מתברר ההבדל אשר בין האור המקיף הישר ובין האור המקיף החוזר. האור המקיף הישר נשאר מחוץ לכלי הספירה והוא מקיף את האצילות כולה בבת אחת, ועל כן ׳אורו רב ועצום׳ ואי אפשר להשיגו. לעומתו, האור המקיף החוזר התמעט הן בהיכנסו לתוך כלי הספירה הן ביציאתו ממנו, ועל כן ׳נחלש ונתמעט אורו׳ ואפשר להשיגו.

•

האר״י מביא דוגמה לאור המקיף החוזר – שערות רישא דאריך אנפין. שערות הראש הן אור מקיף חוזר, כלומר אור פנימי שהספירה לא היתה יכולה לסובלו, ועל כן הוא חוזר ובוקע ויוצא החוצה, והוא מקיף את הספירה ממטה למעלה.

הנה האור הפנימי שנכנס בתוך ספירת הכתר דאצילות גם הוא אין יכולת וכח בכלי ספירת הכתר **לסבול** כל האור ההוא הפנימי שנכנס לתוכו. אמנם אחר שנכנס לתוכו, נשאר חלק א׳ ממנו בתוך פנימיותו בסוד אור פנימי, וחלק א׳ ממנו אחר שירד ונתפשט ממעלה למטה מראשו ועד סוף בסוד אור פנימי, **חוזר** ועולה בפנימיותו ג״כ ממטה למעלה עד ראשו, **ובוקע ויוצא** בסוד **שערות הראש**, שהם בחינת **צנורות** חלולים שבתוכם נמשך ועולה האור הנז״ל, ויוצא דרך פיות צנורות קצוות השערות החלולים שבראש. ונמצא כי **שערות הראש** הם בחינת **צנורות** והמשכות אל האור הפנימי העולה ממטה למעלה ויוצא דרך פיות השערות, **ובצאתו לחוץ** אז נעשה בחינת **אור מקיף חוזר** ממטה למעלה אל הכתר.[7]

דוגמה זו מחזירה אותנו אל הופעתם של המוחין המקיפים. לעיל, סעיף קנז, ראינו כי המוחין המקיפים יוצאים ומתנוצצים בראשיהם של זעיר אנפין ונוקביה לאחר ששערות אריך אנפין מכות בזעיר אנפין. עתה אנו למדים כי שערות אריך אנפין אף הן אור מקיף שיוצא מן האצילות

החוצה. מכאן עולה כי מקורם של המוחין המקיפים היוצאים מזעיר אנפין ונוקביה אף הוא אור מקיף – שערות אריך אנפין הן אור מקיף בעצמן.

> הנימא **דקוצא דשערי** דאריך אנפין... היא בחינת **אור מקיף**, כי כל שערות הם אור מקיף כנודע... נמשך ההוא קוצא דשערי דרישא דאריך אנפין מאחוריו עד למטה בחצי הת״ת שבו המגיע באחורי רישא דזעיר אנפין, וע״י כן נתוסף הארתם **ובוקעת ויוצאת** דרך הפנים **לחוץ** במצח דזעיר אנפין, ושם נעשים בו בחינת **התפילין**.[8]

נמצינו למדים כי האור המקיף העליון גרם להוצאת האור המקיף התחתון – האור המקיף של שערות אריך אנפין, הוא האור המקיף העליון שאי אפשר להשיגו, גרם להוצאת האור המקיף בראשיהם של זעיר אנפין ונוקביה, הוא האור המקיף התחתון החוזר שהתמעט ואפשר להשיגו.

הופעת המוחין המקיפים נעשית אפוא על ידי רצף של הכאות של אורות מקיפים – אור מקיף דשערות אריך אנפין מכה בזעיר אנפין ומוציא ממנו מוחין מקיפים, ואור מקיף דזעיר אנפין מכה בנוקבא ומוציא ממנה מוחין מקיפים.

כך קשר האר״י את האור המקיף הישר, את האור המקיף החוזר ואת המוחין המקיפים בתנועה אחת של הכאה והתנוצצות: תחילה נכנס האור המקיף הישר, שהוא אור בלתי גבולי, לתוך כלי הספירה. אחר יוצא חלק ממנו כאור מקיף חוזר, שהוא שערות רישא דאריך אנפין. שערות אלו מגיעות עד לזעיר אנפין, מכות בראשו ומוציאות ממנו מוחין מקיפים. גם שערות ראשו של זעיר אנפין מכות בראשה של נוקבא ומוציאות ממנה מוחין מקיפים.

מכל אלה עולה כי דרך האצלתו של האור המקיף החוזר שווה לדרך האצלתם של המוחין המקיפים – אלו ואלו יוצאים מן הספירות החוצה ואורם נחלש ומתמעט כדי שיהיה אפשר להשיגם.

•

ראינו כיצד מתמעט האור העליון בהיכנסו בספירה וביציאתו ממנה כאור מקיף חוזר ממטה למעלה. על כך הוסיף האר״י שורות אחדות המלמדות על עניינו של האור המקיף החוזר.

> וכאשר חוזר ויורד להיות אור מקיף ממעלה למטה אחר צאתו **מפיות השערות של הראש** אין בו עוד יכולת להתפשט עד סיום האצילות כלו רק עד שיעור כל ספירת הכתר לבדו... כי האור הזה כאשר נכנס בפנימיות הכתר שם הוא מקורו בראש הכתר, וכאשר ירד עד סוף הכתר בפנימיותו וחזר ועלה ממטה למעלה **אין כח בו לעלות יותר מן המקור** שהוא **בראשית הכתר**, ושם נשאר בסוד **אור מקיף אל הכתר ממעלה למטה עד סופו בלבד**.[9]

8 ר״ח ויטל, שער הכוונות, ענין ראש השנה, דרוש ו, דפוס 898, דף צה ע״ב.

9 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש כולל בבחינת אור פנימי ואור מקיף, דפוס 868, דף סז ע״ג–ע״ד.

שני עיקרים לימד כאן האר״י:

א. האור המקיף החוזר ממטה למעלה איננו מקיף את האצילות כולה אלא ספירה אחת בלבד, כלומר הוא מגיע עד ראשיתה של הספירה ולא למעלה הימנה.

ב. אחר שחזר האור המקיף ועלה ממטה למעלה הוא מאיר שוב ממעלה למטה, אבל רק עד סופה של הספירה המסוימת ולא עד סוף האצילות כולה.

את כל האורות הללו – אור מקיף ישר, אור מקיף חוזר ממטה למעלה ואור מקיף ממעלה למטה – סיכם האר״י בשורות הבאות.

> נמצאו עתה אור פנימי א׳ וב׳ אור מקיף. המקיף הא׳ הוא **אור ישר** תמיד **ממעלה למטה**, וגם כי הוא **כולל לכל עולם האצילות**. והמקיף הב׳ היה בו בחינת **אור חוזר ממטה למעלה ואח״כ מקיף ממעלה למטה**, ועוד כי איננו מקיף בכללות לכל עולם האצילות **רק אל הכתר דאצילות בלבד**.[10]

•

שני עיקריו של האור המקיף החוזר מבהירים את עניינו ומלמדים את עומק משמעותו. נפתח בעיקר השני ונסיים בעיקר הראשון.

העיקר השני מלמד כי הארתו של האור המקיף אינה מסתיימת בחזרתו ממטה למעלה אלא בהארתו שוב ממעלה למטה, כלומר בהארתו מן האצילות אל הנבראים. הווי אומר, דרכו של אור אין סוף, ׳המתפשט בכל עולם האצילות׳ והולך ומתמעט בהיכנסו בספירות וביציאתו מהן, מסתיימת בהארה ממעלה למטה – אור מקיף שהתמעט כדי יכולתם של הנבראים להשיגו.

העיקר הראשון מלמד כי האור המקיף החוזר ממטה למעלה מתמעט, ושוב אינו מקיף את כל האצילות אלא רק ספירה אחת בלבד, אותה ספירה שנכנס אליה ויצא הימנה. מה בין הקפת האצילות כולה ובין הקפת ספירה אחת בלבד? ודאי בא הפרש זה למעט את האור כדי שיהיה אפשר להשיגו, אלא שהאר״י לא הסתפק בתשובה זו. ההפרש בין האצילות כולה ובין ספירה אחת ממנה אחוז ותלוי ביחסו של האור החוזר אל מקורו – אור אין סוף.

> וכאשר ירד עד סוף הכתר בפנימיותו וחזר ועלה ממטה למעלה **אין כח בו לעלות יותר מן המקור שהוא בראשית הכתר**... מה שאין כן אלו לא נכנס תוך פנימיות הכתר שאז מקורו היה האין סוף עצמו **והיה יכול לעלות ולידבק במקורו הא׳ שהוא האין סוף**, והיה נגדל ומתרבה כחו, ועל ידי כן היה בו יכולת להתפשט עד למטה בסיום כל עולם האצילות כלו.[10]

10 ר״ח ויטל, שם, שם, דף סז ע״ד.

התמעטות זו, הקפת האור כדי ספירה אחת ותו לא, מלמדת על משמעותה של חזרת האור ועל מהותה של התמעטות האור. אילו לא נכנס האור המקיף הישר לפנימיות הספירה והתמעט בצאתו ממנה כבר היה חוזר אל מקורו והיה יכול להידבק באין סוף. כניסתו של האור המקיף הישר לפנימיותה של הספירה והתמעטותו בצאתו ממנה מונעות מהאור המקיף החוזר ממטה למעלה להגיע אל האין סוף ולהידבק בו – הוא עולה ממטה למעלה ודבק רק בראש אותה ספירה, אבל אין הוא יכול לעלות עוד ולהידבק גם באין סוף.

בתחילת סעיף זה למדנו כי מהלכו של האור – כניסתו אל הספירה, חזרתו בה ממטה למעלה ויציאתו ממנה – נועד למעט את האור ה'רב ועצום' ולהחלישו כדי שאפשר יהיה להשיגו. כאן מוסיף האר"י ומלמד כי אין לפרש את התמעטות האור כגריעה כמותית בלבד. התמעטות האור היא גריעה מהותית, ומשמעה – אין יכולת ואין אפשרות להשיג את אור אין סוף. כי תחילה מתפשט אור אין סוף באצילות, והוא האור המקיף הישר ההולך ומקיף את האצילות כולה, ואותו אין להשיג כי 'אורו רב ועצום'. רק לאחר שהאור נכנס לספירה בפנימיותה, ורק לאחר שהוא חוזר ועולה בה ממטה למעלה, ורק לאחר שהוא עולה ומגיע לראש הספירה ואיננו חוזר ודבק באור אין סוף – רק אז אפשר להשיגו, כלומר להשיג את הספירה המסוימת אך לא אור אין סוף עצמו.

דברי האר"י על משמעותה של חזרת האור המקיף מלמדים על משמעותם של המוחין המקיפים, שעליהם למדנו לעיל סעיפים קנו–קנז. כבר למדנו שם כי הן האור המקיף הן המוחין המקיפים מבקשים, כל אחד בדרכו, למעט את האור העליון כדי שהנבראים יוכלו להשיגו. עתה אנו למדים את משמעותה של התמעטות האור – היא מבטאת כי אין יכולת להשיג את אין סוף ואין אפשרות להידבק באין סוף.

•

ראינו כי נשתוו המוחין המקיפים והאור המקיף החוזר בדרך האצלתם – כל אלו מתמעטים ביציאתם מן הספירות החוצה כדי שיהיה אפשר להשיגם. תנועת האורות המקיפים מבריחה אפוא את האצילות ממעלה למטה וממטה למעלה, מתקנת אותה ומוליכה את כולה אל תכליתה – התגלות אור העצמות.

שתי תנועות

הבאנו את דברי האר"י על התנועה הכוללת באצילות. שתי תנועות יש באצילות, כשתי הבחינות אשר במהלך תיקונה.

ש התנועה הכוללת באצילות היא **תנועת השפע**.

המוחין הפנימיים משלימים את ספירות האצילות בהמשכת שפע של נשמות. מקורו של שפע הנשמות הוא באין סוף. אמנם ספירות האצילות ממשיכות בזיווגיהן את הנשמות, אלא שאין הן מחדשות את הנשמות. אין סוף לבדו הוא המחדש את הנשמות, ואילו הספירות רק ממשיכות אותן אל הנבראים.

תנועת האצילות היא תנועת תיקונה של האצילות. היא כוללת את המין דכורין ואת המין נוקבין, את החסדים והגבורות ואת המוחין הפנימיים המתקנים את האצילות. תנועת השפע כוללת את תנועתם של ניצוצות הקדושה העולים ממטה למעלה ואת תנועתם של המוחין והנשמות היורדים ממעלה למטה.

א התנועה הכוללת באצילות היא **תנועת האור**.
תיקוני השערות והמוחין המקיפים משלימים את פרצופי האצילות בהוצאת אור מועט מהם החוצה. מקורם של כל אלה הוא באור אין סוף.
אור אין סוף מתפשט בכל ספירות האצילות ונכנס בכלי של כל ספירה וספירה. אלא שאין הספירות יכולות להכיל את כולו, ועל כן חלק מן האור נשאר מקיף על הספירות ואינו נכנס לתוכן. האור שכלי הספירה יכול להכיל על פי מידתו הוא האור הפנימי, ושאר האור שאין הספירה יכולה להכילו נשאר מקיף עליה. אור זה נקרא אור מקיף ישר, הוא האור המקיף שלא נכנס אל הספירה כלל. אלא שאחר שנכנס האור לתוך הספירה נמצא כי הוא גדול מכפי מידתה, ועל כן חלק ממנו יוצא ממנה ומקיף אותה. זהו האור המקיף החוזר, ואותו הנבראים יכולים לקבל, שהרי התמעט פעמיים – הן בעת כניסתו בתוך הספירה הן ביציאתו ממנה.
תנועת האצילות היא תנועת תיקונה של האצילות. היא כוללת את האור הישר והאור החוזר, את תיקוני השערות ואת המוחין המקיפים המתקנים את האצילות. תנועת האור כוללת את תנועתו של האור המקיף הישר המאיר ממעלה למטה ואת תנועתו של האור המקיף החוזר ממטה למעלה ומאיר שוב ממעלה למטה.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. מונחים אלו מתאימים למונחים המיוחדים לכל אחת משתי הבחינות, כפי שנרשם לעיל בסעיפים הקודמים.

ש זכר ונקבה
זיווג
מין דכורין ומין נוקבין
טיפת ההולדה
חסדים וגבורות
תרין עטרין
הולדה
המשכה
נשמה
חיות ושפע וברכה

א אור מקיף · אור פנימי

אור מקיף ישר · אור מקיף חוזר
שערות הראש
קוצא דשערי
צינורות
הכאה
התמעטות האור
בקיעה
מצח
תפילין
יציאת האור החוצה
קבלת האור
סבילת האור

[קסו] קומת האצילות

שתי הבחינות השלמות שמצאנו במהלך ההאצלה שלימד האר״י, בחינת **ש** ובחינת **א**, הן שני צדדיה של קומת האצילות. התנועה הכוללת באצילות, שנתבארה בסעיף הקודם, מאירה באור חדש את עניינן של שתי הבחינות ומבארת כיצד הן מתייחסות זו לזו בתוך קומתה השלמה של האצילות.

קומת האצילות

דברי האר״י על התנועה הכוללת באצילות בשתי בחינותיה, תנועת השפע על פי בחינת **ש** ותנועת האור על פי בחינת **א**, מאירים באור חדש את אשר למדנו בפרקים הקודמים על תיקון האצילות. שם פירטנו את ההארות ואת המוחין הנוספים לאצילות בעת תיקונה, על פי כל אחת משתי הבחינות. מדברי האר״י על אודות תנועת האצילות אנו למדים כי קומה אחת לאצילות ושני צדדים בה – פנימי ומקיף. כל אחת משתי הבחינות פועלת בצד אחד של קומת האצילות, והיא מפרשת כיצד נתקן צד זה בתוספת של הארות ומוחין.

ש מהלך התיקון מוסיף הארות ומוחין בצדה **הפנימי** של האצילות.
תיקון האצילות מוסיף בה את ההארות והמוחין האלה: אחסנתא דאבוי ואימיה ותרין עטרין, חסדים וגבורות, מיין דכורין ומיין נוקבין, נשמה. כל אלו ממשיכים את שפע החיות בפנימיותה של האצילות וממלאים את ספירותיה, וכך הם מניעים את תנועת השפע בצדה הפנימי של האצילות.

א מהלך התיקון מוסיף הארות ומוחין בצדה **המקיף** של האצילות.
תיקון האצילות מוסיף בה את ההארות והמוחין האלה: תיקוני השערות של אריך אנפין, אור המתנוצץ במצחו של זעיר אנפין, ואור המתנוצץ במצחה של נוקבא. כל אלו מוציאים

התנוצצויות של אור העצמות מספירות האצילות החוצה, וכך הם מניעים את תנועת האור בצדה המקיף של האצילות.

•

ראינו כיצד מתקנות שתי הבחינות את שני צדיה של קומת האצילות, כל בחינה בצדה המיוחד לה. עיון נוסף במהלך ההאצלה יגלה כי ההבחנה בין שני צדדיה של האצילות נכונה לא רק לעניין התיקון אלא למהלך ההאצלה כולו.

ש מהלך ההאצלה מתרחש כולו בצדה **הפנימי** של האצילות.
הקלקול, התיקון והוספת המוחין מתרחשים כולם בצדה הפנימי של האצילות – בשפע האלוקי הנמשך ומתפשט וממלא את הספירות.
רחמים ודינים, חסדים וגבורות, מיין דכורין ומיין נוקבין, מוחין פנימיים ונשמה – כל אלה נמשכים ומתפשטים בפנימיותה של האצילות כדי למלא את כל ספירותיה.
גם פעולות התיקון – הזיווג וההולדה, הבירור והביסום – נעשות כולן בצדה הפנימי של האצילות, והן שואפות למלא אותה בשפע של חיים ושל ברכה.

א מהלך ההאצלה מתרחש כולו בצדה **המקיף** של האצילות.
הקלקול, התיקון והוספת המוחין מתרחשים כולם בצדה המקיף של האצילות – באור האלוקי המתגלה ומתנוצץ ויוצא מן הספירות החוצה.
פנים ופרצוף, תיקוני שערות ותיקוני גלגלתא, עיניים ואוזן וחוטם ופה, תפילין ומוחין מקיפים שמתנוצצים במצח – כל אלה הם אור מקיף שחוזר ויוצא מן הספירות החוצה.
גם פעולות התיקון – ההכאה והבקיעה, ההתנוצצות וההתגלות – נעשות כולן בצדה המקיף של האצילות, והן שואפות להוציא ממנה החוצה אור מקיף חוזר.

שני צדדים

שיערנו את קומתה של האצילות, ומצאנו כי שני צדדים בה – צד פנימי וצד מקיף. כדברים האלה מצאנו בפסקה אחת קצרה שבה סיכם ר׳ יוסף ן׳ טבול את עניינם של המוחין. בפסקה זו הוא מבחין בין שתי בחינות במוחין ועורך את יסודיה ואת עיקריה של כל אחת מהן.

> ודע שה׳ **גבורות** וה׳ **חסדים** הם מציאות זעיר ונוקביה, בם כל מציאות **הזווג** לעולם. וכל **מציאות העולמות** תלוי בהם, חסדים דכורא, גבורות נוקבא. וכמו **שמתפשטין בפנים** בכל הפרצוף בסוד טפה הזרעית, כך ג״כ **מאירים מחוץ כשבוקעין ויוצאין** כדפי׳ לעיל.[11] ומה שמאירים **מחוץ** נק׳ **הסתכלות**, ומה **שבפנים** הוא **זווג** בסוד **זכר ונקבה**.[12]

11 כוונתו לדברים שצוטטו לעיל תחילת סעיף קנו.
12 ר״י טבול, פירוש אדרא רבא, כת״י 137, דף 39 ע״א.

דברי ר״י טבול עוסקים בשני צדדים של זעיר אנפין ונוקביה – ׳בפנים׳ ו׳מחוץ׳, והם מבחינים בין המוחין ׳שמתפשטין בפנים׳ ובין המוחין ׳שמאירים מחוץ׳.[13]

א. המוחין ׳שמתפשטין בפנים׳ הם ׳בסוד טפה זרעית׳. אלו הם ׳ה׳ גבורות וה׳ חסדים׳, בהם ׳מציאות הזווג׳ של ׳זכר ונקבה׳, וכל ׳מציאות העולמות׳ תלויה בהם.

ב. מוחין ׳שמאירים מחוץ׳ כאשר הם ׳בוקעין ויוצאין׳. ההארה החוצה נקראת ׳הסתכלות׳.[14]

דברים אלה מתאימים לכל אשר העלינו עד עתה על שתי הבחינות שבקומת האצילות.

ש המוחין ׳שמתפשטין בפנים׳ הם המוחין הפנימיים שבאצילות.
המוחין הפנימיים הם המוחין שממשיכים את השפע מן האצילות אל הנבראים. על כן מפרש ר״י טבול כי המוחין ׳שמתפשטין בפנים׳ הם מוחין של ׳ה׳ גבורות וה׳ חסדים׳. מוחין אלו הם ׳בסוד טפה זרעית׳, ובהם ׳מציאות הזווג׳ של ׳זכר ונקבה׳.
מוחין אלה הם המקור לכל ׳מציאות העולמות׳, כלומר לכל השפע המקיים את העולמות והמלאכים והמוסיף נשמות ישנות וחדשות.

א המוחין ׳שמאירים מחוץ׳ הם המוחין המקיפים שבאצילות.
המוחין המקיפים הם המוחין שמגלים את האור מן האצילות אל הנבראים. על כן מפרש ר״י טבול כי המוחין ׳שמאירים מחוץ׳ הם ׳בוקעין ויוצאין׳ מן הספירות החוצה.
מוחין אלה הם מוחין של ׳הסתכלות׳, כי ההסתכלות של הפרצוף מגלה את האור החוצה וההסתכלות בפרצוף מביאה להכרת המאציל ולהשגתו.

[קסז] שתי בחינות

שתי התנועות שבאצילות, תנועת השפע ותנועת האור, מחזירות אותנו אל תחילת דברינו על אודות שתי הבחינות אשר במהלך ההאצלה. את עיוננו בשתי הבחינות התחלנו בדברי האר״י על אודות שתי הבחינות שבמוחין – מוחין פנימיים ומוחין מקיפים, כמובא לעיל סעיף קמב. בעקבות הבחנת האר״י בין המוחין הפנימיים ובין המוחין המקיפים בחנו בפרקים לד–לח את מהלך האצילות כולו ומצאנו כי את כל שלביו שנה האר״י בשתי בחינות. עתה, אחר שהשלמנו את תיאורן של שתי הבחינות ואחר שעקבנו אחר שתי התנועות הכוללות באצילות, אנו נוכחים לדעת כי אכן הבחנתו המפורשת של האר״י בין שתי בחינות של מוחין נכונה לא רק למוחין אלא לאצילות כולה, וכי השמות שקרא האר״י לשתי הבחינות שבמוחין – פנימיים ומקיפים –

13 הבחנתו של ר׳ יוסף ן׳ טבול בין ׳בפנים׳ ובין ׳מחוץ׳ שונה לחלוטין מהבחנותיו של ר׳ חיים ויטל בין ׳פנימיות׳ ובין ׳חיצוניות׳. בדרושים רבים מבחין ר״ח ויטל בין ׳דיבור׳, שהוא בפנימיות, ובין ׳מעשה׳, שהוא בחיצוניות, אך ר״י טבול מבחין כאן בין ׳בפנים׳ שמשמעו – מתפשט בפנים, ובין ׳מחוץ׳ שמשמעו – אור שמאיר החוצה.

14 מוחין אלה אינם ההארות של ההסתכלות שאותן נזכיר להלן סעיף קסח. כאן אלו הם מוחין שבוקעים ויוצאים, ואילו להלן אלו הן הארות שיוצאות מן המצח וכופות ומבטלות את הדינים.

נכונים ומתאימים לשתי הבחינות הכוללות שבאצילות כולה. על כן יכולים אנו לקרוא לשתי הבחינות שבאצילות בשמות שקרא האר״י לשתי הבחינות שבמוחין, ולהרחיב את הבחנתו המקורית בין שתי הבחינות במוחין להבחנה כוללת בין שתי בחינות שלמות בכל מהלך האצילות.

ש **הבחינה הפנימית** היא מהלך האצלה שלם הפועל **בצדה הפנימי** של קומת האצילות והשואף **להמשיך** את **שפע החיות**.

א **הבחינה המקיפה** היא מהלך האצלה שלם הפועל **בצדה המקיף** של קומת האצילות והשואף **לגלות** את **אור העצמות**.

•

שתי הבחינות נבדלות זו מזו במונחים רבים, כפי שנרשם לעיל בכל סעיף וסעיף במהלך ההאצלה. נערוך כאן רשימה כוללת שבה תעמודנה שתי הבחינות זו לעומת זו, כל בחינה ורשימת המונחים העיקריים המיוחדים לה.

ש	א
רחמים ודינים	אור עליון וכלים
חסדים וגבורות	יושר ועיגולים; קווים ונקודות
זיווג	הכאה
בירור, העלאת ניצוצות	זיכוך
ביסום, מיתוק	בקיעה
גבורות ממותקות	תיקוני שערות, תיקוני גלגלתא, תפילין
מוחין פנימיים	מוחין מקיפים
נשמה	פנים, פרצוף
עיבור, הולדה, יניקה, גדלות	הסתכלות, התנוצצות
מיין דכורין ומיין נוקבין	אור מקיף, אור פנימי ואור מקיף חוזר
התפשטות	התלבשות
התפשטות בפנים	הארה בחוץ
מילוי בתוך הספירות	יציאת אור החוצה
צד פנימי	צד מקיף
המשכה	התגלות
שפע חיות	אור עצמות
טוב וקדושה, ברכה וחירות	השגה והכרה

[קסח] בחינה שלישית

השלמנו את תיאורו של עולם האצילות בשני דיוקנאותיו, דיוקנה של בחינת **ש** ודיוקנה של בחינת **א**, אך תיאורנו לא יהיה שלם בלא שנציין כי האר״י לימד גם על בחינה שלישית במהלך ההאצלה. רק דברים מועטים מצאנו על מהלכה, ועל כן לא נוכל לתאר את דיוקנה השלם.

האר״י מצטט את דברי אדרא רבא, זוהר ח״ג קלו ע״א: ׳בד אתגלייא האי מצחא אתערו כל מאריהון דדינא וכל עלמא בדינא אתמסר, בר ההיא שעתא כד סליקו צלותהון דישראל לקמי עתיק יומין ובעי לרחמא על בנוי, גלי מוחא דרעוא דרעוין ונהיר בהאי דזעיר אפין ואשתכיך דינא׳. ממאמר זה למד האר״י כי דינים יוצאים משערות הראש, וכי שערות הראש כופות ומבטלות את הדינים שבזעיר אנפין. כך כתב האר״י בפירוש ספרא דצניעותא.

> ודע כי שערות הראש הם מבועי הדינין התחתונים ובהם תלוים. ואעפ״י שהם במקומם רחמים גמורים, מכל מקום למטה תלוים מהם הדינין... ובמקומם **כופין** הדינין והקליפות, ומהם נמשכין הדינין והקליפות. ולפיכך תמצא שבמקום שבאריך אפין **נכפין** הדינין, הוא מקום תוקף הדינין בזעיר אפין, המצח והחוטם וכן שערות הזקן, מהם תלוין הדינין התחתונים ובמקומם רחמים גמורים. והם כופין הדינין, דומה ליין שקט על שמריו שאין השמרים מתעוררים שם, אעפ״י ששם מקום השמרים ושרשם.[15]
>
> והנה שערות הראש **לכפות** הקליפות, כי הם ממוחא דשקיט ושכיך כחמר טב דיתיב על דורדייה, ומורידין חכמה למוחא דזעיר אפין **לבטל** הקליפות, ושערי דדיקנא **לכפות הדינין**... כדאיתא באדרא רבא.[16]
>
> ולפיכך תמצא ברישא דזעיר אפין דכייא ומסאבא, נהורא וחשוכא, כי שם תלייתם, ובאריך אפין נכפין, ועל הדרך שכתבנו למעלה. ולפיכך שערי דדיקנא אתכלילו במזלא, דהיינו חסד עלאה **לכפות** הדינין.[17]

גם תלמידי האר״י, הן ר״ח ויטל הן ר״י טבול, כתבו על הדינים הנמצאים בשערות ועל כפיית הדינים.

> גם להיות כי הנצח וההוד הם לעולם בחינת כל הדינין... ולכן מהם נתפשטו השערות לחוץ כי **השערות** הם בחינת **דינין** וגבורות.[18]
>
> ולכן במצח יש בו בחינת דינין מפני גילוי הנצח בו שהוא סוד דינין, אלא שמצח דז״א ניכרין בו הדינין... אבל במצח דא״א אעפ״י שיש בו **דינין** הם **נכפים** תחת הרחמים... כי מצחא דעתיקא קדישא הוא אריך אפין נקרא מצח הרצון אעפ״י שהוא דינין.[19]

15 האר״י עצמו, פירוש ספרא דצניעותא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 962.

16 האר״י עצמו, שם, עמ׳ 970.

17 האר״י עצמו, שם, עמ׳ 971.

18 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא זוטא, דפוס 876, דף נב ע״ג.

19 ר״ח ויטל, שם, שם, דף נב ע״ד.

אמנם **שערות** שבראש א״א הם **רחמים** גמורים, ונודע כי כל שערות צינורות כעין ווין ממשיכין הארה מתוך המוח ולחוץ... אבל **שערות** רישא דז״א הם בחינת **הדין**... והענין כי הדינין הם צורך גבוה והם מכלל העולם.[20]

אח״כ תכוין בסוד הבינה של עתיק יומין ולהמשיך ממנה אור עד **מצחא** דאריך... ואח״כ יורד האור ההוא עד מצחא דאו״א ומאיר שם **אור גדול**, ואח״כ יורד על מצחא דזעיר אנפין, ומאיר שם, ועי״ז **אתכפיין** הדינים אשר שם.[21]

וכבר נודע שורש **השערות** יש שורש **לדינין**, ר״ל שני מיני דין, דין הקדושה ודין הקליפה, שניהם יש להם שורש בשערות שמהם יורד להם השפע, לפי שהשערות מורים על הדין מלשון סערה... לזה אמר מנהון שעיעין מנהון תקיפין, מה שהם שעיעין לתת כח לקדושה, מה שהם תקיפין **להכניע** כח הקליפה, שלא היה לה כח בקדושה כלל, ואעפ״י שמשם יורד לה חיות לא תתגבר.[22]

בפסקאות אלו כורכים האר״י ותלמידיו את השערות ואת הדינים יחד. דברים אלו סותרים את הבחנתנו בין הדינים ובין השערות – הדינים שייכים לבחינה אחת, היא בחינת **ש**, ואילו השערות שייכות לבחינה שנייה, היא בחינת **א**. עד עתה למדנו כי בבחינת **ש** נתקנים הדינים בהתחברם עם הרחמים, ובבחינת **א** מבקשות השערות למעט את האור העליון, ועתה אנו למדים כי שערות דאריך אנפין הן רחמים גמורים ושערות דזעיר אנפין הן דינים, וכי השערות ואורות המצח אשר באריך אנפין כופים ומבטלים את הדינים – הן אלה שבאריך אנפין הן אלה שבזעיר אנפין.

סתירה זו נפתרת בדברי ר׳ חיים ויטל על אודות ׳ג׳ מיני הארות׳ הנמשכות מאריך אנפין לזעיר אנפין, שהובאו לעיל סעיף קנו. שם הבאנו שתיים משלוש הארות אלו, וראינו כי הן מתאימות לשתי הבחינות, בחינת **ש** ובחינת **א**, שעליהן למדנו מדברי האר״י על שתי בחינות במוחין. את דברי ר״ח ויטל על ההארה השלישית מאריך אנפין לזעיר אנפין נביא עתה.

דע כי ג׳ מיני הארות נמשכים מן א״א למוחין דז״א... הג׳ הוא שנמשכת הארה מאור הפנימי שבמצח דרישא דאריך מן המוח דאריך ונוקב ויוצא חוץ למצח שלו ויורד על מצח דז״א, ומאיר במוחין דז״א עצמו אשר בתוך מצח שלו **ומבטל** כל **הדינים** אשר במצח דיליה כנודע... כי הנה כמו שא״א **מסתכל** ומאיר ממצח הרצון שלו אל מצחא דז״א במוחין שלו, כן ז״א **מסתכל** ממצחו אל מצח דנוקביה להאיר בג׳ מוחין דילה.[23]

20 ר״ח ויטל, שער המצוות, פרשת קדושים, דפוס 890, דף כג ע״ב.

21 ר״ח ויטל, שער רוח הקודש, דפוס 904, דף נב ע״ב.

22 ר״י טבול, פירוש אדרא רבא, כת״י 137, דף 28 ע״א–ע״ב.

23 ר״ח ויטל, שער רוח הקודש, דפוס 904, דף יד ע״ב.

דברי ר״ח ויטל ברור מיללו: ההארה השלישית היא ההארה שמצח דאריך אנפין מאיר במצח זעיר אנפין ומבטל את הדינים שבו. עניין כפיית הדינים קובע לו אפוא בחינה לעצמו, ואינו שייך לאחת משתי הבחינות שפירשנו בפרקים הקודמים.

מעט מאוד כתבו האר״י ותלמידיו על הבחינה השלישית, ודבריהם אינם מצטרפים למהלך שלם וברור שאפשר לדון בו ולהבין את מלוא משמעותו בוודאות. על כן נסתפק ברישום עיקריה של הבחינה השלישית על פי כל המצוי לפנינו, ולא ניכנס לבית הספק בפירוש מהלכה ומשמעותה.

א. הדינים נמצאים בשערות הראש ובמצח של הספירות התחתונות.

ב. הדינים נתקנים על ידי תוספת של אור גדול משערות הראש וממצחי הספירות העליונות.

ג. האור הנוסף בעת התיקון כופה, מבטל ומכניע את הדינים שנמצאים בספירות התחתונות.

פרק ארבעים

האצלה עליונה

השלמנו את תיאור מהלכה של האצילות בשתי בחינותיו, ועתה צריכים אנו לבחון את דברי האר״י על הנאצלים שלמעלה מן האצילות. תחילה, בפרקים לד–לה, תיארנו את האצילות על פי כתבי האר״י עצמו הכלולים בחטיבה הראשונה, ואחר, בפרקים לו–לט, השלמנו את תיאורה על פי דרושי האר״י הכלולים בחטיבה השנייה. עתה צריכים אנו להוסיף ולתאר את מהלכה של ההאצלה העליונה על פי דרושי האר״י הכלולים בחטיבה השלישית, כמתואר לעיל סעיף קכו.

את עיוננו בנאצלים העליונים צריכים אנו להתחיל מצמצום אור אין סוף, שהרי ממנו הם נובעים ובלעדיו אין להבינם. אלא שדברי האר״י על הצמצום מעטים הם ובסוד הצמצום נאמרו, ולא נוכל להבין את עומק משמעותו של הצמצום רק על יסוד האמור בהם. אין הבור מתמלא מחולייתו, ועל כן נלך אל הדברים המפורשים והמפורטים שלימד האר״י על הנאצלים העליונים כדי להקיש וללמוד מהם על משמעותו של הצמצום. על כורחנו תלויה הבנת הנאצלים העליונים בצמצום ותלויה הבנת הצמצום בנאצלים העליונים. כדי לתפוס את החבל בשני ראשיו נכפול את דברינו על הצמצום. בפרק זה, שבו נעסוק במהלכם של הנאצלים העליונים, נציג רק משפטים אחדים על אודות הצמצום, אותם משפטים הנצרכים ללימוד מהלכם של נאצלים אלו ואשר בלעדיהם לא ייוודע מקורם ולא יובן מהלך האצלתם, ולהלן, בפרק מג, נעסוק באריכות ובהרחבה בצמצום אור אין סוף, נפרש את מהלך פעולותיו ונשתדל להבין את משמעותו.

אמנם הרצאתם של הנאצלים העליונים ארוכה ומפורטת מהרצאתו של הצמצום אך גם היא מכסה טפחיים ומגלה טפח, ועל כן קשה לעתים להבין את מלוא משמעותם. כאן באה לעזרתנו ההתאמה בין הנאצלים שלמעלה מעולם האצילות ובין עולם האצילות עצמו. התאמה זו אינה מפורשת תמיד, אך רמזים על אודותיה נמצאים בין השיטין. מדברי ר׳ חיים ויטל עולה כי אורות אוזן, חוטם ופה דאדם קדמון מתאימים לתיקוני דיקנא שבאריך אנפין, ומדברי ר׳ יוסף ן׳ טבול מתברר כי מילויי ההוי״ה שבאדם קדמון דומים למוחין שבעולם האצילות. התאמות אלו

פותחות פתח להבנת הנאצלים שלמעלה מעולם האצילות על פי הנאצלים הדומים והמקבילים להם בעולם האצילות עצמו.

עיון מדוקדק בסדרם של הנאצלים העליונים מגלה כי כפול הוא, וכי יש בו שני תיאורים שלמים הכוללים את כל הנאצלים שלמעלה מן האצילות, וכל אחד מהם מצוין ומסוים במושגים המיוחדים לו ורק לו. מושגים אלה הם המושגים היסודיים הידועים לנו משתי הבחינות שבעולם האצילות – רחמים ודינים על פי בחינת **ש**, אור וכלים על פי בחינת **א**, ואליהם מצטרפים מושגים נוספים משתי בחינות אלה.

מהלכה של ההאצלה העליונה ארוך הוא, ועל כן נתאר אותו בשלושה פרקים. בפרק זה נעסוק בנאצל הקדמון, בפרק הבא נפרש את עקודים, נקודים וברודים ובפרק שלאחר מכן נפרש את ארבעת מילויי ההוי"ה.

[קסט] צמצום אור אין סוף

צמצום אור אין סוף עומד בראש ההאצלה. תחילה נסתלק אור אין סוף ונשאר מקום פנוי, ואחר חזר מעט מן האור והתפשט במקום הפנוי והאציל בו את הנאצלים. שתי פעולות אלו, ההסתלקות וההתפשטות, הן עיקרו של הצמצום, והאר"י ביאר אותן בשני אופנים שונים. הסבר מפורט של דברי האר"י על הצמצום – עיקריו, מושגיו, פרטיו, תכליתו, משמעותו ומהותו – יבוא להלן סעיפים קפג–קפז, קצב, קצו–קצז. כאן נסתמך על כל העתיד להיכתב להלן, ונציג רק משפטים אחדים על אודות הצמצום כפי ההכרח להבנת סדרה ומהלכה של ההאצלה העליונה.

ש תחילה נצטמצם אור אין סוף ונסתלק בגלל כוח הדין, שהוא חמש גבורות. נשאר מקום פנוי, ובו רשימו מן האור שנסתלק.

> שאור א"ס ית' ממלא את הכל. וכשעלה ברצונו הפשוט להאציל ולבראות עולמות כמו שעשה, **צמצם** אורו... ונשאר מקום אחד חלל... והאור שלו מכל ארבעת רוחותיו נסתלק ונשאר באותו מקום **רושם** האור לבד... ומי שגרם לו להסתלק הוא **כח הדין** שהיה שם... ונשאר שם **רשימו** של אור עם **כח הדין**, שהוא **שורש חמש גבורות**. והכל הרשימו והדין מעורבין.[1]

אחר חוזר מעט מן האור ומאיר במקום הפנוי. האור המועט הוא יו"ד, והוא נכנס בכלי כדי לברר את הרשימו שבתוכו.

> וכשחזר האור לברא העולמו' ולחיותם לא ירד השיעור שהיה בו קודם, שאם כן אי אפשר לברוא העולמו' ולחיותם... ולא חזר כי אם **מעט** ממנו, היא י', ונכנס בכלי. וכשנכנס, **בירר** הרשימו שהוא האור מהכלי הראשון.[2]

1 ר"י טבול, ספר הדרושים, דרוש א, דפוס 1107, דף א ע"ב.

2 ר"י טבול, פירוש זוהר ח"א טו ע"א, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ' 1024.

א תחילה נצטמצם אור אין סוף ונשאר מקום פנוי.

דע כי תחלת הכל היה כל המציאות אור פשוט ונקרא א״ס, ולא היה אז שום מקום פנוי בבחי׳ חלל ואויר אלא הכל היה מלא באור הא״ס. וכאשר עלה ברצון המאציל להאציל הנאצלים... ואז **צמצם** עצמו באמצע האור שלו בנקודת מרכזו, וצמצם עצמו ונתרחק אורו אל הסביבות, ונשאר באמצע **מקום פנוי חלל**.[3]

אחר חוזר מעט מן האור ומאיר במקום הפנוי. האור המועט הוא ׳קו אחד דק׳, ׳קו דק וקטן וצר מאד׳.

דע כי אחר אשר צמצם עצמו אל הסביבות ונשאר מקום חלל באמצע כנזכר, הנה אז המאציל העליון דרך עד אחד מצדדי המקום העגול הזה המשיך **קו אחד דק** כעין צנור קטן, והוא מבחינת אור האין סוף אשר נמשך ומתפשט אל תוך המקום החלל וממלא אותו אורה, והיא בחינת הנאצלים שנאצלו שם.[3]

[קע] נאצל קדמון

אחר צמצום אור אין סוף נאצל ראשונה הנאצל הקדמון. הוא עומד בראש הנאצלים שלמעלה מעולם האצילות, ואותו שנה האר״י בשני אופנים. עיון בשני אופנים אלה ימצא כי הם מתאימים לשתי הבחינות שבהן לימד האר״י את מהלכו של עולם האצילות.

ש אויר קדמון

אחר הצמצום חוזר אור אין סוף ומאיר. רק אור מועט ממנו, ׳נקודה אחת יו״ד׳, חוזר ומאיר, והוא מברר את הרשימו ואת כוח הדין. כך נאצל כלי שבתוכו רשימו, ובתוך כל אלה נמצאת יו״ד אחת.

חזר לירד נקודה אחת **יו״ד** להאציל ולברוא כל העולמות... ואותה היוד ירדה ומצאה הכל **מעורב**. כיון שירד בה כח קו המדה **בירדה** כל **הרשימו** של אור לבדו, ובחינת **הדין** עשתה ממנו כל הגוף לנשמה, והלבישה כל האור בתוך **הכלי**, ומה שהיה מתפשט בכל החלל קיבץ אותו כולו אל מקום אחד ונשאר **חלל פנוי**. ואחר שהכניסה בתוך הרשימו בתוך הכלי נכנסה היו״ד בתוך הרשימו. נמצא הכלי מבחוץ ובתוכו הרשימו, ובתוך הרשימו היוד שירדה. וזאת היוד היא שהולכת ומאצלת הכל.[4]

הכלי קטן, ואחרי בירורו נשאר מקום פנוי להמשך ההאצלה. האר״י מביא כאן את דברי הזוהר ׳כלהו במחשבה אתבריו׳. לפנינו אין מאמר כזה, ובוודאי נתכוון למאמר הזוהר ח״ב רנד ע״ב,

3 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף יב ע״ג.

4 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש א, דפוס 1107, דף א ע״ב.

'וביר פסולת מגו מחשבה ואתבריר', הוא המאמר שממנו למד על בירור הדינים ותיקונם בעולם האצילות, כמובא לעיל סעיפים קנא, קנה–קנו. שם וכאן לומד האר"י ממנו על הדין שיצא בתחילה ועל פעולת הבירור שבאה לתקנו — שם באצילות וכאן למעלה מהאצילות.

וכשחזר האור לברא העולמו' ולחיותם... ולא חזר כי אם מעט ממנו, היא י', ונכנס **בכלי**. וכשנכנס, **בירר** הרשימו שהוא האור מהכלי הראשון, ונשאר **הכלי קטן**, והאור שהוא **הרשימו** נתלבש בכלי ההוא, ונשאר למטה **מקום פנוי** שיעור להאציל האצילות. וזהו שרמז רשב"י בזוהר כלהו במחשבה אתברירו, ר"ל **שהמחשבה** שהיא **הי' זאת מבררת** הכלי, והיא היא שבררה הרשימו מהכלי.[5]

תוצאת כל אלה — הנאצל הקדמון שנקרא בשם 'כלי ראשון' ובשם 'אויר קדמון'.

ובזה הרשימו שנשאר שם נעשה **כלי ראשון**.[5]
טהירו נק' **הכלי הא'** שהוא **אויר קדמון**, ונקרא טהירו לפי שהוא זך ומבהיק ביותר, ואינו כלי אלא בערך הא"ס שמאיר בתוכו.[6]

עוד נקרא הכלי הראשון בשם 'אדם קדמאה'.[7]

וזאת היוד היא שהולכת ומאצלת הכל... וזה הכלי שירדה ממנו נקרא **אויר קדמון** וגם **אדם קדמאה**. וכל עוד שהיתה היוד גנוזה שם נקרא אוירא, וגם קודם שנתפשט ונעשה פרצוף נקרא אוירא, ואח"כ נקרא אדם קדמאה לכל קדמאין.[8]

כאן נזכר 'אדם קדמאה לכל קדמאין', ובהמשך סעיף זה ייזכר 'אדם קדמון לכל קדומים'. שני כינויים אלה הם על פי 'אדם קדמאה לכל קדומים' הנזכר בתיקוני זוהר, התחלת תיקון שבעים.

•

מהי יו"ד אחת ההולכת ומאצילה את הכול? על כך נלמד מדברי ר"ח ויטל שאף הוא כתב על הצמצום שנגרם ממציאותו של כוח הדין.

ועל דרך זה היה צמצום האור שנתאסף למעלה ונשאר המקום פנוי, ואז כל עכירות ועוביות הדין... נברר ונפרד וירד ונאסף לאותו המקום הפנוי, ונעשה **גולם** אחד **מעביות**

5 ר"י טבול, פירוש זוהר ח"א טו ע"א, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ' 1024.

6 ר"י טבול, שם, עמ' 1027.

7 במקום אחר זיהה ר"י טבול את 'הכלי הראשון' עם 'אדם קדמון שכתוב בדרושים': 'והכלי הראשון נקרא אוירא דלא איתפס, והוא למעלה מן האצילות שנקרא אצילות עליון... ודע בני שזה הכלי הראשון שפירשתי לך הוא פי' אדם קדמון שכתוב בדרושים' (סדר העולמות, כת"י 115, דף רח ע"א). נראה כי כאן נתכוון ר"י טבול ל'אדם קדמון' הנזכר בדרושי ר' חיים ויטל. גם במקומות אחרים בכתביו מתייחס ר"י טבול לכתבי ר"ח ויטל, ואין כאן המקום לפרט את כולם.

8 ר"י טבול, ספר הדרושים, דרוש א, דפוס 1107, דף א ע"ב.

ועכירות כח הדין... כי המאציל העליון ברצונו הפשוט להוציא כוונתו לפועל **חזר** והוריד מעט מאותו האור שצמצם בתחילה לתוך גולם זה ולא כולו, שאם היה יורד כל מה שהיה בתחילה יחזור הדבר לכמות שהיה, ולא זאת כוונתו. לכן לא ירד רק קצת ממנו, והיינו **י' אחת**... כך עשה המאציל העליון ית' הכניס ידו בתוך גולם זה, דהיינו האור שחזר מלמעלה... וכבר ידעת שעשר אצבעות הם **ה' חסדים וה' גבורות**, וזהו האור שירד סוד **י'**.[9]

כאן למדנו מהי היו"ד המאצילה את כל העולמות. יו"ד היא עשר, כמניין חמישה חסדים וחמש גבורות. היא ממתקת את הגבורות, כי יש בה חסדים וגבורות גם יחד. אלו הם שורשי החסדים והגבורות שבעולם האצילות, שהם שפע המוחין והנשמות הנמשך בו, וגם הם ממתקים את הדינים אשר יצאו באצילות בראשונה.

ה' חסדים וה' גבורות הם השפע השלם שנוסף בזעיר אנפין ונוקביה. הוא נובע מהתיקון המצרף את אוירא דכיא ובוצינא דקרדינותא, כמבואר לעיל סעיף קמח. כאן הזכיר האר"י את הגבורות אשר בבוצינא דקרדינותא ואת היו"ד המבררת. עתה נשלם מובנה של יו"ד: היא צירוף של אוירא דכיא ושל בוצינא דקרדינותא, והיא מחברת את חמשת החסדים עם חמש הגבורות.

•

האצלת הכלי הראשון, שלמעלה מן האצילות, היא דוגמה להאצלת הספירות בעולם האצילות.

זאת האצלת הכלי הראשון – כוח הדין גורם להסתלקות אור אין סוף; מכוח הדין נעשה הכלי הראשון, ובו מעורב אור הרשימו; אחר חוזר אור של חסדים וגבורות, הוא אור יו"ד, לברר את האור והכלי שמעורבים זה בזה; אז ייכנס האור בכלי.

וזאת האצלת הכלים בעולם האצילות – הדינים הגמורים אשר בעולם האצילות גורמים להסתלקות האור מן הספירות התחתונות; אלה נשברות ונופלות אל מתחת לאצילות, ובהן מעורבים ניצוצות של אור; אחר יחזור ויאיר אור של רחמים, יברר את ניצוצות האור ויעלה אותם חזרה אל האצילות; אז ייכנס האור בכלים ויתוקן עולם האצילות.

א אדם קדמון

אור אין סוף חוזר ומאיר במקום הפנוי. רק אור מועט ממנו, 'קו אחד דק', חוזר ומאיר, והוא מאציל שם עשר ספירות. תחילה נאצלות עשר ספירות כעיגולים, ואחר נאצלות עשר ספירות כקווים ישרים.

9 ר"ח ויטל, דרוש שמסר לר' שלמה סגיש, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ' 1012.

הנה אז המאציל העליון... המשיך **קו אחד דק**... והוא מבחינת אור האין סוף אשר נמשך ומתפשט אל תוך המקום החלל וממלא אותו אורה... והנה האור המתפשט תוך המקום הזה נחלק לשתי בחינות, האחד הוא כי כל האורות המתפשטים תוך המקום הנזכר הוא מוכרח שיהיו מתפשטים בדרך **עגולים** אלו בתוך אלו... עוד יש בחינה שנית והוא כי באמצע כל האצילות ממעלה למטה מתפשט האור הנזכר דרך **קו ישר**, ויש בו בחינת ע״י וא״א ואו״א וז״א ונוקביה, וכולם **דרך יושר**.[10]

הספירות הנאצלות במקום הפנוי שלאחר הצמצום נקראות ׳אדם קדמון׳. שם זה ניתן להן על שם עשר הספירות הנאצלות ׳דרך קו היושר׳, כי הן נאצלות ׳דרך קו ישר כמראה אדם׳.

דע כי **במקום** הזה נאצל **אדם קדמון** הנזכר, ויש בו מציאות י׳ ספירות, והם ממלאים כל המקום החלל הנזכר. והנה בתחלה יצאו ונאצלו י׳ ספירות שלו בבחינת **עגולים** זה בתוך זה, ואח״כ בתוך העגולים הנזכרים מתפשט דרך **קו ישר כמראה אדם** כלול מי׳ ספירות באורך כל העגולים.[11]

רק מספירותיו של אדם קדמון, הנאצלות ׳דרך קו ישר׳, נמשך סדר ההאצלה, ולא מהספירות הנאצלות ׳בבחינת עגולים זה בתוך זה׳.

זה האור המתפשט דרך קו ישר כנזכר הוא הנקרא צלם אלהים, וכמעט כי כל המאמרים והדרושים אשר בספר הזוהר אינם מתעסקים אלא בבחינת אלו האורות המתפשטים דרך קו היושר... אשר הוא כולל כל המקום החלל וממנו מתפשטים כל העולמות כלם... והוא הנקרא **אדם קדמון** לכל קדומים.[12]

ספירות ׳בדרך עגולים׳ וספירות ׳בדרך יושר׳ נזכרות גם בעולם האצילות, כמבואר לעיל סעיף קנה. ספירות אלה דומות לספירות ׳בדרך עגולים׳ ולספירות ׳בדרך יושר׳ שבאדם קדמון. הספירות ׳בדרך עגולים׳ הן הספירות שאינן שלמות והאור איננו מתגלה מהן, ואילו הספירות ׳בדרך יושר׳ הן הספירות השלמות והמתוקנות אשר מהן מתגלה האור ומתפשטים כל הנאצלים.
מכאן מתבררת משמעותו של אדם קדמון: ספירותיו המתפשטות דרך ׳קו ישר כמראה אדם׳ הן המקור לספירות המתוקנות של עולם האצילות העומדות ׳בציור פרצוף אדם ובצורת אדם ובצורת קוים ביושר׳, כמבואר לעיל סעיף קנה.

•

גם ר׳ יוסף ן׳ טבול כתב כי במקום הפנוי שנשאר מן הצמצום נאצל אדם קדמון. זהו הנאצל הראשון, ובו מאיר ׳חוט קטן של אור׳.

10 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף יב ע״ג–ע״ד.
11 ר״ח ויטל, שם, דף יב ע״ד.
12 ר״ח ויטל, שם, דף יב ע״ג–ע״ד.

דע בני כי המאציל העליון ית׳ היה הוא ושמו אחד, והיה כל העולמות כולם אור אין סוף וכו׳. וכשעלה ברצונו הפשוט להאציל עולם האצילות ובריאה ויצירה ועשייה, צמצם אורו שהיה ונשאר **מקום פנוי** שבו האציל העולמות כולם. ותחלה האציל **אדם קדמון** לכל קדמאין, והמשיך בתוכו **חוט קטן של אור** מאורו ית׳.[13]

מהו ׳אדם קדמון לכל קדמאין׳ שר״י טבול מזכיר כאן? בהמשך פסקה זו בפירוש אדרא רבא מלמד ר״י טבול על אורות אוזן, חוטם ופה היוצאים מאדם קדמון, כפי שיובא להלן סעיף קעד. ברור אפוא כי אדם קדמון הנזכר כאן הוא אדם קדמון שחוט קטן של אור[14] מאציל אותו במקום הפנוי, והוא מתאים לכל מהלך ההאצלה בבחינת **א**. לעומת זאת, בספר הדרושים תיאר ר״י טבול את ׳אדם קדמון לכל קדמאין׳ ככלי ראשון שיו״ד אחת מבררת את כוח הדין והרשימו שבתוכו, כמובא לעיל סעיף זה, והוא מתאים לכל מהלך ההאצלה בבחינת **ש**.

שתי בחינות

מכל אלה עולה כי שנה האר״י את הנאצל הקדמון בשני אופנים:

ש תחילה נצטמצם אור אין סוף. אחר חוזר מעט ממנו, יו״ד אחת, ומאיר במקום הפנוי. שם נמצאים הרשימו, שנשאר מאור אין סוף, והכלי, שנעשה מכוח הדין. הרשימו והכלי מעורבים, ויו״ד אחת מבררת אותם. היא כוללת חמישה חסדים וחמש גבורות, ובהם היא מתקנת את שורש הגבורות שבכלי. כך נאצל כלי קטן ומבורר, ובתוכו יו״ד ורשימו. זהו הנאצל הראשון, הנקרא בשם אויר קדמון.
כל אלה הם מושגיה של בחינת **ש** שבעולם האצילות. הדינים, הגבורות והחסדים הם הסיבות לקלקול ולתיקון בעולם האצילות, כמבואר לעיל סעיפים קמז, קנד, קנו. חמישה חסדים וחמש גבורות הם המוחין הנמשכים באצילות בעת תיקונה השלם, כמבואר לעיל סעיפים קמח, קנו. הבירור הוא פעולת תיקונה של האצילות, כמבואר לעיל סעיפים קנא, קנד.

א תחילה נצטמצם אור אין סוף. אחר חוזר מעט ממנו, קו דק, ומאיר במקום הפנוי. תחילה מאציל הקו עשר ספירות העומדות כעיגולים זה בתוך זה, ואחר הוא מאציל עשר ספירות העומדות דרך יושר ומראה אדם להן. אלו הן ספירותיו של הנאצל הראשון, הנקרא בשם אדם קדמון.
כל אלה הם מושגיה של בחינת **א** שבעולם האצילות. הספירות העומדות כעיגולים זה בתוך זה והספירות העומדות דרך יושר הן הסיבות לקלקול ולתיקון בעולם האצילות, כמבואר לעיל סעיף קנה. תיקונה של האצילות עושה את הספירות לפרצופים כמראה אדם, כמבואר לעיל סעיפים קמט, קנח.

13 ר״י טבול, פירוש אדרא רבא, דפוס 138, עמ׳ קלז.
14 או קו אחד דק על פי דברי ר״ח ויטל.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. מונחים אלו מתאימים למונחים שבהם שנה האר״י את עולם האצילות, כפי שנרשם לעיל פרקים לד–לח.

ש יו״ד אחת
כוח הדין
ה׳ חסדים · ה׳ גבורות
רשימו
מחשבה
בירור
כלי ראשון
אויר קדמון
גולם אחד
עביות ועכירות

א קו אחד דק · קו ישר
חוט קטן של אור
ספירות בבחינת עיגולים
ספירות דרך יושר
ספירות כמראה אדם
אדם קדמון
אדם ישר

[קעא] עשר ספירות

אחר הנאצל הקדמון – אויר קדמון על פי בחינת **ש**, אדם קדמון על פי בחינת **א** – נאצלות עשר ספירות. הן נאצלות במהלך ארוך ומורכב, שראשיתו ספירות כלולות בכלי אחד וסופו ספירות גמורות ומובחנות בעשרה כלים. שלוש מדרגות במהלך האצלתן של עשר הספירות: עקודים, נקודים וברודים.

התיאור השלם של מהלך האצלתן של עשר הספירות בשלוש מדרגותיו ארוך הוא ודורש פרק לעצמו, אלא שאי אפשר להבין את הנאצל הקדמון לאשורו בלא לדעת את עשר הספירות היוצאות ממנו. על כן נפצל את תיאור האצלתן של עשר הספירות: כאן נעסוק בראשית האצלתן – ביציאתן מהנאצל הקדמון ובהיותן כלולות בכלי אחד, ובפרק הבא נעסוק במהלך האצלתן בשלוש המדרגות של עקודים, נקודים וברודים עד להיותן גמורות ומובחנות בעשרה כלים.

את האצלתן של עשר הספירות הכלולות בכלי אחד שנה האר״י בשני אופנים הממשיכים את שתי הבחינות שבהן לימד את הנאצל הקדמון.

ש כלי שני

אחר שנאצל אויר קדמון, הוא הכלי הראשון, מסתלקת היו״ד ממנו. היא חוזרת אל מקורה, ואחר שבה להאיר כדי להאציל את הכלי השני.

> **והי׳ הזאת הקטינה הכלי** וירדה למטה **במקום הפנוי**, וחזרה **ונסתלקה** לתוך **הכלי הראשון**, ובחזרתה עשה כלי של האצילות במקום הפנוי... ולזה **הכלי הב׳** חשוך מן הא׳, שזה נעשה מחזרת אור גדול וזה מחזרת אור קטן, ועוד כי זה מחזרת כח א׳ של אור וזה מכח ב׳ חזרות.[15]

כהאצלת אויר קדמון כך האצלת הכלי השני – אף כאן מבררת היו״ד את הרשימו מן הגבורות, עושה מן הגבורות את הכלי ונותנת את האור בתוכו.

> וכשנדקדק בדבר נמצא שהיוד שבקעה הכלי וירדה לעשות **כלי שני**, **כשחזרה לעלות** הניחה **הרשימו וכח הגבורות** ההוא והי׳ של מלוי. כיצד, האור מתחילה כשנסתלק למעלה והניח רשימו עם כח הגבורות יקרא אותו **הכלי ה׳**, וכשירד מא״ס ית׳ ירידה אחת לבדה הכלי הא׳ ונכנסה בתוכו אותה היו״ד, עדין יש בה כח רשימו, אחר שזאת היו״ד היא מהאור שנסתלק, אלא שחזר לירד מעט מאותה היו״ד בכל הכלי הראשון בחינה עשירית שבקעה הכלי, וירדה ומלאה המקום וחזרה לעלות, והניח הרשימו וכח הדין.[16]

כך נאצל הכלי השני, שהוא חשוך מן הכלי הראשון, שהוא אויר קדמון.

> ונחזור לענינינו, שזאת **היו״ד הקטנה** שחזרה לירד היתה קטנה **ובירה** כל האור של **הרשימו** מן **הגבורות**, ומן הגבורות עשתה **כלי**, ונתנה האור של רשימו בתוך הכלי, והיא בתוך הרשימו... וכשירדה **לברור** מצאה כל החלל מלא **רשימו ושורש הגבורות**. וכשקבצה אותו, קבצה אותו רחוק מעט מן הכלי הראשון כדי שישאר חלל בין כלי לכלי.[17]

הכלי השני חשוך מן הראשון. בכלי השני נאצלות כל עשר הספירות כלולות יחד, ואין הן מבוררות כל אחת לעצמה.

> אבל הכלי הראשון הוא למעלה קרוב למאצילו, ולזה הוא זך ביותר עד שאינו נקרא כלי מרוב אור א״ס שמאיר בו... וזה **הכלי השני** חשוך מאד מהכלי הראשון מצד זה הריחוק ומצד האור. שהעליון אורו גדול והשני קטן, מצד שהכלי הראשון נעשה מאור שנסתלק פעם אחת, והשני נסתלק שתי פעמים, הסתלקות הראשון, ועוד נעשה בו הסתלקות אחר

15 ר״י טבול, פירוש זוהר ח״א טו ע״א, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1024.

16 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש א, דפוס 1107, דף ב ע״א.

17 ר״י טבול, שם, שם, דף ב ע״ב.

שירדה היו״ד ומלאה כל המקום הפנוי. ועתה בזה **הכלי כלולים העשר**, אלא **שלא נתבררו ולא נודעו** עדיין.[17]

מהי היו״ד הקטנה שמאצילה את הכלי השני? זו ה׳ אחרונה שבשם הוי״ה, והיא נקראת ׳ה׳ של מלוי׳.

בקעה **היו״ד** זה הכלי וירדה למקום הפנוי שאמרנו ומלאה כל המקום... ומה שירד מזאת הי׳ אינה אלא בחינה אחרונה שבה. פירוש הדברים, שזאת היו״ד היא עשר, ואותה הבחינה העשירית היא מלובשת בבחינה עשירית של רשימו, ואותה הבחינה היא הנקראת ה׳ אחרונה של שם, והאור שיורד ומתפשט ממנה נקרא **ה׳ של מלוי**. ונמצא שאותה ה׳ של מלוי כלול בתוכה בחינה אחרונה של היו״ד, ואותה היו״ד היא שמאצלת הכל.[18]

משמעותה של ׳ה׳ של מלוי׳ תתברר להלן סעיף קעה.

א אוזן, חוטם, פה

אדם קדמון הוא אדם ישר, כלומר עשר ספירות העומדות ביושר. מעשר ספירות אלה יוצא האור החוצה. האור יוצא מן הנקבים, החלונות והצינורות אשר באדם קדמון, וכך הוא מתמעט. רק אחרי שהתמעט האור ביציאתו מאדם קדמון יכולים הנבראים לקבלו ולהשיגו.

ודע כי להיות שאצילות **אדם קדמון** נעשה ע״י הצמצום... והנה **האדם הישר** הזה הוא מבריח מן הקצה העליון עד הקצה התחתון בכל החלל של המקום הזה... ובאדם זה נכללים ונתלים ונאחזים כל שאר העולמות כלם... כי כל שאר העולמות לא יוכלו **לקבל אור האין סוף** להיותו עצום מאד זולתי ע״י אדם קדמון הזה. והנה גם מזה האדם עצמו אין בהם יכולת לקבל אורו אם לא אחרי **צאת האור חוצה** לו דרך **חלונות וצנורות ונקבים** אשר בו.[19]

אדם קדמון הוא למעלה מכל השגה, ורק את ההארות היוצאות ממנו החוצה יכול האדם להשיג. הארות אלו יוצאות ממנו דרך ׳חלונות וצנורות ונקבים׳, כלומר מתמעטות כדי שהאדם יוכל להשיגן. כך היא גם ההארה היוצאת מן האצילות — מתמעטת כדי השגת האדם דרך ׳חלונות וצנורות ונקבים׳, כאמור לעיל סעיף קנד.

נפרט עתה את האורות היוצאים מאדם קדמון ואת דרך האצלתם ממנו.

תחילה יוצאים אורות שהם ׳בחינת השערות׳.

והנה האורות אשר תוך **אדם קדמון בקעו ויצאו לחוץ** דרך **הצנורות והחלונות ונקבים** שבו. ובראשונה התחיל **לצאת לחוץ**... דרך **נקבי העור צרים** בתכלית

18 ר״י טבול, שם, שם, דפים א ע״ב – ב ע״א.

19 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף יב ע״ד.

וצנורות דקים, והם בחינת **השערות** הצומחים בראשו, ובחלוקה זו אפילו באורות **היוצאים חוצה** דרך השערות אין אנו רשאין להתעסק בהם.[20]

בלשון זו ממש כבר כתב ר״ח ויטל על הדרך שבה נתקן עולם האצילות: ׳והנה עתה תראה כמה תיקונים נעשו... יוצא האור... והוא על ידי השערות אשר בראש הפרצוף, כי האור נמשך דרך השערות שצורתן כמו צנורות דקים ומסופם יוצא האור לחוץ׳.[21]

אחר יוצאים אורות מאוזני אדם קדמון.

ואמנם האור... אשר מן מקום **האזן** ולמטה **בקע** בראשונה **ויצא** דרך נקבי האזנים אשר בו **לחוץ**... ובצאת האור דרך נקבי האזן ימנית ושמאלית נמשך ומתפשט משם עד למטה במקום שבולת הזקן, ונמשך דרך **שערות** הזקן הצומח בשתי **צדדי** הפנים, וב׳ **צנורות** אורות אלו יצאו משני הנקבים של האזנים ימין ושמאל... אח״כ יצאו האורות משני נקבי **החוטם** של אדם קדמון לחוץ... אח״כ יצא האור דרך **הפה** של אדם קדמון לחוץ... ומה שנתחדש כאן הוא כי הנה רחוק המקום גורם **לכשיוכלו** התחתונים **לקבלו**.[22]

אורות אלו בוקעים ויוצאים החוצה, והם מחוברים ומקושרים ׳בתכלית התקשרות׳. עשר הספירות אינן ניכרות כעשר בחינות שונות זו מזו אלא קשורות וכלולות יחד כאות ה׳ אחת.

ודע כי האור הזה יש בו י׳ ספירות גמורות באופן זה, כי **מהאזן** ימיני **יוצאות** ונמשכות י׳ ספירות בבחינת אורות מקיפים, **ומאזן** שמאלית יצאו ונמשכו י׳ ספירות בבחינת אור פנימי... ודע כי אלו הי׳ ספירות שיצאו דרך האזנים הם בחינת אורות בלבד ואין בהם כלים כלל. ודע כי עשר ספירות אלו יצאו **מתחברות ומתקשרות** בתכלית התקשרות ולא ניכר בהם רק **ה׳ אחת**... והנה הי׳ ספירות האלו באו כלולים יחד עד שלא ניכר בהם היותם עשר אלא ה׳ לבד שהם ה׳ פרצופים הנזכרים, ואפילו אלו החמשה לא נגלו בבחינת פירוד זו מזו, אמנם יצאו מקושרות כלם באות אחת לבדה והיא אות הה״א... ואמנם אלו הי׳ ספירות בצאתם יצאו מרוחקים האורות הפנימי שבהם מן האורות המקיפים שלהם הרחק גדול, כי אלו יצאו מאזן ימנית ואלו מאזן שמאלית. והסבה היא כי אם היו מתקרבים יותר **לא היו יכולים** התחתונים **לקבל** האורות האלו כלל.[23]

בלשון זו כבר כתב ר״ח ויטל על קלקולו ועל תיקונו של עולם האצילות: ׳לא היו מתקשרות ומתחברות בצורת פרצוף אדם... באופן שהאור עתה יכול לירד למטה ויוכלו התחתונים לקבלו׳.[24]

20 ר״ח ויטל, שם, דף יג ע״א.

21 דברי ר״ח ויטל הובאו בשלמותם לעיל סעיף קנד.

22 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף יג ע״א–ע״ג.

23 ר״ח ויטל, שם, דף יג ע״א–ע״ב.

24 דברי ר״ח ויטל הובאו בשלמותם לעיל סעיף קנה.

גם ר׳ יוסף ן׳ טבול כתב על אורות האוזן דאדם קדמון. הוא מזכיר את שם ס״ג, ובו נדון להלן פרק מב.

> אח״כ האציל שם ס״ג מהאזנים ולמטה, וכל זה לשכך האוזן, שח״ו למעלה במקום ההוא אפי׳ רשימו אינו נכר כלל, רק שהאציל מב׳ אזנים מקיף ופנימי, ה׳ כנגד ה׳, מצד ימין ה׳ של מקיף, שהם נפש רוח נשמה חיה יחידה, וכן מאזן שמאל ה׳ של פנימי. ואלו הה׳ אורות הם עשר, אלא ששם אין נכר אלא ה׳. ואלו יורדין עד השבולת מעט הפסק ביניהם, ולפי שהאור שם הוא גדול בא דרך מרחק שיש בין ב׳ האזנים.[25]

אחר יוצאים אורות מחוטם אדם קדמון. אורות אלה מתקרבים יותר ומתעבים יותר.
כך כתב ר״ח ויטל על אורות אלה.

> אח״כ **יצאו** האורות משני נקבי **החוטם** של אדם קדמון **לחוץ**... והנה מנקב החוטם הימני יצאו י׳ אורות מקיפים, ומן נקב השמאלי יצאו י׳ אורות פנימים, וכללות כלם הם י׳ ספירות שלמות בבחינת מקיף ואור פנימי, ואלו האורות נתפשטו ונמשכו עד מקום החזה של א״ק... והנה כאן נתקרבו יותר האורות הפנימים עם המקיפים... אבל כיון שעדיין לא נתקרבו לגמרי לכן גם בהם לא היה בחינת כלים אלא אורות לבדם... **ומתלבשים** אורות האזן תוך אורות החוטם... יתעבה מעט יותר...[26]

גם ר״י טבול כתב על אורות החוטם דאדם קדמון.

> אח״כ האציל אור אחר יותר עב... והוא רומז **לחוטם** שיש בו שני נקבים, ושם ג״כ רומז צד ימין למקיף וצד שמאל לפנימי. והאור המקיף של האזן ימין הוי מקיף לאור מקיף של **החוטם** לצד ימין, ואור פנימי של אזן שמאל הוי מקיף לפנימי של חוטם של צד שמאל, רק שכאן להיות האור יותר עב ניכרים בו העשר יותר, שיצא ו׳ מה׳ ונעשה ד״ו...[27]

אחר יוצאים אורות מפה אדם קדמון. אורות אלה הם רחוקים, ועל כן אפשר לקבלם ולהשיגם.
כך כתב ר״ח ויטל על אורות אלה.

> אח״כ **יצא** האור דרך הפה של אדם קדמון **לחוץ**... ומה שנתחדש כאן הוא כי הנה רחוק המקום גורם **לכשיוכלו** התחתונים **לקבלו**. ולכן במקום הזה שהוא רחוק יותר מן המקומות הנזכרים **יצאו** האורות פנימיים ומקיפים מחוברים יחד דרך חלון אחד בלבד שהוא הפה הנזכר, ועם היותם מחוברים יש יכולת **לקבלם ולהשיגם** לסבה הנזכרת.[28]

25 ר״י טבול, דרוש האצילות, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1017.
26 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף יג ע״ב–ע״ג.
27 ר״י טבול, דרוש האצילות, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1017.
28 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף יג ע״ג–ע״ד.

תיארנו את דרך האצלתם של האורות היוצאים מאדם קדמון – אורות של שערות ושל אוזן, חוטם ופה. בסופם של אורות אלה מתחילה האצלתם של הכלים.

> וענין התחברות האורות כנזכר גרם בחינה אחרת, והיא כי כבר התחילה **בחינת הכלים** להתהוות כאן מה שאין כן באזן ובחוטם כנזכר לעיל. והטעם הוא כי התחברות אורות המקיפים עם אורות הפנימים בהיותם תוך הפה, לכן בצאתם חוץ לפה בהיותם קשורים ומחוברים יחד הם **מכים ומבטשים** זה בזה ומולידים **בחינת הכלים**.[29]

כיצד מתחילה האצלתם של הכלים? על ידי הכאת האורות המקיפים והאורות הפנימיים אלו באלו. פעולת ההכאה כבר נזכרה בבחינת **א** – אורות מכים אלו באלו וכך יוצאים המוחין המקיפים מן האצילות, כמבואר לעיל סעיפים קנו–קנז.

•

אורות אוזן, חוטם ופה דאדם קדמון הם דרגות שונות בהאצלה אחת ההולכת ומפרטת ומבחינה את האורות זה מזה. אורות אוזן הם אות אחת – אות ה׳, אורות חוטם הם שתי אותיות – ד״ו, ורק באורות הפה יצאו עשרה אורות שלמים ומובחנים זה מזה. עשרה אורות אלו הם עשר ספירות עקודות וכלולות יחד בתוך כלי אחד.

> והנה נתבאר שלשה חלוקות... והם אורות האזן והחוטם והפה... כי האורות נתחדש ונתוסף בהם עתה שיצאו כל י׳ ספי׳ בבחי׳ אורות עשרה, וכל אור מהם נגלית בחינתו בפני עצמו וניכר בהם היותם י׳ **אורות שלמים**, מה שאין כן באור החוטם שלא נגלו כל העשר אורות כל אחד לבדו רק יצאו בבחי׳ שתי אותיות ד״ו, ומכ״ש באורות האזן שלא יצאו אלא בבחי׳ אות אחת הנקראת ה׳, כי בכל מקום ומקום ניתוסף גילוי באורות. ואמנם בבחי׳ הכלים היה באופן אחר, כי באזן ובחוטם לא נגלו כלל, וכאן בפה התחיל בחינתם להתגלות לסיבת קריבות אור המקיף עם הפנימי, וא״כ די להם בהגלות בהם בחי׳ **כלי אחד** לא י׳ כלים הפרטיים. ונמצא כי האורות הם י׳ פרטים והכלי אינו אלא אחד בלבד, ולכן נקראו אורות אלו בשם עולם **העקודים** לסיבת עקידתם והתקשרותם כל הי׳ **אורות תוך כלי אחד בלבד**.[30]

גם ר״י טבול כתב על אורות הפה דאדם קדמון.

> אח״כ האציל המאציל אור אחר ממוחא סתימא׳ יותר עב. וכאן י׳ אורות בכלי א׳ נכרים, והם סוד **עקודים** כמ״ש ב״ה, שר״ל שהאורות עקודים עם הכלי, וזה יצא בסוד **הפה**, ששם יצאו יחד לפי ששם יותר עב.[31]

29 ר״ח ויטל, שם, שם, דף יג ע״ד.

30 ר״ח ויטל, שם, שם, דף יד ע״א.

31 ר״י טבול, דרוש האצילות, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1018.

זה סוף האצלתם של אורות אח״פ דאדם קדמון – אורות עקודים, שהם עשרה אורות כלולים יחד בכלי אחד.

•

על כל אלה כתב ר״י טבול במקום נוסף בקצרה. הוא מלמד על האצלת אדם קדמון, פרצוף ואורות אוזן, חוטם, פה ועיניים, ומפרש כי כל אלה נותנים לנבראים את היכולת לקבל את האור.

> ותחלה האציל **אדם קדמון** לכל קדמאין... וזה האדם מתחלה האציל אותו **כלי** אחד גדול עם פנימי ומקיף, ואח״כ נתפשט ונעשה **פרצוף** גדול והיה האור נכנס בו בשוה... ועשה תיקון בעשיית האור, שיצא **מהאוזן ומעינים ומהפה ומהחוטם** מדרגות זו למעלה מזו, ר״ל האור של האוזן אינו שוה עם של עינים ושל חוטם, שא׳ יותר עב ממה שלמעלה ממנו, ובזה תיקן לאור **שיוכלו** העולמות התחתונים **לקבל אותו**.[32]

•

מה הם אורות אוזן, חוטם ופה של אדם קדמון? מהי משמעותם של אורות אלו?
על כך נוכל ללמוד ממאמר אדרא רבא שר׳ חיים ויטל מביאו בעת שהוא מפרש את דרך האצלתם של אורות אוזן, חוטם ופה של אדם קדמון.

> ודע כי ג׳ הבלים אלו היוצאים מן האזן והחוטם והפה כלם מתפשטים ונמשכים עד כנגד הפה מבחוץ, ושם נמצאים מתחברים שלשתם. כי הנה הבל האזן מתפשט ונמשך מלמעלה למטה כנגד שתי צדדי הזקן ויורד עד כנגד הפה. וכן הבל החוטם מתפשט ונמשך דרך ההוא ארחא דתחות חוטמא על פומא **כנז׳ באדרת נשא**, והוא התקון השלישי די״ג תיקוני דיקנא הנקרא עובר על פשע ויורד למטה. וכן הבל הפה נמשך דרך ההוא ארחא אחרא דתחות פומא, והוא התקון החמישי הנקרא לא החזיק לעד אפו ויורד למטה. ושם למטה כנגד מקום הפה מתחברים ג׳ ההבלים האלו.[33]

ר״ח ויטל מביא כאן את דברי אדרא רבא, זוהר ח״ג קלא ע״א ואילך, כדי להורות כי שלושת האורות היוצאים מאדם קדמון מתאימים ומקבילים לשלושה תיקוני דיקנא שבאריך אנפין. אורות האוזן הם כנגד התיקון הראשון, אורות החוטם כנגד התיקון השלישי ואורות הפה כנגד התיקון החמישי שבתיקוני דיקנא.
דברי האדרא הללו אינם מצוטטים כאן לראשונה בקבלת האר״י. פעמים רבות הביא האר״י את דברי האדרא, ובכל המקומות הללו למד מהם על דרך האצלתם של תיקוני דיקנא שבאריך אנפין. כך הוא פשוטם של דברי האדרא רבא, שעוסקת בעולם האצילות ובאריך אנפין שבראשו ולא בנאצלים שלמעלה מן האצילות. אלא שבדרושי אדם קדמון הוסיף האר״י ולמד

32 ר״י טבול, פירוש אדרא רבא, דפוס 138, עמ׳ קלז.
33 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש ב בענין אדם קדמון, דפוס 868, דף לו ע״ג.

מן האדרא רבא על הנאצלים שלפני האצילות – את דברי האדרא רבא על תיקוני דיקנא שבאריך אנפין הוא נתן לאורות אוזן, חוטם ופה שבאדם קדמון. מכאן מתבררת משמעותם של אורות אוזן, חוטם ופה היוצאים מאדם קדמון – אורות אלו אינם אלא תיקוני דיקנא של אדם קדמון.

מסקנה זו מובילה להבנת כלל עניינו של אדם קדמון: האר״י תיאר את אדם קדמון כדוגמתו וכתוכנו של עולם האצילות. על פי עיקרון זה פירש האר״י גם את מילויי ההוי״ה באדם קדמון כדוגמת המוחין שבעולם האצילות, כמבואר להלן פרק מב.

שתי בחינות

מכל אלה עולה כי בשני אופנים שנה האר״י את עשר הספירות הכלולות בכלי האחד:

ש מן הנאצל הראשון, הנקרא בשם אויר קדמון, מסתלק אור יו״ד ונשאר מקום פנוי ובו רשימו של האור וגבורות. בחינה אחרונה של האור, היא ה׳ של מילוי, חוזרת ומתפשטת במקום הפנוי ומבררת את הרשימו מתוך הגבורות. מן הגבורות היא עושה כלי, ובתוכו היא נותנת את הרשימו. זהו הכלי השני – כלי אחד שבו עשר ספירות כלולות יחד. כלי זה חשוך מהכלי הראשון הנקרא אויר קדמון.

כל אלה הם מושגיה של בחינת **ש**, כאמור לעיל פרקים לד–לח. הגבורות, הדינים והרחמים הם הסיבות לקלקול ולתיקון בעולם האצילות, כמבואר לעיל סעיפים קמז, קנד, קנו. הבירור הוא פעולת תיקונה של האצילות, כמבואר לעיל סעיפים קנא, קנד.

א מן הנאצל הראשון, הנקרא בשם אדם קדמון, יוצאים אורות דרך השערות, החלונות ונקבי הפנים שהם אוזן, חוטם ופה. יציאת האורות בדרך זו ממעטת אותם, וכך יכולים הנאצלים התחתונים לקבלם. אורות אלו מתמעטים והולכים עד שנאצל מהם עולם העקודים – כלי אחד ובו עשר ספירות כלולות יחד.

כל אלה הם מושגיה של בחינת **א**, כאמור לעיל פרקים לד–לח. השערות, החלונות ונקבי הפנים שהם אוזן, חוטם ופה, הם תיקוני הספירות בעולם האצילות ודרכם יוצא האור החוצה, כמבואר לעיל סעיפים קמח, קנד–קנה, קנו–קנז. התמעטות האור העליון כדי שיוכלו התחתונים לקבלו ולהשיגו היא תכלית האצילות, כמבואר לעיל סעיפים קנב–קנג, קסג.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. מונחים אלו מתאימים למונחים שבהם שנה האר״י את עולם האצילות, כפי שנרשם לעיל פרקים לד–לח.

ש יו״ד
כוח הדין
כוח ושורש הגבורות

רשימו
בירור
כלי ראשון
אויר קדמון
יו״ד קטנה
ה׳ של מילוי
כלי שני

א קו ישר
ספירות כעיגולים
ספירות דרך יושר
ספירות כמראה אדם
התקשרות
אדם קדמון · אדם ישר
פרצוף
חלונות, צינורות ונקבים
אורות אוזן, חוטם ופה
שערות
עקודים
בקיעה
הכאה
בטישה
יציאת אור החוצה
השגת האור · קבלת האור

[קעב] דמות אדם

תיארנו את הנאצלים שלמעלה מהאצילות – נאצל קדמון, עשר ספירות כלולות בכלי אחד – ומצאנו בהם שתי בחינות. מן ההתאמה בין שתי הבחינות במהלך ההאצלה עולה כי הנאצל הקדמון מצטייר בדמות אדם. זאת דמות אדם שלמעלה מן האצילות, וכדוגמתה תיאצל דמות אדם באצילות עצמה. שתי הבחינות מפרשות את דמות אדם שלמעלה, כל אחת על פי דרכה.

ש הנאצל הראשון הוא **אויר קדמון**, ותכונתו דומה לתכונתה של **הנשמה** שבעולם האצילות.
הכיצד? יו״ד אחת, שחזרה והתפשטה אל המקום הפנוי שנשאר מן הצמצום, היא המאצילה את אויר קדמון. היא כוללת ה׳ חסדים וה׳ גבורות, והיא מבררת את כוח הדין.
כך עתידה להיאצל הנשמה שבעולם האצילות: ה׳ חסדים וה׳ גבורות הם המוחין הפנימיים שנמשכים באצילות, והם שפע הנשמה הממלא את ספירותיה.

א הנאצל הראשון הוא **אדם קדמון**, ותכונתו דומה לתכונתו של **הפרצוף** שבעולם האצילות.
הכיצד? ספירותיו של אדם קדמון עומדות ביושר. אורות יוצאים ממנו דרך השערות, החלונות ונקבי הפנים שהם אוזן, חוטם ופה. יציאת האורות בדרך זו ממעטת אותם כדי שהנאצלים התחתונים יוכלו לקבלם.
כך עתיד להיאצל הפרצוף שבעולם האצילות: ספירותיו עומדות ביושר. מתיקוני השערות ומנקבי הפנים אשר בו יוצאים אורות, הם המוחין המקיפים שהתמעטו כדי שהנבראים יוכלו לקבלם ולהשיגם.

מכאן עולה כי הנאצל הראשון הוא הדמות העליונה –

ש אויר קדמון הוא **הנשמה העליונה**, שהיא הנשמה שלמעלה מעולם האצילות.

א אדם קדמון הוא **הפרצוף העליון**, שהוא הפרצוף שלמעלה מעולם האצילות.

[קעג] מהלך ההאצלה

שתי בחינות שלמות וכוללות מצאנו במהלך ההאצלה העליונה. את הנאצל הקדמון ואת עשר הספירות הכלולות בכלי אחד תיאר האר״י בשני אופנים המצטרפים לשתי בחינות רצופות של ההאצלה.
עיון בעניינם של הנאצלים העליונים יגלה כי ביסודם נמצא מהלך אחד משותף של האצלה, שהוא יסודו של מהלך האצילות שנתבאר לעיל סעיפים קנ, קנט.

ש שני שורשים להאצלה העליונה: **יו״ד אחת וכוח הדין שעמו רשימו**.
תחילה מסתלק אור אין סוף ואחר מתפשט, וכך נאצלו תחילה כוח הדין ורשימו ואחר יו״ד אחת. היו״ד, שבה ה׳ חסדים וה׳ גבורות, מבררת את הרשימו מתוך כוח הדין ומתלבשת בתוכו, ומשניהם יחד נאצל **אויר קדמון**.
אחר מסתלק האור מאויר קדמון, ונשאר מקום פנוי ובו כוח הדין ורשימו. יו״ד קטנה חוזרת ומבררת את הרשימו מתוך כוח הדין. כך נאצלות עשר ספירות כלולות בכלי אחד.
חיבור שני השורשים יוצר את **הנשמה העליונה** – אויר קדמון, שבו ה׳ חסדים וה׳ גבורות.

א שני שורשים להאצלה העליונה: **ספירות־יושר וספירות־עיגולים**.
תחילה מסתלק אור אין סוף ואחר מתפשט, וכך נאצלו תחילה ספירות בדרך עיגולים ואחר ספירות בדרך קווים ביושר. הספירות בדרך קווים ביושר מתחברות עם הספירות בדרך עיגולים, ומכולן יחד נאצל **אדם קדמון**.
אחר יוצאים מאדם קדמון אורות אוזן, חוטם ופה. כך נאצלות עשר ספירות כלולות בכלי אחד.
חיבור שני השורשים יוצר את **הפרצוף העליון** – אדם קדמון, שממנו יוצאים אורות אוזן, חוטם ופה.

פרק ארבעים ואחד

עשר ספירות

אחר שלימד האר״י על הצמצום ועל הנאצל הקדמון הוא ממשיך ללמד כיצד נאצלו עשר הספירות מהם ובעקבותיהם. עשר ספירות אלו הן ספירותיו של עולם האצילות, והאר״י מרצה את מהלך האצלתו כהמשך להאצלה העליונה. כבר הורה האר״י את מהלכו של עולם האצילות כעולם העומד לעצמו בראשית ההאצלה, כמתואר לעיל פרקים לד–לט על פי חיבורי החטיבה הראשונה והשנייה, ועתה, בחיבורי החטיבה השלישית, הוא שב ומלמד את מהלכו של עולם האצילות כהמשך למהלכם של הנאצלים העליונים, הלא הם הצמצום והנאצל הקדמון.

עשר הספירות היוצאות מאדם קדמון אינן נאצלות בבת אחת אלא בהדרגה, מספירות כלולות בכלי אחד עד לספירות מובחנות זו מזו בעשרה כלים. לעיל, סעיף קעא, תיארנו את תחילת האצלתן של עשר ספירות אלו, וכאן נשלים את תיאור מהלך האצלתן השלם הכולל שלושה עולמות: עקודים, נקודים וברודים. אין אלו עולמות ממש, אלא מדרגות במהלך האצלתו של עולם האצילות. בדרך זו שונה האר״י מחדש את עולם האצילות ומלמדו כהמשכה של ההאצלה העליונה – האצילות שבה נתקלקלו הספירות היא עתה עולם הנקודים הנאצל מאדם קדמון, והאצילות שבה נתקנו הספירות היא עתה עולם הברודים הנאצל מאדם קדמון.

את כל אלה לימד האר״י בשתי בחינות, כשתי הבחינות שבהן לימד את האצילות בראשונה. המושגים, המונחים, ההבחנות וההבדלים שמצאנו בשתי בחינותיה של האצילות העומדת לעצמה, חוזרים ומופיעים, עתים כמות שהם ועתים בפנים חדשות, גם בדברי האר״י על האצילות היוצאת מן הנאצלים שלמעלה הימנה.

•

סדרם של העקודים, הנקודים והברודים תואר בדרושי האר״י בפירוט ובדקדוק רב. הוא פירש כיצד יצא כל אור ואור מאדם קדמון, כיצד נאצלו האורות והכלים וכיצד עלו וירדו האורות בתנועות רבות של מטי ולא מטי. הוא פירש כיצד נשברה כל ספירה וספירה, כיצד ירדו הכלים למטה וכיצד נסתלקו האורות למעלה. הוא ביאר את הסוגים השונים של הקלקול בכל ספירות האצילות, ומנה את רפ״ח הניצוצין שירדו בעת הקלקול ועתה מבקשים את העלאתם

ותיקונם. הוא פירש כיצד נתקנות הספירות וכיצד הן מלבישות זו את זו. עוד ביאר כיצד נתקנים זעיר אנפין ונוקביה, ובאלו זמנים נכנסים המוחין בהם כדי לגמור את בניינם ולהשלים את תיקונם.

את דברי האר״י הללו בכל פרטיהם ודקדוקיהם כתבו תלמידיו. ר׳ חיים ויטל כתבם בדרוש אדם קדמון, שנמצא בהתחלת שער ההקדמות ובהתחלת אוצרות חיים, סיכמם בספר מבוא שערים והוסיף עליהם בספר אדם ישר. ר׳ יוסף ן׳ טבול כתבם בספר הדרושים שלו, סיכמם בסדר העולמות והוסיף עליהם בקובץ פירושים על הזוהר. קצרה היריעה מהכיל כאן את כל הפרטים הללו, ועל כן נסתפק בהצגת כלליהם ועיקריהם של העקודים, הנקודים והברודים, וכל החפץ להוסיף ולדעת את פרטיהם הרבים ייקחם מן הדרושים הנזכרים.

[קעד] עקודים, מטי ולא מטי

אחר האצלתו של הנאצל הקדמון נאצלות עשר ספירות כלולות בכלי אחד. אין הן מנויות עשר ממש, אלא נחשבות ל׳ה׳ אחת׳. ספירות אלו הן שורשיהן של עשר הספירות הגמורות והמובחנות העתידות להתאצל בעולם האצילות.

כיוון שעשר ספירות אלו כלולות בכלי אחד הן נקראות ׳עקודים׳. זהו עיקר טעמו של השם, ולו מסכימות שתי הבחינות. על טעם זה מוסיפה כל אחת משתי הבחינות טעם משלה על פי דרכה המיוחדת לה.

עולם העקודים נאצל בהסתלקות ובהתפשטות. תנועה זו של הסתלקות והתפשטות איננה נעשית פעם אחת אלא היא חוזרת שוב ושוב. לתנועה החוזרת של ההסתלקות וההתפשטות קרא האר״י בשם ׳מטי ולא מטי׳, והוא למד עליה ממאמר הזוהר ח״א טו ע״א: ׳זהר סתימ׳ דסתימין בטש אוירא דילי דמטי ולא מטי בהאי נקודה, וכדין אתפשט האי ראשית ועביד ליה יקרא להיכליה לתושבחתא׳.

אלו הם עיקרי האצלתן של עשר הספירות בכלי האחד שלמעלה מן האצילות, הוא עולם העקודים. את כל העיקרים הללו שנה האר״י בשני אופנים הממשיכים את שתי הבחינות שבהן לימד את הנאצל הקדמון.

ש כלי שני, עירוב

תיארנו, לעיל סעיף קעא, את האצלתן של עשר הספירות הכלולות בכלי אחד, שהוא הכלי השני במהלך ההאצלה. ספירות אלו אינן מבוררות כל צורכן – הפנימי, החיצוני והמקיף שלהן מעורבים זה בזה.

> וזה **הכלי השני** חשוך מאד מהכלי הראשון מצד זה הריחוק ומצד האור. שהעליון אורו גדול והשני קטן, מצד שהכלי הראשון נעשה מאור שנסתלק פעם אחת, והשני נסתלק שתי פעמים, הסתלקות הראשון, ועוד נעשה בו הסתלקות אחר שירדה היו״ד ומלאה כל המקום הפנוי. ועתה בזה **הכלי כלולים העשר, אלא שלא נתבררו ולא נודעו** עדיין...

וא״כ למעלה מה שנקרא כלי הוא האור שיותר דין ועב, והפנימי הוא נשמה, ומקיף הוא כמו הצלם שמקיף לאדם כמו שנאמר אך בצלם יתהלך איש, שכל מדה יש לה מקיף ופנימי וחיצון. וא״כ זה הכלי מתחילה היה **מעורב** בו מקיף ופנימי וחיצון, ולא היה ניכר בו איזהו מקיף ופנימי וחיצון.[1]

אור מקיף כאן הוא הצלם, כלומר האור המקיף שלמעלה מהכלי ולא האור המקיף שיוצא מהכלי. האור המקיף שלמעלה מהכלי שייך אל המוחין הפנימיים, כפי שנתבאר לעיל תחילת סעיף קנו. על כן שייך אור מקיף זה לבחינת **ש**, היא בחינת המשכת השפע, ולא לבחינת **א**, היא בחינת התגלות האור.

ספירות אלו הן סתומות ואינן מבוררות כל צורכן, ועל כן הן נמצאות בכוח ולא בפועל. כיוון ש׳הכל עקוד וסתום׳ בספירות אלו הן נקראות בשם ׳עקודים׳.

וזה האור הוא מה שאמרנו למעלה שהיא יו״ד של יהי אור, והיא בחינת דל״ת וא״ו, ונעשת יוד שהיא עשרה, והיא בחינת **עקודים**... ונמצא שזה האור... שהוא בחינת יו״ד... זה האור נק׳ **עקודים**, שהוא התחלת האצילות... והיו **מעורבים** בו הכל, הפנימי והחיצון והמקיף וכל העולמות כלם, בכח ולא בפועל, ולזה נק׳ **עקודים** שהיה הכל **עקוד וסתום**.[2]

מדברים אלה עולה כי ההאצלה כולה הולכת בדרך של בירור. אחר שנתבררו הרשימו וכוח הדין ונאצל אויר קדמון, הוא הכלי הראשון, ממשיכה ההאצלה בבירור הפנימי, החיצוני והמקיף שבכלי השני.
עירוב, כסיבת הקלקול, נזכר גם באשר לדינים ולסיגים שהיו בעולם האצילות, כמבואר לעיל סעיפים קנד–קנה.

•

הכלי השני נאצל בהסתלקות ובהתפשטות של יו״ד קטנה ושל כוח הדין ורשימו, כמבואר לעיל סעיף קעד. ההסתלקות וההתפשטות הן תנועת ׳מטי ולא מטי׳.

וזה שרמז בזוהר **מטי ולא מטי**, שבתחלה **ירד** האור עד למטה, וזהו **מטי ולא מטי** שחוזר האור **ומסתלק**, כדי לעשות הכלי ויבראו העולמות.[3]
וכשירדה למקום הפנוי מלאה אותו, וירד עמה קו המדה. ואחר שמלאה כל המקום חזרה לעלות למעלה לכלי שירדה ממנו, ונשאר ג״כ **כח הדין** שורש **חמש גבורות** מעורב עם **הרשימו** שהניחה זאת **היו״ד** בעלותה לכלי. ואח״כ חזר לירד ממנה מעט, שעור מה שיוכלו העולמות לצאת ממנו, ונכנס בתוך הרשימו **ובירר** בכח קו המדה כל הרשימו,

1 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש א, דפוס 1107, דף ב ע״ב.
2 ר״י טבול, סדר העולמות, כת״י 115, דף רי ע״א.
3 ר״י טבול, פירוש זוהר ח״א טו ע״א, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1024.

ועשה משורש הגבורות כלי, והכניס הרשימו בתוך הכלי והיו״ד בתוך הרשימו. וזהו מה שאמר בפ׳ בראשית מטי ולא מטי, פירוש, שהיו״ד ירדה ומגעת עד למטה, ולא מטי שחזרה למעלה לכלי, שכך מציאות האור יורד בתוקף ומניח הרשימו, ועצמותו חוזר לעלות. וזהו והחיות רצוא ושוב, אל תקרי והחיות אלא והחיות שיורד וחוזר לעלות.[4]

תנועת מטי ולא מטי נועדה לברר את כוח הדין והרשימו. הירידה והעלייה של היו״ד מבררות את כוח הדין והרשימו, ובכך דומה האצלת הכלי השני להאצלת הכלי הראשון, הוא אויר קדמון, כמבואר לעיל סעיף קע.

א אוזן, חוטם, פה

תיארנו, לעיל סעיף קעא, את האצלתן של עשר הספירות הכלולות בכלי האחד. ספירות אלו הן סוף האצלתם של אורות אוזן, חוטם ופה של אדם קדמון. כיוון שעשר הספירות עקודות וקשורות זו בזו בהיותן בכלי האחד הן נקראות בשם ׳עקודים׳.
כך כתב ר״ח ויטל.

והנה נתבאר שלשה חלוקות... והם אורות **האזן והחוטם והפה**... כי האורות נתחדש ונתוסף בהם עתה שיצאו כל ״ ספי׳ בבחי׳ אורות עשרה, וכל אור מהם נגלית בחינתו בפני עצמו וניכר בהם היותם ״ **אורות שלמים**... וא״כ די להם בהגלות בהם בחי׳ **כלי אחד** לא ״ כלים הפרטיים. ונמצא כי האורות הם ״ פרטים והכלי אינו אלא אחד בלבד, ולכן נקראו אורות אלו בשם עולם **העקודים** לסיבת **עקידתם והתקשרותם** כל הי׳ **אורות** תוך **כלי אחד** בלבד.[5]

וכך כתב ר״י טבול.

אח״כ האציל המאציל אור אחר ממוחא סתימא׳ יותר עב. וכאן ״ אורות בכלי א׳ נכרים, והם סוד **עקודים** כמ״ש ב״ה, שר״ל שהאורות עקודים עם הכלי, וזה יצא בסוד **הפה**.[6]

•

בעולם העקודים מתחילה מציאות של כלי, ובניסוחו של ר״ח ויטל — ׳איזה מציאות של הגבלה תוך כלי׳.

ודע כי קודם שנאצלו אלו האורות הנקראים **עקודים** לא היה **האור העליון מתלבש** כלל בשום כלים, כי לא היה האור הגדול ההוא יכול להתלבש תוך כלים ולא היה כח **ויכולת** בכלים **לסובלו**. וכאשר האור העליון נמשך אל בחינת זו הנקראת עולם העקודים

4 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש א, דפוס 1107, דף ב ע״א.
5 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף יד ע״א.
6 ר״י טבול, דרוש האצילות, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1018.

אז התחיל להתגלות בו בחינת כלים אך לא לגמרי, כי האור הזה של העקודים התחיל עתה להיות בו איזה מציאות של הגבלה תוך כלי, מה שלא היה יכול להיות למעלה מעולם זה הנקרא עקודים. והענין הוא כי האור הזה יצא כלול מן י׳ נקודות אורות, וכלם נכללים בנקודה עליונה שבהם הנקראת כתר ונעשה להם בחינת **כלי אחד** בלבד, והיה הכלי הזה בחינת כלי של האור הנקרא כתר ובו כלולים כל הט׳ נקודות אחרות כנזכר. וזהו טעם היות אלו הי׳ נקודות נקראים בשם עקודים, כי יצאו כלם **מקושרות** קשר אחד אמיץ **וכלולות** תוך הכתר שבהם כנזכר.[7]

•

האורות היוצאים מהפה של אדם קדמון אינם יוצאים בשלמותם, ועל כן הם חוזרים ומסתלקים אל מקורם ואחר הם שבים ויורדים ומאירים במקומם. כך הם מסתלקים ומתפשטים פעמים אחדות.

את עניין ההסתלקות וההתפשטות באורות הפה של אדם קדמון, הוא עניין מטי ולא מטי, לימד האר״י באריכות רבה ובפרטי פרטים. ר׳ חיים ויטל פירש בשני דרושים ארוכים את האורות היורדים ועולים וחוזרים ויורדים.

ונבאר עתה אופן יציאת אורות אלו העקודים מן **הפה** של אדם קדמון. דע כי בצאתם לא יצאו בשלימותם, והסיבה היא לפי שכבר ביארנו שכוונת המאציל היתה להתחיל עתה גלוי בחינת **הוויית הכלים** כדי **להלביש** האורות בתוכם לכשיוכלו המקבלים **לקבלם**, ולכן אם היו יוצאים האורות בשלימותם לא היה יכולת בכלים להתהוות, ולכן יצאו בלתי שלמים, ואז הוצרכו לחזור **ולעלות** אל שרשם לגמור תקונם, ובעת חזרתם נעשית ונגלית בחינת הכלים.[8]

האורות אינם יוצאים שלמים. תחילה יוצאת רק הבחינה הגרועה שבהם, היא בחינת נפש, ועל כן מסתלקים האורות חזרה למקורם ומבקשים את השלמתם. עניין זה נסמך לפסוק ׳נשבע ה׳ בנפשו׳.[9]

דע כי ה׳ בחינות יש בענין האורות והם יחידה חיה נר״ן. ואמנם אורות האלו הנקראים עקודים בצאתם לא יצאו רק בבחינת האור הגרוע מכלם הנקרא נפש, והם סוד פסוק נשבע ה׳ בנפשו.[10]

תנועת מטי ולא מטי נועדה לשמור על קיומו של כלי העקודים ולמנוע את שבירתו. כיוון שהכלי אינו יכול לסבול את האור העליון, נכנס האור בתוך הכלי ויוצא מיד חזרה. התנועה החוזרת,

7 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש ב בעולם העקודים, דפוס 868, דף טו ע״ד.

8 ר״ח ויטל, שם, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), שם, דף יד ע״ב.

9 ע״פ ירמיה נא יד.

10 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף יד ע״ב.

'פעמים אחדות', של האור המתפשט ומסתלק מן האור מחזקת את הכלי וגומרת את בניינו עד שיש בו כוח לסבול את האור העליון.

> הנה בבא **אור העליון** ליכנס תוך הכלי **אין כח** בכלי **לסבלו**. וכדי שלא ישתבר הכלי התחכם האור ההוא והמציא המצאה גדולה, והוא כי הנה בראשונה נכנס לתוכו ותכף חוזר ומסתלק מתוכו, ובכל רגע ורגע שנכנס לתוכו נותן כח בכלי ומתחזק לאט לאט על דרך מדריגות, ותכף יוצא ממנו כדי שלא ישתבר. וכך הוא עושה פעמים רבות, כי נכנס האור תוך הכלי ויוצא ונכנס ויוצא עד שנגמר הכלי ומתחזק, ואז נכנס לתוכו ונשאר שם בקבע.[11]

אורות העקודים אינם כלים גמורים, ועל כן האורות הנכנסים בהם אינם קבועים אלא מתנועעים תמיד. רק בעולם הנקודים יהיו כלים גמורים, ובהם יהיו האורות קבועים במקומם.

> ולעולם אלו האורות של העקודים נכנסים ויוצאים נכנסים יוצאים תמיד בלי הפסק, **ומתנועעים ממקומם** כדמיון שלהבת הנר אשר לא ישקוט מהיותו מתנועע תמיד... מה שאין כן באורות עולם הנקודים, אשר הכלים שלהם אחר התקון היו כלים גמורים ויש כח בהם לעמוד **ולסבול האורות** שלהם בתוכם תמיד, ולכן אחר שנכנסו האורות בתוכם אחר התיקון אינם צריכים להיות בבחינת מטי ולא מטי אלא תמיד הם מושרשים **וקבועים בתוכם**.[12]

כדברים האלה כתב גם ר' יוסף ן' טבול. גם הוא מסביר כיצד יצאו תחילה האורות של העקודים, הם אורות הפה, חסרים, וכיצד הם מסתלקים חזרה כדי להשלים את אשר חסר להם. גם ר"י טבול מפרש כיצד יצאה תחילה רק בחינת נפש, וגם הוא סומך את הדברים על הפסוק 'נשבע ה' בנפשו'.

> ועתה נבאר איך היו מציאות הכלים ומאין נעשו. דע שכשרצה המאציל העליון להיטיב ולעשות עולם האציל עשר האורות שהם כח"ב וכו' עד מלכות. ובתחלה האציל מלכו' בבחינת נפש לבד... כי המאציל לא רצה שירד אור יותר גדול לקיום העולם, לכן כתי' נשבע ה' בנפשו. ולפי שרצה המאציל לעשות **כלים**, לכן כשהוציא אלו האורות עשה באופן שיחסר למלכו' מקיפי', וכן לזעיר ולאב' ואימ', למען יהא להם חשק להסתלק למעלה לשרשם לקבל מה שחסר להם, ועם זה ההסתלקות יעשו הכלים... כל זה הוא בסוד העקודי', שהוא **הפה**.[13]

האר"י האריך מאוד לפרט את התנועה החוזרת ונשנית של מטי ולא מטי, ואנו לא הבאנו כאן אלא מעט מזעיר מדבריו.

11 ר"ח ויטל, שם, דרוש ב בעולם העקודים, שם, דף טז ע"ב.

12 ר"ח ויטל, שם, דרוש א בענין מטי ולא מטי, שם, דפים טז ע"ד – יז ע"א.

13 ר"י טבול, דרוש האצילות, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ' 1018.

שתי בחינות

מכל אלה עולה כי בשני אופנים שנה האר״י את דרך האצלתן של עשר הספירות הכלולות בכלי האחד, כלומר את דרך האצלתו של עולם העקודים:

ש אחר אויר קדמון נאצל הכלי השני – כלי אחד שבו עשר ספירות כלולות יחד. ספירות אלו סתומות ואינן מבוררות כל צורכן, והן נקראות בשם עולם העקודים.
הכלי השני נאצל בהסתלקות ובהתפשטות של יו״ד קטנה המבררת את כוח הדין והרשימו. ההסתלקות וההתפשטות של היו״ד הן תנועת מטי ולא מטי.
כל אלה הם מושגיה של בחינת **ש**. הגבורות, הדינים והרחמים הם הסיבות לקלקול ולתיקון בעולם האצילות, כמבואר לעיל סעיפים קמז, קנד, קנו. יו״ד, כוח הדין והרשימו הם יסודותיה של ההאצלה, כמבואר לעיל סעיף קע. הבירור הוא פעולת תיקונה של האצילות, כמבואר לעיל סעיפים קנא, קנד.

א אחר אדם קדמון נאצלים אורות אוזן, חוטם ופה. בסופם נאצל כלי אחד שבו עשר ספירות כלולות יחד. ספירות אלו עקודות וקשורות זו בזו, והן נקראות בשם עולם העקודים.
האורות היוצאים מהפה של אדם קדמון מאצילים כלי אחד. בניינו של כלי זה אינו נגמר בהאצלה אחת אלא בתנועה חוזרת ונשנית של הסתלקות והתפשטות. תחילה הוא יוצא חסר, ורק אחרי שהאור מסתלק ומתפשט פעמים אחדות הוא משתלם. זאת תנועת מטי ולא מטי, והיא נותנת לכלי את היכולת לסבול את האור העליון.
כל אלו הם מושגיה של בחינת **א**. השערות, החלונות ונקבי הפנים שהם אוזן, חוטם ופה, הם תיקוני הספירות בעולם האצילות ודרכם יוצא האור החוצה, כמבואר לעיל סעיפים קמח, קנד–קנז. היכולת לסבול את האור העליון היא תיקונם של הכלים, כאמור לעיל סעיפים קנד–קנה.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. מונחים אלו מתאימים למונחים שבהם שנה האר״י את עולם האצילות, כפי שנרשם לעיל פרקים לד–לח.

ש יו״ד
כוח הדין · שורש חמש גבורות
רשימו
כלי שני
עירוב
בירור

א האור העליון
אורות אוזן, חוטם ופה · פה דאדם קדמון
התלבשות
קבלת האור · סבילת האור

[קעה] נקודים

אחרי שלימד האר״י את מהלכה של ההאצלה העליונה המשיך ללמד את מהלכו של עולם האצילות, ועתה הוא מפרש כיצד נובעת האצילות מן הנאצלים העליונים וכיצד היא נאצלת כדוגמתם. אחרי שפירש את דרך האצלתם של הנאצל הקדמון ושל ספירות העקודים ממשיך האר״י לבאר כיצד נאצל אחריהם ובעקבותיהם עולם האצילות – תחילה כנקודים ואחר כברודים.

כיוון שלימד האר״י על הנאצלים העליונים חזר ושנה בפנים חדשות את הקלקול והתיקון אשר בעולם האצילות. מעתה, עולם האצילות אינו עומד בראש סדר ההאצלה, כאשר לימד האר״י בתחילה, אלא יוצא מן הנאצלים העליונים, ועל כן הקלקול והתיקון בעולם האצילות נובעים מן הנאצלים שלפניו ונעשים כדוגמתם. בעקבות עולם העקודים יצאו ספירות האצילות תחילה כנקודים ועל כן נתקלקלו ונשברו, ואחר שבו ויצאו כברודים ואז נתקנו.

גם את דרך האצלתם של עולם הנקודים ושל עולם הברודים שנה האר״י בשתי בחינות, כשתי בחינותיהם של הנאצל הקדמון ושל עולם העקודים הקודמים להם במהלך ההאצלה. בסעיף זה נבאר את עולם הנקודים, ובסעיף הבא את עולם הברודים.

ש עירוב, דינים

בעולם העקודים היו האור המקיף, הפנימי והחיצוני מעורבים זה בזה, ככל המבואר לעיל סעיף קעד. אחר נתבררו אלה ועמדו כל אחד מהם לבדו, אך עדיין עשר הספירות כלולות זו בזו ואינן מובחנות זו מזו.

> ואחר **שבירה** פנימי לבדו וחיצון לבדו וכן המקיף, עדיין כל העשר כלולים ולא נודע איזה מהם כתר או חכמה, אלא כל החיצון של העשר היה **מעורב** וכן כל הפנימי של העשר וכן המקיף של כל העשר.[14]

בירור האור הפנימי, החיצוני והמקיף מאציל את עשר הספירות כנקודות, ועל כן הן נקראות ׳נקודים׳.

> ואח״כ ירד האור יותר למטה והניח לשם רושם, וזאת המדרגה השנית נק׳ **נקודים**, שבהתרחקותה מעט מן מסע למסע **בירר** המאציל העליון האור הפנימי של כל העשרה לבדו, והחיצון של כל העשרה לבדו, והמקיף לבדו. והכנים הפנימי בתוך החיצון, והחיצון בתוך המקיף, ונק׳ **נקודים** לפי שנתברר כל אחד לבדו.[15]

אחר ממשיכה ההאצלה בבירור עשר הספירות כדי שכל אחת מהן תעמוד לבדה. תחילה מתבררים האור המקיף, הפנימי והחיצון של ספירת כתר.

14 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש א, דפוס 1107, דף ב ע״ב.

15 ר״י טבול, סדר העולמות, כת״י 115, דף רי ע״א.

> אח״כ לקח המאציל העליון זה הכלי **ובירר** ממנו המובחר מן החצון ועשה ממנו חיצון של הכתר, וכן מן הפנימי לקח המובחר ועשה פנימי לכתר, וכן מן המקיף. ונמצא שנאצל הכתר, פנימי בתוך הכלי, והמקיף מבחוץ להחיותו. ולקח שאר העיסה, פי׳ כל החיצון והפנימי והמקיף שנשארו, והכניס אותם בתוך הכתר. ואח״כ ירד הכתר והכלי בתוכו למטה למקום האצילות.[16]

אחר ממשיכה ההאצלה לברר את המקיף, הפנימי והחיצון של כל אחת מן הספירות שבכלי השני, הוא כלי האצילות. ספירות אלו הן נקודות היוצאות זו למטה מזו.

> כבר אמרנו שהכלי השני הוא מציאות כל האצילות וכן בי״ע, והוא כלול מעשר. ודע שמתחלה ביציאת הנקודה הא׳ במקום האצילות מלאה כל מקום האצילות, שאחר שעשה **ובירר** כלי לכתר ופנימי ומקיף, לקח שאר העיסה וכלל אותה בתוך הכתר, והמקיף של כתר מקיף הכל. ולפי שהכל כלול בתוכו ונמצא שממלא כל האצילות, וכשהמאציל ית׳ רצה להוציא חכמה מן הכתר נתן כל שאר העיסה בתוך הכלי של חכמה, וכל הפנימי בפנימי שלה, וכן המקיף, ויצאת מן הכתר, שצמצם הכתר עצמו ויצאת חכמה עם השאר... וכן חכמה הוציאה הבינה וכל שאר העיסה בתוכה, ויציאתם היו זו למטה מזו.[17]

•

ראינו, לעיל סעיף קעא, כיצד יורדת הבחינה האחרונה של היו״ד, היא ה׳ של מילוי, מהכלי השני כדי להאציל את עולם האצילות. ה׳ של מילוי מאצילה את הדינים ויש בה חיצוניות, ועל כן נתקלקלו הספירות ונשברו.

> ולפי שזאת **הה׳ של מלוי**... יורדת בבחינת **היו״ד** לפי שכוללת כל העשר זה בתוך זה, וגם שהיו״ד מליאה רומזת לחמש פרצופין, שלזה יצאו ה׳ פרצופים, לפי שנאצלו ע״י ה׳, וה׳ נתפשטה לחמש אותיות אלהים ובו נאצלו כל חמשה פרצופים, לזה היתה **שבירה**, שנאצלו בסוד **דין**.[18]
> **והה׳ של מלוי** עצמה יש לה **חיצוניות**... ושם היתה מתוקה כקליפת הקנה וכקליפת הפרי הנאכל בעודו לח, וכשמתפשטת למטה מתרחקת מן האור ומתעבה הקליפה ומתקשה.[19]

החיצוניות שהיתה בה׳ של מילוי היא שורש כל הקליפות, והיא צריכה בירור ותיקון. הן האצלת האצילות הן מעשי האדם מכוונים לברר את החיצוניות ואת הקליפות, וכך להביא לתיקונה של ההוויה כולה.

16 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש א, דפוס 1107, דף ב ע״ב.
17 ר״י טבול, שם, דרוש ג, שם, דף ד ע״א.
18 ר״י טבול, שם, דרוש א, שם, דף ב ע״א.
19 ר״י טבול, שם, דף ב ע״א.

ודע שבתחלת יציאת הכתר ירדה בחינה אחת מן המלכות עם מציאות מלכות החיצונית, שהיא **שורש כל הקליפות** שהיתה למעלה מתוקה, ירדה עם בחינת מלכות הדבוקה בה מתחילה. קודם שירד הכתר ירדה היא למקום הכתר אחר הצמצום, וקנתה שם מקום **ועביות** באותו מקום. וכשירד הכלי של הכתר דחה אותה למקום החכמה, וכל מקום שהיתה עוברת בו היתה מנחת רושם שלה עם מלכות הקדושה, שאותו הרושם הוא **שמתברר** מן המלכות החיצונית, כמו היין של החבית שעליון טוב וזך וכל מה שירד הוא עכירות והולך ומתברר ומסננין אותו, ומה שאינו יכול להסתנן עושים ממנו מים שרופים, ואח"כ נעשה השאר פסולת שאין בו תועלת, כך למעלה הולך קו המדה **ומברר** האור מן החשך עד שלא ישאר בחשך שום אור. וגם עתה מתחלה מתברר מעט מעט, ואח"כ בתיקון, ואח"כ באכילתינו ובתפלותינו.[20]

החיצוניות נדחית מספירה לספירה, עד אשר היא מתגלה מן הבינה. כאן מתעוררים הדינים ומתגלים בשבע הספירות התחתונות היוצאות מן הבינה. דינים אלו גורמים לשבירת הכלים, והם עתידים להיתקן לגמרי בעת שיתבררו כל ניצוצות הקדושה מן הקליפות.

וכשירדה לבינה שם מקום התעוררות **הדינים**, וירדה לסוף הבינה ושם נתגלתה, ואינה בתוך הבינה מבפנים אלא מבחוץ. וכשירד חסד ירד עמו חלק א', וכן גבורה, וזהו לפתח חטאת רובץ, שהוא עומד בפתח של הבינה כשהיא יולדת הבן הראשון שהוא כלי של חסד, וזהו שגרם לכלים **שנשברו**... ולעתיד לבא עתיד הקב"ה **לברר** כל **הניצוצות** וכל הקליפה כלה יכלה.[21]

עוד הוסיף האר"י פרטים רבים בעניין הקלקול והתיקון, אך לא נוכל להביאם הנה.

א עיניים, עיגולים

אחר שיצאו אורות דרך אוזן, חוטם ופה של אדם קדמון והאצילו כלי אחד, יוצאים אורות דרך עיני אדם קדמון ומאצילים את עולם הנקודים. ההאצלה בוקעת את הכלים כדי שהאורות יצאו החוצה, והיא ממעטת את האור כדי שיוכלו הנבראים לקבלו.
כך כתב ר' חיים ויטל.

והנה כשעלה ברצון המאציל להאציל עולם **הנקודים**, וכוונתו היתה לעשות להם בחינת כלים כדי שיהיה כח בעולמות התחתונים **לקבל אור העליון**. וראה המאציל א"ס כי עדיין אין כח ויכולת בתחתונים לקבל האורות האלו היוצאים דרך נקבי העינים אשר הם... **ונבאר עתה בחינת האורות המתפשטים מהם ויוצאים לחוץ**... והנה האור הראשון אשר עלה מלמטה ע"ג ההיא פרסה שם נשאר שרשו תמיד **בפנים** ומשם

20 ר"י טבול, שם, דף ב ע"ב.
21 ר"י טבול, שם, דף ג ע"א.

נתפשטה הארתו **ויצאה לחוץ**... ויצא דרך נקבי העינים של אדם קדמון. ומשם נשתלשל וירד ונתפשט עד סיום רגלי אדם קדמון... אבל בהיותו נמשך משם מן הטבור ולמטה אז שם נקרא עולם **הנקודים**... גם אותו האור החדש שבקע וירד... גם הוא **מוציא הארתו לחוץ ובוקע** הכלים ההם ויוצא לחוץ וגם הוא מאיר בנקודים אשר מבחוץ.[22]

אור העיניים יוצא מאדם קדמון ומסתכל באורות אוזן, חוטם ופה שיצאו ממנו קודם לכן. ההסתכלות של אור העיניים מאצילה את עולם הנקודים.

ואח״כ יצאו מנקבי העינים דאדם קדמון עוד ״ ספירות אחרות ונקראים עולם **הנקודים**... יש קצת כח **הסתכלות** בעינים, וכמו שאנו רואים בחוש הראות בענין בת היענה שתחמם ביציה בראיית עיניה והסתכלותה בהם יצאו מהם האפרוחים, וזה יורה היות כח מורגש ממשיי בענין הסתכלות שבעינים ומכח הזה יצאו ״ ספירות הנקראים עולם הנקודים.[23]
והנה שם... נמצאים יחד ג׳ בחינות והם אורות האזן והחוטם והפה, וכאשר אור הראשון של העין יורד גם הוא עתה דרך שם הנה מוכרח הוא שמתערב עם ג׳ אורות הנזכרים ואז לוקח מהם בחינת אור להאיר למטה בנקודים.[24]

כדברים האלה כתב גם ר׳ יוסף ן׳ טבול. גם הוא מפרש כיצד יוצא אור עיניים מאדם קדמון, כיצד הוא מסתכל באור אוזן, חוטם ופה וכיצד הוא מאציל את ספירות הנקודים. גם ר״י טבול מזכיר את ראייתה של בת היענה כדוגמה לכוחה של העין.

אח״כ יצא אור **העינים**, שגם שם יש איזה הבל אע״פ שאינו נרגש, הנה מצינו בת היענה שפועלת בהסתכלותה אלמא יש בהם הבל. ואז אור העינים מסתכל באור האזנים והחוטם והפה דרך ישר, ואז מאור האזנים שאינו יורד עד השבולת של הזקן מעצמותו נעשה כתר, ואור היוצא מהחוטם ואור היוצא מהפה עד השבולת נעשה חכמה ובינה, ואור החוטם הנמשך משבולת עד החזה ואור הפה הנמשך עד הטבור נעשו הז׳ **נקודים** דאתבטלו.[25]

עוד הוסיף האר״י פרטים רבים בעניין יציאתם של הנקודים מאדם קדמון, אך לא נוכל להביאם הנה.

כלים שאינם גמורים

עולם הנקודים הוא העולם שבו נעשו עשרה כלים. אחרי עולם העקודים שבו נאצל כלי אחד, ובו יש ׳איזה מציאות של הגבלה׳, כמובא לעיל סעיף קעד, נאצל עולם הנקודים ובו עשרה כלים. בניינם של כלים אלה לא היה גמור, ועל כן לא יכלו לקבל את האור.

22 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף כב ע״ג–ע״ד.
23 ר״ח ויטל, שם, שם, דף כא ע״א.
24 ר״ח ויטל, שם, שם, דף כב ע״א.
25 ר״י טבול, דרוש האצילות, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1020.

ואח״כ נתפשט האור העליון יותר למטה מעולם העקודים ואז נאצל עולם **הנקודים**... ושם נעשו להם י׳ **כלים לי׳ הנקודים** דאורות של העולם ההוא, אמנם גם שם **לא היו** י׳ **כלים גמורים** לי׳ נקודות האורות ההם, אמנם כל העשרה כלים ההם היו בחי׳ כלי של כתר בלבד... והטעם היה לפי שלא היה עדיין הכח לכלים התחתונים לסבול האור, אבל הכלים שהם מבחינת הכתרים הם יותר עליונים **ויכולים לסבול האור** שלהם. ולכן נקרא עולם זה עולם הנקודים... לפי שבעולם העקודים כל האורות היו כלולים באור הנקרא כתר שבכתר... אבל בעולם הנקודים נתחלקו האורות הנכללים בנקודה אחת הנקראת כתר בכתר, ונעשו י׳ נקודות הנקראים כתר שבכתר וכתר שבחכמה וכו׳... ולכן עולם זה נקרא נקודים, כי נתחלק אורותיו לי׳ נקודות, מה שאין כן בעקודים שהם נקודה אחת לבד כוללת כל האורות כלם.[26]

ספירות עיגולים, בחינת נפש

ראינו כיצד יוצא עולם הנקודים מעיני אדם קדמון. על כך הוסיף האר״י כי ספירותיו של עולם הנקודים הן ספירות עיגולים.

ודע כי עולם **הנקודים** הנזכר שהם אורות **העין** של **אדם קדמון**... ובמקום ההוא יצאו תחילה **העגולים** של הנקודים הנזכרים מאור העינים דאדם קדמון ונתפשטו בבחינת עגולים.[27]

עולם הנקודים שונה מאדם קדמון. ספירותיו של אדם קדמון נאצלו עיגולים ויושר יחד, אבל בעולם הנקודים יצאו העיגולים לבדם בלא יושר. ספירות בבחינת עיגולים אינן יכולות לקבל את האור העליון, ועל כן נתקלקלו ונשברו.

וזהו סוד פסוק אשר עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים. רוצה לומר כי המאציל העליון כשעשה את האדם קדמון עשאו גם בבחינת **יושר** כנזכר לעיל ולכן היה בו יכולת **לקבל אור** עליון ונתקיים, אבל המה שהם הנקודים בקשו חשבונות רבים להתעגל בבחינת **עגולים בלבד** בתחלה... ולכן לא יכלו **לסבול אור** עליון ולכן נשברו ומתו.[28] והנה בתחלה יצאו **העגולים** לבדם ולכן נשברו ומתו.[29]

חסרון נוסף היה בספירות הנקודים. הן יצאו בבחינת נפש בלבד, ועל כן לא יכלו לקבל את האור העליון ומשום כך נשברו.

יש בעולם **הנקודים** שתי בחינות והם **עגולים ויושר**, וכבר נתבאר כי לא היו כך מתחילתם. אמנם בראשונה נאצלו בחינות **העגולים** שלהם בלבד, שהם בחינת **הנפש**

26 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש ב בעולם העקודים, דפוס 868, דפים טו ע״ד – טז ע״א.

27 ר״ח ויטל, שם, דרוש אדם קדמון (פעם שנייה), שם, דף י ע״ב.

28 ר״ח ויטל, שם, שם, דף י ע״ג.

29 ר״ח ויטל, שם, שם, דף יא ע״ב.

של הנקודים, ולכן אירע בהם ענין שבירת הכלים שלהם הנקראים בשם מיתת מלכים... והסיבה בה כי להיותם בבחינת נפש בלבד **לא יכלו לקבל אור עליון** ונשברו ומתו.[30]

ונמצא כי יש באדם קדמון הזה עשר **עגולים** זו לפנים מזו והם בחינת עשר ספירות... וכבר נתבאר כי בחינת העגולים יצתה ראשונה... והטעם הוא כי בחינת העגולים היא בחינת **נפש** של אדם קדמון הנזכר, ולכן קדמה בתחלה.[31]

יציאת הספירות כנקודות ועמידתן כעיגולים כבר נזכרו בדברים שאמר האר״י על האצילות העומדת לעצמה, כמבואר לעיל סעיף קנה. שם וכאן מפרש האר״י כי יציאת הספירות כנקודות וכעיגולים גרמה לכך שהן לא יכלו לקבל את האור העליון. לעומת זאת, יציאת הספירות בבחינת נפש לא נזכרה שם. ענין זה נתחדש עתה, והוא נובע מדברי האר״י על האצילות כיוצאת מאדם קדמון.[32]

שתי בחינות

מכל אלה עולה כי שנה האר״י את האצלתו של עולם האצילות בשני אופנים:

ש ה׳ של מילוי יוצאת מאויר קדמון ומאצילה את ספירות הנקודים. בספירות אלה היו המקיף, הפנימי והחיצון מעורבים זה בזה. גם דינים היו בספירות אלה, ועל כן הן נתקלקלו ונשברו.
כל אלה הם מושגיה של בחינת **ש**. הדינים הם סיבת הקלקול אשר בעולם האצילות, כאמור לעיל סעיפים קמז, קנד, קנו.

א אורות יוצאים מעיני אדם קדמון ומאצילים את ספירות הנקודים, העומדות כעיגולים. ספירות אלה אינן יכולות לקבל את האור העליון, ועל כן נתקלקלו ונשברו.
אלה הם מושגיה של בחינת **א**. העיגולים הם סיבת הקלקול אשר בעולם האצילות, כמבואר לעיל סעיף קנה.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. מונחים אלו מתאימים למונחים שבהם שנה האר״י את עולם האצילות, כפי שנרשם לעיל פרקים לד–לח.

ש יו״ד
ה׳ של מילוי
חיצוניות · שורש כל הקליפות

30 ר״ח ויטל, שם, שם, דף י ע״ג.
31 ר״ח ויטל, שם, שם, דף י ע״א.
32 דברים נוספים על האצלת עיגולים ויושר כתב ר״ח ויטל, שם, שם, דף י ע״ב–ע״ג.

דין · דינים
עירוב
עביות
רחמים
בירור
ניצוצות

א האור העליון
אדם קדמון
אורות אוזן, חוטם ופה
עיניים
עיגולים · נקודים
יושר
בקיעה
הסתכלות
יציאת האור החוצה
קבלת האור

[קעו] ברודים

בסעיף הקודם התחלנו לתאר את דרך האצלתו של עולם האצילות מן הנאצלים העליונים. שם ראינו כי תחילה יצאו ספירות האצילות כנקודים, ועל כן נתקלקלו ונשברו. עתה נתאר את המשך ההאצלה – כיצד יצאו ספירות האצילות כברודים. אלו הן ספירות מבוררות ומתוקנות בשלמות, ובהאצלתן נתקנת האצילות מן הקלקולים אשר היו בראשונה.
גם את דרך האצלתו של עולם הברודים שנה האר״י בשתי בחינות, כשתי בחינותיהם של הנאצל הקדמון ושל עולם העקודים הקודמים לו במהלך ההאצלה.

ש בירור, רחמים

בסעיף הקודם ראינו כיצד מתחיל בירור האור המקיף, הפנימי והחיצון בעולם הנקודים. בעולם זה התחיל בירורם של אורות אלה אך הוא לא נגמר, ועדיין היו עשר הספירות מעורבות זו בזו. אחר ממשיך בירור האצילות, ובעולם הברודים הוא נגמר. בעולם זה עומדת כל ספירה לעצמה, וכל אחד מאורותיה – מקיף, פנימי וחיצון – עומד לעצמו. כך נגמר בירורה של האצילות, וכל ספירותיה ואורותיה מתוקנים בשלמות.

ואח״כ נתרחק ונתפשט מעט וירד ונעשה כתר. והנה הוא שלקח הפנימי שנוגע לחלק הכתר, וכן מן החיצוניות בחינת כתר, וכן מן המקיף לקח בחינת מה שנוגע לכתר, והכניס האור הפנימי של הכתר בתוך החיצוניות שלו, והחיצוניות שלו בתוך המקיף שלו, ונמצא שבחינת הכתר הוא שלם, והניח אותו במקומו שהוא ראש האצילות. וזאת נקראת

ברודים, שהכל הוא ברוד. ואח״כ נתן הכל בתוכו, ונמצא שהכתר כלול מכולם. ואח״כ **בירר** החלק של חכמה הפנימי הנוגע לה, וכן החיצון, וכן המקיף, ונעשה בחינת החכמה שלימה ונתן הכל בתוכה. וכן אח״כ נעשית בינה, והכל בתוכה.[33]

עוד ראינו בסעיף הקודם כיצד נתקלקלו הספירות בגלל הדין שהיה בהן. עתה יוצאים הרחמים ומתקנים את הספירות.

ולפי שזאת **הה׳ של מלוי**... וה׳ נתפשטה לחמש אותיות אלהים ובו נאצלו כל חמשה פרצופים, לזה היתה **שבירה**, שנאצלו בסוד **דין**, עד שראה שאין העולם מתקיים ושתף עמו **רחמים**, שהוא הוי״ה.[34]

א מצח, יושר

בסעיף הקודם ראינו כיצד יוצא אור מעיני אדם קדמון, הוא עולם הנקודים שבו נתקלקלו הספירות. אחר יוצא אור חדש ממצח אדם קדמון, והוא מתקן את הספירות שנתקלקלו. אור זה מועט הוא – אין הוא ׳הבל ממש׳ ואף אין הוא ׳אור הסתכלות׳, אלא רק ׳הארה בלבד׳.

ועתה נבאר מאיזה מקום יצא אור החדש הזה הנקרא מ״ה... אמנם אור החדש הזה הנקרא מ״ה יצא ממקום **המצח** של **אדם קדמון**... שהוא אחרון מכלם אין בו לא בחינת הבל ממש כאורות אזן וחוטם ופה... ולא בחינת אור הסתכלות כאור העינים, אלא הוא הארה בלבד נמשכת מן המצח דאדם קדמון.[35]

האור היוצא מן המצח הוא המלך השמיני, הוא המלך המתקן את מיתת המלכים, כמבואר לעיל סעיף קמז.

ודע כי זה האור דמ״ה החדש היוצא מן המצח הוא סוד המלך הח׳ הנקרא הדר שלא נזכר בו מיתה כנז׳ בפ׳ וישלח, והוא היה המתקן והמקיים כל הז׳ מלכים שקדמו אליו אשר מתו.[36]

היחס המלא בין שני אורות אלה – האור היוצא מהעיניים והאור היוצא מהמצח – לא יובן בלא ידיעת מילויי הוי״ה שבאדם קדמון. מילויים אלה יתבארו בפרק הבא.

•

תיקון האצילות משלים את בניין ספירותיה לעשר ספירות גמורות. כל אחת מעשר הספירות כוללת עשר ספירות, ובכך מגיעה האצלתן לסיומה. בניינן של הספירות שהתחיל בעולם

33 ר״י טבול, סדר העולמות, כת״י 115, דף רי ע״א–ע״ב.
34 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש א, דפוס 1107, דף ב ע״א.
35 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף כח ע״ג–ע״ד.
36 ר״ח ויטל, שם, שם, דף כח ע״ד.

העקודים, לעיל סעיף קעד, ונמשך בעולם הנקודים, לעיל סעיף קעה, נגמר כאן באצילות המתוקנת הנקראת בשם עולם הברודים.

ואח״כ נתפשט האור יותר ונגלה ונתחלק לי׳ **ספירות גמורות** אשר כל ספירה מהם נחלקת לי׳ נקודות כנזכר לעיל, וגם נעשו להם כלים כפי בחי׳ ממש לכל המאה נקודות המתחלקות בעשר ספירות ההם, ואלו נקראים י׳ ספירות גמורות וזה נקרא עולם **הברודים**, וזה נקרא בכל ספר הזוהר והתקונים בשם עולם האצילות המפורסם.[37]

ספירות יושר, בחינת רוח

ראינו כיצד יוצא עולם הברודים ממצח אדם קדמון. על כך הוסיף האר״י כי ספירותיו של עולם הברודים הן ספירות יושר, והן מתקנות את ספירות הנקודים שהן ספירות עיגולים, כמבואר לעיל בסעיף הקודם.

ואח״כ בעת התיקון נאצל גם **היושר** של עולם הנקודים, שהם אור **המצח** דאדם קדמון כנודע, ונתפשט ביושר תוך עגוליו שלו של עולם הנקודים.[38]

עוד לימד האר״י כי ספירותיו של עולם הברודים הן בחינת רוח דאדם קדמון. ספירות אלה מתקנות את הספירות היוצאות כעיגולים שהן נפש דאדם קדמון, כמבואר לעיל בסעיף הקודם.

אח״כ חזר לצאת בחינת **הרוח** שלהם היא בחינת **יושר** שלהם אשר כמראה אדם, כי **דמות אדם** הוא בציור שלשה **קוים** ימין ושמאל ואמצע... ואז החיה את העגולים אשר נשברו ומתו, ואז נתקנו גם הם, ומהם נעשו **פרצופי** עולם האצילות.[39]

אחר התקון נתקנו **העגולים** והיו בהם בחינת **קוים ישרים**, ימין ושמאל ואמצע, על ידי **החלונות** אשר בהם, כי בהם נמשך שפע דרך יושר בדרך הקוים שיש בקו יושר הנק׳ **רוח** של העגולים... ועל ידי כן היה תקון גמור בעגולים לכשיוכלו **לקבל האור** כמו **קו ישר דרוח**.[40]

ונמצא כי יש באדם קדמון הזה עשר **עגולים** זו לפנים מזו והם בחינת עשר ספירות... גם יש בו י׳ ספירות אחרות בדרך **יושר** והוא בציור **קוים** שלשה ימין שמאל ואמצע... וכבר נתבאר כי בחינת העגולים יצתה ראשונה ואח״כ נאצל בחינת היושר, והטעם הוא כי בחינת העגולים היא בחינת נפש של אדם קדמון הנזכר, ולכן קדמה בתחלה, ואח״כ נאצל הרוח של האדם קדמון, והוא בחינת היושר כמראה אדם.[41]

37 ר״ח ויטל, שם, דרוש ב בעולם העקודים, שם, דף טז ע״א.

38 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שנייה), דפוס 868, דף י ע״ב.

39 ר״ח ויטל, שם, שם, דף י ע״ג–ע״ד.

40 ר״ח ויטל, שם, שם, דף יא ע״ג.

41 ר״ח ויטל, שם, שם, דף י ע״א.

יציאת הספירות כפרצופים ועמידתן ביושר ובשלושה קווים כבר נזכרו בדברים שאמר האר״י על האצילות העומדת לעצמה, כמובא לעיל סעיף קנה. לעומת זאת, יציאת הספירות בבחינת רוח לא נזכרה שם. עניין זה נתחדש עתה, והוא נובע מדברי האר״י על יציאת האצילות מאדם קדמון.[42]

שתי בחינות

מכל אלה עולה כי שנה האר״י את האצלתו של עולם האצילות בשני אופנים:

ש רחמים יוצאים מאויר קדמון ומאצילים את ספירות הברודים. הם מבררים את המקיף, הפנימי והחיצון בכל ספירה וספירה, וכן את הדינים. כך נתקנות הספירות ומתקיימות.
כל אלה הם מושגיה של בחינת **ש**. הדינים והרחמים הם סיבות הקלקול והתיקון אשר בעולם האצילות, כמבואר לעיל סעיפים קמז, קנד, קנו. הבירור הוא פעולת תיקונה של האצילות, כמבואר לעיל סעיפים קנא, קנד.

א אורות יוצאים ממצח אדם קדמון ומאצילים את ספירות הברודים, העומדות ביושר. ספירות אלה יכולות לקבל את האור העליון, ועל כן נתקנו ונתקיימו.
אלה הם מושגיה של בחינת **א**. היושר הוא סיבת התיקון אשר בעולם האצילות, כמבואר לעיל סעיף קנה. האורות היוצאים מן המצח הם המוחין המקיפים שבהם נתקן עולם האצילות, כאמור לעיל סעיפים קנו–קנז.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. מונחים אלו מתאימים למונחים שבהם שנה האר״י את עולם האצילות, כפי שנרשם לעיל פרקים לד–לח.

ש ה׳ של מילוי
דין
רחמים
בירור

א אדם קדמון
עיניים
עיגולים
מצח
יושר
קווים
פרצוף

42 דברים נוספים על האצלת עיגולים ויושר כתב ר״ח ויטל, שם, דף י ע״ב–ע״ג.

[קעז] מקלקל על מנת לתקן

עקבנו אחר מהלכה של ההאצלה העליונה, ההולכת בהדרגה מן הנאצל הקדמון עד לעולם האצילות. תחילה ביארנו, לעיל סעיפים קע–קעא, את הנאצל הקדמון ואת עשר הספירות היוצאות ממנו. עשר ספירות אלה כלולות בכלי אחד, ועל כן הן נקראות עולם העקודים. את המשך ההאצלה – עקודים, נקודים וברודים – ביארנו לעיל סעיפים קעד–קעו.

ההאצלה העליונה היא פעולה של 'מקלקל על מנת לתקן', והיא הולכת בהדרגה מ'בטול המלכים בצד מה' אל 'בטול ומיתה גמורה'.

> והנה פקח עיניך וראה איך גם באורות אלו הנקראים עולם העקודים היה בהם מציאות **בטול המלכים בצד מה**, כדוגמת בטול המלכים שהיה בעולם הנקודין...
> כי חזרת הסתלקות אורות אלו של העקודים שעלו אל המאציל הנה זה ג"כ הוא מציאות בטול המלכים... אבל השינוי שיש ביניהם הוא, כי כאן בעולם העקודים היה סותר על מנת לבנות **ומקלקל על מנת לתקן**, כי זו היתה עיקר הכוונה בהם בענין הסתלקות האורות למעלה... אבל בעולם הנקודין היה **בטול ומיתה גמורה**...
> והמשכיל יבין כי גם באדם קדמון עצמו כל אותם הצמצומים שהיה מצמצם אורו להוציא האורות... הוא קרוב אל ענין בטול המלכים. ודברים אלו אסור להוציאם מן הפה ולחוץ.[43]

מהלך ההאצלה נוסד כולו על 'ענין בטול המלכים', אלא שהוא מופיע בו בהדרגה – בנאצלים העליונים הוא מקלקל על מנת לתקן, ובעולם האצילות הוא מקלקל ואחר מתקן. ההדרגה מתבטאת בסדרן של פעולות ההסתלקות וההתפשטות, שההאצלה העליונה מיוסדת עליהן. בנאצלים העליונים נעשות ההסתלקות וההתפשטות בבת אחת, והרי הן רצוא ושוב, 'מטי ולא מטי'. ההסתלקות מחזירה את האור והשפע למקורם כדי לשוב מיד ולהאיר ולהשפיע, ועל כן ההתפשטות גומרת את מלאכת ההאצלה – האור והשפע שבים אל הנאצלים ויוצרים דמות אדם בשלמותה. לעומת זאת, בעולם האצילות, ההסתלקות וההתפשטות אינן באות בבת אחת אלא בזו אחר זו. בזמן הקלקול מסתלקים האור והשפע אל מקורם והאצילות נשארת חסרה. אחר חוזרים האור והשפע אל האצילות והם מתחילים את תיקונה ומאצילים את ספירותיה מחדש, אך אין הם גומרים את תיקונה אלא משאירים אותה תלויה במעשי האדם ובהנהגה האלוקית.

הכלל 'מקלקל על מנת לתקן' נאמר גם על הצמצום העומד בראש ההאצלה, כמובא להלן סעיף קפה. כלל זה חל אפוא על כל מהלך ההאצלה, אלא שהוא מתבטא בו בדרכים שונות – לא הרי משמעותו בצמצום כמשמעותו בנאצלים העליונים, ולא הרי משמעותו בנאצלים העליונים כהרי משמעותו בעולם האצילות. מהלך ההאצלה, על פי קבלת האר"י, הוא מהלכו של הכלל

43 ר"ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף טו ע"ד.

'מקלקל על מנת לתקן', וההדרגה במשמעותו של 'מקלקל על מנת לתקן' מבטאת את הדרגתו של מהלך ההאצלה מראשו לסופו.

הכלל כי סדר ההאצלה הוא 'מקלקל על מנת לתקן' נכון על פי שתי הבחינות.

ש סדר ההאצלה הוא 'מקלקל' – בגלל פעולתם של כוח הדין, רשימו, דינים, גבורות; 'על מנת לתקן' – בגלל פעולתם של יו"ד אחת, רחמים, חסדים.

א סדר ההאצלה הוא 'מקלקל' – בגלל פעולתם של ספירות־עיגולים ואורות היוצאים מן העיניים; 'על מנת לתקן' – בגלל פעולתם של ספירות־יושר ואורות היוצאים מן המצח.

פרק ארבעים ושניים

מילויי שם הוי״ה

תיארנו את מהלך ההאצלה העליונה, מן הנאצל הקדמון ועד לעולם האצילות. את כל אלה הוסיף האר״י לפרש גם כסדר האצלתו של שם הוי״ה בארבעת מילוייו. אלו הם ארבעה אופנים שונים של כתיבת שם הוי״ה, והם עולים בגימטריה ע״ב, ס״ג, מ״ה וב״ן. שם הוי״ה בארבעת מילוייו נמצא באדם קדמון, ומהם יוצאים ונובעים כל הנאצלים העליונים. על כן עלינו לשוב אל הנאצלים העליונים – הנאצל הקדמון וספירות עקודים, נקודים וברודים – ולתארם מחדש על פי פעולתם של ארבעת מילויי שם הוי״ה.

שתי בחינות בארבעת המילויים של שם ההוי״ה: באורות שבתוך אדם קדמון ובאורות היוצאים חוצה לו. שתי בחינות אלו דומות לשתי הבחינות שלימד האר״י בעולם האצילות: בחינת **ש** ובחינת **א**.

עוד לימד האר״י כי ארבעת המילויים של שם הוי״ה נמצאים גם בעולם האצילות – הם המוחין הנכנסים לזעיר אנפין ומשלימים את תיקונו. מכאן נראה כי ארבעת מילויי שם ההוי״ה שבאדם קדמון אינם אלא המוחין שבו, ושתי בחינותיהם של ארבעת המילויים דומות לשתי הבחינות של המוחין שבעולם האצילות – מוחין פנימיים שבתוך האצילות ומוחין מקיפים שיוצאים מחוצה לה.

[קעח] ארבעה מילויים

הורה האר״י כי ארבעה מילויים לשם הוי״ה: ע״ב, ס״ג, מ״ה וב״ן. מילוי ע״ב הוא שם הוי״ה הנכתב כך: יו״ד ה״י וי״ו ה״י. מילוי ס״ג הוא שם הוי״ה הנכתב כך: יו״ד ה״י וא״ו ה״י. מילוי מ״ה הוא שם הוי״ה הנכתב כך: יו״ד ה״א וא״ו ה״א. מילוי ב״ן הוא שם הוי״ה הנכתב כך: יו״ד ה״ה ו״ו ה״ה.

דע כי אין שום בחינת ציור דמות אדם ביושר בעולם זולתי בהיותו כולל ומחובר מן ד׳ בחינות אלו אשר הם כוללים כל העולמות כלם, והם ד׳ מיני הויות מחולקות בבחינת

מלואיהם, אם הוי״ה במלוי יודי״ן העולה בגי׳ ע״ב... ואם הוי״ה במלוי ס״ג... ואם הוי״ה דאלפי״ן העולה בגי׳ מ״ה... ואם הוי״ה דההי״ן העולה בגי׳ ב״ן.[1]

ארבעת מילויי ההוי״ה שבאדם קדמון הם כדוגמת ארבע ספירותיה של האצילות. הכיצד? הוי״ה דע״ב היא כדוגמת ספירת חכמה, הוי״ה דס״ג כדוגמת ספירת בינה, הוי״ה דמ״ה כדוגמת ספירת תפארת והוי״ה דב״ן היא כדוגמת ספירת מלכות.

והנה כשנתחיל לספור ולמנות מן הוי״ת ע״ב אשר בא״ק נמצא כי הוי״ה דע״ב היא באות י׳ של ההוי״ה, וכל בחינת אורות הוי״ה דס״ג באות ה׳ ראשונה, וכל הוי״ת מ״ה באות ו׳, וכל הוי״ת ב״ן באות ה׳ אחרונה.[2]

עוד לימד האר״י כי שם הוי״ה בארבעת מילוייו נמצא באדם קדמון פעמיים — הן באורות הנמצאים בתוכו הן באורות היוצאים חוצה לו.

דע כי אדם קדמון הוא כללות הוי״ה אחת, וארבע אותיותיה הם ע״ב ס״ג מ״ה ב״ן **שבו**. ועל דרך זה יוצאות הארותיו **חוץ ממנו**, והם ג״כ הוי״ה אחת כוללת ע״ב ס״ג מ״ה ב״ן, ואדם קדמון הוא מתלבש תוך אלו ההארות.[3]

שתי מציאויות אלו הן שתי בחינות של אדם קדמון.

והרי נתבאר מה שנתחדש **בבחינת האורות הפנימיים שבתוך** אדם קדמון. ונבאר עתה **בחינת האורות** המתפשטים מהם **ויוצאים לחוץ**.[4]

ההבחנה בין שתי בחינותיו של אדם קדמון מתאימה להבחנה בין שתי הבחינות של המוחין שבעולם האצילות, שנתבארה לעיל סעיפים קנו–קנז, קסה.

ש ׳בחינת האורות הפנימיים שבתוך אדם קדמון׳ מתאימה לבחינת המוחין הפנימיים הנמשכים בתוך האצילות.

א ׳בחינת האורות המתפשטים מהם ויוצאים לחוץ׳ מתאימה לבחינת המוחין המקיפים המתנוצצים ויוצאים מן האצילות החוצה.

1 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף יב ע״ד ואילך. על משמעות המילוי של שם הוי״ה כתב האר״י עצמו: ׳ואין ספק כי המלוי מורה על יותר העלם מהאותיות לבדם, כי הנה ההוי״ה במילוי אלפין מורה על החכמה, וההוי״ה באותיותיו לבד מורה על הת״ת׳ (פירוש זוהר ח״א א ע״א, ד״ה כשושנה [נוסח ג], שער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף ד ע״ד).

2 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף כא ע״א–ע״ב.

3 ר״ח ויטל, שם, הוספות על דרוש אדם קדמון (פעם שנייה), שם, דף יב ע״א.

4 ר״ח ויטל, שם, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), שם, דף כא ע״ד.

נבחן עתה את דברי האר״י על ארבעת מילויי ההוי״ה באדם קדמון ואת יחסם אל שתי הבחינות הכוללות שבעולם האצילות.

[קעט] מילויי ע״ב וס״ג

שני המילויים הראשונים של שם הוי״ה הם הוי״ה דע״ב והוי״ה דס״ג. על כך מוסיף האר״י כי הוי״ה דס״ג נחלקת לטעמים, נקודות, תגים ואותיות. בסעיף זה נעסוק בהוי״ה דע״ב ובטעמים שבהוי״ה דס״ג, ובסעיף הבא נשלים את שאר חלקיה של הוי״ה דס״ג.
נתאר עתה מילויים אלו בשתי בחינותיהם — בחינת האורות הפנימיים המתפשטים בתוך אדם קדמון ובחינת האורות היוצאים מאדם קדמון החוצה.

ש אורות פנימיים

שם הוי״ה דע״ב הוא המוחין של אדם קדמון, והוא נמצא בראשו. שם הוי״ה דס״ג נמצא בפנימיות אדם קדמון, מהאוזן ועד הטבור שבו.

> דע כי אדם קדמון הוא כללות הוי״ה אחת, וארבע אותיותיה הם ע״ב ס״ג מ״ה ב״ן שבו... והנה **ההוי״ה הפנימית** שבו כנזכר, נאצלו בתחלה ע״ב בראשו, וס״ג מהאוזן ולמטה עד טבורו... והרי נתבאר **פנימיות** אדם קדמון.[5]
> והמוחין דא״ק הם בחינת הוי״ה דע״ב.[6]
> בחי׳ ע״ב שהם במוחין דאדם קדמון... בחינת הטעמים שבס״ג דאדם קדמון שהם אח״פ שלו. ואין כוונתינו על אורות והכלים היוצאים מהם לחוץ, רק עליהם **בעצמם** בבחינת **פנימיותם ועצמותם**.[7]
> שברישא דאדם קדמון הוא מקום **המוחין** שבו שהם הוי״ה דע״ב, ומושבם תוך הראש **בפנים**.[8]

א אורות יוצאים החוצה

הארות של הוי״ה דע״ב יוצאות דרך שערות הראש, והארות של הוי״ה דס״ג יוצאות דרך האוזן, החוטם והפה של אדם קדמון.

> דע כי אדם קדמון הוא כללות הוי״ה אחת, וארבע אותיותיה הם ע״ב ס״ג מ״ה ב״ן שבו, ועל דרך זה **יוצאות הארותיו חוץ** ממנו והם ג״כ הוי״ה אחת כוללת ע״ב ס״ג מ״ה ב״ן...

5 ר״ח ויטל, שם, הוספות על דרוש אדם קדמון (פעם שנייה), שם, דף יב ע״א–ע״ב.
6 ר״ח ויטל, שם, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), שם, דף כא ע״א.
7 ר״ח ויטל, שם, שם, דף כח ע״ב.
8 ר״ח ויטל, שם, שם, דף כח ע״ד.

אח״כ על דרך זה **יצאו הארותיו לחוץ**, והיא הוי״ה בארבע בחינותיה. ותחלה נתפשט ע״ב **בשערות הראש**, וס״ג מן **האוזן והחוטם והפה** עד הטבור.[9]

זה הוא כללן של ההארות היוצאות החוצה מהוי״ה דע״ב ומהוי״ה דס״ג שבאדם קדמון, ואחר הוסיף האר״י ופירש ופירט הארות אלו.

תחילה יוצאות הארות של שם הוי״ה דע״ב מאדם קדמון החוצה. אלו הן השערות המאירות בראשו של אדם קדמון. אורות אלו הם למעלה מכל השגה, ואין אנו יכולים להבינם.

והנה האורות אשר תוך אדם קדמון **בקעו ויצאו לחוץ** דרך **הצנורות והחלונות ונקבים** שבו. ובראשונה התחיל **לצאת לחוץ** אור ההוי״ה דע״ב דרך **נקבי העור צרים** בתכלית **וצנורות דקים**, והם בחינת **השערות** הצומחים בראשו, ובחלוקה זו אפילו באורות **היוצאים חוצה** דרך השערות אין אנו רשאין להתעסק בהם.[10]

גם בעולם האצילות השערות היוצאות בראש אריך אנפין הן למעלה מהשגתם של הנבראים, כמבואר לעיל סעיף קנז.

אחר יוצאות הארות של שם הוי״ה דס״ג מאדם קדמון החוצה. אלו הם אורות האוזן, החוטם והפה המאירים בראשו של אדם קדמון.

בהוי״ה דס״ג יש בהם טעמים ונקודות וכו׳, והנה הטעמים נתחלקו בג׳ חלוקות, והם **באורות היוצאים** מן האזן ומן החוטם ומן הפה.[11]

שם הוי״ה דס״ג נחלק לטעמים, נקודות, תגים ואותיות. הטעמים נחלקים לשלושה – עליונים, אמצעיים ותחתונים. על כן יוצאים האורות של הוי״ה דס״ג משלושה מקומות באדם קדמון – מהאוזן, מהחוטם ומהפה. אורות אלה הולכים ומתמעטים, ועל כן יכולים הנאצלים התחתונים לקבל את האחרון שבהם.

דע כי ממקום האזן ואילך מתחיל בחינת הוי״ה דס״ג אשר בו... ואמנם האור של בחי׳ הוי״ה דס״ג אשר מן מקום **האזן** ולמטה **בקע** בראשונה **ויצא** דרך נקבי האזנים אשר בו **לחוץ**... ובצאת האור דרך נקבי האזן ימנית ושמאלית נמשך ומתפשט משם עד למטה במקום **שבולת הזקן**, ונמשך דרך **שערות** הזקן הצומח בשתי **צדדי** הפנים, וב׳ **צנורות** אורות אלו יצאו משני הנקבים של האזנים ימין ושמאל, ונתפשטו עד למטה בשבולת הזקן ושם נתחברו יחד שניהם אך לא חבור גמור... כי אלו הי׳ ספירות יצאו מן האזן וכלם אינם אלא הוי״ה א׳ דס״ג...
אח״כ יצאו האורות משני נקבי **החוטם** של אדם קדמון לחוץ, ואלו הם החלק הב׳ של

9 ר״ח ויטל, שם, הוספות על דרוש אדם קדמון (פעם שנייה), שם, דף יב ע״א–ע״ב.
10 ר״ח ויטל, שם, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), שם, דף יג ע״א.
11 ר״ח ויטל, שם, שם, דף כא ע״א.

> הטעמים דהוי״ה דס״ג... ואלו ההארות נתפשטו ונמשכו עד מקום החזה של אדם קדמון... והנה כאן נתקרבו יותר האורות **הפנימים** עם **המקיפים**... אבל כאן בחוטם היא הוי״ה דס״ג... אמנם המשכיל יבין כי האור אשר למעלה במקום המוחין יקרא הוי״ה דע״ב ושמן האזן ולמטה יקרא ס״ג...
> אח״כ יצא האור דרך **הפה** של אדם קדמון לחוץ, ואור זה הוא בחינת הטעמים התחתונים דהוי״ה דס״ג... ומה שנתחדש כאן הוא כי הנה רחוק המקום גורם **לכשיוכלו** התחתונים **לקבלו**.[12]

האריך ר״ח ויטל בתיאור ההארות היוצאות ממילויי הוי״ה דע״ב והוי״ה דס״ג, ואנו לא הבאנו אלא מעט מדבריו. גם ר״י טבול פירש את ההארות היוצאות ממילויים אלו, אך בקצרה.

> כשרצה המאציל לברוא העולם אמ׳ עולם חסד יבנה, והאציל ממנו שם ע״ב לעילא לעילא, וזה נק׳ מוחא סתימא׳, ולפי שזהו למעלה ביותר אין לנו רשות לדבר בו.
> אח״כ האציל שם ס״ג **מהאזנים** ולמטה, וכל זה לשכך האוזן, שח״ו למעלה במקום ההוא אפי׳ רשימו אינו נכר כלל, רק שהאציל מב׳ אזנים **מקיף ופנימי**, ה׳ כנגד ה׳, מצד ימין ה׳ של מקיף, שהם נפש רוח נשמה חיה יחידה, וכן מאזן שמאל ה׳ של פנימי. ואלו הה׳ אורות הם עשר, אלא ששם אין נכר אלא ה׳.
> ואלו יורדין עד **השבולת** מעט הפסק ביניהם, ולפי שהאור שם הוא גדול בא דרך מרחק שיש בין ב׳ האזנים. ואז״ן רומז בבינה, כי אזן עם הה׳ הנז׳ עולה ס״ג.[13]

שתי בחינות

ארבעה מילויים של שם הוי״ה באדם קדמון. המילויים הראשונים הם הוי״ה דע״ב והטעמים שבהוי״ה דס״ג, והם מאצילים כלי אחד שכלולות בו עשר ספירות. מילויים אלה נמצאים הן בפנימיות אדם קדמון הן באורות היוצאים חוצה לו, והם מתאימים לשתי הבחינות אשר במהלך ההאצלה כולו.

ש מילויי ההוי״ה הראשונים שבפנימיותו של אדם קדמון הם: שם הוי״ה דע״ב, הוא המוחין שבראשו של אדם קדמון; טעמים בשם הוי״ה דס״ג, הוא בינה של אדם קדמון.
מילויים אלה הם דוגמה ומקור למוחין הפנימיים המתפשטים באצילות על ידי זיווג אבא ואימא, כמבואר לעיל סעיפים קמז, קנו–קנז.

א מילויי ההוי״ה הראשונים שיוצאים מאדם קדמון ומאירים חוצה לו הם: אור ההוי״ה דע״ב, היוצא ומאיר בשערות ראשו של אדם קדמון; אורות הטעמים שבהוי״ה דס״ג, היוצאים ומאירים דרך נקבי אוזן, חוטם ופה של אדם קדמון.

12 ר״ח ויטל, שם, שם, דף יג ע״א–ע״ג.
13 ר״י טבול, דרוש האצילות, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1017.

מילויים אלה הם דוגמה ומקור למוחין המקיפים היוצאים דרך נקבי פרצופי האצילות ומאירים חוצה להם, כמבואר לעיל סעיפים קנו–קנז.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. מונחים אלו מתאימים למונחים שבהם שנה האר״י את עולם האצילות, כפי שנרשם לעיל פרקים לד–לח.

ש הוי״ה פנימית
מוחין בפנים

א יציאת אור החוצה
שערות הראש
אוזן, חוטם ופה
עיניים
מצח
יושר · קו ישר
פרצוף · דמות אדם
צינורות דקים · חלונות · נקבים
בקיעה
קבלת האור

[קפ] מילויי ס״ג, מ״ה וב״ן

בסעיף הקודם תיארנו את הוי״ה דע״ב ואת הטעמים שבהוי״ה דס״ג. עוד הוסיף האר״י ללמד על שאר חלקיו של שם הוי״ה דס״ג, על שם הוי״ה דמ״ה ועל שם הוי״ה דב״ן.[14] נתאר עתה את האצלתם של מילויים אלו על פי שתי בחינותיהם — בחינת האורות הפנימיים המתפשטים בתוך אדם קדמון ובחינת האורות היוצאים מאדם קדמון החוצה.

ש אורות פנימיים

שם הוי״ה דס״ג הוא ספירת בינה באדם קדמון, שהיא מקור הגבורות. על כן יצא ממנו עולם הנקודים, הוא עולם האצילות בהאצלתו הראשונה שבה מתו המלכים, כמתואר לעיל סעיף קעה.

> כי בהאציל את אורות העין שהם עולם הנקודים... והנה נתבאר כי כל בחינות אלו הם בהוי״ה דס״ג, ונודע כי הוי״ה דס״ג היא בספירת בינה הנקראת **גבורות** דמינה דינין

14 האר״י חילק את הוי״ה דס״ג לבחינות אחדות, ועל כן אורות אחדים יצאו ממנה. לא נוכל כאן לפרט את כל אלה, ורק עיקרי דברים נביא הנה.

מתערין, ולכן בטול ומיתת המלכים אלו היה באורות הוי״ה דס״ג הכוללת, ולא עוד אלא שהיה אף גם בפרטות ס״ג שבס״ג.[15]
והענין הוא שכל זה הפרצוף כל מה שמתפשט ממנו אינו אלא משם ס״ג, ששם ע״ב הוא מוחא סתימאה אין רשות לדבר בו, ומשם ס״ג נתפשט כל מציאות העולמות שנחרבו ר״ל מבחינה אחרונה שבו.[16]

אורות הנקודים יוצאים מזיווג של שם הוי״ה דע״ב עם שם הוי״ה דס״ג. ר״ח ויטל מדגיש כי כל מילויי ההוי״ה הללו הם 'האורות הפנימיים שבתוך אדם קדמון', והם האורות ה'שרשיים ופנימיים בתוכו' של אדם קדמון.

והנה כשעלה ברצון המאציל להאציל עולם הנקודים, וכוונתו היתה לעשות להם בחי׳ כלים כדי שיהיה כח בעולמות התחתונים לקבל אור העליון... ונעשה האור הזה שעלה בחינת **מיין נוקבין** אל בחי׳ הטעמים של ס״ג, שהם אורות האזן והחוטם והפה אותם אשר הם **שרשיים ופנימיים בתוכ׳**, ולא אל האורות היוצאים משם ולחוץ אלא **לאורותיהם הפנימיים** שבתוכם עצמם... אז **נזדווג** בחי׳ ס״ג עם בחי׳ ע״ב שבגלגלתא דא״ק, ומכח זווג ההוא נמשך אור חדש מהם וירד למטה ובקע הפרסא... והרי נתבאר מה שנתחדש בבחי׳ האורות **הפנימיים** שבתוך א״ק.[17]

אחר נתקן עולם האצילות. זיווג נוסף של שם הוי״ה דע״ב עם שם הוי״ה דס״ג מוליד ומחדש שם הוי״ה דמ״ה, והוא מתקן את ההאצלה הראשונה של עולם האצילות ואת המלכים שמתו בה. אף כאן מדגיש ר״ח ויטל כי כל מילויי ההוי״ה הללו הם בבחינה הפנימית שבאדם קדמון – אין הם האורות 'היוצאים מהם לחוץ' אלא הם האורות 'בבחינת פנימיותם ועצמותם'.

והנה כאשר עלה ברצון המאציל להחיות אלו המלכים שמתו ונשברו ונפלו ככל הנז״ל ולתקנם עתה, עשה שיעלו **מ״ן** ממטה למעלה וע״כ יתחדש למעלה **זווג** עליון, וע״י האור הנמשך מזה הזווג יתוקנו אלו המלכים... והנה עליית אלו האורות למעלה בבינה הוא ענין העלאת **מיין נוקבין** לצורך **הזווג**, והנה בזה הזווג צריך שיתקנו כל הי׳ נקודות מן הכתר עד המלכות, ולכן העלאת מיין נוקבין אלו היה עד למעלה בע״ב וס״ג של אדם קדמון, אשר ע״י הזווג ההוא נתקן כל האצילות מן עתיק יומין עד נוקבא דזעיר אנפין...
כי ע״י עליית אלו אורות בבחינת **מ״ן** כנזכר **נזדווג** בחי׳ ע״ב, שהם במוחין דאדם קדמון הנז״ל, עם בחינת הטעמים שבס״ג דאדם קדמון, שהם אח״פ שלו... ולכן אלו ג׳ בחינות הטעמים של ס״ג נתחברו יחד **ונזדווגו** עם בחינת ע״ב של זה אדם קדמון, ואין כוונתינו על אורות והכלים היוצאים מהם לחוץ, רק עליהם **בעצמם** בבחינת

15 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף כא ע״ב.
16 ר״י טבול, פירוש אדרא רבא, דפוס 138, עמ׳ קלט.
17 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף כא ע״ג–ע״ד.

פנימיותם ועצמותם. וע״י זווגם יחד **נולד** ויצא משם אור חדש והוא בחינת הוי״ה דמ״ה דאלפי״ן.[18]

כדברים האלה כתב גם ר״י טבול.

דע שאחר שנשברו הנקודות שהם שורשם ומקורם הם משם ס״ג כמ״ש במקומו. ואחר שנשברו עלו בסוד **מים נוקבין** לשם ס״ג שיצאו ממנו. ופי׳ הדברים שאלו הנקודות הם מה״א של מילוי שם ב״ן ושל ס״ג, ולזה כשעלו נעשו **מים נוקבין** לשם ס״ג בבחינת ב״ן... **ונזדווגו** שם ע״ב עם שם ס״ג, ויצא מהם שם מ״ה בסוד טיפה, שיצאו משם ע״ב ה׳ **חסדים** בסוד טיפה **ומתקו** לאלו המלכים שעלו בסוד **מים נוקבין**, לפי שמציאותם מתחלה היה בסוד **אדמימות** שהם טיפה של נקבה. ולזה נקראו מלכים שבאו באותה המלכות שהיא ארץ אדום, מים נוקבין בלא דכורין. ועתה בזה **הזיווג** של ע״ב וס״ג **נתמתקו** זה בזה, ויצא שם מ״ה בסוד דכר ונקבה.[19]

העלאת מין נוקבין אינה תלויה כאן במעשי האדם, שהרי עדיין לא נברא. על כן מדגיש האר״י כי העלאת מין נוקבין נעשית על ידי המאציל לבדו. כך כתבו ר״ח ויטל ור״י טבול.

ודע כי האמת הוא שלעולם אי אפשר לחדש למעלה שום זווג... אלא ע״י מצוות ומעשים טובים... אבל בתחלת זמן האצילות שעדיין לא נברא אדם התחתון היה הדבר מוכרח להיות זווג עליון בז״א ונוקביה שלא ע״י אדם התחתון... והיה הזווג ההוא מוכרח בחסד עליון ורצון אלהי שעלה במחשבה ורעותא דיליה להיות כך... כי הדבר מוכרח כיון שאדם אין לעבוד את האדמה.[20]

ואחר שנשברו הז׳ בא התיקון בסוד שם מ״ה, שעלו האורו׳ מהשבירה לשם ס״ג לטעמים של ס״ג בסוד מ״נ, ונעשה **זווג** ס״ג עם ע״ב, ויצא מן המצח שהם מ״ה. ונק׳ בזוהר זה הזווג כד סליק ברעותא למברי עלמא, שזה **הזווג** אינו תלוי במעשה התחתונים שעדין לא היה עולם.[21]

כיצד נתקנת האצילות? כיצד מתקן שם הוי״ה דמ״ה את עולם הנקודים ואת מיתת המלכים שאירעה בו? על שאלות אלו ענה האר״י בתיאור ארוך המפרש בפרוטרוט כיצד מתקן שם הוי״ה דמ״ה את הנקודות שבשם הוי״ה דס״ג. תיאור זה קושר את תיקונה של האצילות למילויי ההוי״ה שבאדם קדמון, והוא דומה בעיקרו ובתבניתו לתיאור תיקונה של האצילות העומדת לעצמה, כמבואר לעיל פרקים לד, לו.

18 ר״ח ויטל, שם, שם, דף כח ע״א–ע״ב.

19 ר״י טבול, סדר העולמות, כת״י 115, דף קצד ע״ב.

20 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף כד ע״א–ע״ב. דברים דומים כתב ר״ח ויטל במבוא שערים, שער ב, חלק ג, פרק ט, דפוס 1111, דף טז ע״ד.

21 ר״י טבול, קובץ פירושים על הזוהר, כת״י 154, דף 7 ע״ב.

שם הוי״ה דמ״ה, הנקרא ׳אור חדש׳, מברר ומתקן את הנקודות שבשם הוי״ה דס״ג, שמהן יצא עולם הנקודים. תיקונו של שם הוי״ה דס״ג קורא לו שם חדש — הוי״ה דב״ן.[22]

וזה האור של מ״ה נקרא **דכורא**, ואותו האור של עולם הנקודים שנשברו הכלים שלו הוא נקרא **נוקבא**. והטעם הוא כי האור החדש הזה הנקרא מ״ה **נולד** ויצא ע״י **זווג** כל ע״ב וטעמים דס״ג. ולהיות שנמשך מבחינת ע״ב א״כ יהיה גדול ומעולה מן הס״ג שהם אלו הנקודות שבו הנקראים מלכים שמתו ונשברו... והנה כאשר יצא זה האור החדש הנקרא מ״ה, התחיל **לברר** מן הנקודות של ס״ג, ושתפו וחברו עמו ונתקנו הנקודות דס״ג, ואז נעשה המ״ה בחינת דכורא והס״ג נעשה נוקבא אליו, וכיון שנעשה אליו בחינת נקבה קנה לו שם חדש ונקרא עתה הוי״ה דב״ן.[23]

ונמצא כי כאשר עלו אורות ס״ג למעלה העלו מ״ן **ונזדווגו** עם אורות ע״ב, ואז נולד ויצא אור מ״ה החדש, ונתחבר עם ז׳ אורות המלכים הנזכרים **וברר** מהם מה שיכול אז לברר וחברו עמו, ועניין זה הוא נקרא תקון עולם האצילות.[24]

שם הוי״ה דס״ג הוא מקור עולם הנקודים, שבו מתו שבעת המלכים. על כך הוסיף האר״י כי שם הוי״ה דמ״ה הוא המלך השמיני, הוא המלך שלא מת, המלך שתיקן ובירר את שבעת המלכים שמתו.

ודע כי זה האור דמ״ה החדש היוצא מן המצח הוא סוד המלך הח׳ הנקרא הדר, שלא נזכר בו מיתה... והוא היה המתקן והמקיים כל הז׳ מלכים שקדמו אליו אשר מתו. וכאשר יצא תכף התחיל **לברר** בחינת מלכים הז׳ הנזכרים לעשות מהם בחינת נוקבא אליו.[25]

ועתה בזה **הזיווג** של ע״ב וס״ג **נתמתקו** זה בזה, ויצא שם מ״ה בסוד דכר ונקבה. וזהו המלך השמיני שנק׳ הדר, שבאה אשתו עמו.[26]

שם הוי״ה דמ״ה הוא החסדים שבאדם קדמון, ושם הוי״ה דב״ן הוא הגבורות שבאדם קדמון. חיבורם של שני מילויים אלה מתקן את הקלקול שהיה בראשונה.

דע כי אדם קדמון הוא כללות הוי״ה אחת, וארבע אותיותיה הם ע״ב ס״ג מ״ה ב״ן שבו... ואח״כ יצאו **הגבורות** ב״ן שבו בתחלה, כי כן דרך הגבורות להתפשט תחלה... ואח״כ חזרו לעלות בסוד אור חוזר, שהוא נקבה... ואח״כ יצא אור חדש והם **החסדים** דמ״ה.[27]

22 הוי״ה דב״ן אינה יוצאת ישירות מאדם קדמון. הנקודות שבהוי״ה דס״ג יוצאות מאורות העיניים, ואחר שמתו המלכים ונתקנו על ידי הוי״ה דמ״ה, הופכות הנקודות שבהוי״ה דס״ג להוי״ה דב״ן, והוי״ה דמ״ה מבררת ומבסמת אותה. בירור היחס בין הוי״ה דס״ג ובין הוי״ה דב״ן הוא ארוך וסבוך, ולא נוכל לעשותו כאן.

23 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף כח ע״ב.

24 ר״ח ויטל, שם, שם, דף כח ע״ג.

25 ר״ח ויטל, שם, שם, דף כח ע״ד.

26 ר״י טבול, סדר העולמות, כת״י 115, דף קצד ע״ב.

27 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, הוספות על דרוש אדם קדמון (פעם שנייה), דפוס 868, דף יב ע״א–ע״ב.

אח״כ יצא ב״ן, והיא עולם הנקודים... ונשברו להיותם **גבורות**... ואז יצאו **החסדים** דמ״ה ותקנום, ושלט הזכר על הנקבה ונתקנה.[28]

שם הוי״ה דמ״ה מברר ומבסם את שם הוי״ה דב״ן. תיקון זה ממשיך את תרין עטרין, שהם חסדים וגבורות. תרין עטרין הם חלק מן המוחין הפנימיים הנמשכים באצילות בעת תיקונה על פי בחינת **ש**, כמבואר לעיל סעיפים קמח, קנו.

ודע כי זה האור דמ״ה החדש... הוא סוד המלך החי׳ הנקרא הדר שלא נזכר בו מיתה... והוא היה המתקן והמקיים כל הזי׳ מלכים שקדמו אליו אשר מתו, וכאשר יצא תכף התחיל **לברר** בחינת המלכים... כי עתה **נתחברו דכר ונוקבא** שהם מ״ה וב״ן **ואתבסמו** דא בדא, כי שם ב״ן **אתבסם** ע״י שם מ״ה... ולכן כאשר מ״ה **מברר** את הב״ן לוקח תחלה לעצמו בבחינת תרין עיטרין שהם **חסדים וגבורות**, ששניהם יורש הזכר תחלה שהוא הוי״ה דמ״ה, ואח״כ בעת **הזווג** נותן הזכר לנקבה עיטרא דגבורה, שהיא הוי״ה דב״ן.[29]

•

תיקון האצילות על ידי חיבור שני מילויי ההוי״ה – שם מ״ה עם שם ב״ן – דומה אפוא בכל פרטיו לתיקון האצילות שנתבאר לעיל פרקים לד, לו. זכר ונקבה, זיווג, בירור, ביסום, חסדים וגבורות, תרין עטרין – כל אלו הם מושגי התיקון על פי בחינת **ש**.

עוד הוסיף האר״י כי האצילות כולה אינה אלא חיבור של שתי ההויות – הוי״ה דמ״ה עם הוי״ה דב״ן. הוא האריך מאוד לפרט כיצד נתחברו שני המילויים זה עם זה ואלו חלקים משני מילויים אלה נמצאים בכל אחת מספירות האצילות. לא נוכל להביא כאן את כל הפרטים הללו, וכל הרוצה ייקחם מכתבי תלמידיו.[30]

א אורות יוצאים החוצה

שם הוי״ה דס״ג נחלק לטעמים, לנקודות, לתגים ולאותיות. בסעיף הקודם עסקנו בטעמים שבשם הוי״ה דס״ג, ועתה נמשיך ונלמד על הנקודות שבשם הוי״ה דס״ג. מנקודות אלו נאצלו אורות שיוצאים מעיני אדם קדמון החוצה. אלו הם ספירותיו של עולם הנקודים, הוא עולם האצילות בהאצלתו הראשונה שבה מתו המלכים, כמתואר לעיל סעיף קעה.

בהוי״ה דס״ג יש בהם טעמים ונקודות וכו׳, והנה הטעמים נתחלקו בג׳ חלוקות והם באורות **היוצאים מן האזן** ומן **החוטם** ומן **הפה**, ואמנם **הנקודות** הם בחינת האורות היוצאים

28 ר״ח ויטל, שם, דף יב ע״ב.

29 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), שם, דף כח ע״ד.

30 ר״ח ויטל, שם, דף כט ע״א ואילך; ר״י טבול, סדר העולמות, כת״י 115, דף ריא ע״ב ואילך; ר״י טבול, קובץ פירושים על הזוהר, כת״י 154, דפים 7 ע״ב – 8 ע״א.

מן **העינים**... וג׳ בחינות אלו הם ג׳ חלוקות שיש בטעמים דהוי״ה דס״ג, ואח״כ **יצאו מנקבי העינים** דאדם קדמון עוד י׳ ספירות אחרות ונקראים עולם הנקודים.[31]

אחר יוצאת הארה של שם הוי״ה דמ״ה מאדם קדמון החוצה. הארה זו יוצאת ממצחו של אדם קדמון, והיא מתקנת את האור שיצא מעיני אדם קדמון.

ועתה נבאר מאיזה מקום יצא אור החדש הזה הנקרא מ״ה... אמנם אור החדש הזה הנקרא מ״ה **יצא** ממקום **המצח** של אדם קדמון... ואמנם אור החדש הזה הנקרא מ״ה, שהוא אחרון מכלם, אין בו לא בחינת הבל ממש כאורות **אזן וחוטם ופה**, שהם טעמים דס״ג, ולא בחינת **אור הסתכלות** כאור **העינים**, אלא הוא הארה בלבד נמשכת מן **המצח** דאדם קדמון... לכן ממקום זה עצמו, שהוא המצח המכוון כנגד המוחין, משם **יצא** אור מ״ה זה החדש.[32]

האור היוצא ממצח של אדם קדמון הוא אור מקיף. אור זה דומה למוחין המקיפים היוצאים ממצחי הפרצופים באצילות, כמבואר לעיל סעיף קנו.

מתחברות ס״ג וע״ב למעלה מבפנים, ומתרבה אורם **יוצא** מן **המצח הארה** גדולה... ומכיון שנמתקו זה בזה יצא שם מ״ה... ומה **שיוצא מן המצח** הוא בסוד **מקיף**.[33]

שתי בחינות

ארבעה מילויים של שם הוי״ה באדם קדמון. המילויים האחרונים הם הנקודות שבהוי״ה דס״ג, הוי״ה דמ״ה והוי״ה דב״ן, והם מאצילים עשרה כלים ובהם עשר ספירות. אלו הם ספירותיו של עולם האצילות, שתחילה נתקלקלו ואחר נתקנו. מילויים אלה נמצאים הן בפנימיות אדם קדמון הן באורות היוצאים חוצה לו, והם מתאימים לשתי הבחינות אשר במהלך ההאצלה כולו.

ש מילויי ההוי״ה האחרונים שבפנימיותו של אדם קדמון הם: נקודות שבשם הוי״ה דס״ג, שם הוי״ה דמ״ה ושם הוי״ה דב״ן. אלה הם בינה, תפארת ומלכות שבאדם קדמון.
מילויים אלה מאצילים את עולם האצילות, תחילה בקלקול ואחר בתיקון, על ידי העלאת מין נוקבין, זיווג, הולדה, מיתוק, ביסום ובירור.
מילויים אלה הם דוגמה ומקור למוחין הפנימיים הנמשכים באצילות על ידי בירור וביסום, העלאת מין נוקבין, זיווג והולדה, כמבואר לעיל סעיפים קמז, קנו–קנז.

א מילויי ההוי״ה האחרונים שיוצאים מאדם קדמון ומאירים חוצה לו הם: נקודות שבשם הוי״ה דס״ג, שיוצאות ומאירות דרך נקבי עיניים של אדם קדמון; שם הוי״ה דמ״ה, שיוצא ומאיר דרך מצח של אדם קדמון.

31 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף כא ע״א.
32 ר״ח ויטל, שם, דף כח ע״ג–ע״ד.
33 ר״י טבול, קובץ פירושים על הזוהר, כת״י 154, דף 11 ע״א.

מילויים אלה מאצילים את עולם האצילות, תחילה בקלקול ואחר בתיקון, על ידי אורות היוצאים דרך נקבי עיניים, אורות יוצאים דרך המצח, אור מקיף, הסתכלות.
מילויים אלה הם דוגמה ומקור למוחין המקיפים היוצאים דרך נקבי פרצופי האצילות ומאירים חוצה להם, כמבואר לעיל סעיפים קנו–קנז.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. מונחים אלו מתאימים למונחים שבהם שנה האר״י את עולם האצילות, כפי שנרשם לעיל פרקים לד–לח.

ש מוחין פנימיים
חסדים · גבורות
מיין נוקבין
זיווג
הולדה
בירור · ביסום

א יציאת אור החוצה
שערות הראש
אוזן, חוטם ופה
עיניים
מצח
הסתכלות · הארה

[קפא] דמות אדם

בסעיפים הקודמים בחנו את ארבעת מילויי ההוי״ה שבאדם קדמון ומצאנו בהם שתי בחינות — בפנימיותו של אדם קדמון ובאורות היוצאים חוצה לו. שתי בחינות אלו הן שתי בחינותיה של דמות אדם.
שם הוי״ה בארבעת מילוייו מתאר את הנאצלים שלמעלה מן האצילות — נאצל קדמון, כלי אחד, עשרה כלים — כדמות אחת שלמה. זאת דמות אדם שלמעלה מן האצילות, שארבעת מילויי ההוי״ה פועלים בה כעשר ספירות. כך משערים מילויי ההוי״ה את קומתו השלמה של אדם קדמון.

ש אדם קדמון שבתוכו ארבעה מילויי הוי״ה הוא דמות של **נשמה**.
הכיצד? זיווגי שם הוי״ה דע״ב עם שם הוי״ה דס״ג מולידים את שם הוי״ה דב״ן, שהוא גבורות, ואת שם הוי״ה דמ״ה, שהוא חסדים. שם הוי״ה דמ״ה מברר את שם הוי״ה דב״ן ומתקן אותו.
כך עתידה להיאצל הנשמה שבעולם האצילות: זיווג אבא ואימא מברר את הדינים ומוליד מוחין פנימיים. מוחין אלה הם ה׳ חסדים וה׳ גבורות, והם שפע של חיים ונשמות.

א אדם קדמון שיוצאים ממנו ארבעה מילויי הוי״ה הוא דמות של **פרצוף**.
הכיצד? שם הוי״ה דע״ב יוצא דרך השערות, טעמים של שם הוי״ה דס״ג יוצאים דרך האוזן והחוטם והפה, נקודות של שם הוי״ה דס״ג יוצאות דרך העיניים, ושם הוי״ה דמ״ה יוצא דרך המצח של אדם קדמון.
כך עתיד להיאצל הפרצוף שבעולם האצילות: אורות יוצאים מתיקוני השערות ומנקבי הפנים אשר בו, אורות מתנוצצים במצח אשר בו. אלה הם המוחין המקיפים היוצאים ומאירים אל הנבראים כפי יכולת השגתם.

•

ארבעת מילויי ההוי״ה אוגדים יחד את הנאצלים העליונים – אדם קדמון, עקודים, נקודים, ברודים – לקומה אחת שלמה שעשר ספירות פועלות בתוכה ומאירות ממנה החוצה. זאת הקומה העליונה, קומתה של ההאצלה העליונה. לעיל, סעיף קסו, למדנו על קומת האצילות ועל שתי הבחינות אשר בשני צדיה – הבחינה הפנימית והבחינה המקיפה. גם שתי בחינותיו של אדם קדמון עומדות בשני צדיה של קומת ההאצלה העליונה.

ש שם הוי״ה **שבתוך** אדם קדמון הוא **הצד הפנימי** בקומת ההאצלה העליונה.
ארבעה מילויי ההוי״ה מתפשטים בתוך אדם קדמון ונוהגים כארבע ספירותיה של האצילות בפעולות של זיווג, בירור והולדה.
בדוגמתם תתוקן האצילות בזיווג ובבירור ובהולדה של מוחין פנימיים המתפשטים בתוכה וממלאים את ספירותיה כדי להמשיך שפע של חיים וברכה אל הנבראים.

א שם הוי״ה **שיוצא** מאדם קדמון הוא **הצד המקיף** בקומת ההאצלה העליונה.
ארבעה מילויי ההוי״ה יוצאים החוצה מאדם קדמון דרך שערות, אוזן וחוטם ופה, עיניים ומצח אשר בו.
בדוגמתם תתוקן האצילות בתיקוני שערות ובמוחין מקיפים היוצאים ממצחי פרצופיה החוצה כדי להאיר אל הנבראים כפי יכולת השגתם.

[קפב] משמעות המילויים

מה הם ארבעת המילויים של שם הוי״ה שבאדם קדמון? מכל האמור עד עתה עולה כי שתי הבחינות של מילויים אלה מתאימות בכול לשתי הבחינות של המוחין המופיעים באצילות בעת גמר תיקונה – מוחין פנימיים על פי בחינת **ש**, ומוחין מקיפים על פי בחינת **א**. מכאן מתבקשת המסקנה כי שם הוי״ה בארבעת מילוייו הוא המוחין שבאדם קדמון – מוחין פנימיים המתפשטים בתוך אדם קדמון ומוחין מקיפים המאירים ויוצאים ממנו החוצה.

ראיה ברורה לכך מצאנו בדברי ר׳ יוסף ן׳ טבול על המוחין שבאצילות.

דע בני קודם מה שאמר הכתוב ליראי ה׳ ולחושבי שמו. שצריך שידע האדם חשבון שם רבו, ולכן התיצב והכן עצמך ותקן דעתך, תנה בני לבך לי, פקח וראה אלו הארבעה שמות הקדושים.
שם ע״ב יודין שנכתב במילוי יודין כזה, יו״ד ה״י וי״ו ה״י, עולה למנין ע״ב. ושם ס״ג במילואו כזה, יו״ד ה״י וא״ו ה״י, עולה למנין ס״ג. ושם מ״ה במילואו כזה, יו״ד ה״א וא״ו ה״א, עולה למנין מ״ה. ושם ב״ן במילואו כזה, יו״ד ה״ה ו״ו ה״ה, עולה למנין ב״ן. אלו הד׳ שמות הם חכמה ובינה ודעת. שם ע״ב הוא חכמה, ושם ס״ג הוא בינה, ושם מ״ה הוא חמשה חסדים, ושם ב״ן הוא ה׳ גבורות, ושניהם נקראים דעת.[34]

עוד הוסיף ר״י טבול כי ארבעת המילויים של שם הוי״ה הם המוחין דגדלות שנכנסים בזעיר אנפין.

ועתה דע לך שיש לזעיר אנפין ד׳ מיני מוחין, והם קטנות ראשון וקטנות שני וגדלות ראשו׳ וגדלות שני... והנה מוחין של גדלות ראשון וגדלות שני הם ההויות שכתבנו, ע״ב ס״ג מ״ה ב״ן.[35]

ר׳ יוסף ן׳ טבול מפרש כי ארבעת המילויים של שם הוי״ה הם המוחין הנוספים בזעיר אנפין ונוקביה כדי לגמור את תיקונם. ארבעת המילויים הללו מתאימים בדיוק נמרץ לארבעת המילויים של שם הוי״ה שנמצאים באדם קדמון, ומכאן נראה בבירור כי ארבעת מילויי שם הוי״ה שבאדם קדמון אינם אלא מוחין הבאים לגמור את בניינו ולהשלים את קומתו.[36]
התאמה זו בין אדם קדמון ובין עולם האצילות מצטרפת להתאמה נוספת שנתבררה לעיל סעיף קעא עמ׳ 1346. שם ראינו כיצד אורות אוזן, חוטם ופה היוצאים מאדם קדמון דומים ומתאימים לתיקוני דיקנא שבאריך אנפין. כאן וכאן לימד האר״י את אדם קדמון כתבניתו וכתוכנו של עולם האצילות.

•

שם הוי״ה בארבעת מילוייו נמצא תמיד באדם קדמון. הווי אומר, אדם קדמון שלם בבניינו ומוחין נמצאים בו תמיד. אין הם נחסרים ממנו ואין הם נוספים בו, כי אין בו קלקול ואין בו תיקון. שלא כאצילות, שבה יש קלקול ויש תיקון, שבתחילתה אין מוחין ורק אחר שהיא נתקנת הם מופיעים בה כדי להשלים את בניינה, אדם קדמון שלם ומתוקן תמיד והמוחין מופיעים בו בקביעות.
המוחין הם אפוא עיקרה של ההאצלה, והם מתקנים ומשלימים את כל הנאצלים — הן את אדם קדמון הן את עולם האצילות. עיקרון זה נכון על פי שתי בחינותיה של קבלת האר״י.

34 ר״י טבול, סדר העולמות, כת״י 115, דף קעג ע״א.
35 ר״י טבול, שם, דף קעג ע״א–ע״ב.
36 ארבעת מילויי שם הוי״ה נזכרו גם בייחוד ההשתטחות שכתב האר״י עצמו, כמבואר לעיל סעיף קסד.

ש הבחינה **הפנימית** מתחילה באדם קדמון ששם הוי״ה **מתפשט בתוכו** ומסיימת באצילות **שמוחין פנימיים ממלאים אותה.**

א הבחינה **המקיפה** מתחילה באדם קדמון ששם הוי״ה **יוצא ממנו** ומסיימת באצילות **שמוחין מקיפים יוצאים הימנה.**

•

מתוך דברי האר״י עצמו הסקנו, לעיל פרק לה ופרק לח, את משמעות המוחין ואת תכלית תיקונה של האצילות: המשכת שפע החיות על פי בחינת **ש**, והתגלות אור העצמות על פי בחינת **א**. מן האצילות, שתיקונה תלוי במעשה האדם ובהנהגה האלוקית, נקיש ונלמד לאדם קדמון, שבניינו שלם ומתוקן תמיד.

ש שם הוי״ה **שבתוך** אדם קדמון הוא מקורה של **המשכת שפע החיות.**

א שם הוי״ה **שיוצא** מאדם קדמון הוא מקורה של **התגלות אור העצמות.**

פרק ארבעים ושלושה

צמצום אור אין סוף

עתה, אחר שלמדנו את סדרו של עולם האצילות ואת סדרם של הנאצלים שלמעלה ממנו, ורק עתה, יכולים אנו להבין את מהלכו של צמצום אור אין סוף.

דברי האר״י על הצמצום נאמרו בסוד הצמצום, ורב בהם הסתום על המפורש, כפי שכתבנו לעיל ראש פרק מ. המשפטים הספורים שבהם פירש האר״י את הצמצום מגלים טפח ומכסים טפחיים, ודיוק בהם ובמשמעותם הוא לעתים כעיול פיל בקוף המחט. אמנם בדבריו על הצמצום גילה האר״י רק טפח, אבל בדבריו על הנאצלים שאחר הצמצום גילה טפח גם טפחיים. אמנם הורה האר״י את הצמצום במשפטים ספורים ומצומצמים, אבל דקדק במושגיו ובמונחיו — באותם מושגים ומונחים שהרצה את מהלכו של עולם האצילות הרצה גם את מהלכו של הצמצום. בדיקת מושגים אלה מלמדת כי באותן דרכים שהלכו בהן שתי בחינותיו של עולם האצילות הולכות גם שתי בחינותיו של הצמצום.

ההתאמה בין כל דברי האר״י מגלה רצף אחיד של האצלה שפותח בצמצום, ממשיך בנאצלים העליונים ומסיים בעולם האצילות. זהו מהלך אחד של האצלה, שאת ראשו לימד האר״י בקיצור ובעמימות ואת סופו הורה בהרחבה ובבהירות. זהו מהלך אחד של האצלה, שראשו מרמז על סופו וסופו מפרש ומברר את ראשו. אחר שלמדנו את דבריו הברורים של האר״י על עולם האצילות ועל הנאצלים שלמעלה ממנו יכולים אנו לעיין עתה בדבריו הרומזים על צמצום אור אין סוף, לדייק במונחיהם ובמושגיהם, להבינם באמיתותם ולפרשם אל נכון.

[קפג] צמצום אור אין סוף

שאל האר״י כיצד נתהוו הנאצלים ׳בתחילת האצילות אחר שאין סוף פשוט בתחילת הפשיטות׳, וענה כי אור אין סוף נצטמצם והשאיר מקום פנוי שבו יתהוו הנאצלים.

עיון במהלך הצמצום מגלה כי כפול הוא, וכי עיקרו — לפניו ׳היה הוא ושמו א׳ לבד והיה ממלא כל העולמות כולם׳ ו׳הכל היה מלא באור הא״ס׳, ואחריו נתהווה ׳מקום פנוי׳ ובו חזר והאיר ׳מעט מזעיר ממנו׳ ו׳רק קצת ממנו׳ — נשנה פעמיים. אלו הם שני תיאורים שלמים של הצמצום

שנבדלים זה מזה במושגים ובפרטים רבים. כל אחד משני תיאורים אלה כולל הן את פעולת ההסתלקות הן את פעולת ההתפשטות, וכל אחד מהם מצוין ומסוים במושגים המיוחדים לו ורק לו. מושגים אלה כבר נזכרו בדברי האר״י על מהלך האצלתם של עולם האצילות והנאצלים שלמעלה ממנו, ומהם אנו למדים כי שני תיאורי הצמצום מתאימים לשתי הבחינות שבהן שנה האר״י את מהלך ההאצלה כולו.

ש יו״ד אחת וכוח הדין

תחילה נצטמצם אור אין סוף ונשאר מקום פנוי.

> להבין מהיכן נתהוו הכלים בתחילת האצילות מאחר שא״ס הוא פשוט בתכלית הפשיטות. דע כי קודם האצילות היה הוא ושמו לבד והיה ממלא כל העולמות, וכשעלה ברצונו הפשוט להאציל אצילות ורוחניות העולמות להטיב לברואיו ולעולמות שיבראו, **צמצם** שכינתו ונסתלק אורו למעלה, ונשאר **המקום פנוי** שבו נבראו העולמות.[1]
> שאור א״ס ית׳ ממלא את הכל. וכשעלה ברצונו הפשוט להאציל ולבראות עולמות כמו שעשה, **צמצם** אורו... ונשאר מקום אחד חלל.[2]

זהו יסודו של הצמצום. על כך הוסיף האר״י ופירש כי המקום הפנוי אינו פנוי לגמרי, אלא נעשה בו כלי מכוח הדין שהיה שם, ונשאר בו רשימו מן האור שנסתלק.

> וכשחזר ונסתלק האור למעלה יצא הדין, ומחזרת האור ההוא שהוא **כח הדין** שהיה שם נעשה הכלי שעל ידו נסתלק האור למעלה, כי כל חזרת האור הוא מצד הדין, כי האור הוא מתפשט עד אין תכלית, ובחזרה מאותו **כח הדין** שהיה שם נעשה **הכלי**, ונשאר **רשימו** מהאור שנסתלק שם במקום הפנוי שבו היה האור מעיקרא.[3]
> והאור שלו מכל ארבעת רוחותיו נסתלק ונשאר באותו מקום **רושם** האור לבד... ומי שגרם לו להסתלק הוא **כח הדין** שהיה שם. וזה מוכרח שיהיה שם כח הדין, שכל מה שלמטה מוכרח ששרשו היה למעלה בתכלית הרחמים, שאם לא תאמר **ששורש הדין** היה שם יהיה חסרון בחוקו ית׳, שאינו נקרא שלם בתכלית השלימות אלא מי שלא חסר בו שום דבר, ואם לא נאמר שהיה שם דין נמצא שהוא חסר ח״ו, אלא ודאי יש לשם כח הדין.[4]

הוסיף האר״י ופירש כי המקום הפנוי שבו נעשה הצמצום הוא המקום שבו נתקבצו כל שורשי הדין. במקום הפנוי נמצאים עתה כוח הדין והרשימו שנשאר מן האור שהסתלק, והם מעורבים.

1 ר״י טבול, פירוש זוהר ח״א טו ע״א, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1024.
2 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש א, דפוס 1107, דף א ע״ב.
3 ר״י טבול, פירוש זוהר ח״א טו ע״א, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1024.
4 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש א, דפוס 1107, דף א ע״ב.

וכשעלה ברצונו להאציל העולמות קיבץ כל **שרשי הדין** שהיו מובלעים בו אל מקום אחד, פי׳ שגילה אותם מעט בו... ונתקבץ האור אל מקום אחד... וכשנתקבץ ונאסף כל **כח הדין** למקום אחד מתעבה, ומחמתו מסתלק אור א״ס ית׳... והכל הרשימו והדין מעורבין, לפי שכיון שנסתלק תוקף **הרחמים** נתגלה הדין, והרשימו כיון שאינו אלא רושם לבד יש לו שייכות עם הדין ומתערב עמו.[4]

אחר חוזר מעט מן האור ומאיר במקום הפנוי. האור המועט הוא יו״ד, והוא נכנס בכלי כדי לברר את הרשימו שבתוכו.

וכשחזר האור לברא העולמו׳ ולחיותם לא ירד השיעור שהיה בו קודם, שאם כן אי אפשר לברא העולמו׳ ולחיותם... ולא חזר כי אם **מעט** ממנו, היא י׳, ונכנס בכלי. וכשנכנס, **בירר** הרשימו שהוא האור מהכלי הראשון.[5]

חזר לירד נקודה אחת יו״ד להאציל ולברוא כל העולמות, שאם היה יורד האור בתוקפו כמו בתחילה לא היה אפשר להאציל ולברוא, לזה ירד קטן ביותר. ואותה היוד ירדה, ומצאה הכל מעורב. כיון שירד בה כח קו המדה **בירר** כל **הרשימו** של אור לבדו, ובחינת **הדין** עשתה ממנו כל הגוף לנשמה, והלבישה כל האור בתוך הכלי, ומה שהיה מתפשט בכל החלל קיבץ אותו כולו אל מקום אחד ונשאר חלל פנוי.[6]

אלו הם דברי האר״י על אודות ההסתלקות וההתפשטות של אור אין סוף. בדבריו נזכרים האור והכלי. לכאורה אור וכלי שייכים לבחינת **א** העוסקת באור ובכלים, ולא לבחינת **ש** העוסקת בדינים וברחמים. אלא שמעשה הכלי הנזכר כאן אינו דומה כלל למעשה הכלי הנזכר בבחינת **א**, כמבואר לעיל סעיף קנה. שם נעשה הכלי כנקודה, ואחר הוא נתקן לפרצוף. תיקוני גלגלתא ושערות מתקנים ומשכללים את הכלי כדי שהאור יתגלה ויצא ממנו החוצה. לעומת זאת, כאן נעשה הכלי על ידי כוח הדין, ואחר נכנסה בו יו״ד אחת כדי לתקנו וכדי לבררו, כפי שראינו לעיל סעיף קע. כוח הדין הוא שורש הגבורות, ויו״ד אחת היא חמישה חסדים וחמש גבורות, כפי שנראה בפסקאות הבאות. כל אלו משייכים את הכלי שנאצל כאן לבחינת **ש**, ככל המובא לעיל בתיאור מהלכו של עולם האצילות.

•

בסגנון אחר כתב גם ר״ח ויטל על הצמצום, על הדין ועל הבירור.

כשרצה המאציל העליון לברא את העולם הזה... **צמצם** שכינתו על דרך שאמרו רז״ל שצמצם שכינתו בין בדי הארון... הניח **מקום פנוי** באמצע מוקף מכל צדדיו מאור אין סוף... והאור שנצטמצם למעלה הוא על דרך משים אבן בתוך בריכת מים, שהמים שהיו במקום שהונח האבן לא נאבדו ח״ו אבל נאספו אל אחרים... ואז כל **עכירות ועביות**

5 ר״י טבול, פירוש זוהר ח״א טו ע״א, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1024.

6 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש א, דפוס 1107, דף א ע״ב.

הדין אשר באור האין סוף אשר הוא שם כטפה בים הגדול, **נברר** ונפרד וירד ונאסף לאותו המקום הפנוי, ונעשה גולם אחד.[7]

חסדים וגבורות

ראינו כיצד נסתלק אור אין סוף בגלל כוח הדין. על כך הוסיף האר״י כי ההסתלקות משמעה הסתלקות הרחמים, וכוח הדין משמעו שורש חמש גבורות.

וכשעלה ברצונו להאציל העולמות קיבץ כל **שרשי הדין** שהיו מובלעים בו אל מקום אחד, פי׳ שגילה אותם מעט בו... ונתקבץ האור אל מקום אחד, ובמקום אותם השרשים נסתלקו **הרחמים**... וכשנתקבץ ונאסף כל **כח הדין** למקום אחד מתעבה, ומחמתו מסתלק אור א״ס ית׳. ונשאר שם רשימו של אור עם כח הדין שהוא **שורש חמש גבורות**.[8]

עוד ראינו כי יו״ד אחת חוזרת אל המקום הפנוי כדי לתקן ולמתק את כוח הדין. מהי היו״ד המאצילה את כל העולמות? יו״ד היא עשר, כמניין חמישה חסדים וחמש גבורות.

כי המאציל העליון... חזר והוריד מעט מאותו האור שצמצם בתחילה... והיינו י׳ **אחת... ה׳ חסדים וה׳ גבורות**, וזהו האור שירד סוד י׳.[9]

דברים אלה מפרשים את הצמצום ואת שתי הפעולות שבו – ההסתלקות וההתפשטות. כוח הדין, שהוא שורש ה׳ גבורות, גורם להסתלקות. יו״ד אחת, שבה חמישה חסדים וחמש גבורות, מבררת וממתקת את כוח הדין. כך גם עתידה להיאצל האצילות – הגבורות גורמות להסתלקות האור מספירותיה התחתונות, וחמישה חסדים וחמש גבורות הם המוחין הפנימיים המתקנים את זעיר אנפין ונוקביה.

ראיה לדבר מדברי האר״י כי בוצינא דקרדינותא, הוא כוח הגבורות, חקק את הכלי הראשון שנאצל מן הצמצום.

ומי חקק זה הכלי... **בוצינא דקרדינותא**, הוא קו המדה, והוא **כח הגבורות** שהם נותנים המדה.[10]

בוצינא דקרדינותא הוא גם מקור הדינים באצילות. המוחין הפנימיים, של ה׳ חסדים וה׳ גבורות, נובעים מהתיקון המצרף את אוירא דכיא ובוצינא דקרדינותא, כמבואר לעיל סעיף קמז.

7 ר״ח ויטל, דרוש שמסר לר׳ שלמה סגיש, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1012.

8 ר״י טבול, ספר הדרושים, דרוש א, דפוס 1107, דף א ע״ב.

9 ר״ח ויטל, דרוש שמסר לר׳ שלמה סגיש, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1012.

10 ר״י טבול, פירוש זוהר ח״א טו ע״א, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1027.

הצמצום הוא אפוא שורשה של האצילות – הן בצמצום הן באצילות ה' חסדים וה' גבורות מבררים וממתקים ומתקנים את כוח הדין והגבורות שעמו.

•

מדוע היה 'שורש הדין'? על כך ענה ר"י טבול כי מן הכלל ש'השלם צריך שיהיה שלם בכל השלימות' נובע כי השלמות כוללת גם את שורש הדין.

ואל תשיב, איך יתכן לומר שיש בקב"ה שורש דינים. דע בני, שדבר זה אנו מאמינים באמונה שלימה שיש לנו, שאין נקרא שלם אלא מי שיש בו כל מציאות הדברים שיעלו במחשבה ובדעת, ואם יחסר אפי' דבר קטן לא יקרא שלם, לפי שהשלם צריך שיהיה שלם בכל השלימות... וא"כ כל מה שנאצל ונברא ונצטייר ונעשה, אפי' הקליפות וכל הדברים הגשמיים, מוכרח שנאמין ששורשם היה בו ית' וממנו יצאו, ומהתרחקם מאור פני מלך נתגשמו. אמנם שורשם הוא בו ית', לפי שהוא מקום העולם ואין העולם מקומו. ואחר שאנו מאמינים זאת ההקדמה אין לנו עוד לחקור איך נתעורר שורש הדין בו, לפי שנעבור על דברי רז"ל מה למעלה ומה למטה וכו'. ודי בזה.[11]

א קו אחד ומקום עגול

תחילה נצטמצם אור אין סוף ונשאר מקום פנוי.

דע כי תחלת הכל היה כל המציאות אור פשוט ונקרא א"ס, ולא היה אז שום מקום פנוי בבחי' חלל ואויר אלא הכל היה מלא באור הא"ס. וכאשר עלה ברצון המאציל להאציל הנאצלים... ואז **צמצם** עצמו באמצע האור שלו בנקודת מרכזו, וצמצם עצמו ונתרחק אורו אל הסביבות, ונשאר באמצע **מקום פנוי חלל**.[12]

מדוע המקום הפנוי? על כך הוסיף האר"י ופירש כי המקום הפנוי עגול הוא, ועל כן אור אין סוף מקיף את כל הנאצלים בשווה.

והנה במקום החלל הזה שנשאר פנוי באמצע אור המאציל העליון כנזכר נעשה בחינת **מקום חלל עגול** בהשואה אחת, ובמקום הזה נאצלו בו אח"כ כל העולמות כלם. ונמצא אור הא"ס מקיף וסובב לכל העולמות כלם מכל סביבותיהם בהשואה אחת.[12]
ומקום הזה מוכרח הוא שיהיה **עגול** בהשואה אחת... משא"כ אם היה המקום מרובע כי היה צריך שבזוית המרובע יהיה הצמצום וההתרחקות יותר גדול משאר הבחינות, נמצא שמוכרח הוא שיהיה מקום החלל ההוא **עגול** לגמרי.[13]

11 ר"י טבול, סדר העולמות, כת"י 115, דפים רח ע"ב – רט ע"א.
12 ר"ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), דפוס 868, דף יב ע"ג.
13 ר"ח ויטל, שם, דרוש אדם קדמון (פעם שנייה), שם, דף ט ע"ד.

אחר חוזר מעט מן האור ומאיר במקום הפנוי. האור המועט הוא 'קו אחד דק', 'קו דק וקטן וצר מאד'.

> דע כי אחר אשר צמצם עצמו אל הסביבות ונשאר מקום חלל באמצע כנזכר, הנה אז המאציל העליון דרך צד אחד מצדדי **המקום העגול** הזה המשיך **קו אחד דק** כעין צנור קטן, והוא מבחינת אור האין סוף אשר נמשך ומתפשט אל תוך המקום החלל וממלא אותו אורה, והיא בחינת הנאצלים שנאצלו שם, כמו שיתבאר.
> ואמנם נשאר קצת הפסק חלל בין אור האין סוף הסובב על המקום הזה ובין האור שנמשך ממנו דרך קו הנזכר ומלא המקום הזה בתוכו כנזכר, כי אם יתחברו יחד יחזור הדבר לכמו שהיה בתחלה ויהיה הכל בחינת אין סוף בלבד. ולכן לסיבה זו לא נמשך אור האין סוף במקום הזה אלא דרך **קו דק וקטן וצר מאד**.[14]

ראינו כי 'קו אחד דק' חזר והאיר במקום הפנוי כדי להאציל את העולמות. האר"י קרא לאור שחוזר ומאיר אחר הצמצום בשם 'קו יושר דק'.

> שאור א"ס המתפשט במקום ההוא לא ימשך אלא מצד אחד דרך **קו יושר דק** בלבד.[15]

גם באדם קדמון יאירו האורות דרך 'קו ישר', כמבואר לעיל סעיף קע, וגם באצילות תעמודנה הספירות 'דרך קוים ביושר', כאמור לעיל סעיף קנה.

משמעות המקום העגול

דברי האר"י כי 'קו אחד דק' הוא 'קו יושר דק' מחזירים אותנו אל המקום הפנוי הנשאר מן הצמצום שהוא 'מקום חלל עגול בהשואה אחת'. מהי משמעותו של 'מקום עגול'?
על פי פשוטם של דברים, המקום הפנוי הוא עגול כי הצמצום נעשה בשווה מכל צדדיו, ובלשון האר"י: 'בהשואה אחת'. לפי ביאור זה אין קשר בין המקום העגול שנעשה בצמצום ובין הקו הדק של האור שחוזר להאיר בו – המקום הוא עגול כי הצמצום נעשה בשווה, והקו החוזר הוא דק כי הארתו מועטה וקטנה. אלא שהתוספת שהוסיף האר"י בקוראו את הקו החוזר ומאיר בשם 'קו יושר דק' מלמדת על משמעותו העמוקה של 'מקום חלל עגול' – שני אלה הם המקור והם הדוגמה לספירות העיגולים וספירות היושר העתידות להתאצל אחרי הצמצום ובעקבותיו, כמתואר לעיל סעיפים קנה, קע. הווי אומר, 'המקום העגול' שנשאר מן הצמצום אינו רק 'מקום פנוי בבחינת חלל ואויר' כי אם יסודן ושורשן של ספירות העיגולים אשר ייאצלו בהמשך ההאצלה, ו'קו יושר דק' החוזר ומאיר אחר הצמצום הוא יסודן ושורשן של ספירות היושר אשר ייאצלו בהמשך ההאצלה.

14 ר"ח ויטל, שם, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), שם, דף יב ע"ג.
15 ר"ח ויטל, שם, דרוש אדם קדמון (פעם שנייה), שם, דף ט ע"ד.

בכך מתדמה מהלכו של הצמצום בבחינת **א** למהלכו של הצמצום בבחינת **ש**. כשם שבבחינת **ש** נשארים מן הצמצום כוח הדין ורשימו, שהם שורשיהם של הדינים בעולם האצילות, כך בבחינת **א** נשאר מן הצמצום מקום עגול, שהוא שורשן של ספירות העיגולים בעולם האצילות.

מונחים נוספים בדברי האר״י מאשרים את ההתאמה בין הצמצום ובין הנאצלים שיבואו אחריו. האר״י קרא לאור שחוזר ומאיר אחר הצמצום בשם ׳קו אחד דק כעין צנור קטן׳ ובשם ׳קו יושר דק כחוט השערה׳.

> דע כי אחר אשר צמצם עצמו אל הסביבות ונשאר מקום חלל באמצע כנזכר, הנה אז המאציל העליון דרך צד אחד מצדדי המקום העגול הזה המשיך **קו אחד דק כעין צנור קטן**, והוא מבחינת אור האין סוף אשר נמשך ומתפשט אל תוך המקום החלל וממלא אותו אורה, והיא בחינת הנאצלים שנאצלו שם.[16]
>
> שאור א״ס המתפשט במקום ההוא לא ימשך אלא מצד אחד דרך **קו יושר דק** בלבד **כחוט השערה** וע״י כן נקראים נאצלים.[17]

מונחים אלה נזכרים באדם קדמון, כמבואר לעיל סעיף קע, ובעולם האצילות, כמבואר לעיל סעיף קנד. בכל אלה יוצא האור דרך ׳שערות׳, ׳צנורות דקים׳ ו׳צנורות שערות׳ ומאיר החוצה. משמעות אחת לצינורות ולשערות — הם ממעטים את האור העליון כדי שאפשר יהיה לקבלו ולהשיגו, ובכך הם משלימים את משמעותו של ׳קו דק וקטן וצר מאד׳ החוזר ומאיר אחר הצמצום.

נמצינו למדים כי הצמצום הוא שורשה של ההאצלה כולה. מן הצמצום נשאר מקום עגול, ובדוגמתו ייאצלו ספירות־עיגולים באדם קדמון ובעולם האצילות. קו יושר דק חוזר ומאיר אחרי הצמצום, ובדוגמתו ייאצלו ספירות־יושר באדם קדמון ובעולם האצילות.[18]

•

עד עתה למדנו על הצמצום, על המקום הפנוי העגול ועל קו אחד דק מכתבי ר׳ חיים ויטל. ככל הדברים האלה כתב גם ר׳ יוסף ן׳ טבול. גם הוא מפרש כי מן הצמצום נשאר מקום פנוי ובו נאצל אדם קדמון שבתוכו מאיר ׳חוט קטן של אור׳.

16 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש אדם קדמון (פעם שלישית), שם, דף יב ע״ג.

17 ר״ח ויטל, שם, דרוש אדם קדמון (פעם שנייה), שם, דף ט ע״ד.

18 על ההתאמה בין העיגול והיושר בצמצום ובין העיגולים והיושר בעולם האצילות כתב ר׳ עמנואל חי ריקי: ׳וכל הפרצופים האלה מראים כח מנהיגם בסדר האורות שלהם, שאין שום אחד מהם שיהיה נעדר משני אורות אחד בעגול ואחד ביושר, ויהיו כנגד שני הפעולות הראשונות הידועים, אחת הצמצום הנעשה בעגול, ואחד התפשטות הקו ביושר, וכמו שהקדים הצמצום להתפשטות הקו כן הקדים בפרצופים יציאת העגול ליושר׳ (יושר לבב, בית ראשון, חדר שלישי, פרק יג, אמשטרדם תק״ב, דף יח ע״א).

דע בני כי המאציל העליון ית׳ היה הוא ושמו אחד, והיה כל העולמות כולם אור אין סוף וכו׳. וכשעלה ברצונו הפשוט להאציל עולם האצילות ובריאה ויצירה ועשייה, **צמצם** אורו שהיה ונשאר **מקום פנוי** שבו האציל העולמות כולם. ותחלה האציל **אדם קדמון** לכל קדמאין, והמשיך בתוכו **חוט קטן של אור** מאורו ית׳.[19]

שתי בחינות

מכל אלה עולה כי שנה האר״י את הצמצום בשני אופנים:

ש אור אין סוף הסתלק בגלל כוח הדין שהוא חמש גבורות. מן ההסתלקות נשאר מקום פנוי, ובו רשימו מן האור שנסתלק. אחר חזר אור מועט, יו״ד אחת, והתפשט במקום הפנוי. יו״ד אחת היא חמישה חסדים וחמש גבורות, והיא מבררת את כוח הדין והרשימו.
כל אלה הם מושגיה של בחינת **ש**. הדינים, הגבורות והחסדים הם הסיבות לקלקול ולתיקון בעולם האצילות, כמבואר לעיל סעיפים קמז, קנד, קנו. חמישה חסדים וחמש גבורות הם המוחין הנמשכים באצילות בעת תיקונה השלם, כמבואר לעיל סעיפים קמח, קנו. כוח הדין והרשימו וכן הגבורות והחסדים הם מושגי האצלתו של אויר קדמון, כמבואר לעיל סעיף קע. פעולת הבירור היא פעולת תיקונה של האצילות, כמבואר לעיל סעיפים קנא, קנד, ופעולת תיקונו של אויר קדמון ושל הכלי השני, כמבואר לעיל סעיפים קע–קעא.

א אור אין סוף נצטמצם ונשאר מקום פנוי. זהו מקום חלל עגול, ואור אין סוף מקיפו בהשוואה אחת. אחר חזר אור מועט, קו אחד דק, והתפשט במקום הפנוי. הקו הדק הוא קו יושר, והוא דק כעין צינור וכחוט השערה. קו היושר מאציל במקום העגול את כל הנאצלים.
כל אלה הם מושגיה של בחינת **א**. הספירות העומדות כעיגולים והספירות העומדות דרך יושר הן הסיבות לקלקול ולתיקון בעולם האצילות, כמבואר לעיל סעיף קנה. תיקונה של האצילות עושה את הספירות לפרצופים שמהם יוצאים אורות דרך שערות דקות כצינורות, כמבואר לעיל סעיפים קנד, קנו–קנז. אדם קדמון בנוי מספירות־עיגולים ומספירות־יושר, כמבואר לעיל סעיף קע.

רשימת מונחים

שתי הבחינות נבדלות זו מזו באוצר מונחיהן. מונחים אלו מתאימים למונחים שבהם שנה האר״י את עולם האצילות, כפי שנרשם לעיל פרקים לד–לח.

ש צמצום · מקום פנוי · מקום חלל
רושם האור · רשימו
כוח הדין · שורש הדין
שורש חמש גבורות

19 ר״י טבול, פירוש אדרא רבא, דפוס 138, עמ׳ קלז.

בוצינא דקרדינותא
יו״ד · יו״ד אחת
חמישה חסדים וחמש גבורות
רחמים
עביות ועכירות הדין
בירור

א צמצום · מקום פנוי · מקום חלל
מקום עגול
קו אחד דק כעין צינור קטן
קו דק וקטן וצר מאוד
קו יושר דק כחוט השערה
חוט קטן של אור

[קפד] שורש ההאצלה

תיארנו את צמצום אור אין סוף, ומצאנו בו שתי בחינות שלמות. שתי בחינות אלה מתאימות לשתי הבחינות שבהן שנה האר״י את ההאצלה כולה. המונחים שבהם פירש האר״י את הצמצום זהים או דומים למונחים שבהם פירש את הנאצל הקדמון ואת עולם האצילות.
ההתאמה בין שתי בחינותיו של הצמצום ובין שתי בחינותיה של ההאצלה כולה מראה כיצד הצמצום הוא שורשה של ההאצלה כולה וכיצד היא נובעת ממנו.

ש שני שורשים בצמצום: **יו״ד אחת וכוח הדין**.
בצמצום הסתלק אור אין סוף בגלל **כוח הדין**, שהוא שורש **חמש גבורות**. אחר חזר והתפשט אור מועט, שהוא **יו״ד** אחת ובה **חמישה חסדים וחמש גבורות**.
באויר קדמון הסתלק האור בגלל **כוח הדין**. אחר חזר והתפשט אור מועט, שהוא **יו״ד** קטנה.
בעולם האצילות הסתלק האור בגלל **דינים קשים, גבורות וסיגים**. אחר הופיעו **רחמים גמורים וחסדים גמורים** והתפשטו באצילות.

א שני שורשים בצמצום: **יושר ועיגול**.
בצמצום הסתלק אור אין סוף ונשאר **מקום עגול**. אחר חזר והתפשט אור מועט, שהוא **קו יושר** אחד דק.
באדם קדמון נאצלו ספירות בדרך **עיגולים**, ואור לא יצא מהן החוצה. אחר נאצלו ספירות בדרך **יושר**, ומהן יצא אור החוצה.
בעולם האצילות נאצלו ספירות בדרך **עיגולים**, כל אחת עומדת לבדה. אחר נאצלו ספירות בדרך **קווים ביושר**, כולן מחוברות ומקושרות בצורת פרצוף.

•

שתי פעולות בצמצום – הסתלקות והתפשטות. עיון בשתי בחינותיו של הצמצום יגלה כי התפשטות אור אין סוף היא שורשה של פעולת התיקון בכל מהלך ההאצלה והיא שורשה של דמות אדם שבה נתקן עולם האצילות. דמות זו הולכת ונאצלת מעיקרה בצמצום ובנאצל הקדמון עד לנופה בעולם האצילות.

ש הצמצום הוא שורשה של **הנשמה**.
יו״ד אחת, שבה ה׳ **חסדים** וה׳ **גבורות**, חוזרת ומתפשטת במקום הפנוי שנשאר מן הצמצום.
יו״ד אחת מבררת את **כוח הדין והרשימו**, וכך מאצילה את אויר קדמון. אויר קדמון, שבו נמצאים ה׳ **חסדים** וה׳ **גבורות**, הוא **הנשמה** העליונה.
רחמים מבררים את **הדינים**, וכך מתקנים את עולם האצילות. הם מוסיפים וממשיכים **מוחין פנימיים** שבהם **חמישה חסדים וחמש גבורות**. מוחין אלו הם **הנשמה** הממלאת את ספירות האצילות.

א הצמצום הוא שורשו של **הפרצוף**.
קו יושר אחד דק חוזר ומתפשט במקום הפנוי, שהוא **מקום עגול**, שנשאר מן הצמצום.
קו יושר אחד דק מאציל ספירות בדרך **עיגולים** וספירות בדרך **קווים ביושר**. ספירות אלו הן אדם קדמון. מן **השערות**, מנקבי **הפנים**, שהם אוזן, חוטם ופה, ומן **המצח**, שבאדם קדמון, יוצאים אורות החוצה. זהו **הפרצוף** העליון.
ספירות בדרך **קווים** ביושר מתחברות עם ספירות בדרך **עיגולים**, וכך מתקנות את עולם האצילות. הספירות נתקנות **לפרצוף**, שבו תיקוני **שערות**, תיקוני **גלגלתא**, נקבי אוזן, חוטם ופה, **ומצח**. מכל אלה בוקעים ויוצאים **מוחין מקיפים**. מוחין אלה הם אורות המתנוצצים **מפרצופי** האצילות.

[קפה] מקלקל על מנת לתקן

לעיל, סעיף קעז, הבאנו את דברי ר׳ חיים ויטל כי ההאצלה העליונה הולכת בהדרגה על פי הכלל ׳מקלקל על מנת לתקן׳. גם לצמצום, העומד בראש ההאצלה כולה, קרא ר״ח ויטל בשם ׳מקלקל על מנת לתקן׳.

> ונמצא כי מעת התחלת צמצום האין סוף לעשות המקום החלל הנזכר, התחיל שרש הדין להתגלות קצת... אמנם מה שאנו מזכירים כאן בחינת דין הוא שורש הדין בהעלם גמור... והנה גם אשר צמצום הזה היה דין נקרא **מקלקל על מנת לתקן**.[20]

כלל זה נכון על פי כל אחת משתי הבחינות שבהן הורה האר״י את הצמצום.

20 ר״ח ויטל, מבוא שערים, שער א, פרק א, דפוס 1111, דף א ע״ב.

ש אור אין סוף מסתלק בגלל כוח הדין ונשאר מקום פנוי ובו רשימו, על מנת שיו״ד אחת תחזור ותברר את כוח הדין והרשימו.

א אור אין סוף מסתלק ונשאר מקום עגול, על מנת שקו יושר דק יחזור ויתפשט במקום העגול ויאציל בו עשר ספירות־עיגולים ועשר ספירות־יושר.

דברי ר׳ חיים ויטל אוגדים את כל סדר ההאצלה למהלך אחד, רצוף ומדורג של ׳מקלקל על מנת לתקן׳. הוא מתחיל ב׳מקלקל על מנת לתקן׳ בצמצום – הסתלקות והתפשטות, ממשיך ב׳מקלקל על מנת לתקן׳ בנאצלים העליונים – הסתלקות והתפשטות של מטי ולא מטי, ומסיים ב׳מקלקל ואחר מתקן׳ בעולם האצילות – הסתלקות שאחריה התפשטות, קלקול שאחריו תיקון.
מהלך ההאצלה כמהלך של ׳מקלקל על מנת לתקן׳ מראה בבירור כיצד הצמצום הוא שורשה של ההאצלה כולה, והוא מאשר את ההתאמה בין שתי בחינותיו של הצמצום ובין שתי בחינותיה של ההאצלה כולה.
דברי ר׳ חיים ויטל כי הצמצום הוא ׳מקלקל על מנת לתקן׳ מביעים בתמצית את חידושו הגדול של האר״י כי מהלך ההאצלה אינו מתחיל בהתפשטות אלא דווקא בהסתלקות. חידוש זה הוא עיקרו של הצמצום, והוא מהותו של מהלך ההאצלה כולו על פי קבלת האר״י.

פרק ארבעים וארבעה

תכלית הצמצום

תיארנו את מהלכו של צמצום אור אין סוף ואת שתי הבחינות אשר בו, וראינו כי שתי בחינותיו של הצמצום הן שורשי שתי הבחינות שבהאצלה כולה – הן אלו שבנאצלים העליונים הן אלו שבעולם האצילות. כי אמנם צמצם האר״י את דבריו על הצמצום אבל דייק במלותיו ודקדק במונחיו, ובאותן מלים ובאותם מונחים תיאר את שתי הבחינות שבצמצום ואת שתי הבחינות שבמהלך ההאצלה כולו.

ההתאמה בין הצמצום ובין עולם האצילות נותנת בידינו את היכולת להבין את משמעותו של הצמצום על פי דברי האר״י עצמו. כי ההתאמה בין השורש – הצמצום בשתי בחינותיו, ובין הענף – עולם האצילות בשתי בחינותיו, נכונה לא רק למהלכה של ההאצלה אלא גם למשמעותה. התאמה זו מלמדת כי תוכנו של הצמצום הוא שורש תוכנה של האצילות, וכי תכליתה של האצילות מתכליתו של הצמצום היא נובעת. סוף האצילות בצמצום תחילה, ועל כן נוכל להסיק מעולם האצילות הברור והמפורש על הצמצום הסתום והנעלם, ולהקיש מתכליתו של עולם האצילות, שהאר״י כתב עליה בפירוש ובבירור, אל תכליתו של הצמצום, שהאר״י נמנע מלפרשה ומלבארה.

[קפו] מהלך ההאצלה

ראינו, לעיל סעיף קפד, כיצד שנה האר״י את הצמצום במונחים שבהם שנה את מהלך ההאצלה כולו. עיון מדוקדק במהלכו של הצמצום יגלה כי לא רק מונחיו חוזרים בכל מהלך ההאצלה אלא גם פעולותיו ותוצאותיו. ההסתלקות, ההתפשטות וההאצלה שבצמצום אור אין סוף הן בניין אב ודוגמה לכל מהלך ההאצלה. פעולות אלו חוזרות שוב ושוב כדי להאציל ולתקן את כל הנאצלים, וכל אחת משתי הבחינות שונה אותן על פי דרכה.

ש הצמצום, ביו״ד אחת ובכוח הדין, הוא שורשו של **מהלך ההאצלה הפנימי**.
בצמצום מסתלק תחילה אור אין סוף בגלל **כוח הדין**, שורש **חמש גבורות**, ונשאר מקום פנוי ובו **רשימו**. אחר חוזר אור מועט, **יו״ד אחת**, שבה **חמישה חסדים וחמש גבורות**, ומתפשט במקום הפנוי, שבו נשאר **כוח הדין ורשימו**.
יו״ד אחת מבררת את **כוח הדין והרשימו** ומאצילה את אויר קדמון.
באויר קדמון מסתלק האור בגלל **כוח הדין**, ונשאר מקום פנוי ובו **רשימו**. אחר חוזר אור מועט, **יו״ד** קטנה, ומתפשט במקום הפנוי. **יו״ד קטנה מבררת** את כוח הדין והרשימו, ומאצילה את הכלי השני, הוא כלי העקודים, ואחר את הנקודים והברודים.
בעולם האצילות מסתלק האור בגלל **דינים קשים, גבורות וסיגים**, ומשום כך נתקלקלו הספירות התחתונות. אחר נאצלו **רחמים וחסדים גמורים** והתפשטו באצילות.
הרחמים והחסדים הגמורים ביררו את הדינים ואת הסיגים ומיתקו את הגבורות, וכך תיקנו את הספירות התחתונות.
הרחמים מזדווגים עם **הדינים** כדי להוליד ולהמשיך את **המוחין הפנימיים**. במוחין אלה מתחברים יחד **חמישה חסדים וחמש גבורות**, והם **הנשמה** שממלאת את האצילות.

א הצמצום, בקו יושר ובמקום עגול, הוא שורשו של **מהלך ההאצלה המקיף**.
בצמצום מסתלק תחילה אור אין סוף ונשאר מקום פנוי, **מקום עגול**. אחר חוזר אור מועט, **קו יושר אחד דק**, ומתפשט במקום **העגול**.
קו יושר אחד דק מאציל ספירות בדרך **עיגולים** וספירות בדרך **קווים ביושר**. ספירות אלו הן אדם קדמון.
מספירות־**עיגולים** שבאדם קדמון לא יצא אור החוצה. מספירות־**יושר** יוצא אור החוצה דרך **השערות**, האוזן, החוטם והפה, **העיניים והמצח** שבאדם קדמון. אורות אלה מאצילים את העקודים, הנקודים והברודים.
בעולם האצילות נאצלו ספירות בדרך **עיגולים** שעומדות לבדן, ומשום כך נתקלקלו הספירות התחתונות. אחר נאצלו ספירות בדרך **קווים ביושר**, שהן ספירות מחוברות ומקושרות בצורת **פרצוף**.
ספירות בדרך **קווים ביושר** התחברו עם ספירות בדרך **עיגולים**, וכך תיקנו את הספירות התחתונות. ספירות בדרך יושר הן **פרצוף**, שממנו יוצאים תיקוני **שערות וגלגלתא**, אורות אוזן, חוטם ופה ואורות שמתנוצצים מן **המצח**.
תיקוני השערות העליונים מכים **בפרצוף** התחתון כדי להוציא את **המוחין המקיפים**. מוחין אלה מתנוצצים מן **המצח** ומאירים החוצה.

[קפז] תכלית הצמצום

ראינו, לעיל סעיפים קפד–קפה, כיצד הצמצום הוא שורשה של ההאצלה כולה, וכיצד שתי בחינותיו הן מקור שתי בחינותיה. מכאן עולה כי תכליתה של האצילות נובעת מתכליתו של הצמצום, וכי תכליתו של הצמצום היא התכלית שאליה שואפת ההאצלה כולה.

תכלית האצילות נתבארה על פי הדברים שכתב האר״י בעצמו, כמובא לעיל סעיפים קנב–קנג, ועל פי הדרושים שדרש לתלמידיו, כמובא לעיל סעיף קסג, ומשם ניקח הנה כדי לפרש את תכליתו של הצמצום.

ש הצמצום הוא שורשו של **שפע החיות**.
הצמצום, ביו״ד אחת ובכוח הדין, הוא ראשיתה של האצלה רצופה שיסודותיה הם **רחמים ודינים, חסדים וגבורות**, מיין דכורין ומיין נוקבין. חיבורם של יסודות אלה מוסיף את **המוחין הפנימיים**, שהם **נשמה** שממלאת את האצילות. המוחין הפנימיים **ממשיכים** את **שפע החיות**, וכך הם גומרים את תיקונה של **הבחינה הפנימית** באצילות. שפע החיות מקיים את העולמות והמלאכים, נותן נשמות לבני אדם ומעניק להם את **הטוב והקדושה** ואת **הברכה והחירות**.

א הצמצום הוא שורשו של **אור העצמות**.
הצמצום, בקו יושר ובמקום עגול, הוא ראשיתה של האצלה רצופה שיסודותיה הם **אור עליון וכלים, יושר ועיגולים**, קווים ונקודות, פרצופים מאירים וכלים סתומים. חיבורם של יסודות אלה מוסיף את **המוחין המקיפים**, שהם **אורות** שיוצאים **מפרצופי** האצילות החוצה. המוחין המקיפים **מגלים** את **אור העצמות**, וכך הם גומרים את תיקונה של **הבחינה המקיפה** באצילות. אור העצמות בוקע מן הפרצופים ויוצא מהם החוצה. האור המתנוצץ הוא אור מועט, ואותו יכול האדם **להשיג ולהכיר**.

•

הצמצום הוא אפוא ראשיתה של המציאות האלוקית ההולכת ומתפשטת באצילות. חידושו הגדול של האר״י הוא כי האצלתה של המציאות האלוקית אינה מתחילה בהתפשטות אלא דווקא בהסתלקות. חידוש זה הוא עיקרו של הצמצום, ואותו שנה האר״י בשתי בחינות שונות.

ש ההסתלקות וההתפשטות הן שורשה של **המשכת שפע החיות**.
הצמצום, בכוח הדין וביו״ד אחת, הוא הסתלקות והתפשטות: תחילה מסתלק שפע החיות שאין לו סוף ואחר מתפשט שפע החיות שיש לו סוף.

א ההסתלקות וההתפשטות הן שורשה של **התגלות אור העצמות**.
הצמצום, במקום עגול ובקו יושר, הוא הסתלקות והתפשטות: תחילה מסתלק אור העצמות שאין לו סוף ואחר מתפשט אור העצמות שיש לו סוף.

•

הקדמת ההסתלקות אל ההתפשטות היא עיקרו של הצמצום. הקדמה זו נותנת אותותיה במהלך ההאצלה כולו, וקובעת את תנועתה של ההאצלה ואת תוצאותיה.

ש הצמצום הוא שורשה של התנועה **הפנימית** באצילות.
ההסתלקות וההתפשטות, בכוח הדין וביו״ד אחת, הן ראשיתה של תנועת **העלייה והירידה** במהלך ההאצלה. זאת תנועת המיין נוקבין והמיין דכורין, היא התנועה המבקשת **להמשיך** את **שפע החיות** אל הנבראים.

א הצמצום הוא שורשה של התנועה **המקיפה** באצילות.
ההסתלקות וההתפשטות, במקום עגול ובקו יושר, הן ראשיתה של תנועת **ההעלם והגילוי** במהלך ההאצלה. זאת תנועת האור העליון והאור המתנוצץ, היא התנועה המבקשת **לגלות** את **אור העצמות** אל הנבראים.

•

ביארנו את תכלית הצמצום על פי דברי האר״י עצמו, וראינו כיצד תכליתו של הצמצום היא תכליתה של ההאצלה כולה. כדברים האלה, אבל בפנים אחרות, עתיד לכתוב ר׳ משה חיים לוצאטו. הוא ייחד ספרים אחדים לפירוש מהלך ההאצלה על פי קבלת האר״י, ולימד בהם כיצד תכליתו של הצמצום היא היסוד לתכליתו של מהלך ההאצלה כולו.[1] בספרו קל״ח פתחי חכמה העמיד רמח״ל את הבנתה של קבלת האר״י על כלל אחד.

> בצמצום הושרש שילכו הדברים לפי הנהגת העולם עד הסוף, פירוש שיוכלו הקלקולים להימצא אך שסוף הכל יחזור הכל לתיקון האחרון שהייחוד יראה לאמיתו.[2]

במשפט יסודי זה קשר רמח״ל את מהלך ההאצלה כולו אל הצמצום, על פי דרכו שלו בפירוש נמשלה של קבלת האר״י. בשינוי נוסח יסכם כלל זה את תכליתו של הצמצום על פי שתי בחינותיה של קבלת האר״י, כפי שלמדנוה מדברי האר״י עצמו על תכליתה של ההאצלה.

ש בצמצום הושרש שילכו הדברים לפי **המשכת שפע החיות**.

א בצמצום הושרש שילכו הדברים לפי **התגלות אור העצמות**.

1 ספריו ושיטתו תוארו לעיל סעיפים ק, קטז.
2 קל״ח פתחי חכמה, פתח ל, דפוס 1064, עמ׳ פט.

שער תשיעי

משמעות ההאצלה – שתי בחינות

פרק ארבעים וחמישה

משמעות הבחינות: מהלך ההאצלה

עיינו במהלך ההאצלה והכוונה שהרצה האר״י בכתביו ובדרושיו ומצאנו כי כפול הוא וכי שתי בחינות שלמות בו – בחינה פנימית ובחינה מקיפה. פעמים לימד האר״י כל בחינה לעצמה וייחד למהלכה דרוש שלם, ופעמים לימד את שתי הבחינות יחד כשהן גְּדוּלות וקלועות זו בזו. רק במקום אחד, בעניין המוחין, ציין האר״י לשתי הבחינות, ובכל שאר המקומות כתובות הן יחד בסמיכות זו לזו ובלא כל ציון שיבדיל ביניהן. רק בחינה מדוקדקת של מהלך ההאצלה ושל מונחיו ומושגיו נתנה בידינו את היכולת להבחין בקיומן של שתי הבחינות, למצוא את חוליותיה של כל אחת מהן ולחברן זו אל זו על פי סדרה של ההאצלה. כך עלו בידינו שתי מערכות שלמות הכוללות, כל אחת מהן על פי דרכה המיוחדת, את מהלכה ואת משמעותה של ההאצלה.

בפרקים לג–מד תיארנו את מהלכיהן של שתי הבחינות ורשמנו את עיקריה ואת מונחיה של האצילות על פי כל אחת מהן. ביארנו את מהלך הקלקול, התיקון והוספת המוחין, ותיארנו את התנועה הכוללת באצילות על פי כל אחת משתי הבחינות. את כל אלה ערכנו הן על פי הכתבים שכתב האר״י עצמו הן על פי הדרושים אשר דרש לתלמידיו. עתה, אחרי שהשלמנו את התיאור המפורט של שתי הבחינות, צריכים אנו לכלול את כל הפרטים הרבים ולבקש את תכונתה הכוללת של כל בחינה ובחינה. עתה, אחרי ששיערנו את מלוא קומתן של שתי הבחינות וערכנו אותן זו מול זו, יכולים אנו לברר את כל ההבדלים ביניהן ולדרוש אחר משמעותה המיוחדת של כל בחינה ובחינה.

במשמעותן של שתי הבחינות התחלנו לדון, לעיל פרק לה, על פי כתבי האר״י עצמו. שם ראינו כי האר״י עצמו הודיע את מהות האצילות על פי שתי בחינותיה – שפע החיות על פי בחינת **ש** ואור העצמות על פי בחינת **א**. מהות זו היא משמעותה והיא נמשלה של קבלת האר״י, כפי שהוא עצמו פירשה וביארה. אלא ששם יכולנו להציג את מהותה של האצילות רק על פי עיקרן של הבחינות ולא על פי נופן. כיוון שכתבי האר״י עצמו מעטים הם ואינם מפרשים את מהלך ההאצלה בשלמותו, לא יכולנו ללמוד מהם על מלוא משמעותן של שתי הבחינות שבאצילות.

עתה, אחרי שהשלמנו את עיוננו בכל כללותיה ופרטותיה של ההאצלה, כפי שהוסיף האר״י בדרושים אשר דרש לתלמידיו, יכולים אנו לשוב אל מהות האצילות, להשלים את עיוננו בה ולבקש על פיה את המשמעות הכוללת של שתי הבחינות.

בקשת המשמעות הכוללת של שתי הבחינות טעונה הסבר. במלים ׳המשמעות הכוללת׳ אנו מתכוונים לתכונה המבריחה כל אחת משתי הבחינות מן הקצה אל הקצה והמייחדת אותה מחברתה. כי ודאי אפשר לפרש את משמעותן של שתי הבחינות על פי שלב אחד משלביו של מהלך ההאצלה, וכבר אפשר ליטול עיקר מסוים כגון קלקול ותיקון או צמצום ולדון על פיו בתכונתה המיוחדת של כל אחת משתי הבחינות, אלא שלא לכך כוונתנו. פירושים כאלו קטועים הם, נכונים למקום אחד במהלך ההאצלה אך שגויים לשאר המקומות בו, ואין הם מסייעים להבנת מהותן של שתי הבחינות. משום כך חייבת משמעותה הכוללת של כל בחינה ובחינה להקיף את כל פרטיה ואת כל מונחיה, ומשום כך מוכרחה תכונתה הכוללת של כל בחינה ובחינה להבריח את כל מהלכה מן הקצה אל הקצה. רק לאחר שנשער את קומתה השלמה של כל אחת משתי הבחינות ורק לאחר שנערוך את כל ההבדלים שביניהן נוכל להבין את משמעותה הכוללת של כל בחינה ובחינה ונוכל להגיע עד חקר יסודן ומהותן של שתי הבחינות אשר בקבלת האר״י.

•

הבדל גדול בין שנים עשר הפרקים הקודמים ובין פרק זה ושני הפרקים הבאים אחריו. בפרקים הקודמים הקפדנו לתאר את שתי הבחינות במונחיהם המקוריים של האר״י ותלמידיו, ולא הוספנו עליהם מונחים משלנו. בדרך זו הוכחנו את קיומן של שתי הבחינות, ובדרך זו תיארנו את מהלכה ואת משמעותה של ההאצלה בצורה הקרובה והנאמנה ביותר למקור. ההקפדה על המונחים המקוריים שבכתבי האר״י ותלמידיו נותנת בידי הלומד את היכולת לבחון את החלוקה לשתי בחינות הנכונה היא אם לאו, לבקר כל פרט ופרט שבה ולהשיג על תוצאותיה ועל מסקנותיה. לעומת זאת, תכונתה המיוחדת ומשמעותה הכוללת של כל אחת משתי הבחינות, שאותן נבאר בפרק זה ובפרקים הבאים אחריו, לא נתבארו ולא נתפרשו בכתבי האר״י ותלמידיו. לפיכך נאלצים אנו להשלים את החסר ולהוסיף מונחים משלנו, מונחים חדשים שלא מצאנום במקורות שלפנינו, כדי לפרש בהם את משמעותה הכוללת ואת תכונתה המיוחדת של כל אחת משתי הבחינות אשר בקבלת האר״י.

את המונחים והמושגים הללו בחרנו בזהירות ובררנו בקפידה כדי שיבטאו את דברי האר״י בנאמנות ובדייקנות, בלא תוספת של השערה והכללה ובלא גירעון של שכחה והעלמה. בדרך זו נלך צעד אחר צעד, מונח אחר מונח, משמעות אחר משמעות, וכך נתקדם בשלושת הפרקים שלפנינו ממשמעותן של פעולות מסוימות במהלך ההאצלה עד למשמעותה הכוללת והמהותית של ההאצלה על פי כל אחת ואחת משתי הבחינות.

[קפח] תיקון האצילות

עיקרה של האצילות הוא מעשה התיקון. עיון בו ובכל פרטיו מעלה כי כולם מצטרפים לתהליך אחד כולל וכי פעולת תיקון אחת הולכת ומתקנת את הקלקול אשר אירע בעת ההאצלה הראשונה ומוסיפה מוחין כדי להשלים את קומתה של האצילות. עיון בכל אשר כתבנו לעיל על שתי בחינותיה של האצילות ילמדנו מהו תהליך התיקון על פי דרכה של כל בחינה ובחינה.

ש תהליך התיקון הוא תהליך של **יצירה**.
תיקון האצילות ממשיך את המוחין הפנימיים, שתחילתם טיפת זרע שבמחשבה וסופם נשמה גמורה. כיצד נמשכים המוחין? ברצף של זיווג, עיבור, הולדה, יניקה וגדלות. כל הפעולות הללו מצטרפות לתהליך אחד של יצירה שבו השפע מתברר וגדל עד שהוא מגיע לידי גמר. במהלך היצירה מתבררים הסיגים ומתמתקים הדינים כדי שהשפע השלם יהיה שפע של טוב ושל קדושה. במהלך היצירה מתחברים החסדים עם הגבורות ויוצרים נשמה שהולכת וגדלה מעיבור ליניקה ומיניקה לגדלות. כך נוצרת הנשמה הגמורה שהיא שפע של חיים, ברכה וחירות.

א תהליך התיקון הוא תהליך של **הבעה**.
תיקון האצילות מוציא מוחין מקיפים, שתחילתם תיקוני שערות וסופם התנוצצויות אור מן המצח. כיצד יוצאים המוחין? בפעולות של הכאה והתנוצצות דרך נקבי הפרצוף והחושים – אוזן, חוטם ופה ועיניים ומצח. פעולות אלה מצטרפות לתהליך אחד של הבעה שבו אורות מתנוצצים בפנים כדי שאפשר יהיה להתבונן בהם ולהבין את תוכנם. אורות אלו מביעים ומגלים מעט מן האור העליון, ועל כן נקראים הם מוחין של הסתכלות – מוחין שהאדם מסתכל בהם ומכיר על פיהם את המאציל.

•

תהליך התיקון מפרש את מהותה של דמות אדם שבה נתקנת האצילות ובה נצטיירו המוחין הנוספים בה, ככל המבואר לעיל סעיפים קמט, קנח.

ש פעולת **היצירה** מתחוללת בדמות **הנשמה**.
הנשמה היא הדמות ההוגה ומבררת **בתוכה** את המחשבה היסודית, והיא הולכת ומפתחת אותה עד להשלמת צורתה הגמורה. כך יוצרת הנשמה את שפע החיות וממשיכה אותו אל הנבראים.

א פעולת **ההבעה** מתחוללת בדמות **הפרצוף**.
הפרצוף הוא הדמות המודיעה ומביעה את עצמה אל סביבתה ואל הנמצא **מחוצה** לה. בתווי הפנים ובנקבי החושים מבטא הפרצוף את האור אשר בתוכו. כך מביע הפרצוף את אור העצמות ומגלה אותו אל הנבראים.

•

שני תהליכי התיקון מבארים את משמעותה של קומת האצילות ושל שני הצדדים אשר בה. כי קומה אחת יש לאצילות ובה שני צדדים – צד פנימי, שבו מתחוללת הבחינה הפנימית, וצד מקיף, שבו מתחוללת הבחינה המקיפה, ככל הכתוב לעיל סעיף קסו. מה היא משמעותם של שני צדדים אלה? מה טעם ייקרא לבחינה האחת בשם 'בחינה פנימית' ולבחינה השנייה בשם 'בחינה מקיפה'? עיון בשיעור קומתה של האצילות ילמדנו כי שתי בחינותיה של דמות אדם ושתי בחינותיה של פעולת התיקון הן הן שני צדדיה של קומת האצילות.

ש דמות **הנשמה** היא הדמות **הפנימית** בקומת האצילות.
פעולת היצירה היא הפעולה הפנימית של ההוגה, החושב והיוצר־הממציא. היא פעולתה של **הנשמה** הנמצאת **בצדה הפנימי** של קומת האצילות, והיא היוצרת את המוחין הפנימיים ואת שפע החיות. הנשמה היא המחוללת את תהליך היצירה למן הרעיון ועד השפע הגמור והברור העתיד להתממש בעולם העשייה.
רחמים ודינים, חסדים וגבורות, מיין דכורין ומיין נוקבין, מוחין פנימיים ונשמה – כל אלה נמשכים ומתפשטים בפנימיותה של האצילות כדי למלא את כל ספירותיה.
גם פעולות התיקון – הזיווג וההולדה, הבירור והביסום – נעשות כולן בצדה הפנימי של האצילות, והן שואפות למלא אותה בשפע של חיים ושל ברכה.

א דמות **הפרצוף** היא הדמות **המקיפה** בקומת האצילות.
פעולת ההבעה היא הפעולה המקיפה שבה הדמות פונה אל סביבתה ואל הנמצא **מחוצה** לה. היא פעולתו של **הפרצוף** הנמצא **בצדה המקיף** של קומת האצילות, והיא המגלה את המוחין המקיפים ואת אור העצמות. הפרצוף הוא המחולל את תהליך ההבעה למן האור העליון הנעלם והמופלא ועד לאור המועט שאפשר להשיגו.
פנים ופרצוף, תיקוני שערות ותיקוני גלגלתא, עיניים ואוזן וחוטם ופה, תפילין ומוחין מקיפים שמתנוצצים במצח – כל אלה הם אור מקיף שחוזר ויוצא מן הספירות החוצה.
גם פעולות התיקון – ההכאה והבקיעה, ההתנוצצות וההתגלות – נעשות כולן בצדה המקיף של האצילות, והן שואפות להוציא ממנה החוצה אור מקיף חוזר.

[קפט] קוטבי האצילות

שני קטבים לאצילות. בין שני הקטבים נע מהלכה של האצילות, ואת היחס ביניהם מבטאים מצבי הקלקול והתיקון. מה הם שני קוטבי האצילות? על כך משיבות שתי בחינותיה של האצילות שתי תשובות שונות.

ש שני קטבים לאצילות – קוטב **ימין** וקוטב **שמאל**.
בשני קטבים אלו נמצאים יסודותיה של האצילות: הרחמים והדינים, החסדים והגבורות, הזכר והנקבה. שני הקטבים **מנוגדים** זה לזה. על כן יכולים שני הקטבים **לסתור** זה את זה **ולהיאבק** זה בזה, ויכולים הם **להשלים** זה את זה **ולהתאחד** זה עם זה.

א שני קטבים לאצילות – קוטב **עליון** וקוטב **תחתון**.
בשני קטבים אלו נמצאים יסודותיה של האצילות: האור העליון והכלים, הפרצוף העליון והפרצוף התחתון. שני הקטבים **רחוקים** זה מזה. על כן יכולים שני הקטבים **להתרחק ולהיבדל** זה מזה, ויכולים הם **להתקרב** זה אל זה **ולהתקשר** זה עם זה.

•

תיקון האצילות מחבר את שני הקטבים ומתקן את היחס ביניהם.

ש פעולות הזיווג, הבירור והביסום מתקנות את **הניגוד** בין שני הקטבים.
פעולות אלו נעות בין קוטב ימין, הוא הרחמים השלמים, ובין קוטב שמאל, הוא הדינים שיש בהם סיגים. פעולת היצירה מבררת, מבססת וממתקת את הסיגים והדינים הקשים ומחברת אותם עם הרחמים. התאחדותם של שני הקטבים זה עם זה יוצרת את שפע החיות.

א פעולות ההכאה, הזיכוך והבקיעה מתקנות את **הריחוק** בין שני הקטבים.
פעולות אלו נעות בין הקוטב העליון, הוא האור העליון והשלם, ובין הקוטב התחתון, הוא הכלי הסתום והגס. פעולת ההבעה מכה, מזככת ובוקעת את הכלי הגס, מחברת אותו אל האור ועושה ממנו פרצוף. התקרבותם של שני הקטבים זה אל זה מגלה את אור העצמות.

•

שני קטביה של האצילות קובעים את פעולת האדם. היחס בין שני הקטבים מגדיר במה ייבחן האדם ואת אשר יהיה בידו לקלקל או לתקן.

ש אדם נבחן בפעולת **הבחירה**.
שני קטבים לאצילות – ימין ושמאל, ובדוגמתם נעשו שני קטביה של ההוויה: הטוב והרע, הקדושה והטומאה, החיים והמוות. בין קטבים אלה נעות בחירת האדם ויכולתו לעשות את הטוב ואת הקדושה.
בכוונותיו ובמעשיו יכול האדם לגרום לחיבור בין הימין ובין השמאל – לזיווג הרחמים עם הדינים, לבירור הסיגים ולמיתוקם, לאיחוד החסדים עם הגבורות. כל אלה מולידים וממשיכים את שפע החיות.

א אדם נבחן בפעולת **ההשגה**.
שני קטבים לאצילות – עליון ותחתון, ובדוגמתם נעשו שני קטביה של ההוויה: הנעלם והגלוי, הנשגב והשפל, הזך והגס. בין קטבים אלה נעות הכרת האדם ויכולתו להשיג את המאציל.
בכוונותיו ובמעשיו יכול האדם לגרום להתקרבות בין העליון ובין התחתון – לזיכוך הכלים ולבקיעתם, ליציאת האור ולהתנוצצותו החוצה מפרצופי האצילות. כל אלה מגלים ומודיעים את אור העצמות.

•

תיקון האצילות צר לה דמות אדם, ככל המבואר לעיל סעיפים קמט, קנח. פעולתה של הדמות מתקנת את היחס בין שני קטביה של האצילות.

ש פעולת **הנשמה** מתקנת את היחס בין **הימין** ובין **השמאל**.
הנשמה היא הדמות הבוחרת, המכריעה והיוצרת. היא פועלת בין שני הקטבים המנוגדים – הימין והשמאל – ומבקשת לתקן את היחס ביניהם. היא בוחרת בין הטוב ובין הרע, בין הקדושה ובין הטומאה. היא מבררת את ניצוצות הקדושה מתוך הקליפות, ומעלה אותם אל האצילות. כך מאחדת הנשמה את הימין עם השמאל וממשיכה את שפע החיות.

א פעולת **הפרצוף** מתקנת את היחס בין **העליון** ובין **התחתון**.
הפרצוף הוא הדמות המתבוננת, המכירה והמשיגה. הוא פועל בין שני הקטבים המרוחקים – העליון והתחתון – ומבקש לתקן את היחס ביניהם. הוא מתבונן באור העליון והזך ומבקש להשיגו. הוא מסתכל באורות המתנוצצים מן האצילות, ועל ידיהם הוא מכיר את המאציל. כך מקרב הפרצוף את העליון אל התחתון ומגלה את אור העצמות.

[קצ] מהות הספירות

עיון במהלכה של האצילות ובתכליתה, הן על פי הדברים שהאר״י כתב בעצמו הן על פי הדברים שדרש לתלמידיו, ימצא כי כל אחת משתי הבחינות מושתתת על פירוש מסוים של הספירות. פירוש זה מבריח את מהלך האצילות מראשו לסופו, וממנו נובעות כל תכונותיה של ההאצלה.

ש הספירות הן **כוחות**, והן ממשיכות את שפע החיות.

א הספירות הן **לבושים**, והן מגלות את אור העצמות.

זאת מהות הספירות, ועל פיה נפרש עתה את מהלכה של האצילות.[1]

ש הספירות־הכוחות ממשיכות את שפע החיות.
שני **כוחות** באצילות – רחמים ודינים. הרחמים הם הכוח השלם, ואילו הדינים הם הכוח החסר. כאשר הדינים קשים ויש בהם סיגים אין הכוחות יכולים להתחבר זה עם זה ואין הם יכולים ליצור את שפע החיות. **זיווג** הרחמים עם הדינים, בירור הדינים ומיתוקם – כל אלה מתקנים את היחס בין שני הכוחות כדי שהם **יתחברו ויתאחדו** זה עם זה.
זיווג הכוחות זה עם זה יוצר את המוחין הפנימיים, הם המוחין הממלאים ומחיים את ספירותיה של האצילות. כך יוצר הכוח האלוקי את שפע החיות, וכך יכולים הנבראים לקבל את הטוב, את הברכה ואת הקדושה.

1 על הספירות ככוחות וכלבושים כבר כתב הרמ״ק בפרדס רמונים. להלן, סעיף קצט, נשווה בין שיטתו ובין שיטת האר״י בסוגיה זו.

א הספירות־הלבושים מגלות את אור העצמות.
שני **לבושים** באצילות – אור וכלי. האור הוא הלבוש השלם, ואילו הכלי הוא הלבוש החסר. כאשר הכלים סתומים וסגורים אין הלבושים יכולים להתלבש זה בזה ואין הם יכולים לגלות את אור העצמות. הכאת האור בכלי, זיכוך הכלים ובקיעתם – כל אלה מתקנים את היחס בין שני הלבושים כדי שהם **יתקרבו ויתלבשו** זה בזה.
הכאת הלבושים זה בזה **מגלה** את המוחין המקיפים, הם המוחין היוצאים מן האצילות ומתנוצצים בפרצופיה. כך **מגלה** הלבוש האלוקי את אור העצמות, וכך יכולים הנבראים להשיג את המאציל ולהכיר את דרכיו.

זהו עיקר מהלכה של האצילות, וממנו עולה בבירור ההבדל בין פעולת הספירות ככוחות ובין פעולת הספירות כלבושים. הבדל זה נכון גם לכל תכונותיה של האצילות.

ש הספירות־הכוחות מניעות את התנועה הפנימית באצילות, היא התנועה היוצרת את שפע החיות וממשיכה אותו אל הברואים.
רחמים ודינים, חסדים וגבורות, מיין דכורין ומיין נוקבין – כל אלה הם כוחות שיוצרים וממשיכים את שפע החיות.
הזיווג והבירור, המיתוק והביסום, העיבור וההולדה, היניקה והגדלות, הנפילה וההעלאה, היצירה והבחירה – כל אלה הם תוצאות פעולתם של הכוחות המתקנים את האצילות.

א הספירות־הלבושים מניעות את התנועה המקיפה באצילות, היא התנועה המעלימה את אור העצמות ומגלה אותו אל הברואים.
אור וכלי, אור ופרצוף, תיקוני שערות ותיקוני גלגלתא, נקבי פנים, אור שמתנוצץ מן המצח – כל אלה הם לבושים שמעלימים ומגלים את אור העצמות.
ההעלם והגילוי, ההתלבשות וההתמעטות, ההכאה וההתנוצצות, הזיכוך והבקיעה, ההבעה וההכרה, ההשגה וההסתכלות – כל אלה הם תוצאות פעולתם של הלבושים המתקנים את האצילות.

ההפרש בין הכוחות ובין הלבושים מתבטא גם בדמות אדם שבה נתקנת האצילות.

ש הספירות־הכוחות פועלות **בנשמה**.
פעולתן של הספירות־הכוחות מתרחשת בתוך הדמות, בינה לבין עצמה. הן מבררות, בוחרות, מכריעות, יוצרות ומולידות. כל אלה הן פעולותיה של הנשמה, הנמצאת בצדה **הפנימי** של קומת האצילות וממלאת את ספירותיה.

א הספירות־הלבושים פועלות **בפרצוף**.
פעולתן של הספירות־הלבושים מתרחשת מחוץ לדמות, בינה לבין זולתה. הן מביעות, מסתכלות, מכירות ומשיגות. כל אלה הן פעולותיו של הפרצוף, הנמצא בצדה **המקיף** של קומת האצילות ופונה אל זולתה.

[קצא] משמעות ההאצלה

בשלושת הסעיפים הקודמים בירדנו את ההבדלים בין שתי הבחינות וראינו כיצד כל אחת מהן מפרשת את הספירות ואת תהליך ההאצלה על פי דרכה. צירוף כל ההבדלים האלו יביאנו להבנת משמעותה של ההאצלה על פי כל אחת משתי הבחינות.

ש **הבחינה הפנימית** מפרשת כיצד ממשיכות הספירות־**הכוחות** את **שפע החיות** בתהליך של קלקול, תיקון והוספת מוחין.

הרחמים והדינים הם יסודותיהן של הספירות־**הכוחות**. הרחמים הם שורש הטוב, הקדושה והחיים, ואילו הדינים הם שורש הרע, הקליפה והמוות.

בראשית ההאצלה לא היו **הכוחות** מתוקנים. תחילה היו הרחמים והדינים, הנמצאים בשני קטביה של האצילות – הימין והשמאל, הזכר והנקבה – מנוגדים זה לזה. הדינים היו אז תקיפים וקשים, ובהם סיגים ופסולת, ונוצרו הרע והקליפה. הרחמים והדינים, שהם שני יסודותיו של הכוח האלוקי, לא התחברו זה עם זה, ועל כן הכוח האלוקי לא היה יכול להמשיך את שפע החיות.

אחר נתקנים **הכוחות** בפעולת **הזיווג**. הזיווג מחבר את הרחמים עם הדינים, כדי שהרחמים יבררו, יבסמו וימתקו את הדינים הקשים. עתה יכולים הכוחות לפעול ולהמשיך את שפע החיות מן האצילות אל הנבראים.

תיקון **הכוחות** מוסיף **מוחין פנימיים** באצילות וממשיך שפע של חסדים וגבורות. ראשיתם של מוחין אלו היא בטיפת זרע שבספירות העליונות וסופם בנשמה שבספירות התחתונות. המשכתם של מוחין־נשמות אלו נעשית בזיווג, עיבור ולידה. מוחין אלו כלולים ממיין דכורין וממיין נוקבין, והם מקנים לנשמה את כוח הרצון והבחירה. הנשמה יכולה להעלות מיין נוקבין מן הנבראים אל האצילות או להוריד ניצוצות קדושה מן האצילות אל הקליפות.

פעולתם של **כוחות** האצילות אינה קבועה אלא תלויה במצבים השונים – פעמים יימשך רק שפע לקיום העולמות והמלאכים ופעמים יתווסף גם שפע של חיים לנשמות; פעמים יימשך רק שפע לקיום הספירות ופעמים יתווסף גם שפע של חירות ושל טוב ושל קדושה; פעמים יעלו מיין נוקבין מניצוצות הקדושה אשר בקליפות ופעמים יעלו מיין נוקבין מן הנשמות עצמן; פעמים יופיעו רק מוחין דקטנות ופעמים יופיעו גם מוחין דגדלות; פעמים ייוולדו רק נשמות ישנות ופעמים ייוולדו גם נשמות חדשות.

כך **מגדלות** הספירות־הכוחות את **שפע החיות** שעוד לא נתהווה בשלמות. תהליך **היצירה**, המתרחש בנשמה שבצדה הפנימי של האצילות, ממציא את שפע החיות וממשיך אותו מראש האצילות לסופה – מטיפת הזרע אל הנשמה. זהו השפע השלם, שהוא שפע של טוב ושל קדושה, של ברכה ושל חירות.

תנועת **הכוחות** קובעת אפוא את תיקונה של האצילות – היא יוצרת וממשיכה את המוחין הפנימיים, היא מולידה את הנשמה והיא ממציאה וממשיכה את **שפע החיות** אל הנבראים.

א **הבחינה המקיפה** מפרשת כיצד מגלות הספירות־**הלבושים** את **אור העצמות** בתהליך של קלקול, תיקון והוספת מוחין.

האור העליון והכלי הם שני יסודותיו של **הלבוש האלוקי**. האור העליון הוא המקור הנשגב, הנעלם והבלתי נתפס, ואילו הכלי הוא האמצעי המוגבל, הגלוי והנתפס.

בראשית ההאצלה לא היו **הלבושים** מתוקנים. תחילה היו האור והכלי, הנמצאים בשני קטביה של האצילות – העליון והתחתון, הפנים והחוץ – רחוקים זה מזה. הכלי היה סתום כעיגול וכנקודה גולמית, והאור העליון לא היה יכול להיכנס בתוכו או לצאת ממנו ולהתגלות דרכו. האור והכלי, שהם שני יסודותיו של הלבוש האלוקי, לא התקשרו זה עם זה, ועל כן הלבוש האלוקי לא היה יכול לגלות את אור העצמות.

אחר נתקנים **הלבושים** בפעולות **ההתלבשות וההכאה**. ההתלבשות וההכאה מקשרות את האור עם הכלי, כדי שהאור ישכלל את בניינו של הכלי, יזכך אותו ויבקע בו מעברים ופתחים. הלבושים־הכלים המתוקנים הם **פרצופי** האצילות. עתה יכולים הלבושים לגלות את אור העצמות מן האצילות אל הנבראים.

תיקון **הלבושים** מוסיף **מוחין מקיפים** באצילות ומגלה אורות שמתנוצצים מן הפרצופים ויוצאים החוצה. ראשיתם של מוחין אלו היא בשערות הראש שבספירות העליונות וסופם באורות המצח שבספירות התחתונות. יציאתם של מוחין־אורות אלו נעשית בהכאה, בבקיעה ובזיכוך של הכלים. כך נעשים הכלים לפנים מאירים ולפרצופים שאורות מתנוצצים מהם החוצה. מוחין אלו מקנים לפרצוף את יכולת ההבעה. האורות המופיעים מן המצח, העיניים, האוזן, החוטם והפה מביעים ומודיעים את האור הפנימי והנעלם. אלו הם המוחין היוצאים מן הספירות כאור מקיף חוזר, והם מתנוצצים מן האצילות באור מועט שהאדם יכול להכירו ולהשיגו.

פעולתם של **לבושי** האצילות אינה קבועה אלא תלויה במצבים השונים – פעמים יתגלה רק אור הבוקע משערותיו ומאיבריו של הפרצוף ופעמים גם אור המתנוצץ במצחו; פעמים יתנוצצו תפילין במצחו של זעיר אנפין ופעמים יתנוצצו תפילין גם במצחה של נוקבא; פעמים יתגלו רק תשעה תיקונים בדיקנא דזעיר אנפין ופעמים הוא יהיה שלם בשלושה עשר תיקונים.

כך **מגלות** הספירות־הלבושים את **היש**, את **אור העצמות** הקיים בשלמות אך נסתר ונעלם.

תהליך ההבעה, המתרחש בפרצוף שבצדדה המקיף של האצילות, מעלים את אור העצמות ומגלה אותו מראש האצילות לסופה – מאור מקיף עליון לאור מקיף חוזר. זהו האור המתנוצץ במצחי הפרצופים, שהוא אור שהתמעט כדי הכרתו והשגתו של האדם.

תנועת הלבושים קובעת אפוא את תיקונה של האצילות – היא מביעה ומנוצצת את המוחין המקיפים, היא בוקעת את הכלים והפרצופים והיא מגלה ומודיעה את **אור העצמות** אל הנבראים.

[קעב] משמעות הצמצום

בירדנו את מהותן של הספירות ואת משמעותה של האצילות, כל בחינה על פי דרכה. מכל אלה נקיש ונלמד על משמעותו של הצמצום, ששתי בחינותיו נתבארו לעיל סעיפים קפג–קפז, שהרי הוא שורשה של ההאצלה כולה.

ש **הבחינה הפנימית** של ההאצלה מתחילה **בצמצום שפע אין סוף.**
שפע אין סוף הוא השפע השלם, הטוב הגמור לבדו, הרחמים הגמורים לבדם. ההסתלקות וההתפשטות, במקום פנוי שבו כוח הדין ורשימו וביו״ד אחת, מצמצמות את השפע שאין לו סוף וממשיכות שפע שיש לו סוף — שפע של רחמים ושל דינים, שפע של חסדים ושל גבורות, שפע של טוב ושל סיגים.
כך נאצלים שני **כוחות** באצילות — רחמים ודינים. הרחמים הם הכוח השלם, ואילו הדינים הם הכוח החסר. שני כוחות אלה מניעים את מהלך ההאצלה כולו, והיחס ביניהם קובע את מצבה של ההוויה כולה. הם גורמים לקלקול ולתיקון, הם מניעים את הזיווג וההולדה, הם גורמים לבירור ולביסום, הם ממשיכים את המוחין הפנימיים, הם ממלאים את הספירות בנשמה, והם יוצרים את שפע החיות המגיע אל הנבראים.

א **הבחינה המקיפה** של ההאצלה מתחילה **בצמצום אור אין סוף.**
אור אין סוף הוא האור השלם, האור הטמיר והנעלם, האור שאינו נודע ואינו מושג. ההסתלקות וההתפשטות, במקום פנוי עגול ובקו יושר, מצמצמות את האור שאין לו סוף ומגלות אור שיש לו סוף — אור שמתלבש בכלים, אור שמתנוצץ מן הפרצופים החוצה, אור שאפשר להכירו ולהשיגו.
כך נאצלים שני **לבושים** באצילות — אור וכלי. האור הוא הלבוש השלם, ואילו הכלי הוא הלבוש החסר. שני לבושים אלה מניעים את מהלך ההאצלה כולו, והיחס ביניהם קובע את מצבה של ההוויה כולה. הם גורמים לקלקול ולתיקון, הם מניעים את ההכאה וההתנוצצות, הם גורמים לבקיעה ולזיכוך, הם מוציאים את המוחין המקיפים, הם מתקנים את הספירות בדמות פרצופים והם מגלים את אור העצמות אל הנבראים.

פרק ארבעים ושישה

משמעות הבחינות: הוספת המוחין

בפרק הקודם התחלנו לכלול את הפרטים הרבים שהורה האר״י במהלך ההאצלה כדי להבין את משמעותה הכוללת של כל בחינה ובחינה אשר בו. שם פירשנו את משמעותם של הספירות, ההאצלה והצמצום על פי כל אחת משתי הבחינות. נמשיך עתה לבחון את משמעותן של שתי הבחינות על פי העיקר המיוחד לקבלת האר״י – המוחין הנוספים באצילות בעת תיקונה.

את ההבחנה הכוללת בין שתי בחינותיה של קבלת האר״י התחלנו בהבחנתו של האר״י עצמו בין שתי בחינות של מוחין, כמבואר לעיל סעיף קמב. עתה, אחר שתיארנו את שתי הבחינות במלואן וראינו את כל ההבדלים ביניהן, יכולים אנו לשוב לעניינם של המוחין ולעיין במשמעותם על פי בחינה ובחינה.

על פי קבלת האר״י, המוחין הם עיקרה של האצילות. הם גומרים את תיקונה והם משלימים את בניינה. הוספת המוחין היא תכליתה של ההאצלה, והיא שואפת אליה בכל שלביה. שתי בחינות במוחין, וכל אחת מהן עוברת כחוט השני באצילות ואוגדת את מהלכה למערכת אחת שלמה. שתי הבחינות נבדלות זו מזו באשר לראשיתם של המוחין, לדרך שבה הם נוספים בעולם האצילות ולצורתם הסופית המושלמת. ההבדלים שבין שתי בחינותיהם של המוחין מחדדים ומעמיקים את ההבדלים שבין שתי הבחינות־המערכות שבאצילות כולה ומלמדים על תוכנה הפנימי ועל משמעותה של כל אחת מהן.

[קצג] משמעות המוחין

הוספת המוחין היא תהליך שמתחיל בראשה של האצילות ומסיים בסופה. שתי הבחינות נבדלות זו מזו בפירוש מהלכם של המוחין.

ש המוחין הפנימיים הולכים ונמשכים מן **ההיולי** אל **הממשי**.

ראשיתם של המוחין היא טיפת זרע שבמחשבה, וסופם – נשמה גמורה. טיפת הזרע היא ההיולי, היא החיות הגולמית שבה טמון הכול בכוח. הנשמה היא הממשי, היא החיות הגמורה שבה נמצא הכול בפועל.

המהלך מטיפת הזרע אל הנשמה נעשה בפעולות של זיווג, עיבור, לידה, יניקה וגדלות. אלו הן פעולות היצירה והבחירה המבררות את ההיולי ומפתחות ומשכללות אותו עד שהוא נעשה מציאות ממשית. כך נמשך שפע החיות בתנועת המוחין מההיולי אל הממשי.

א המוחין המקיפים הולכים ומתגלים מן **התעלומה** אל **הרמז**.
ראשיתם של המוחין היא אור מקיף עליון, וסופם – אור מקיף חוזר שמתנוצץ מן הפרצוף. האור המקיף העליון הוא סתום, האור שלמעלה מכל השגה, תעלומה שאינה נודעת. האור המקיף החוזר הוא סימן ברור ומובן, אות שמפרש ומסביר את המקור הנסתר, רמז שמגלה ומודיע מקצת מן התעלומה.
המהלך מאור מקיף עליון לאור מקיף חוזר נעשה בפעולות של התלבשות, הכאה, בקיעה, זיכוך והתנוצצות. אלו הן פעולות ההבעה וההשגה החושפות סימנים ורמזים המוליכים לפתרון התעלומה. כך מתגלה אור העצמות בתנועת המוחין מהתעלומה אל הרמז.

•

ראינו כיצד הולכות שתי הבחינות של המוחין בשני מסלולים. ההפרש בין שני מסלולים אלה מלמד על משמעותם של המוחין ועל משמעות הוספתם באצילות.

ש הוספת המוחין הפנימיים באצילות היא **תהליך** של **יצירה**.
מהלך המוחין הפנימיים מההיולי אל הממשי הוא תהליך של יצירה – המצאת דבר שאיננו קיים ועדיין לא בא לעולם. תהליך היצירה מתחיל מההיולי – דבר גולמי, מציאות בכוח, והוא הולך ומשכלל אותו עד שהוא מגיע אל הממשי – דבר שלם וגמור, מציאות בפועל.

א הוספת המוחין המקיפים באצילות היא **תהליך** של **גילוי**.
מהלך המוחין המקיפים מהתעלומה אל הרמז הוא תהליך של גילוי – גילוי של מציאות קיימת, שלמה וגמורה. תהליך הגילוי מתחיל מן התעלומה – דבר כמוס ונסתר, והוא הולך וחושף אותו עד שהוא מגיע אל הרמז – אות גלוי וברור שאפשר להכירו ולהשיגו.

•

האר״י פירש את מהות הספירות בשתי בחינות, כאמור לעיל סעיף קצ. ההבחנה בין שני מהלכי המוחין קשורה להבחנה בין שתי המהויות של הספירות.

ש תהליך **היצירה** נעשה על ידי **הספירות־הכוחות**.
הספירות־הכוחות נוטלות את ההיולי ומוציאות אותו מן הכוח אל הפועל. הכוחות פועלים **בכיוונים** שונים וגם מנוגדים, והם מוציאים את כל האפשרויות הגלומות בהיולי אל הפועל. הם יכולים לפעול בניגוד זה לזה או בחיבור זה עם זה, להיאבק זה בזה או ליצור זה עם זה. כוחות אלה הם הרחמים והדינים, החסדים והגבורות, המיין דכורין והמיין נוקבין.

מכל האפשרויות הטמונות ברעיון הגולמי מבררים הכוחות את הטוב ואת הקדושה, ואותם הם מוציאים אל הפועל. הכוחות מכריעים בין האפשרויות המנוגדות או מחברים אותן זו לזו, וכך הם יוצרים את הדבר הגמור. אלה הן פעולות הזיווג, הבירור, העיבור וההולדה, היוצרות את הנשמה הגמורה והשלמה.

תהליך היצירה תלוי בתיקון השניות שיוצרות הספירות־הכוחות. זאת שניות של **הנגדה**: ימין ושמאל, רחמים ודינים, חסדים וגבורות, זכר ונקבה, טוב ורע, קדושה וטומאה, חיים ומוות. כוחות אלה יכולים לפעול בכיוונים מנוגדים וסותרים. את זאת מבקשת האצילות לתקן באיחוד הכוחות ובחיבורם. ההנגדה נתקנת בפעולות זיווג, עיבור, הולדה, בירור, מיתוק, ביסום והעלאת ניצוצות. פעולות אלו מחברות את הכוחות זה לזה כדי שיוכלו להמשיך את שפע החיות אל הנבראים.

א תהליך **הגילוי** נעשה על ידי **הספירות־הלבושים**.

הספירות־הלבושים נוטלות את התעלומה ומגלות רמזים על אודותיה. הלבושים מסודרים כרבדים **המונחים** זה על זה וזה לפנים מזה. יש בהם רובד נסתר ורובד גלוי, רובד עמוק ורובד פשוט. אלה הם האור המקיף העליון והאור המקיף החוזר, שערות הראש ותיקוני גלגלתא של אריך אנפין ואורות שמתנוצצים במצחם של זעיר אנפין ושל נוקבא.

הלבושים מקבילים זה לזה, וכל אחד מהם עמוק וטמיר מרעהו. כל לבוש מעלים את רעהו ומגלה מקצת ממנו, וכך הם מגלים סימנים ורמזים על אודות הדבר הטמיר והנעלם. על פי הסימנים הגלויים יכול המסתכל והמתבונן לדעת ולהכיר את הרובד העמוק והנסתר. אלה הן פעולות ההכאה, פתיחת החלונות והנקבים, הבעת הפרצוף והתנוצצות הסימנים בלבוש הגלוי.

תהליך הגילוי תלוי בתיקון השניות שיוצרות הספירות־הלבושים. זאת שניות של **הדרגה**: עליון ותחתון, עיגולים ויושר, נקודות סתומות ופרצופים פתוחים, אור מקיף ישר ואור מקיף חוזר, נעלם וגלוי, אור עליון ואור מתנוצץ. בין הלבושים יכול להיות מרחק גדול, והרבדים השונים לא ישקפו זה את זה. את זאת מבקשת האצילות לתקן באיחוד הלבושים ובהתקרבותם זה לזה. ההדרגה נתקנת בפעולות הכאה, בקיעה, זיכוך והתנוצצות. פעולות אלו מקרבות את הלבושים זה לזה כדי שיוכלו לגלות את אור העצמות אל הנבראים.

•

שני התהליכים המוסיפים מוחין באצילות מתרחשים בשתי בחינותיה של דמות אדם.

ש תהליך **היצירה** נעשה על ידי **הנשמה**.

הנשמה, שבצדדה הפנימי של האצילות, יוצרת את המציאות הממשית. תהליך היצירה הוא תהליך פנימי שבו הדמות מבררת, בינה לבין עצמה, את ההיולי כדי להוציאו מן הכוח אל הפועל. כך נוטלת הנשמה את ההיולי, מכרעת בין האפשרויות השונות הגלומות בו וממשת אותו.

א תהליך **הגילוי** נעשה על ידי **הפרצוף**.
הפרצוף, שבצדדה המקיף של האצילות, מביע ומגלה את התעלומה הפנימית. תהליך הגילוי הוא תהליך מקיף שבו הדמות פונה אל הסובב אותה ומודיעה את אשר היה טמון בתוכה. כך חושף הפרצוף את התעלומה, מודיע רמזים על תוכנה ומגלה אותה אל הזולת.

[קצד] דרך המוחין

המוחין נוספים באצילות במהלך תיקונה ומשלימים את בניינה. תחילתם בראש האצילות – אריך אנפין, והם הולכים ונאצלים בה עד שהם מגיעים אל סופה – זעיר אנפין ונוקביה. כל המתבונן בדברי האר"י על המוחין, ככל המבואר לעיל סעיפים קנו–קנז, ימצא הבדל ברור בין שתי הבחינות באשר לדרך שבה מגיעים המוחין מהספירות העליונות אל הספירות התחתונות.

ש המשכת המוחין הפנימיים נעשית **ברצף**.
המוחין הפנימיים נמשכים ועוברים בכל ספירות האצילות. ראשיתם באריך אנפין, ממנו הם נמשכים ובאים אל אבא ואימא, ומהם נמשכים המוחין ובאים אל זעיר אנפין ואל נוקבא כדי למלא אותם ולהשלים את שיעור קומתם.
פעולת הזיווג ממשיכה את המוחין הפנימיים. פעולת הזיווג מחברת את הזכר עם הנקבה שבכל דרגות האצילות: המזל השמיני מתחבר עם המזל השלושה עשר בדיקנא שבאריך אנפין, אבא מתחבר עם אימא, וזעיר אנפין מתחבר עם נוקבא.

א הוצאת המוחין המקיפים נעשית **בדילוג**.
המוחין המקיפים אינם עוברים דרך אבא ואימא, אלא נעשים בדילוג – מאריך אנפין הם מגיעים אל זעיר אנפין, ומזעיר אנפין הם מגיעים אל נוקבא.
פעולת ההכאה מוציאה את המוחין המקיפים. פעולת ההכאה מקשרת את הפרצוף העליון עם הפרצוף התחתון שבאצילות, אך לא את כל הפרצופים שבה: קוצא דשערי דאריך אנפין מכה בראש זעיר אנפין ומוציא ממנו את המוחין המקיפים, וקוצא דשערי דזעיר אנפין מכה בראש נוקבא ומוציא ממנה את המוחין המקיפים.

•

מנין נובע ההבדל בין שתי הדרכים? מדוע מוחין פנימיים נמשכים ברצף ואילו מוחין מקיפים יוצאים בדילוג? תשובה על שאלות אלה נמצא בתכליתה של האצילות, שנתבארה לעיל סעיפים קנב–קנג.

ש שפע החיות נמשך **ברצף**.
המשכת שפע החיות נעשית ברצף – מטיפת הזרע אל הנשמה. זהו תהליך רציף של יצירת חיים, שנעשה במשך אחד של זיווג, עיבור, לידה, יניקה וגדלות. תהליך היצירה מברר את

הסיגים וממתק אותם, כדי שהשפע הגמור יהיה שפע של טוב ושל קדושה. המשכת השפע היא אפוא תהליך רצוף שבו כל הנמצא במקור – בטיפת הזרע, במחשבה – גדל ומתפתח עד שהוא מגיע אל שלמותו בנשמה הגמורה.

א אור העצמות מתגלה **בדילוג**.
התגלות אור העצמות נעשית בדילוג – מן המקור הנעלם אל האות הנראה, מהאור העליון עד לאור היוצא ומתנוצץ. זהו תהליך דולג של השגה, שהרי אי אפשר להשיג את אור העצמות כמות שהוא, ורק אחר שתיקוני השערות והפנים מלבישים ומעלימים אותו יוצא אור מועט ומרוחק שאפשר להשיגו. הכרת העצמות איננה מושגת בתהליך רצוף של היסק הגיוני על פי כללי אב ותולדה, אלא בתהליך דולג המרמז על המקור הנעלם באותות ובסימנים שהוא מגלה ושולח החוצה.

•

לעיל, סעיף קצג, ראינו כי שתי הבחינות של המוחין נאצלות בשני תהליכים. שני תהליכים אלו הם המקור לשתי הדרכים שבהן מגיעים המוחין מראש האצילות לסופה.

ש תהליך **היצירה** נעשה **ברצף**.
הרצף מבטא את האפשרות שביסודו של תהליך היצירה – האפשרות לממש את ההיולי ולהוציאו מן הכוח אל הפועל. פעולות הזיווג, המחברות ברצף את הספירות הסמוכות זו לזו, ממשות את כל הגלום בהיולי וכך הן ממציאות את הדבר הגמור.

א תהליך **הגילוי** נעשה **בדילוג**.
הדילוג מבטא את האי אפשרות שביסודו של תהליך הגילוי – העדר האפשרות לגלות את התעלומה כולה וחסרון היכולת להודיע את כל החבוי והנסתר. פעולות ההכאה, המקשרות בדילוג את הספירות הרחוקות זו מזו, מגלות רמזים מועטים על התעלומה וכך מודיעות מקצת ממנה אל הזולת.

[קצה] תנועת המוחין

ראינו כיצד מהלכות שתי הבחינות של המוחין באצילות בשתי דרכים – ברצף ובדילוג. עיון בדברי האר״י על המוחין, לעיל סעיפים קנו–קנז, ימצא הפרש נוסף בין שתי הבחינות של המוחין – הן נעות על שני צירים.

ש תיקון **המוחין הפנימיים** מהלך **על ציר של זמן**.
ראשיתם של המוחין היא טיפת זרע שבמחשבה, וסופם – נשמה גמורה. ההתקדמות מטיפת הזרע אל הנשמה נעשית בפעולות של זיווג, עיבור, לידה, יניקה, קטנות וגדלות. פעולות אלו

נמדדות בערכי זמן: ז׳, ט׳ וי״ב חודשים; ב׳, ז׳, ט׳, י״ג, י״ח וכ׳ שנים. במשך הזמנים הללו גדלים המוחין הפנימיים — הם מתבררים ומתפתחים עד שהם נעשים לנשמה גמורה ושלמה.

א תיקון **המוחין המקיפים** מהלך **על ציר של מקום**.
ראשיתם של המוחין היא אור מקיף עליון, וסופם — אור מקיף חוזר שמתנוצץ מן הפרצוף. ההתקדמות מהאור המקיף הישר אל האור המקיף החוזר נעשית בפעולות של התלבשות, הכאה, בקיעה, זיכוך והתנוצצות. פעולות אלו נמדדות בערכי מקום: עליון ותחתון, מקיף ופנימי, פְּנים וחוץ, תוך ועור־מצח. במעבר המקומות הללו מתמעטים המוחין המקיפים — הם מכים ובוקעים ומתנוצצים עד שמעט מהם יוצא מן הפרצוף החוצה.

•

ההפרש בין שני הצירים שהמוחין נעים בהם מבטא בבהירות את ההבדל בין שני התהליכים המוסיפים את המוחין באצילות, שנתבארו לעיל סעיף קצג.

ש המהלך מן ההיולי אל הממשי נע **על ציר של זמן**.
ראשיתם של המוחין הפנימיים היא טיפת זרע שבמחשבה, מציאות קיימת אך לא שלמה וגמורה. זהו ההיולי, הדבר הגולמי שלא נשלמה צורתו. מציאות זו היא ׳מחוסרת זמן׳ — מציאות גולמית שטעונה גדילה והתפתחות במשך של זמן.
מהלך ההאצלה מבקש לפתח ולהגדיל את המציאות הזאת כדי שתהיה לדבר שלם וגמור. לשם כך נוטלת ההאצלה את טיפת הזרע ומגדילה אותה עד היותה לנשמה גמורה שניתנת לנבראים.
תהליך זה, שבו ההיולי גדל ומתפתח עד היותו למציאות שלמה וגמורה, מתרחש ונע על פני ציר של זמן: מעיבור ללידה וליניקה, מקטנות לגדלות.

א המהלך מן הסוד אל הרמז נע **על ציר של מקום**.
ראשיתם של המוחין המקיפים היא האור המקיף העליון, מציאות קיימת ושלמה לגמרי אך נעלמת ונסתרת. זוהי התעלומה, הדבר השלם שנמצא במקום כמוס וסמוי מן העין. מציאות זו היא ׳מחוסרת מקום׳ — מציאות חבויה וגנוזה שטעונה חשיפה והעברה למקום גלוי.
מהלך ההאצלה מבקש להוציא את המציאות הזאת החוצה אל מקום גלוי כדי שתהיה נודעת ובת השגה. לשם כך נוטלת ההאצלה את האור המקיף העליון ומעבירה אותו דרך נקבים וחלונות עד היותו לאור מקיף חוזר, אור שמתנוצץ ויוצא החוצה מן האצילות, אור שהנבראים יכולים להסתכל בו ולהשיגו.
תהליך זה, שבו האור העליון מתלבש ומתנוצץ עד שמעט ממנו מתגלה ויוצא החוצה, מתרחש ונע על פני ציר של מקום: מעליון לתחתון, ממקיף עליון לפנימי ומפנימי למקיף חוזר, מהפְּנים אל החוץ.

•

משתי התנועות של המוחין נלמד על תכונותיהן של שתי הבחינות במהלך ההאצלה כולו.

ש **תהליך היצירה נעשה ברצף של זמנים.**
פעולת הזיווג מתקנת את האצילות. פעולה זו מחברת את הספירות־הכוחות, זו עם זו וזו אחר זו, בפעולה רצופה שמתקנת את האצילות שלב אחרי שלב. פעולה זו מצטרפת אל תיקון המוחין שנעשה אף הוא במהלך רצוף מזיווג עד עיבור ולידה ומקטנות עד גדלות. כל אלה מצטרפים לתהליך של יצירה שמתקדם ברצף של זמנים – מטיפת הזרע אל הנשמה, מן ההיולי אל הממשי.
כך, בתהליך רצוף על פני ציר הזמן, יוצרת האצילות את שפע החיות וממשיכה אותו אל הנבראים.

א **תהליך הגילוי נעשה בדילוג של מקומות.**
פעולת ההכאה מתקנת את האצילות. פעולה זו מקשרת את הספירות־הלבושים, עליונה עם תחתונה, בפעולה דולגת שמתקנת את האצילות רובד אחרי רובד. פעולה זו מצטרפת אל תיקון המוחין שנעשה אף הוא במהלך דולג מהאור המקיף העליון אל האור המקיף החוזר, מן הפְּנים אל החוץ. כל אלה מצטרפים לתהליך של גילוי שמתקדם בדילוג של מקומות – מהאור העליון אל האור המתנוצץ מן הפרצוף, מן התעלומה אל הרמז.
כך, בתהליך דולג על פני ציר המקום, מגלה האצילות את אור העצמות ומודיעה אותו אל הנבראים.

[קצו] ראשית ההאצלה

בשלושת הסעיפים הקודמים ביררנו את ההבדלים בין שתי הבחינות וראינו כיצד כל אחת מהן מפרשת את הספירות, את המוחין ואת כל תהליכי ההאצלה על פי דרכה. צירוף כל ההבדלים האלו יביאנו אל ההבדל היסודי בין שתי הבחינות – ראשיתה של ההאצלה. ראשית ההאצלה קובעת את תהליך ההאצלה כולו, ושתי בחינותיה של קבלת האר״י ממנה ייבדלו.

ש **הבחינה הפנימית מפרשת את סוד האין.**
ראשיתה של ההאצלה היא מציאות שקיימת רק בכוח ואיננה שלמה, מציאות היולית. מציאות זו היא האין – דבר גולמי שההאצלה מבקשת להוציא את תוכנו מן הכוח אל הפועל. מהלך ההאצלה מבקש לברר את האין ואת כל הגלום בו, לפתחו ולהגדילו כדי לעשותו מציאות שלמה וגמורה. כך הולכת ההאצלה מן האין הראשוני אל המציאות הממשית והגמורה.
האין הראשוני הוא התחלתו של שפע החיות ההולך ונמשך מתחילת האצילות לסופה. הוא יסודן של פעולות הבריאה, ההנהגה, הבחירה, ההכרעה והמשפט. כל אלו הן פעולות רצופות שמתרחשות ונעות על ציר הזמן, והן מבקשות לממש את האין ולהוציאו מן הכוח אל הפועל.

א **הבחינה המקיפה** מפרשת את **סוד היש**.
ראשיתה של ההאצלה היא מציאות שלמה וקיימת אך נעלמת ונסתרת. מציאות זו היא התעלומה – ישות כמוסה שההאצלה מבקשת לגלות ולהודיע את תוכנה אל הזולת. מהלך ההאצלה מבקש לגלות רמזים וסימנים על היש הכמוס והחבוי כדי שיהיה אפשר להשיגו ולהכירו. כך הולכת ההאצלה מן היש הנסתר והנעלם אל הרמז הגלוי והברור.
היש השלם הוא ראשיתו של אור העצמות ההולך ומתגלה מתחילת האצילות לסופה. הוא יסודן של פעולות ההבעה, ההסתכלות, ההשגה וההכרה. כל אלו הן פעולות דולגות שמתרחשות ונעות על ציר המקום, והן מבקשות להודיע את מהותו של היש הקיים והמצוי.

•

ראינו מהי ראשיתה של האצילות, כל בחינה על פי דרכה. מראשיתה של האצילות נקיש למשמעותו של הצמצום, שהרי ממנו נובע מהלך ההאצלה כולו.

ש צמצום שפע אין סוף הוא שורשו של **סוד האין**.
ההסתלקות וההתפשטות, בכוח הדין וביו״ד אחת, הן יסודותיו של השפע שיש לו סוף. זהו האין הראשוני – השפע הגולמי שהאצילות מבקשת להוציאו מן הכוח אל הפועל. הצמצום הוא אפוא ראשיתה של התנועה המפרשת את סוד האין, יוצרת את שפע החיות וממשיכה אותו אל הנבראים.

א צמצום אור אין סוף הוא שורשו של **סוד היש**.
ההסתלקות וההתפשטות, במקום עגול ובקו יושר, הן יסודותיו של האור שיש לו סוף. זהו היש השלם – הישות הנעלמה שהאצילות מבקשת להלבישה כדי לגלות דברים מעטים על אודותיה. הצמצום הוא אפוא ראשיתה של התנועה המפרשת את סוד היש, מגלה את אור העצמות ומודיעה אותו אל הנבראים.

פרק ארבעים ושבעה

מהות הבחינות

בשני הפרקים הקודמים פירשנו את משמעותן של שתי הבחינות שבקבלת האר״י. בפרק מה פירשנו את משמעות ההאצלה על פי שתי הבחינות, ובפרק מו פירשנו את משמעות המוחין על פי כל אחת מהן. על יסוד כל האמור בפרקים אלה נמשיך הלאה ונפרש בפרק זה את מהותה הכוללת של ההאצלה על פי כל אחת משתי הבחינות.

כדי לפרש את משמעותן של שתי הבחינות הוכרחנו להוסיף בשני הפרקים הקודמים מונחים ומושגים משלנו על המונחים והמושגים הנזכרים בכתבי האר״י ותלמידיו. המונחים החדשים מערים את קבלת האר״י מכלי אל כלי. הם נוטלים את שפת הנסתר ומתרגמים אותה אל שפת הנגלה, ומכאן מעלתם גם חסרונם. מונחי הנגלה מבקשים לבאר ולהבהיר את מובנם של מונחי הנסתר, ככל תרגום שמבקש לשבר את אוזנו של היודע שפה אחת ולא זולתה. אלא שמונחי הנגלה אינם מתאימים לגמרי למונחי הנסתר ואינם יכולים להכיל ולבטא את כל משמעותם המקורית.

מהלך האצלה שלם ומפורט לימד האר״י ומושגים רבים בו. מושגים אלה קשורים ומשורגים זה בזה, ואי אתה יכול לעמוד על מובנו של זה בלא לדעת את מובנו של זה. גם המושג האחד, כשהוא עומד לעצמו, הוא כפטיש יפוצץ סלע, חובק עולם ומלואו וטומן בחובו משמעויות דקות ונסתרות. על כן קשה ליטול מונח ממונחיה של קבלת האר״י ולתרגמו משפת הנסתר אל שפת הנגלה, וכל הנוטל אחד מהם ומערה אותו מכלי אל כלי ייווכח כי לא מיצה את המידות, וכי עדיין נותרה בכלי הראשון והמקורי משמעות פנימית שלא ניתרגמה כל צורכה ולא נתערתה אל הכלי השני.

כל אלה נכונים לדברים שכתבנו בשני הפרקים הקודמים, והם נכונים שבעתיים לדברים שנכתוב בפרק שלפנינו. אם נתקשינו ליטול מושג מסוים במהלך ההאצלה ולהעתיק אותו משפת הנסתר אל שפת הנגלה, כיצד נוכל להביע במונחים משלנו את המהות הכוללת של ההאצלה? מהות זו בחביון עוז יסודה, ובכתבי האר״י ותלמידיו אין היא כתובה במפורש. מהות זו חייבת להקיף את מהלך ההאצלה מראשיתו לסופו ולכלול את כל כללותיו ואת כל פרטותיו, ובד בבד צריכה היא לבטא את תוכנה המיוחד ואת משמעותה הפנימית של כל אחת משתי

הבחינות. אף על פי כן לא נשמוט עצמנו מליכנס בעובי הקורה ומלבקש את מהות ההאצלה על פי כל אחת משתי בחינותיה.

[קצז] מהות ההאצלה

בשני הפרקים הקודמים סקרנו את עיקריה של ההאצלה ופירשנו את משמעויותיהם על פי שתי בחינותיה של קבלת האר״י. צירוף כל אלה יחד יביאנו אל מהות ההאצלה על פי כל אחת משתי הבחינות.

ש **הבחינה הפנימית** של ההאצלה מפרשת את **פעולת האלוק**.
קבלת האר״י שואלת כיצד פועל האלוק וכיצד הוא משגיח על הנבראים. על כך היא משיבה באצילות שספירותיה הן כוחות היוצרים וממשיכים את שפע החיות.
הרחמים והדינים, הימין והשמאל, הזכר והנקבה, תיקון הזיווג, הבירור והביסום, מיין דכורין ומיין נוקבין, המשכת המוחין הפנימיים, הנשמה הממלאת את הספירות, המשכת שפע החיות – כל אלה מפרשים כיצד האלוק פועל ומשגיח על ברואיו וכיצד יכולים הם להלך בדרכיו ולפעול כפעולותיו.
מהלך תנועתה של הפעולה האלוקית מתרחש בצדה הפנימי של האצילות. זהו מהלך של יצירה, מהלך שמתחיל באין הראשוני ומסיים במציאות ממשית וגמורה, מהלך שנעשה ברצף בכל ספירותיה של האצילות, מהלך ששואף להעצים את הטוב ואת הקדושה, מהלך שמבקש להמשיך את הברכה ואת החירות אל הנבראים.
קבלת האר״י מלמדת כי צמצום שפע אין סוף הוא יסוד תנועתה של הפעולה האלוקית. ההסתלקות וההתפשטות, במקום פנוי שבו כוח הדין ורשימו וביו״ד אחת, הן ראשית תנועתה של הפעולה האלוקית, ומשום כך הן קובעות את דרכיה – רחמים ודינים, את אופן תיקונה – זיווג, בירור וביסום, ואת שאיפתה – המשכת שפע החיות אל הנבראים.

א **הבחינה המקיפה** של ההאצלה מפרשת את **השגת האלוק**.
קבלת האר״י שואלת כיצד אפשר להשיג את האלוק וכיצד הוא מופיע אל הנבראים. על כך היא משיבה באצילות שספירותיה הן לבושים המגלים את אור העצמות.
האור העליון והכלי, העליון והתחתון, הפנים והחוץ, תיקון ההכאה, ההתלבשות וההתנוצצות, הזיכוך והבקיעה, יציאת המוחין המקיפים, הפרצוף המוציא אור החוצה, התגלות אור העצמות – כל אלה מפרשים כיצד מגלה האלוק את אורו וכיצד יכולים הנבראים להשיגו.
מהלך ההשגה האלוקית מתרחש בצדה המקיף של האצילות. זהו מהלך של הבעה, מהלך שמתחיל ביש הנעלם ומסיים ברמז גלוי וברור, מהלך שנעשה בדילוג מהספירות העליונות אל הספירות התחתונות, מהלך ששואף לחשוף את הכמוס ואת הצפון, מהלך שמבקש לגלות את אור העצמות אל הנבראים.
קבלת האר״י מלמדת כי צמצום אור אין סוף הוא יסוד הופעתה של ההשגה האלוקית. ההסתלקות וההתפשטות, במקום פנוי עגול ובקו יושר, הן ראשית הופעתה של ההשגה

האלוקית, ומשום כך הן קובעות את דרכיה – אור עליון וכלי, את אופן תיקונה – הכאה, התלבשות ובקיעה, ואת שאיפתה – התגלות אור העצמות אל הנבראים.

•

ההפרש בין שתי המהויות מסביר את ההבדל הגדול בין שתי מגמותיו של מהלך ההאצלה.

ש ביסוד **הבחינה הפנימית** של מהלך ההאצלה מונחת **האפשרות** של **פעולת האלוק**.
ההאצלה, בבחינתה הפנימית, שואפת להרבות את השפע האלוקי. כל מהלך תיקונה של האצילות מכוון להגדלת המוחין, להולדת נשמות ישנות וחדשות ולהוספת שפע של חיים, ברכה וחירות.
בכל אלה מבטאת ההאצלה את האפשרות הכול יכולה של האלוק לפעול ולהשגיח על נבראיו ולהשפיע עליהם את טובו ואת קדושתו.

א ביסוד **הבחינה המקיפה** של מהלך ההאצלה מונחת **האי אפשרות** של **השגת האלוק**.
ההאצלה, בבחינתה המקיפה, שואפת למעט את האור העליון. כל מהלך תיקונה של האצילות מכוון להמעטת המוחין, להלבשת האור ולהעלמתו, לפתיחת חלונות ומעברים קטנים, לבקיעת אור מועט ולהתנוצצות אורות היוצאים מן הפרצופים החוצה.
בכל אלה מבטאת ההאצלה את האי אפשרות של השגת האלוק ואת האי יכולת של הנבראים להכיר את עצמות האלוק.

•

ההפרש בין מהותה של הבחינה הפנימית ובין מהותה של הבחינה המקיפה מתמצה בדברי האר״י על היחס בין האין סוף ובין האצילות.
לעיל, סעיף קסה, התווינו את תנועת האצילות על פי שתי בחינותיה – תנועת השפע על פי בחינת ש ותנועת האור על פי בחינת א, ושם למדנו על מקורה של התנועה ועל היחס בינה ובין האין סוף.

ש הורה האר״י כי האין סוף לבדו יכול לחדש את השפע. הנאצלים אינם יכולים לחדש שפע אלא אם כן יקבלוהו מהאין סוף, והם רק ממשיכים אותו אל הנבראים.

> כי **האין סוף לבדו** יכול **לחדש** בכל יום תמיד אורות חדשים, אבל הנאצלים כולם אין יכולת וכח בשום אחד מהם לחדש שום אור עד שיקבלוהו תחלה מהאין סוף וממשיכים אותו בכל עת ממדריגה למדריגה בבחינת הזווגים שלהם.[1]

1 ר״ח ויטל, שער הפסוקים, פירוש ותהר ותלד שרה, דפוס 885, דף י ע״א.

ואין כח בשום אחד מהנאצלים רק מה שנתן להם לעצמם ולצרכם בעת שנאצלו, אבל לחדש אורות חדשים ולהוליד **נשמות** אין בהם כח עד שיקבלוהו **מהאין סוף** כנזכר. ואז ממשיכים **השפע** ההוא שקבלו מהאין סוף אל הבחינות שלמטה מהם.[1]

כבר לימד האר״י באריכות כיצד ממשיכים המוחין הפנימיים את שפע החיות והנשמות. כאן הוא מוסיף ומורה את ראשיתה של המשכת השפע – האין סוף לבדו הוא יוצרו והוא מחדשו של שפע הנשמות. דברים אלה מודיעים את משמעותה של ההאצלה – האין סוף יוצר ומחדש את השפע והאצילות מבקשת להמשיך אותו אל הנבראים.
כך מביע היחס בין האין סוף ובין האצילות את מהותה של הבחינה הפנימית – האפשרות הכול יכולה של פעולת האלוק.

א הורה האר״י כי האור החוזר אינו חוזר לאין סוף ואינו יכול להתדבק בו. חזרת האור ממעטת אותו, והוא יכול לחזור רק לראשי הספירות שבאצילות ולא למעלה מהם.

וכאשר ירד עד סוף הכתר בפנימיותו וחזר ועלה ממטה למעלה **אין כח בו לעלות יותר מן המקור** שהוא **בראשית הכתר**... מה שאין כן אלו לא נכנס תוך פנימיות הכתר שאז מקורו היה האין סוף עצמו **והיה יכול לעלות ולידבק במקורו הא׳ שהוא האין סוף**, והיה נגדל ומתרבה כחו, ועל ידי כן היה בו יכולת להתפשט עד למטה בסיום כל עולם האצילות כלו.[2]

כבר לימד האר״י באריכות כיצד מתמעטים אור העצמות והמוחין המקיפים כדי יכולת השגתם של הנבראים. כאן הוא מוסיף ומורה את ראשיתה של התמעטות האור – אי אפשר להידבק באין סוף ולהשיג אותו. דברים אלה מודיעים את משמעותה של ההאצלה – האין סוף מגלה את אור עצמותו וההאצלה מבקשת למעט אותו כדי שיהיה אפשר להשיג מקצת ממנו.
כך מביע היחס בין האין סוף ובין האצילות את מהותה של הבחינה המקיפה – האי אפשרות של השגת האלוק.

•

שתי בחינות אלו אינן עיקריה של קבלת האר״י לבדה אלא של הקבלה כולה, והן מופיעות בפנים שונות ובנוסחים אחדים בדברי המקובלים הראשונים. תיאור מלא של שתי הבחינות בצורותיהן השונות ובהשתלשלות משמעויותיהן הוא מלאכה בפני עצמה ולא נוכל לעשותה הנה, אך כדי שלא לצאת ריקנים נצטט מעט מן המעט מן הדברים שכתבו המקובלים שקדמו לאר״י על שתי בחינות אלו.

ר׳ מאיר ן׳ גבאי נתן טעם לאצילות. במקום אחד הסביר שהאצילות היא מקור קיומם ושפעם של העולמות.

2 ר״ח ויטל, שער ההקדמות, דרוש כולל בבחינת אור פנימי ואור מקיף, דפוס 868, דף סז ע״ג–ע״ד.

וכן לא יצויר ולא יתכן שום **פועל** כי אם בספירות ולפיכך היה ונברא הכל באמצעותם... וזולתם אי אפשר למציאות שימצא, ואחר שנמצא אי אפשר **קיומו** כי אם בהם, כי הם הכלי שבו יושפע **השפע והברכה** לעולם... כי **קיום העולמות** הוא התפשטות האצילות.[3]

טעם נוסף לאצילות נתן ר׳ מאיר ן׳ גבאי בפרק שלאחר מכן. המאציל נעלם ונסתר, ורק באמצעות האצילות נוכל להכירו ולדעת מציאותו.

כי שרש הכל ית׳ **נעלם** ונסתר, הנה הוא **מראה** כחו וגדולתו ומעלתו **ומציאותו** באמצעות מדותיו שהוא להם כמשל הנשמה לגוף, ומהם אנו **מכירים מציאותו** וגדולתו מה שלא היה אפשר בזולת אצילותו... כי באמצעות האצילות אנו **יודעים מציאות** אדון יחיד המאציל.[4]

שני טעמים אלה חוזרים בדברי ר׳ משה קורדובירו. אחר שהכריע כי הספירות הן עצמות וכלים יחד, שאל הרמ״ק: מהי תכלית התפשטותה של העצמות בכלים? ועל פי מאמר הזוהר: ׳דאי לא יתפשט נהוריה על כל בריין איך ישתמודעין ליה ואיך יתקיים מלא כל הארץ כבודו׳ (זוהר ח״ב מב ע״ב), השיב כי שני טעמים להאצלה.

בגין דישתמודעין ליה, פי׳ לכן הוא מתפשט בהם, והטעם כי כל עצם האצילות אינו אלא **לגלות** אלקותו אל השפלים... נתפשט לפי מדותיו כדי שיהיה בני העולם **מכירים** אותו לפי **מציאותו** בכל מדה ומדה... שאם לא היו המדרגות יורדות עד התכלית הזה והנשמה שהוא העצמות מתפשטות בתוכם לא היו מכירים היוצר... ואיך יתקיים מלא כל הארץ כבודו הוא טעם שני, שהוצרך **התפשטותו בכל נאצליו**, שאם לא היה מתפשט בתוכם איך יתקיים מלא כל הארץ כבודו.[5]

שני טעמים מונה כאן הרמ״ק, והם שתי תכליות שונות להתפשטות העצמות בכלים. האחת, כדי שיכירו הנבראים את המאציל. השנייה, כדי לקיים את הנבראים. שתי תכליות אלה נתפרשו בפרדס רמונים במקומות נוספים, ומהם נוסיף כאן ציטוטים קצרים.

כך כתב הרמ״ק על הכרת המאציל והשגת עצמותו.

וראה להאציל האצילות הזה **ולגלות** לעיני הנבראים **גדולתו** כדי שיהא ניכר לנבראיו ומושג קצת על ידי אצילותו הקדוש והטהור... ולהיות כי בהתגלות רוממותו בכתר אל הנבראים מרוב רוממות הנאצל עדיין אין כח בהנבראים **להשיגו** הוצרך להאציל החכמה, וכן מהחכמה אל הבינה, עד המלכות כי שם **השגת** רוממותו המלך. והמשל בזה בהיות

3 עבודת הקודש, חלק הייחוד, פרק ח.

4 שם, פרק ט.

5 פרדס רמונים, שער ד, פרק ח.

ניצוץ השמש נכנס דרך ארובה אל הבית... ומרוב בהירות אור השמש בתקפו וגבורתו... לחולשת ראות העומדים בבית צריכים אל **המסך** שני, ומשני אל הג׳ עד עשר.[6]
והטעם כי סבת האצילות... אם מפני שרצה להתעלם כדי שיהיו הנבראים בעלי התכלית, אם מפני שרצה **להתגלות** כדי שיוכלו הנבראים **להשיג גדולתו** ב״ה... כי לא היו יכולין להאיר **ולהשיג עצמותו** וליהנות מזיו אם לא ע״י הספירות, וזהו הגילוי.[7]

וכך כתב הרמ״ק על קיום הנבראים וחיותם.

ויש לו בחינה **המתפשטת** ומאירה בעלולים **ומחייה** אותם... נבין ענין הספירות בעצמן, כי מפני טעם זה יוכרח היות כח הכתר בחכמה כי הוא עילה אליו והוא חיותו, וכן כח החכמה בבינה... בדרך זו הוא **חיות** הספירות **וחיות** המרכבות **וחיות** המלאכים **וחיות** כל מעשה בראשית מן הנקודה הראשונה ועד האחרונה. וזהו ואתה מחיה את כלם, ופי׳ רז״ל ואתה מהוה לכולם.[8]

על שני טעמים אלו חזר הרמ״ק בהסבירו כיצד האצילות היא ׳תיקון אל המאציל׳.

כן בהא״ס אין מקום לדבר בו אם לא מצד בחינת האצילות וגלויו והוא מקום בית אחיזה לו... שהאצילות הוא תיקון אל המאציל, מאחר שאין **השכלה** במאציל אלא ע״י הנאצל, א״כ תיקונו הוא האצילות **וגלויו** הוא יופיו אחר שחפצו בגילוי הגילוי לו ליופי ולמעלה. **או ירצה** שהם תיקון... ומהם **יתמשך החיות**, פי׳ מן העמודים האלה נמשך האור והשפע שהוא **חיות הספירות** כלם כי אור הא״ס הוא **המחיה ומזון** לכל הנאצלים.[9]

הן ר׳ מאיר ן׳ גבאי הן ר׳ משה קורדובירו מונים שני טעמים לאצילות: הכרת המאציל וקיומם וחיותם של הנאצלים והנבראים. בכתביהם דרים שני עיקרים אלו בכפיפה אחת ומניעים מהלך אחד של האצלה. ההבחנה בין הכרתה והשגתה של העצמות ובין קיומם וחיותם של הספירות ושל הנבראים מבדילה אמנם בין שני טעמים שונים לאצילות, אך אין לה המשך במהלך ההאצלה עצמו. מהלך אחד של האצלה נובע משני הטעמים, טעם ההכרה וטעם הקיום, ותנועה אחת מניעה את הספירות ואת שפען.

בקבלת האר״י היו שני טעמים אלה לשתי בחינות שונות, שכל אחת מהן מניעה מהלך האצלה שלם —

הטעם הראשון, הכרת המאציל והשגת עצמותו, היה למהלך האצלה שלם שבו אור וכלים מגלים את אור העצמות. זהו מהלכה של הבחינה המקיפה, היא בחינת ההשגה וההופעה (**א**).

6 שם, שער ב, פרק ו.
7 שם, שער ד, פרק ו.
8 שם, שער ו, פרק ח. דברים נוספים שכתב הרמ״ק על המשכת החיות יובאו להלן סעיף ר.
9 שם, שער ח, פרק ג.

הטעם השני, קיומם וחיותם של הספירות והנבראים, היה למהלך האצלה שלם שבו רחמים ודינים ממשיכים את שפע החיות. זהו מהלכה של הבחינה הפנימית, היא בחינת הפעולה וההשגחה (ש).

[קצח] אין סוף

הקבלה מלמדת כי היחס בין המאציל היחיד ובין הנבראים הרבים הוא היחס שבין האין סוף ובין הסוף, והיא מפרשת אותו במהלך המפורט של ההאצלה. עיון בשתי בחינותיה של קבלת האר״י יגלה כי ביסודן נמצאות שתי בחינות של היחס בין האין סוף ובין הסוף.

ש אין סוף משמעו **אין לו הפסק**.
שפע אין סוף, הנמצא ביסודה של ההאצלה, הוא שפע שנובע ללא הפסק. זהו שפע שנמשך תמיד, שפע של ברכה עד בלי די.
הרחמים והדינים שבאצילות יוצרים שפע שיש לו הפסק, שפע שנובע לפרקים. שפע זה תלוי בבחירת האדם ובמעשיו, ונביעתו תלויה במאבק בין הטוב ובין הרע.
מעשה התיקון מחבר את הרחמים עם הדינים כדי ליצור, לחדש ולהמשיך את שפע החיים והברכה מן האצילות אל הנבראים.

א אין סוף משמעו **אין לו גבול**.
אור אין סוף, הנמצא ביסודה של ההאצלה, הוא אור שאין לו גבול. זהו אור שאין לו מידה ואין לו תואר, אור שאין בו תפיסה ואין בו השגה.
האור העליון והכלים שבאצילות מגלים אור שיש לו גבול, אור שיש לו מידה ושיעור. אור זה ניתן להשגה, והאדם יכול להכירו.
מעשה התיקון מחבר את האור העליון עם הכלים כדי לגלות ולהוציא מן האצילות אור מועט ומדוד שאותו הנבראים יכולים להשיג.

מדברים אלה נלמד למשמעותו של הצמצום בשתי בחינותיו.

ש הצמצום ביו״ד אחת ובכוח הדין הוא צמצום **שפע** אין סוף, ומשמעו – צמצום **שפע החיות** שאין לו הפסק.

א הצמצום במקום עגול ובקו יושר הוא צמצום **אור** אין סוף, ומשמעו – צמצום **אור העצמות** שאין לו גבול.

פרק ארבעים ושמונה

שתי שיטות

קבלת האר״י נשענת על הקבלה הראשונה ונסמכת על מושגיה. שפע ואור, המשכה והתגלות, עצמות וחיות, ומושגים רבים נוספים, כבר נזכרו בספריהם של המקובלים הראשונים, ומהם הגיעו אל האר״י. כדי להבין את יחסו של האר״י אל דברי המקובלים הראשונים, וכדי לברר מה נטל מהם, במה חלק עליהם ומה הוסיף עליהם, צריכים אנו להשוות את דבריו לכל דבריהם. מלאכה זו ארוכה היא, ודורשת ספר שלם לעצמה. על כן נסתפק כאן בהשוואה בין שיטת האר״י לשיטתו של אחרון המקובלים הראשונים, ר׳ משה קורדובירו. כיוון שקבלתו סמוכה ונראית לקבלת האר״י, וכיוון שרבים ממושגיו ומרעיוניו צוטטו בכתבי האר״י, פעמים בהסכמה פעמים במחלוקת, תחדד השוואת שתי השיטות את ההבדלים ביניהן ותעמיק את הבנתה של כל אחת מהן.

ההשוואה בין קבלת האר״י ובין קבלת הרמ״ק נשענת בעיקרה על הדברים שכתב האר״י עצמו. בכתבים אלה ציטט האר״י משפטים שלמים וגם מונחים ורעיונות בודדים מדברי הרמ״ק, ואף התייחס למקומות אחדים בכתביו. ההשוואה תלמדנו כיצד נטל האר״י מושגים ועיקרים מכתבי הרמ״ק ושנה אותם מחדש על פי דרכו שלו – מהלך האצלה שתחילתו קלקול וסופו תיקון. עוד נראה כיצד עיקרים אחדים שדרו בכפיפה אחת על פי שיטתו של הרמ״ק נתבדלו והיו לשני מהלכים של האצלה על פי שתי בחינותיה של קבלת האר״י.

[קצט] יסודות האצילות

ר׳ משה קורדובירו עסק הרבה בליבון יסודותיה של הקבלה. בספרו פרדס רמונים הוא בירר את המושגים היסודיים של האצילות – עצמות, חיות, כוחות ולבושים, המשכת השפע והתגלות האור. גם האר״י בירר את המושגים הללו, אבל דרכו שונה מדרכו של הרמ״ק. נשווה כאן את שיטותיהם של האר״י והרמ״ק בפירוש מושגים אלו.

עצמות וחיות

מהי המציאות האלוקית המתפשטת באצילות? על כך ענה האר״י שתי תשובות: שפע החיות על פי בחינת **ש** ואור העצמות על פי בחינת **א**. התפשטות זו היא תכליתה של ההאצלה, כמובא לעיל סעיף קנג. על העצמות ועל החיות כבר כתב הרמ״ק בספרו פרדס רמונים, ואף הוא פירשן כמציאות האלוקית המתפשטת באצילות.

קבלת הרמ״ק יוצאת מן המחלוקת שנפלגו בה המקובלים הראשונים — אם הספירות עצמות הן או כלים הן. תחילה הוא מביא את השיטות החלוקות וסותר כל אחת מהן, ואחר הוא מציע את דעתו שלו כי הספירות הן עצמות וכלים גם יחד. העצמות מתפשטת באצילות ללא שינוי, ואילו הכלים נחלקים לעשר תכונות שונות ונבדלות זו מזו. כך מבקש הרמ״ק לאגוד יחד את שתי הדעות שאחזו בהן המקובלים הראשונים ולהימלט מן הקושיות ששאל על כל אחת מהן. הצירוף של עצמות וכלים באצילות מביע את היחס הנכון בין המאציל ובין הנבראים, ומעמיד יחד את העצמות הבלתי משתנה ואת הכלים המשתנים בהנהגה אלוקית אחת.[1]

היחס בין העצמות ובין הכלים הוא עיקרה של האצילות, ועל כן האריך הרמ״ק לפרשו. במקומות אחדים בפרדס רמונים כתב הרמ״ק כי העצמות מחיה את הכלים.

> איהו וחייו חד בהון, פי׳ איהו, שהוא א״ס, וחייו, היינו **העצמות** שהוא **החיות** שלו, שהוא שולח אל הספירות. ומלת וחייו פי׳ חיים המתפשט ממנו והם חיי הספירות... אלא הוא חייו והוא עצמותו.[2]
>
> ואנת הוא ממלא כל שמהן כנודע, כי הוא **עצמות** המתפשט בתוך הספירות וממלא **ומחיה** אותן, והוא עיקרן כדמיון הנשמה שהיא עיקר אל הגוף.[3]

הרמ״ק מדמה את העצמות המחיה את הכלים למים המשקים ומגדלים את האילן ולנשמה המחיה את הגוף.

> שבכח העצמות לגדל הספירות ולהוסיפם להגדילם ולהקטינם כפי רצון מאצילם... ולכן קרא לעצמות שקיו דאילנא, כי כמו שהמים מגדלין האילן ומצמיחים אותו כן האצילות הפנימי מגדל **ומחיה** הכלים המלבישים העצמות... וזהו עצם השפע... להורות כי שם בן ד׳... שהוא השקאת האילן הוא עצמות פנימיות הספירות המתפשט מאין סוף אל תוך הספירות, **והעצמות** הוא הנשמה לספירות הכלים, והם חיים בסבת הספירות הפנימיות כנשמה **המחיה** את הגוף.[3]

לפי הרמ״ק העצמות מתפשטת בכלים ומחיה אותם. הווי אומר העצמות היא החיות, והתפשטות אחת יש באצילות. התפשטות זו היא כנשמה בגוף, וממנה כל השפע המגיע אל הנבראים.[4]

1 לשאלה זו ייחד הרמ״ק את השער הרביעי בספרו פרדס רמונים.

2 פרדס רמונים, שער טז, פרק ב.

3 שם, שער ד, פרק ו.

4 דברים נוספים שכתב הרמ״ק על המשכת השפע יובאו להלן סעיף ר.

האר״י הסכים לדברי הרמ״ק, ואף הוא לימד כי העצמות והחיות מתפשטות באצילות, אלא שהוא הניח אותן כשני יסודות שונים – עצמות לחוד וחיות לחוד. האר״י לימד כי שתי התפשטויות באצילות – התפשטות של העצמות והתפשטות של החיות, והן שתי בחינות שלמות במהלך ההאצלה. התפשטות העצמות היתה למהלך שלם שבו האור והכלי מבקשים לגלות את אור העצמות, והתפשטות החיות היתה למהלך שלם שבו הרחמים והדינים מבקשים להמשיך את שפע החיות. התפשטות העצמות היתה לבחינה מקיפה, היא בחינת **א**, והתפשטות החיות היתה לבחינה פנימית, היא בחינת **ש**.

כוחות ולבושים

ביררנו את מהות הספירות על פי קבלת האר״י, וראינו כי הן כוחות על פי בחינת **ש** ולבושים על פי בחינת **א**, כמפורש לעיל סעיף קצ. הספירות ככוחות וכלבושים כבר נזכרו בקבלת הרמ״ק.

> והנה לפי האמת הם שני מיני גלגלים מתיחדים כאחד, הא׳ הגלגלים הגשמיים, והשני **הכח** המחייה אותם שהוא **הכח** האלוק השופע עליהם המתפשט בגלגלים. כן נוכל לדמות בספירות להבדיל כמה הבדלות. ולפי האמת לא יקרא החכמה הכלי, רצה לומר הספירה החיצונה שהוא **לבוש** אל התיכונה, כי התיכונה הוא אשר יקרא חכמה באמיתית, וזו לבוש אליה להראות העמים והשרים את יופי נשמתה הפועלת בה וזו לבוש אליה. וכן אין הבינה הספירה החיצונה, ר״ל **הכלי** אשר היא **לבוש** אל התיכונה, אלא **הנשמה** הנכנסת בה ונסתרת בתוכה היא הבינה באמיתית והחיצונה לבוש אליה, וכן לשאר הספירות.[5]

בהמשך דבריו מבחין הרמ״ק בין ׳הספירות העצמיות׳ ובין ׳הספירות שהן כלים׳. הכוח האלוקי נמצא ב׳ספירות העצמיות׳, כלומר בעצמות המתפשטת באצילות, ולא בכלים.

> והנה עתה שני מיני ספירות, ושניהם מיוחדים תכלית היחוד. הא׳ כמו אופן בתוך האופן, והיא הנשמה והספירות האמיתית **והכח** הפועל באמיתית, והוא התפשטות **עצמותו וכחו** של יוצרנו. והשני הכלים שהם שלוחי נשמתם אל הפעולות... וכן הענין בספירות שהם כדמיון גוף ונשמה, הנשמה הוא העצמות המתפשט בספירות ונותן בהם **כח** לפעול דבר ותמורתו, ושינוי הפעולות תלוי במציאות הספירות שהן הכלים, אשר ח״ו בהתאסף האור השופע שהם הנשמות הספירות העצמיות ישארו האחרות כגוף בלא נשמה.[5]

לפי הרמ״ק הכוח והלבוש הם פנימיות וחיצוניות בספירות. הוא מבחין בין הספירה ׳התיכונה׳, שהיא ׳הנשמה׳, ובין הספירה ׳החיצונה׳, שהיא ׳הכלי׳. הכוח הוא העצמות־החיות, ואילו הלבוש הוא הכלי. הכוח הוא הפועל והוא המנהיג, ואילו הלבוש נותן את המידה ואת הגבול. כך אוגד הרמ״ק את הכוח והלבוש לספירה אחת ולמהלך אחד באצילות.

5 פרדס רמונים, שער ד, פרק ד.

על דברי הרמ״ק יצא האר״י לחלוק. אף הוא מבחין בין הכוח ובין הלבוש, אלא שאין הם שני צדדים בספירה האחת אלא שתי בחינות במהלך האצילות. הוא מבחין בין שני מהלכים – בין מהלך הכוח ובין מהלך הלבוש, בין מהלך הספירה ׳התיכונה׳ של ׳הנשמה׳ ובין מהלך הספירה ׳החיצונה׳ של ׳הכלי׳. הכוח עם הספירה ׳התיכונה׳ של ׳הנשמה׳ היו למהלך האצלה שממשיך את שפע החיות, הוא מהלכה של הבחינה הפנימית. הלבוש עם הספירה ׳החיצונה׳ של ׳הכלי׳ היו למהלך שמגלה את אור העצמות, הוא מהלכה של הבחינה המקיפה.

ההבדל בין הרמ״ק ובין האר״י בעניין הכוח והלבוש אחוז ותלוי בעניין העצמות והכלים שבאצילות. על פי הרמ״ק הספירות הן עצמות וכלים גם יחד – העצמות המחיה את הספירות היא הכוח, והכלים הם הלבוש. לא כך סבר האר״י. הוא הבחין בין העצמות ובין החיות, ועשה אותן לשתי בחינות שונות במהלך האצילות. את העצמות אגד האר״י עם הלבוש, ויחד היו הם למהלך האצלה שבו האור העליון והכלים מגלים ומודיעים את אור העצמות, הוא מהלכה של הבחינה המקיפה. את החיות אגד האר״י עם הכוח, ויחד היו הם למהלך האצלה שבו כוחות הרחמים והדינים יוצרים וממשיכים את שפע החיות, הוא מהלכה של הבחינה הפנימית.

[ר] הנהגת האצילות: שיטת ר׳ משה קורדובירו

ר׳ משה קורדובירו תלה את הנהגת האצילות בייחודים ובזיווגים של הספירות. בייחודים ובזיווגים אלה מתחברות הספירות ומתקשרות זו עם זו כדי להמשיך את השפע אל הנבראים. זהו כללה של ההנהגה, והרמ״ק ממשיך לפרט אותה ולפרש את מצביה השונים. גם האר״י תלה את הנהגת האצילות בייחודים ובזיווגים של הספירות, אך שנה אותם בדרך שונה לגמרי מדרכו של הרמ״ק. ביאור המחלוקת שבין הרמ״ק ובין האר״י ארוך הוא, ועל כן נחלקו לשני סעיפים: בסעיף זה נפרש את שיטתו של הרמ״ק, ובסעיף הבא נפרש את שיטתו של האר״י ובמה נחלק על שיטת קודמו.

ייחודי הספירות

ר׳ משה קורדובירו הורה כי המשכת השפע נובעת מייחוד הספירות זו עם זו. פעולה זו מחברת וקושרת את הספירות בשני אופנים: חיבור קבוע, אשר ממנו נמשך השפע המקיים את המציאות כולה; וחיבור משתנה, אשר ממנו נמשכת תוספת השפע לנבראים כפי התנהגותם וכפי מעשיהם.

הייחוד הקבוע נעשה בעת האצלתן של הספירות, וממנו נמשך השפע שאין פחות הימנו. לעומת זאת, הייחוד המשתנה תלוי בהנהגת המאציל ובהשגחתו על נבראיו. ייחוד זה תלוי באדם ובצרכיו, והוא מוסיף לו שפע יותר על המידה הקצובה מראש.

> יחוד הספירות הוא... הא׳, במה שהם מיוחדות מצד מה שהשגיח בהם הקב״ה **בתחילת אצילותם** וקבע להם **שפעו** והאיר בהם **אורו**, אשר במזון ושפע הזה הם מתיחדות יחוד אמיתי וחזק ואמיץ, עד שאם ח״ו יעלה בדעת המנע השפע ההוא היה העולם כלה ואבד והרוחניות חוזר אל מקורם כקודם אצילותם... היחוד השני, והוא להשפיע **שפע רב** דרך

הצנורות ביותר על ענין הבריאה והוא **כפי צורך הזמן**, יש פעם שיהיה צורך הזמן אל המחילה וסליחה וכפרה, ואז נמשיך השפע מהלובן העליון הכתר המלבן עוונותיהם של ישראל ע״י הבינה... ויש פעם שיצטרכו חכמה כדי להתחכם בתורה, ואז ישפיע שפע החכמה דרך החסד... ויש פעם שיצטרך עושר, ואז ישפיע שפע הבינה אל הגבורה... ומשם אל המלכות... והאמת כל הענינים וההמשכות האלה יקראו **שפע ורב טוב** מיותר על הקצבה שקצב בבריאת העולם לעמידת הבריאות.[6]

עוד מוסיף הרמ״ק כי הייחוד הראשון, הוא הייחוד הקבוע, ממשיך את שפע החיות, שהוא העצמות המתפשטת בכל האצילות. שפע זה מקיים את ההוויה כולה, ואלמלא הוא אין לה קיום.

כי מיני השפע הם... והראשון הוא **התמידי** אשר לא יחסר ולא יעדיף, והוא **עצמות המתפשט שהוא מחיה את המדה**, כי אפילו תתלבש במדה ההיא בדין חזק לעולם לא יחסר שפעה התמידי, שאל״כ אפי׳ בדין לא היתה פועלת אלא היתה ככלי אין חפץ בו... אלא מצד נשמתה השופע בה תמיד היא פועלת הכל.[7]

ואתה מחיה את כולם... כי מאחר שהוא היווה אותם והמציאם מן האין יוכרח שיושפעו ממנו ושואבים כולם ממנו חיותם, ואחר שהוא מחיה אותם נמצאו שהוא ממציאם ומהווה בכל עת ובכל רגע ובכל שעה. והנה מהוה ומחיה הכל ענין אחד להם, ובענין הזה יובן ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, שהוא **שפע השופע להחיותם** ולהעמידם ולהציבם בצביונם, ואם ח״ו יעלה על הדעת הסתלקות שפעו מהם כרגע יספו, ואינם אלא מחודשים בסוד חדוש אורו, והוא שפע נהר שאינו פוסק אלא מתחדש כמימי הנהר שבכל רגע הם מחודשים.[8]

לעומת זאת, הייחוד השני הוא ייחוד של הנהגה ושל השגחה. אין הוא קבוע, אלא משתנה לפי מעשי האדם וצרכיו.

כי היחוד הראשון הוא בשוה אל כל הספירות, ולא ידין האמונה ביניהם חילוק ופרוד ח״ו לענין היחוד ההוא, אלא לעולם ההשגחה שוה בהם מן הקצה אל הקצה מהראשונה עד האחרונה, אבל לענין היחוד השני יחסר פעמים הרבה בז׳ ספירות הבנין, וימצא בזו פעמים מה שלא ימצא בזו מפני שהוא **תוספת שפע, והכל לפי הצורך**. פעמים העולם צריך יותר דין מהרחמים כמו בעת מלחמה, ופעמים העולם צריך ביותר אל תגבורת החסד ממדה אחרת, ונמצא השפע מתרבה בה יותר משאר הספירות וכן לכל הספירות לפי הצורך.[9]

6 שם, שער ח, פרק יג.
7 שם, שער ד, פרק י.
8 שם, שער ו, פרק ח.
9 שם, שער ח, פרק יג.

כיצד מתייחדות הספירות? כיצד הן מתקשרות זו עם זו? על כך ענה הרמ״ק כי ייחוד הספירות נעשה בשלוש דרכים – התפרטות הספירות והתכללותן זו עם זו, עמידתן זו בצד זו ופנייתן זו אל זו.

[א] כל ספירה מתפרטת לעשר ספירות בתוכה, כדי שתוכל להתייחד עם רעותה ולהתקשר עמה. ההתפרטות קושרת את הספירות יחד – ספירה נקשרת לספירה בהתייחדה עם החלק הדומה לה ברעותה.

כל הספירות **כלולות מעשר**... ועם הדבר הזה יתבאר ענין **יחודם וקשורם**. והענין כי הכתר מתייחד עם החכמה מצד הכתר שבחכמה, וכן הוא מתיחד עם שאר הספירות מצד הכתר שבהם. ונמצא לפי״ז לכל ספירה וספירה כמה **קשרים** עם הספירות, המשל בזה הגבורה עם החסד מצד הגבורה שבחסד, וחסד עם הגבורה מצד החסד שבגבורה.[10]

[ב] הספירות עומדות זו בצד זו כדי להתחבר זו עם זו ולהמשיך את השפע אל הנבראים. אמנם בעת ההאצלה עמדו הספירות זו מעל זו, אבל בעת שהן משפיעות לנבראים הן עומדות זו בצד זו על פי סוג השפע שהן ממשיכות אליהם. שני מצבים אלו מתאימים לשני ייחודים של הספירות ולשתי המשכות של שפע: מצב ההאצלה, שבו הספירות עומדות זו למעלה מזו וממשיכות את שפע הקיום אל הנבראים; מצב ההנהגה, שבו הספירות עומדות זו בצד זו ומוסיפות שפע מיוחד כפי עניינה של כל ספירה וספירה.

והנה נמצאו להם ב׳ בחינות אל עלתם וסבתם. האחד, הסדר שפירשנו למעלה **זו על זו** עד העשר. השני, סדר שפעם ומקורם לפי חלוקם, יש שבחינתה חסד, וצריך היותה נוטה אל קו החסד, ויש שבחינתה דין, וצריך נטייתה אל קו הדין... והנה ענין בחינתם אלה הוא קיומם ושפעם הנשפע עליהם. ונמצא לפי זה להם ב׳ בחינות אל סבותם. בח׳ ראשונה סבת הסדר כדפי׳, בחינה שנייה היא **היניקה והשפע והקיום**. ואעפ״י שמצד הבחינה אל סדר האצילות הוכרח סדרם זו למעלה מזו, כשנביט אל צד יניקתם אשר הוא סבת קיומם נמצאם בענין אחר. כי אנו רואים כ״ע משפיע אל החכמה ואל הבינה א״כ יוכרח מזה היותו סבת שתיהם, ומצד אחר יוכרח היות החכמה סבת הבינה והכתר סבת החכמה, א״כ יוכרח היות **מסודרת כדמות סגולתא**.[11]

[ג] הספירות פונות זו אל זו, וכפי הארת פניהן כך יימשך השפע מספירה לספירה.

צנור הוא סילון העשוי דרך בו יבוא המים ממקום למקום, והמקובלים כינו ענין זה אל **דרך השפע** הנשפע ממדה למדה... לכן כאשר תרצה הספירה לקבל מספירה של מעלה ממנה תצטרך המדה התחתונה להאיר כנגדה **פנים מאירים**, כדי שבאור פניה המביטים באור הספירה יעורר אותה ויושפע בה שפע רב, ויאירו פניה מאור הספירה העליונה, ולא

10 שם, שם, פרק יא.

11 שם, שער ו, פרק ז.

מכל הפנים יחד תתעורר לקבל אלא פנים מיוחדים כנגד פנים מיוחדים לפי רצון מאצילם... וכאשר יתרבו הפנים נגד הפנים יתרבו הצנורות... והכלל כי האור המתעורר מזו לזו ומזו לזו שעל ידה יושפע השפע נקרא צנור.[12]

כאשר תסובינה הפנים ויהיו פני הכתר מאירים בחכמה **בפנים המאירים** אשר בו מצד עצמו כתר, אז הוכרח היות החכמה מראה כנגדו פנים המתייחסים אל פני הכתר, ואז **יתייחדו ויתקשרו** ייחוד וקשר אמיץ. וע"י **הארת הפנים והמשכת האור** כדמיון האור היוצא מן העין... וזהו **יחוד משובח**.[13]

זיווג הספירות

ראינו כי לדעת הרמ"ק ייחודי הספירות ממשיכים את שני סוגי השפע – השפע הקבוע והשפע המשתנה. על שני מיני שפע אלו הנובעים מייחוד הספירות, הוסיף הרמ"ק את עניינן של הנשמות היוצאות מזיווג הספירות. תחילה הוא מבחין בין הייחוד, שנעשה בכל ספירותיה של האצילות, ובין הזיווג, שנעשה רק בארבע מהן – חכמה עם בינה ותפארת עם מלכות.

ואמרו דקשיר ומיחד, הוא לרמוז אל **שני יחודים** שיש בספירות. האחד הוא **קשר** שיש להם בערך **יחודם וקשורם זה בזה**. והשני הוא יחוד דהיינו **זווג**, שזה אינו צודק אלא בד' ספירות **חכמה ובינה ת"ת ומלכות**.[14]

הייחוד מקשר ומחבר את כל עשר הספירות זו עם זו. לעומת זאת, הזיווג נעשה רק בשני המקומות באצילות שבהם מתחברות הספירות כזכר וכנקבה: חכמה עם בינה, תפארת עם מלכות.

הפרש גדול יש בין שני הייחודים ובין הזיווג. את תוצאותיהם של שני הייחודים ראינו לעיל: שפע קבוע שמחיה את הכול ושפע משתנה לפי מעשי האדם וצרכיו. הזיווג שונה משני הייחודים, וממנו יוצאות הנשמות.

ויש עוד יחוד השלישי, שהוא פרטי בד' ספירות שהם חכמה ובינה ת"ת ומלכות, שהוא ענין **הזווג**, אשר לא ימצא אלא בספירות האלה, והענין הוא כעין זווג איש ואשתו.[15]

זרע אדם שהוא **הנשמות**... זהו ענין **זווג** התפארת והמלכות.[16]

אימתי נעשה זיווג הספירות? האם הוא קבוע, כשפע שבא לקיים את ההוויה כולה, או משתנה, כשפע שנוסף לנבראים על פי הנצרך להם? על כך למד הרמ"ק ממאמר בספר הזוהר המורה כי יש שני זיווגים באצילות – זיווג חכמה ובינה הוא זיווג קבוע ומתמיד, ואילו זיווג תפארת

12 שם, שער ז, פרק א.
13 שם, שם, פרק ה.
14 שם, שער ד, פרק ה.
15 שם, שער ח, פרק יג.
16 שם, שם, פרק יד.

ומלכות הוא זיווג זמני.[17] מכאן הסיק הרמ״ק כי הזיווג להוצאת הנשמות אינו נעשה תמיד אלא רק לפרקים. זיווג תפארת ומלכות נועד להוציא נשמות לנבראים, וכיוון שאין האצילות מוציאה נשמות תדיר אלא רק בזמנים מסוימים, נעשה זיווג ספירות אלה לפרקים בלבד.

> ענין **הזווג** הוא בחכמה עם הבינה ובת״ת עם המלכות. עם כל זה אין זווג החכמה עם הבינה כזווג הת״ת עם המלכות, ויש ביניהם חלוק גדול, כי זווג התפארת והמלכות היא **לפרקים**, ר״ל שעות ידועות כענין שעת העמידה בשים שלום. והנה הזווג לא תעמד כל היום וכל הזמן אלא שעה ידועה בזמן קצוב, ואחר הזמן ההוא ישוב כל אחד למקומו, והמלכות תבא אל מקומה לנהל התחתונים ולרעות עדרי צאנה כי רועה היא. ועם היות שתהיה ברוב שלום וברוב שפע, לא יהיה השפע הטוב ההוא סבת הזווג, כי לא כל היום יחרש החורש לזרוע אלא ישפיע לה שפע ומזון לה ונערותיה ויתענגו בענג גדול. אבל זרע אדם שהוא **הנשמות** לא יהיה כי אם **בזמנים מחולפים** וימים ידועים ושעות מזומנות, זהו ענין זווג התפארת והמלכות. אבל **זווג** החכמה והבינה הוא עומד **לעד** לעולם לא ישתנה, אחים ולא יתפרדו.[18]

ממאמר הזוהר כי זיווג תפארת ומלכות נעשה לפרקים הסיק הרמ״ק כי הוא נעשה בזמנים מסוימים – זמנים שהמאציל קבע ואין הם תלויים באדם ובצרכיו. על כן זיווג הספירות, שממנו יוצאות הנשמות, אינו קשור להנהגה ואין הוא מבטא את שינוייה.

למה נועד הזיווג התמידי של חכמה ובינה? על כך ענה הרמ״ק כי ממנו יימשכו עטרות לזיווג תפארת ומלכות, שהוא הזיווג שמוציא נשמות.

> וכן הבינה והחכמה אין יחודם להיות הויה מחודשת אלא כדי להעמיד ההויות על זרוזם שיהיו עומדים בצביונן. והענין כי כדי שיתעטרו תפארת ומלכות כדי שיתייחדו אי אפשר להם להתעטר באותן העטרות המשובחות המזרזים ומזיינים הספי׳ אם לא ביחוד חכמה ובינה... ובהיות ייחודם תמידי יהיה העטרה אל הבנים בעת הצורך.[19]

אלא שבתיקוני הזוהר נכתבו דברים סותרים. הרמ״ק מביא את דברי ספר תיקוני הזוהר שבהם נאמר כי בזמן שישראל אינם עושים רצונו של מקום אין זיווג של חכמה עם בינה, ומכאן עולה כי זיווג חכמה ובינה אינו נעשה תמיד.[20] כדי ליישב את הסתירה בין שני המאמרים מסייג הרמ״ק את הנאמר בספר הזוהר, והוא מסיק כי אמנם ביחס לזיווג תפארת ומלכות, שנעשה רק בזמנים מסוימים, זיווג חכמה ובינה נעשה תמיד, אלא שגם הוא אינו מתמיד לגמרי – בזמן שבית המקדש חרב נחסרים המאורות ומסתלק השפע עד שגם זיווג חכמה ובינה מתבטל.

17 המאמר נמצא בזוהר ח״ג ד ע״א, וצוטט במלואו לעיל סעיף קנב.

18 פרדס רמונים, שער ח, פרק יד.

19 שם, שם, פרק יז.

20 המאמר נמצא בתיקון סט, וצוטט במלואו לעיל סעיף קנב.

אבל זווג החכמה והבינה הוא עומד לעד לעולם לא ישתנה, אחים ולא יתפרדו. ומה שאנו אומרים שלעולם לא ישתנה ולא יתפרד זווגם, אין הכוונה שלא יתפרד לעולם, אלא הכוונה שאין זווגם כמו זווג התפארת והמלכות, שאפילו בשעת שלום הם מתפרדים ומתיחדים מזמן לזמן ואחר התיחדם יתפרדו עד בא זמן חליפתו, והחכמה והבינה לא כן, אלא לעולם הם אחים ולא יתפרדו כי אם בזמן החרבן, שאין שם יחוד בסבת הזמן שלא יבא בירושלים של מטה...
ונמצאו למדים, כי כאשר אין עוון גורם ושלום בארץ והמקדש יהיה על מכונו, אז הם מיוחדים חכמה ובינה ולא מתפרשין דא מן דא לעלמין, ולעולם יחודם כמער איש עם לויה שלו, מאחר שהמלכות מתענגת על רוב שלום עם היות שאינה מזדווגת עם בעלה אלא בזמנים ידועים. אבל בעוונות, כאשר בזמן החורבן, אין יחוד וזווג לא בירושלים העליונה ולא בירושלים התחתונה.[21]

הארכנו בביאור דברי הרמ״ק על זיווגי הספירות כי בלעדיהם לא תובן המחלוקת העקרונית אשר בינו ובין האר״י בעניינה של הנהגת האצילות, כמתואר בסעיף הבא.

[רא] הנהגת האצילות: בין הרמ״ק ובין האר״י

בסעיף הקודם הבאנו את דברי ר׳ משה קורדובירו על הנהגת האצילות. האר״י ציטט את דברי הרמ״ק, חלק עליהם ופירש את דרכי המשכת השפע והתגלות האור בפנים אחרות. נפרש כאן את שיטתו של האר״י ובמה נחלק על שיטת קודמו.

המשכת השפע

בסעיף הקודם הבאנו את דברי הרמ״ק על שני השפעים באצילות – שפע קבוע ושפע משתנה. גם האר״י לימד כי יש שפע קבוע ויש שפע תלוי ומשתנה, אלא שהוא חלק על הרמ״ק מן הקצה אל הקצה. הרמ״ק תלה את המשכת השפע בייחוד הספירות והבחין בין שני ייחודים שלהן, ואילו האר״י תלה את המשכת השפע בזיווג הספירות והבחין בין שני זיווגים שלהן.
כבר תיארנו באריכות, לעיל סעיף קנב, את דברי האר״י על שני סוגי השפע הנמשכים בעולם האצילות – שפע קבוע ושפע לפרקים. על דברים אלו נוסיף כאן את מחלוקתו היסודית של האר״י עם הרמ״ק, שבלעדיה לא יובן ההפרש אשר בין שתי השיטות כלל.

האר״י עצמו הציג את המחלוקת בינו ובין הרמ״ק. באחד מן המאמרים שכתב בעצמו הוא ציטט מדברי ר׳ משה קורדובירו בפרדס רמונים, שהובאו בסעיף הקודם, ותמה וחלק עליהם.

שמא תאמר, להעמיד ההויות שהם הספירות על זרוזם וכדי שיתעטרו ת״ת ומלכות באותם עטרות המשובחות ויתייחדו, וכמו שכתב מורינו נר״ו שער מהות והנהגה פרק י״ז, ליתא, שאם כן לא היה ראוי להיות זווגם אלא בשעת זווג ת״ת ומלכות כדי לעטרם באותם עטרות.

21 פרדס רמונים, שער ח, פרק יד.

כי כן נראה מדברי הזוהר בפירוש שעטרות אלו לצורך זווג ת״ת ומלכות הם, שהרי אמר בפ׳ אחרי מות ותאנא בשעתא דמלכא כו׳, הרי בפירוש שעטרות אלו הם לצורך זווג ת״ת במלכות, והיה אם כן מן הראוי שלא יהיה זווגם אלא בשעת זווג ת״ת ומלכות, לא שיהיה לעולם. וכבר הרגיש בקושיא זו מורינו נר״ו וכתב וז״ל, ובהיות ייחודם תמידי יהיה העטרה אל הבנים בעת הצורך, ואין תירוץ זה כלום.[22]

האר״י אינו מסכים לשיטת הרמ״ק בעניין זיווג חכמה ובינה. מדוע יהיה זיווגם קבוע אם השפע הנמשך ממנו מגיע לתפארת ומלכות רק לפרקים? על כן ביאר האר״י את מאמרי הזוהר בפנים אחרות לגמרי, כמובא בפרוטרוט לעיל סעיף קנב. הוא מחדש כי שני זיווגים באצילות, והפרש גדול ביניהם: האחד, זיווג קבוע של חכמה ובינה, מקיים ומחיה את העולמות והמלאכים, והשני, זיווג זמני של תפארת ומלכות, מוציא נשמות.

גם על תירוצו של הרמ״ק על הסתירה בין מאמר הזוהר ובין המאמר מתיקוני הזוהר חלק האר״י. הוא טען כי מדברי הזוהר עולה כי זיווג אבא ואימא אינו נפסק לעולם, והוא קיים גם בזמן החורבן. על כן מוסיף האר״י חידוש על חידוש וקובע כי שני זיווגים יש באבא ואימא — זיווג קבוע לחיות העולמות והמלאכים וזיווג זמני להוצאת הנשמות. בכך מתיישבת הסתירה בין שני המאמרים: דברי הזוהר כי זיווג אבא ואימא הוא זיווג מתמיד נתכוונו לזיווג שממנו נובעת חיות העולמות והמלאכים, ואילו דברי תיקוני הזוהר כי זיווג אבא ואימא יכול להיפסק בשעת החורבן נתכוונו לזיווג שממנו יוצאות הנשמות.

ובזה הרוחנו שאין פירוש דלא מתפרשן לעלמין בשעת שלום לבד, כמו שפירש מורנו נר״ו, כי זה דוחק, ועוד שבפירוש נראה מדברי הרשב״י ז״ל באדרת האזינו כנ״ל שגם בעת הגלות לא מתפרשן, וז״ל בספרא דרב המנונא סבא אמר, דשלמה מלכא תיקונא קדמאה וכו׳, אבל האי אימא לא אפסיק רעותא דתרויהו לעלמין וכו׳,[23] אלא לעולם ועד אין זווג זה חסר אפילו רגע, כי הוא חיי המלאכים העליונים ואין להם חיות כי אם על ידי זווג זה.

ודע כי אין כונתינו באומרנו שזווג חכמה ובינה לצורך המלאכים העליונים לשלול שאין בו צורך לתחתונים, כי מבואר בזוהר בכמה מקומות כי מזווג חכמה ובינה נעשים עטרות לבנים, ועל ידי כן מזדווגים ומתייחדים ת״ת ומלכות. אבל כונתינו לומר כי **זווג חכמה ובינה** הוא צריך **לעליונים ולתחתונים**, מש״כ **בת״ת ומלכות** שאינו כי אם **להוות נשמות לתחתונים**.

ועם זה נעלה לנו תירוץ למה שנמצא בתקונין, שנשבע השי״ת שלא יכנס בירושלים של מעלה עד שיכנס בירושלים של מטה,[24] ובכמה מקומות נזכר שם דאתתרכת אימא עלאה,[25] וכיוצא בדברים אלו. והענין הוא כי להנחיל עטרות לבנים לייחדם לשיתייחדו חסר בעו״ה

22 פירוש אדרא זוטא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1010.

23 אדרא זוטא, זוהר ח״ג רצ ע״ב.

24 תיקוני זוהר, תיקון סט, מנטובה שי״ח, דף קטו ע״ב (על יסוד תענית ה ע״א).

25 תיקוני זוהר, תיקון ו, שם, דף יז ע״ב.

> בזמן הגלות. וזמ״ש אימא עלאה, כי בערך שהיא אימא להנחיל לבניה אתתרכת, כי אינה מזדווגת להנחיל עטרות אל הבנים לייחדם... ונמצינו למדים שזווג חכמה ובינה לא יחסר תמיד, אלא שבזמן הגלות אינו זווג שלם, כי אינו לצורך הבנים ואינו כל כך משובח כדי שיגיע ממנו עטרות אל הבנים כדי שיוכלו להזדווג ולהתייחד, אבל יש זווג לצורך העליונים להחיותם, וזה לא יפסק.[26]

הרמ״ק פירש כי זיווג תפארת ומלכות שנעשה לפרקים, כמאמר הזוהר, הוא זיווג שנעשה בזמנים מסוימים שקבע המאציל. זמנים אלו אינם תלויים באדם ובמעשיו, ועל כן זיווג תפארת ומלכות אינו קשור להנהגה ואינו מבטא את שינוייה. על שיטת הרמ״ק חלק האר״י, והוא מפרש כי זיווג תפארת ומלכות נעשה לפרקים כי הוא תלוי במעשי האדם ובהתנהגותו. רק כאשר יעשה האדם את רצון קונו ויעלה מיין נוקבין ייעשה זיווג זעיר אנפין ונוקביה. לפי האר״י הזיווג להוצאת הנשמות מבטא את שינויי ההנהגה האלוקית – הוא ממשיך את שפע הברכה והחירות אל האדם על פי מעשיו של האדם. על כן קושר האר״י את הזיווג להוצאת הנשמות עם הפעולות המתקנות את האצילות – בירור הדינים והסיגים, וחיבור הרחמים עם הדינים והחסדים עם הגבורות.

זאת המחלוקת היסודית בין הרמ״ק ובין האר״י, וממנה ייבדלו שיטותיהם השונות בביאור הנהגת האצילות. להבדלים בין הרמ״ק ובין האר״י בעניינה של המשכת השפע תוצאות בכל מהלכה של האצילות, כפי שנראה בהמשך סעיף זה.

זיווג הספירות

הרמ״ק לימד כי זיווג הספירות אינו קבוע אלא נעשה לפרקים, ותכליתו הוצאת הנשמות בלבד. על פי שיטתו אין זיווג הספירות קשור להנהגה אלא נעשה בזמנים מסוימים, קבועים מראש, ואין הוא תלוי באדם ובמעשיו. ההנהגה האלוקית הבוחנת את צורכי האדם מתבטאת בייחוד הספירות, והיא המוסיפה או ממעיטה את השפע המגיע אליו לפי מעשיו.

האר״י חלק על דברי הרמ״ק. הוא מסכים עם הרמ״ק שהזיווג מוציא נשמות, אלא שהוא מורה כי הזיווג מבטא את ההנהגה ואת שינוייה באשר לשפע המגיע אל האדם. הוצאת הנשמות, שהיא תוצאת זיווגי הספירות, תלויה במעשי האדם ובהנהגה האלוקית הבוחנת אותם. זיווגי הספירות תלויים בהעלאת מיין נוקבין ובהורדת מיין דכורין, והם אחוזים בהעלאת ניצוצות הקדושה מתוך הקליפות. התיקון, הבירור והביסום הם גורמי הזיווג והוצאת הנשמות. על כן קשורים הזיווג והוצאת הנשמות עם הבחירה בין טוב לרע ובין קדושה לטומאה.

על פי שיטת האר״י יש שני זיווגים של חכמה ובינה – זיווג קבוע וזיווג לפרקים. הזיווג הקבוע של חכמה ובינה ממשיך תמיד את השפע לקיום העולמות והמלאכים, שהם הנבראים שאין להם רצון ובחירה. לעומת זאת, זיווג חכמה ובינה שנעשה לפרקים ממשיך את שפע הנשמות לתפארת ומלכות. זהו הזיווג השלם, והוא נעשה רק בעת שהאדם עושה את רצון קונו.

26 פירוש אדרא זוטא, לעיל מהדורות לדוגמה, נספח ג, עמ׳ 1011.

מכאן המשיך האר״י לפרש מחדש גם את עניינו של זיווג תפארת ומלכות. גם האר״י הולך אחר דברי הזוהר כי זיווג זה נעשה לפרקים, אלא שהוא חולק על הרמ״ק בפירוש המלה ׳לפרקים׳. הרמ״ק פירש כי זיווג לפרקים משמעו כי הוא נעשה בזמנים ידועים וקבועים, ואילו האר״י מפרש כי זיווג לפרקים משמעו כי הוא נעשה רק בעת שהאדם עושה רצון קונו. על פי שיטת האר״י, הזיווג שנעשה להמשכת הנשמות תלוי ברצון האדם ובמעשיו. משמעות עשייתו לפרקים אינה נובעת מקביעה קדומה, ׳זמנים ידועים׳ כדברי הרמ״ק, אלא מהתנהגות האדם ומהשגחת האלוק על מעשיו.

נמצא כי האר״י העביר את המשכת השפע מפעולת הייחוד, כפי שלימד הרמ״ק, אל פעולת הזיווג. האר״י כרך את שפע החיות עם שפע הנשמות, ושניהם גם יחד נמשכים מזיווגי הספירות ולא מייחודיהן.
ההבדל בין הרמ״ק ובין האר״י הוא אפוא עצום. לפי הרמ״ק, זיווג הספירות והוצאת הנשמות אינם קשורים להנהגת האצילות, ואילו לפי האר״י הם הם עיקריה של ההנהגה וקובעי תנודותיה.

ייחוד הספירות

השווינו את דברי הרמ״ק אל דברי האר״י באשר לזיווג הספירות והעלינו כי לפי האר״י שפע החיות והברכה מגיע אל הנבראים מזיווג הספירות ולא מייחודיהן. האר״י כרך את שפע החיות עם שפע הנשמות, ושניהם גם יחד נמשכים מפעולת הזיווג ולא מפעולת הייחוד. מעתה צריכים אנו לשאול: מה פועל ייחוד הספירות על פי דעת האר״י? האם נזכר ייחוד הספירות בדברי האר״י?
בסעיף הקודם הבאנו את דברי הרמ״ק על שלוש הדרכים שבהן הספירות מתייחדות זו עם זו. שלוש דרכים אלו נזכרות גם בדברי האר״י, כמבואר באריכות לעיל סעיפים קנד–קנה. שם ראינו כי בשלוש דרכים אלו האצילות נתקנת מקלקולה והספירות מתקשרות זו עם זו כדי לגלות את האור העליון. לפי האר״י דרכים אלו מבקשות למעט את אור העצמות ולגלות רק מעט ממנו כדי שהנבראים יוכלו להשיגו.

נמצא כי הסכים האר״י לדברי הרמ״ק כי יש ייחוד של ספירות באצילות וכי הוא קושר את הספירות זו עם זו, אך חלק על דבריו בביאור תכליתו ומשמעותו. לפי הרמ״ק ייחוד הספירות ממשיך את השפע אל הנבראים, כדי קיומם הקבוע וכדי צורכיהם המשתנים. האר״י חלק על כך ויצא ללמד כי הזיווג ממשיך את השפע, ואילו הייחוד מבקש למעט את אור העצמות כדי לגלותו אל האדם כפי יכולת השגתו.

התגלות האור

כשם שנחלקו האר״י והרמ״ק בעניינה של המשכת השפע כך נחלקו בעניינה של התגלות האור. על גילוי האור העליון כתב האר״י כי הוא נעשה בדרך של העלם, ובלשונו ׳ההעלם הוא הגילוי והגילוי הוא ההעלם׳, כמובא לעיל סעיף קנב. עיקר זה יסודו בדברי הרמ״ק. בבואו לפרש כיצד

מתגלה האור העליון דרך ספירותיה של האצילות כתב הרמ״ק על אור ומלבושים, על ניצוץ השמש ומסכים, ועל הכלל ׳ההעלם הוא סיבת הגלוי׳.

> **כי סבת ההתגלות הוא סבת ההעלם, וסבת ההעלם הוא סבת ההתגלות.** והענין כי בהעלמות **האור החזק** והתלבשו **בלבוש** הוא מתגלה. והנה האור מתעלם, ולפי האמת הוא מתגלה, שאם לא היה מתעלם לא היה מתגלה, כדמיון הבא להביט בניצוץ השמש, מפני גילוי ניצוץ השמש הוא העלמו, שלא יוכל האדם להביט ברוב בהיקתו, וכאשר יעלימהו ויביט בו דרך **מסכים** אז ישיג להביט בעינו ולא יזיקהו. וכן הענין באצילות, כי **יתעלם ויתלבש כדי שיתגלה**.[27]

כל המשווה בין דברי האר״י ובין דברי הרמ״ק ייווכח כי בלשונות זהים כתבו — אור, ניצוץ השמש, בהיקות אור, לבושים, מסכים, ההעלם הוא סיבת הגילוי. אלא שעיון מעמיק בדברי שניהם מגלה כי באמת שונים הם זה מזה והבדל גדול ביניהם.

דברי הרמ״ק נאמרו על ספירותיה של האצילות שהן ׳פעולותיו׳ של המאציל ורק על ידיהן הוא מתגלה. הרמ״ק קורא לספירות בשם ׳לבושים׳ ו׳מסכים׳, ואת פעולתן הוא מנמק בכלל ׳ההעלם הוא סיבת הגלוי׳.

> כי האצילות הוא בסבת התגלות המאציל... שאין לו שם ומקום לקראו או לאמרו אם לא ע״י פעולותיו, וזהו סבת גלויו... ואלו הן **מסכים** מבדילים בינו ובין התחתונים, וזהו **שההתגלות סבת ההעלם וההעלם סבת התגלות**... שהספירות והשמות הנאצלים הם **לבוש** אל המאציל.[28]

כן כתב הרמ״ק על הדרגת עשר הספירות. אין הנבראים יכולים להשיג את האור העליון כמות שהוא, ועל כן נאצלו עשר ספירות הממעטות את האור בזו אחר זו. אין די בהעלמתה של ספירה אחת, ועל כן רק אחר עשר העלמות של עשר הספירות יכולים הנבראים להשיג ולהכיר את מקצת האור המתגלה אליהם.

> וראה להאציל האצילות הזה **ולגלות** לעיני הנבראים גדולתו כדי שיהא ניכר לנבראיו **ומושג קצת** על ידי אצילותו... ולהיות כי בהתגלות רוממותו בכתר אל הנבראים, מרוב רוממות הנאצל עדיין אין כח בהנבראים להשיגו, הוצרך להאציל החכמה, וכן מהחכמה אל הבינה עד המלכות... והמשל בזה בהיות ניצוץ השמש נכנס... ומרוב בהירתו אין איש בבית יוכל שאתו... עד שהוצרכו לעשות שם עששית גדול ביותר... שענין **המסכים** כונתו לתקן ענין האור כדי שיהיה נמתק לעיני הרואים.[29]

27 פרדס רמונים, שער ה, פרק ד. הכלל ׳ההעלם הוא הגילוי׳ כבר נמצא בכתבי ר׳ שלמה אלקבץ ועוד קודם לכן באיגרת חי בן מקיץ, כפי שהביא י׳ בן שלמה, תורת האלהות של ר׳ משה קורדובירו, ירושלים תשכ״ה, עמ׳ 96.

28 פרדס רמונים, שער ד, פרק י׳.

29 שם, שער ב, פרק ו.

לבושין... וזהו ממש לבושי הספי', שאין יכולת בנמצאים התחתונים לקבל הנהגתו לרום דקות ההנהגה הנמשכת ממנו... ואל בחי' זו אמרו, **ההעלם סיבת ההגלות**... שהיה לסיבה שיכירוהו התחתונים, ומבלעדי אלו האמצעיים שמהם יורדים לתחתונים בהשגחתו לא יוכלו להכירו.[30]

זה הכלל, כל ההשגה **בלבושים** לא **בעצמות**.[30]

על פי הרמ"ק ה'לבושים' וה'מסכים' הם עשר הספירות שבאצילות והם מעלימים את אור העצמות. הכלל 'ההעלם הוא הגילוי' נאמר על העצמות והכלים שבעולם האצילות. אור העצמות מתעלם בכלי הספירות, ודרכם הוא מתגלה אל הנבראים. רק התעלמות האור בכלים מאפשרת את השגת המאציל ואת הכרת גדולתו.

אלה הם דברי הרמ"ק על ההעלם ועל ההתגלות של האור. האם הסכים להם האר"י? בפירושיו על הזוהר ציטט האר"י את דברי הרמ"ק הללו, כמובא לעיל סעיף קנב, ומאליו יובן כי הוא הסכים להם. אלא שעיון מדוקדק בדברי האר"י מגלה כי הוא הוסיף על דברי הרמ"ק תוספת מרובה כעיקר.

על פי דברי הרמ"ק ההדרגה של עשר הספירות מעלימה את האור, וכך הוא יכול להתגלות. על כך הוסיף האר"י כי בהדרגת עשר הספירות לבדן אין די כדי לגלות את המאציל, ועל כן הוא לימד כי ה'לבושים' וה'מסכים' אינם רק עשר הספירות עצמן, אלא גם התיקונים הנוספים להן, הלא הם תיקוני גלגלתא ותיקוני השערות.

על פי האר"י, האצלת עשר הספירות עצמן אינה מספקת כדי לגלות את האור העליון. כאשר נאצלה האצילות עדיין היה האור העליון גדול מיכולת הספירות התחתונות להשיגו, ועל כן מתו המלכים ונתקלקלו הספירות התחתונות. רק אחר שנתקנה האצילות, ונוספו בה תיקוני גלגלתא ותיקוני השערות, נתעלם האור העליון ונתגלה כדי יכולת הספירות התחתונות להשיגו. הכלל 'ההעלם הוא הגילוי' אינו נגמר אפוא בעת האצלת עשר הספירות אלא רק בעת הוספתם של תיקוני גלגלתא ותיקוני השערות.

תיקוני גלגלתא, תיקוני השערות, המצח, העין, האוזן, החוטם והפה – כל אלה מצטרפים יחד לדמות פני אדם. על פי האר"י, הכלים לבדם אינם יכולים לגלות את האור העליון אל הנבראים. רק שכלולם בדמות פני אדם מגלה ומוציא את האור העליון כפי יכולת השגתם של הנבראים. משום כך מלמד האר"י כי 'ההעלם הוא הגילוי' לא נגמר בתום האצלתם של הכלים אלא בתום תיקונה של האצילות בדמות פני אדם.

[רב] שתי שיטות

בסעיף הקודם השווינו בין קבלת האר"י ובין קבלת הרמ"ק באשר לעיקריה של הנהגת האצילות ונוכחנו לדעת כי יסודותיה של קבלת הרמ"ק – ייחוד וזיווג, שפע לקיום ולחיות, שפע קבוע

30 שיעור קומה, סעיף ה.

ושפע של תוספת, הוצאת נשמות, התלבשות האור והתגלותו – חזרו ונשנו בקבלת האר״י בסדר חדש ובמובן חדש. ההשוואה בין שתי השיטות מגלה את הקשר הפנימי ביניהן – כיצד נטל האר״י את עיקריה ויסודותיה של קבלת הרמ״ק, הפך בהם ובמשמעותם, צר להם פנים חדשות ושיקע אותם בקבלתו.

פעולות ובחינות

מכל האמור בסעיפים הקודמים עולות מסקנות אלו:

[א] פעולת הזיווג והוצאת הנשמות, שלדעת הרמ״ק אינן קשורות להשגחה אלא נעשות בזמנים קבועים, היו על פי שיטת האר״י לעיקרה של ההנהגה – הן תלויות במעשי האדם ובבחירתו.

[ב] המשכת השפע, שלדעת הרמ״ק נובעת מפעולת הייחוד, נובעת על פי שיטת האר״י מפעולת הזיווג.

[ג] הוצאת הנשמות, שלדעת הרמ״ק עומדת לעצמה, כרוכה על פי שיטת האר״י בהמשכת השפע.

[ד] פעולת הייחוד, שלדעת הרמ״ק היתה למקור כל ההשפעות היוצאות מן האצילות, היתה על פי שיטת האר״י לפעולה המיועדת להתגלות האור בלבד. התפרטות הספירות והתכללותן זו עם זו, עמידתן זו בצד זו ופנייתן זו אל זו – כל אלה הן פעולות שמגלות את אור העצמות אך אינן ממשיכות את שפע החיות.

לארבע מסקנות אלו תוצאה אחת: שתי הפעולות היו לשתי בחינות. הווי אומר, שתי הפעולות המחברות את הספירות על פי שיטת הרמ״ק היו לשתי בחינות כוללות במהלך ההאצלה על פי שיטת האר״י.

ש פעולת הזיווג בקבלת הרמ״ק היתה לבחינה הפנימית בקבלת האר״י, היא הבחינה הממשיכה את שפע החיות.

א פעולת הייחוד בקבלת הרמ״ק היתה לבחינה המקיפה בקבלת האר״י, היא הבחינה המגלה את אור העצמות.

מכאן מתברר ההפרש המהותי אשר בין קבלת הרמ״ק ובין קבלת האר״י: לדעת הרמ״ק יש הנהגה אחת באצילות, ואילו לדעת האר״י יש שתי הנהגות באצילות.
הרמ״ק לימד כי הנהגה אחת יש באצילות – שינוייה ותנועותיה נקבעים בייחודי הספירות, ובה תלויה הגעת האור והשפע אל הנבראים. לעומת זאת, פעולת הזיווג והוצאת הנשמות אינן תלויות בשינויי ההנהגה, אלא נעשות בזמנים מיוחדים וקבועים.
על כך חלק האר״י, והוא מלמד כי שתי הנהגות יש באצילות – הנהגה אחת שבה תלויה התגלות האור העליון, ועליותיה ומורדותיה נקבעים בייחוד הספירות; והנהגה אחת שבה תלויה המשכת שפע החיים והנשמות, ושינוייה ותנועותיה נקבעים בזיווג הספירות.

קלקול ותיקון

ההבדלים בין קבלת הרמ״ק ובין קבלת האר״י כרוכים בחידוש הגדול אשר חידש האר״י במהלך האצילות – עניין הקלקול והתיקון. לכל אחת מן הפעולות, הייחוד והזיווג, הוסיף האר״י את מצבי הקלקול והתיקון.

זיווג הספירות

לדברי הרמ״ק על פעולת הזיווג הוסיף האר״י את עניין הקלקול והתיקון – הזיווג מתקן את הקלקול שהיה בעת ההאצלה הראשונה. כי תחילה היו דינים קשים ותקיפים, ועל כן לא היה זיווג של הספירות ולא יצאו נשמות מן האצילות. אחר נעשה הזיווג המברר ומבסם את הדינים ומחבר אותם עם הרחמים. חיבור הרחמים עם הדינים ממשיך את שפע הנשמות ומוציא אותן אל הנבראים.

עוד חידש האר״י כי הנשמה מורכבת מרחמים ומדינים. הנשמה היא בעלת הרצון והבחירה, והיא העושה את הטוב או את הרע. הנשמה מעלה מין נוקבין וממשיכה מין דכורין. על כן היא מרכזה של ההנהגה, והיא הקובעת כיצד ומתי יימשך השפע מן האצילות.

על כן לימד האר״י מחדש את משמעות ההפרש בין הזיווג הקבוע לבין הזיווג שנעשה לפרקים. הזיווג הקבוע ממשיך את החיות לקיום העולמות והמלאכים, הם הנבראים הקבועים שאין להם בחירה ואין שינוי בהתנהגותם. הזיווג שנעשה לפרקים ממשיך את חיותן של הנשמות, הן הנבראים שיש להם בחירה ומעשיהם משתנים על פי רצונם. הזיווג המוציא נשמות תלוי בבחירתן ובהתנהגותן, ורק כאשר יבחרו בטוב ימשיך הוא את שפען. על כן זהו הזיווג השלם, הוא הזיווג שממשיך שפע של טוב וקדושה ושפע של ברכה וחירות מן הקליפות.

נמצא כי לדברי הרמ״ק על פעולת הזיווג ועל הוצאת הנשמות הוסיף האר״י את בירורי הדינים, את הביסום ואת המיתוק, את החסדים והגבורות, את תרין אחסנתין דאבוי ואימיה ואת תרין עטרין, את המשכת טיפת הזרע והמוחין הפנימיים. כך נתפרשה פעולת הזיווג מחדש – מפעולה של חיבור היתה לפעולה של תיקון שכרוכות עמה פעולות של בירור, ביסום ומיתוק. בעקבות כל אלה היתה פעולת הזיווג למהלך שלם שמתקן את היחס בין הרחמים ובין הדינים כדי להמשיך את שפע החיות, הוא מהלך האצילות על פי בחינת **ש**.

ייחוד הספירות

לדברי הרמ״ק על פעולת הייחוד הוסיף האר״י את עניין הקלקול והתיקון – הייחוד מתקן את הקלקול שהיה בעת ההאצלה הראשונה. כי תחילה היה הכלי נקודה בלתי נמורה, ועל כן לא התגלה האור העליון. אחר נשתכלל בניינו של הכלי והיה לפרצוף שהאור מתגלה ממנו. הפרצוף מעלים את האור העליון כדי שרק מעט ממנו יתגלה ויצא אל הנבראים. חיבור האור העליון עם הכלי מוציא את האור ומגלה אותו אל הנבראים.

על כן נטל האר״י מן הרמ״ק את שלוש הדרכים שמייחדות את הספירות זו עם זו ופירש אותן מחדש כשלוש דרכים שמתקנות את כלי הספירות. דרכים אלו מחברות וקושרות את הספירות

בזמן תיקונה של האצילות ולא בעת ההאצלה הראשונה, והן שלושה תיקונים המשכללים את כלי הספירות וגומרים את בניינם. תחילה היו הספירות נקודות כוללות ככלים גולמיים, עמדו כעיגולים זו למעלה מזו בלא קשר ביניהן וחסרו פנים וצינורות שיקשרו ביניהן ויעבירו את האור מספירה לרעותה. אחר נתפרטו הספירות ונעשו לפרצופים מפורטים שיכולים לפעול, עמדו זו בצד זו כקווים ונתחברו ונתקשרו זו עם זו, ועוד נוספו בהן פנים ופרצופים ושערות וצינורות שדרכם האור יוצא ומתגלה אל הנבראים.

התפרטות הספירות, התקשרותן זו עם זו, הוספת הצינורות ביניהן והארת פניהן זו לזו – כל אלה מביאות ליציאת האור העליון מהספירות ולהתגלותו אל הנבראים. על פי האר״י, שלוש דרכים אלו אינן גורמות רק לחיבור הספירות זו עם זו כדי שהאור יעבור דרכן אל הנבראים, אלא הן גורמות להעלמת האור העליון ולהלבשתו כדי שרק מעט ממנו יתגלה אל הנבראים. שלוש דרכים אלו, לדעת האר״י, משכללות את הספירות לפרצופים, כדי שהאור העליון יצא מהם ויתגלה כפי יכולת האדם להכירו ולהשיגו.

כל אלה מבהירים את ההבדל שבין ׳הפנים המאירים׳, הנזכרים בדברי הרמ״ק, לבין הפרצוף, הנזכר בדברי האר״י. לדעת הרמ״ק מציינים ׳הפנים המאירים׳ את מעבר האור העליון דרך הכלים. האר״י חלק ופירש כי הכלים אינם מתחברים רק כדי שהאור העליון יעבור דרכם, אלא גם כדי שהוא ייצור התנוצצות של אורות. ייחוד הספירות נועד לכך שהאור העליון יכה בכלים ויבקע אותם ולכך שהוא יתלבש בכלים ויתנוצץ מהם. האר״י מפרש את הפנים המאירים כפרצופים שמתקנים את הספירות בנקבים ובחלונות וכך ממעטים את האור העליון ומגלים רק מקצת ממנו.

נמצא כי לדברי הרמ״ק על פעולת הייחוד ועל הפנים המאירים הוסיף האר״י את תיקוני גלגלתא ואת תיקוני השערות, את הפרצופים ואת מעברי הפנים, את ההכאה ואת ההתנוצצות. כך נתפרשה פעולת הייחוד מחדש – מפעולה של חיבור היתה לפעולה של תיקון שכרוכות עמה פעולות של הכאה, בקיעה וזיכוך. בעקבות כל אלה היתה פעולת הייחוד למהלך שלם שמתקן את היחס בין האור ובין הכלים כדי לגלות את אור העצמות, הוא מהלך האצילות על פי בחינת **א**.

סיכום

קבלת האר״י ממשיכה אפוא את קבלת הרמ״ק. העצמות, החיות, המשכת השפע, התגלות האור, קיום הנבראים וחיותם, השגת המאציל – את כל אלו הזכירו וביארו הן הרמ״ק הן האר״י. אלא שהפרש גדול בין שתי השיטות והן נבדלות זו מזו בעיקרי ההאצלה וההנהגה.

א. הרמ״ק שנה את העצמות ואת החיות כמציאות אחת שמתפשטת באצילות מראשה לסופה, ואילו האר״י שנאן כשתי בחינות שונות – עצמות לחוד וחיות לחוד.

ב. הרמ״ק הבחין בין הכוחות ובין הלבושים, אך פירש שהם פועלים יחד במהלך אחד של ההאצלה המכוון לתכלית אחת. הכוח הוא פנימיותה של הספירה, והלבוש הוא חיצוניותה.

האר״י חלק על כך ולימד כי הכוח והלבוש פועלים בשני מהלכים שונים – הכוח יוצר וממשיך את שפע החיות בבחינת **ש**, והלבוש מגלה ומשיג את אור העצמות בבחינת **א**.

ג. הרמ״ק נתן שני טעמים למהלך האצלה אחד: קיומם של הנבראים ויכולת השגתם את המאציל. האר״י הבדיל בין שני טעמים אלו ועשאם שתי בחינות שונות ושני מהלכי האצלה נבדלים.

ד. האר״י נטל מן הרמ״ק את פעולת הזיווג ואת פעולת הייחוד והוסיף לכל אחת מהן את הקלקול ואת התיקון. כך היו שתי פעולות אלו לשני מהלכים שלמים של תיקון: המשכת שפע החיות על ידי זיווגי הספירות בבחינת **ש**, והתגלות אור העצמות על ידי ייחודי הספירות בבחינת **א**.

פרק ארבעים ותשעה

שתי אדרות

קבלת האר״י נסמכת על ספר הזוהר. כתיבתו של האר״י עצמו גדושה בציטוטים ובמושגים רבים מספר הזוהר, ועל פיהם יכולים אנו למצוא מקורות גם למושגים שנתחדשו בדרושי האר״י ונראה כי אין להם מקור בספרי המקובלים הראשונים. על כל אלה כתבנו בפרקים כז–כט, בתיאור הסדר הנכון לתלמודה של קבלת האר״י ובתיאור דרכי כתיבתו של האר״י עצמו. עתה, אחרי שהשלמנו את תיאורה של ההאצלה בשתי בחינותיה, נשאל: האם למד האר״י מספר הזוהר את שתי בחינותיה של ההאצלה? האם מצא מקור בספר הזוהר להבחנתו בין הבחינה הפנימית ובין הבחינה המקיפה?

איננו רוצים לשער השערות ולתלות תניא בדלא תניא ועל כן נציג כאן מקור ברור אחד שעמד לפני האר״י — שתי האדרות שבספר הזוהר. האר״י עצמו הבחין בין שתי האדרות וכתב דברים מפורשים על ההבדלים שביניהן, ונראה כי הבחנה זו היא המקור להבחנתו בין שתי בחינותיה של ההאצלה.

[רג] שתי אדרות

נחלקו הרמ״ק והאר״י באשר למבנה האצילות ולסידור ספירותיה. הרמ״ק כתב כי שלושה ׳העלמים׳ באצילות: אריך אנפין, זעיר אנפין ונוקביה. אריך אנפין הוא הספירה הראשונה, כתר, ואילו זעיר אנפין ונוקביה כוללים את כל תשע הספירות התחתונות, מחכמה ומטה. זעיר אנפין כולל אפוא גם את ספירות חכמה ובינה.

> והנה אצילות הכתר נקרא אריך אנפין, והוא העלם ראשון אל המאציל. העלם ב׳ הוא זעיר אנפין, והוא כולל כל ח׳ ספירות שהם מחכמה עד יסוד, וזהו סוד העלם שני אל המאציל. העלם ג׳ הוא נקרא נוקבא דז״א, והוא המלכות.[1]

1 פרדס רמונים, שער ג, פרק ז.

לעומתו, הורה האר״י כי האצילות כוללת ׳שלושה תיקונין׳ שהם חמישה: אריך אנפין, אבא, אימא, זעיר אנפין ונוקביה.

> הלא ידעת כי האצילות הקדוש נתקן **בשלשה תיקונין**. האחד הוא עתיקא קדישא דאשתכח בתלת רישין, השני הוא אבא ואימא, השלישי הוא זעיר אפין ונוקביה.[2]

האר״י מפרש כי אריך אנפין הוא כתר, אבא ואימא – חכמה ובינה, וזעיר אנפין ונוקביה – שבע הספירות התחתונות. זעיר אנפין כולל אפוא רק את שש הספירות מחסד ועד יסוד, ולא את שמונה הספירות מחכמה ועד יסוד כאשר לימד הרמ״ק.

מדוע חלק האר״י על הרמ״ק? איזו ראיה הביא לדבריו? את שיטתו תלה האר״י בהבדל אשר בין שתי האדרות.

> אבל הענין **סוד גדול**, הלא הוא **כמוס עמדי**. כי האצילות הקדוש נגמר בשלשה, אריך אפין, ואבא ואימא, וזעיר אפין ונוקבא דזעיר אפין ביחד...
> וענין זה של אב ואם שהם קודם לזעיר אפין נתחדש באדרא זו מה שלא נזכר באדרת נשא, וכמעט כל האדרא הזאת סובבת על זה הקוטב.[3]

המחלוקת בין הרמ״ק ובין האר״י באשר למבנה האצילות נובעת מן ההבדל אשר בין שתי האדרות ומן הצורך ליישבו. כל המעיין בשתי האדרות ימצא כי הן נבדלות זו מזו בתיאור חלקיה של האצילות: אדרא רבא מזכירה את אריך אנפין, זעיר אנפין ונוקביה, ואילו אדרא זוטא מזכירה את אלה וכן את אבא ואימא. כיצד נפרש את ההבדל שבין שתי האדרות? על כך יש בידינו שתי תשובות – של הרמ״ק ושל האר״י.

הרמ״ק סבר כי אדרא רבא מזכירה את כל חלקיה של האצילות, ואדרא זוטא לא באה להוסיף עליה אלא לפרט אחד מחלקיה. על פי דבריו, אדרא רבא מונה את כל חלקי האצילות – אריך אנפין, זעיר אנפין ונוקביה – ואילו אדרא זוטא רק מפרטת את זעיר אנפין ומלמדת כי אבא ואימא הם חלק ממנו.

האר״י יישב את הסתירה אשר בין שתי האדרות בפנים אחרות. הוא סבר כי אדרא רבא לא הזכירה את כל חלקי האצילות אלא רק שלושה מהם, ואדרא זוטא באה להוסיף עליה את שני החלקים החסרים. על כן חמישה הם חלקיה של האצילות – אריך אנפין, אבא, אימא, זעיר אנפין ונוקביה. האר״י ממשיך ומלמד כי אדרא רבא עוסקת רק בשלושה מהם: אריך אנפין, זעיר אנפין ונוקביה, ואילו אדרא זוטא עוסקת גם בשניים הנוספים: אבא ואימא. אדרא זוטא

2 האר״י עצמו, סוד הקדושה שמעומד, נדפס בשער הכוונות, ענין חזרת העמידה, דרוש ב, דפוס 898, דף לח ע״ג.

3 האר״י עצמו, פירוש זוהר ח״ב קסו ע״ב, נדפס בשער מאמרי רשב״י, דפוס 876, דף כב ע״א. דברים אלו חוזרים גם בפירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל: ׳אך דע כי ענין או״א לא נזכר מציאותם באדרא רבא׳ (דפוס 1085, דף קס ע״ב).

משלימה אפוא את מניינם הכולל של חלקי האצילות, ובה, ורק בה, נידונים ומתבארים כולם.[4]

יישוב הסתירה בין שתי האדרות מביא את האר״י לגלות ׳סוד גדול, הלא הוא כמוס עמדי׳: עיקרה של אדרא זוטא עוסק בעניינם של אבא ואימא. האר״י מדייק ואומר כי ׳כמעט כל האדרא הזאת סובבת על זה הקוטב׳, כלומר רוב דבריה, אך לא כל דבריה, של אדרא זוטא מפרשים את אבא ואימא. בכך שונה אדרא זוטא מאדרא רבא, שמפרשת רק את עניינם של אריך אנפין, זעיר אנפין ונוקביה.

ה׳סוד גדול׳ שפירש האר״י פותח בפנינו פתח להבנת ייחודה של כל אדרא ואדרא. האר״י ציין כי ענין ׳אב ואם׳ נתחדש באדרא זוטא ואינו נזכר באדרא רבא. הלכנו אחר האר״י ומצאנו כי גם ענין ׳בן ובת׳ לא נזכר באדרא רבא אלא באדרא זוטא לבדה. חידוש זה נובע מקודמו. ׳בן ובת׳ הם הכינויים המייחסים את זעיר אנפין ונוקביה אל אבא ואימא, וכיוון שאדרא רבא אינה מזכירה ׳אב ואם׳ אין היא יכולה להזכיר ׳בן ובת׳. עוד מצאנו כי ׳תרין עטרין׳, ׳עטרא דחסד׳ ו׳עטרא דגבורה׳, נתחדשו באדרא זוטא ולא נזכרו באדרא רבא.[5] אלו הם כינוייהם של המוחין הנמשכים מאבא ומאימא אל זעיר אנפין ונוקביה. גם ׳אחסנתא׳ ו׳ירותא׳, הם המוחין הנקראים כך על שום שאבא ואימא מורישים אותם לזעיר אנפין ונוקביה, נזכרים באדרא זוטא ולא באדרא רבא. נמצא כי ה׳סוד׳ של האר״י לא נתייחס רק ל׳אב ואם׳ עצמם, אלא להם ולכל הנובע מהם — אב ואם, בן ובת, והמוחין שאבא ואימא מורישים וממשיכים אל הבן והבת, שהם זעיר אנפין ונוקביה.[6]

אבא ואימא נתחדשו באדרא זוטא בפנים שונות משלושת חלקיה של האצילות שכבר נזכרו באדרא רבא: אריך אנפין, זעיר אנפין ונוקביה. שלושה אלו נתקנו בתיקונים רבים: תיקוני גלגלתא, תיקוני שערות, תיקוני דיקנא ותיקוני עיניים, אוזן, חוטם, פה וכו׳. אלו הם תיקוני הפרצופים, והם מפורטים הן באדרא רבא הן באדרא זוטא. לעומת זאת, בעניינם של אבא ואימא לא נזכרו תיקונים אלו כלל. אדרא זוטא מפרשת את יחסם של אבא ואימא זה לזה ואת המוחין שהם ממשיכים ומורישים לזעיר אנפין ונוקביה, אבל אינה מזכירה כי נעשו להם תיקוני גלגלתא או תיקוני שערות וכו׳.

הסוד הגדול של האר״י מגלה אפוא כי שתי האדרות מפרשות שני מהלכים באצילות. אדרא רבא מפרשת את היחס אשר בין אריך אנפין ובין זעיר אנפין ונוקביה, ואילו אדרא זוטא מוסיפה גם את היחס אשר בין אבא ואימא ובין זעיר אנפין ונוקביה.

4 על חידושו של האר״י בפירוש ההבדל בין שתי האדרות חזר ר׳ יעקב צמח בהקדמתו לפירוש אדרא זוטא שכתב בירושלים, כמתואר לעיל סעיף פט.

5 דייקנו ׳תרין עטרין׳ ולא ׳עטרין׳ סתם, שנזכרים במקומות אחדים באדרא רבא. ׳תרין עטרין׳ הם כינוי למוחין, ואילו ׳עטרין׳ סתם הם כינוי כללי לספירות.

6 במקום אחד באדרא רבא, דף קלו ע״א, נזכרים המוחין שבזעיר אנפין, אך לא כנמשכים ונובעים מאבא ומאימא אלא כבאים ממקורם הראשון באריך אנפין.

לא נוכל לפרט כאן את כל ההבדלים בין שתי האדרות, ועל כן נביא כאן רק שורות אחדות המדגימות אותם.

אדרא רבא מפרשת את עניינם של אריך אנפין, הנקרא גם עתיק יומין, ושל זעיר אנפין.

ות"ח מה בין חוטמא לחוטמא, חוטמא **דעתיק יומין** חיין מכל סטרוי, חוטמא **דזעיר אפין** כתיב עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל (זוהר ח"ג קל ע"ב).

כל נימין שקילין דרישא ודיקנא, דרישא אריכן על כתפין למיגד לרישא **דזעיר אנפין**... כד נגיד ממוחא סתימאה **דאריך אנפין** למוחא **דזעיר אנפין** באינון נימין (שם קלא ע"ב).

מה בין האי להאי, **בזעיר אפין** כד נחית ההוא אורחא מתחות נוקבי חוטמי כתיב ויחר אף ה' בם וילך... **באריך אנפין** כתיב ועובר על פשע, וכתיב ורוח עברה ותטהרם, ותאנא הכא כתיב עובר על פשע בההוא ארחא (שם קלג ע"א).

נהירין אנפוהי **דעתיק יומין** באנפוי **זעיר אנפין** מתגלייא מצחיה ונהיר (שם קלו ע"ב).

השתא עיני ה' אלקיך בה, וכדין פקיחותא דעיינין בה לטב ולביש, בגין דאית בהו ימינא ושמאלא דינא ורחמי, ולזמנא דאתי ישתכח בה עינא חד דרחמי, עינא **דעתיקא דעתיקין**, הה"ד וברחמים גדולים אקבצך. כיון דאמר רחמים מהו גדולים, אלא אית רחמי ואית רחמי, רחמי **דעתיק דעתיקין** אינון אקרון רחמים גדולים, רחמי **דזעיר אנפין** אקרון רחמים סתם (שם קלז ע"ב).

אדרא זוטא מפרשת גם את עניינם של אבא ואימא, ואת יחסם אל זעיר אנפין, שהוא הבן.

האי חכמה אתפשט ואשתכח דדכר ונוקבא הוא, חכמה **אב** בינה **אם**. חכמה ובינה בחד מתקלא אתקלו, דכר ונוקבא, ובגינייהו כלא אתקיי' בדכר ונוקבא (שם רצ ע"א).

מבוצינא דקרדינותא נפק ניצוצא פטישא חזקא תקיפא דבטש, ואפיק זיקין לעלמין קדמאי ומתערבי באוירא דכיא ואתבסמו דא בדא, כד אתחברו **אבא ואימא**... וכד אתחברו תרווייהו ואתכלילו דא בדא, נפיק גולגתא חד תקיפא (שם רצב ע"ב).

מאי ירותא, דא עטרין דהוו גניזין בגווייהו ואחסינו **לבן** דא, מסטרא **דאבוי** הוה גניז בגויה חד עטרא דאקרי חסד, ומסטרא **דאימא** חד עטרא דאקרי גבורה... וכלא נטיל **בן** דא, וירית כלא (שם רצא ע"א).

•

נמצינו למדים כי הבחנת האר"י בין שתי האדרות היא הבחנה עקרונית ומהותית, והיא כוללת את מהלך ההאצלה כולו.

א. אדרא רבא עוסקת רק באריך אנפין, זעיר אנפין ונוקביה. הם, ורק הם, נתקנים בתיקוני הפרצופים: תיקוני גלגלתא, תיקוני שערות, תיקוני דיקנא ותיקוני עיניים, אוזן, חוטם, פה וכו'.

אדרא זוטא מחדשת את אבא ואימא, שאינם נתקנים בתיקוני הפרצופים אלא מורישים וממשיכים את המוחין לזעיר אנפין ונוקביה.

ב. אדרא רבא מפרשת את האצילות על פי היחס אשר בין העליון לבין התחתון – היחס אשר בין הפרצוף העליון שבו רחמים גמורים לבין הפרצוף התחתון שבו רחמים ודין גם יחד.
אדרא זוטא מפרשת את האצילות גם על פי היחס אשר בין הימין ובין השמאל – היחס אשר בין הזכר שבו רחמים לבין הנקבה שבה דין.

[רד] שתי בחינות

בתחילת הפרק ביקשנו מקור בספר הזוהר לשתי בחינותיה של קבלת האר״י: הבחינה הפנימית והבחינה המקיפה. בסעיף הקודם ראינו כי שתי האדרות, על פי ה׳סוד גדול׳ שפירש האר״י, מתארות שני מהלכים שונים באצילות. עיון בשני מהלכים אלו ימצא כי הם המקור לשתי הבחינות שבקבלת האר״י: מהלכה של אדרא רבא הוא המקור למהלכה של בחינת **א**, ומהלכה של אדרא זוטא הוא המקור למהלכה של בחינת **ש**.

כדי להבין את היחס בין שתי הבחינות ובין שתי האדרות נשוב אל מהלך ההאצלה שלימד האר״י ונשאל: אלו ספירות כלולות בו? באלו ספירות מתרחש סדר ההאצלה, מן הקלקול עד לתיקון ועד להוספת מוחין? מהי הדרך שבה עוברים המוחין מראשה של האצילות לסופה? על כל השאלות הללו משיבות שתי הבחינות שתי תשובות שונות.

ש מהלך ההאצלה שואף **להמשכת השפע**, והוא כולל ספירות אלו: אריך אנפין, אבא, אימא, זעיר אנפין ונוקביה.
רחמים ודינים, חסדים וגבורות, מיין דכורין ומיין נוקבין; זיווג, בירור, ביסום והולדה; נשמה ומוחין פנימיים – כל אלו נמצאים בכל ספירות האצילות.
תיקון האצילות נעשה **ברצף** – הוא נעשה **בכל חמשת חלקיה** של האצילות: זיווג תרין מזלות שבאריך אנפין ממשיך את השפע לאבא ואימא, זיווג אבא ואימא ממשיך את השפע לזעיר אנפין ונוקביה וזיווג זעיר אנפין ונוקביה מוציא את השפע אל הנבראים.

א מהלך ההאצלה שואף **להתגלות האור**, והוא כולל ספירות אלו: אריך אנפין, זעיר אנפין ונוקביה.
התלבשות והכאה, בקיעה והתנוצצות; תיקוני שערות, תיקוני גלגלתא; אור שמתנוצץ במצח, תפילין, מוחין מקיפים – כל אלו נמצאים רק באריך אנפין, בזעיר אנפין ובנוקביה.
תיקון האצילות נעשה **בדילוג** – הוא נעשה **רק בשלושה מחלקיה** של האצילות: שערותיו של אריך אנפין מכות בראשו של זעיר אנפין כדי שהאור יתגלה ממנו, ושערותיו של זעיר אנפין מכות בראשה של נוקבא כדי שהאור יתגלה ממנה. אבא ואימא אינם נזכרים כאן כלל.[7]

7 זיווג אבא ואימא שנזכר בבחינה זו אינו מוליד מוחין אלא רק מעורר את ההכאה, כמתואר לעיל סעיף קסב.

ההתאמה הברורה בין שתי האדרות בספר הזוהר ובין שתי הבחינות בקבלת האר״י מלמדת כי שתי האדרות, שאת פירושן החשיב האר״י ל׳סוד גדול הוא כמוס עמדי׳, הן המקור לשתי בחינותיה של האצילות.

א **אדרא רבא** היא מקורה של הבחינה **המקיפה** בקבלת האר״י.
הן אדרא רבא הן הבחינה המקיפה באצילות מלמדות על מהלך האצלה שנעשה בדילוג ועיקרו היחס בין העליון ובין התחתון.

ש **אדרא זוטא** היא מקורה של הבחינה **הפנימית** בקבלת האר״י.
הן אדרא זוטא הן הבחינה הפנימית באצילות מלמדות על מהלך האצלה שנעשה ברצף ועיקרו היחס בין הימין ובין השמאל.

זהו כללן של שתי האדרות – הסוד הגדול שגילה אלו חלקים מן האצילות מפרשת כל אחת מהן. על פי סוד זה המשיך האר״י ופירש שורות רבות מן האדרות. עיון בפירושים הרבים שכתב האר״י על מאמרים מן האדרות מראה כי הוא פירש את מאמרי האדרא רבא על פי מהלכה של בחינת **א**, ואת מאמרי האדרא זוטא על פי מהלכה של בחינת **ש**.

לא נוכל להביא כאן את כל פירושי האר״י לשתי האדרות, ועל כן נסתפק במאמרים אחדים שיבהירו את דרכו.

- מאמרים מן האדרא רבא.
אדרא רבא מתארת את ההארות והמוחין שנמשכים מתיקוני השערות של אריך אנפין אל זעיר אנפין. את אלה פירש האר״י כמוחין מקיפים שיוצאים מזעיר אנפין החוצה ומתנוצצים במצחו.
מאמר אחד נמצא בזוהר ח״ג קלא ע״ב: ׳כל נימין שקילין דרישא ודיקנא דרישא אריכין על כתפין למיגד לרישא דזעיר אפין מההוא משיכא דמוחא למוחא דיליה ובגיני כך לא הוו קשיין׳.
מאמר שני נמצא בזוהר ח״ג קכ״ט ע״א: ׳תאנא כד נחית מן דיקנא יקירא עלאה קדישא משחא דרבו קדישא לדיקנא דז״א׳. כך פירש האר״י שני מאמרים אלה.

  ואחר שביארנו כללות כל ז״א נחזור עתה לבאר בחי׳ הששית של המוחין דז״א הנק׳ אור המקיף שלהם התחתון, ובו נבאר גם כן בחינת דיקנא דז״א כי גם היא בחינת אור מקיף.
  ובתחיל׳ צריך שנודיעך מה שנתבאר לעיל בענין או״א שהם מכסין ומחופין תוך שתי מיני שערות דא״א שהם שערות דרישא דאריך, אותם ארבע נימין דשערין דתליין מצד אחורי רישוי ונגדין עד רישא דז״א, ושערו׳ דיקנא דא״א של שתי המזלות הנמשכים דרך פנים עד טיבורא דליבא דא״א אשר שם התחלת רישא דז״א.
  ונמצא כי שערות דארבע נימין המתפשטין עם ארבע חוורתי דאחור רישא דא״א נמשכין ברישא דז״א ואו״א עד מקום העורף, שהוא אחורי מוח השלישי הנקרא דעת דז״א, וגם שערות דיקנא דאריך מתפשטין דרך פנים ומתחברין בפני ז״א ושם נעשית דיקנא דז״א.

ושתי בחינות אלו נזכרו באדרת נשא, בחינה הראשונה בדקל״א ע״ב, וז״ל דרישא אריכין על כתפוי למיגד לרישא דז״א כו׳, וכן בדקכ״ח ע״ב ודקכ״ט ע״א, והבחינה השנית בדקכ״ט ע״א, וז״ל תאנא כד נחית מן דיקנא יקירא עלאה קדישא משחא דרבו קדישא לדיקנא דז״א וכו׳.[8]

מאמר נוסף נמצא בזוהר ח״ג קמ ע״א: ׳תלת מוחי דהוו בזעיר אפין ואשתכחו בתלת חללי דגולגלתא דרישא, וחד מוחא שקיט על בורייה דכליל כל תלת מוחי דאתמשך מניה משיכן כלילן שקילן בשערי חוורי להאי זעיר אפין לתלת מוחי דביה ומשתכחן ארבע מוחי בהאי זעיר אפין׳. כך פירש האר״י מאמר זה.

והנה מחמת רוב האור ההוא מוחא סתימאה דאריך דכליל תלתא מוחי היוצא דרך צנורו׳ השערות ונכנס תוך מוחין דז״א מרבה בהם או׳ ומתנוצץ אורם ונוקב במצחו, ויוצאין לחוץ ארבע מוחין מקיפין. ומה שהיו בתחילה בפנים שלשה מוחין בלבד היה מפני שהחלל הג׳ מחבר תרין עטרין ועושה אותם מוח אחד של דעת, ועתה בצאתם לחוץ חוזרין ונפרדין לשנים, כמו שהם באור המקיף העליון דעל כל רישא דז״א שהיא הבחינה הרביעית. והרי נשלמו הארבע מוחין מקיפין לחוץ במצח, והם עצמם בחינת ארבע פרשיות שבתפילין.
ולהיות כי התחלקותם לארבע מוחין הוא ע״י המשכת אור מוחא דא״א **דכליל תלת מוחי דאתמשכו מינה משיכין דנהורין שקילן**, רוצה לומר שקולות ויורדות במשקל ישר דרך הנהו **שערי חוורי** דרישא חוורא דרך אחור, לכן על ידו נעשו ארבע פרשיות בתפילין ונכנס הוא בכלל הארבעה, אעפ״י שאינו הוא עצמו אלא הארתו כנז׳.
וזמ״ש באדרת נשא דק״מ ע״ב בענין תלת מוחין וחד מוחא שקיט על בורייה כו׳, דאינון הוו ארבע פרשיות שבתפילין. והרי נתבאר טעם תליית הנהו שערי דרך אחור כדי להכות שם ולהוציא האורות המקיפים שהם ארבע פרשיות דתפילין מכנגדם במצח דז״א.[9]

- מאמרים מן האדרא זוטא.

אדרא זוטא מתארת את המוחין שנמשכים מאבא ואימא אל זעיר אנפין. את אלה פירש האר״י כמוחין פנימיים של חסד וגבורה הנכנסים בתוך זעיר אנפין וממלאים אותו.
מאמר אחד נמצא בזוהר ח״ג רפט ע״ב: ׳אתגליף האי חכמתא ואפיק חד נהרא דנגיד ונפיק לאשקאה גנתא, ועייל ברישא דזעיר אנפין ואתעביד חד מוחא, ומתמן אתמשיך ונגיד בכל גופא ואשקי כל אינון נטיעאן, הה״ד ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן וגו׳. תו אתגליף האי חכמתא, ואתמשך ועייל ברישא דזעיר אנפין ואתעביד מוחא אחרא. ההוא נהירו דאתמשכא מניה אלין תרין משיכן אתגליפו מתחברן בחד רישא דעמיקא דבירא, דכתיב בדעתו תהומות נבקעו, ועייל ברישא דזעיר אנפין ואתעביד מוחא אחרא, ומתמן אתמשיך ועייל לגו גופא ומלייא כל אינון אדרין ואכסדרין דגופא, הה״ד ובדעת חדרים ימלאו׳. כך פירש האר״י מאמר זה.

8 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא זוטא, דפוס 876, דף נט ע״א.
9 ר״ח ויטל, שם, דף נט ע״ג.

ואמנם נתבאר כי המוחין הנז׳ שהם הפנימיות והנשמה אל ז״א נתפשט בכל ג׳ קוים דז״א עד נצח והוד שבו, וקשה לזה שאם כן איך באדרא קראם מוחין. אבל הענין הוא כי עיקרם ומציאותם הם למעלה ברישא, אבל גם הם מתפשטין בכל גופא דז״א. וזמ״ש באדר׳ האזינו דרפ״ט ע״ב, אתגליף האי חכמתא ואפיק חד נהרא כו׳ ועייל ברישא דז״א, ואתעביד חד מוחא ומתמן אתמשך ונגיד בכל גופא כו׳. הרי כי בתחילה אתעביד מאחסנתא דאבוי שהוא חכמה דאבא חד מוחא שהוא מוח הימין הנק׳ חכמה דז״א, כי זה המוח נעשה ראשון, לפי שבתחילה נכנס נצח דאימא גו רישא דז״א ואח״כ אתמשך ונגיד בכל גופא, ר״ל בכל קו הימין שלו.

ואח״ך נכנס ההוד דאימא גו רישא דז״א בקו שמאל שבו, וכנגדו אמר **אתגליף האי חכמתא ואתמשך** כו׳, כי הוא בחי׳ אחסנתא דאמיה הנקרא חכמה דאימא עלאה, וזו החכמה דאימא אתגלפא ואפיקת חד מוחא אחרא, והוא הנעשה בינה דז״א.

ואח״כ נכנס היסוד דאימא בקו אמצעי שבו, וכנגדו אמר **ההוא אחרא ההוא נהירו דאתמשכא מינייהו אלין תרין משיכן** כו׳, הוא מוח הדעת הנמשך משני המוחין הנז׳, והוא כלול מתרין עטרין כנ״ל. ואלו תרין עטרין נעשו בו מוח השלישי הנקרא דעת ברישא דז״א, ואח״כ **אתמשיך ועייל לגו בגו דגופא ומלייא כל אינון אדרין ואכסדראין** כו׳.

וצריך לדעת מה שינוי יש בדעת משני המוחין האחרים, כי בו נאמר דמלי כל אדרין ואכסדראין. אבל הענין יובן עם הנ״ל, כי היסוד דאימא הוא קצר ומסתיים בחזה דז״א, ולכן כאשר הדעת יורד ומתפשט גו גופא איננו כשני המוחין האחרים, שלהיותם מלובשים תוך נצח והוד הארוכי׳ דאימא לכן אינם מתפשטין אלא דרך הקוים בלבד כל אחד בקו שלו כנ״ל, אבל הדעת, שאינו מלובש ביסוד דאימא מן החזה ולמטה, לכן בהתפשטותו למטה מתפזר אל כל הקוים שלשתם בכל ששה קצוות ז״א.[10]

מאמר שני נמצא בזוהר ח״ג רצא ע״א: ׳מאי ירותא, דא עטרין דהוו גניזין בגווייהו ואחסינו לבן דא, מסטרא דאבוי הוה גניז בגוויה חד עטרא דאקרי חסד ומסטרא דאימא חד עטרא דאקרי גבורה, וכלהו מתעטרין ברישיה ואחיד לון׳. מאמר שלישי נמצא בזוהר ח״ג רצב ע״ב: ׳בחללא דגולגלתא נהירין תלת נהירין, ואי תימא תלת ארבע אינון, כמה דאמינא אחסנתא דאבוי ואמיה ותרין גניזין דילהון דמעטרן כלהו ברישיה׳. כך פירש האר״י מאמרים אלו.

ונמצא כי מן החסד דא״א אשר נחלק לתלת פרקין נעשה חכמה דאבא מפרק היד דחסד דאריך, ומפרק הזרוע דחסד דא״א נעשה בינה דאבא, ומן הזרוע השמאלי גבורה דאריך מפרק היד נעשה חכמה דאימא, ומפרק הזרוע נעשה בינה דאמא, ונשארו תרין פרקין תתאין שהם שני הפרקי׳ המחובר׳ בשתי הכתפות דאריך, ומאלו נעשו תרין עטרין דדעת דז״א כמו שנבאר בע״ה.

10 ר״ח ויטל, שם, דף נח ע״ג.

וזהו מ״ש באדרת האזינו דרצ״ב ע״ב, בחללא דגלגלתא כו׳ **אחסנתא דאבוי ואימיה ותרין גניזין** דלהון דמעטרן כולהו ברישיה וכו׳. וכן בדרצ״א ע״א וז״ל, מאי ירותא, דא **תרין עטרין דהוו גניזין בגויהו ואחסינו** לבן דא, מסטרא דאבוי הוה גניז בגויה חד עטרא דאקרי חסד כו׳, והם סוד שתי הפרקים תתאין דחסד וגבור׳ דא״א המחוברים בשתי כתפות, והוו גניזין באו״א והורישם לז״א.[11]

הבאנו דוגמאות אחדות לדרכו של האר״י בפירוש שתי האדרות, והן מאשרות את כל האמור לעיל על היחס בין שתי האדרות בספר הזוהר ובין שתי הבחינות בקבלת האר״י.

סיכום

שתי האדרות שבספר הזוהר הן המקור והן היסוד לשתי הבחינות שבקבלת האר״י.

א מהלך ההאצלה של הבחינה **המקיפה** נוסד על דברי **האדרא רבא**.
אדרא רבא עוסקת בשלושה מחמשת חלקיה של האצילות – אריך אנפין, זעיר אנפין ונוקביה, והיא מתארת את תיקוני השערות והפנים היוצאים מהם.
על דברי האדרא רבא יסד האר״י את מהלך האצילות בבחינה המקיפה – הקלקול, התיקון ותוספת המוחין נובעים ממצבם של שלושה מחמשת חלקיה של האצילות – אריך אנפין, זעיר אנפין ונוקביה. חסרונם של תיקוני השערות והפנים גורם לקלקול הספירות, והופעתם מתקנת את עולם האצילות. המוחין הנוספים באצילות הם המוחין המקיפים המגיעים מתיקוני השערות של הפרצופים העליונים אל הפרצופים התחתונים כדי לצאת מהם החוצה ולהתנוצץ במצחיהם.
מהלך ההאצלה בבחינה המקיפה הוא מהלך דולג – מאריך אנפין לזעיר אנפין, ומזעיר אנפין לנוקביה.

ש מהלך ההאצלה של הבחינה **הפנימית** נוסד על דברי **האדרא זוטא**.
אדרא זוטא עוסקת בכל חמשת חלקיה של האצילות – אריך אנפין, אבא ואימא, זעיר אנפין ונוקביה, והיא מתארת את המוחין של חסד וגבורה הנמשכים מאבא ומאימא אל זעיר אנפין ונוקבא.
על דברי האדרא זוטא יסד האר״י את מהלך האצילות בבחינה הפנימית – הקלקול, התיקון ותוספת המוחין נובעים ממצבם של אבא ואימא ומהרחמים והדינים אשר בהם. יציאת הדינים הקשים מאימא גרמה לקלקול הספירות, וביסומם על ידי הרחמים אשר באבא מתקן את עולם האצילות. המוחין הנוספים באצילות הם המוחים הפנימיים הנולדים מזיווגם של אבא ואימא ונמשכים אל זעיר אנפין ונוקביה כדי להיכנס בתוכם ולמלא אותם בחסדים וגבורות ממותקות.
מהלך ההאצלה בבחינה הפנימית הוא מהלך רצוף – מאריך אנפין לאבא ואימא, ומאבא ואימא לזעיר אנפין ונוקביה.

11 ר״ח ויטל, שער מאמרי רשב״י, פירוש אדרא זוטא, דפוס 876, דף נד ע״ד.

שער עשירי

קבלת האר״י

פרק חמישים

קבלת האר״י

בחנו את קבלת האר״י מכל צדדיה. הצגנו את כל חיבוריה בגלגולי כתיבותיהם, עריכותיהם והעתקותיהם, ומהם בררנו את החיבורים היסודיים – החיבורים המקוריים שכתבו האר״י עצמו ותלמידיו היושבים לפניו. על פי חיבורים אלו תיארנו בפרוטרוט את ההאצלה – מהלכה, משמעותה ומהותה – על פי שיטתו המיוחדת של האר״י, כפי שהוא עצמו כתבה וכפי שהוא עצמו לימדה. דרך ארוכה הלכנו, ובסופה נודע לנו בבירור מה אמר האר״י. בשאלה קצרה ופשוטה זו פתחנו את הספר, ובתשובתה הארוכה והמלאה אנו מגיעים אל סיומו ואל השלמתו.

אך דווקא תשובה זו מעוררת שאלות חדשות: במה נתייחדה קבלת האר״י? במה נבדלת היא מקודמותיה? כי בדרך הילוכנו לפרש את קבלת האר״י הבחנו בה בין שתי בחינות שמתוות שני מהלכים שלמים של ההאצלה – בחינה פנימית (ש) ובחינה מקיפה (א). מהבחנה זו מתברר כי מונחים ומושגים רבים, שרגילים היינו לתאר על פיהם את קבלת האר״י, אינם אלא מונחיה ומושגיה של בחינה אחת מן השתיים ואינם משותפים לשתיהן. על כן אין אנו יכולים לקבוע את צורתה של קבלת האר״י על פי עניינם של העיגולים והיושר, שהרי הם נאמרו רק בבחינה אחת מן השתיים; אין אנו יכולים לאפיין את קבלת האר״י על פי פעולות בירור הדינים והעלאת ניצוצות הקדושה, שהרי הן נאמרו רק באחת משתי הבחינות; אין אנו יכולים לשרטט את דמותה של קבלת האר״י על פי תיקון הספירות לפרצופים, שהרי הוא נאמר רק בבחינה אחת מן השתיים; ואין אנו יכולים להעמיד את קבלת האר״י על עניין המשכת המוחין והולדת הנשמות, שהרי הוא נאמר רק באחת משתי הבחינות. מה מייחד אפוא את קבלת האר״י? מהו לוז שיטתו בקבלה?

על כורחנו צריכים אנו לשוב אל שתי הבחינות ולעיין מחדש בתוכנן. בפרקים הקודמים ערכנו את כל ההבדלים שביניהן ופירשנו את מהלכה ואת משמעותה של כל אחת מהן. אחרי שהשלמנו את נסירת הבחינות זו מזו צריכים אנו לשאול: האם יש להן מכנה משותף? האם נמצאת ביסודן תבנית אחת של האצלה? תבנית זו כי תימצא תלמדנו על המהלך המשותף של שתי הבחינות, הוא מהלך ההאצלה היסודי של קבלת האר״י. זהו מהלך ההאצלה המיוחד

לקבלת האר״י, והוא מבדיל אותה מכל קודמותיה. ממהלך האצלה זה נלמד על המשמעות היסודית של קבלת האר״י, שבה תיוודע התוספת המהותית שהאר״י חידש והוסיף על כל אשר לימדו לפניו.

[רה] תבנית אחת

כל המעיין בתיאור שתי הבחינות יגלה כי אמנם הן שונות זו מזו, אבל מקבילות זו לזו. כי אמנם נבדלות שתי הבחינות אחת מרעותה, אבל מתאימות הן זו לעומת זו – בכל שלב ושלב ובכל חוליה וחוליה במהלך ההאצלה ערוכות שתי הבחינות זו כנגד זו, וכל אחת מהן מפרשת ומבארת אותו על פי דרכה. סדר אחד של שלבים ושל חוליות משותף לשתי בחינותיה של ההאצלה, והוא מעמיד אותן זו לעומת זו בהקבלה ובהתאמה.
ההקבלה בין שתי הבחינות מגלה את המכנה המשותף שלהן – תבנית אחת של האצלה. תבנית זו היא השלד של מהלך ההאצלה שהורה האר״י, היא תמציתה של שיטת האר״י והיא קובעת את צביונה המיוחד לה והמבדיל אותה מקודמותיה.

כשם שהלכנו בפרקים הקודמים בתלמודה של קבלת האר״י כך נלך גם כאן בתבנית ההאצלה: נפתח בתבניתו של עולם האצילות ונסיים בתבניתה של ההאצלה העליונה.

תבנית האצילות

על פי תיאור מהלכו של עולם האצילות, לעיל פרקים לד–לט, נסדר כאן את התבנית המשותפת לשתי הבחינות.

	ש	א
שני יסודות	רחמים ודינים	אור וכלים
קלקול	דינים קשים, סיגים	כלים סתומים, עיגולים
חיבור הספירות	זיווג	הכאה
פעולת התיקון	ביסום, מיתוק	זיכוך, בקיעה
תיקון	גבורות ממותקות	כלים פתוחים, קווים ביושר
הוספת מוחין	מוחין פנימיים	מוחין מקיפים
הוספת מוחין	חסדים וגבורות	שערות, תפילין במצח
דמות אדם	נשמה	פנים, פרצוף
המציאות האלוקית	שפע החיות	אור העצמות
תכלית ההאצלה	המשכת השפע	התגלות האור

תבנית ההאצלה העליונה

על פי תיאור מהלכה של ההאצלה העליונה, לעיל פרקים מ–מד, נסדר כאן את התבנית המשותפת לשתי הבחינות.

	ש	א
צמצום: הסתלקות	כוח הדין, רשימו	מקום עגול פנוי
צמצום: התפשטות	יו״ד אחת, ה׳ חסדים וה׳ גבורות	קו אחד דק
נאצל קדמון	אויר קדמון; יו״ד אחת, כוח הדין ורשימו	אדם קדמון; ספירות בדרך יושר, ספירות בדרך עיגולים
כלי אחד	יו״ד קטנה, כוח הדין ורשימו	אור מקיף ואור פנימי של אורות אוזן, חוטם ופה
אצילות: קלקול	ה׳ של מילוי ובה חיצוניות ודינים	אורות עיניים; ספירות בדרך עיגולים
אצילות: תיקון	רחמים	אורות מצח; ספירות בדרך יושר
דמות אדם	אויר קדמון ובו ה׳ חסדים וה׳ גבורות; נשמה	אדם קדמון, שממנו יוצאים אורות אוזן, חוטם ופה, ואורות עיניים ומצח; פרצוף

תבנית אחת

ערכנו את שתי הבחינות זו מול זו ומצאנו כי ביסודן מונחת תבנית אחת של האצלה. תבנית זו משותפת לשתי הבחינות, ושתי קומות לה. תחילה בנה האר״י את קומתה הראשונה — מהלכו של עולם האצילות, ואחר הוסיף עליה את קומתה השנייה — מהלכם של הצמצום והנאצלים העליונים.

התבנית האחת שביסוד כל מהלך ההאצלה מחזירה אותנו אל תכליתה של ההאצלה, שנתבררה לעיל פרק לה על פי כתבי האר״י עצמו. שם ראינו כי האר״י עצמו הודיע את תכליתה של ההאצלה — המשכת שפע החיות על פי בחינת **ש** והתגלות אור העצמות על פי בחינת **א**. אלו הן שתי תכליות שונות, והן מפרשות את מגמתה של כל בחינה ובחינה לעצמה. עתה, כאשר התבנית המשותפת לשתי הבחינות ערוכה לפנינו, ומהלך האצלה יסודי אחד מייחד את קבלת האר״י, עלינו לבקש את המשמעות המשותפת של שתי הבחינות. זאת המשמעות המיוחדת לקבלת האר״י, והיא מבדילה אותה מכל הקבלות שקדמו לה.

[רו] הסתלקות, התפשטות והתווספות

התבנית היסודית של קבלת האר״י כוללת מהלך אחד של האצלה ובו שלושה עיקרים: קלקול, תיקון והוספת מוחין. מהלך זה עוסק בבניינן של הספירות – הן יכולות להיחרב, הן יכולות להיבנות מחדש ולהתקיים, והן יכולות גם להשתכלל ולהשלים את קומתן. מהלך זה שונה ממהלך ההאצלה שבקבלה הראשונה.

המקובלים הראשונים לימדו כי השפע והאור משתנים באצילות, אלא שאין הם משנים את בניין הספירות. השפע והאור יכולים למלא את הספירות ולהעשיר את תוכנן, אבל אין הם מוסיפים בהן חלקים ואין הם משלימים את קומתן. הם לימדו כי שינויי ההנהגה משמעם שינויים ביחס הספירות זו אל זו – אם מתחברות הן זו עם זו אם לאו, אם קרובות הן זו לזו אם רחוקות. כאן וכאן עומדות הספירות על תלן, ורק היחס ביניהן משתנה על פי מעשי האדם והתנהגותו. מצב הספירות ודרך עמידתן קובעים אם יימשך השפע מן האצילות וכמה ממנו יגיע אל הנבראים.

לא כך סבר האר״י. הוא לימד כי שינויי ההנהגה משמעם לא רק שינויים ביחס שבין הספירות אלא גם שינויים בבניינן של הספירות עצמן. על כן הן יכולות להיחרב, כליהן יכולים להשתבר ואורן יכול להסתלק ולשוב למקורו; על כן הן יכולות להתקיים, ואף להשתכלל בתוספת של מוחין פנימיים ושל מוחין מקיפים; ועל כן הן יכולות להשתלם בתוספת של חסדים וגבורות, שלוש ספירות ראשונות, קווים ביושר, נקבי פרצופים ותיקוני שערות. כל אלו גומרים את בניינן של הספירות ומשערים את האצילות במלוא קומתה.

מכאן מתברר ההבדל היסודי בין קבלת האר״י ובין הקבלה הראשונה. המקובלים הראשונים לימדו כי האצילות מבקשת לאחד את הספירות הרבות, ואילו האר״י לימד כי האצילות מבקשת להשלים את הספירות החסרות. משום כך אין קבלת האר״י מסתפקת באיחוד הספירות ובייחודן זו עם זו, כאשר לימדה הקבלה הראשונה, אלא מבקשת גם את זיווג הספירות זו עם זו ואת הכאתן זו בזו. פעולות אלה אינן רק פעולות של חיבור ושל איחוד, אלא הן פעולות של תיקון ושל הוספה, פעולות של בירור ושל זיכוך, פעולות של הולדה ושל התנוצצות.

שורש כל אלה בתבנית ההאצלה העליונה. כולה – צמצום, אדם קדמון, כלי אחד ועשרה כלים – נאצלת בפעולות של הסתלקות ושל התפשטות. כאן אין קלקול שאחריו תיקון, אלא קלקול ותיקון בעת ובעונה אחת. להאצלה זו קרא ר״ח ויטל בשם ׳מקלקל על מנת לתקן׳, והיא מקורה של תבנית הקלקול, התיקון והוספת המוחין שבאצילות. תנועת הרצוא ושוב שבהאצלה העליונה היא מקורה של תנועת הפגימה, הבנייה, ההוספה וההשתכללות שבעולם האצילות.

•

אחר שהכריע הרמ״ק כי הספירות הן עצמות וכלים גם יחד, לימד כי העצמות מתפשטת בכלים. התפשטות העצמות בכלים קובעת את ההנהגה באצילות ואת דרך המשכת השפע אל

הנבראים. בעקבות דברי הרמ״ק לימד גם האר״י על ההתפשטות באצילות, אלא שהוא לימדה בשתי בחינות – התפשטות של שפע החיות על פי בחינת **ש**, והתפשטות של אור העצמות על פי בחינת **א**. שתי הבחינות נבדלות זו מזו באשר למציאות האלוקית שבאצילות, אבל בדבר אחד הן מסכימות – פעולת ההתפשטות היא פעולה של תיקון. ההתפשטות, הן של שפע החיות הן של אור העצמות, מתקנת את הקלקול שהיה בעת ההאצלה הראשונה.

עתה יכולים אנו לחזור אל התבנית היסודית של קבלת האר״י ואל שלושת עיקריה: קלקול, תיקון והוספת מוחין. אם פעולת התיקון היא פעולה של התפשטות, כי אז פעולת הקלקול היא פעולה של הסתלקות ופעולת הוספת המוחין היא פעולה של התווספות. פעולת הקלקול היא פעולה של הסתלקות – בחינת **ש** מפרשת כי בעת הקלקול מסתלק שפע החיות והברכה ואינו נמשך אל הנבראים, ובחינת **א** מפרשת כי בעת הקלקול מסתלק אור העצמות ואינו מתגלה אל הנבראים. פעולת הוספת המוחין היא פעולה של התווספות – בחינת **ש** מפרשת כי המוחין הפנימיים מוסיפים שפע של חיות וברכה ומוציאים נשמות ישנות וחדשות אל הנבראים, ובחינת **א** מפרשת כי המוחין המקיפים מוסיפים התנוצצות של אור העצמות וכך היא מגלים השגה חדשה אל הנבראים.

נמצא כי על פעולת ההתפשטות, שכבר לימדוה המקובלים הראשונים, הוסיף האר״י שתי פעולות – פעולת ההסתלקות ופעולת ההתווספות. פעולת ההסתלקות היא פעולה של חסרון ושל גירעון, ופעולת ההתווספות היא פעולה של שכלול ושל השלמה. מכאן מתבררת משמעותה של התבנית היסודית בקבלת האר״י – מהלך ההאצלה של קלקול, של תיקון ושל הוספת מוחין הוא מהלך של **הסתלקות**, של **התפשטות** ושל **התווספות**.

שלוש פעולות אלו מלמדות על ההפרש הגדול בין האר״י ובין קודמיו. המקובלים הראשונים לימדו כי מהלך ההאצלה הוא מהלך של השתלשלות – מהלך שבו המציאות האלוקית משתלשלת ועוברת באצילות על פי שינויי ההנהגה. לעומתם לימד האר״י כי מהלך ההאצלה הוא מהלך של הסתלקות, התפשטות והתווספות – מהלך שבו המציאות האלוקית נחסרת, מופיעה ומתווספת באצילות על פי שינויי ההנהגה.

[רז] עצמות, כלים ומוחין

בספרו פרדס רמונים האריך הרמ״ק לבאר את שיטתו בעניין העצמות והכלים באצילות. הוא סמך את שיטתו על פירוש קו המדה הנזכר בזוהר כהתפשטות של העצמות בכלים, ואחר הוא מפליג בשבחו של המבין סוד זה לאשורו.

> כי המשכיל תהלוכות העצם בתוך הספירות היא המעלה הנחמדת אשר אין ערך עליה, ועל כיוצא בזה נאמר ראה עולמו בחייו מכיר את קונו.[1]

1 פרדס רמונים, שער ד, פרק ז.

׳המשכיל תהלוכות העצם׳ הוא היודע כיצד מתפשטת העצמות בתוך הכלים, שהרי כל ההנהגה האלוקית מתבטאת בדרך שבה ׳מהלכת׳ העצמות בתוך הספירות – כך כתב הרמ״ק בספרו פרדס רמונים, בסוף הצעת שיטתו על אודות העצמות והכלים. אלא שבספרו המאוחר, אילמה, שב הרמ״ק לעסוק בקו המדה והוא מביע את צערו על כך שאין איש יודע את ׳תהלוכות העצם׳ בדיוק ובפירוט.

> ועתה כשנמשל שעורי מדת קו המדה או כיוצא היינו ממש סוד הנשמה התיכונה המתפשטת ומודדת בספירה, כי... הספירות עיקרם תלוי בנשמה הזאת לפי מה שיגבר בהם כך יתגדל שעור מדידתם והשערתם. וזוהי מעלה ידועה בסוד הכוונה שנראה לי נמנעת בזמנינו זה, והוא שיהיה אדם בקי בקו המדה הזאת, ויהיה מכוין בעת דביקת הספירות וקשירתם זו בזו מן הכתר כפי שעור סוד קו המדה יכוין להמשיך אור הכתר אליה ולמדוד בה המדות והשעורים הרמוזים, והוא סוד אור השפע וענינו. ואנחנו כעת לא נדע לכוין, רק שנאמר קבלה מדה פלונית שפע אור ממדה פלונית ולא נדע ענינו, אמנם העיקר הוא כאשר נגיע לענין זה שנשער ונמדד בקו המדה השעור הידוע ההוא המשוער שהנשמה מודדת בתוך הספירה ומגדיל ענינה.[2]

אמנם חידש הרמ״ק כי באצילות יש עצמות וכלים יחד, אך אין הוא יודע את היחס ביניהם בפרוטרוט. הרמ״ק איננו מכיר ׳אדם בקי׳ ׳בזמנינו זה׳ שיודע כיצד מתפשטת העצמות בכלים בדיוק. אמנם הוא יודע את ׳סוד הנשמה התיכונה׳ ואת ׳סוד אור השפע׳ בכללות, אך אין הוא יכול לשער ולמדוד אותם במדויק. כשם שהפליג הרמ״ק בשבחו של ׳המשכיל תהלוכות העצם׳ כך הוא מפליג בשבחו של היודע את ׳סוד אור השפע׳ בצורה מדויקת ומפורטת.

> ואם אתה רוצה לעמד על מעלות הענין בזה עמוד ושער כמה בין מהמכוין בספירות וענינם לבין מי שאינו מכוין כלל, באותו השעור ממש הוא מי שהוא מכוין במציאות קו המדה ושעור המשוער בספירות או המכוין קשרם ויחודם סתם.[2]

לא מצא הרמ״ק אדם בקי ב׳סוד אור השפע׳ בזמנו, אבל מיד לאחריו הוא נמצא. האר״י לימד על המוחין הנוספים באצילות בעת גמר תיקונה. מוחין אלו הם ׳סוד הנשמה התיכונה המתפשטת ומודדת בספירה׳ והם ׳סוד אור השפע וענינו׳, והאר״י מתאר ומפרש אותם באריכות ובפרוטרוט. רוב רובה של קבלת האר״י עוסק במוחין ובדרך התווספותם באצילות. האר״י מפרש את מקור המוחין ומבאר את דרך התפשטותם מראש האצילות לסופה. הוא מונה את הסוגים השונים של המוחין, ומפרט את תוכנם ואת אבני בניינם. הוא משער את המוחין ומודד את התפשטותם בכל ספירה ובכל פרצוף, והוא סומך עליהם את כוונות התפילות והמצוות. קבלת האר״י כולה סובבת סביב המוחין שבאצילות, ובכך היא משערת את ׳סוד הנשמה התיכונה׳ בפירוט ומודדת את ׳סוד אור השפע׳ בדיוק.

2 ספר אילמה, לבוב תרמ״א, דף כז ע״א.

אחר שחידש הרמ״ק כי הספירות הן עצמות וכלים גם יחד, תלה את היחס בין המאציל ובין הנבראים ביחס אשר בין העצמות ובין הכלים – התפשטותה של העצמות בכלים קובעת את יחסו של המאציל אל הנבראים ואת הנהגתו אותם. כיוון שחידש האר״י את עניינם של המוחין באצילות, תלה את היחס בין המאציל ובין הנבראים במצבם של המוחין – התפשטותם של המוחין באצילות קובעת את יחסו של המאציל אל הנבראים ואת הנהגתו אותם. מוחין דעיבור או מוחין דיניקה, מוחין דקטנות או מוחין דגדלות, מוחין של דין או מוחין של רחמים, מוחין דאימא או מוחין דאבא, מוחין שמתנוצצים במצח של זעיר אנפין או מוחין שמתנוצצים במצח של נוקבא – כל אלה מביעים את יחסו של האלוק אל האדם ואל שאר הנבראים.

קבלת האר״י ממשיכה אפוא את קבלת הרמ״ק ומוסיפה עליה קומה אחר קומה. אחר שחידש הרמ״ק כי עצמות וכלים נמצאים יחד באצילות, פסע האר״י הלאה וחידש את עניין המוחין המפרשים והמפרטים את דרך התפשטותה של העצמות בכלים. אחר שביקש הרמ״ק את ׳סוד הנשמה התיכונה׳ בא האר״י וגילהו במלואו – סוד המוחין המתפשטים באצילות. האר״י שיער את דרך הופעתם של המוחין בפרטי פרטים, הן בסדר האצילות הן בסדר הכוונות, וכך יכול היה להודיע את ׳השעור הידוע ההוא המשוער שהנשמה מודדת בתוך הספירה ומגדיל ענינה׳.

•

הוסיף האר״י את המוחין על העצמות והכלים, ושיער את הופעתם בפרטות ובדיוק. בד בבד הוסיף על ההתפשטות, שלימדוה המקובלים הראשונים, את ההסתלקות ואת ההתווספות, כמבואר בסעיף הקודם. כך היו המוחין לעיקרה של ההנהגה האלוקית על פי קבלת האר״י. המוחין נגרעים ונוספים, נחסרים ונשלמים. הם נעים באצילות ממטה למעלה וממעלה למטה, ואליהם מכוונות הן ההנהגה האלוקית הן עבודת האדם.

המוחין הם חידושו הגדול של האר״י, והם המציאות האלוקית המתווספת והמתחדשת בעולם האצילות – שפע חדש ואור חדש, נשמה חדשה והשגה חדשה. משום כך הדגיש האר״י כי רק אין סוף יכול להופיע שפע חדש, מוחין חדשים ונשמות חדשות, ואילו הנאצלים יכולים רק להמשיך שפע קיים; משום כך ראה האר״י את ההבדל בין ימי החול ובין השבת כהבדל בין המשכת נשמות ישנות ובין המשכת נשמות חדשות; ומשום כך לימד האר״י כי תיקון האצילות לא יסתיים בהעלאת כל הניצוצות ובכיליונה של הקליפה אלא יימשך גם הלאה בהמשכה מתמדת ומחודשת של שפע מן האצילות.

•

הוסיף האר״י את המוחין על העצמות והכלים, והוסיף האר״י את ההסתלקות ואת ההתווספות על ההתפשטות. כך היו המוחין לתיקונו ולהשלמתו של מהלך ההאצלה – מהלך שתחילתו מקלקל על מנת לתקן, והמשכו מתקן על מנת לחדש.

זאת סגולתה של קבלת האר״י שהיא מלמדת על שינויי ההנהגה האלוקית ועל דרכי עבודת האדם על פי תנועת המוחין – בחסרון ובתוספת, בגירעון ובחידוש.

אחרית דבר

בחמישים פרקי הספר השבנו על שאלה אחת: מה אמר האר״י עצמו? תשובה זו פותחת בפנינו את שעריה של הקבלה האחרונה. כי קבלת האר״י היא יסודה ועיקרה של הקבלה האחרונה כולה, ועל דברי האר״י נסמכו כל המקובלים שבאו אחריו. כל המקובלים האחרונים קיבלו את מהלך ההאצלה שלימד האר״י, ולא נחלקו אלא על דרכי ביאורו והבנתו. הם פירשו את דברי האר״י, עמלו להבינם במשא ומתן של קושיות ותירוצים, יישבו סתירות שמצאו בהם ונתאמצו להגיע אל נמשלם ואל משמעותם. אמנם הלכו המקובלים האחרונים בכיוונים שונים ואף מנוגדים, אך לכל אשר פנו נסמכו על הצמצום, הקלקול, התיקון, תוספת המוחין והעלאת הניצוצות שהאר״י הורה ולימד.

הקבלה האחרונה אינה אלא הערה ארוכה על קבלת האר״י. מקובלים אחדים כתבו פירושים על כתבי האר״י וציטטו בחיבוריהם את דבריו, ואחיזתם בקבלתו ברורה מאליה. מקובלים אחרים כתבו ספרים עצמאיים ולא הזכירו את דברי האר״י, ואמנם במבט ראשון יידמה כי אין הם נסמכים על קבלתו, אך עיון מעמיק בהם יגלה כי דבריהם מיוסדים על סדר האצילות שהורה האר״י ואת מונחיו הם מצטטים פעמים בפירוש ופעמים ברמז. פוסקים אחרונים אימצו דינים ומנהגים רבים שקבע האר״י וכללו אותם בספרי ההלכה והמנהג שיצאו מתחת ידיהם. גם את נוסחה של התפילה שינתה קבלת האר״י, וסידורים רבים ושונים זה מזה הוכנו ונערכו על פי כוונותיה.

כל אלה הם תולדה ותוצאה של קבלת האר״י, והם לא יובנו בלעדיה. הבנת המסובב תלויה בידיעת הסיבה תחילה, וכל זמן שהמעיין בקבלה האחרונה היה כתלי תניא בדלא תניא היתה ידיעתו אותה מסופקת ואין ולאו ורפיא בידיה. בלא מסד אין קומות ואין טפחות, ובלא הכרה ברורה של קבלת האר״י אין השגה בהירה של הקבלה האחרונה ואין ידיעה ודאית של שיטותיה הרבות. עתה, כאשר המסד בנוי וקבלת האר״י מבוררת, יכולים אנו לחקור ולדרוש גם את הקבלה האחרונה ולהוסיף את קומותיה לבניינה הגדול של הקבלה בכל דורותיה.

עשרים וחמשת הפרקים הראשונים בספר נותנים בידינו את היכולת לדעת אלו חיבורים בקבלת האר״י היו לפני כל אחד ואחד מן המקובלים האחרונים. תיאור כל כתבי האר״י לזמניהם ולמקומותיהם רושם אלו חיבורים עמדו לפני מקובל מסוים ובאלו ספרים יכול היה לעיין, ועל פיו יכולים אנו לקבוע מה נטל מכתבי האר״י שהיו מונחים על שולחנו ומה הוסיף עליהם

משלו. כך נימנע מלהציג סתירות מדומות בין אחד מספרי הקבלה האחרונה ובין ספרים בקבלת האר״י שעדיין לא נכתבו ועדיין לא נערכו בזמנו ובתקופתו, וכך נסתלק מהשוואות כושלות בין חיבוריו של אחד מן המקובלים האחרונים ובין חיבורים בקבלת האר״י שלא הגיעו אל מקומו ואל ארצו.

עשרים וחמשת הפרקים האחרונים בספר נותנים בידינו את היכולת להבין כיצד העמיקו המקובלים האחרונים בתכניה של קבלת האר״י וכיצד צרו לה פנים חדשות. לא בדרך אחד ולא בשבעה דרכים הלכו המקובלים האחרונים אחר האר״י, כי היו להם דבריו כפטיש מפוצץ סלע שמתחלק לכמה ניצוצות ולכמה טעמים. זהו עושר השמור למפרשיו לטובתם, אך הוא לא יוכל להתגלות בקצה היריעה שנותר לפנינו. לא נוכל לפרש כאן את כל שיטותיה ואת כל פלגיה של הקבלה האחרונה ולא נוכל להראות כיצד נובעים מימיה מבארו של האר״י, ועל כן נציג הנה רק מקצת מן המקצת מעיקריה ומתכניה. נכתוב כאן שורות מעטות על שישה מגדולי המקובלים האחרונים, שורות שיש בהן כדי בית יד לאחוז אחדים מן העקרונות ומן המשמעויות שנתחדשו על יסודה של קבלת האר״י.

[א] ר׳ **אברהם הירירה** פירש את הספירות כשכלים נאצלים שההוויה משתלשלת מהם. עיקרי שיטתו נתפרשו לעיל סעיפים עג, קטז.

[ב] ר׳ **משה חיים לוצאטו** פירש את הקו ואת הרשימו כשתי הנהגות — הנהגת הייחוד והנהגת הטוב והרע. עיקרי שיטתו נתפרשו לעיל סעיפים ק, קטז.

[ג] ר׳ **ישראל בעל שם טוב** לימד על מהלך האצלתן, ירידתן והעלאתן של האותיות.
קבלת האר״י הורתה כי ניצוצות הקדושה נפלו וירדו מן האצילות ונתפזרו בעולמות הנבראים ובקליפות, וכי האדם בעבודתו צריך לבררם ולהעלותם חזרה אל מקורם. כדוגמת ניצוצות הקדושה הוסיף ר׳ ישראל בעל שם טוב ללמד על האותיות שבהן נברא העולם. אותיות אלו נמצאות בנבראים כולם, ובהן ׳שורה רוחניות הקב״ה׳. כך ממלאות האותיות ברוחניותן את הבריאה כולה.

> והנה כמו שיש כ״ב אותיות בדיבור תורה ותפלה כך יש בכל עניני החומר והגשמי שבעולם ג״כ כ״ב אותיות שבהם נברא העולם וכל אשר בו, וכמ״ש בש״ס דברכות יודע הי׳ בצלאל לצרף אותיות שנברא בהם שמים וארץ וכו׳ רק שהאותיות מלובש בחומר עניני העולם בכמה כיסויין ולבושין וקליפי׳, **ובתוך האותיות שורה רוחניות הקב״ה**, הרי שכבודו ית׳ מלא כל הארץ וכל אשר בה, לית אתר פנוי מיני׳... כי נתפשטו האותיות מלמעלה למטה, ובזה ברא כל הנבראים ע״י כ״ב אותיות מן אל״ף עד תי״ו.[1]
> הללו את ה׳ מן השמים. ע״ד לעולם ה׳ דברך נצב בשמים, בדבר ה׳ שמים נעשו, בהדיבור ברא את העולמות וכח הפועל נפעל, נמצא **כח הדיבור בשמים**, וע״י כח הדיבור

1 תולדות יעקב יוסף, קארעץ תק״מ, דף ז ע״א.

הזה הוא עומד **ויש לו קיום**. וזהו דברך נצב בשמים, הדיבור עומד בשמים. וזהו שאמר הללו את ה', פירש באותיות שהם מא' ועד ת', ויש באותיות ה' מוצאות הפה שהוא קיום העולם.[2]

את האותיות, שנמצאות בנבראים כולם, יש להעלות חזרה אל שורשן. עבודת האדם, בתפילתו ובתורתו, מכוונת ליטול את האותיות ולהעלותן ולהשיבן אל מקורן באצילות. האדם בעבודתו מחבר את האותיות שבבריאה עם האותיות שבאצילות, את הצירופים התחתונים עם הצירופים העליונים, וכך יכול הוא 'לבנות ולחדש עולמות'.

ועפ"ז יובן ג"כ הפ' הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם, כי הנה נתב' כי העיקר מהעבודה שבלב היא התפילה ולימוד התורה שיהא בדחילו ורחימו בכדי **להעלות כל הדיבורים והאותיות אל שורשם**, כשם שניתנו מעילא לתתא **בשעת בריאת העולמות ויצירות האדם** הכל נוצרו ונבראו ע"י **ציור האותיות** ואח"כ **צירופי האותיות** שהם הדיבורים, כמשרז"ל יודע ה' בצלאל לצרף אותיות, כי כשאדם מתפלל או לומד תורה הכל הם צירופי אותיות, כי התפלות תקנום אנשי כה"ג ע"ד האמת, הנה **הצירופים שלמטה מעוררים ומתחברים עם הצירופי' העליוני'**, אשר כולם הם אורות עליוני' מאוד עד אין קץ ותכלית וכולם נתהוו ע"י שם הוי"ה ב"ה ובתוכם נתלבש שם הוי"ה כנז"ל, ובודאי אם האדם מתפלל או לומד תורה בדו"ר [=בדחילו ורחימו] שהם אהבה ויראה... וכוונתו לש"ש להעלותם אל שורשם להקדושה העליונה, בודאי הדיבורים שלו הם מתחברים לעילא... פי' האדם הרוצה להעלות הדיבורים והאותיות למעלה, כי נטילה לשון העלאה... ובזה הוא מנטלם ומנשאם ומעלה אותו לעילא, אותיות אל אותיות וצירופי' אל צירופים, ובודאי מתחברים יחד, ונעשו כל הדברים היוצאים מפיו **קדושה גמורה חלק אלוה ממעל**, כי כל דבר הוא חוזר אל שרשו, ויכול האדם **לבנות ולחדש עולמות**.[3]

העלאת האותיות, שנתחדשה בחסידות, מיוסדת על העלאת הניצוצות בקבלת האר"י, אך אינה דומה לה לגמרי. כאן וכאן יורדת הקדושה מן האצילות, כאן וכאן צריך להעלותה ולהשיבה אל מקורה, וכאן וכאן נבנים ומתחדשים מוחין ועולמות. אלא שהפרש גדול בין העלאת הניצוצות ובין העלאת האותיות. נפילת הניצוצות נבעה מן הקלקול שבהאצלה הראשונה, והעלאתם מבקשת לברר את הקדושה הטמונה בטומאה ובקליפות. לעומת זאת, ירידת האותיות נבעה ממעשה הבריאה ומהמעבר מעולם אחד למשנהו, והעלאתן מבקשת לתקן את הרוחניות החבויה בחול ובנבראים. העלאת האותיות אינה כרוכה במאבק עם הרע ועם הקליפות אלא בשאיפה לגלות את החיות האלוהית שבבריאה כולה, שהרי לית אתר פנוי מחיותו ומקדושתו של המאציל.

2 מגיד דבריו ליעקב, קארעץ תקמ"א, דף ח ע"ב.

3 שם, דף נו ע"א.

[ד] **הגאון ר׳ אליהו מווילנא** לימד כי המוחין הנמשכים באצילות הם תוספת אור של רוח הקודש, לימוד תורה ועשיית מצוות.
קבלת האר״י לימדה באריכות רבה כיצד נמשכים המוחין, הם חמישה חסדים וחמש גבורות, בספירות האצילות. מוחין אלו הם שפע של חיות וברכה, כמתואר לעיל סעיף קנב. הגר״א קיבל את דברי האר״י, ואף הוא מלמד על המוחין שהם חמישה חסדים וחמש גבורות, אלא שהוא מפרש את משמעותם בדרך שונה. הגר״א מפרש כי המוחין הם אור של תורה ומצוות – החסדים והגבורות שמתפשטים באבא ובאימא הם מוחין של לימוד תורה, והחסדים והגבורות שמתפשטים בזעיר אפין ונוקביה הם מוחין של מעשה המצוות.

הגר״א קושר את זיווגי האצילות והמוחין שנמשכים באצילות עם שתי הבריתות שמלמד ספר יצירה. זיווג אבא ואימא הוא ברית התורה, וזיווג זעיר אפין ונוקביה הוא ברית המילה.

> וידוע שכלל הזיווגים של כל האצילות הן באו״א ובזו״נ. **ואו״א מלבישין את הידים דא״א**, הוא בחסד והיא בגבורה, ובחכמה ה״ח ו[ב]בינה ה״ג. וזו״נ מלבישין נו״ה דא״א, הוא בנצח והיא בהוד כידוע, ובה׳ ג״כ ה״ח בז״א וה״ג בנוק׳ כידוע. ובין חו״ב מכריע הדעת, ובין זו״נ יסוד.
> וז״ש בס״י פ״א ע״ס בלימה כמספר עשר אצבעות חמש כנגד חמש וברית יחיד מכוון באמצע במילת הלשון ובמילת המעור, והן שני בריתות של התורה א׳ **ברית התורה** וא׳ **ברית המילה**.[4]

ברית הלשון היא בדיבור, והיא הברית של לימוד התורה. ברית המעור היא במעשה, והיא הברית של עשיית המצוות.

> שתי בריתות, **ברית הלשון וברית המעור**, נגד **תורה ומצות**.[5]
> והדעת הוא **ברית הלשון**, [ויסוד] הוא **ברית המעור**... זה הברית **במעשה** וזה **בדבור**, שהן כוללין **התורה והמצות**, ועליהן נאמר אם לא בריתי כו׳.[6]

ספר הזוהר מפרש כי זיווג חכמה ובינה מתמיד, ועל כן הם ׳לא מתפרשין לעלמין׳, וזיווג תפארת ומלכות נעשה רק לפרקים, ועל כן הם רק ׳לזמנין ידיעין׳.[7] על יסוד מאמר זה ועל יסוד דבריו על שתי הבריתות שבאצילות חלק הגר״א על פירושו של האר״י לזיווגי האצילות ופירש על פי דרכו שלו את משמעות הזיווגים ואת משמעות המוחין הנמשכים מהם. הגר״א מלמד כי זיווג אבא ואימא, שהוא זיווג שנעשה תדיר ואינו נפסק לעולם, הוא מקורו של לימוד התורה, שהוא חובה מתמדת והוא יכול להיעשות תדיר ובכל זמן. זיווג זעיר אפין ונוקביה, שהוא זיווג שנעשה רק

4 ביאור הגר״א על ספרא דצניעותא, ווילנא תרמ״ב, דפים יד ע״ד – טו ע״א.
5 ביאור הגר״א על ספר יצירה, ווארשא תרמ״ד, דף ג ע״א.
6 ביאור הגר״א על ספר יצירה, שם, דף כב ע״ב.
7 מאמר הזוהר הובא לעיל סעיף קנב, עמ׳ 1221–1222.

לפרקים ובזמנים מסוימים, הוא מקורו של קיום המצוות, שהוא חובה התלויה בזמן או במצב מסוים ואינו יכול להיעשות תדיר.

> וכמו שהוא חיבור דו״ן להביא השפע מזכר לנקבה בתרי״ג איברים וגידים, כ״ה באיכותם ג״כ להביא מרוח לנפש שהן זו״ן בתרי״ג מצות, וזהו ברית המעור. [וברית הלשון] הוא דעת **ברית התורה**, חיבור בין **או״א** בין מוחא וליבא, נשמתא ונשמתא לנשמתא **דלא מתפרדין לעלמין**, ולכן הם אחד בגוף, משא״כ **זכר ונקבה** אף שהם גוף א׳ הם **פרודים ומתחברים לפרקים**, וכן רוח ונפש. ולכן תמיד צריך אדם לב׳ דברים, **תורה ומצות**.[8]
> כי לקח טוב נתתי לכם, הם המצות, כמו שנאמר חכם לב יקח מצות, כי **המצות** לוקחים בידים **בזמנן** או כשתבאנה לידו לכן נקרא לקח. תורתי אל תעזובו, אבל **התורה** היא **בכל עת וזמן**, כמו שנאמר והגית בו יומם ולילה, לכן אומר אל תעזובו את התורה כלל.[9]
> נצור מצות אביך, כבר כתבתי **שהמצות אינן אלא בזמנן** או כשבאה לידו, לכן אומר נצור עד הזמן או עד אשר יבא לידך. ואל תטוש תורת אמך, תמיד, אפילו רגע אחד, כי **תורה** צריך **ללמוד תמיד** בכל עת ובכל שעה.[10]

הגר״א מסכים לדברי האר״י, שנתבארו באריכות לעיל סעיף קנב, כי יש שני זיווגים לאבא ואימא, מתמיד ושאינו מתמיד, אלא שהוא חולק על האר״י והופך את סדר חשיבותם. האר״י מלמד כי הזיווג המתמיד הוא זיווג קבוע, והוא ממשיך את החיות הקבועה וההכרחית למציאותם של הנבראים. הזיווג שנעשה לפרקים הוא תלוי במעשי האדם ובבחירתו, והוא מוסיף את שפע הברכה והקדושה. הזיווג הזמני הוא אפוא עיקרה של ההנהגה, ועל כן הוא חשוב מן הזיווג המתמיד. הגר״א חולק ומלמד כי הזיווג המתמיד הוא זיווג נצחי, והוא ממשיך את הנשמות והחיות לכל האצילות. הזיווג שנעשה לפרקים ממשיך את המלאכים ואת הדיבור הנגלה אל הנבראים. הזיווג המתמיד הוא אפוא הזיווג השלם, והוא מבוקשה של ההנהגה.
נמצינו למדים, כי על פי דברי האר״י השפע המתמיד הוא השפע שאין פחות הימנו, ואילו על פי דברי הגר״א השפע המתמיד הוא השפע שאין למעלה הימנו.[11]

הגר״א ממשיך ומלמד כי מקור המוחין, חמישה חסדים וחמש גבורות, הוא בספירה הראשונה, כלומר בעתיקא קדישא. כאן מקורו של רוח הקודש, וכאן מקומו של האור הגנוז שבו יכול אדם לראות מסוף העולם ועד סופו.

> אחת רוח אלהים חיים, היא ספירה ראשונה... ובספירות הוא **עתיקא קדישא**, שהוא מלכות דא״ק שהוא בסוד א״ס והוא חיות של כל העולמות... ובסוד כל העולמות הוא אויר

8 ביאור הגר״א על הזוהר, הנקרא יהל אור, ווילנא תרמ״ב, חלק ג, דף לז ע״ג.
9 ביאור הגר״א על משלי, שקלאוו תקנ״ח, פרק ד פסוק ב.
10 ביאור הגר״א על משלי, שם, פרק ו פסוק כ.
11 דברים נוספים על שיטותיהם של האר״י והגר״א בעניין זיווגי הספירות כתבתי בספרי קבלת הגר״א, ירושלים תשנ״ג, עמ׳ לז–מב.

קדמון... והוא **רוח הקודש**... והוא **אור הגנוז** שבה יכולין לראות מסוף העולם עד סופו... כי ברוה״ק יכולין להשיג מסוף העולם ע״ס... ובאדם הוא השכל, והוא ניצוץ אלהי ששורה באדם, והוא **רוח של נביאים** שנאמר ורוח נשאתני.[12]

והוא **מוחין דאו״א**, וב׳ עטרין דע״י שב׳ עטרין הן **ה״ח וה״ג**... והוא **אור** ששימש **בששת ימי בראשית** וגנזו הקב״ה בצדיק לצדיקים לע״ל.[13]

והחוורתא הוא החסד... והוא **אור הראשון** שבו אדם מסתכל מסוף העולם ועד סופו, שבו חסד דע״י כמ״ש לעיל, ומשם מתפשט החסד בכולם, והוא יומא דכלהו יומין, וראה הקב״ה בדור המבול וגנזו לצדיקים לע״ל... והחסד הזה משיוצא מראש ז״א הולך בכל החמש ספירות, והוא סוד **ה״ח** וגנגנז ביסוד צדיק כנ״ל.[14]

תיאור המוחין בקבלת הגר״א מיוסד על תיאור המוחין בקבלת האר״י – כאן וכאן זיווגי הספירות העליונות ממשיכים חמישה חסדים וחמש גבורות אל הספירות התחתונות. אלא שהגר״א מטעין את המוחין במשמעות חדשה. המוחין אינם שפע של חיות וברכה, כאשר לימד האר״י, אלא תוספת של אור הבאה בהשגת רוח הקודש, בלימוד תורה ובעשיית מצוות. אלו הן שלוש דרגות של בריתות בין האלוק ובין ישראל, ואלו הם שלושה ׳דברים אמצעים׳ שמחברים את האלוק עם הנבראים ונותנים להם את היכולת להשיגו.

אומר לך מהו ענין **ברית**, והוא אדם שיש לו אוהב כנפשו ורוצה שלא יפרוש ממנו אבל א״א להיות אצלו, נותן לו דבר שכל מגמתו ותשוקתו אליו, והן **נקשרים** ע״י הדבר ההוא, אע״פ שנוטל ממנו את הדבר מ״מ כל מחשבתו שם הוא, ולשון ברית הוא הבטחה שע״י הדבר ההוא ודאי לא יתפרד ממנו, וזהו ענין לשון כריתה שכורת ממנו דבר הדבוק לו ונותן לו... וכן היא **התורה והמילה** הן **דברים אמצעים** בין הבורא ית׳ ובין ישראל, וכל זה לפי שאין יכולת להשיגו בעצמו ית׳.[15]

אויר קדמון, שהוא אמצעי בין המאציל הראשון ובין כל העולמות... והוא **רוח הקודש**, לפי שהוא **אמצעי** בין הבורא ובין הנבראים, והוא **אור הגנוז** שבה יכולין לראות מסוף העולם עד סופו.[16]

[ה] ר׳ **שלמה אלישוב** לימד כי האצילות היא מקורן של הנהגות הנס והטבע.

האר״י הדגיש כי הצמצום נעשה באמצע אור אין סוף, כמובא לעיל סעיף קפג. ר׳ שלמה אלישוב מפרש כי הדברים מכוונים ליחס שבין הנהגת הנס ובין הנהגת הטבע. הצמצום היה רק באמצע אור אין סוף, ומכאן שאור אין סוף המקיף לא נצטמצם כלל. אור אין סוף המקיף הוא אור שאין

12 ביאור הגר״א על ספר יצירה (לעיל הערה 5), דפים י ע״ד – יא ע״א.
13 ביאור הגר״א על הזוהר (לעיל הערה 8), חלק א, דף ג ע״ב–ע״ג.
14 ביאור הגר״א על ספרא דצניעותא (לעיל הערה 4), דף יב ע״א.
15 ביאור הגר״א על ספר יצירה (לעיל הערה 5), דף י ע״ג–ע״ד.
16 שם, שם, דפים י ע״ד – יא ע״א.

לו גבול ואין לו מידה, והוא יסודם של הנסים. האור שנצטמצם הוא האור המוגבל, והוא יסודה של הנהגת הטבע ושל המציאות המוגבלת והמדודה. שני האורות כרוכים זה בזה – אור אין סוף המקיף הוא המנהיג את הטבע והוא הקובע לו את חוקיו ואת גבולותיו. לטבע אין שלטון משל עצמו, וכל כולו תלוי באור המקיף ובהנהגת הנס הנובעת ממנו.

> באמצע אור א״ס ממש כנ״ל. הנה חזר הרב בזה על דבריו הראשונים שהיה כל הצמצום באמצע אור הא״ס ממש, והוא כדי ללמדינו ולקבוע בלבינו כי הנה הגם שהמציא את כל המציאות בגוף וכלים ובגבול ומדה לכ״א, והוא ג״כ כל **מציאת והנהגת הטבע** שבהם, עכ״ז הנה **אור א״ס מקיף** אותם מכל צדדיהם ועומדים ותולים רק עליו שהוא על אור א״ס, וע״ז הנה אין להגבול ומדה שבהם, וכן לכל בחי׳ הטבע, הנה אין להם יסוד החלטי כלל ואין להם שליטה עצמותית כלל אלא תלוים **הכל תמיד ברצונו** וכנ״ל.
> וזהו שאמר כי הם כולם רק באמצע אור א״ס ממש, והרי אין להם שליטה עצמותית לכל הגבול והטבע בהם, אלא שאור א״ס מקיף אותם מכל סביבותיהם בשוה ונתייסדו כולם רק עליו ומנהיג אותם תמיד רק ע״פ רצונו... כי יסוד כל הבריאה כולה הנה תלויה רק על אור א״ס... והרי לנו מזה עכ״פ כי יסוד העולם כולו הוא לעולם רק **האור דא״ס**, וממנו הוא כל **הניסים** אשר הם למעלה מן הטבע לגמרי, והם **שולל את הטבע** בכל עת שרוצה, כי הם מעיקר יסוד העולם שהוא אור דא״ס וכנז׳. וכ״ז הנה למדנו מדברי האר״י ז״ל, אשר בכל דבריו שבענף זה כפל ושלש הדברים בזה שאור א״ס מקיף וסובב על כל המציאות כולו וכולם נשואים רק עליו.[17]

מדברי האר״י על הצמצום למד ר״ש אלישוב כי שני אורות מנהיגים את האצילות: האור המקיף, הוא האור הבלתי גבולי שלא נצטמצם, וממנו הנהגת הנס; והאור הפנימי, הוא האור המוגבל שנצטמצם, וממנו הנהגת הטבע. האור המקיף מנהיג את האור הפנימי ושולט בו, ומשום כך מנהיג הנס את הטבע ואף יכול לבטלו ולהופיע בו בגלוי כל אימת שירצה.

> כל הענין הזה אשר אמרנו **באור המקיף**, שבו יהיה כל תקוה העתידה דכל חמדת ישראל, ואורו הוא **בבלתי גבול** ותכלית, וממנו היה כל **הנסים הנגלים**, כי הוא **בלי צמצום** וגוף כלל, משא״כ **האור הפנימי** הנה הוא מלובש בגוף וכלי **ומתצמצם** על ידו וממנו נעשה כל **הטבע כולו**... והנה נתבאר מדברינו ג״כ כי **אור הנסיי** הוא באמת יסוד כל הבריאה כולה אלא שנגנז ונתעלם... ואז נתצמצם לכל חוקי וגבולי הטבע אך היא תלויה ברצונו ית׳, וברצותו חוגג וברצותו ממוגג, והם כל הנסים הנגלים אשר הם מהאור דבלתי גבול.[18]

17 לשם שבו ואחלמה, חלק הביאורים, דרושי עיגולים ויושר, ענף ב, אות יח, ירושלים תרצ״ה, דף ח ע״ג–ע״ד [=שערי לשם שבו ואחלמה, ירושלים תשנ״ד, עמ׳ קלא–קלב].

18 שם, הקדמות ושערים, שער ו, פרקים י–יא, פיעטרקוב תרס״ט, דפים לא ע״ד – לג ע״ב [=שם, שם, עמ׳ קכז–קלא].

עוד הוסיף ר״ש אלישוב לפרש כי קו אור אין סוף שחוזר ומאיר אחר הצמצום, כדברי האר״י שהובאו לעיל סעיף קפג, הוא האור הפנימי שממנו נובעת כל המציאות הגבולית והנהגת הטבע. לפיכך, אור אין סוף המקיף, שהוא אור בלתי גבולי, מנהיג את קו אור אין סוף, שהוא אור גבולי, ושולט בו.

> והגילוי הזה דאור א״ס ית״ש הנה הוא כביכול בחי׳ יסוד היותר ראשון לכל הגילוים שאח״כ ולכל המציאות כולו... והרי נעשה בזה היסוד העיקרי אשר לכל המציאות רק בלתי גבול ובלתי תכלית, ועי״ז הנה נמצאת שכל **המציאות הגבולי והתכליתי** אשר נעשה אח״כ מעת הצימצום ולהלאה ע״י **הקו דאור א״ס** הנמשך **מאור א״ס המקיף** הנה הוא עומד כולו לעולם רק על **יסוד בלתי גבול**, ועומד כח היסוד הזה בפנימיות הגבולי תמיד ואינו מניח לו טבע קיים כלל, ומזה היה נמשך כל **הניסים והנפלאות** אשר למעלה מהטבע, כי כל כח הטבע אשר בגבול הנה עומד כל מציאותו רק על הכח בלתי גבול, וא״כ הרי אין להטבע שליטה עצמית כלל והכרחי והחלטי כלל, רק הוא תלוי בכח מי שאוחז אותו, וברצותו חוגג וברצותו ממוגג.[19]

בשורות אלו חולק ר״ש אלישוב על רמ״ח לוצאטו מן הקצה אל הקצה. רמ״ח לוצאטו לימד כי הקו והרשימו הם שני האורות היסודיים באצילות, כמובא לעיל סעיפים ק, קטז. הקו הוא האור השלם, והרשימו הוא האור שממנו נובעים החסרונות. על כן פירש רמח״ל כי הקו הוא הנהגת הייחוד המגלה את השלטון האלוקי המוחלט, והרשימו הוא הנהגת הטוב ורע. ר״ש אלישוב מלמד כי אור אין סוף המקיף והקו הם שני האורות היסודיים באצילות. אור אין סוף המקיף הוא האור השלם והבלתי מוגבל והקו הוא האור הפנימי המוגבל. על כן פירש ר״ש אלישוב כי אור אין סוף המקיף הוא הנהגת הנסים והנפלאות, והאור הפנימי של הקו הוא הנהגת הטבע והמציאות המוגבלה.
למחלוקת זו שבין רמ״ח לוצאטו ובין ר״ש אלישוב תוצאות בהבנת מהלך ההאצלה כולו, אך לא נוכל לפרטן הנה.

[1] ר׳ **אברהם יצחק הכהן קוק** פירש את הקו כיכולת האלוקית המוחלטת, שאין לה כל מניעה או הגבלה, ואת הרשימו כאי יכולת, המוגבלת ומנועה על פי חוקי ההיגיון והטבע.
האר״י לימד כי בצמצום מסתלק אור אין סוף ונשאר רשימו. הראי״ה קוק מפרש את הצמצום כמעבר מ׳אור אין סוף במילואו׳, שמצדו אין שום מניעה, אל הרשימו, שממנו נובעות כל המניעות וכל ההגבלות. לצמצום קורא הראי״ה ׳העלמת אור אין סוף׳, למקום הפנוי קרא ׳כל אותו השטח׳, ולרשימו קרא ״יסוד המניעה המגבילה של הנמנעות׳.

> מצד שורש השורשים, **אור אין סוף במילואו, אין מקום לשום נמנע**, אפילו אותן **הנמנעות המוחלטות**, הבנויות על יסוד חוקי הזמן והמקום, כמו התהפכות עבר לעתיד,

19 לשם שבו ואחלמה, ספר הדע״ה הוא דרושי עולם התוהו, חלק א, דרוש ה סימן ה אות כ, פיעטרקוב תרע״ב, דף מו ע״ד [=שם, שם, עמ׳ קלב].

וחלק לכל, או גם עבר מאוחר לעתיד, וחלק גדול מהכל, קו אלכסון של מרובע שוה או קצר מקו הישר.

כל אלה הן **מניעות מוכרחות** רק בחוג הזמן והמקום, שהם מכוננים בכוננויות של מצר והגבלה של **הרשימו** שהתגלתה רק אחרי **העלמת אור אין סוף** מכל אותו השטח, כלומר אותו הסיגול העתיד שכללי כללים של הכשרות עולמים בו עלולים להיות מכוללים ובנויים. כשמתעלים ממעל לראשית ואחרית, ממעל לזמן ומקום, אין מניעה, אמנם אין גם שפה ולשון, דיבור והגיון, שאלה וערך... אמנם עדים אנו שכל האי אפשרות התאורית הזאת, היא רק מפני החוזק והעוצם, מפני הישות העליונה מכל ישות, מתוארה או בלתי מתוארה. והראיה, שרק אחרי החלשות רבות, אחרי העלמים מרובים וצמצומים עצומים ומרובבים, מותחלים הם הערכים להגלות, הערכים של בלתי ערך בתחילה, אין ערוך אליך, ואחר כך הערכים הממשילים ומשוים בדמיונות ומשלים, בכחן של נביאים הגדול לדמות צורה ליוצרה.

ביסוד **הרשימו**, מקום התוהו העשוי, האין הנוצר, האפס הנברא, והבוהו הנאצל, שם הוכן יסוד **המניעה המגבילה של הנמנעות**, שיצאו ונתגלו לפנינו בצורות הנמנעות ההנדסיות, המספריות והגיאומטריות היסודיות.[20]

מן הצמצום נתגלו 'הנמנעות המוחלטות', שהן יסודו של 'הטבע הרוחני והגשמי'. הראי"ה כרך יחד את חוקי הטבע עם חוקי ההיגיון והסיבתיות כתולדות של הנמנעות שנתגלו בצמצום, שהרי כולם מונעים את הופעתה של היכולת האלוקית המוחלטה.

האר"י לימד כי אחרי הצמצום חוזר קו דק והוא מאציל את הספירות. הראי"ה קוק ממשיך ומפרש כי קו אור זה מגלה את 'הדר היכולת המתנוצץ', וממנו היכולת האלוקית המתגלה בנס ובדליגה בתוך הטבע והסיבתיות. זאת 'הנשמה המחיה' את הנמנעות, והיא היכולת האלוקית המתגלה בעולמנו בלא הגבלת חוקי ההיגיון והטבע. לקו אור אין סוף, החוזר ומאיר במקום הפנוי וברשימו, קורא כאן הראי"ה בשם 'הדר היכולת המתנוצץ ממקור החיים העליונים, מגדולת הגבורה האין סופית, המעוטרה בזיו השלמות של כל אור ויפעה'.

> והנשמה המחיה אותם היא רוח אלהים חיים, בגבורת קודש קדשים, ממעל לכל הופעת הכשרת עולמי עולמים... לפי עוצם הטוהר המתגלה בעולם, מתגלה **הדר היכולת** המתנוצץ ממקור החיים העליונים, מגדולת הגבורה האין סופית, המעוטרה **בזיו השלמות** של כל אור ויפעה, של כל קודש קדשי קדשים וחמדת עדני עדנים, של כל רוממות **אידיאלי אידיאלים** ופארי מגמות רמות ונשאות, המתנשא מימות עולם... וזהו סוד **היכולת הבלתי מוגבלה**, הנותנת קיום ועמדה לכל יש, והמבטיחה את התקומה הנצחית לעצת עליון, עצת ד' היא תקום.

20 שמונה קבצים, קובץ ז, סעיף מא, ירושלים תשנ"ט, עמ' קלט–קמ.

> וכאשר **הנמנעות המוחלטות** גם הן הוחקו ונעשו, הננו מתיחסים אליהם ביחס הראוי לכבוד של מעשי ד׳ יוצר כל, ומכניסים אנו אותן בתוך האריגה הכללית של מחשבות הקודש. מיסוד הנמנעות הוחק **הטבע הרוחני והגשמי** עם כל חוקיו, מסיבותיו ועלילותיו.
> והננו מקשרים בזה את השמים ואת הארץ, את הגויה והרוח, את הרעיון והמפעל, את הדליגה והאיטיות, את ההתפתחות והפתאומיות, באגודה מחוטבה. מראשית ועד אחרית, אור בהיר זרוח, אור קודש זרוע, **והנס והטבע מאוחדים**...
> והמהלך העליון הזה **מקדש** את הטבע כולו, ומכשיר את החיים לאור הניסים וכל הנפלאות כולם, **מאחד** את העולמים הנצחיים עם הזמניים, ומקדש את חיי הארץ בקדושת חיי שמים.[21]

מכאן גוזר הרא״ה את גדולתו של האדם, את חופש רצונו ואת היכולת של ׳ותגזור אומר ויקם לך׳ המוקנית לו. על פי ׳המוסריות האידיאלית׳ יכול האדם להידמות ליוצרו ולשאוב את יכולתו מ׳היכולת האלוהית האין סופית׳, היא היכולת שלפני הצמצום – היכולת של ׳עיקר תחילת ההופעה האלהית׳. זאת היא יכולת של ׳חירות בלתי מוגבלת׳, שהיא היכולת שמעל עולם האצילות – ׳השלשלת של הסיבות והמסובבים, העולמות הפרצופיים המאורגנים׳, והיא היכולת שאיננה תלויה בחוקי הטבע וההיגיון – ׳ההכרח של כובד ההטבעה של ערכי הסיבות והמסובבים׳.

> **היכולת האלהית האין סופית**, אינה צריכה לשלשלת של סיבות ומסובבים, נערכים כמו אמצעים ותכליות. בהופעה יצירית כמו זו, שאינה מקושרת בקשרי סיבות ומסובבים. הכל עומד במצב של **חירות בלתי מוגבלת** כלל...
> בהמעטה של אורה, מהופעה אלוהית לעולם האלהות, באה השלשלת של הסיבות והמסובבים, העולמות הפרצופיים המאורגנים. אבל מקור **הרצון החופשי** של האדם, המהווה את **המוסריות האידיאלית** שבה האדם דומה ליוצרו, נובע הוא מראשית ההופעה שלפני העולם האלהי, מעיקר **תחילת ההופעה האלהית**, שאין בה אותו ההכרח של כובד ההטבעה של ערכי הסיבות והמסובבים והתייחסותם אלו לאלו.
> וזאת היא הארת **החפץ האלהי** הקשורה **בגדולת רצון האדם** בהתעלותו. ותגזר אומר ויקם לך.[22]

אחר שפירש הרא״ה כי מן הצמצום נתגלו ׳הנמנעות המוחלטות׳ המשיך ופירש גם את המשכה של ההאצלה כמהלך שמגלה את היכולת העליונה והאין סופית דווקא על ידי האי יכולת והנמנעות המוכרחות. דבריו בסוגיה זו מיוסדים על לשון הכינויים המיוחדת לו, שבה העתיק

21 שם, קובץ ז, סעיף מא, עמ׳ קמ–קמא. דברי הרא״ה כאן קרובים ודומים לדברי ר׳ שלמה אלישוב שהובאו בעמודים הקודמים, אך גם רחוקים וחולקים עליהם. סוגיה זו ארוכה היא, ואין כאן מקומה.

22 שם, קובץ ב, סעיף שמ, עמ׳ שצט.

ותרגם את מושגי לשון הנסתר למונחי לשון הנגלה.[23] נביא כאן את הפסקה שכתב הראי״ה בשלמותה, נחלקה למשפטים ונרשום בצדו של כל משפט את מושגי הקבלה המתאימים לו. כך יעמדו לשון הנסתר של האר״י ולשון הנגלה של הראי״ה זו מול זו ויפרשו זו את זו.

רשימו	התהוות חק הנמנע הוא הכלי הראשון,
	שהוצרך להיות מוקדם
קו דק	להתפשטות הטוב הראשון של הארת היכולת,
	שעל פי עומק החכמה והחסד העליון.
צמצום	והצמצום הקדמון
צמצום	של כינוס
אור אין סוף	היכולת המוחלטה,
רשימו	גרם התגלות חק הנמנע,
מהלך ההאצלה	שממנו מתענפים
דינים וכלים	כל הנמנעות המוכרחות,
אור המוחין	שכל האורות הנפלאות
שפע המוחין	של כל הגדולות, של החסדים, של גבורות הגבורות, ושפעות הכחות
אור אין סוף	של היכולת העליונה, הבלתי גבולית ואין סופית,
המשכה והתגלות	מתראה על ידם דוקא.
מקלקל על מנת לתקן	מעיקרא חשוכא והדר נהורא.[24]

הראי״ה מפרש כי מן הצמצום נאצל ׳חק הנמנע׳, ואחריו נאצלו ׳כל הנמנעות המוכרחות׳, כלומר הדינים והכלים שגרמו בהאצלתם הראשונה למניעת היכולת האין סופית. הראי״ה ממשיך ומפרש כי דווקא אלה, ׳כל הנמנעות המוכרחות׳, גורמות להופעתם של המוחין המתקנים את האצילות ומגלים את היכולת העליונה והבלתי גבולית. את דבריו מסיים הראי״ה במאמר ׳מעיקרא חשוכא והדר נהורא׳, המסכם את מהלך ההאצלה הפותח בחסרון ובגירעון ומסיים בתוספת ובהשלמה.

מדוע נתגלו תחילה ׳הנמנעות המוכרחות׳? מדוע נסתלקה ׳היכולת האלהית האין סופית׳? מדוע דווקא הנמנעות גורמות את הופעת ׳היכולת העליונה הבלתי גבולית ואין סופית׳?
תחילה נביא את תשובתו של הראי״ה העוסקת באדם. הראי״ה מבחין בין אדם המבקש רק ׳מושגים שלמים... שאין בהם חסרון׳ ובין אדם היודע שאינו ׳יכול להקיף שום תיאור בשלמותו׳ ועל כן הוא שואף ׳להיות משלים ציוריו׳. הראשון ישיג דבר שלם אך רק פעם אחת בלבד, ואילו השני ישתכלל ׳בהשלמה שאינה פוסקת׳. רק אדם שמכיר באי יכולתו להשיג דבר שלם,

23 על לשון הכינויים המיוחדת לראי״ה כתבתי במאמרי, היסטוריה צורך גבוה, ספר היובל לרב מרדכי ברויאר (בעריכת מ׳ בר אשר), ירושלים תשנ״ב, עמ׳ 755–762.

24 שמונה קבצים, קובץ ז, סעיף נג, עמ׳ קמט.

ב׳מניעת היכולת׳ העוצרת בעדו, ישאף לתקן את חסרונותיו ולהשלים את אי יכולתו, וכך יעמוד הוא ׳במצב של התעלות תדירית׳. דווקא ההכרה הפנימית בנמנעות מביאה את האדם לתיקון מתמיד, ל׳השלמה שאינה פוסקת׳ ולשכלול של ׳תוספת תדירית׳.

> מתוך שאין אדם יכול להקיף שום תיאור בשלמותו, ועם זה נפשו עורגת להיות משלים ציוריו, על כן מקולע הוא תמיד בין **השאיפה ומניעת היכולת**. אמנם בהיותו משתמש בשני הזרמים הללו כשורה, הרי הם משלימים אותו באמת **בהשלמה שאינה פוסקת**, בגידול תדירי, שהוא האושר היותר גדול. אבל כל זה עומד הוא בשכלולו, כשהוא שומר יפה את אופיו, את תוכיות רצונו, אז הוא חפץ רק להיות מוסיף והולך בעצמיותו, ומרוצה הוא אז **בהתוספת התדירית** יותר מבכל טוב, ונפשו מתמלאת תמיד הודאה עדינה פנימית ליוצר כל, שברא את יצוריו וכל עולמיו בצורה עדינה כזאת שהם עומדים במצב של **התעלות תדירית**.
> אבל אם הוא מקלקל את רצונו, ואיננו פונה אל עצמיותו אלא אל ההתראות וההתהדרות החיצונית, אז אין לו חפץ כלל בהגידול התדירי, זה אינו דבר ניכר לאחרים, כי אם יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך. רוצה הוא בצביונות כאלה שיהיה יכול להתהדר ולהתיפות בהם מחוץ לעצמיותו, וזה הוא מוצא רק במושגים שלמים, שלמים בתכלית, שאין בהם חסרון הראוי לקבל תוספת. הוא אינו שם לב למה שאם ימלא חפצו זה, ילגום מן החיים בפעם אחת ואחר כן יהיה משומם, אבל הלא להתהדר פעם אחת יוכל. על כן רק ענוים יירשו ארץ, ויתענגו על רב שלום.[25]

כדברים האלה כתב הראי״ה גם על הנמנעות והחסרונות שבאצילות, שלהם הוא קורא בשמות אלו: ׳החשכה׳, ׳השקפה מפורדה׳, ׳מיעוט׳, ׳גרעון׳. חסרונות אלה שגרמו את הקלקול בראשית ההאצלה מבקשים את תיקונם ואת השלמתם בהוספת המוחין המשכללים את בניינה של האצילות. כל אלה מצטרפים יחד למהלך אחד של ׳התעלות תדירית׳ ושל ׳הוספת וחידוש התעלות׳.

> ואלמלא היתה **ההחשכה**, שהיא מראה את **ההשקפה המפורדה**, לא היתה הדחיפה של **ההתעלות התדירית**, שהיא היסוד המשלים את כל, עד שלא יחסר שום תוכן שלם במציאות, לא התוכן השלם שאין בו יתרון וקל וחומר גרעון, ולא התוכן השלם המוסיף תמיד שלמות, והוא מרווה עונג תדירי שאינו פוסק. אלמלא השקפת הפירוד היה מוסקר רק התוכן השלם, ולא היה שום צעד של **הוספת וחידוש התעלות**.
> ונמצא **שהמיעוט**, הגורם את חידוש ההתעלות, הוא ממש **טוב גמור**, כמו הטוב המוחלט, שמצד תכלית ההשלמה העליונה האין סופית שלו אין בו שייכות לתוספת וההתעלות.[26]

25 שם, קובץ ה, סעיף קלא, עמ׳ רנג.

26 שם, קובץ ז, סעיף סג, עמ׳ קנה–קנו; אורות הקודש, הטוב הכללי, סעיף ו, ירושלים תרצ״ח, כרך שני, עמ׳ תעח–תפ [=ירושלים תשכ״ד, עמ׳ תסב].

משום כך פירש הראי״ה כי ׳מגמת ההויה כולה׳ היא ׳התעלות והוספה נצחית׳. מן הצמצום נתגלו חוק הנמנע, הקוטן והחסרון, כדי שתיקונם יביא ל׳דריכה תדירית לתוספת ברכה׳. מגמת התיקון – המברר ומעלה את הניצוצות, מחדש ומוסיף את המוחין, ממשיך את שפע הברכה ומגלה את האור העליון – היא המשלימה את ההוויה והיא המניעה אותה במהלך של ׳התעלות תדירית׳.[27]

> מגמת ההויה כולה, מצד **החפץ הכמוס האין סופי**, היא, כפי הגלותה לנו, עצה גדולה של **התעלות והוספה נצחית**. שאם אין מציאות של **קוטן וחסרון** לא יוכל להיות רק גודל ומילוי, אבל לא התגדלות **ודריכה תדירית לתוספת ברכה**. ואף על פי שאין קץ להעילוי של השלמות המלאה, שאין בה עילוי מצד אין סופיותה, מכל מקום כלול בה גם כן זה הכח הנשגב של **התעלות תדירית**.[28]

•

הבאנו מעט מן המעט מההערות שהעירו שישה מן המקובלים האחרונים על קבלת האר״י. כל הערה קובעת שיטה לעצמה, ובונה מערכת שלמה בסדרי עולמות ונשמות. אלו הן רק מקצת מן הדרכים שהלכו בהן המקובלים האחרונים בעקבות דברי האר״י, ועליהן יש להוסיף עוד כהנה וכהנה. כל אלה זקוקות לעיון מחודש שיברר את היחס ביניהן ובין הדרך שהאר״י עצמו הלך בה. על כל אחד מן המקובלים האחרונים יש לשאול אלו חיבורים בקבלת האר״י היו לפניו וכיצד פירש את הכתוב בהם, אלו עיקרים נטל מדברי האר״י ואלו הוסיף עליהם, במה הלך אחרי האר״י ובמה פרץ לו דרכים חדשות. רק כך נוכל להבין את הקבלה האחרונה במלוא הדרה, מעיקרה עד נופה ומשורשיה עד פארותיה ופירותיה.

27 דברים נוספים על דרכו של הראי״ה בפירוש קבלת האר״י כתבתי במאמרי, היסטוריה צורך גבוה (לעיל הערה 23), עמ׳ 709–771.

28 שמונה קבצים, קובץ ח, סעיף מג, עמ׳ רנו; אורות הקודש, התעלות העולם, סעיף טו, שם, כרך שני, עמ׳ תקמח [=שם, עמ׳ תקל].

מפתחות

מפתח האישים

א

אבאזמיל · ראה: אבזאמיל

אבואב, יצחק · א: 285

אבואלעפיה, ידידיה רפאל חי · ב: 587 696 785 786 900

אבואלעפיה, שלמה · א: 372

אבודרהם, שמואל · א: 166 · ב: 776–778 897

אבוהב, דוד · ב: 726 727

אבוהב, יצחק · א: 538

אבוהב, שמואל · ב: 749

אבזאמיל, יצחק · א: 283 360 · ב: 720–723 777

אבזמיר · ראה: אבזאמיל

אבילה, שמואל די · ב: 877

אברהם בן אשר · א: 178

אברהם בן משלם מאנילו · א: 96

אברהם בן ר׳ בונם מברודא · א: 157 163 164 178 190 191 279 · ב: 654 655 769

אברהם הלוי · ראה: לוי, אברהם

אדלר, נתן · ב: 649–651 899

אדרעי, יהוסף · א: 147 · ב: 587 608 609 613 614 623 624 644 646 652–655 685–692 695–699 782 784–787 853 899 903 943

אהרן זעליג · ב: 723

אוהב, שלמה · א: 230 232 235 264 · ב: 881 889

אוזידא, שמואל די (תלמיד האר״י) · א: 33 38 219 · ב: 696

אוחנה, סולימן אבו · א: 42 143 364 366 · ב: 584 585 882 883

אוטולינגו (?), מבי״א · א: 79 85 104 142 162 201 223 233 240 269 295 296 300 302 304 305 309 324 326 332–339 354 366 · ב: 580 802 805 814–816 835 848 863 864 880 902 917

אוטולינגו, נתן · א: 20 62 66 68 79 82 85 142 196 201 207 226 228 229 232 235 236 240 261 280 285 289 290 300–303 310 323 326–336 339–341 343–345 405 433–435 451 486 · ב: 537 803 805 806 812 817 830 847 859 865 879 902 916 917

אוטולינגו, שמואל דוד · א: 325 470 · ב: 615 705–707 709 728–732 736 739 742–746 851 895

אופנהיים, דוד · ב: 736 756–769 771 772 896 903

אזובי, שלמה · א: 202 276

אזולאי, אברהם בן ר׳ מרדכי · א: 46 59 62 68 79 88 89 97 171 347 367 368 372–467 · ב: 602–605 705 754 758 811 860 888 · ג: 1126

אזולאי, אברהם ממראכש · ב: 748 775 776 778 780 897 898

אזולאי, חיים יוסף דוד · א: 51 94 119 120 137 248 393 413 470 · ב: 604 646 709 710 712 713 715 716 873 875 891 893 899 903 944 · ג: 1127 1128

אזולאי, ישועה · א: 107 147 152–154 167 176–178 187–190 192 221 278 · ב: 849 875 887 888 901 922 923 · ג: 1141

אזולאי, מסעוד · א: 42 62 68 233 337 347 364–366 393 395 396 417 · ב: 743 744 811 850 851 860 882 883

אזולי, יצחק · ב: 610 806

אזיכרי, אליעזר · א: 223

אי״ה · ראה: כהן, יוסף

איגר, אברהם · ב: 752

איגר, עקיבא · ב: 752 899

איזנשטט, יחיאל מיכל · ב: 651 752

אייבשיץ, שלמה דוד · א: 38
איילונבורג, יצחק · א: 519
איילינבורג, ישכר בער · א: 68 229 235 236 381 382 383 384–386 440 451 507 518 · ב: 819 830 831 877 879 883
איסרלש, משה · א: 520 · ב: 883 885
אירגס, יוסף · א: 280 406 431 460 · ב: 742 896 · ג: 1053 1054
אישפירנסה, גבריאל · א: 360 · ב: 893
אלבולי, אברהם · ב: 593 843
אלבשירי, חיים · א: 106 107 · ב: 889
אלגאזי, יעקב · א: 186
אלד׳מארי, זכריא · א: 197
אלחדאד, מסעוד · ב: 789
אלטון, יוסף (תלמיד האר״י) · א: 33 38 220
אלטשול, אלעזר · א: 21 68 104 208 230 237 239 320 434 441 488 491 500 503–508 510 511 515 516 · ב: 553 580 818 819 831 849 861 865 885 902 929
אלטשול, יצחק · א: 504 508
אלטשולר, יהודה אהרן משה · א: 488 512 513 516 · ב: 885
אלטשולר, מרדכי · א: 359 · ב: 644 645 652 853
אליאו, יעקב · א: 393
אליגולא, משה · ב: 685
אליהו ב״ר שלמה זלמן מווילנא · ג: 1053 1466–1468
אלישוב, שלמה · ג: 1054 1468–1470 1472
אלמועאלים, שמעון · ב: 612
אלמושנינו, אברהם · א: 489
אלעזר ב״ר יהודה מגרמייזא · א: 204 459
אלקבץ, שלמה · א: 97 228 229 490 · ג: 1438
אלקנה הלוי · ראה: לוי, אלקנה
אלשיך, משה, מחבר תורת משה (תלמיד האר״י) · א: 33 125 134 135 · ב: 875
אלשיך, משה (תלמיד האר״י) · א: 33 134 220 · ב: 696
אמ״א · א: 359
אמארילי״ו, ראובן · א: 360
אמדן · ראה: עמדן
אמוזג, אליהו · א: 127
אנ״א · ראה: אוטולינגו, נתן
אנאשיכון, מאיר · ב: 609 777 894 · ג: 1032
אס״י · ראה: סגרי, אברהם
אפרים בן ר׳ שמשון · ב: 587
אפרים, רבינו · א: 209
אפרימא, רפאל · ב: 685
ארזין, יוסף (תלמיד האר״י) · א: 33–35 37 38 108 125 194 198 201 211–213 220 271 281 288 363 · ב: 684 686 688 696 777 830 864 875 · ג: 1151
אריאנו, משה יוסף · ב: 731
אשכנזי, אלישע חיים · א: 68 359 · ב: 717 746–748 756 772 774 775 803 819 820 832 853 861 893
אשכנזי, בצלאל · א: 248 · ב: 878 886
אשכנזי, זאב וואלף · ב: 587 690 691 786
אשכנזי, יאודה אליה · א: 198
אשכנזי, יהוסף · א: 223 · ב: 883
אשכנזי, מלכיאל · א: 60 68 79 88 104 108 142 220 252 253 259 263 268 269 271 272 282 346 · ב: 573 811 812 833 846 860 877 878 901 913
אשכנזי, מנחם · ב: 610 806
אשכנזי, מרדכי פתחיה · ב: 784
אשכנזי, נפתלי · ב: 774 775
אשכנזי, נפתלי הירץ · ב: 572
אשכנזי, שמואל · א: 501 · ב: 552 554 555 838
אשר ב״ר יוסף · א: 21 68 208 237 309 320 434 436 444 467 489 501 505 508–512 · ב: 553 565 580 818 819 831 834 865 885
אשר, רפאל אברהם ז׳ · ב: 609 661

ב

ב"ק, מאיר · א: 262 263 271 308 323 · ב: 847 877

ב"ק, שמשון · א: 40 142 146 165 168 259 260 261 262 285 290 302 312 323 327 328 · ב: 829 874 877 · ג: 1072 1073

באגילייאר, יוסף · א: 38

באקי, שמשון · א: 253 · ב: 724 894

בוזגלו, שלום · א: 68 80 82 85 107 172 173 · ב: 586 778 779 859 860 863 898 · ג: 1126–1128

בוכבינדר, יוזפא · ב: 751

ביליידו, יוסף · א: 119 712

בירב, יעקב השני · א: 20 44 61 67 68 79 81 82 · ב: 142 162 163 196 197 259 260 266–271 285 293 295 296 300 497 814 846 877 901 912 913

בכרך, יאיר · ב: 836 1031

בכרך, משה שמשון · א: 435 · ב: 836–838 844 891 1034

בכרך, נפתלי · א: 21 68 104 162 309 383 439 440 446 461 465–467 · ב: 551 557–564 803 813 816 818 819 831 839 842 861 863 865 890 1031 1033

בנימין בן יקותיאל · א: 520

בנימין הכהן · ראה: כהן, בנימין

בנימין הלוי · ראה: לוי, בנימין

בנימין, ישראל · א: 68 105 146 147 152 153 154 168 181–183 185 186 188 189 274 281 376 · ב: 639 656 721 815 887 891 901 923 · ג: 1124

בסאן, ישעיה · א: 280 297 406 431 · ב: 742 760 761 896 · ג: 1054

בצלאל ב"ר שלמה · ב: 608 729 750 751

ברודא, שלמה · ב: 767

ברוך בן דוד · א: 215

ברוך מקוסוב · א: 461 · ג: 1053

ברוך, ברוך ז' · א: 235 240 243 286 309 310 314 338 345 493 · ב: 812 826 830 880

בריט, חיים · א: 400

ג

גאגין, אברהם · ב: 683

גאגין, חיים אברהם · ב: 683 785

גאגין, יצחק · ב: 683

גאגין, שלום משה חי · ב: 683 785

גאויזון, מאיר · א: 363 364 · ב: 881

גאון, יצחק · ב: 610 806 891

גאלנטי, אברהם · א: 223 303 323 367 368

גאלנטי, משה · א: 202 221 · ב: 878

גבאי, טוביה · ב: 661

גבאי, מאיר ז' · ג: 1422–1424

גבאי, שלמה · ב: 672

גבריאל בן יהושע · ב: 655

גדליה הלוי · ראה: לוי, גדליה

גוואשטלה, אלישע · א: 20 59 60 68 79 82 · ב: 104 108–110 275 346 356 357 359 · ג: 591 606 637 639–641 648 701 744–746 749 780 783 802 810–812 814 820 823 829 833 852 853 859 860 865 867 1034 · ג: 1075 1076 1151

גוטה, זרחיה · ב: 656

גומבינר, אברהם · א: 476 · ב: 717 753 894

גליקו, אלישע · ב: 744

גראף, משה · א: 465 · ב: 841 842 895 1033

גרינהוט, דוד · ב: 709

גרמיזאן, שמואל · א: 281 · ב: 669 670 893

גרציאנו, אברהם יוסף שלמה · א: 301 338

ד

דוד (?) · א: 278

דוויך, חיים שאול הכהן · ג: 1053

דורה, אברהם · ב: 587

דיין, יעקב · ב: 595

דלמדיגו, יוסף שלמה · א: 48 49 142 383 411 438 440 452 462 501 · ב: 551–563 838 839 842 889 1033

ה האן, יוסף יוזפא · א: 45 434 488 491 492 · ב: 831 884 · ג: 1145
הדאיה, עובדיה · ב: 789
הורביץ, אברהם הלוי · א: 468 513
הורביץ, אברהם הלוי (הנין) · א: 468 476
הורביץ, אהרן מסטרשילוב · ג: 1054
הורביץ, דוד · א: 208 · ב: 567 568 810 818 865
הורביץ, יעקב · א: 502 513–516 · ב: 831 884
הורביץ, ישעיה · א: 21 43 45 48 50 52 53 54 56 68 142 210 320 321 327 339 340 384 411 434 435–451 455 459 467–487 496 502 503 508 516 · ב: 563 573 580 819 831 835 836 877 883 884 902 926 927
הורביץ, פנחס הלוי · א: 233 235 · ב: 883
הורביץ, שעפטל · א: 468
היילפרין, מנחם מענכין · א: 233 · ב: 645 685 695 697 1031
הירירה, אברהם · א: 21 230 231 232 235 239 243 · ב: 537–542 756 880 · ג: 1053–1059 1063 1064 1070 1184 1464
הכהן · ראה: כהן
הלוי · ראה: לוי
הלר, אברהם ישראל לוי · א: 233
הלר, יום טוב ליפמן · א: 501 502
המון, עובדיה · ב: 880
הנובר, נתן נטע · א: 476 · ב: 748–750 836 890 894
הררי, מיכאל · ב: 843

ו ואלק, יהושע · א: 481 486
וידאל, דניאל · ב: 592
וידאל, רפאל · ב: 843
וידאש, אליהו די · א: 118 125 219 223 283 291 418 · ב: 684 696
וידול, נפתלי · ראה: וידאל, דניאל
ויטל, חיים · פעמים רבות
ויטל, משה (אחיו של ר״ח ויטל) · א: 41 · ב: 876
ויטל, משה (נכדו של ר״ח ויטל) · א: 46 119 126 130 137 138 · ב: 631 674 676 683 692 698 711–714 716 893 903 938
ויטל, שמואל · א: 20 47–49 50 51 54–57 60 61 65–68 80 82 84 86 88–93 97 101 105 107 108 115 116 119 121–126 130 131 137 138 141 143–145 197 201 210 212–214 216 218–221 266 359 435 · ב: 573 579 581 587 589 590 591 606 610 639 673–701 709 711 712 714 717 721 758 776 777 781 785 786 796 803 810 811 812 814 815 817 823 824 830 832 833 834 836 843 844 859–861 865 867 868 876 890 891 902 903 907 933 946 947 955 967 975 979 989 996 1006 1032 1034 · ג: 1075 1103–1105 1124 1125 1149 1151 1178 1179 1180 1192

ז זאבי, עזריה · א: 51 54–56 · ב: 843 844 891 1034
זכות, משה · א: 21 34 46 62 68 97 139 151 183 201 203 213 233 253 359 365 431 467 · ב: 537 596 608 615 618 623 663 668 669 704 706 707 709 710 717 724–730 732–743 745 746 749 759 762 765 766 767 769 770 772 774 778 780 781

791 792 800 804 806 815 817 819 820
824 830 834 861 862 864 889 892 893
895 903 937 · ג: 1052 1073

ח חביליו, דוד · א: 379
חבר עלי הסופר, יהודה · ב: 610 806
חברייא, חיים · א: 146 192 193 366 · ב: 874
886
חגיז, משה · א: 36
חותר, דוד · א: 197
חזקוני, אברהם · א: 371 · ב: 754 895

זמרא, דוד ן׳ · א: 36
זעליג הסופר מקראקא · ב: 570

חיון, אהרן · א: 109 184 185 221 284 376 377
חיון, גדליה · ב: 782 788 789 898
חיות, אברהם · ב: 571
חיים הכהן · ראה: כהן, חיים
חיים מוולוז׳ין · א: 241
חנדלי, יהושע · ב: 593 843
חפץ, עזריאל · א: 384

ט טאיטאצק, יוסף · א: 875
טבול, יוסף ן׳ (תלמיד האר״י) · א: 20 33 37 39
40 44 62 66 68 69 79 82 84 88 91 92 93
104–106 146–194 206 207 210 221 223
224 240 246–248 255 259 260 262 266
269 270 272–276 278 279 284 285 295
297 304 305 307 323 324 327 328 334
336 337 349 354–356 376 377 380 393
394 396 403 408 446 450 488 494 505
506 · ב: 540 546 549 553 559 573 583
587 615 639 718 721 728 735 738–741
758 768 772 776 778 779 782 788 789
791 798 801–805 811–816 824 825 829–
852 859–864 868 874 875 877 901 918
945 946 1017 1024 1029 1030 1035 1036

· ג: 1104 1105 1120 1130 1133–1137
1139–1144 1163–1170 1174–1177 1179
1180 1184 1190–1238 1242 1245 1249–
1251 1255 1261–1263 1272 1280 1281
1284 1285 1287 1294 1303–1306 1318
1327 1328 1330 1331 1333–1336 1338
1339 1341 1342 1344–1346 1351–1353
1355 1357–1360 1364 1373 1375–1379
1381 1382 1385–1391
טיזא, אברהם · ב: 610 806
טירקלן, מאיר · א: 519
טראני, יוסף די · א: 223 · ב: 874 882
טריווש, יעקב משה · א: 222 386 419
טרינקי, משה · א: 109 204 353 372–374 492
520 · ב: 817 854 865 888

י יגל, אברהם · א: 312 382 425 426
יהודה בן נח · ב: 668
יהודה הכהן · ראה: כהן, יהודה
יהושע בן משה · א: 379 380
יוה״ך · ראה: כהן, יוסף
יוזביל, יעקב · א: 233
יונה בן יעקב · ג: 1123 1126
יונה, משה (תלמיד האר״י) · א: 33 36 37 44 69
87 88 108 125 180 185 186 194 195 196
197 198 199 206 207 240 266 269 271
275 276 277 285 332 333 356 454 470
492 493 · ב: 540 573 696 802 805 812
817 825 829 830 833 846 848 864 870
875 901 908 1031 · ג: 1104 1130 1136
1142 1144 1145 1151 1169 1170 1179
1239 1240 1248
יוס״ד · ראה: סדבון, יוסף
יוסף ב״ר שלמה מפוזן · ב: 719 751

יוסף בן פעריל · ב: 649
יוסף דון דון · א: 221
יוסף הכהן · ראה: כהן, יוסף
יוסף שמואל מקראקא · ב: 567 894
יחזקאל בן דוד · ב: 650 654
יעקב בר חיים · א: 45 321 489 490 · ב: 611 658 664 665 668 831 882
יעקב הסופר מטישאוויץ · ב: 570
יעקב קאפל · א: 208 467 · ב: 565 571 638 648–653 655 902 935
יפה, מרדכי · ב: 561
יצחק אייזק בן מרדכי מקראקא · ב: 672
יצחק ברכיה מלוגו · א: 297 392 416 423 424 · ב: 808 886
יצחק הכהן · ראה: כהן, יצחק
יצחק הלוי · ראה: לוי, יצחק איש מנטובה
יצחק מפוזנא · ב: 644 749 750 751 892 893
ירחמיאל בן מנחם נחום · ב: 642 771 772 803
ישראל בן אשר · ב: 751
ישראל בעל שם טוב · ג: 1464
יששכר בער מקרמניץ · א: 38 41 42 47 108 115 506 · ב: 839 875

כ

כ״ץ, אלכסנדר · א: 21 45 48 68 104 142 162 199 207 234–236 242 309 311 319 321 380 411 414 428 434–441 444–453 456 457 462 463 467–470 481 483 486 487 505–507 509–511 518–520 · ב: 551–553 556 559–563 565 569 572 580 803 813 816–819 831 833 834 837 841 849 860 863–865 881 882 902 925
כ״ץ, גרשום · א: 226
כ״ץ, משה · ב: 882
כהן, אהרן · א: 232 · ב: 889
כהן, בנימין · א: 21 68 151 325 365 · ב: 615 618 703 706 707 709 710 717 724 725 728 730–732 735–739 742 743 745 759 765–767 772 780 815 817 852 895
כהן, דוד · א: 499 503 · ב: 885
כהן, חיים, מארם צובה · א: 352 359 · ב: 748 749 843 1030
כהן, חיים, מפרנקפורט · ב: 837
כהן, יהודה · א: 21 45 68 96 217 230 233 235–239 347 362 364 434 488 492 495–503 506 507 511 515 · ב: 831 836 885 902 928
כהן, יוסף (תלמיד האר״י) · א: 68 359 · ב: 780 781 898
כהן, יצחק (תלמיד האר״י) · א: 33 38 95 125 218 272 · ב: 696 843
כהן, יצחק (חברו של ר״נ אוטולינגו) · א: 331
כהן, מסעוד · ב: 584
כהן, מרדכי · א: 223
כהן, משה מרדכי · א: 326 330 331 340 343 345
כהן, נסים · ב: 592 843
כהן, קלונימוס · ב: 882
כהן, רפאל עזריאל · א: 313 326 327 330–332 339 340 342–345 493
כהן, שלמה · ג: 1052
כהן, שמואל · א: 280 289 405
כהן, שמעון · א: 235 240 243 280 286 310 311 314 354 356 380 451 · ב: 583 585 790 812 826 830 847 942
כהנא, ברוך דוד · א: 38
כהן־פורטו, אברהם מנחם · א: 227

ל

לאניידו, שמואל · א: 223
לארה, חייא די · ב: 748 769 773–775 803 853 897
לואנץ, אליהו · א: 264 520 · ב: 884

לוי, אברהם (תלמיד האר״י) · א: 33 216 217 276 277 362 498 499 · ב: 684 688 696 698
לוי, אלקנה · ב: 643 645 842
לוי, בנימין · א: 20 59 60 68 79 82 104–106 108 110 275 346 356 357 · ב: 591 606 637 639–641 648 701 733 744–746 749 770 780 783 802 810–812 814 820 823 829 833 843 852 853 859 860 865 867 889 890 1034 · ג: 1075 1076 1151
לוי, גדליה (תלמיד האר״י) · א: 33 35 37 38 118 125 194 213 214 276 277 283 · ב: 584 684 696 735 · ג: 1151
לוי, חיים · ב: 720–723
לוי, יהודה בן יצחק · א: 423
לוי, יהודה · א: 403 782
לוי, יצחק איש מנטובה · א: 60 68 104 162 174 280 286 298 299 301 320 365 381 392 394 396 397 404 406–412 414–425 428 · ב: 741 806 808 815 830 833 834 850 860 886 902 919 924
לוי, משה בן שלמה · ג: 1034
לוי, משה יהוסף סיני · א: 207 232 233 313 325–327 330 331 339–345 435 442 451 482 486 487 493 494 · ב: 817 865
לוי, נפתלי בן שמואל · ב: 570
לונזאנו, מנחם די · א: 42 43 66 68 81 104 105 107 154 157 161–164 166 167 176 178 181 189 190 191 212 214 221 224 244–256 259 272–274 276–279 418 505 · ב: 721 769 770 773 801 811 816 836 846 851 853 863 864 878 902 918 946 · ג: 1088 1091 1124
לונטשיץ, אפרים · א: 496 502
לוצאטו, משה חיים · א: 21 297 · ב: 608 756–759 766 820 896 897 903 940 · ג: 1053–1056 1059 1063 1064 1076 1283 1398 1464 1470
לוריא, יחיאל · א: 232 259 263–265 516 · ב: 882
לוריא, יצחק (האר״י) · פעמים רבות
לוריא, שלמה · א: 490 · ב: 561
לינגו, ישראל · א: 298 301 401 403 · ב: 744
ליפטציצר, יעקב ישעיה · ב: 771
לעווי, יצחק נחום · ב: 695

מ

מאיר (מהר״ם) מרוטנבורג · א: 94
מאמי״ץ · א: 360 · ב: 612
מאנדיל, משה · ב: 691 695 696
מג׳אר, דוד · ג: 1053
מהרי״ב · ראה: בנימין, ישראל
מהריל, אהרן שמואל · ב: 697 · ג: 1053
מודינה, אהרן ברכיה די · א: 21 60 68 104 162 205 206 207 210 227 235 286 287 305 355 382 384 392 427–429 450 467 · ב: 537 543 544–550 811 818 825 830 833 834 850 860–862 865 886 888 902 931 1030
מודינה, יהודה אריה · א: 227 235
מויאל, אהרן · א: 120
מויאל, יהודה · ב: 789
מולכו, שלמה · א: 21 68 139 311 455 · ב: 623 654 704 740 757 778 788–792 802 815 819 861 864 898 903 942 · ג: 1052 1055 1064 1066–1068
מונדווי, ראובן יוסף · א: 222 386 419
מוניין, משה · א: 361
מונסון, אברהם · א: 36 212 247–252 · ב: 721 878 887
מוסא, אברהם ן׳ · א: 68 · ב: 748 775 897
מוסאיוב, שלמה · ב: 695 789
מוסאפיה, חיים יצחק · ב: 713
׳מורי ורבי ש״ן׳ · ראה: כ״ץ, אלכסנדר
מורנו, רפאל · ב: 725 727 728 732–735 740

מזל״ן · ראה: זכות, משה
מזרחי, משה · א: 44 50 68 79 104 105 107 · ב: 573–347 353–356 373 441 · 216 108 587 584 591 722 811 812 817–819 829 · 833 835 850 859 861 890 902 930 1031 · ג: 1123–1129
מזרחי, סימן טוב · ב: 597
מזרחי, שלום · ראה: שרעבי, שלום
מזרחי, שמעון · ב: 596
מטיאוס, הקיסר · א: 491 492
מיזא, שלמה די · ב: 773 774
מיזה, אהרן · ב: 725 727 729 730 937
מינץ, משה (תלמיד האר״י) · א: 33 198 201 · 218 283 · ג: 1151
מלאכי · ב: 610 806
מנחם עזריה מפאנו · א: 20 44 45 60–62 64 · 66–68 79 81–83 85 104 108 142 150 151 · 157 162–164 178 201 203–206 212 222 · 225 226 231 232 235 236 239 241 244 · 260 263 266–270 276 277 280 285–300 · 303–305 312 314–322 324–326 333 337 · 340 342 344 345 347–353 356 365 373 · 381–440 444–449 451 452 454 457–459 · 462 463–469 471 472 474 477 479 481 · 483 485 486–493 496 497 504 505 507 · 511 512 514 516 518 519 · ב: 537 540 · 550 551 553 556 559 568 569 571 584 · 724 738 741 742 776 777 797–799 801– · 812 814–817 825–827 830 831 833 834 · 836 838 844 847 849 850 853 854 859 · 860 862–865 879 882 886 888 889 901 · 902 912 919 · ג: 1263
מסעוד, יהודה · א: 200 201 · ב: 876 901 911
מסעוד, יעקב (תלמיד האר״י) · א: 33 38
מקנז, משה · א: 107 167
מראג׳י, יעקב · א: 68 · ב: 748 775 776 780 · 897
מרגליות, אפרים זלמן · ב: 556
משה בן זיסקינד · ב: 751
משה בן מאיר מדובראוונא · ב: 649
משה יהוסף סיני הלוי · ראה: לוי, משה יהוסף סיני
משולם פייביש אב״ד קראקא · א: 435
משען, יהודה (תלמיד האר״י) · א: 33 35 37 38 · 125 194 200 210 214–216 268 282 · ב: 591 696 876 · ג: 1123–1126

נ
נג׳ארה, משה (תלמיד האר״י) · א: 33 37 108 · 195 198 201 211 218 239 271 276 283 · 298 312 316 317 319 332 333 342 454 · 470 · ב: 684 689 740 797 798 802 805 · 812 816 817 825 829 830 833 848 852 · 864 870 875 1031 · ג: 1104 1130 1151 · 1169 1179
נון, יהושע ז׳ · א: 38 40 41 42 48 59 97 103 · 143 265 · ב: 584 585 844 876
נורצי, ישראל ישעיה · א: 222 280 298 299 320 · 386 392 404 406 411 412 415 430–432 · 472 · ב: 741 742 886 888
נורצי, שמואל · ב: 733
נחמיאש, יצחק · ב: 725
נחמיאש, שמואל אהרן · א: 222 298 299 386 · 415
נטף, דוד · ב: 780
ניניו, יעקב שאלתיאל · ג: 1053
נעמיאש, דוד · ב: 610 806
נעמיאש, יצחק · א: 378
נעמיאש, רפאל · ב: 668
נפתלי בן דוד · א: 255
נפתלי בן ר׳ דוד זכריה מנדל · א: 228 229 235 · 318 489 490
נפתלי מפרנקפורט · א: 45 435 508 520
נשי״א · ראה: שפירא, נתן בן ר׳ ראובן דוד

ס

סאלטרו, יהודה · ב: 880

סביבי, דוד · ב: 707 708 710 895

סגיש, יונתן (תלמיד האר"י) · א: 33 38 218 · ב: 696

סגיש, שלמה · א: 143 221 223 366 · ב: 585 · ג: 696 862 868 877 946 1012 1036 1105 1180 1186 1187 1337 1387

סגל, אברהם · ב: 570

סגל, צבי הירש · ב: 572

סגרי, אברהם · א: 397 731

סגרי, חיים · א: 412

סגרי, יהושע · א: 185 281

סדבון, יוסף · א: 68 · ב: 781 898 · ג: 1053

סולם, ישראל · א: 119 · ב: 712

סופר, דוד · א: 374

סופר, משה · ב: 899

סופרו של ר' אפרים פנצירי · א: 350 352 379

סיד, שמואל ן' · א: 68 105 146 147 152 154 181–185 193 274 284 376 377 · ב: 721 815 848 875 886 887 901 922 · ג: 1263

סיפי, דוד · ב: 695

סירקיש, יואל · א: 208 506 · ב: 551 564 818 865 886

סכנדרי, אברהם · א: 81 83 88 90 91 105–107 147 150 151 164 165–167 173–175 179 182–184 186 187 266 380 · ב: 848 887 901 921 1029

סמברי, יוסף · ב: 876

ספורנו, י' · ב: 725

סרוואל, יהודה ליב · א: 312

סרוק, ישראל · א: 37 96 203 206 207 210 224–244 285–287 300 305 307–315 317–320 323–327 330 331 338–341 343–347 353–355 372 373 381–386 390 391 395 397 398 411 413–416 423–426 428 433–435 437 438 440 441 444 445 448–451 453–456 463 464 466 470 477 480–483 485 486 490 497 500 501 504 507 509–511 518 519 · ב: 537 539 541–543 548–551 553 554 556 558 559 566 569–572 577 579 580 584 652 722 742 756 757 790 802 804 805 808 812 813 816 817 819 826 827 829–831 833 834 841 847–851 853 860 877 880 902 1030 1031 · ג: 1059

ע

עבאס, שמואל · ב: 538 543

עדני, שלמה · ב: 878

עזרא מפאנו · א: 20 66 68 79 82 85 104 106 142 162 172 178 190 191 204 205 229 235 236 240 241 261–263 269 285 286 292 295 296 300–315 317–319 321 323 326 327 329 332–334 336–339 341 342 344 354 381–386 407 412 413 418 433 434 440–442 445 447 448 451 456 493 507 509 510 518 · ב: 537 546 559 563 565 579 580 802 805 806 814–819 827 830 846 859 860 862–865 879 888 902 915

עזרא, אברהם ן' (מפרש התורה) · א: 209

עזרא, אברהם ן' · ב: 740

עזרא, י' ן' · ב: 740

עזריאל מקרוטושין · א: 151 255 · ב: 615 661–663 705–708 728–731 736–740 744–756 766–769 773 778 780 815 824 852 896 903 939

עטייא, שם טוב · א: 38

עטר, דוד ן' · ב: 727

עמדן, יעקב · ב: 643 897

עני, נסים · ב: 689

פ

פואה, אליעזר נחמן · א: 396 · ב: 888 889

פואה, משה ישראל · א: 68 79 104 106 109

142 171 212 280 285–292 299 302 307

316 317 396 405 497 · ב: 859 860 880

902 914 · ג: 1126

פואה, נתנאל · ב: 618

פודילה, שמואל די · א: 81 90 92 220 323 328

358 378 · ב: 585 779 847 874 · ג: 1088

1113

פופרש, מאיר · א: 20 47 50 59–61 65 67 68

79 80 82 104 110 116 139 140 142 154

162 172–174 176 179 187 191 192 213

216 218–220 248 251 338 356 357 359

366 384 · ב: 558 589 591 599 602 610

618 619 620 622 630–632 635–644 647

648 651–653 656 682 684 702 703 705

709 711 717 718 719 720 721 722 723

748 750 756 758 766 771 772 777 780

781 783 785 790 796 797 802 803 807

810 811–816 819 820 823 824 830–834

840 842 853 854 859–865 891 892 902

934 1030 1033 · ג: 1052 1075 1076 1089

1174

פורמיג׳ני, שלמה · א: 301–304 · ב: 657 658

734 843 888

פייתוסי, ברוך · א: 123

פייתוסי, שלום · ב: 780

פינטו, יעקב · א: 68 · ב: 775–778 897

פירירה, אהרן רפאל חיים · ג: 1053

פלכו, אליהו (תלמיד האר״י) · א: 33 125 219

696

פנצירי, אפרים · א: 20 44 60 66 68 79 82 104

107–109 143 144 162 174 204 214 220

234 235 273 284 309 311 346–351 353–

356 358 366 373 379 380 387 388 · ב:

573–577 580 582–587 591 596 598 759

779 790 811 812 814–818 823 826 828

829 833 850 859 860 865 881 902 930

1030 · ג: 1075 1076 1085

פציצא, מרדכי · ב: 780

פראנקו, יעקב · ב: 668

פראנקו, שלמה · ב: 668

פרחי, יהושע אשר · א: 352

פרנסיס, מרדכי · ב: 873

פתחיה בן בנימין מבומסלא · ב: 570

פתחיה בן יוסף, אב״ד פרנקפורט · א: 520

צ

צאלח, יצחק (מהרי״ץ) · ב: 889

צבע, יצחק · ג: 1052

צהלון, אברהם · א: 217 259 263 277 321 322

398 399

צהלון, יום טוב (תלמיד האר״י) · א: 33 · ב: 876

צמורני, מצליח · ב: 731

צמח, אברהם · ב: 890

צמח, יעקב · א: 21 39 46 49 50 54 59 60 62

65 67 68 79 80 82 99 115 138–142 213

215 216 349 350 352 358–360 365 367

368 · ב: 573 578 579 588 602–604 624

626 632–636 642 648 652 653 656–659

661 673 701–704 709 711 717 727 729

732 734–737 740 743 747 749 752 756

758 766 768 770 774 776 777 780 781

791 792 796 797 799 800 803 804 806–

808 811 813 815 819 823 824 830 832–

834 836 843 844 850 853 854 859–863

890 891 902 903 932 1032 1034 · ג:

1052 1075 1125 1126 1283

ק

קאפיו, רפאל · א: 50 51 · ב: 752

קארו, יוסף · ב: 875

קובו, יצחק · ב: 777

קומאגי, חביב · א: 203 208 210 211 215 281

282 303 · ג: 1073

קונפורטי, דוד · ב: 881 891

קוק, אברהם יצחק הכהן · ג: 1054 1283 1470–1474
קורדובירו, משה · א: 25 37 52 77 86 89 97 210 287 303 323 356 363 367 368 458 · ב: 614 664 707 711 · ג: 1072–1074
קוריאל, שמואל · ב: 538 543
קטאן, שלמה · ב: 595
קלמנקס, אברהם · א: 68 208 443 · ב: 551 565–568 804 810 818 831 840–842 865 1033
קצנלנבוגן, פנחס · ב: 1035
קצנלנבוגן, שמואל יהודה · ב: 561

ר
ראש, יצחק ן' · ב: 610 621 624 806
רבא, אליהו · ב: 592 843
רוויגו, אברהם · ב: 567 725–727 732 733
רוזה, חיים די לה · ג: 1052
רוטנבורג, אליקים גוטשלק · ב: 882
רוטנברג, משה · ב: 886
רומנו, יהודה (תלמיד האר"י) · א: 33 37 194 202–204 285 298 305 354 372 373 397 ·
ב: 571 797 817 825 829 833 847 865 870 ·
ג: 1130 1131 1145
רופא, חייא · א: 223 · ב: 876
רופא, שלמה · ב: 731
ריקי, עמנואל חי · א: 241 351 392 460 461 ·
ב: 756–759 824 896 · ג: 1390
רפאל עזריאל הכהן · ראה: כהן, רפאל עזריאל
רקח, דוד · א: 393

ש
שבזי, שלום · ב: 694
שבתי סופר מפרמישלא · א: 228 229 490 · ב: 884
שווינפורט, יעקב · א: 492 493 516 · ב: 884 · ג: 1145
שוחט, ליב · ב: 650 653
שושן, יצחק · ג: 1030
שלומיל מדרזניץ · א: 37 38 40–42 47 52 108 115 435 492 · ב: 558 559 839 874 878 879 882 · ג: 1174
שלמה ב"ר יוסף מפוזן · ב: 719
שלמה בן ר' דוד מטלוסט · ג: 1054
שלמה הכהן · ראה: כהן, שלמה
שמ"ן · ראה: מולכו, שלמה
שמואל בר משולם מפרמישלא · א: 48 52 53 434–439 442 466 467 469 477 508 · ב: 563 884
שמואל החסיד · ב: 560
שמואל הכהן · ראה: כהן, שמואל
שמואל, תלמידו של ר' אפרים פנצירי · ב: 586
שמחון, דוד · א: 121–123
שמעון כהן · ראה: כהן, שמעון
שמריה, דוד · א: 223 230 235
שנאפיר, גומפיל · ב: 751
שניאור איש בינג · ב: 882
שניאור זלמן מלאדי · ג: 1053
שניאור, יעקב · א: 38 125 219 · ב: 696
שער אריה, שמואל · א: 382 432 · ב: 889
שפילמן, מאיר · ג: 1054
שפירא, אליהו · א: 470
שפירא, נתן בן ר' ראובן דוד · א: 46 61 62 68 97 104 110 138 143 144 150 162 183 187 189 190 191 220 255 338 366 · ב: 608–610 617 618 622 623 626 630 632–634 653 656 672 673 701–711 724 728 729 736 740 743 749 751 756 767 768 772

774 776 778 780 781 783 791 792 801
802 804 819 836 851 852 854 861 892
903 936 944 946
שפירא, נתן בן ר׳ שלמה · ב: 551 555–557 835
885 1031
שפירא, נתן בן ר׳ שמשון · א: 490
שרעבי, חזקיהו יצחק · ב: 784 899
שרעבי, יחיא · ב: 694
שרעבי, רפאל אברהם שלום · ב: 785 899 900
· ג: 1053
שרעבי, שלום · א: 21 147 173 188 · ב: 587
608 613 623 644 645 652 683 685 687
689 690 692 696 697 705 756 781–788
898 899 903 · ג: 1052 1053 1055 1064
1066–1069
ששון ז׳ משה · ב: 689 699 789 · ג: 1053
ששון, יוסף · א: 44 213 217 347 362–364
488–500 · ב: 875 881 902 920
ששון, משה · א: 364
ששון, שמואל · א: 363

ת תלמיד אשכנזי של הרמ״ע מפאנו · א: 290
299 319 320 340 344 345
תמרליש, אליעזר ליפמן · ב: 754 755
תמרליש, יעקב · ב: 754 755

מפתח החיבורים

א

אדם ישר

– בעריכת ר׳ יעקב צמח, כללי · א: 36 39 46 60 62 69 140 142 · ב: 599 600 602 616 618–620 622 628 636 639 659 661 664 667 757 796 797 800 802 804 806 811 819 823 824 830–834 · ג: 1160 1163 1351

– בעריכת ר׳ יעקב צמח, עריכה ראשונה · ב: 611 612 616–618 643 819 820 851 862 868 · ג: 1158–1162

– בעריכת ר׳ יעקב צמח, עריכה שנייה · ב: 612 616–619 640–643 729 730 734 770 797 819 851 852 862 868 937 · ג: 1104 1105 1158–1162 1179 1180

– בעריכת מקובלי אשכנז · ב: 770 862

׳אדרא דנשא׳ · א: 242 380 428 447 449 450 · ב: 543 584 735 849

אדרת אליהו מאת ר׳ אליהו לואנץ · א: 520 · ב: 884

אהבת ה׳ מאת ר׳ יוסף סדבון · ב: 898 · ג: 1053

אוצרות חיים

– בעריכת ר׳ יעקב צמח · א: 31 36 39 46 60 62 64 69 105 120 140 143 154–156 183 357 · ב: 599 600 602 605–611 616 618–620 622 636 639–641 643 659 661 667 707 717 727–729 732 734 740 747 756 759 762 764–766 771 772 774 778 780 788 791 796 797 800 802–804 806 811 815 819 820 823 824 830–834 841 842 851–854 861 864 868 903 940 943 1035 · ג: 1059 1075 1104 1105 1152 1156–1158 1160 1179 1180 1351

– בעריכת ר׳ אלישע חיים אשכנזי · א: 68 · ב: 747 748 774 775 803 819 820 861

אור הגנוז מאת ר׳ אברהם אזולאי · א: 171 367–369 · ב: 603 605

אור החמה מאת ר׳ אברהם אזולאי · א: 89 367–369 · ב: 603 605

אור הלבנה מאת ר׳ אברהם אזולאי · א: 367 · ב: 603

אור זרוע מאת ר׳ מאיר פופרש · א: 154 191 192 248 251 · ב: 720–722 · ג: 1089

אור נערב מאת ר׳ משה קורדובירו · א: 37

אור נר מאת ר׳ מאיר פופרש · ב: 719 720

אור צח מאת ר׳ מאיר פופרש · א: 191 · ב: 722 723 758

אור רב מאת ר׳ מאיר פופרש · ב: 723 891

אור שבת מאת ר׳ מאיר פופרש · א: 384 · ב: 722 790

אורות הקודש מאת ר׳ אברהם יצחק הכהן קוק · ג: 1054 1055 1474 1475

אורות מאת ר׳ אברהם יצחק הכהן קוק · ג: 1054

איגרות, איגרת

– מאת ר׳ גרשום כ״ץ · א: 226 426

– מאת ר׳ יוסף שלמה דלמדיגו · ב: 552

– מאת ר׳ יעקב צמח · ב: 668 669 734 806

– מאת האר״י אל ר׳ שמואל די פודילה · א: 81 90 92 93 220 323 328 358 378 · ב: 779 847

– מאת האר״י בעניני מסחר · ב: 874 901 905

– מאת ר׳ ישעיה הורביץ · א: 43 45 48 52 53 435 436 438 469 477 508 · ב: 563

– מאת ר׳ ישראל סרוק · א: 307 311 312 413 425 426 456 · ב: 569 847

– מאת ר׳ משה זכות · ב: 725–727 733 734 736 893

– מאת ר׳ משה חיים לוצאטו · ב: 760 761 897 · ג: 1054
– מאת ר׳ שלומיל מדרזניץ · א: 38 41 42 47 52 115 202 435 492 · ב: 558 559 839 874 879 882 · ג: 1174
– מאת ר׳ שמשון ב״ק · א: 40 142 260 261 327 493 · ב: 874
אילמה מאת ר׳ משה קורדובירו · ג: 1460
איפה שלימה מאת ר׳ חיים שאול דוויך הכהן · ג: 1053
אליה רבא מאת ר׳ אליהו שפירא · א: 470
אמרות טהורות מאת הרמ״ע מפאנו · א: 400 404 410 411
אמרי אמת, השגות ר׳ מנחם די לונזאנו
– על כתבי האר״י עצמו · א: 43 245 246 · ג: 1088 1091
– על כתבי ר״ח ויטל · א: 43 212 248–251
– על כתבי ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 176 246–248
אמרי יושר מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה · ב: 544 545
אמת ושלום מאת ר׳ שלום שרעבי · ב: 782 · ג: 1052
אמת ליעקב מאת ר׳ יעקב שאלתיאל נייניו · ג: 1053
ארבע מאות שקל כסף · ב: 612 854 · ג: 1159–1161
ארי נוהם מאת ר׳ יהודה אריה מודינה · א: 227
אשמורת הבקר מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה · א: 227

ב באר מים חיים מאת ר׳ שמואל ויטל · א: 54 55 · ב: 890
באר שבע מאת ר׳ ישכר בער איילינבורג · א: 229 382 384 · ב: 877 883
בגדי ישע מאת ר׳ אהרן רפאל חיים פיירירה · ג: 1053
בגדי ישע מאת ר׳ ישעיה הורביץ · ב: 884
ביאור ספרא דצניעותא מאת ר׳ אליהו ב״ר שלמה זלמן מווילנא · ג: 1053 1466 1468
ביאור הזוהר מאת ר׳ אליהו ב״ר שלמה זלמן מווילנא · ג: 1053 1467 1468
ביאור משלי מאת ר׳ אליהו ב״ר שלמה זלמן מווילנא · ג: 1467
ביאור ספר יצירה מאת ר׳ אליהו ב״ר שלמה זלמן מווילנא · ג: 1053 1466 1468
ביאור תיקוני הזוהר מאת ר׳ אליהו ב״ר שלמה זלמן מווילנא · ג: 1053
בית אלהים מאת ר׳ אברהם הירירה · א: 231 232 · ב: 537–540 543 · ג: 1057
בית חדש מאת ר׳ יואל סירקיש · ב: 886
בן דוד מאת ר׳ נפתלי ב״ר דוד · א: 255
ברית אברהם מאת ר׳ אברהם צמח · ב: 890
ברית מנוחה מאת ר׳ אברהם מרימון ספרד · א: 209
ברכת הארץ מאת ר׳ ברוך דוד כהנא · א: 38
בת רבים מאת ר׳ אברהם יגל · א: 425

ג גילוי לאדרת האזינו · ראה: פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל, עריכה ראשונה, קונטרס טיוטה
גירושין מאת ר׳ משה קורדובירו · א: 37
גלא עמיקתא, חלק רביעי בעריכת ר׳ אפרים פנצירי · א: 60 66 144 174 204 234 311 · ב: 346 353 355 373 387 · ג: 576 580 583 584 587 817 818 850 865 1030
גליא רזא · א: 239 500 507 · ב: 828

ד דברי שלום מאת ר׳ רפאל אברהם שלום שרעבי · ב: 785 · ג: 1053
דעת תבונות מאת ר׳ משה חיים לוצאטו · ב: 761 763–766 820 · ג: 1053 1056 1061–1063 1070
דרוש אדם קדמון (דרוש אדם קדמאה)
– מאת ר״ח ויטל · א: 22 42 62 100 104 105 113 114 147 154–156 180–183 185 239 241 242 273–275 278 301 348 357 385 386 418 477 488 505 · ב: 538 539 541 542 552 576 582 607 678 740 747 772 778 791 805 814 815 825 831 847–853 860 864 870 946 · ג: 1074 1075 1077–1084 1088–1090 1092–1094 1096 1097 1105 1154 1156 1157 1161 1165 1166 1177 1180 1184–1187 1303 1335 1338 1342–1345 1353 1354 1360–1362 1364–1367 1370–1373 1375–1379 1388–1390
– עם הוספות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 180 181 274 505 506 · ב: 825 831 861
דרוש אחימעץ · א: 312 425
דרוש אטב״ח מאת ר״ח ויטל · א: 303 420 445 · ב: 849
דרוש בעולם האצילות מאת ר״ח ויטל · ג: 1097 1098
דרוש האצילות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 37 154–157 164 182 270 278 · ב: 824 829 846 863 869 918 946 1017–1023 · ג: 1105 1134 1163 1165 1166 1177 1180 1281 1344 1345 1353 1355 1360 1373
דרוש הלולב מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 147 149 158 179 · ב: 639 802 848 864 870
דרוש המלבוש מאת ר׳ שמעון כהן · א: 238 240–243 286 310 311 314 354 356 380 383 451 · ב: 583 585 790 812 826 847 942 · ג: 1059
דרוש הנר · א: 221 279 · ב: 849
דרוש השתלשלות העולמות · א: 396 402 403
דרוש חפצי בה · ראה: ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול
דרוש כולל כל האצילות · א: 87 194 203 208 210 211 282
דרוש ׳מציאות הקליפות׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 164 380 · ב: 848
דרוש ׳ע״ב דאדם קדמון׳ · א: 109 143 · ג: 1161
דרוש עולם הנקודות · ראה: כנפי יונה (ב)
דרוש על התחלת האצילות · א: 222 451
דרוש שיעור קומה מאת ר׳ ברוך ן׳ ברוך · א: 68 240–243 286 309 310 314 338 345 383 493 · ב: 812 826 847 848
דרוש שמסר ר״ח ויטל לר׳ שלמה סגיש · א: 143 366 · ב: 585 851 862 868 946 1036 · ג: 1105 1180 1186 1187 1337 1387
דרושי אליהו ואלישע מאת ר׳ יעקב צמח · ב: 668 734 806 851 854
דרושי המלכים דמיתו מאת ר׳ גדליה הלוי · א: 213 · ב: 735
דרושי התיקון מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 163 164 270 278
דרושי ׳קודם האצילות׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 157 158 160–162 223 269 273 295 296 304 305 323 337 380 394 446 447 450 494 · ב: 546 553 559 583 718 803 816 824 829 847–849 851 863 869 · ג: 1166
דרושים · ראה: ספר הדרושים
דרושים וליקוטים מאת ר׳ ישראל סרוק · א: 415 416 423 · ב: 850
דרושים מקובצים בעריכת הרמ״ע מפאנו · א: 142 162 239 269 288 296 381 388–390 393–398 401–403 405 406 417–421 482 · ב: 540 541 797 806 808 811 812 816 817 826 830 834 850 860 863 865
דרושים על ספר בראשית ושמות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 190
דרושים קצרים מאת ר״ח ויטל · א: 355

דרך ה׳ מאת רמ״ח לוצאטו · ג: 1061 1062
דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש · א: 31 47 50 59 60 61 64 79 105 116 140 142 213 217 357 · ב: 558 602 618 620 635–644 646–648 651 673 684 709 711 717 718 720–722 750 758 771 772 780–783 787 789 797 802 803 810–813 815 820 823 824 830–834 840–842 853 854 861 862 865 898 941 1033 · ג: 1052 1075 1126 1174
דרכי נועם · ראה: ספר הכוונות הפותח ׳סוד ברכת אבות׳
דרשות מאת ר׳ חיים ויטל · א: 144 · ב: 584 587 835
דרשות מאת ר׳ שמואל משער אריה · ב: 889
דרשות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 187 192 193 · ב: 874
דרשות מאת ר׳ שמואל ן׳ סיד · ב: 875 887

ה

הגהות השמ״ש מאת ר׳ שלום שרעבי · ג: 1052
הדרת מלך מאת ר׳ שלום בוזגלו · א: 80 85 172 173 · ב: 586 778 779 859 860 863 · ג: 1176
הוד מלך מאת ר׳ שלום בוזגלו · א: 80 82 83 · ב: 778 779 859
הולך תמים מאת ר׳ אברהם חיות · ב: 571
הוראת שעה מאת ר׳ שלמה הכהן · ג: 1052
היכל ה׳ מאת ר׳ יחיאל לוריא אשכנזי · א: 263
׳הספר הגדול׳ מאת ר׳ מנחם די לונזאנו · א: 279
הערות האר״י על פירושו של הרמ״ק על סבא דמשפטים · א: 97 · ב: 851
הערות מקובלי מרוקו על אוצרות חיים · ב: 775
הערות ר׳ משה חיים לוצאטו על אוצרות חיים · ב: 762 765 766 · ג: 1059
הקדמות מאת הרמ״ע מפאנו · א: 319 321 448 449 457 463–465 477 · ב: 553 571
הקדמת רחובות הנהר מאת ר׳ שלום שרעבי · ג: 1065 1066 1068
הר אדני · ב: 567 865
השגות
– ר׳ יוסף ן׳ טבול על דרוש אדם קדמון · א: 104 105 154 157 182 183 185 274 · ב: 728 740 778 791 805 815 864 870 · ג: 1177
– ר׳ יוסף ן׳ טבול על ספר הדרושים והליקוטים בעריכה אלמונית (ג) · א: 184 377
– ר׳ יוסף ן׳ טבול על ספר הכוונות בעריכה אלמונית (ד) · א: 184
– ר׳ יוסף ן׳ טבול על פירוש אדרא זוטא · א: 106 183
– ר׳ יצחק אבזאמיל · ב: 777
– ר׳ ישראל בנימין על ספר הכוונות הפותח ׳סוד ברכת אבות׳ · א: 185
– ר׳ ישראל סרוק על כנפי יונה · א: 453 463
– ר׳ מנחם עזריה מפאנו · א: 412 413
– ר׳ שלמה מולכו על כתבי ר׳ שלמה שרעבי · ג: 1066
התחלת החכמה
– כללי · א: 37 69 194 204–208 210 240 242 244 287 309–311 314 354 427 432 505 · ב: 546 550 572 584 803 804 810 812 817 818 825–828 831 832 841 847 849 865 870 935 · ג: 1105 1131 1180
– עריכת ר׳ עזרא מפאנו · א: 305–307
– עריכת ר׳ נתן אוטולינגו · א: 329–332
– עריכת ר׳ משה יהוסף סיני הלוי · א: 340–342

– עריכת מקובלי אשכנז · א: 205 207 244 434 437 438 441–443 506 510
– עריכת מקובלי פולין · א: 208 · ב: 551 556 559 564 565

– מעין החכמה, בעריכת ר׳ אברהם קלמנקס · א: 31 64 204 · ב: 551 565–567 804 810 818 840–842 854 865
– מעין החכמה, בעריכת ר׳ דוד הורביץ · א: 208 · ב: 567 568 818
– תוספת על עולם היצירה · א: 205 493 494

ו
ווי העמודים מאת ר׳ שבתי שעפטל הורביץ · א: 468
ויחל משה מאת ר׳ יהודה אהרן משה אלטשולר · א: 488 512 513
ויקהל משה מאת ר׳ משה גראף · א: 465 · ב: 841 842 1035

ז
זאת חוקת התורה מאת ר׳ אברהם חזקוני · ב: 754
זבח השלמים מאת ר׳ יעקב צמח · ב: 617 620 664 851
זוהר, דפוסים
– דפוס מנטובה שי״ח · ג: 1121–1123 1125 1126 1128
– דפוס קושטא תצ״ו · ג: 1121–1126 1128
– דפוס אמשטרדם תקל״ב · ג: 1126 1128
– דפוס ליוורנו תקנ״א · ג: 1127 1128
– דפוס וילנא תרנ״ה · ג: 1123
זוהר, מאמרים
– ח״ב קכב ע״ב · ג: 1174–1177
– ח״ב רסט ע״א · ג: 1124
– ח״ג ד ע״ב · ג: 1118
– ח״ג סא ע״ב · ג: 1115
– ח״ג רפח ע״א–ע״ב (אדרא זוטא) · ג: 1085
– ח״ג רפט ע״א (אדרא זוטא) · ג: 1086
– ח״ג רפט ע״ב (אדרא זוטא) · ג: 1115
– ח״ג רצא ע״א (אדרא זוטא) · ג: 1121 1123 1128
– ח״ג רצב ע״ב (אדרא זוטא) · ג: 1087 1121
– ח״ג רצט ע״ב · ג: 1124
– מאמרים נוספים · ראה להלן מפתח המקורות
זוהר הרקיע בעריכת ר׳ יעקב צמח · א: 36 46 60 62 64 69 79 82 83 88 97 140 173 216 519 · ב: 599 600 602 614 615 636 652 653 823 830 832 852 854 859 860 862 863 1036 · ג: 1189
זמירות לסעודות השבת מאת האר״י עצמו · א: 96 · ב: 722 790
זקן אהרן מאת ר׳ אהרן הכהן · א: 232 233
זר זהב מאת ר׳ יעקב צמח · ב: 597 598 851
זרע אנשים, שו״ת · ב: 877 879

ח
חות יאיר מאת ר׳ אברהם כהן־פורטו · א: 227
חות יאיר מאת ר׳ יאיר בכרך · ב: 836 1031
חיי יהודה מאת ר׳ יהודה אריה ממודינה · א: 227
חמדת ימים · ב: 790
חמדת ישראל מאת ר׳ שמואל ויטל · א: 212 · ב: 674 700 701
חסד לאברהם מאת ר׳ אברהם אזולאי · א: 97 370
חסדי דוד מאת ר׳ דוד מג׳אר · ג: 1053

חפצי בה · ראה: ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול
חרדים מאת ר׳ אלעזר אזכרי · א: 265
חשבון שמות הקודש מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 147 189 · ב: 849 · ג: 1167

ט
טוב הארץ מאת ר׳ נתן שפירא · ב: 626
טועמיה חיים זכו מאת ר׳ אהרן שמואל מהריל · ג: 1053
טל אורות מאת ר׳ יעקב מאיר שפילמן · ג: 1054
טעמי מצוות · ראה: פרי עץ חיים

י
יואל משה מאת ר׳ משה הלוי · ב: 1034
יודעי בינה מאת ר׳ משה זכות · ב: 724 · ג: 1073
יומן המאורעות מאת ר״ח ויטל · א: 41 98 99 102 117 126 129–137 · ב: 574 674 711 714 874 · ג: 1072 · ראה גם קונטרס ׳שורש נשמתי׳
יונת אלם מאת הרמ״ע מפאנו
– כללי · א: 239 242 319 429 452 · ב: 550 830
– עריכה ראשונה · א: 314 319–321 381 386 403 404 433 435 436 444 449 463 469 477 479 504 507 508 511 512 520 · ב: 556 563 810 826 838 842 850 1035 · ג: 1059
– עריכה אחרונה · א: 381 403–405 · ב: 806 826
יוסף אומץ מאת ר׳ חיים יוסף דוד אזולאי (החיד״א) · א: 94
יוסף אומץ מאת ר׳ יוסף יוזפא האן · א: 491 492 · ב: 884
יושר לבב מאת ר׳ עמנואל חי ריקי · א: 460 · ג: 1390
ייחודים בכתיבת האר״י עצמו
– כללי · א: 92 · ג: 1103 1178
– ייחוד ההשתטחות · א: 91 188 · ג: 1311
ייחודים שמסר האר״י
– לר׳ אברהם הלוי · א: 217
– לר׳ אליהו די וידאש · א: 219
– לר׳ אליהו פלכו · א: 219
– לר׳ גדליה הלוי · א: 118 125 214
– לר׳ יהודה משען · א: 216
– לר׳ יוסף ארזין · א: 213
– לר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 147 188 189 · ב: 849 864
– לר׳ יעקב שניאור · א: 219 220
– לר׳ יצחק הכהן · א: 218
– לר׳ משה אלשיך · א: 220
– לר׳ משה יונה · א: 197
יפה שעה מאת ר׳ שלמה הכהן · ג: 1052
יראת ה׳ מאת ר׳ יוסף סדבון · ב: 898 · ג: 1053
יש מנחילין מאת ר׳ פנחס קצנלנבוגן · ב: 1035
יש נוחלין מאת ר׳ אברהם הלוי הורביץ · א: 468 513–516

כ
כ״ב כללים מאת ר׳ אליעזר ליפמן תמרליש · ב: 755
כבוד מלך מאת ר׳ שלום בוזגלו · ב: 778 779
כוונות הלל מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 179 · ב: 639 864 869
כוונות התפילה בקיצור מופלג מאת ר׳ יעקב צמח · ב: 667 668
כוונות התפילות מאת האר״י עצמו · א: 91 447 · ג: 1103 1178

כוונות ומנהגים מאת ר״ח ויטל · א: 302 412 · ב: 806 847 848
כוונות לברית מילה מאת ר׳ יהודה הכהן · א: 495 502 · ב: 928
כוונות ליל פסח וספירת העומר מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 147 152 177 278 305 408 446 · ב: 802 825 847 849 863 869 · ג: 1141 1166
כוונות לימי חול ושבת מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 39 147 153 176 177 323 337 · ב: 825 829 848 849 · ג: 1136 1144 1167 1294
כוונות לספירת העומר בעריכת ר׳ משה טרינקי · א: 374
כוונות התפילה מאת ר׳ משה מינץ · א: 218
כוונות · ראה גם: ספר הכוונות
כינויי השמות מאת ר׳ משה זכות · ב: 727
כללי חכמת שיעור קומה · ראה: התחלת החכמה
כללים שניים (פתחי חכמה ודעת) מאת ר׳ משה חיים לוצאטו · ב: 760 761 · ג: 1053
כללים תצ״ד מאת ר׳ משה חיים לוצאטו · ב: 761–766 · ג: 1056 1060–1063 1070
כנף רננים מאת ר׳ אברהם אזולאי · א: 59 287 370 371 · ב: 754 758 811 860
כנפי יונה
– כללי · א: 288 291 396 432
– (א) מאת ר׳ משה יונה · א: 37 44 62 69 87 186 194–198 200–202 208 210 259 263 266 269 271 332 454 493 · ב: 802 804 805 811 812 817 825 829 833 846 848 864 870 910 917 1031 · ג: 1104 1134–1137 1139 1142 1144 1169 1170 1179 1239 1248
– (ב) מאת ר׳ משה נג׳ארה וחבריו · א: 37 62 108 198–201 210 211 239 241 242 259 263 276 298 312 316 317 319 327 332 342 444 454 · ב: 582 740 741 797 798 802 804 805 811 812 816 817 825 829 833 846 848 852 864 870 876 901 909 911 917 1031 · ג: 1104 1151 1169 1179
– (ג) · א: 201–204 493 · ב: 741 804 817 865
– בעריכת הרמ״ע מפאנו · א: 60 64 67 234 239 242 244 287 293 312 314–322 342 345 354–356 373 381 386–392 395 399–401 404 406 413 414 433 434 437 444 445 448 451–456 459 463 464 469 470 479 482 483 487–491 493 494 496 504 511 514 516 519 520 · ב: 541 551 556 562 563 568 569 572 584 757 777 797 803 805 809 812 816 817 825–828 830–832 836–838 840–842 847 853 854 860 864 929 1031 1034
– בעריכת הרמ״ע מפאנו עם עריכת מקובלי אשכנז · א: 444 505 512 516 · ב: 568 569 773 774 817 849 850 865
– בעריכת הרמ״ע מפאנו עם עריכת מקובלי פולין · א: 244 395 444 456 505 512 · ב: 568–570 805 817 865
– לא נודע מחברו · ב: 776 777
כסא מלך מאת ר׳ שלום בוזגלו · ב: 778
כתר תורה מאת ר׳ שמואל די אבילה · ב: 877

ל
לבוש התכלת מאת ר׳ מרדכי יפה · ב: 561
לבושי שרד מאת ר׳ שלמה דוד אייבשיץ · א: 38
לחם אבירים מאת ר׳ אשר ב״ר יוסף · ב: 885
לחם מן השמים
– בעריכת ר׳ נתן שפירא · ב: 663 710 711 757 851
– נוסח קצר · ב: 671 672 710

לימודי האצילות · א: 62 69 207 238 240–242 244 286 308 309 314 338 383 385 434 436–438 441–443 450 494 508–510 519 520 · ב: 546 550 555 556 559 560 562 566 571 584 804 812 818 826–828 831 832 834 836 837 841 847–849 851 915
ליקוטי אמרים הנקרא תניא מאת ר׳ שניאור זלמן מלאדי · ג: 1054
ליקוטי תורה · ראה: נוף עץ חיים, נוף שני, ביאור קצת פסוקי תנ״ך
ליקוטי תורה בעריכת ר׳ שמואל אבודרהם · א: 213 · ב: 776 777
ליקוטי תורה מאת ר׳ שניאור זלמן מלאדי · ג: 1054
׳ליקוטים הראשונים׳ · ב: 414 806 850
ליקוטים וכללים בעריכת ר׳ מנחם די לונזאנו · א: 154 162 163 178 189 190 214 276 278 279 · ב: 769 811 816 846 863 864 918
ליקוטים · ראה: ספר הליקוטים
לקוטי ש״ס · ראה: נוף עץ חיים, נוף שלישי, ביאור קצת דברי רז״ל
לקח טוב מאת ר׳ משה נג׳ארה · ב: 875
לשם שבו ואחלמה מאת ר׳ שלמה אלישוב · ג: 1054 1469 1470

מ מאורות נתן
– בעריכת ר׳ נתן שפירא · א: 61 64 68 · ב: 630 704–706 751 768 783 851 852 854 861 1035
– בעריכה אשכנזית · ב: 751
מאירת עינים בהדפסת ר׳ שלמה גבאי · ב: 672
מאירת עינים מאת ר׳ יהושע ואלק כ״ץ · א: 481
מאמר המלואים מאת הרמ״ע מפאנו
– עריכה ראשונה · א: 60 315 389 404 · ב: 571
– עריכה אחרונה · א: 320 404 · ב: 571
מאמר הנפש מאת הרמ״ע מפאנו · א: 400
מאמר (הקדמה) על אין סוף מאת הרמ״ע מפאנו · א: 321 448 463 469
מאמר על האצלת האותיות מאת ר׳ נתן אוטולינגו · א: 241 331 344 345
מאמר פסיעותיו של אברהם אבינו · א: 97 · ב: 687
מאמר תרין צפרין מאת ר׳ יעקב צמח · ב: 598 851
מבוא שערים
– תולדות אדם בעריכת ר׳ יעקב צמח · א: 36 39 46 62 64 69 100 138 139 141 143 179 180 · ב: 558 599 610 621–635 657 661 667 702 703 717 722 736 747 755 757 758 760 762 764 768 780 788 789 791 792 800 804 813 819 820 823 824 831 833 834 851 853 854 861 868 936 · ג: 1105 1152–1158 1160–1162 1166 1170 1179 1180 1283 1351 1376 1393
– עץ החיים בעריכת ר׳ נתן שפירא · א: 46 62 138 · ב: 623 702–704 736 804 819 851 861 936
– בעריכת ר׳ משה זכות · ב: 736 737 791 804 819 852 861 939
– בעריכת ר׳ שלמה מולכו · ב: 791 792 861
מגדל דוד מאת ר׳ דוד הכהן · א: 503 · ב: 885
מגיד דבריו ליעקב מאת ר׳ דב בער ממזריטש · ג: 1465
מגלה עמוקות מאת ר׳ נתן נטע שפירא
– כללי · ב: 1035
– על התורה · ב: 555–557
– רנ״ב אופנים · ב: 555–557
מגלת סתרים · א: 321
מגן אברהם מאת ר׳ אברהם הלוי גומבינר · א: 476 · ב: 717 753 894
מגן אהרן מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה · א: 205 287 355 · ב: 886 1030

מגן דוד מאת ר׳ דוד ן׳ זמרא · א: 36
מחברת הקודש · ראה: מאורות נתן
מחזיק ברכה מאת ר׳ חיים דוד אזולאי (החיד״א) · א: 470
מחנה אהרן מאת ר׳ אהרן חיון · ב: 894
מכלל יופי מאת ר׳ אליהו לואנץ · א: 264 520
מלאכת שלמה מאת ר׳ שלמה עדני · ב: 878
מנחת כהן מאת ר׳ שמואל כהן · א: 280
מעבר יבק מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה · א: 227
מעגל טוב מאת ר׳ חיים דוד אזולאי (החיד״א) · א: 119 · ב: 712
מעגלי צדק מאת ר׳ אליהו לואנץ · ב: 884
מעיל קדש מאת ר׳ אהרן רפאל חיים פיריה · ג: 1053
מעיל שמואל מאת ר׳ שמואל דוד אוטולינגו · א: 470
מעין גנים בעריכת הרמ״ע מפאנו · א: 178 212 305 322 381 400 406–413 428 431 432 · ב: 446 452 453 471–474 518 · 553 801 · ג: 826 830 835 838 850 864 · 1263 1264
מעין החכמה · ראה: התחלת החכמה
׳מעץ החיים׳ בעריכת ר׳ משה מזרחי · א: 50 · ב: 578 579 861
מערכת האלוהות · א: 37
מעשה חושב מאת ר׳ אברהם אזולאי · א: 370–372 · ב: 758 811 860
מצת שמורים מאת ר׳ נתן שפירא · ב: 710
מקדש מלך מאת ר׳ שלום בוזגלו · ב: 778
מקוה ישראל מאת ר׳ יהודה סאלטרו · ב: 880
מקום בינה מאת ר׳ יצחק צבע · ב: 721 775 778 · ג: 1052
מקור חיים מאת ר׳ שמואל ויטל · ב: 674
מקור חכמה מאת ר׳ ישכר בער מקרמניץ · א: 506 · ב: 875
מקראי קודש בעריכת ר׳ חביב קומאגי · א: 211 281 282
מרפא לנפש מאת תלמיד האר״י · א: 44 64 217 263 277 321 322 398 399 489 491 · ב: 700
משיבת נפש מאת ר׳ יעקב צמח · ב: 592 657 658 850
משנה ברורה מאת ר׳ ישראל מאיר הכהן · א: 474
משנת חסידים מאת ר׳ עמנואל חי ריקי · א: 351 · ב: 757–759 1035

נ

נגיד ומצוה מאת ר׳ יעקב צמח
– כללי · ב: 579 588 590 591 593 594 598 662 663 670 672 726 752 753 758 811 852 861
– נוסח קצר · ב: 594 595 670 671 710 851
– נוסח ארוך · ב: 595 757 851
– עריכה שלישית · ב: 595 659 662 663 757 851 852
נהר שלום מאת ר׳ שלום שרעבי · ב: 782 786 · ג: 1052 1065 1066 1068
נובלות חכמה מאת ר׳ יוסף שלמה דלמדיגו · א: 43 45 48 49 53 64 383 411 436 438 440 · ב: 452 462 · 552–566 838 839 841
נוף עץ חיים, בעריכת ר׳ מאיר פופרש
– כללי · א: 47 60 61 79 82 139 · ב: 565 602 620 635–640 642 648 651 652 673 709 717 718 720 722 758 797 802 803 810–812 823 824 830–834 840–842 860
– נוף ראשון, ביאור קצת מאמרי הזוהר · א: 172 174 · ב: 652 653 814 853 859–863 · ג: 1076

- נוף שני, ביאור קצת פסוקי תנ״ך · ב: 652–654 689 784 787 853 861
- נוף שלישי, ביאור קצת דברי רז״ל · א: 52 · ב: 652 655 787 853 854 861
- נוף רביעי, דרושי הנשמות והגלגולים · א: 220 366 · ב: 653 655 656 709 757 861 1035

נוף עץ חיים מאת ר״ח ויטל · ראה: ׳נייר קטן׳

ס ׳סדר האצילות או כנפי יונה׳ · ב: 540 541

סדר האצילות בקיצור מופלג מאת ר״ח ויטל · א: 141 142 165 259–262 268 271 272 290 292 302 311 312 323 327 328 334 378 380 394 418 420 421 432 437 438 445 451 457–459 462–465 481 493 · ב: 541 546 552 559 560 562 572 829 831 846–849 852 860 877 913 · ג: 1072

סדר הכוונות בקצרה בעריכת ר׳ מסעוד אזולאי · א: 337 347 365 366

סדר העולמות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 37 39 93 146 147 149 152–154 158 176–178 183 187 189 191 · ב: 758 812 813 824 829 848 849 863 869 901 922 923 · ג: 1104 1105 1133–1135 1141 1144 1166 1167 1170 1176 1179 1180 1190 1238 1242 1251 1263 1284 1303–1305 1318 1336 1351 1352 1357 1364 1376–1378 1382 1388

סדר התקיעות לראש השנה

- בהעתקת ר׳ ישראל ישעיה נורצי · א: 431
- בהעתקה אשכנזית · א: 472–474

סדר פיטום הקטורת מאת ר׳ יהודה הכהן · א: 495 498

סדר של שבת מאת ר׳ ישראל סרוק · א: 313 323 339 455 · ב: 847

סוד האצילות · א: 37 194 208–210 237 238 242 · ג: 1073

סוד המקווה מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 147 153 187 · ב: 848 849 864 870 · ג: 1133 1136 1144 1167 1261 1304

סוד סוכה ולולב ודרוש הנר · א: 279

סוד פנים ואחור מאת ר׳ ישראל סרוק · א: 384 385

סודי רזייא · א: 459

סידור ר׳ שבתי סופר מפרמישלא · א: 228 229

סידור תפילה בעריכת ר׳ בנימין הכהן · ב: 731

סידור תפילה בעריכת ר׳ יעקב צמח · ב: 809

סידור תפילה עם כוונות · ב: 852

סיכום ספר הדרושים מאת ר׳ מסעוד אזולאי · א: 347 364 365 393 395 396 417 · ב: 743 811 850–852 860

׳ספר גדול׳ מאת ר׳ יצחק הלוי · א: 60 174 299 397 406 420–422 · ב: 808 860 924

ספר דרושים וחידושים בעריכת תלמידי ר׳ אפרים פנצירי · א: 144 273 309 311 356 366 · ב: 583–585 598 790 816 818 859 1030

ספר הגלגולים

- בעריכת ר׳ מאיר פופרש · ראה: נוף עץ חיים, נוף רביעי, דרושי הנשמות והגלגולים
- בעריכת ר׳ נתן שפירא · א: 220 233 366 · ב: 653 708–710 743 757 851 852 861 944

נטע נעמן מאת ר׳ נתן הנובר · ב: 750

׳נייר קטן׳ מאת ר״ח ויטל · א: 139 · ב: 631–633 635 637 638 851

נפוצות ישראל מאת ר׳ ישראל ישעיה נורצי · ב: 888 889

נפש החיים מאת ר׳ חיים מוולוז׳ין · א: 241

נשמת חיים מאת ר׳ יצחק אבוהב · ב: 538 540

ספר הדרושים מכתבי ר׳ חיים ויטל
– כללי · א: 364 365 417
– בעריכת תלמידי ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 92 109 180 189 273 · ב: 583 587 812 816 846 859 860 1030
– בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה · א: 59 60 62 69 82 105 108 110 346 356–358 · ב: 591 606 636 639–641 643 647 648 659 667 673 684 701 743–745 749 797 802 810–812 814 823 829 832 836 843 859 860 865 867 1034 · ג: 1075 1076 1151 1176
– בעריכת ר׳ אפרים פנצירי · א: 60 68 69 82 107 108 346–351 356 · ב: 576 577 582 586 591 811 812 814 815 829 850 859 860 865 930 · ג: 1075 1076
– בעריכת תלמידי ר׳ אפרים פנצירי · א: 143 220 311 366 · ב: 583–585 790
– בעריכה אלמונית (א) · א: 265 266 849
– בעריכה אלמונית (ב) · א: 376 · ב: 848
– בעריכה אלמונית (ג) · א: 376 377 · ב: 848
– בעריכה אלמונית (ד) · א: 378
– בעריכה אלמונית (ה) · א: 378
– בעריכה אלמונית (ו) · א: 380 · ב: 849
ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול
– הנוסח המקורי · א: 37 62 147–151 153 159–161 163 164 178 191 279 297 304 393 394 396 · ב: 546 549 738 741 768 782 788 789 798 800–803 805 811 812 815 824 829 833 834 847 848 850–852 862 868 1029 1036 · ג: 1104 1105 1134 1139–1141 1143 1163–1165 1179 1180 1184–1189 1238 1241 1245 1261 1280 1287 1334–1336 1341 1342 1351–1353 1357–1359 1364 1385–1387
– בעריכת הרמ״ע מפאנו · א: 297 298 · ב: 738 862
– חפצי בה · ב: 738–740
ספר הדרשות מאת ר׳ חיים חברייא · א: 192
ספר ההקדמות (א) ו־(ב) בעריכת ר׳ משה מזרחי · א: 50 108 352 · ב: 575 577 581 582 591 811 812 829 850 859 861
ספר החזיונות · ראה: יומן המאורעות, קונטרס ׳שורש נשמתי׳
ספר הכוונות מכתבי ר׳ חיים ויטל
– כללי · א: 54 55 62 · ב: 835
– בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה · א: 59 60 346 356–359 · ב: 591 606 636 639 647 648 659 667 673 701 746 747 749 776 780 781 797 802 810–812 823 829 832 836 843 853 860 865 867 1034 · ג: 1151
– בעריכת הרמ״ע מפאנו · א: 204 298 381 388 389 397 398 406 · ב: 811 817 826 830 834 860 865
– בעריכת ר׳ משה טרינקי · א: 37 64 109 204 275 353 372–374 492 520 · ב: 556 583 757 817 854 865 889
– בעריכת ר׳ מלכיאל אשכנזי · א: 60 108 220 252 271 272 282 · ב: 811 812 846
– בעריכת ר׳ אפרים פנצירי · א: 60 346 350 351 353 356 379 · ב: 576 577 582 591 759 811 812 823 829 850 860 865
– בעריכת ר׳ בנימין הכהן · ב: 731
– בעריכת ר׳ משה זכות · ב: 725–727 731–734
– בעריכת ר׳ משה מזרחי · א: 50 · ב: 575–578 591 811 812 829 850 861
– בעריכת תלמידי ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 275 · ב: 812 859 860
– בעריכה אלמונית (א) · א: 282
– בעריכה אלמונית (ב) · א: 284
– בעריכה אלמונית (ג) · א: 284
– בעריכה אלמונית (ד) · א: 184 284
– בעריכה אלמונית (ה) · א: 375
– בעריכה אלמונית (ו) · א: 375

- בעריכה אלמונית (ז) · א: 375
- בעריכה אלמונית (ח) · א: 376
- בעריכה אלמונית (ט) · א: 376
- בעריכה אלמונית (י) · א: 376
- בעריכה אלמונית (יא) · א: 378
- בעריכה אלמונית (יב) · א: 378
- בעריכה אלמונית (יג) · א: 379
- בעריכה אלמונית (יד) · א: 379
- בעריכה אלמונית (טו) · א: 252 · ב: 770
- בקיצור · א: 422 423 · ב: 806 850 860
- הפותח 'בבקר יטהר' · א: 429 430
- הפותח 'סוד ברכת אבות' · א: 185 280 281 288 289 381 393 396 405 406 422 428 430 · ב: 669 806 850 860
- כוונות גדולות · ב: 746
- 'שער התפילה' · א: 379
- 'שערי תפלה' · א: 288 289 396 405 · ב: 860

ספר הכוונות מאת ר' יהודה רומנו · א: 37 194 203 204 298 305 354 373 397 · ב: 571 797 817 825 847 865 870 · ג: 1145

ספר הכינויים מאת ר' משה זכות · ב: 724

ספר הליקוטים מכתבי ר' חיים ויטל

- בעריכת ר' בנימין הלוי ור' אלישע גוואשטלה · א: 59 60 346 356 357 360 · ב: 591 606 636 639 647 648 659 667 673 701 749 783 802 810 811 812 823 829 832 836 843 860 865 867 1034
- בעריכת ר' אפרים פנצירי · א: 60 109 346 353 356 373 · ב: 576 591 811 812 829 850 859 860 865
- בעריכת תלמידי ר' אפרים פנצירי · א: 162 214 · ב: 585 586 817 818
- בעריכת תלמידי ר' יוסף ן' טבול · א: 275 336 · ב: 812 859 860
- בעריכה אלמונית (א) · א: 283
- בעריכה אלמונית (ב) · א: 283
- בעריכה אלמונית (ג) · א: 376 377 · ב: 848
- בעריכה אלמונית (ד) · א: 284
- בעריכה אלמונית (ה) · א: 377 378
- בעריכה אלמונית (ח) · א: 376

ספר הליקוטים על ספרי התנ"ך · א: 179 180 190 191 · ב: 586–588 784–787 864

ספר המלואים מאת ר"י סרוק · א: 241–243 301 385 386 · ב: 847

ספר ייחודים בעריכת הרמ"ע מפאנו · א: 381 388 389 393 400 401 · ב: 811 817 826 830 834 860

ספר מאמרי הזוהר בעריכת ר' משה מזרחי · ב: 575 576 579–581 829 850 859 861

ספר עץ חיים

- כללי · א: 35 36 38 42 45 47–55 57 65–67 69 78 80 82 87 89 93 97 99 101 103 105 108–117 119 120 129 131–133 135 136 138 139 141 143 144 180 188 201 265 272 369 435 · ב: 558 559 573 578 579 587 589–591 602 606 621 626 639 642 646 673–676 678–682 685 687 697 700 701 712 721 722 730 749 758 796 803 810 812 814–816 823 824 830 839 842 843 860 864 901 902 1033 1034 · ג: 1075 1090 1138 1147 1148 1151 1152 1154 1162–1192
- הקדמה · א: 120
- שער מה שהעתקתי מכתיבת מורי (חלק א, שער א) · א: 78 80 82 87 89 92 93 111 116 117 119 121 293 369 · ב: 676 678 796 814 859–861 946 1006 · ג: 1075 1103 1178
- שער ההקדמות (חלק א, שער ב) · א: 105 108 111 113 116 122 · ב: 626 678 812 814 861 867 · ג: 1075 1104 1105 1163 1164 1179 1180 1351
- שער מאמרי הזוהר (חלק א, שער ג) · א: 99 107 111 114 116 117 120 123 133 · ב:

676 680 815 861 867 · ג: 1104 1176 1179
– שער הפסוקים (חלק א, שער ד) · א: 111 116 119 120 124 133 · ב: 678 679 861 867 · ג: 1104 1179
– שער התפילה (חלק ב, שער א) · א: 19 95 96 101 108 111 112 116–120 124 127 · ב: 579 591 676 679–681 867 906 907 · ג: 1104 1151 1179 1191 1192 1254
– שער המצוות (חלק ב, שער ב) · א: 101 111 112 116 118–120 125 · ב: 680 861 867 · ג: 1104 1179
– שער רוח הקודש (חלק ב, שער ג) · א: 35 101 111–113 116 118 120 125 131 132 · 137 197 210 213 214 216 218–221 265 · ב: 861 868 · ג: 1104 1148 1150 1151 1179
– שער הגלגול (חלק ב, שער ד) · א: 111 112 115 116 118– 120 131 137 · ב: 610 629 681 861 868 · ג: 1104 1149 1150 1179
׳ספר שמתחיל דרוש אדם קדמאה׳ מאת ר׳ יצחק הלוי · א: 301 396 397 417–419 · ב: 808 816 850 860
ספרא דצניעותא דיעקב מאת ר׳ יעקב תמרליש · ב: 754 755

ע

ע״ב ידיעות · א: 400 440 457 458 463–467 · ב: 571 841 849
עבודת הקודש מאת ר׳ מאיר ן׳ גבאי · ב: 836 · ג: 1423
עדות ביהוסף · א: 176 191 192
עדות ביעקב בעריכת ר׳ יעקב צמח · א: 46 49 105 140 · ב: 591 599 606 607 610 611 616–623 628 638 639 640 643 667 797 813 815 819 851 861 862
עולת תמיד בעריכת ר׳ יעקב צמח · א: 36 46 60 62 69 140 · ב: 599 600 602 607 608 611–615 630 631 635 636 647 648 659 661 662 667 787 797 804 806 823 830 832 851 853 862 868 · ג: 1104 1153 1158 1179
עומר מן מאת ר׳ מנחם די לונזאנו · א: 36 81 245 253–256 · ב: 773 851–853 · ג: 1091
עטרת שלמה מאת ר׳ שלמה מטלוסט · ג: 1054
עמוד העבודה מאת ר׳ ברוך מקוסוב · א: 461 · ג: 1054
עמק המלך מאת ר׳ נפתלי בכרך · א: 31 64 162 241 383 439 440 446 461 465 466 · ב: 551 557–566 803 813 816 818 819 831 836 837 839–842 861 863 865 890 1031
ענייני הגלגולים מאת ר׳ ישראל סרוק · א: 232 324 325 · ב: 742 852
עסיס רמונים בעריכת הרמ״ע מפאנו · א: 400
עסיס רמונים מאת ר׳ שמואל גליקו · א: 265 327
עץ הדעת טוב מאת ר״ח ויטל · א: 99 131 144 145 · ב: 589 590 876 967
עץ החיים מאת ר׳ נתן שפירא · ראה: מבוא שערים בעריכת ר׳ נתן שפירא
עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש · ראה: דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש
עץ חיים מאת ר״ח ויטל · ראה: ספר עץ חיים
עץ חיים מאת ר״ח ויטל · ראה: ׳עיר קטן׳
עקרי וכללי חכמת שיעור קומה · ראה: התחלת החכמה בעריכת ר׳ נתן אוטולינגו ובעריכת ר׳ משה יהוסף סיני הלוי
עשרה מאמרות מאת הרמ״ע מפאנו · א: 203 225 · ב: 841 1034

פ פורשי כנפים · ב: 776

פי צדיק · א: 203 · ב: 741 804 865

פירוש אדרא זוטא

- מאת האר״י עצמו · א: 86 · ב: 779 859 866 945 1010 1011 · ג: 1076 1077 1103 1178 1222 1223 1435 1436
- מאת ר׳ חיים ויטל, עריכה ראשונה, קונטרס טיוטה · א: 104 106 107 183 275 289 301 · ב: 349 357 576 582 586 737 779 783 · ג: 815 847 849 860 1175 1445
- מאת ר׳ חיים ויטל, עריכה שנייה, ספר עץ חיים · א: 107 114 · ג: 1116 1122 1176 1257 1259 1260 1265 1266 1269 1270–1272 1275 1289 1308 1319 1330 1450–1452
- גילוי לאדרת האזינו · א: 107 · ב: 586 815
- מאת ר׳ יעקב צמח · ב: 620 623 663 806 851 · ג: 1446

פירוש אדרא רבא

- מאת ר׳ חיים ויטל · ג: 1122 1238 1239 1242 1245 1275 1308 1309
- מאת ר׳ יוסף ארזין · א: 213
- מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול, פירוש ארוך · א: 37 68 82 147–149 165 168–171 175 192 · ב: 246 262 279 · ג: 801 824 829 832 846 848 863 869 1029 1036 1104 1105 1133 1135 1136 1141 1143 1167 1168 1177–1180 1186 1187 1238 1239 1241 1255 1284 1285 1327 1331 1339 1346 1375 1391
- מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול, פירוש קצר · א: 165 175 176 192 247 248 349 · ב: 846
- מאת ר׳ יעקב צמח · ב: 590 596 658 659 663 735 851
- מאת ר׳ מאיר אנאשיכון · ב: 1032
- מאת ר׳ משה חיים לוצאטו · ג: 1061
- מאת ר׳ שמואל אבודרהם · ב: 777

פירוש בראשית רבה פרשה מג · א: 97 · ב: 687

פירוש ברכת המזון מאת ר׳ נתן בן ר׳ שמשון שפירא · א: 490

פירוש השירים של שבת

- מאת ר״י סרוק · א: 241 372 383 384 428 445 481 519 · ב: 556 722 790 847 849 853
- מאת אלמוני · ב: 790

פירוש זוהר ח״א טו ע״א מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 168–172 305 307 · ב: 639 779 824 847 863 869 946 1024 · ג: 1105 1130 1166 1180 1334 1336 1341 1352 1385–1387

פירוש זוהר ח״א נא ע״ב מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 149 169–173 · ב: 639 779 824 863 869 1036 · ג: 1104 1136 1143 1169 1180 1189 1241 1249 1250

פירוש זוהר ח״ב קסו ע״ב מאת האר״י עצמו · א: 89 · ג: 1097 1098 1110 1111 1115 1223 1445

פירוש יוצרות מאת ר׳ אשר ב״ר יוסף · ב: 885

פירוש מאמרי זוהר מאת ר׳ מנחם די לונזאנו · א: 255

פירוש מגילת רות מאת ר׳ עובדיה המון · ב: 880

פירוש מדרש הנעלם של רות מאת האר״י עצמו · א: 86 88 121 196 210 221 457 518 · ב: 547 553 908 921 · ג: 1111 1112 1114 1204 1218 1219

פירוש סדר האצילות בקיצור מופלג · א: 437 438 445 451 457 458 459 461 462 463 464 · ב: 552 559 560 831 849 860

פירוש ספר הזוהר מאת ר׳ משה זכות · ב: 724

פירוש ספרא דצניעותא

- מאת האר״י עצמו, הנוסח המקורי · א: 22 32 43 81–83 86 121 245 246 254 266 267 270 293 294–296 300 333 348 349 357 358 · ב: 576 737 772 778 779 783 798 814 836 846 848 853 859 866 901 912

945 · ג: 1075–1098 1103 1110–1115
1117 1119–1121 1167 1175 1176 1178
1204–1206 1208–1213 1215 1218–1220
1224–1228 1230 1231 1232 1330
– מאת האר״י עצמו, בעריכת הרמ״ע מפאנו · א: 293 294 300 323 333 427 · ב: 846 859 901 912
– מאת ר׳ ישראל סרוק · א: 237 241 242 382 383 385 411 434 437 438 440 441 451 464 466 507 510 511 518 519 · ב: 554–556 559 572 579 580 819 826–834 841 847 849
– מאת הרמ״ע מפאנו · א: 407 411 452 518 · ב: 553
– מאת מקובל ששמו לא נודע · א: 519
פירוש פרדס רמונים מאת ר׳ יואל סירקיש · א: 506 · ב: 886
פירוש קינות מאת ר׳ אשר ב״ר יוסף · ב: 885
פירוש ריקנטי על התורה · ב: 892
פירוש תיקוני הזוהר מאת ר״ח ויטל · א: 355
פירוש תיקוני זוהר חדש · א: 355
פירושי התורה מאת ר׳ אפרים בן ר׳ שמשון · ב: 587
פירושי סידור התפילה מאת ר׳ אלעזר מגרמייזא · א: 204
פירושי פסוקים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 147 153 189 278 377 · ב: 802 849 851 · ג: 1167
פירושים על כנפי יונה · א: 312 327 342–344 493 · ב: 847
פירושים על מאמרי חז״ל מאת האר״י עצמו · א: 90 · ג: 1103 1178 1229
פירושים על ספר הזוהר מאת האר״י עצמו · א: 32 83–85 88–90 153 164 270 291 296 300 327 333 369 · ב: 604 669 778 779 805 848 859 · ג: 1103 1110–1113 1115 1118–1120 1136 1178 1210 1215 1226 1230 1351 1370
פירושים על פסוקי תנ״ך מאת האר״י עצמו · א: 90 · ג: 1103 1178
פלח הרמון מאת הרמ״ע מפאנו · א: 44 226 458 466 · ב: 556
פני מלך מאת ר׳ שלום בוזגלו · ב: 778 779
פנקס דרושים וליקוטים של ר׳ יצחק ברכיה מלוגו · א: 392 415 416 423–425 · ב: 808
פנקס כתבים וחידושים
– מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה · א: 384 392 427 450 · ב: 543 850
– מאת ר׳ יוסף ששון · א: 213 217 347 361–364 488 499 500 · ב: 875 902 920
– מאת ר׳ ישעיה הורביץ · א: 142 210 327 339 340 384 435 468 470 480–487 · ב: 831 902 926 927
– מאת ר׳ נתן אוטולינגו · א: 226 228 310 326 327 330 331 339 340 343–345 · ב: 847 880 902 916
– מאת ר׳ משה יהוסף סיני הלוי · א: 339 435 482 487
– מאת ר׳ רפאל עזריאל כהן · א: 332–344
פנקס מוהל מאת הרמ״ע מפאנו · ב: 879
פנקס מוהל מאת ר׳ בנימין הכהן · ב: 895
פנקס קהילת פיסא · ב: 892 895
פרדס רמונים מאת ר׳ משה קורדובירו · א: 37 86 216 327 458 483 484 506 · ב: 546 836 948 954 997 1010 1031 · ג: 1072 1073 1076 1091 1094 1117 1223 1231 1235 1251 1406 1423 1424 1426–1434 1438 1444 1459 1460
פרי עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש
– כללי · א: 31 47 60 61 68 79 139 · ב: 565 602 620 635–638 640 642 647–649 673 709 717 718 720 722 758 797 802 803 810–812 823 824 830–834 840–842 860
– ענף ראשון, כוונות התפילה · א: 64 79 179 180 213 218 219 · ב: 589 630 639 648

649 656 797 854 861 862 864 · ג: 1052 1151
– ענף שני, טעמי מצוות · ב: 649 650 852 861
– ענף שלישי, תיקוני עוונות · א: 64 · ב: 649–651 854 861
– ענף רביעי, שער הנבואה ורוח הקודש ויחודים · א: 64 220 · ב: 649 651 841 854 861
פרי עץ חיים מאת ר״ח ויטל · ראה: ׳נייר קטן׳

צ צבאות ה׳ מאת הרמ״ע מפאנו · א: 400
צידה לדרך מאת ר׳ ישכר בער איילינבורג · א: 385 · ב: 883
צמח צדיק · ראה: דרושי אליהו ואלישע

ק ׳קבלת מהר״י סרוק׳ · א: 209 230 233 237–239 242 500–502 507 511 · ב: 553 562 572 831 849
קהילת יעקב בעריכת ר׳ יעקב צמח · א: 36 46 59 60 62 69 140 · ב: 599 600 602 606–611 615–622 628–631 635 636 639 641 643 647 648 651 653 659 664 669 704 709 734 737 780 792 796 797 802 804 806 807 811 819 820 823 830 832 833 851 862 868 932 934 · ג: 1152 1158–1160 1163 1179
קהלת יעקב מאת ר׳ ברוך ן׳ ברוך · ב: 880
קובץ ׳דרוש התנינים׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 149 174 · ב: 735 848 1029 1030
קובץ דרושים הפותח ׳דע כי׳ · א: 335
קובץ דרושים הפותח ׳דרוש א״ט ב״ח׳ · א: 303
קובץ דרושים וליקוטים הפותח ׳לתת סבה׳ · א: 447 · ב: 849
קובץ דרושים וליקוטים מכתבי האר״י ותלמידיו · ב: 669
קובץ דרושים ופירושי זוהר · א: 223
קובץ דרושים מקוצרים מכתבי ר״ח ויטל ור״י טבול · א: 33 304 336 · ב: 805 815 847 848 862
קובץ דרושים שונים · א: 375
קובץ חיבורים בעריכת ר׳ אלכסנדר כ״ץ · א: 142 207 242 309 311 319 321 380 384 415–437 467 469 481 483 505–507 511 518 · ב: 552 556 562 563 565 572 580 816–819 837 860
קובץ ליקוטים בעריכת
– ר׳ חביב קומאגי · א: 282
– ר׳ מאיר ב״ק · א: 308 · ב: 847
– ר׳ משה יהוסף סיני הלוי · א: 232
– ר׳ משה ישראל פואה · א: 292
– תלמידי ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 276
קובץ ליקוטים הפותח
– ׳אני ראשון׳ · א: 336
– ׳בענין יסורין׳ · א: 303 323
– ׳ודבורה אשה נביאה׳ · א: 427
– ׳זאת החיה אשר תאכלו׳ · א: 289 290 299 302 329 335 · ב: 847 848 860
– ׳חתן פטור׳ · א: 427
– ׳טעם שנקראת המלכות׳ · א: 290 299 · ב: 860
– ׳כוונת העמידה׳ · א: 304 323
– ׳למען שיתי אותותי׳ · א: 302
– ׳ענין המטות׳ · א: 427
– ׳תריג מצות׳ · א: 428
קובץ ליקוטים מתלמידי האר״י, מר״י סרוק ומר״נ אוטולינגו · א: 344
קובץ ליקוטים על כוונת התפילה · א: 428
קובץ ליקוטים עם הערות הרמ״ע מפאנו · א:

קובץ מאמרים מאת ר׳ ישראל סרוק · א: 314 323 339 · ב: 847
קובץ ׳סוד המרגלא׳ · א: 411 414 437 438 445 448 451–453 455 457 462 469 481 518 · ב: 556 572 831 841 849 860 925
קובץ פירושים על הזוהר מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 84 93 147 153 164 169–171 173–175 179 · ב: 825 848 863 869 · ג: 1133 1134–1136 1141 1142 1144 1168 1169 1305 1376 1378 1379
קובצי ליקוטים · א: 307 · ב: 808 847
קובצי ליקוטים, ארבעה · א: 290 299
קול ברמה מאת ר׳ יעקב צמח · א: 39 46 49 64 79 140 213 367 · ב: 588 590 592–597 600–602 604 605 607 622 623 652 657–659 661–663 768 806 843 844 851 852 854 1034 · ג: 1125
קונטרס ׳אמר לי החכם׳ · א: 138 265 266 · ג: 1150
קונטרס ׳בקיצור נמרץ׳ מאת ר״ח ויטל · א: 99–102 110 113 117 · ג: 1138 1147 1152
קונטרס דרושים שהביא עמו ר׳ מאיר פופרש לקראקא · א: 162 · ב: 718 719
קונטרס השגות והערות על אוצרות חיים · ב: 778 791
קונטרס ׳כבר ידעת׳ · א: 81 85 157 164 267 270 296 417 446
קונטרס מנהגים מאת ר״ח ויטל · א: 109 117 291 324 373
׳קונטרס ׳מע״ח׳ בעריכת ר׳ יעקב צמח · ב: 591 592 850
קונטרס ׳שורש נשמתי׳ מאת ר״ח ויטל · א: 32 33 35 36 99 103 115 117 126 129–137 195 198 203 266 · ב: 674 681 698 714 · ג: 1148 1149 1150 · ראה גם יומן המאורעות
קונטרסי הערות מאת מקובלי מרוקו על ספר הכוונות · ב: 776
קונטרסי טיוטות מאת ר״ח ויטל · א: 42 67 103 104 109 113 115 129 132 134–138 143 213 218 265 268 272 301 324 347 356 374 385 · ב: 602 673 771 814 816 823 832 · ג: 1104 1147 1148 1151 1152 1172 1175 1178
קונטרסי כוונות מאת ר״ח ויטל · א: 51 268 288 409 · ב: 846
קונטרסי ר׳ גדליה הלוי · א: 213
קורא הדורות מאת ר׳ דוד קונפורטי · א: 86 · ב: 881 891
קיצור דרוש אדם קדמון מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 153 185 186 · ב: 815 849 860
קיצור הפירוש של האר״י עצמו על התחלת ספר הזוהר · א: 33 300 327 328 333 334 · ב: 805 847 848 859
קיצור יונת אלם מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה · א: 429 · ב: 546 550
קיצור כנפי יונה
– בעריכת ר׳ חיים ויטל · א: 104 108 113 198 · ב: 582 684 693 816 817 864 · ג: 1151
– בעריכת ר׳ יוסף ן׳ טבול · א: 186 · ב: 816 851 864
קיצור ספר הדרושים שערכו ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה · ב: 744 745 768 852
קיצור ספר הדרושים, מיוחס לר׳ יעקב צמח · א: 86 365 · ב: 743 · ראה גם: סיכום ספר הדרושים מאת ר׳ מסעוד אזולאי
קל״ח פתחי חכמה מאת ר׳ משה חיים לוצאטו · ב: 761–766 820 · ג: 1053 1056 1059–1063 1070 1398
קנאת ה׳ צבאות מאת ר׳ משה חיים לוצאטו · ב: 760 761
קנה בינה · א: 491 504

ר
רחובות הנהר מאת ר׳ שלום שרעבי · ב: 782 783 786 · ג: 1052
רמז הרומז מאת ר׳ משה זכות · ב: 724
רנו ליעקב שמחה מאת ר׳ יעקב צמח · א: 49 215 216 · ב: 579 588–591 659 664 667 806 850 861
רפואות וסגולות מאת ר״ח ויטל · א: 99 131

ש
שאלות ותשובות
– זרע אנשים · ב: 877 879
– מאת ר׳ אליקים גוטשלק רוטנבורג · ב: 882
– מאת ר׳ יוסף די טראני (מהרי״ט) · ב: 874 882
– מאת ר׳ מנחם עזריה מפאנו · א: 413
– מאת ר׳ משה איסרלש · ב: 561
שבלת של לקט בעריכת ר׳ משה זכות · ב: 745 746 852 · ג: 1035
שבר יוסף מאת ר׳ יוסף שלמה דלמדיגו · א: 64 383 · ב: 554 555 854
שבתות ה׳ מאת הרמ״ע מפאנו · א: 459
שולחן ערוך האר״י · ב: 671 717 753 757 861 1035
שולחן ערוך על דרך האמת · ב: 663 670 671 752 753
שומר אמונים מאת ר׳ יוסף אירגס · א: 460 · ג: 1053 1054
שושן סודות מאת ר׳ משה בן יעקב · ב: 948
שיעור קומה מאת ר׳ משה קורדובירו · ג: 1439
שיר הייחוד · א: 461 · ב: 560 561
שם הגדולים מאת ר׳ חיים יוסף דוד אזולאי (החיד״א) · א: 120 137 248 · ב: 604 715
שמונה קבצים מאת ר׳ אברהם יצחק הכהן קוק · ג: 1054 1471–1475
שמונה שערים בעריכת ר׳ שמואל ויטל
– כללי · א: 31 35 51 60 61 69 80 90 101 108 119 141 143 201 · ב: 610 673–681 700 711 715 758 759 796 810–812 817 823 824 830 832–834 860 865 902 · ג: 1192
– שער ההקדמות (שער א) · א: 100–102 105 110 114 121 217 218 · ב: 581 674–676 678 679 680 683 684 711 713 758 812 815 861 867 1017 1036 · ג: 1075 1079–1082 1084 1090 1097 1098 1103–1105 1116 1117 1131 1132 1135 1137–1140 1143 1147 1151 1154 1156 1157 1161 1163 1165–1175 1178–1180 1185 1238 1247 1250 1255 1258–1262 1270 1287 1303 1308 1320 1322 1335 1338 1342–1346 1351 1353–1355 1359–1362 1364–1367 1370–1373 1375–1379 1388–1390 1422
– שער מאמרי רשב״י (שער ב) · א: 80 82 83 86 88 93 107 114 120 · ב: 675 676 680 682 685 758 787 814 815 853 859 860 861 866 867 946 947 1032 · ג: 1075 1104 1112–1116 1122 1137 1147 1155 1176 1179 1188 1204 1237–1239 1241 1242 1244–1246 1248 1249 1257 1259 1260 1265 1266 1269–1272 1275 1280 1281 1282 1289 1307–1309 1319 1330 1370 1450–1452
– שער מאמרי חז״ל (שער ג) · א: 90 97 120 217 · ב: 675 676 679 682 687 787 853 861 867 · ג: 1104 1112 1137 1179
– שער הפסוקים (שער ד) · א: 80 90 93 377 · ב: 675 677 682 689 784–787 853 861 867 · ג: 1104 1112 1137 1179 1293 1317 1318 1421
– שער המצוות (שער ה) · א: 84 101 · ב: 675 677 680 682 690 787 853 861 868 · ג:

1104 1137 1155 1179 1244 1245 1279
1282 1283 1288 1289 1303 1305 1306
1331
– שער הכוונות (שער ו) · א: 55 80 91 94 95
101 212 213 217–219 221 362 454 499 ·
ב: 581 656 674–677 679–682 691 692
699–701 711–713 781 787 853 861 867
938 · ג: 1052 1104 1132 1137–1140
1151 1158 1162 1179 1192 1228 1229
1261 1263 1273 1290 1292–1299 1302
1303 1317 1322 1445
– שער רוח הקודש (שער ז) · א: 35 51 92 101
137 197 210 213 214 216–221 266 · ב:
675 679 682 684 695 696 787 854 861
867 868 898 933 · ג: 1104 1115 1179
1256 1308 1311 1313 1331
– שער הגלגולים (שער ח) · א: 51 137 217 ·
ב: 675 679 681 682 697–699 711 713–
715 787 854 861 868 · ג: 1104 1137
1149 1179

שמועות
– מאת ר׳ אליהו די וידאש · א: 219
– מאת ר׳ אליהו פלכו · א: 219
– מאת ר׳ יונתן סגיש · א: 218
– מאת ר׳ יוסף אלטון · א: 220
– מאת ר׳ יעקב שניאור · א: 219
– מאת ר׳ יצחק הכהן · א: 218
– מאת ר׳ משה אלשיך · א: 220
– מאת ר׳ משה גאלנטי · א: 221
– מאת ר׳ שלמה סגיש · א: 221
– מאת ר׳ שמואל די אוזידא · א: 219
שמחת כהן מאת ר׳ מסעוד אלחדאד · ב: 789
שמן הטוב מאת ר׳ שלמה אוהב · א: 232 233
264
שמן המאור מאת ר׳ משה שמשון בכרך · ב: 836
שמן זית זך מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה · א:
60 · ב: 544 545 547–550 860 862
שמן זית זך מאת ר׳ שלמה מולכו · ב: 788 789 ·
ג: 1052 1066–1068
שמן משחת קדש מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה
· א: 60 207 427 429 · ב: 543–550 818
860–862 865
שמן ששון מאת ר׳ ששון ן׳ משה · ב: 789 · ג:
1053
שני לוחות הברית מאת ר׳ ישעיה הורביץ · א:
43 321 411 434 467–474 479 480 483
485–496 · ב: 573 878 884
שעור קומה · ראה: כנפי יונה בעריכת ר׳ משה
נג׳ארה
שער הגלגולים מתוך קהילת יעקב · ב: 610 734
· ג: 1155
שער הגלגולים, מאסף, בעריכת ר׳ יעקב צמח ·
ב: 657–659 734 851
שער הנבואה ורוח הקודש מתוך קהילת יעקב ·
ב: 737 738 768 852
שער הנבואה ורוח הקודש · ראה: פרי עץ חיים
שער השמים מאת ר׳ אברהם הירירה · א: 231
232 243 · ב: 537 538–543 · ג: 1054
1055 1057–1059 1063 1070 1184
שער השמים מאת ר׳ ישעיה הורביץ
– מהדורה קמא · א: 476 483 484 486 · ב:
902 927
– מהדורה בתרא · א: 43 459 467–469 474–
480 484–486 · ב: 573 878 · ג: 1053
שערי אורה מאת ר׳ יוסף ג׳קטילה · א: 37 330
343 · ב: 836
שערי בינה מאת ר׳ יצחק צבע · ב: 776 · ג:
1052
שערי היחוד והאמונה מאת ר׳ אהרן הורביץ
מסטרשילוב · ג: 1054
שערי עבודה מאת ר׳ אהרן הורביץ מסטרשילוב
· ג: 1054
שערי ציון מאת ר׳ נתן נטע הנובר · א: 476 · ב:
749 750 770 1035

שערי תפלה · א: 212 288 291 · ב: 914 · ראה גם: ספר הכוונות הפותח 'סוד ברכת אבות'
שפתי ישנים מאת ר' שבתי בס · ב: 885
שתי ידות מאת ר' אברהם חזקוני · ב: 895
שתיל פורח מאת ר' אהרן ברכיה די מודינה · א: 60 450 · ב: 544 545 547–550 931

ת תואר פני שלמה מאת ר' שלמה ב"ר יוסף הדרשן · ב: 719
תולדות אדם בעריכת ר' יעקב צמח · ראה: מבוא שערים
תולדות אהרן ומשה מאת ר' אהרן רפאל חיים פיריזה · ג: 1053
תולדות יעקב יוסף מאת ר' יעקב יוסף הכהן מפולנאה · ג: 1464
תוספות יום טוב מאת ר' יום טוב ליפמן הלר · א: 501 502
תורה אור מאת ר' שמואל כהן · א: 280 289 405
תורה אור מאת ר' שניאור זלמן מלאדי · ג: 1054
תורת חכם מאת ר' חיים די לה רוזה · ג: 1052
תורת משה מאת ר' משה אלשיך · ב: 875
תורת נתן בעריכת ר' נתן שפירא · א: 189 190 · ב: 706–708 768 852
תחילת החכמה · ראה: התחלת החכמה
תיקון קריאת שמע על המטה מאת ר' יהודה הכהן · א: 45 363 492 495–499 502
תיקוני השבת מאת ר' אברהם הלוי · א: 217 362 499
תיקוני התשובה בעריכת הרמ"ע מפאנו
– מהדורה קמא · א: 45 64 277 295 314 321 322 387 398 399 433 434 469 488 489 491 492 496 497 512–514 516 · ב: 556 571 831 835 836
– מהדורה תניינא · א: 44 381 388 389 398–401 · ב: 811 817 826 830 834 860
תיקוני שבת מאת ר' אברהם הלוי · א: 216 217 362
תיקוני שבת מאת ר' יהודה הכהן · א: 96 217 362 492 495 496 498–500 502
תכריך קונטרסים · א: 299 420 422 · ב: 806
תעלומות חכמה מאת ר' יוסף שלמה דלמדיגו · א: 38 64 115 142 237 440 449 457 462 501 507 · ב: 548 552 554 555 558 559 563 839 874 878 882 · ג: 1174
תפארת אדם מאת ר' יעקב צמח · ב: 620 622 665–667 843 851
תפילה על המזונות מאת ר' שלמה אלקבץ · א: 228 229 490
תפילות לימים נוראים מאת האר"י עצמו · א: 93–96
תק"ן ליקוטים בעריכת הרמ"ע מפאנו · א: 203 205 206 226 234 239 314 317 353 354 381 388–398 401 414 416 424 425 429 430 454 455 459 482 485 · ב: 568–570 584 757 802 806–808 811 812 817 826 830 834 850 860
תקוני עוונות · ראה: פרי עץ חיים
תרגום ספר הזוהר מאת ר' יהודה מסעוד · ב: 876

מפתח כתבי היד

כתבי היד מסודרים ומצוינים על פי הספרייה שבה הם שמורים. על ציון זה נוסיף, אחרי הסימן =, את מספר הזיהוי של כתב היד בספר זה, כמתואר לעיל ציונים ורשימות, עמ׳ 27.

א אוקספורד, ספריית בודלי

– 556, דפים 125 ע״א – 139 ע״ב, פירוש על התחלת ספר הזוהר מאת האר״י עצמו = כת״י 17 · א: 86

– 746, חידושים על שולחן ערוך מאת ר׳ חיים כהן · ב: 837

– 988, ספר דרשות מאת ר׳ שמואל משער אריה · ב: 889

– 1189, דפים 182–278, שתיל פורח מאת רא״ב די מודינה = כת״י 663 · ב: 548

– 1285, דפים 113–154, דרוש אדם קדמון מאת ר״ח ויטל = כת״י 300 · א: 301

– 1310, דפים 90–153, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו עם הוספות מאת מקובלי אשכנז = כת״י 1074 · ב: 773 774 853 897

– 1549, ספר הפליאה · ב: 767

– 1551, דפים 110 ע״א – 143 ע״א, התחלת החכמה = כת״י 558 · א: 443

– 1551, דפים 266 ע״א – 273 ע״ב, כוונות לספירת העומר מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 572 · א: 447

– 1602, קונטרס בקבלת האר״י · א: 489

– 1623, דפים 301 ע״ב – 302 ע״א, כוונות לברית מילה מאת ר׳ יהודה הכהן = כת״י 617 · א: 502 503 · ב: 885 928

– 1657, דפים 69 ע״א – 137 ע״ב, קובץ חיבורים = כת״י 611 · א: 205 341 493 494

– 1669, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש · ב: 842

– 1672, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש, עריכה ראשונה = כת״י 772 · א: 642 643

– 1673, דרך עץ חיים עם הערות ר׳ יצחק מפוזנא = כת״י 1050 · ב: 750 751

– 1674, דרך עץ חיים עם הערות ר׳ יצחק מפוזנא = כת״י 1048 · ב: 751

– 1675, עץ החיים בעריכת ר׳ נתן שפירא = כת״י 918 · ב: 627 702–704 736 851 936

– 1677, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש · ב: 842

– 1678, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש, עריכה ראשונה = כת״י 770 · ב: 641 642 772

– 1679, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש · ב: 842

– 1680, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש, עריכה שנייה = כת״י 773 · ב: 643 645

– 1681, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 981 · ב: 728 729 852

– 1682, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 978 · ב: 729 772

– 1684, מבוא שערים בעריכת ר׳ משה זכות = כת״י 1002 · ב: 736 737 768 852 939

– 1687, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 980 · ב: 729

– 1689, דרך עץ חיים עם הערות ר׳ יצחק מפוזנא = כת״י 1049 · ב: 750 751

– 1700, דפים 1 ע״א – 226 ע״ב, פרי עץ חיים, ענף ראשון, כוונות התפילה, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 788 · ב: 649

– 1700, דפים 233 ע״א – 263 ע״ב, פרי עץ חיים, ענף שני, טעמי מצוות, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 795 · ב: 650

- 1700, דפים 265 ע״א – 306 ע״א, פרי עץ חיים, ענף רביעי, שער הנבואה ורוח הקודש ויחודים, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 802 · ב: 651
- 1700, דפים 307 ע״א – 318 ע״ב, פרי עץ חיים, ענף שלישי, תיקוני עוונות, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 799 · ב: 650
- 1701, 200 דפים, כוונות גדולות = כת״י 1040 · ב: 746
- 1706, דפים 1 ע״א – 64 ע״ב, פרי עץ חיים, ענף שני, טעמי מצוות, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 791 · ב: 650
- 1706, דפים 457 ע״א – 462 ע״ב, קונטרס דרושים = כת״י 954 · א: 50 · ב: 638 652 719 718
- 1706, דפים 65 ע״א – 260 ע״א, נוף עץ חיים, נוף שני, ביאור קצת פסוקי תנ״ך, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 810 · ב: 653
- 1713, דפים א ע״א – ג ע״א, פירוש זוהר ח״א טו ע״א מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 142 · א: 168 171 172
- 1715, דפים 1 ע״א – 23 ע״ב, נוף עץ חיים, נוף שני, ביאור קצת פסוקי תנ״ך, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 813 · ב: 654
- 1715, דפים 24 ע״א – 42 ע״ב, נוף עץ חיים, נוף שלישי, ביאור קצת דברי רז״ל, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 822 · ב: 652 655
- 1716, דפים 1 ע״א – 100 ע״א, נוף עץ חיים, נוף שני, ביאור קצת פסוקי תנ״ך, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 814 · ב: 654
- 1716, דפים 101 ע״א – 110 ע״ב, נוף עץ חיים, נוף שלישי, ביאור קצת דברי רז״ל, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 821 · ב: 652 655
- 1717, דפים 1 ע״א – 113 ע״א, נוף עץ חיים, נוף שני, ביאור קצת פסוקי תנ״ך, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 815 · ב: 654
- 1717, דפים 116 ע״א – 126 ע״ב, נוף עץ חיים, נוף שלישי, ביאור קצת דברי רז״ל, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 823 · ב: 655
- 1717, דפים 128 ע״א – 182 ע״ב, פרי עץ חיים, ענף שני, טעמי מצוות, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 796 · ב: 650
- 1718, דפים 134 ע״א – 160 ע״ב, נוף עץ חיים, נוף שני, ביאור קצת פסוקי תנ״ך, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 816 · ב: 652 654
- 1720, דפים 4–135, מבוא שערים בעריכת ר׳ משה זכות = כת״י 998 · ב: 736 768 852
- 1725, אדם ישר ב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 983 · ב: 618 729 730 937
- 1726, דפים 1 ע״א – 116 ע״א, אדם ישר ב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 987 · ב: 731
- 1727, ספר הדרושים בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 415 · א: 358
- 1730, לימודי האצילות = כת״י 626 · א: 509
- 1731, דפים 1 ע״א – 280 ע״א, אדם ישר ב = כת״י 911 · ב: 731 852
- 1731, דפים 491 ע״א – 511 ע״א, שער הנבואה ורוח הקדש מתוך קהילת יעקב = כת״י 1011 · ב: 738 768 852
- 1732, דפים 1 ע״א – 65 ע״א, קיצור ספר הדרושים שערכו ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 1035 · ב: 745 768 852
- 1733, דפים 1 ע״א – 68 ע״ב, קיצור ספר הדרושים שערכו ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 1036 · ב: 744 745 768 852
- 1735, דפים 1 ע״א – 180 ע״א, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 639 · א: 512

- 1735, דפים 183 ע"א – 221(ii) ע"ב, יונת אלם מאת הרמ"ע מפאנו, עריכה ראשונה = כת"י 637 · א: 511
- 1735, דפים 223 ע"א – 248 ע"א, 'עולם הבריאה' = כת"י 630 · א: 510
- 1735, דפים 248 ע"ב – 256(ii) ע"ב, 'קבלת מהר"י סרוק' = כת"י 635 · א: 501 511
- 1735, דפים 257 ע"א – 293 ע"ב, התחלת החכמה = כת"י 632 · א: 510
- 1735, דפים 294 ע"א – 312(i) ע"ב, לימודי האצילות = כת"י 628 · א: 509
- 1735, פירוש על הזוהר מאת ר' אשר ב"ר יוסף · א: 509
- 1737, כנפי יונה בעריכת הרמ"ע מפאנו עם הוספות מאת מקובלי פולין = כת"י 678 · ב: 568 570
- 1739, העתקות ר' מאיר טירקלן = כת"י 647 · א: 519
- 1741, קובץ חיבורים = כת"י 612 · א: 493 494
- 1742, דפים 149 ע"א – 150 ע"א, סדר האצילות בקיצור מופלג מאת ר"ח ויטל = כת"י 251 · א: 262
- 1742, דפים 214 ע"א – 234 ע"ב, נוף עץ חיים, נוף רביעי, דרושי הנשמות והגלגולים, בעריכת ר' מאיר פופרש = כת"י 827 · ב: 655
- 1745, דפים 260 ע"א – 309 ע"א, שער הנבואה ורוח הקדש מתוך קהילת יעקב = כת"י 1009 · ב: 738 768 852
- 1745, דפים 328–357, 361–366, ספר הדרושים מאת ר' יוסף ן' טבול, 'חפצי בה' = כת"י 1017 · ב: 739 740 768 824 852
- 1745, דפים א ע"א – רג ע"א, שנז ע"א – שסו ע"א, ספר הגלגולים בעריכת ר' נתן שפירא = כת"י 940 · ב: 708 710
- 1745, דפים רז ע"א – רנב ע"ב, ענייני הגלגולים מאת ר' ישראל סרוק = כת"י 351 · א: 325
- 1747, דפים ו ע"א – נז ע"ב, שער הנבואה ורוח הקדש מתוך קהילת יעקב = כת"י 1010 · ב: 738 768 852
- 1747, דפים עז ע"ב – קי ע"ב, קיד ע"א – קכ ע"א, ספר הדרושים מאת ר' יוסף ן' טבול, 'חפצי בה' = כת"י 1018 · ב: 739 740 768 824 852
- 1751, אור רב מאת ר' מאיר פופרש = כת"י 968 · ב: 723
- 1753, דפים 1–33, פירוש ספרא דצניעותא מאת ר' ישראל סרוק = כת"י 622 · א: 507 · ב: 849
- 1753, דפים 61–175, יונת אלם מאת הרמ"ע מפאנו, עריכה ראשונה = כת"י 621 · א: 507 511
- 1753, דפים 176–185(iii), 'קבלת מהר"י סרוק' = כת"י 623 · א: 500 507 · ב: 849
- 1753, דפים 186–197, התחלת החכמה = כת"י 620 · א: 208 506 · ב: 849
- 1753, דפים 198 ע"א – 207 ע"ב, דרוש אדם קדמון עם הוספות מאת ר' יוסף ן' טבול = כת"י 619 · א: 505 506 · ב: 849
- 1753, דפים 363 ע"א – 409(ix) ע"ב, 532 ע"א – 550 ע"ב, 556 ע"א–ע"ב, כנפי יונה בעריכת הרמ"ע מפאנו = כת"י 618 · א: 504 505 · ב: 849 885 929
- 1753, דף 362(x) ע"ב, גליא רזא · א: 239
- 1754, דפים 66 ע"א – 121 ע"א, פרי עץ חיים, ענף שני, טעמי המצוות, בעריכת ר' מאיר פופרש = כת"י 793 · ב: 650 852
- 1765, דפים א–יח, ספר כוונות הפותח 'בבקר יטהר' = כת"י 542 · א: 429 430
- 1769, סידור תפילה עם כוונות האר"י · ב: 767

- 1774, דפים 14–264, ספר הכוונות בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 418 · א: 358 359 · ב: 867 1151
- 1783, דפים 1 ע״א – 95 ע״א, ליקוטים וכללים בעריכת ר׳ מנחם די לונזאנו = כת״י 269 · א: 279 · ב: 769
- 1783, דפים 39 ע״א – 40 ע״ב, 48 ע״א–ע״ב 80 ע״א–ע״ב, דרושי ׳קודם האצילות׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 123 · א: 163
- 1783, דפים 67 ע״ב – 68 ע״ב, דרושי התיקון מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 126 · א: 164
- 1783, דף 78 ע״א–ע״ב, דרושים על ספר בראשית ושמות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 204 · א: 191
- 1783, דפים 78 ע״ב – 79 ע״ב, פירושי פסוקים מאת ר״י טבול = כת״י 199 · א: 190
- 1783, דפים 84 ע״ב – 86 ע״ב, דרוש האצילות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 118 · א: 157
- 1783, דפים 90 ע״ב – 95 ע״א, כוונות ליל פסח וספירת העומר מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 172 · א: 178
- 1784, דפים א–קג, ליקוטים וכללים בעריכת ר׳ מנחם די לונזאנו = כת״י 268 · א: 276–279 418 · ב: 769 846 918
- 1784, דפים מט ע״א – נא ע״א, נט ע״א – ס ע״א, צב ע״א–ע״ב, דרושי ׳קודם האצילות׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 121 · א: 162 163
- 1784, דפים פ ע״ב – פא ע״ב, דרושי התיקון מאת ר״י טבול = כת״י 124 · א: 163 164
- 1784, דף פט ע״א–ע״ב, דרושים על ספר בראשית ושמות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 202 · א: 190 191
- 1784, דף צא ע״א–ע״ב, פירושי פסוקים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 196 · א: 189 190
- 1784, דפים צו ע״ב – צח ע״ב, דרוש האצילות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 116 · א: 154–157 164 182 · ב: 846 869 946 1017 1018 1020–1023 · ב: 1134
- 1784, דפים ק ע״א – קג ע״ב, כוונות ליל פסח וספירת העומר מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 171 · א: 178
- 1784, דפים 123–212, ספר הדרושים בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 416 · א: 358
- 1785, דפים 1–410, קובץ חיבורים שונים · ב: 852
- 1785, דפים סט ע״א – רמ ע״א, כנפי יונה (ב) מאת ר׳ משה נג׳ארה וחבריו = כת״י 1021 · ב: 741
- 1786, דפים 1–445, קובץ חיבורים שונים · ב: 852
- 1786, דפים 93 ע״ב – 324 ע״ב, כנפי יונה (ב) מאת ר׳ משה נג׳ארה וחבריו = כת״י 1022 · ב: 741
- 1790, דפים 22 ע״א □ 30 ע״א, פירוש על הזוהר מאת ר׳ אשר ב״ר יוסף · א: 509
- 1790, דפים 32 ע״א – 36 ע״ב, דרושים מתוך דרושי ׳קודם האצילות׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 588 · א: 450
- 1790, דפים 38 ע״א – 86 ע״ב, לימודי האצילות = כת״י 553 · א: 442
- 1790, דפים 88 ע״א – 93 ע״ב, פירוש ׳אדרא דנשא׳ = כת״י 587 · א: 450
- 1790, דפים 136 ע״א – 145 ע״ב, כוונות לספירת העומר מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 573 · א: 447
- 1790, דפים 146 ע״א – 151 ע״ב, דרוש אטב״ח מאת ר׳ חיים ויטל = כת״י 565 · א: 445
- 1790, דפים 151 ע״ב – 187 ע״ב, קובץ דרושים וליקוטים = כת״י 577 · א: 448

- 1790, דפים 188 ע״א – 215 ע״ב, לימודי האצילות = כת״י 554 · א: 442
- 1798, זוהר הרקיע בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 747 · ב: 615 852
- 1805, דפים 1 ע״א □ 48(ii) ע״א, פירוש על פרדס רמונים מאת ר׳ יואל סירקיש · א: 506 · ב: 886
- 1805, דפים 79 ע״א – 81 ע״ב, כוונות התפילות מאת האר״י עצמו = כת״י 26 · א: 91 273 506
- 1812, דפים 1 ע״א □ 52 ע״א, פירוש על הזוהר מאת ר׳ אשר ב״ר יוסף · א: 509
- 1818, דפים 1–142, סיכום ספר הדרושים מאת ר׳ מסעוד אזולאי = כת״י 1032 · ב: 744 852
- 1822, דפים 147–162, קובץ חיבורים = כת״י 690 · ב: 572
- 1826, עומר מן מאת ר׳ מנחם די לונזאנו = כת״י 247 · א: 255 · ב: 852
- 1829, אדרת אליהו מאת ר׳ אליהו לואנץ = כת״י 650 · א: 520
- 1837, דפים 183 ע״א – 200 ע״א, התחלת החכמה = כת״י 675 · א: 208 · ב: 565 571 935
- 1837, דפים 206–244, הקדמות הרמ״ע מפאנו וע״ב ידיעות = כת״י 688 · א: 465 · ב: 571
- 1843 + 1844, תורת נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא, עריכה שנייה = כת״י 935 · ב: 707 708 768 852
- 1845, תורת נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא, עריכה שנייה = כת״י 932 · ב: 707 708 768 852
- 1846, תורת נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא, עריכות נוספות = כת״י 936 · ב: 708
- 1847, דפים א ע״א – קח ע״א, תורת נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא, עריכות נוספות = כת״י 937 · ב: 708
- 1849, פירוש על הגדה של פסח מאת ר׳ נתן שפירא · ב: 767
- 1850, מאורות נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא = כת״י 920 · ב: 630 705 706 768 851 852
- 1851, מאורות נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא = כת״י 925 · ב: 705 706 768 852
- 1853, דפים 10 ע״ב – 30 ע״ב, ספר הכוונות מאת ר׳ יהודה רומנו = כת״י 687 · ב: 571
- 1854, שמן משחת קדש מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה = כת״י 659 · ב: 547
- 1855, דפים 1–154(ii), שמן זית זך מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה = כת״י 665 · ב: 549
- 1861, נגיד ומצוה מאת ר׳ יעקב צמח, עריכה שלישית = כת״י 843 · ב: 663
- 1862, נגיד ומצוה מאת ר׳ יעקב צמח, עריכה שלישית = כת״י 846 · ב: 663 852
- 1863, דפים 1 ע״א – 37 ע״ב, לחם מן השמים = כת״י 860 · ב: 671 672
- 1867, קהילת יעקב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 730 · א: 46 60 · ב: 607–611 616 619 621 628–630 737 806 807 851 868 890 891 932 934 · ג: 1159 1160
- 1869, עולת תמיד בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 735 · ב: 613
- 1870, רנו ליעקב שמחה מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 710 · א: 49 115 215 216 · ב: 588–591 850
- 1872, קול ברמה מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 837 · ב: 661 662 768 852
- 1874, קול ברמה מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 838 · ב: 661 662 768 852 896
- 1875, קול ברמה מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 839 · ב: 661 662 768 852
- 1882, פירוש על הזוהר מאת ר׳ משה זכות · ב: 767
- 1883, פירוש על הזוהר מאת ר׳ משה זכות · ב: 767

- 1892, פירוש האר״י על סבא דמשפטים · ב: 852
- 1893, פירוש האר״י על סבא דמשפטים · ב: 852
- 1896, דפים 103 ע״ב – 109 ע״ב, דרוש הלולב מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 176 · א: 179
- 1909, מקראי קודש בעריכת ר׳ חביב קומאגי = כת״י 273 · א: 208 281 282
- 1958, דפים כו ע״א – מג ע״א, התחלת החכמה = כת״י 631 · א: 208 510
- 1958, דפים מג ע״ב – נ ע״ב, עז ע״א – צב ע״ב, לימודי האצילות = כת״י 627 · א: 509
- 1958, דפים נג ע״א – סג ע״א, ׳עולם הבריאה׳ = כת״י 629 · א: 510
- 1958, דפים סז ע״א – ע ע״א, ׳קבלת מהר״י סרוק׳ = כת״י 634 · א: 501 511
- 1958, דפים צו ע״א – קיא ע״א, פירוש ספרא דצניעותא מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 633 · א: 510 511
- 1958, דפים קיג ע״א – קפב ע״א, רפז ע״א – רצד ע״ב, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 638 · א: 512
- 1958, דפים קפד ע״ב – ר ע״ב, יונת אלם מאת הרמ״ע מפאנו, עריכה ראשונה = כת״י 636 · א: 511
- 1958, דפים רז ע״א – ריג ע״ב, סדר התקיעות · א: 474
- 1958, דפים 295–311, ע״ב ידיעות = כת״י 600 · א: 467
- 2032, דפים 177–184, התחלת החכמה בעריכת ר׳ יואל סירקיש = כת״י 674 · א: 208 · ב: 564 565
- 2167, דפים 24 ע״א – 58 ע״ב, עץ החיים בעריכת ר׳ נתן שפירא = כת״י 919 · ב: 704
- 2248, פנקס כתבים ודרושים מאת ר׳ ישעיה הורביץ = כת״י 607 · א: 480–486 · ב: 926 927
- 2301, דפים 77 ע״א – 81 ע״ב, מנהגי חברון מאת ר׳ מלכיאל אשכנזי · ב: 878
- 2316, דפים 1–36, פנקס כתבים וחידושים מאת ר׳ יוסף ששון = כת״י 435 · א: 361 364 499 · ב: 881 920
- 2553, דרשות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 206 · א: 146 192 193 366

אמשטרדם, ספריית בית המדרש עץ חיים

- 20 A 26, בית אלהים מאת ר׳ אברהם הירירה = כת״י 653 · ב: 538 543
- 47 A 30, עדות ביעקב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 753 · ב: 619 620
- 47 B 25, דפים 1–169, תורת נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא, עריכה ראשונה = כת״י 203 · ב: 706 707
- 47 B 25, דף קה ע״א, פירושי פסוקים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 928 · א: 189 190
- 47 B 25, דף קה ע״ב ודפים קיב ע״א – קיג ע״ב, דרושים על ספר בראשית ושמות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 198 · א: 190 191
- 47 C 10, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו עם הוספות מאת מקובלי פולין = כת״י 682 · ב: 570
- 47 C 45, ספר הכוונות בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 427 · א: 359 360 · ב: 853
- 47 C 5, סידור עם כוונות · ב: 853
- 47 D 17, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו ודרוש אדם קדמון מאת ר׳ חיים ויטל · ב: 853
- 47 D 19, דפים 1 ע״א – 40 ע״א, כנפי יונה (א) מאת ר׳ משה יונה = כת״י 218 · א: 198
- 48 A 16, שער השמים מאת ר׳ אברהם הירירה = כת״י 652 · ב: 538 543

אמשטרדם, ספריית רוזנטליאנה

– ROS. 5, דפים ח ע״א – עו ע״א [מניין שלישי], ספר הכוונות מאת ר׳ יהודה רומנו = כת״י 686 · ב: 571
– ROS. 57, דפים [1] ע״א – [193] ע״א, יונת אלם מאת הרמ״ע מפאנו, עריכה שנייה = כת״י 503 · א: 404 405
– ROS. 57, דפים [194] ע״ב – [259] ע״א, מעין גנים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 520 · א: 410 412
– ROS. 341, דפים א – [כא], קיצור כנפי יונה מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 183 · א: 187

אמשטרדם, ספריית ריטמן

– 371, אוצרות חיים · א: 120

ב

בודפשט, ספריית בית המדרש לרבנים

– 22, ליקוטי תורה בעריכת ר׳ שמואל אבודרהם = כת״י 1079 · ב: 776 777
– 22, דפים כה ע״ב – כח ע״א, קובץ ׳דרוש התנינים׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 160 · א: 174 175
– 87, חמדת ישראל מאת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 914 · ב: 700 701

בודפשט, אוסף קויפמן

– 336, פנקס תלמוד תורה · ב: 889
– A 201, עמודים 128–224, ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 291 · א: 297 393 396 · ב: 801
– A 201, עמודים 18–27, ׳מספר של אדם קדמון׳ = כת״י 236 · א: 222 299
– A 201, עמודים 28–39, קובץ ליקוטים = כת״י 525 · א: 415
– A 201, עמודים 40–127, קע״ה ליקוטים, ליקוטים הראשונים = כת״י 524 · א: 414 415 · ב: 806 850
– A 201, עמודים 8–15, ספר המלואים מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 484 · א: 242 243 385 386 · ב: 847
– A 205, לחם מן השמים = כת״י 861 · ב: 672
– A 210, זוהר הרקיע בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 744 · ב: 615 852
– A 368, סידור עם כוונות · ב: 852

בלטימור, אוניברסיטת ג׳ונס הופקינס

– 96462, ספר הליקוטים בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 428 · א: 360 · ב: 867 893

ברלין, ספריית המדינה

– 2577 (מרבורג 48), כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 329 · א: 316
– 3333 (מרבורג 95), פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו = כת״י 6 · א: 83

ברסלאו, ספריית בית המדרש לרבנים

– 205, דפים א–נב, ע״ב ידיעות = כת״י 601 · א: 467

ה

האלי, ספריית האוניברסיטה

– Cod. Hebr. Yb 4.4Q, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו עם הוספות מאת מקובלי פולין = כת״י 679 · ב: 570

המבורג, אוסף לוי

– 82, דפים 1 ע״א – 121 ע״ב, ספר דרושים בעריכה אלמונית (1) = כת״י 475 · א: 380 · ב: 849

- 82, דפים 119 ע״א – 121 ע״ב, קובץ ׳דרוש התנינים׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 156 · א: 175
- 84, ספר ׳כונת התפילות׳ בעריכת ר׳ משה מזרחי = כת״י 692 · א: 50 · ב: 575–578 850
- 84, דפים 181 ע״ב – 185 ע״ב, ׳מעץ החיים׳ בעריכת ר׳ משה מזרחי = כת״י 696 · ב: 578 579
- 88, ספר הליקוטים בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 430 · א: 360
- 92, ספר הדרושים בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 417 · א: 358
- 94, דפים פח–[קעח], פירוש אדרא רבא מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 720 · ב: 596

המבורג, ספריית המדינה והאוניברסיטה

- b280, דרוש אדם קדמון מאת ר״ח ויטל = כת״י 41 · א: 105

ו וושינגטון, ספריית הקונגרס

- 53, ספר עץ חיים, שער מה שהעתקתי מכתיבת יד מורי (חלק א, שער א) מאת ר״ח ויטל = כת״י 70 · א: 122
- 75, קובץ ליקוטים = כת״י 387 · א: 289 344 345
- 81, מעין גנים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 517 · א: 409 412 452 · ב: 850
- 85, דפים 1 ע״א – 23 ע״ב, דרוש שיעור קומה מאת ר׳ ברוך ן׳ ברוך = כת״י 388 · א: 289 345
- 85, דפים 24 ע״א – 41 ע״א, מאמר על האצלת האותיות מאת ר׳ נתן אוטולינגו = כת״י 389 · א: 289 345
- 86, דפים צא ע״א – קלז ע״א, ספר הדרושים בעריכה אלמונית (א) = כת״י 257 · א: 265 266 · ג: 1150
- 129 (לשעבר 17), דף ח ע״א–ע״ב, איגרת ר׳ יעקב צמח אל ר׳ משה זכות = כת״י 855 · ב: 668 669
- 129 (לשעבר 17), דפים ג–ז, דרושי אליהו ואלישע מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 853 · ב: 668 851
- 175, שמן משחת קדש מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה = כת״י 657 · ב: 546 547

וטיקן

- 569, דפים 9 ע״ב – 19 ע״ב, קיצור הפירוש על התחלת ספר הזוהר מאת האר״י עצמו = כת״י 364 · א: 334 337 · ב: 805 848
- 569, דף 20 ע״א–ע״ב, סדר האצילות בקיצור מופלג מאת ר״ח ויטל = כת״י 366 · א: 334 335 337 · ב: 848
- 569, דפים 1 ע״א – 9 ע״א, קובץ ליקוטים הפותח ׳זאת החיה אשר תאכלו׳ מאת ר״ח ויטל = כת״י 368 · א: 335 · ב: 848
- 569, דפים 21 ע״א – 24 ע״ב, קובץ מאמרים מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 378 · א: 339 354 · ב: 580
- 569, דפים 25 ע״א – 36 ע״ב, דרוש שיעור קומה מאת ר׳ ברוך ן׳ ברוך = כת״י 376 · א: 333–335 337–339 · ב: 848
- 569, דפים 37 ע״א –51 ע״א, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו = כת״י 361 · א: 333 337 · ב: 848
- 569, דפים 53 ע״א – 57 ע״ב, כוונות לימי חול ושבת מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 374 · א: 324 337 · ב: 848
- 569, דפים 61 ע״א – 94 ע״ב, קובץ דרושים ופירושי זוהר = כת״י 238 · א: 223 337

וינה, אוסף לעוו

– 2, דפים בודדים, עץ הדעת טוב מאת ר״ח ויטל = כת״י 109 · א: 144 145
– 3, פירוש מדרש הנעלם של רות מאת האר״י עצמו = כת״י 19 · א: 87 88 196 · ב: 908
– 4, דף קעז ע״א, ׳נייר קטן׳ = כת״י 766 · ב: 632–634
– 4, דפים קעח ע״א – שיג ע״א, תולדות אדם בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 758 · ב: 623 624 632 633

ח חולון, אוסף זיתוני

– 27, שמונה שערים, שער הפסוקים, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 884 · ב: 690

י ירושלים, אוסף אברהמס

– 18, ספר ההקדמות (ב) בעריכת ר׳ משה מזרחי = כת״י 698 · ב: 574 575 581 582 850 890
– 19, דפים 41–133, ספר כוונות בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 494 · א: 398

ירושלים, אוסף בניהו

– א 158, ספר החזיונות (שבחי ר״ח ויטל) = כת״י 950 · ב: 714–716
– מ 6, שו״ת הרמב״ם בהעתקת ר׳ אברהם סכנדרי · ב: 887
– ק 6, ספר הליקוטים על ספרי התנ״ך = כת״י 708 · ב: 587 588
– ק 7, ספר הליקוטים על ספרי התנ״ך = כת״י 709 · ב: 588
– ק 23, עולת תמיד בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 736 · ב: 613 787 853
– ק 27, דפים ו–רעט, ספר הכוונות בעריכה אלמונית (יג) = כת״י 471 · א: 379
– ק 28, ספר הליקוטים בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 429 · א: 360
– ק 29, דפים 1 ע״א – 43 ע״ב, ספר הכוונות בעריכה אלמונית (יא) = כת״י 467 · א: 378
– ק 34, ספר כוונות בעריכה אלמונית (א) = כת״י 275 · א: 272 282 283
– ק 36, שמונה שערים, שער הכוונות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל, ועולת תמיד בעריכת ר׳ יעקב צמח · ב: 853
– ק 44, ספר הכוונות בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 1041 · א: 359 · ב: 747
– ק 53, דפים 7 ע״א – 14 ע״ב, ספר הכוונות בעריכה אלמונית (ט) = כת״י 462 · א: 147 376
– ק 53, דפים 15 ע״א – 41 ע״ב, ספר הכוונות בעריכה אלמונית (י) = כת״י 463 · א: 376
– ק 53, דפים 44 ע״א – 47 ע״ב, פירוש מדרש הנעלם של רות מאת האר״י עצמו = כת״י 22 · א: 87 88
– ק 53, דפים 97 ע״א – 106 ע״א, ״יחודים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 190 · א: 147 188 189

ורשה, המכון להיסטוריה יהודית

– 63, נגיד ומצוה · ב: 852
– 193, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 977 · ב: 729
– 246, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 1092 · ב: 780
– 293, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 970 · ב: 608 727 728 732 740

- ק 54, דפים א ע״א – ק ע״ב, ספר הליקוטים בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 431 · א: 360
- ק 54, דפים קא ע״א – קו ע״ב, קונטרס מנהגים מאת ר״ח ויטל = כת״י 60 · א: 109
- ק 55, דף א ע״א–ע״ב, פירוש על התחלת ספר הזוהר מאת האר״י עצמו = כת״י 15 · א: 85
- ק 55, דפים א ע״א – לח ע״א, דרוש אדם קדמון מאת ר״ח ויטל = כת״י 39 · א: 104 105 147 155 156 182 183 · ב: 805 848 870 · ג: 1177
- ק 55, דפים לט ע״א – נד ע״ב, קיצור כנפי יונה (ב) מאת ר״ח ויטל = כת״י 58 · א: 109 · ב: 805
- ק 55, דפים נה ע״א – סח ע״ב, ספר הדרושים בעריכה אלמונית (ב) = כת״י 460 · א: 184 376 · ב: 848
- ק 55, דפים עא ע״א – צח ע״ב, ספר הדרושים בעריכה אלמונית (א) = כת״י 258 · א: 265 266 · ב: 849
- ק 55, דפים צט ע״א – קכט ע״ב, ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 110 · א: 147 150 151 · ב: 848 868 · ג: 1104 1105 1179 1180
- ק 55, דפים קכט ע״ב – קל ע״ב, דרוש ׳מציאות הקליפות׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 127 · א: 164 165 · ב: 848
- ק 55, דפים קלט ע״א – קסד ע״א, פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל = כת״י 46 · א: 106 107 · ב: 849
- ק 55, דפים קעה ע״א – קפו ע״א, דרושים שונים = כת״י 459 · א: 375
- ק 62, ספר עץ חיים, שער ההקדמות (חלק א, שער ב) מאת ר׳ חיים ויטל = כת״י 75 · א: 123
- ק 69, ספר עץ חיים, שער המצוות (חלק ב, שער ב) מאת ר״ח ויטל = כת״י 90 · א: 125
- ק 71, דף ב ע״א, ׳נייר קטן׳ = כת״י 767 · ב: 634
- ק 71, דפים א ע״א – קכט ע״א, ספר תולדות אדם בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 759 · ב: 623 624
- ק 74, כוונות ליל פסח וספירת העומר מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 169 · א: 147 152 177 178 · ב: 849
- ק 80, כוונות ליל פסח וספירת העומר מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 170 · א: 178
- ק 89, דפים 3–9, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו = כת״י 3 · א: 81 83 · ב: 848
- ק 89, דפים 10–21, פירוש אדרא רבא מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 135 · א: 147 166 167 · ב: 848 869 887 · ג: 1285
- ק 94, פירוש אדרא רבא מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 997 · ב: 735
- ק 109, תפארת אדם מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 849 · ב: 665 667 851
- ק 111, דפים [1] ע״א – [2] ע״ב, קונטרס ׳מע״ח׳ מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 711 · א: 49 · ב: 591 592 850
- ק 111, דפים [3] ע״א – [11] ע״ב, אדם ישר ב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 750 · ב: 617 618 851
- ק 119, דפים 1 ע״א – 80 ע״א, כנפי יונה (א) מאת ר׳ משה יונה = כת״י 217 · א: 198
- ק 119, דפים 83 ע״א – 174 ע״ב, חלק רביעי של גלא עמיקתא בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 411 · א: 356
- ק 119, דפים 177 ע״א – 323 ע״ב, כנפי יונה (ב) מאת ר׳ משה נג׳ארה וחבריו = כת״י 223 · א: 200 201
- ק 123, ספר אוצרות חיים בעריכת ר׳ אלישע חיים אשכנזי = כת״י 1043 · ב: 748

– ק 141, חלק רביעי של גלא עמיקתא בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 410 · א: 66 234 353 356 387 · ב: 850
– ק 144, ספר אוצרות חיים בעריכת ר׳ אלישע חיים אשכנזי = כת״י 1044 · ב: 748
– ק 145, דפים א ע״א – ג ע״ב, אמרי אמת, השגות ר׳ מנחם די לונזאנו על כתבי האר״י עצמו = כת״י 240 · א: 246
– ק 145, דפים ג ע״ב – ה ע״א, אמרי אמת, השגות ר׳ מנחם די לונזאנו על כתבי ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 242 · א: 248
– ק 146, דפים א–נג, עומר מן מאת ר׳ מנחם די לונזאנו = כת״י 245 · א: 255

ירושלים, אוסף מהלמן
– 20, דפים 1–228, ספר הדרושים בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 392 · א: 347 350 · ב: 850
– 20, דפים 229–244, ספר הכוונות בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 401 · א: 348 351 352 · ב: 576 850

ירושלים, אוסף פרטי א׳
– 1, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ ירחמיאל בן ר׳ מנחם נחום מרישא = כת״י 1072 · ב: 771 772 803

ירושלים, אוסף פרטי ח׳
– 1, קיצור יונת אלם מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה = כת״י 540 · א: 429

ירושלים, אוסף פרטי ט׳
– ספר הזוהר עם הגהות ר׳ חיים ויטל ור׳ שמואל ויטל · ג: 1125

ירושלים, אוסף פרטי י׳
– 1, תיאור יוא״ב 15, עולת תמיד בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 738 · ב: 614 787
– 2, שמונה שערים, שער ההקדמות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 946 · ב: 676 683 711–713

ירושלים, אוסף פרטי ל׳
– 1, אמרי אמת, השגות ר׳ מנחם די לונזאנו על כתבי ר״ח ויטל ותשובותיו של ר׳ אברהם מונסון = כת״י 243 · א: 43 212 248–252

ירושלים, אוסף פרטי מ׳
– 1, ספר כוונות בעריכת ר׳ משה טרינקי = כת״י 453 · א: 374

ירושלים, אוסף פרטי נ׳
– 1, תיאור יוא״ב 16, דפים סד–צו, צח–קסא, קסח, ריז–רלג, ספר תולדות אדם בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 762 · ב: 623 624 788

ירושלים, אוסף פרטי פ׳
– 1, אדם ישר א בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 731 · ב: 611 612 806 868

ירושלים, אוסף פרטי צ׳
– 1, חלק א, דפים א–ו, הקדמה לספר עץ חיים מאת ר״ח ויטל = כת״י 61 · א: 110 111 120 121
– 1, חלק א, דפים ז ע״א – נח ע״ב, ספר עץ חיים, שער מה שהעתקתי מכתיבת יד מורי (חלק א, שער א) מאת ר״ח ויטל = כת״י 66 · א: 87 116 121 · ב: 874 · ג: 1125
– 1, חלק א, דפים סג ע״א – קפב ע״ב, ספר עץ חיים, שער ההקדמות (חלק א, שער ב) מאת ר״ח ויטל = כת״י 71 · א: 116 122 · ב: 678
– 1, חלק א, דפים קפג ע״ב – רלח ע״ב, ספר עץ חיים, שער מאמרי הזוהר ומאמרי רז״ל (חלק א, שער ג) מאת ר״ח ויטל = כת״י 77 · א: 99 116 117 123 133

- 1, חלק א, דפים רלט ע"א – שיא ע"ב, ספר עץ חיים, שער הפסוקים (חלק א, שער ד) מאת ר"ח ויטל = כת"י 81 · א: 116 124 · ב: 678 679
- 1, חלק ב, דפים א ע"א – קסח ע"א, ספר עץ חיים, שער התפילה (חלק ב, שער א) מאת ר"ח ויטל = כת"י 85 · א: 95 101 112 116–120 124 133 212 213 218 219 · ב: 579 679 867 906 907 · ג: 1151 1191 1192 1254
- 1, חלק ב, דפים קא ע"א–ע"ב, קד ע"ב – קה ע"א, קז ע"א, זמירות לסעודות השבת מאת האר"י עצמו = כת"י 33 · א: 19 96
- 1, חלק ב, דפים קע ע"א – ריג ע"א, ספר עץ חיים, שער המצוות (חלק ב, שער ב) מאת ר"ח ויטל = כת"י 86 · א: 101 116 118 119 125 · ב: 680 867
- 1, חלק ב, דפים ריו ע"א – רס ע"ב, ספר עץ חיים, שער רוח הקודש (חלק ב, שער ג) מאת ר"ח ויטל = כת"י 91 · א: 35 101 116 118 119 125 132 197 210 213 214 216 218–221 265 · ב: 679 868 · ג: 1149–1151
- 1, חלק ב, דפים רסד ע"א – שו ע"א, ספר עץ חיים, שער הגלגול (חלק ב, שער ד) מאת ר"ח ויטל = כת"י 92 · א: 115 116 118 119 126 132 · ב: 868 · ג: 1149 1150

ירושלים, אוסף פרטי ק'

- 1, ספר ההקדמות (א) בעריכת ר' משה מזרחי = כת"י 691 · א: 352 · ב: 575 576 850

ירושלים, אוסף פרטי ר'

- 1, תיאור יוא"ב 13, דרך עץ חיים בעריכת ר' מאיר פופרש, עריכה שנייה = כת"י 781 · ב: 644 646 787

ירושלים, אוסף פרטי ש'

- 1, תיאור יוא"ב 10, דפים א–רפד, נוף עץ חיים, נוף ראשון, ביאור קצת מאמרי הזוהר, בעריכת ר' מאיר פופרש = כת"י 804 · ב: 565 638 648 651–653
- 1, תיאור יוא"ב 10, דפים רפה–שפב, נוף עץ חיים, נוף שני, ביאור קצת פסוקי תנ"ך, בעריכת ר' מאיר פופרש = כת"י 809 · ב: 651–653
- 1, תיאור יוא"ב 10, דפים שפג–תכד, נוף עץ חיים, נוף שלישי, ביאור קצת דברי רז"ל, בעריכת ר' מאיר פופרש = כת"י 819 · ב: 651 652 655
- 1, תיאור יוא"ב 10, דפים תכה–תצז, נוף עץ חיים, נוף רביעי, דרושי הנשמות והגלגולים, בעריכת ר' מאיר פופרש = כת"י 826 · ב: 651–653 655

ירושלים, אוסף פרטי

- 3, מעשה חושב מאת ר' אברהם אזולאי = כת"י 446 · א: 371 372

ירושלים, אוסף שני

- 3, דפים א ע"א – לא ע"ב, פירוש אדרא רבא מאת ר' יוסף ן' טבול = כת"י 134 · א: 166 167 171 279 · ב: 801 846 869 · ג: 1133 1135 1136 1167 1285
- 4, סוד סוכה ולולב ודרוש הנר = כת"י 270 · · א: 221 279 · ב: 846

ירושלים, אוסף ש"ץ

- 24, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר"י עצמו = כת"י 1 · א: 81 82 162 196 266–268 293–295 300 333 401 · ב: 846 912 955 956

ירושלים, הספרייה הלאומית

- 8□ 1, דפים 113 ע״א – 178 ע״ב, העתקות ר׳ יצחק איילונבורג = כת״י 648 · א: 519
- 8□ 330, דפים 2 ע״א – 35 ע״ב, פירוש ספרא דצניעותא מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 645 · א: 411 518 519 · ב: 572
- 8□ 392, דפים ב–נג, הערות על פירוש הרמ״ק לסבא דמשפטים מאת האר״י עצמו = כת״י 36 · א: 97 · ב: 723
- 8□ 393, דפים 1–27, פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל, עריכה ראשונה = כת״י 283 · א: 289
- 8□ 393, דפים 29 ע״א – 35 ע״ב, קונטרס מנהגים מאת ר״ח ויטל = כת״י 287 · א: 109 288 291
- 8□ 393, דפים 37 ע״א – 62 ע״ב, פירושים על ספר הזוהר מאת האר״י עצמו = כת״י 286 · א: 171 291
- 8□ 393, דפים 56 ע״ב – 58 ע״ב, פירוש זוהר ח״א דף טו ע״א מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 140 · א: 171 172
- 8□ 393, דפים 63 ע״א – 74 ע״ב, קובץ ליקוטים הפותח ׳טעם שנקראת המלכות׳ מאת ר״ח ויטל = כת״י 284 · א: 289 290 299
- 8□ 393, דפים 75–115, ארבעה קובצי ׳לקוטים׳ = כת״י 285 · א: 290 291 299 · ב: 808
- 8□ 393, דפים 116 ע״א – 142 ע״ב, קובץ ליקוטים הפותח ׳זאת החיה אשר תאכלו׳ מאת ר״ח ויטל = כת״י 282 · א: 289 290 299 329 335 · ב: 847
- 8□ 393, דפים 171–327, שערי תפלה (ספר כוונות) = כת״י 281 · א: 212 288 289 291 396 · ב: 914
- 8□ 395, אור זרוע מאת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 960 · ב: 721
- 8□ 407, תק״ן ליקוטים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 488 · א: 391 392
- 8□ 417, דפים 88 ע״א – 391 ע״א, נוף עץ חיים, נוף ראשון, ביאור קצת מאמרי הזוהר, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 805 · ב: 653
- 8□ 417, דפים 88 ע״א – 89 ע״א, פירוש זוהר ח״א דף טו ע״א מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 143 · א: 168 171 172
- 8□ 452, דפים ג ע״א – לב ע״א, פירוש אדרא רבא מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 130 · א: 165 166 168 · ג: 1029
- 8□ 465, דף 369 ע״א–ע״ב, קובץ ׳דרוש התנינים׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 159 · א: 174 175
- 8□ 531, ספר הדרושים והליקוטים בעריכה אלמונית (ג) = כת״י 464 · א: 147 184 185 306 376 377 · ב: 848
- 8□ 539, דפים 1 ע״א – 23 ע״ב, 40 ע״א – 189 ע״ב, קובץ ליקוטים בעריכת ר׳ חביב קומאגי = כת״י 274 · א: 208 282 303
- 8□ 539, דפים 13 ע״א – 16 ע״ב, קונטרסי ר׳ יהודה משען = כת״י 231 · א: 215 281 282
- 8□ 941, תק״ן ליקוטים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 490 · א: 390 392 393 430 · ב: 802
- 8□ 1097, ענייני הגלגולים מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 348 · א: 232 324 325
- 8□ 1161, דפים מד ע״א – נח ע״א, דרוש המלבוש מאת ר׳ שמעון כהן = כת״י 1108 · ב: 790 942
- 8□ 1161, דפים עה ע״א – קח ע״א, ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 1106 · ב: 788 789 802 898
- 8□ 1161, דפים קכד ע״א – קכה ע״ב, דרוש שמסר ר״ח ויטל לר׳ שלמה סגיש = כת״י 105 · א: 143

- 1161 8□, דפים קמה ע״א – קנד ע״ב, קובץ חיבורים על סעודות השבת = כת״י 1109 · ב: 790 791
- 1265 8□, ספר הליקוטים בעריכה אלמונית (א) = כת״י 276 · א: 283
- 1588 8□, דרוש התנינים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול · ב: 1029
- 1656 8□, ספר הכוונות בעריכה אלמונית (יב) = כת״י 468 · א: 378
- 1657 8□, קונטרסי כוונות מאת ר״ח ויטל = כת״י 259 · א: 268 · ב: 846
- 1658 8□, כנפי יונה (א) מאת ר׳ משה יונה = כת״י 211 · א: 196 197
- 1660 8□, דפים 6 ע״ב – 7 ע״ב, קובץ ׳דרוש התנינים׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 157 · א: 175
- 1667 8□, דפים 1 ע״א – 12 ע״ב, ספר הליקוטים בעריכה אלמונית (ה) = כת״י 466 · א: 377 378
- 1675 8□, דפים 1 ע״א – 28 ע״ב, ספר הכוונות מאת ר׳ יהודה רומנו = כת״י 226 · א: 204 · ב: 870
- 1935 8□, זבח השלמים מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 848 · ב: 664 665 851
- 1936 8□, דפים 1 ע״א – 143 ע״א, שער הגלגולים, מאסף, בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 831 · ב: 657 658 851
- 1960 8□ (לשעבר ליוורנו, תלמוד תורה 92), תורת נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא, עריכה ראשונה = כת״י 931 · ב: 707 852
- 2001 8□, שו״ת זרע אנשים · ב: 877 879
- 2614 8□, דפים 75 ע״א – 155 ע״א, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 335 · א: 318 321
- 2614 8□, דפים 156 ע״א – 210 ע״א, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 338 · א: 318 319
- 2966 8□, דפים ב ע״א – קנז ע״ב, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 1094 · ב: 781
- 3095 8□, שמונה שערים, שער הגלגולים, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 948 · ב: 713 715
- 3216 8□, כוונות גדולות = כת״י 1039 · ב: 746
- 3724 8□, כנפי יונה (ב) מאת ר׳ משה נג׳ארה וחבריו = כת״י 222 · א: 201
- 3731 8□, דפים 1 ע״א – 70 ע״ב, ספר הכוונות בעריכה אלמונית (יד) = כת״י 472 · א: 379
- 3731 8□, דפים 71 ע״א – 108 ע״ב, ספר הכוונות ׳שער התפילה׳ = כת״י 473 · א: 379
- 3731 8□, דפים קנג ע״א – קפט ע״א, ספר דרושים וחידושים בעריכת תלמידי ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 701 · ב: 585
- 3731 8□, דפים 192 ע״א – 204 ע״א, פירוש אדרא רבא מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 129 · א: 165 166
- 3731 8□, דפים 245 ע״א – 251 ע״ב, מאמר תרין צפרין מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 723 · ב: 598 851
- 3823 8□, דפים א–כב, ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול, ׳חפצי בה׳ = כת״י 1019 · ב: 740
- 4180 8□, ספר הדרושים בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 390 · א: 348 349
- 4547 8□, כנפי יונה (א) מאת ר׳ משה יונה = כת״י 219 · א: 197 198
- 5090 8□, דפים קצט ע״א – שמב ע״א, זוהר הרקיע בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 743 · ב: 615
- 5493 8□, מעשה חושב מאת ר׳ אברהם אזולאי · א: 372

- 8 6180□, שמונה שערים, שער הגלגולים, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 909 · ב: 697 698 787 854
- 8 6675□, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו עם הוספות מאת מקובלי פולין = כת״י 680 · ב: 570
- 8 6710□ (לשעבר היכל שלמה ג 60), דפים א ע״א – קעח ע״ב, נוף עץ חיים, נוף ראשון, ביאור קצת מאמרי הזוהר, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 806 · א: 174 · ב: 653
- 8 6710□ (לשעבר היכל שלמה ג 60), דפים קיא–קיט, פירוש קצר על אדרא רבא מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 165 · א: 176
- 8 6710□ (לשעבר היכל שלמה ג 60), דפים קעח ע״ב – רכג ע״ב, נוף עץ חיים, נוף שלישי, ביאור קצת דברי רז״ל, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 820 · ב: 655
- 4 19□, דפים א–קצח, קובץ חיבורים שהיה בידיו של ר׳ אלכסנדר כ״ץ = כת״י 546 · א: 437–440 462
- 4 19□, דפים ב ע״א – טו ע״א, פירוש ספרא דצניעותא מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 548 · א: 440 441 507 511 518 · ב: 849
- 4 19□, דפים טז ע״א – מה ע״ב, לימודי האצילות, בעריכת מקובלי אשכנז = כת״י 551 · א: 240 241 438 441 442 509 510 · ב: 562 849
- 4 19□, דפים מו ע״א – נז ע״ב, התחלת החכמה, בעריכת מקובלי אשכנז = כת״י 556 · א: 207 443 510 · ב: 803 849
- 4 19□, דפים נח ע״א – עב ע״ב, קובץ ׳סוד המרגלא׳ = כת״י 591 · א: 234 445 448 451–453 456 481 · ב: 849 925
- 4 19□, דף ע ע״א–ע״ב, הקדמות מאת הרמ״ע מפאנו = כת״י 578 · א: 448 449
- 4 19□, דף עב ע״ב, סדר האצילות בקיצור מופלג עם פירוש מאת ר׳ אלכסנדר כ״ץ = כת״י 596 · א: 457–459 462 463
- 4 19□, דפים עג ע״א – עז ע״ב, דרושי ׳קודם האצילות׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 566 · א: 446 · ב: 803 849
- 4 19□, דפים עז ע״ב – עט ע״ב, דרוש אטב״ח מאת ר״ח ויטל = כת״י 562 · א: 445 · ב: 849
- 4 19□, דפים עט ע״ב – קיד ע״ב, קובץ דרושים וליקוטים = כת״י 574 · א: 447 449 · ב: 849
- 4 19□, דפים פח ע״א – צ ע״א, פירוש ׳אדרא דנשא׳ = כת״י 584 · א: 447 449 450 · ב: 849
- 4 19□, דפים קג ע״א – קט ע״א, כוונות לספירת העומר מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 569 · א: 446 447
- 4 19□, דפים קטו ע״א – קצג ע״א, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו עם הוספות מאת מקובלי אשכנז = כת״י 559 · א: 444 · ב: 804 849
- 4 19□, דפים 194 [קצד] ע״א – 198 [קצח] ע״ב, ע״ב ידיעות = כת״י 599 · א: 457 463–467 · ב: 571 849
- 4 19□, דפים 263 ע״א – 268 ע״ב, פירוש השירים מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 561 · א: 445 · ב: 849
- 4 48□, דפים 1 ע״א – 6 ע״ב, הקדמה לספר עץ חיים מאת ר״ח ויטל = כת״י 64 · א: 121
- 4 48□, דפים 16 ע״א – 44 ע״א, ספר עץ חיים, שער מה שהעתקתי מכתיבת יד מורי (חלק א, שער א) מאת ר״ח ויטל = כת״י 69 · א: 78 82 93 121 122
- 4 48□, דפים 44 ע״ב – 78 ע״ב, ספר עץ חיים, שער המצוות (חלק ב, שער ב) מאת ר״ח ויטל = כת״י 89 · א: 125
- 4 48□, דפים 79 ע״א – 133 ע״א, ספר עץ חיים, שער הפסוקים (חלק א, שער ד) מאת ר״ח ויטל = כת״י 83 · א: 124 · ב: 867

- 4□ 108, דפים 85 ע״א – 87 ע״ב, אור נר מאת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 956 · ב: 719 720
- 4□ 108, דפים 89 ע״א – 121 ע״א, אור זרוע מאת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 959 · ב: 720 721
- 4□ 108, דפים 122 ע״א – 127 ע״ב, אור שבת מאת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 963 · ב: 722
- 4□ 108, דפים 128 ע״א – 135 ע״ב, אור רב מאת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 969 · ב: 723
- 4□ 612 (לשעבר ליוורנו, תלמוד תורה 76), דפים א–[עה] (מניין ראשון), כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 381 · א: 317 318 341 342
- 4□ 612 (לשעבר ליוורנו, תלמוד תורה 76), דפים א–ל (מניין שני), התחלת החכמה = כת״י 380 · א: 207 330 340–342 442 494
- 4□ 612 (לשעבר ליוורנו, תלמוד תורה 76), דפים לד–מא, מב–נה (מניין שני), פירושים על כנפי יונה = כת״י 382 · א: 342–344 · ב: 848
- 4□ 612 (לשעבר ליוורנו, תלמוד תורה 76), דפים נט ע״א – עו ע״א, פנקס כתבים וחידושים מאת ר׳ משה יהוסף סיני הלוי = כת״י 379 · א: 232 313 339 340–342 344 345 482 · ב: 847 848
- 4□ 612 (לשעבר ליוורנו, תלמוד תורה 76), דפים סז ע״ב – סח ע״ב, ענייני הגלגולים מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 349 · א: 325
- 4□ 613, ספר הכוונות בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 406 · א: 352
- 4□ 662, פנקס קהילת פרנקפורט · א: 881 882
- 4□ 908, דפים א–קסח, קובץ חיבורים שהיה בידיו של ר׳ אלכסנדר כ״ץ = כת״י 547 · א: 438–440
- 4□ 908, דפים א ע״א – יח ע״א, פירוש ספרא דצניעותא מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 549 · א: 440 441 507 511
- 4□ 908, דפים יט ע״א – סב ע״א, לימודי האצילות, בעריכת מקובלי אשכנז = כת״י 552 · א: 442
- 4□ 908, דפים סג ע״א – פ ע״א, התחלת החכמה, בעריכת מקובלי אשכנז = כת״י 557 · א: 443
- 4□ 908, דפים פא ע״א – קב ע״ב, קובץ ׳סוד המרגלא׳ = כת״י 592 · א: 456
- 4□ 908, דף פא ע״א–ע״ב, הקדמות מאת הרמ״ע מפאנו = כת״י 579 · א: 448 449
- 4□ 908, דפים קב ע״ב – קג ע״א, סדר האצילות בקיצור מופלג עם פירוש מאת ר׳ אלכסנדר כ״ץ = כת״י 597 · א: 457 458 462
- 4□ 908, דפים קג ע״א – קי ע״א, דרושי ׳קודם האצילות׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 567 · א: 446
- 4□ 908, דפים קי ע״א – קיד ע״ב, דרוש אטב״ח מאת ר״ח ויטל = כת״י 563 · א: 445
- 4□ 908, דפים קיד ע״ב – קמז ע״ב, קובץ דרושים וליקוטים = כת״י 575 · א: 447
- 4□ 908, דפים קכה ע״ב – קכח ע״ב, פירוש ׳אדרא דנשא׳ = כת״י 585 · א: 450
- 4□ 908, דפים קמז ע״ב – קסא ע״א, כוונות לספירת העומר מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 570 · א: 447
- 4□ 1097, דפים 1 ע״א – 98 ע״ב, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו עם הוספות = כת״י 643 · א: 493 516 518
- 4□ 1220, דפים א–כג, עמק המלך מאת ר׳ נפתלי בכרך = כת״י 672 · א: 564
- 4□ 6720 (לשעבר היכל שלמה ג 70), דפים ט–רעב, פרי עץ חיים, ענף ראשון, כוונות התפילה, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 790 · ב: 565 638 648 649

- 4 6720□ (לשעבר היכל שלמה ג 70), דפים רעג–שח, פרי עץ חיים, ענף שני, טעמי מצוות, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 786 · ב: 648 650
- 4 6720□ (לשעבר היכל שלמה ג 70), דפים שט–שך, פרי עץ חיים, ענף שלישי, תיקוני עוונות, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 798 · ב: 648 650
- 4 6720□ (לשעבר היכל שלמה ג 70), דפים שכא–שנב, פרי עץ חיים, ענף רביעי, שער הנבואה ורוח הקודש ויחודים, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 801 · ב: 648 651
- יהודה 211, דפים 2 ע״א – 17 ע״ב, ספר עץ חיים, שער מה שהעתקתי מכתיבת יד מורי (חלק א, שער א) מאת ר״ח ויטל = כת״י 68 · א: 121
- יהודה 211, דפים 19 ע״א – 24 ע״ב, הקדמה לספר עץ חיים מאת ר״ח ויטל = כת״י 63 · א: 121
- יהודה 211, דפים 25 ע״א – 154 ע״א, ספר עץ חיים, שער ההקדמות (חלק א, שער ב) מאת ר״ח ויטל = כת״י 72 · א: 122 · ב: 867

ירושלים, ישיבת אהבת שלום
- ספר הדרושים בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 403 · א: 349 350
- ספר הכוונות בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 865 · א: 351 352 · ב: 850
- שמונה שערים, שער ההקדמות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 395 · ב: 684 685

ירושלים, ספריית מוסד הרב קוק
- 9, דפים א ע״א – צב ע״א, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 979 · ב: 608 729
- 61, דפים [1] ע״א – [5] ע״ב, קובץ ליקוטים = כת״י 303 · א: 304 323
- 61, דפים [5] ע״ב – [16] ע״ב, דרושי ׳קודם האצילות׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 311 · א: 304 305 323 · ב: 847
- 61, דפים [19] ע״א–ע״ב, סדר האצילות בקיצור מופלג מאת ר״ח ויטל = כת״י 309 · א: 261 262 302 323 · ב: 847
- 106, ספר הכוונות בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 419 · א: 359
- 197, פירוש אדרא זוטא מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 847 · ב: 663 664 851
- 234, ׳נייר קטן׳ = כת״י 769 · ב: 633 634
- 245, פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל = כת״י 43 · א: 106 107 183 184 · ב: 849
- 496, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש, עריכה שנייה = כת״י 776 · ב: 645
- 657, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 297 · א: 295 300 323 · ב: 846
- 740, דפים 1 ע״א – 13 ע״ב, ספר הכוונות בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 422 · א: 359
- 740, דפים 25 ע״א – 36 ע״ב, פירוש זוהר ח״א נא ע״ב מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 149 · א: 173
- 740, דפים 37 ע״א – 39 ע״ב, קיצור דרוש אדם קדמון מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 180 · א: 186 · ב: 805 849
- 775, דף [16] ע״ב, סדר של שבת מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 326 · א: 313 323 354 · ב: 580 847
- 775, דפים [16] ע״ב – [22] ע״א, קובץ מאמרים מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 328 · א: 314 323 · ב: 847
- 775, דף [26] ע״א–ע״ב, קונטרס ליקוטים בעריכת ר׳ מאיר ב״ק = כת״י 254 · א: 262 263 271 308 323 · ב: 847
- 1201, ספר תולדות אדם בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 760 · ב: 624

– 1346, דפים 1–59, שולחן ערוך על דרך האמת = כת״י 859 · ב: 670 671

ירושלים, ספריית מכון בן צבי

– 204, ספר הכוונות בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 1042 · א: 359 · ב: 747
– 214, דפים 8–352, ספר הכוונות והליקוטים בעריכת תלמידי ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 265 · א: 109 273 275 276
– 217, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 729 · ב: 608 609 788 853 943
– 221, דפים 144–174, 175–180, 181–184, 217–224, כנפי יונה (א) מאת ר׳ משה יונה = כת״י 209 · א: 196 197 202 276 · ב: 910
– 221, דפים 185 ע״א – 216 ע״ב, ספר כוונות, פותח ׳סוד ברכת אבות׳ = כת״י 271 · א: 280 281 288
– 221, דפים 225 ע״א – 243 ע״ב, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו = כת״י 5 · א: 83
– 241, דפים 1 ע״א – 16 ע״א, פירוש השירים של שבת מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 480 · א: 384
– 241, דפים 17 ע״א – 51 ע״א, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 290 · א: 293–295 300
– 241, דפים 52 ע״א – 83 ע״א, ספר הכוונות מאת ר״י רומנו = כת״י 295 · א: 204 298 · ג: 1145
– 241, דפים 84 ע״א – 108 ע״ב, קיצור כנפי יונה (ב) מאת ר״ח ויטל = כת״י 55 · א: 108
– 241, דפים 110 ע״א – 131 ע״ב, דרוש שיעור קומה מאת ר׳ ברוך ן׳ ברוך = כת״י 321 · א: 243 310
– 241, דפים 133 ע״א – 157 ע״א, דרוש המלבוש מאת ר׳ שמעון כהן = כת״י 323 · א: 243 310 311 · ג: 1059
– 241, דפים 158 ע״א – 189 ע״א, קיצור כנפי יונה (ב) מאת ר״ח ויטל = כת״י 56 · א: 109
– 241, דפים 190 ע״א – 274 ע״ב, כנפי יונה (ג), ר״ג סעיפים = כת״י 225 · א: 201–203 276
– 292, שג דפים, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 1097 · ב: 782
– 500, דפים 9–11, תפארת אדם מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 850 · ב: 665 667
– 2212, שמונה שערים, שער מאמרי רשב״י, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 870 · ב: 686
– 2218, דפים א ע״א – קסב ע״א, כנפי יונה (א) מאת ר׳ משה יונה = כת״י 212 · א: 195 198 · ג: 1240
– 2218, דפים קעה ע״ב – קעט ע״א, פירוש זוהר ח״א דף טו ע״א מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 141 · א: 172
– 2243, נגיד ומצוה הנוסח הקצר = כת״י 715 · ב: 595
– 2302, שמונה שערים, שער הכוונות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 897 · ב: 692 695 787 853
– 4009, פנקס קהילת פיסא · ב: 892 895

ירושלים, ספריית אדמו״ר סטולין קרלין

– 573, ספר הכוונות בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 404 · א: 352

ירושלים, ספריית מכון שוקן

– 11585, ספר החזיונות (שבחי ר״ח ויטל) = כת״י 951 · א: 137 · ב: 715 716
– 14922 (קבלה 58), נגיד ומצוה מאת ר׳ יעקב צמח, עריכה שלישית = כת״י 845 · ב: 663

- 15363 (קבלה 56), דפים סט ע״א – רמ ע״א, כנפי יונה (ב) מאת ר׳ משה נג׳ארה וחבריו = כת״י 1020 · א: 201 · ב: 740 741
- 15945 (קבלה 57), דפים ה–קלב, ׳ספר שמתחיל דרוש אדם קדמאה׳ בעריכת ר׳ יצחק הלוי = כת״י 531 · א: 396 418 419 · ב: 808
- 15945 (קבלה 57), דפים צג ע״א – צו ע״א, כוונות התפילות מאת האר״י עצמו = כת״י 28 · א: 91
- 15945 (קבלה 57), דף קלג, ספר המלואים מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 485 · א: 386
- 16141 (קבלה 71), דפים א ע״א – יג ע״ב, הקדמה לספר עץ חיים מאת ר״ח ויטל = כת״י 62 · א: 110 120 121
- 16141 (קבלה 71), דפים יג ע״ב – פז ע״א, ספר עץ חיים, שער מה שהעתקתי מכתיבת יד מורי (חלק א, שער א) מאת ר״ח ויטל = כת״י 67 · א: 121
- 17444 (קבלה 96), ספר כוונות, ייחודים וליקוטים בעריכה אלמונית (ד) = כת״י 280 · א: 147 184 284 · ב: 848
- 17444 (קבלה 96), דפים צג ע״א – צו ע״א, סדר האצילות בקיצור מופלג מאת ר״ח ויטל = כת״י 100 · א: 142
- 17445 (קבלה 97), כנפי יונה (ב) מאת ר׳ משה נג׳ארה וחבריו = כת״י 220 · א: 199–201 · ב: 870 909
- 19225 (קבלה 73), ספר הכוונות בעריכה אלמונית (ה) = כת״י 455 · א: 375
- 23413, דפים 1 ע״א – 23 ע״א, פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל, עריכה ראשונה = כת״י 705 · ב: 586
- 23796 (קבלה 108), ספר ׳כונת התפילות׳ בעריכת ר׳ משה מזרחי = כת״י 693 · ב: 578 850
- 70053, עומר מן מאת ר׳ מנחם די לונזאנו = כת״י 244 · א: 255

ל לונדון, ספריית בית הדין ובית המדרש

- 76, דפים 204 ע״א – 253 ע״א = כת״י 748 · ב: 615
- 79, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח ובעריכת ר׳ אלישע חיים אשכנזי = כת״י 1075 · ב: 774 775 803 853
- 80, עדות ביעקב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 754 · ב: 619 620
- 95, אדם ישר ב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 990 · ב: 730 731 852 896
- 97, פירוש השירים של שבת מאת ר׳ ישראל סרוק · ב: 853
- 106, נוף עץ חיים, נוף שני, ביאור קצת פסוקי תנ״ך, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 817 · ב: 654 853
- 117, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו עם הוספות מאת מקובלי אשכנז = כת״י 1076 · ב: 774 775 853
- 118, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו עם הוספות מאת מקובלי פולין = כת״י 683 · ב: 570
- 119, דפים 5 ע״ב – 42 ע״ב, ספר הכוונות מאת ר׳ יהודה רומנו = כת״י 685 · ב: 571
- 119, דפים 43 ע״א – 75 ע״א, כנפי יונה (א) מאת ר׳ משה יונה = כת״י 216 · א: 198
- 119, דפים 76 ע״א – 99 ע״ב, עמק המלך מאת ר׳ נפתלי בכרך = כת״י 671 · ב: 564

לונדון, ספריית המכון למדעי היהדות

- 11, נגיד ומצוה, הנוסח הקצר = כת״י 714 · ב: 594 595

לונדון, הספרייה הבריטית

– 797, קול ברמה מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 836 · א: 39 · ב: 588 593 594 596 602 604 657 658 661
– 801, אדם ישר ב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 992 · ב: 731
– 804, דפים 5 ע״א – 55 ע״ב, דרוש אדם קדמון מאת ר״ח ויטל = כת״י 299 · א: 301–303 · ב: 847 888
– 804, דפים 56 ע״א – 77 ע״א, קונטרס ליקוטים = כת״י 305 · א: 302
– 804, דפים 78 ע״א – 87 ע״א, כוונות ומנהגים מאת ר״ח ויטל = כת״י 306 · א: 302 303 412 413 · ב: 806 847 848 888
– 804, דפים 88 ע״א – 109 ע״א, קובץ דרושים הפותח ׳דרוש א״ט ב״ח׳ = כת״י 307 · א: 303
– 804, דפים 110 ע״א – 121 ע״א, קובץ ליקוטים = כת״י 308 · א: 303 323
– 806, דפים א–קח, ספר הגלגולים בעריכת ר׳ נתן שפירא = כת״י 941 · ב: 709 710 899 944
– 807, דפים 1–139 ע״ב, ספר הגלגולים בעריכת ר׳ נתן שפירא = כת״י 939 · ב: 709
– 817, דפים 1 ע״א – 61 ע״ב, התחלת החכמה = כת״י 317 · א: 307
– 821, מבוא שערים מאת ר״ח ויטל = כת״י 97 · א: 46 138 139 · ב: 631 632
– 822, דפים 3 ע״א – 252 ע״א, כנפי יונה (ב) מאת ר׳ משה נג׳ארה וחבריו = כת״י 224 · א: 200 201
– 823, סיכום ספר הדרושים מאת ר׳ מסעוד אזולאי = כת״י 1030 · ב: 743 744 851
– 825, אדם ישר ב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 984 · ב: 730
– 827, דפים 2–229, ספר ליקוטים בעריכת תלמידי ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 266 · א: 276
– 838, ספר כוונות הפותח ׳סוד ברכת אבות׳ = כת״י 543 · א: 430 431 · ב: 741 742
– 840, דרושים מקובצים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 491 · א: 395 397
– 842, דפים 234 ע״ב – 271 ע״א, ספר ייחודים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 499 · א: 401
– 842, דפים 272 ע״א – 295 ע״א, תיקוני התשובה, מהדורה תניינא, בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 496 · א: 399 400
– 846, שמן משחת קדש מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה = כת״י 658 · א: 207 427 429 · ב: 543–547
– 860, דפים 29 ע״ב – 30 ע״א, סדר האצילות בקיצור מופלג מאת ר״ח ויטל = כת״י 252 · א: 260 262
– Or. 9161, דפים 1 ע״א – 125 ע״א, דרוש השתלשלות העולמות = כת״י 501 · א: 402 403
– Or. 9161, דפים 126 ע״א – 175 ע״א, ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 293 · א: 297 298
– Or. 9165, איגרות ר׳ משה זכות · ב: 893
– Or. 9167, דפים 1 ע״א – 5 ע״א, אמרי אמת, השגות ר׳ מנחם די לונזאנו על כתבי האר״י עצמו = כת״י 239 · א: 43 245 246 · ג: 1088 1091
– Or. 9167, דפים 5 ע״ב – 9 ע״א, אמרי אמת, השגות ר׳ מנחם די לונזאנו על כתבי ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 241 · א: 246–248
– Or. 10294, דפים 1 ע״א – 55 ע״א, לחם מן השמים = כת״י 862 · ב: 672
– Or. 10294, דפים 56 ע״א – 94 ע״ב, ענייני הגלגולים מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 350 · א: 325
– Or. 10384, דפים 114–159, כוונות התפילה בקיצור מופלג = כת״י 852 · ב: 667 668

– Or. 10511, דפים 1–20, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו = כת״י 7 · א: 83

– Or. 10545, עסיס רמונים מאת ר׳ שמואל גליקו · א: 327

– Or. 10548, דפים 1 ע״א – 352 ע״ב, ספר הדרושים בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 413 · א: 358

– Or. 10548, דפים 65 ע״א – 100 ע״א, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו = כת״י 10 · א: 83

– Or. 10548, דפים 100 ע״ב – 121 ע״ב, פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל = כת״י 50 · א: 108

– Or. 10548, דפים 130 ע״ב – 146 ע״א, קיצור כנפי יונה (ב) מאת ר״ח ויטל = כת״י 57 · א: 108 109

– Or. 10612, דפים א ע״א – קכ ע״ב, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 971 · ב: 728 851

– Or. 10612, דפים 122–128, פירוש קצר על אדרא רבא מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 161 · א: 151 173 175 176 192

– Or. 10612, דפים 131 ע״א – 134 ע״ב, פירוש זוהר ח״א נא ע״ב מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 150 · א: 172 173

– Or. 10627, דפים קל ע״א – קעא ע״ב, ספר כוונות וליקוטים בעריכה אלמונית (ח) = כת״י 461 · א: 376

– Or. 10627, דפים קנב ע״א – קנה ע״א, קונטרס מנהגים מאת ר״ח ויטל = כת״י 59 · א: 109

– Or. 10627, דפים קעב ע״א – ריא ע״ב, סדר העולמות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 115 · א: 39 93 146 147 152–154 158 176 178 183 187 189 191 192 · ב: 848 849 869 887 922 923 · ג: 1104 1105 1133–1135 1141 1144 1166 1176 1179 1180 1190 1238 1242 1251 1263 1284 1303–1305 1318 1336 1352 1357 1364 1376–1378 1382 1388

– Or. 10627, דפים ריב ע״א – רכא ע״ב, סוד המקווה מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 184 · א: 147 153 187 · ב: 849 · ג: 1133 1136 1144 1167 1261 1304

– Or. 10627, דפים רכא ע״ב – רכד ע״א, חשבון שמות הקודש מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 193 · א: 147 153 189 · ב: 849 · ג: 1167

– Or. 10627, דפים רכד ע״ב – רכט ע״א, פירושי פסוקים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 194 · א: 147 153 189 190 · ב: 849 · ג: 1167

– Or. 10627, דפים רכט ע״ב – רלט ע״ב, כוונות לימי חול ושבת מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 166 · א: 147 153 176 177 · ב: 849 · ג: 1167

– Or. 10630, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 1090 · ב: 780

– Or. 10631, ספר הכוונות בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 421 · א: 359

– Or. 10636, נגיד ומצוה הנוסח הקצר = כת״י 716 · ב: 595

– Or. 10638, נגיד ומצוה הנוסח הארוך = כת״י 718 · ב: 595

– Or. 10665, ספר הכוונות בעריכת ר׳ מלכיאל אשכנזי = כת״י 53 · א: 220 252 253 271 272

– Or. 10665, דפים 183 ע״ב – 201 ע״ב, קיצור כנפי יונה (ב) מאת ר״ח ויטל = כת״י 261 · א: 108 · ג: 1151

– Or. 10676, סדר האצילות בקיצור מופלג מאת ר״ח ויטל = כת״י 98 · א: 141 142 268 269 271 · ב: 846 878 913

– Or. 10694, דפים 82 ע״א – 263 ע״א, ספר הכוונות ׳שער התפילה׳ = כת״י 474 · א: 379 380
– Or. 10698, קול ברמה מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 833 · ב: 658 661 851
– Or. 10855, דפים 154 ע״א – 276 ע״ב, ספר הליקוטים על ספרי התנ״ך = כת״י 707 · ב: 587 588 784
– Or. 12345–12346, ספר הכוונות הפותח ׳סוד ברכת אבות׳ = כת״י 857 · ב: 670
– Or. 12353, דפים 1–195, ספר הדרושים והליקוטים בעריכה אלמונית (ג) = כת״י 465 · א: 147 184 185 306 376 377 · ב: 802 848
– Or. 12354, דפים 1–96, ספר הדרושים בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 393 · א: 348–351
– Or. 12354, דפים 97–239, ספר הכוונות בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 399 · א: 351 352
– Or. 12355, ׳דרוש הנר׳ ודרושים נוספים = כת״י 235 · א: 221 279 · ב: 849

לונדון, ספריית ולמדונה
– 170, שמונה שערים, שער המצוות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 888 · ב: 691

לונדון, ספריית מונטיפיורי
– 91, בגדי ישע מאת ר׳ ישעיה הורביץ · ב: 884
– 96, כרך ראשון, דפים כא ע״ב – כג ע״א, כללים מאת ר׳ אליעזר ליפמן תמרליש = כת״י 1058 · ב: 755
– 326, דפים 17–258, ספר הכוונות בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 405 · א: 352
– 331 + 332, מאורות נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא = כת״י 922 · ב: 706
– 336, עומר מן מאת ר׳ מנחם די לונזאנו = כת״י 246 · א: 255
– 338, דפים 1 ע״א – 13 ע״א, קונטרסים מתוך מעין גנים עם הערות ר׳ ישראל ישעיה נורצי = כת״י 544 · א: 431 432
– 341, עולת תמיד בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 740 · ב: 613 614 787 853
– 342, דפים 1 ע״א – 50 ע״א, משיבת נפש מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 713 · ב: 593
– 348, קובץ חיבורים קדום = כת״י 346 · א: 305 323 324 328 337
– 360, ספר כוונות הפותח ׳סוד ברכת אבות׳ = כת״י 506 · א: 289 393 405 406 422 430 · ב: 741 806 850
– 426, דפים 83 ע״א – 114 ע״ב, 133 ע״א – 217 ע״א, ספר הליקוטים בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 432 · א: 361
– 459, מגן אהרן מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה · ב: 287 886 1030

לוס אנג׳לס, אוניברסיטת קליפורניה
– bx. 1.2 828, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ משה פופרש, עריכה שנייה = כת״י 775 · ב: 645 842
– bx. 2.9 960, ספר הדרושים בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 394 · א: 348–350

לידס, ספרייה על שם ברותרטון
– 414, דרוש השתלשלות העולמות = כת״י 502 · א: 403
– 420, ספר הכוונות בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 400 · א: 351 352 · ב: 850

ליוורנו
– יומן המאורעות וקונטרס ׳שורש נשמתי׳ מאת ר״ח ויטל = כת״י 93 · א: 126–133 136–138 · ב: 874 · ג: 1125 1149 1150

ליוורנו, תלמוד תורה
– [6], כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 331 · א: 315 317 322
– 72, ספר הכוונות בעריכת ר׳ משה זכות = כת״י 994 · ב: 732 733
– 74, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 727 · ב: 608 609 851
– 74, דף 2 ע״א, ׳ג״ר קטן׳ = כת״י 768 · ב: 633 634 851
– 74, דפים 12 ע״ב – 13 ע״א, דרוש שמסר ר״ח ויטל לר׳ שלמה סגיש = כת״י 103 · א: 143 · ב: 851 868 946
– 75, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 972 · ב: 726–728
– 91, תורת נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא, עריכה שנייה = כת״י 933 · ב: 708

מ מודיעין, אוסף סטפנסקי
– 1, מאורות נתן בעריכה אשכנזית = כת״י 1052 · ב: 752

מונטריאול, אוסף אלברג
– 45, סיכום ספר הדרושים מאת ר׳ מסעוד אזולאי = כת״י 1033 · ב: 744
– 47, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 1095 · ב: 781

מוסקבה, אוסף שניאורסון
– 36, דפים 66 ע״א – 211 ע״ב, ספר עץ חיים, שער מאמרי הזוהר ומאמרי רז״ל (חלק א, שער ג) מאת ר״ח ויטל = כת״י 78 · א: 123

מוסקבה, אוסף גינצבורג
– 53, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 973 · ב: 727 728
– 55, דפים 170 ע״א – 467 ע״א, כנפי יונה (ב) מאת ר׳ משה נג׳ארה וחבריו = כת״י 1023 · ב: 741
– 68, מבוא שערים בעריכת ר׳ משה זכות = כת״י 1001 · ב: 737
– 129, דף 94 ע״א – 95 ע״ב, פירוש מאת ר׳ אברהם יגל על איגרת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 1053 · א: 425 426
– 144, שמונה שערים, שער הכוונות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 372 · ב: 694
– 146, ספר כוונות, פותח ׳סוד ברכת אבות׳ = כת״י 272 · א: 147 185 281
– 147, פנקס כתבים ודרושים מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה = כת״י 539 · א: 207 392 427 · ב: 543 850
– 160, דפים 67–114, לחם מן השמים בעריכת ר׳ נתן שפירא = כת״י 943 · ב: 710 711 851
– 169, דפים 1 ע״א – 82 ע״א, סיכום ספר הדרושים מאת ר׳ מסעוד אזולאי = כת״י 1029 · ב: 744
– 171, דפים 3–435, ספר הכוונות בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 426 · א: 360
– 220, דפים 66–139, עריכת ר׳ שמואל משער אריה = כת״י 545 · א: 432
– 221, ספר הכוונות והליקוטים בעריכת תלמידי ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 267 · א: 276
– 222, דפים 176 ע״א – 263 ע״א, שמונה שערים, שער המצוות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 887 · ב: 691
– 225, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 975 · ב: 728 729 852
– 249, דפים 196 ע״ב – 197 ע״א, זמירות לסעודות השבת מאת האר״י עצמו = כת״י 34 · א: 96
– 277, דפים 1–156, שתיל פורח מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה = כת״י 662 · ב: 548

- 298, דפים 261 ע״א – 285 ע״א, קונטרס ׳כבר ידעת׳ = כת״י 260 · א: 85 162 267 270 296 401 402 417
- 298, דף 263 ע״ב ואילך, דף 267 ע״א ואילך, דף 276 ע״א ואילך, פירוש על התחלת ספר הזוהר מאת האר״י עצמו = כת״י 12 · א: 85 270
- 298, דפים 273 ע״א – 275 ע״א, דרושי התיקון מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 125 · א: 164 270 394
- 298, דפים 276 ע״ב – 285 ע״א, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו = כת״י 2 · א: 81 83
- 298, דפים 278 ע״ב – 280 ע״א, דרוש האצילות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 117 · א: 157 270
- 298, דפים 286 ע״א – 305 ע״ב, דרושי ׳קודם האצילות׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 120 · א: 162 163 266 267 269 295 296 304 394 401 402 · ב: 846
- 353, דפים 7–254, ספר הכוונות בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 407 · א: 353
- 409, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 780 · ב: 644 646 853
- 439, דפים 9 ע״א – 41 ע״א, דרוש אדם קדמון מאת ר״ח ויטל = כת״י 40 · א: 105 183
- 439, דפים 52 ע״א – 59 ע״ב, ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 112 · א: 150 151
- 440, דפים 31 ע״א – 49 ע״א, קיצור דרוש אדם קדמון מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 181 · א: 153 186
- 443, ספר הכוונות הפותח ׳סוד ברכת אבות׳ = כת״י 858 · ב: 670
- 455, ספר הכוונות בעריכה אלמונית (ג) = כת״י 279 · א: 284
- 475, דפים 40 ע״א – 102 ע״ב, מעין גנים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 521 · א: 412
- 477, דפים 41 ע״א – 65 ע״א, פי צדיק = כת״י 1024 · ב: 741
- 477, דפים 140 ע״א – 163 ע״ב, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו = כת״י 1005 · ב: 737
- 477, דפים 164 ע״א – 177 ע״א, פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל = כת״י 1007 · ב: 737
- 477, דפים 178 ע״א – 182 ע״ב, פירוש קצר על אדרא רבא מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 163 · א: 176
- 479, דפים 2 ע״א – 18 ע״א, פי צדיק = כת״י 1026 · ב: 741
- 485, ספר עץ חיים, שער ההקדמות (חלק א, שער ב) מאת ר״ח ויטל = כת״י 76 · א: 123
- 501, אדם ישר ב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 986 · ב: 731
- 501, דפים 190 ע״א – 191 ע״ב, ׳קונטרס שמצא הגאון הנשי״א׳ = כת״י 107 · א: 144
- 602, דפים א ע״א – קכ ע״א, ׳ספר שמתחיל דרוש אדם קדמאה׳ בעריכת ר׳ יצחק הלוי = כת״י 532 · א: 419
- 602, דפים קכב ע״א – קכד ע״ב, ספר המלואים מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 486 · א: 386
- 602, דפים קכה ע״א – קכח ע״ב, ׳מספר של אדם קדמון׳ = כת״י 237 · א: 222
- 645, דפים 104 ע״א – 107 ע״א, סדר הכוונות בקצרה בעריכת ר׳ מסעוד אזולאי = כת״י 438 · א: 233 337 338 365 366
- 670, דפים 35 ע״א – 83 ע״ב, ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול, ׳חפצי בה׳ = כת״י 1016 · ב: 740

- 692, דפים 1 ע״ב – 95 ע״ב, פירוש אדרא רבא מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 136 · א: 167 · ב: 869
- 692, דפים 99 ע״א – 138 ע״א, פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל = כת״י 49 · א: 107
- 694, תפילה על המזונות מאת ר׳ שלמה אלקבץ · א: 229
- 696, משיבת נפש מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 712 · ב: 592 593 850
- 716, דפים 3–11, שער השמים מאת ר׳ ישעיה הורביץ, מהדורה ראשונה = כת״י 608 · א: 486 487
- 730, דפים 3 ע״א – 187 ע״ב, מעשה חושב מאת ר׳ אברהם אזולאי = כת״י 449 · א: 372
- 730, דפים 189 ע״א – 309 ע״ב, כנף רננים מאת ר׳ אברהם אזולאי = כת״י 443 · א: 371
- 914, דרשות מאת ר׳ שמואל ן׳ סיד · ב: 875 887
- 1095, עומר מן מאת ר׳ מנחם די לונזאנו = כת״י 1073 · ב: 773 774 853
- 1098, דפים 1 ע״א – 127 ע״א, נוף עץ חיים, נוף שני, ביאור קצת פסוקי תנ״ך, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 812 · ב: 654
- 1098, דפים 127 ע״ב – 181 ע״ב, פרי עץ חיים, ענף שני, טעמי מצוות, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 794 · ב: 650
- 1319, דף 5 ע״א–ע״ב, סדר האצילות בקיצור מופלג מאת ר״ח ויטל = כת״י 365 · א: 334 · ב: 848
- 1319, דפים 6 ע״א – 17 ע״ב, קובץ דרושים מקוצרים מכתבי ר׳ יוסף ן׳ טבול ור׳ חיים ויטל = כת״י 372 · א: 336 · ב: 805 848
- 1319, דפים 18 ע״א – 22 ע״ב, קובץ דרושים מאת ר״ח ויטל הפותח ׳דע כי׳ = כת״י 369 · א: 335 · ב: 848
- 1319, דפים 22 ע״ב – 28 ע״א, קיצור הפירוש על התחלת ספר הזוהר מאת האר״י עצמו = כת״י 363 · א: 334 · ב: 805 848
- 1319, דפים 29 ע״א – 33 ע״א, קובץ ליקוטים מאת ר״ח ויטל = כת״י 370 · א: 336 · ב: 848
- 1319, דפים 33 ע״ב – 36 ע״ב, קובץ מאמרים מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 377 · א: 339
- 1319, דפים 38 ע״א – 41 ע״א, דרושי ׳קודם האצילות׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 373 · א: 223 337 · ב: 848
- 1319, דפים 42 ע״א – 57 ע״ב, קונטרסי ׳לימודי האצילות׳ = כת״י 375 · א: 334–339 · ב: 848 851
- 1441, דפים 170–181, ייחודים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 192 · א: 189
- 1446, דפים טו ע״א – לג ע״א, קמח ע״א – קנג ע״ב, קובץ ׳סוד המרגלא׳ = כת״י 593 · א: 457
- 1446, דפים לג ע״ב – נד ע״ב, פירוש ספרא דצניעותא מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 550 · א: 440 441 · ב: 580
- 1446, דפים נה ע״א – קב ע״ב, פירוש הזוהר מאת ר׳ אשר ב״ר יוסף · ב: 580
- 1446, דפים קג ע״א – קד ע״א, דרוש על התחלת האצילות = כת״י 589 · א: 451
- 1446, דפים קד ע״ב – קיב ע״א, סדר האצילות בקיצור מופלג עם פירוש מאת ר׳ אלכסנדר כ״ץ = כת״י 594 · א: 445 457 458 461
- 1446, דפים קיג ע״ב – קיה ע״א, הקדמות מאת הרמ״ע מפאנו = כת״י 581 · א: 448 449
- 1446, דפים קמז ע״ב – קמח ע״א, הקדמות מאת הרמ״ע מפאנו = כת״י 580 · א: 448 449

- 1446, דפים קנג ע״ב – קנד ע״ב, סדר האצילות בקיצור מופלג עם פירוש = כת״י 595 · א: 457 461
- 1446, דפים קנה ע״ב – קסח ע״ב, דרושי ׳קודם האצילות׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 568 · א: 446
- 1446, דפים קפב ע״א – קפז ע״ב, דרוש אטב״ח מאת ר״ח ויטל = כת״י 564 · א: 445
- 1446, דפים קפז ע״ב – רמא ע״ב, קובץ דרושים וליקוטים = כת״י 576 · א: 448
- 1446, דפים רח ע״ב – ריד ע״ב, פירוש ׳אדרא דנשא׳ = כת״י 586 · א: 450
- 1446, דפים רן ע״א – רסו ע״ב, כוונות לספירת העומר מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 571 · א: 447
- 1459, דפים 1 ע״א – 36 ע״ב, ספר הכוונות בעריכה אלמונית (ז) = כת״י 457 · א: 375
- 1459, דפים 37 ע״א – 58 ע״ב, פירוש על התחלת ספר הזוהר מאת האר״י עצמו = כת״י 13 · א: 85
- 1464, דפים כג ע״א – סח ע״ב, פירוש הזוהר מאת ר׳ אשר ב״ר יוסף · א: 509
- 1726, שמונה שערים, שער רוח הקודש, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 903 · ב: 696 787 854
- 1734, דפים 2 ע״א – 25 ע״ב, קובץ פירושים על הזוהר מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 154 · א: 84 93 147 153 164 169–171 173–175 · ב: 848 869 · ג: 1133–1136 1141 1142 1144 1168 1169 1305 1376 1378 1379
- 1734, דפים 73–75, קובץ ׳דרוש התנינים׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 158 · א: 175
- 1759, דפים 4 ע״ב – 49 ע״ב, ספר הכוונות בקיצור בעריכת ר׳ יצחק הלוי = כת״י 536 · א: 423
- 1759, דפים 53 ע״א – 168 ע״א, ׳ספר שמתחיל דרוש אדם קדמאה׳ בעריכת ר׳ יצחק הלוי = כת״י 530 · א: 397 418 419 · ב: 808 850
- 1760, סיכום ספר הדרושים מאת ר׳ מסעוד אזולאי = כת״י 437 · א: 365 · ב: 850

מינכן, ספריית המדינה

- 35, יסוד עולם מאת ר׳ יצחק הישראלי · ב: 879
- 431, ׳ספר גדול׳ בעריכת ר׳ יצחק הלוי = כת״י 533 · א: 397 406 421 422 · ב: 808 850

מנטובה, ספריית הקהילה היהודית

- 18, שמן משחת קדש מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה = כת״י 660 · ב: 547
- 34, ספר הכוונות בעריכת ר׳ משה זכות = כת״י 995 · ב: 733
- 54, שבלת של לקט בעריכת ר׳ משה זכות = כת״י 1038 · ב: 745 746 852
- 73, תק״ן ליקוטים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 489 · א: 392 393
- 85, דפים 2 ע״א – 105 ע״ב, ספר הגלגולים בעריכת ר׳ נתן שפירא = כת״י 1028 · ב: 743 852
- 85, דפים 107 ע״א – 117 ע״א, ענייני הגלגולים מאת ר״י סרוק = כת״י 1027 · ב: 742 852
- 95, סיכום ספר הדרושים מאת ר׳ מסעוד אזולאי = כת״י 1031 · ב: 744
- 104, דפים 1 ע״א – 12 ע״א, מעין גנים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 516 · א: 409 412
- 108, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 974 · ב: 728 729 852
- 108, דפים רנז ע״ב – רעב ע״א, ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול, ׳חפצי בה׳ = כת״י 1014 · ב: 739 852

- 115, דפים 9 ע״א – 10 ע״א, פירוש זוהר ח״א טו ע״א מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 312 · א: 172 305 307 · ב: 847
- 115, דפים 9 ע״א – 28 ע״ב, 60 ע״א – 69 ע״ב, 76 ע״ב – 117 ע״א, 121 ע״א – 125 ע״ב, 134 ע״ב – 136 ע״א, 196 ע״א – 197 ע״ב, 239 ע״א – 240 ע״ב, 254 ע״א – 261 ע״א, קובצי ליקוטים = כת״י 318 · א: 302 307 308 447 · ב: 847
- 115, דפים 20 ע״ב – 21 ע״ב, דרושים על ספר בראשית ושמות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 201 · א: 190 191
- 115, דפים 29 ע״א – 40 ע״ב, קיצור הפירוש על התחלת ספר הזוהר מאת האר״י עצמו = כת״י 298 · א: 300 · ב: 805 847
- 115, דפים 41 ע״א – 59 ע״ב, קובץ דרושים מקוצרים מכתבי ר׳ יוסף ן׳ טבול ור׳ חיים ויטל = כת״י 310 · א: 304 336 · ב: 805 847
- 115, דפים 70 ע״א – 76 ע״ב, כוונות ליל פסח וספירת העומר מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 313 · א: 305 · ב: 802 847
- 115, דפים 79 ע״ב – 81 ע״ב, איגרת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 324 · א: 307 311 312 413 456 · ב: 847
- 115, דפים 86–117, קובץ ליקוטים הפותח ׳זאת החיה אשר תאכלו׳ מאת ר״ח ויטל = כת״י 304 · א: 302 · ב: 847
- 115, דפים 126 ע״א – 133 ע״ב, פירוש על כנפי יונה = כת״י 325 · א: 312 313 342 344 · ב: 847
- 115, דפים 137 ע״א – 165 ע״א, קונטרסי ׳לימודי האצילות׳ = כת״י 319 · א: 240–242 308 309 441 · ב: 847 915
- 115, דפים 170 ע״א – 191 ע״ב, דרוש המלבוש מאת ר׳ שמעון כהן = כת״י 322 · א: 310 311 · ב: 847
- 115, דפים 204 ע״א – 222 ע״א, דרוש שיעור קומה מאת ר׳ ברוך ן׳ ברוך = כת״י 320 · א: 309 310 · ב: 847
- 115, דפים 227 ע״א – 238 ע״א, ׳התחלת החכמה׳ = כת״י 315 · א: 205–207 306 377 · ב: 847 870
- 124, דפים 1 ע״א – 38 ע״ב, פירוש ספרא דצניעותא מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 477 · א: 237 241 242 382 383 440 441 · ב: 579 847
- 124, דפים 39 ע״א – 51 ע״א, פירוש השירים של שבת מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 478 · א: 383 384 445 · ב: 847
- 124, דפים 99 ע״א – 116 ע״ב, ׳פירוש לעשרה מיני נגונין׳ מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 482 · א: 384 · ב: 847
- 125, ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 292 · א: 297 298 · ב: 847 850
- 126, תק״ן ליקוטים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 487 · א: 203 206 226 234 353 354 390–393 396–398 414 424 430 454 455 482 485 · ב: 569 570 806 807 850 919
- 128, תורת נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא, עריכה ראשונה = כת״י 930 · ב: 707
- 132, דפים 1 ע״א – 86 ע״ב, דרושים מקובצים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 492 · א: 393 395–397 402 405 406 417 419–422 482 · ב: 540 541 806 808 850 924
- 132, דפים 87 ע״א – 173 ע״ב, תכריך קונטרסים = כת״י 296 · א: 289 299 420–422 · ב: 806 808 850
- 140, דפים א ע״א – קצב ע״א, אדם ישר ב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 985 · ב: 730 731 852
- 141, ספר הכוונות בקיצור בעריכת ר׳ יצחק הלוי = כת״י 535 · א: 422 423 · ב: 806 850

– 143, לחם מן השמים בעריכת ר׳ נתן שפירא = כת״י 944 · ב: 711
– 148, ספר הכוונות בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 425 · א: 359 360
– 149, סידור תפילה עם כוונות בעריכת ר׳ בנימין הכהן · ב: 731 852

מנצ׳סטר, ספריית ג׳ון ריילנדס
– A 375, פירוש על התחלת ספר הזוהר מאת האר״י עצמו = כת״י 16 · א: 85

ג ניו יורק, אוניברסיטת קולומביה
– X 893 H 66, כנפי יונה (א) מאת ר׳ משה יונה = כת״י 214 · א: 198
– X 893 H 533, ספר דרושים וחידושים בעריכת תלמידי ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 700 · א: 144 273 356 366 · ב: 583 585 1030
– X 893 K 11, דפים א ע״א – קלז ע״ב, ספר הדרושים בעריכת תלמידי ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 262 · א: 91 109 180 272–275 278 · ב: 583 587 805 846 1030
– X 893 K 11, דפים י ע״ב – כז ע״ב, דרוש אדם קדמון מאת ר״ח ויטל = כת״י 38 · א: 104 105 273 274
– X 893 K 11, דפים נג ע״ב – נד ע״א, ייחוד ההשתטחות מאת האר״י עצמו = כת״י 29 · א: 92
– X 893 K 11, דפים סא ע״א – עח ע״ב, דרושי ׳קודם האצילות׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 119 · א: 157–162 273 · ב: 846 869
– X 893 K 11, דפים עג ע״א – עד ע״א, פירוש מדרש הנעלם של רות מאת האר״י עצמו = כת״י 20 · א: 87 88 273
– X 893 K 11, דפים עה ע״א – עו ע״ב, כוונות התפילות מאת האר״י עצמו = כת״י 27 · א: 91 273
– X 893 K 11, דפים צא ע״א – צב ע״א, פירושי פסוקים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 195 · א: 189 190
– X 893 K 11, דפים קלח ע״א – קנט ע״א, דרוש אדם קדמון עם הוספות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 263 · א: 180 181 274 275 505 506 · ב: 846
– X 893 K 11, דפים קס ע״ב – שג ע״ב, ספר הליקוטים בעריכת תלמידי ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 264 · א: 275 276 336 · ב: 846
– X 893 K 11, דפים קעח ע״ב – קעט ע״ב, סדר האצילות בקיצור מופלג מאת ר״ח ויטל = כת״י 99 · א: 142
– X 893 K 11, דפים קפ ע״א – קפא ע״א, איגרת אל ר׳ שמואל די פודילה מאת האר״י עצמו = כת״י 30 · א: 92 93
– X 893 K 11, דפים רכב ע״א – רלב ע״ב, פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל = כת״י 44 · א: 106 107 275
– X 893 L 893, דפים 4 ע״א – 17 ע״א, 47 ע״א–ע״ב, 58 ע״ב – 62 ע״ב, מעין גנים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 507 · א: 407–409
– X 893 L 893, דפים 20 ע״א – 34 ע״ב, 40 ע״א – 46 ע״ב, קונטרס מנהגים מאת ר״ח ויטל = כת״י 347 · א: 109 324
– X 893 L 893, דפים 57 ע״א – 58 ע״א, מעין גנים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 509 · א: 407 408
– X 893 M 695, דפים ט ע״א – י ע״ב, איגרת אל ר׳ שמואל די פודילה מאת האר״י עצמו = כת״י 32 · א: 93
– X 893 M 6862, דפים 1 ע״א – 26 ע״א, ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 111 · א: 150 151 · ב: 706 802 851

- X 893 M 6862, דפים 27 ע״ב – 28 ע״ב, דרוש ׳מציאות הקליפות׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 128 · א: 165
- X 893 M 6862, דפים 30 ע״א – 33 ע״ב, פירוש מדרש הנעלם של רות מאת האר״י עצמו = כת״י 23 · א: 88
- X 893 M 6862, דפים 36 ע״א – 41 ע״ב, 52 ע״א – 61 ע״ב, דרושים שונים = כת״י 458 · א: 375
- X 893 M 6862, דפים 44 ע״א – 50 ע״א, פירוש על התחלת ספר הזוהר מאת האר״י עצמו = כת״י 14 · א: 85
- X 893 M 6862, דפים 52 ע״ב – 54 ע״ב, 57 ע״ב – 58 ע״ב, דרושי ׳קודם האצילות׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 122 · א: 162 163 · ב: 706 851
- X 893 M 6862, דפים 68 ע״ב – 72 ע״א, דף 76 ע״א–ע״ב ודף 79 ע״א–ע״ב, דרושים על ספר בראשית ושמות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 200 · א: 190 191 · ב: 706
- X 893 M 6862, דפים 81 ע״א – 82 ע״א, 87 ע״א – 88 ע״א, פירושי פסוקים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 197 · א: 189 190 · ב: 706 802 851
- X 893 M 6862, דפים 95–140, קיצור כנפי יונה מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 182 · א: 186 187 · ב: 706 805 851
- X 893 M 6862, דפים 143 ע״א – 152 ע״א, ייחודים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 189 · א: 147 188 · ב: 849 870
- X 893 M 6862, דפים 154 ע״א – 160 ע״ב, מרפא לנפש = כת״י 234 · א: 217 263
- X 893 M 6862, פירושים מפוזרים · ב: 706
- X 893 M 97392, דפים 1 ע״א – 22 ע״ב, ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 113 · א: 151
- X 893 V 836, יונת אלם מאת הרמ״ע מפאנו, עריכה ראשונה = כת״י 341 · א: 320 403 · ב: 404 806 850
- X 893 V 8322, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש, עריכה שנייה = כת״י 774 · ב: 645
- X 893 V 8329, קהילת יעקב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 1089 · ב: 780
- X 893 V 8333, שמונה שערים, שער הגלגולים, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 907 · ב: 698
- X 893 Y 73, דפים 1 ע״א – 2 ע״ב, פירוש זוהר ח״א דף טו ע״א מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 139 · א: 171 172 · ב: 869 946
- X 893 Y 73, דפים 4 ע״א – 39 ע״ב, קובץ דרושים וליקוטים = כת״י 856 · ב: 669

ניו יורק, אוסף להמן

- 185, שמונה שערים, שער ההקדמות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 867 · ב: 685
- D 127, פירושי התורה לר׳ אפרים בן ר׳ שמשון · ב: 587
- K 21, גליא רזא · א: 239
- K 65, דפים א ע״א – רט ע״א, אדם ישר ג = כת״י 1070 · ב: 771

ניו יורק, אוסף פרטי ג׳

- ג׳ 1, חמדת ישראל מאת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 915 · א: 212 · ב: 700 701

ניו יורק, אוסף פרטי מ׳

- מ׳ 1, ספר הכוונות בעריכה אלמונית (טו) = כת״י 1069 · א: 252 · ב: 770

ניו יורק, ארכיון ייוו״א

- MK 428, פנקס פרנקפורט · א: 490 · ב: 882

ניו יורק, בית המדרש לרבנים
- מיק׳ 1545, צד דפים, ספר עץ חיים, שער הפסוקים (חלק א, שער ד) מאת ר״ח ויטל = כת״י 84 · א: 124
- מיק׳ 1545, ס דפים, ספר עץ חיים, שער המצוות (חלק ב, שער ב) מאת ר״ח ויטל = כת״י 88 · א: 125
- מיק׳ 1546, דפים 1 ע״א – 35 ע״א, כנפי יונה (א) מאת ר׳ משה יונה = כת״י 215 · א: 198
- מיק׳ 1546, דפים 53 ע״א – 55 ע״ב, סדר האצילות בקיצור מופלג מאת ר״ח ויטל = כת״י 253 · א: 262
- מיק׳ 1567, אדם ישר ב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 989 · ב: 731
- מיק׳ 1574, דפים 53 ע״א – 76 ע״ב, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו = כת״י 360 · א: 82 295 333 · ב: 848
- מיק׳ 1574, דפים 77 ע״א – 125 ע״א, קובץ ליקוטים הפותח ׳זאת החיה אשר תאכלו׳ מאת ר׳ חיים ויטל = כת״י 367 · א: 335 · ב: 848
- מיק׳ 1574, דפים 130 ע״א – 141 ע״ב, קיצור הפירוש על התחלת ספר הזוהר מאת האר״י עצמו = כת״י 362 · א: 334 · ב: 805 848
- מיק׳ 1574, דפים 142 ע״א – 163 ע״ב, קובץ דרושים מקוצרים מכתבי ר׳ יוסף ן׳ טבול ור׳ חיים ויטל = כת״י 371 · א: 33 333–336 · ב: 805 848
- מיק׳ 1574, דפים 165 ע״א – 200 ע״א, כנפי יונה מאת ר׳ משה נג׳ארה ומאת ר׳ משה יונה = כת״י 359 · א: 201 332 333 · ב: 803 848 880 917
- מיק׳ 1583, נגיד ומצוה מאת ר׳ יעקב צמח, עריכה שלישית = כת״י 844 · ב: 663
- מיק׳ 1585, דפים 159 ע״א – 168 ע״א, נפוצות ישראל מאת ר׳ ישראל ישעיה נורצי · ב: 888
- מיק׳ 1585, דפים 262 ע״א – 273 ע״א, ׳התחלת החכמה׳ = כת״י 316 · א: 205 306 307 377 442 · ב: 847 870
- מיק׳ 1593, מאורות נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא = כת״י 921 · א: 61 · ב: 705 706 852 895
- מיק׳ 1595, יונת אלם מאת הרמ״ע מפאנו, עריכה שנייה = כת״י 504 · א: 405
- מיק׳ 1596, פנקס כתבים וחידושים מאת ר׳ רפאל עזריאל כהן = כת״י 386 · א: 343–345
- מיק׳ 1596, דפים 57 ע״ב – 63 ע״ב, מאמר על האצלת האותיות מאת ר׳ נתן אוטולינגו = כת״י 383 · א: 344
- מיק׳ 1596, דפים 76 ע״א – 77 ע״ב, איגרת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 385 · א: 344
- מיק׳ 1596, דפים 77 ע״ב – 83 ע״ב, פירוש על כנפי יונה = כת״י 384 · א: 342 344
- מיק׳ 1601, שער הגלגולים, מאסף, בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 832 · ב: 658
- מיק׳ 1604, דפים 63–71, פירוש קצר על אדרא רבא מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 162 · א: 176
- מיק׳ 1605, שמן זית זך מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה = כת״י 664 · ב: 545 548 549
- מיק׳ 1606, דפים 1 ע״א – 134 ע״ב, שבלת של לקט בעריכת ר׳ משה זכות = כת״י 1037 · ב: 745
- מיק׳ 1606, דפים 150 ע״א – 169 ע״א, 173 ע״א – 223 ע״א, זוהר הרקיע בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 746 · ב: 615
- מיק׳ 1615, דפים 2 ע״א – 324 ע״ב, הערות רמח״ל על אוצרות חיים = כת״י 1067 · ב: 762 765 766 940

- מיק׳ 1647, דפים 1–22, ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 1105 · ב: 788 789
- מיק׳ 1675, ספר הדרושים בעריכה אלמונית (ה) = כת״י 470 · א: 378
- מיק׳ 1676, תורת נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא, עריכה שנייה = כת״י 934 · ב: 708
- מיק׳ 1684, מבוא שערים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 1091 · ב: 780
- מיק׳ 1693, ספר דרושים בעריכת תלמידי ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 703 · א: 366 · ב: 583–585
- מיק׳ 1693, דפים קז ע״א – קח ע״ב, דרוש שמסר ר״ח ויטל לר׳ שלמה סגיש = כת״י 104 · א: 143
- מיק׳ 1694, שתיל פורח מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה = כת״י 661 · ב: 547 548 888 931
- מיק׳ 1696, דפים 19–52, ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול, ׳חפצי בה׳ = כת״י 1015 · ב: 739
- מיק׳ 1699, דפים א ע״א – מט ע״א, שער הגלגולים מתוך קהילת יעקב = כת״י 996 · ב: 734 735
- מיק׳ 1704, דפים 198 ע״א – 202 ע״א, קונטרסי ר׳ גדליה הלוי = כת״י 230 · א: 214
- מיק׳ 1704, דפים 316 ע״א – 329 ע״ב, פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל = כת״י 1008 · ב: 737
- מיק׳ 1704, דפים 340 ע״א – 360 ע״ב, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו = כת״י 1006 · ב: 737
- מיק׳ 1709, ליקוטי תורה בעריכת ר׳ שמואל אבודרהם = כת״י 1081 · ב: 777 778 1032
- מיק׳ 1741, תיקוני הזוהר עם הגהות ר׳ משה מזרחי · ג: 1129
- מיק׳ 1750, דפים 15–275, ספר הדרושים בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 397 · א: 350
- מיק׳ 1759, דפים 17 ע״א – 31 ע״ב, פירוש אדרא רבא מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 131 · א: 165 166
- מיק׳ 1765, דפים 1 ע״א – 111 ע״א, שמונה שערים, שער הכוונות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 892 · ב: 694
- מיק׳ 1767, דפים 1 ע״א, 4 ע״א – 25 ע״ב, דרוש אדם קדמון מאת ר״ח ויטל = כת״י 42 · א: 106
- מיק׳ 1767, דפים 55 ע״ב – 74 ע״ב, פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל = כת״י 48 · א: 106 107
- מיק׳ 1769, דפים קמב (86) – קסד (109), רצב (236) – רצו (240), רצח (242) – שמ (284), שמט (285) – שפד (318), כנפי יונה (ב) מאת ר׳ משה נג׳ארה וחבריו = כת״י 221 · א: 200 201 · ב: 876 911
- מיק׳ 1769, תרגום לספר הזוהר מאת ר׳ יהודה מסעוד · ב: 876
- מיק׳ 1781, אדם ישר א בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 732 · ב: 611 612 · ב: 1159–1162
- מיק׳ 1803, ספר ליקוטים בעריכת תלמידי ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 704 · ב: 585 586
- מיק׳ 1818, דפים א–כא, פירוש אדרא רבא מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 133 · א: 166
- מיק׳ 1823, זר זהב מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 722 · ב: 597 598 851
- מיק׳ 1914, עולת תמיד בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 737 · ב: 614 787 853
- מיק׳ 1940, דפים רטז ע״א – תכז ע״א, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 1096 · ב: 781 782
- מיק׳ 1954, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו = כת״י 1004 · ב: 737
- מיק׳ 1974, דפים 1 ע״א – 50 ע״ב, פירוש אדרא רבא מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 137 · א: 148 149 167 168 170 171 · ב: 869

1029 · ב: 1133 1135 1136 1141 1239 1255 1284 1285 1327 1331

- מיק׳ 1976, דפים 1–55, דרוש אדם קדמון מאת ר״ח ויטל = כת״י 301 · א: 301
- מיק׳ 1976, דפים 60 ע״א – 98 ע״ב, ספר ייחודים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 500 · א: 401
- מיק׳ 1980, שמונה שערים, שער הגלגולים, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 906 · ב: 698
- מיק׳ 1981, ספר עץ חיים, שער מאמרי הזוהר ומאמרי רז״ל (חלק א, שער ג) מאת ר״ח ויטל = כת״י 80 · א: 123
- מיק׳ 1983, עג דפים, שמונה שערים, שער מאמרי רשב״י, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 871 · ב: 686
- מיק׳ 1983, נג דפים, שמונה שערים, שער רוח הקודש, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 900 · ב: 696
- מיק׳ 1983, פא דפים, שמונה שערים, שער הגלגולים, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 908 · ב: 698 868
- מיק׳ 1985, ספר הדרושים בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 412 · א: 110 357 358 · ב: 684 867 · ג: 1151 1176
- מיק׳ 1985, דפים פד ע״א – קה ע״ב, פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל = כת״י 51 · א: 106 108
- מיק׳ 1986, דפים א–קד, שמונה שערים, שער מאמרי רשב״י, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 872 · ב: 686
- מיק׳ 1987, ספר עץ חיים, שער ההקדמות (חלק א, שער ב) מאת ר״ח ויטל = כת״י 73 · א: 123
- מיק׳ 1995, דפים א ע״א – קמח ע״ב, ספר הכוונות בעריכה אלמונית (1) = כת״י 456 · א: 375
- מיק׳ 1995, דפים קט ע״א – קיד ע״ב, סוד המקווה מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 186 · א: 188
- מיק׳ 1995, דפים קמט ע״א – קסז ע״ב, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו = כת״י 4 · א: 83
- מיק׳ 1995, דפים קעה ע״א – קפ ע״א, ייחודים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 191 · א: 189
- מיק׳ 1996, קול ברמה מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 834 · א: 39 46 49 · ב: 588 590 592–597 601 603 604 607 657 659–661 806 · ג: 1125
- מיק׳ 2020, עולת תמיד בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 734 · ב: 607 611–613 616 806 851 868
- מיק׳ 2022, דפים יז–צו + [7], ספר הליקוטים בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 409 · א: 109 353 · ב: 850
- מיק׳ 2030, דפים 1 ע״א – 8 ע״ב, מעין גנים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 511 · א: 408
- מיק׳ 2035, דפים סט ע״א – עט ע״ב, פירוש קצר על אדרא רבא מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 164 · א: 176
- מיק׳ 2044, ספר הדרושים בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 414 · א: 358
- מיק׳ 2044, דפים לו ע״ב – נז ע״ב, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו = כת״י 8 · א: 83
- מיק׳ 2044, דפים נז ע״ב – עב ע״ב, פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל = כת״י 47 · א: 107
- מיק׳ 2054, דפים 97 ע״א – 127 ע״ב, עדות ביעקב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 755 · ב: 619 621

- מיק׳ 2090, נגיד ומצוה מאת ר׳ יעקב צמח, עריכה שלישית = כת״י 842 · ב: 662 663
- מיק׳ 2123, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש, עריכה שנייה = כת״י 782 · ב: 644 646 787 853
- מיק׳ 2155, דפים 1 ע״א – 39 ע״ב, אור הגנוז מאת ר׳ אברהם אזולאי = כת״י 440 · א: 171 368–370
- מיק׳ 2155, דפים 46 ע״א – 61 ע״ב, פירוש זוהר ח״א נא ע״ב מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 146 · א: 149 172 173 · ב: 869
- מיק׳ 2155, דפים 62 ע״א – 64 ע״א, פירושים על מאמרי חז״ל מאת האר״י עצמו = כת״י 25 · א: 90 91 · ב: 848
- מיק׳ 2155, דפים 70 ע״ב – 72 ע״א, אדרא דנשא = כת״י 476 · א: 380
- מיק׳ 2155, דפים 72 ע״א – 78 ע״ב, סוד המקווה מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 185 · א: 147 187 · ב: 848 870
- מיק׳ 2155, דפים 78 ע״ב – 82 ע״א, דרוש הלולב מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 175 · א: 147 158 178 179 · ב: 848
- מיק׳ 2155, דפים 82 ע״א – 84 ע״א, פירוש מדרש הנעלם של רות מאת האר״י עצמו = כת״י 21 · א: 88 · ב: 848 921
- מיק׳ 2155, דפים 85 ע״א – 102 ע״ב, פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל = כת״י 45 · א: 107
- מיק׳ 2155, דפים 110 ע״א – 122 ע״א, קיצור כנפי יונה (ב) מאת ר״ח ויטל = כת״י 54 · א: 108
- מיק׳ 2155, דפים עז ע״ב – פה ע״ב, קובץ ׳דרוש התנינים׳ מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 155 · א: 174 175 354 · ב: 848 1029 1030
- מיק׳ 2161, מעין גנים מאת הרמ״ע מפאנו · א: 410
- מיק׳ 2162, דפים א ע״א – 158 ע״א, פנקס דרושים וליקוטים מאת ר׳ יצחק ברכיה מלוגו = כת״י 537 · א: 392 415 416 423–425 · ב: 808
- מיק׳ 2178, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש · ב: 842
- מיק׳ 2190, דף 135 ע״ב, ׳הערה׳ בסוף מאמר המלואים · א: 320 404
- מיק׳ 2204, כרך ג, דפים 1 ע״א – 28 ע״ב, ספר הכוונות מאת ר״י רומנו = כת״י 314 · א: 204 305 · ב: 847
- מיק׳ 2204, כרך ג, דפים 31 ע״א – 44 ע״ב, פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל = כת״י 302 · א: 301 · ב: 847
- מיק׳ 2204, כרך ג, דפים 139 ע״א – 140 ע״א, פירוש השירים של שבת מאת ר״י סרוק = כת״י 479 · א: 383 384 · ב: 847
- מיק׳ 3880, פנקס מוהל של ר׳ בנימין הכהן · ב: 895
- מיק׳ 4022, איגרות ר׳ משה חיים לוצאטו · ב: 897
- מיק׳ 5319, נגיד ומצוה הנוסח הקצר = כת״י 717 · ב: 595
- מיק׳ 8125, דפים 1 ע״א – 14 ע״ב, התחלת החכמה = כת״י 227 · א: 206–208
- מיק׳ 8548, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 976 · ב: 729
- מיק׳ 8625, דפים 15–38, ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול, ׳חפצי בה׳ = כת״י 1013 · ב: 739
- מיק׳ 8634, ספר עץ חיים, שער מאמרי הזוהר ומאמרי רז״ל (חלק א, שער ג) מאת ר״ח ויטל = כת״י 79 · א: 123 · ב: 867
- מיק׳ 8639, דפים 80 ע״א – 157 ע״ב, אדם ישר ב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 752 · ב: 616 618
- מיק׳ 8639, דפים 162 ע״א – 166 ע״א, פירוש זוהר ח״א נא ע״ב מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 148 · א: 173

- מיק׳ 8725, דפים 1 ע״א – 5 ע״ב, התחלת החכמה = כת״י 356 · א: 207 329 330 341 · ב: 847
- מיק׳ 8725, דפים 5 ע״ב – 6 ע״א, מאמר על האצלת האותיות מאת ר׳ נתן אוטולינגו = כת״י 357 · א: 332
- מיק׳ 8725, דפים 7 ע״א – 26 ע״ב, פנקס כתבים וחידושים מאת ר׳ נתן אוטולינגו = כת״י 358 · א: 226 228 330 331 343 345 · ב: 847 880 916
- מיק׳ 8776, דפים ב–רעה, ספר הכוונות בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 420 · א: 359 · ב: 850
- מיק׳ 9021, ספר הכוונות בעריכה אלמונית (ב) = כת״י 278 · א: 284
- מיק׳ 9099, ספר עץ חיים, שער הפסוקים (חלק א, שער ד) מאת ר״ח ויטל = כת״י 82 · א: 124
- מיק׳ 9134, ספר הליקוטים בעריכה אלמונית (ב) = כת״י 277 · א: 283
- מיק׳ 9502, שמועות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 207 · א: 193
- מיק׳ 9577, דפים 9–26, ספר ׳בונת התפילות׳ בעריכת ר׳ משה מזרחי = כת״י 695 · ב: 578 850
- מיק׳ 9645, ׳סוד האצילות׳ ו׳דרוש כולל כל האצילות׳ = כת״י 228 · א: 87 203 208–211 237 282 · ב: 1073
- מיק׳ Rab. 617, דפים 99–101, כוונות לספירת העומר בעריכת ר׳ משה טרינקי = כת״י 454 · א: 374

ניו יורק, הישיבה אוניברסיטה

- 36, שמונה שערים, שער הכוונות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 894 · ב: 695
- 229, קיצור ספר הדרושים שערכו ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 1034 · ב: 744 745
- 427, ספר הכוונות בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 1093 · ב: 780 781
- 673, דפים 1–7, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 726 · ב: 608 609 851
- 1164, ספר עץ חיים, שער המצוות (חלק ב, שער ב) מאת ר״ח ויטל = כת״י 87 · א: 125
- 1226, שמונה שערים, שער הכוונות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 947 · ב: 692 712 713 894 938
- 1227, דרך עץ חיים עם הערות ר׳ יצחק מפוזנא = כת״י 1047 · ב: 751

ניו יורק, ספריית חב״ד

- 1583, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו, חלק שני = כת״י 336 · א: 315 317 318 · 386–390 400
- 1583, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו, חלק שלישי וחלק רביעי = כת״י 332 · א: 319
- 1942, שמונה שערים, שער מאמרי רשב״י, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 869 · ב: 682 685 686 866 867 891 946–949 951–959 961–977 979–986 988–990 993–995 997–999 1001–1003 1005–1011 · ג: 1125
- 1943, שמונה שערים, שער מאמרי חז״ל, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 877 · ב: 682 687 688 867
- 1944, שמונה שערים, שער הפסוקים, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 882 · ב: 682 689 867
- 1945, ספר הליקוטים על ספרי התנ״ך = כת״י 1102 · ב: 784–787
- 1946, שמונה שערים, שער המצוות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 886 · ב: 682 690 691 868

– 1947–1948, שמונה שערים, שער הכוונות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 891 · א: 55 · ב: 682 691 694 867

ס סינסינטי, ספריית היברו יוניון קולג׳

– 505, כנפי יונה (ב) מאת ר׳ משה נג׳ארה וחבריו = כת״י 294 · א: 298 312 316 332 342
– 507, שמונה שערים, שער מאמרי חז״ל, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 878 · ב: 688
– 532, דפים 1 ע״א – 107 ע״ב, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 330 · א: 316 395
– 532, דפים 134 ע״א – 141 ע״א, קובץ ליקוטים = כת״י 289 · א: 292
– 532, דפים 146 ע״א – 149 ע״א, סדר האצילות בקיצור מופלג מאת ר״ח ויטל = כת״י 288 · א: 292 · ב: 880
– 538, דפים א ע״א – פ ע״א, זוהר הרקיע בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 745 · ב: 615
– 540, מבוא שערים בעריכת ר׳ משה זכות = כת״י 999 · ב: 736 852
– 541, דפים 1–236, מבוא שערים בעריכת ר׳ משה זכות = כת״י 1000 · ב: 736 737
– 543, דפים א–רעט, קול ברמה מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 835 · ב: 661
– 543, דפים 283 ע״א – 296 ע״א, קונטרסי ר׳ גדליה הלוי = כת״י 229 · א: 213 214
– 543, דפים 296 ע״ב – 301 ע״ב, פירוש מדרש הנעלם של רות מאת האר״י עצמו = כת״י 24 · א: 88
– 550, פירוש בראשית רבה פרשה מג · א: 97
– 552, דפים 183–215, ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול, ׳חפצי בה׳ = כת״י 1012 · ב: 726 739 741
– 576, דפים 9 ע״א – 191 ע״ב, חמדת ישראל מאת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 916 · ב: 701
– 584, דפים א–קכז, פירוש אדרא רבא מאת ר׳ יעקב צמח = כת״י 721 · ב: 597
– 592, ספר הליקוטים · ב: 852
– 611, אדם ישר ג = כת״י 1071 · ב: 771
– 2052, שמונה שערים, שער ההקדמות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 866 · ב: 685
– 2055, שמונה שערים, שער רוח הקודש, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 902 · ב: 695 696
– 2072, דפים 1 ע״א – 38 ע״ב, פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל, עריכה ראשונה = כת״י 706 · ב: 586

סנט פטרבורג, הספרייה הלאומית

– Evr. II A 417, כוונות לימי חול ושבת מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 167 · א: 177 · ג: 1144
– Evr. IV 52, פרי עץ חיים, ענף ראשון, כוונות התפילה, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 787 · ב: 649

סנט פטרבורג, ספריית האקדמיה הרוסית

– B 166, דפים קכ (!) ע״ב – קך [צ״ל קכא] ע״ב, דרוש על התחלת האצילות = כת״י 590 · א: 451
– B 166, קובץ חיבורים = כת״י 689 · ב: 572
– C 56, מאורות נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא · ב: 706

סקוקי, ספריית בית המדרש לתורה

– 7, דפים א–קיא, מעשה חושב מאת ר׳ אברהם אזולאי = כת״י 448 · א: 372

פ פאולו אלטו, אוסף ברמן

– 1, דפים 1 ע״א – 109 ע״ב, כנפי יונה (א) מאת ר׳ משה יונה = כת״י 210 · א: 196 197 269 · ב: 846

פראג, ספריית המוזיאון היהודי

– 335, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש, עריכה שנייה = כת״י 778 · ב: 644 645 853
– 478, דפים 35 ע״א – 41 ע״א, ׳מחידושי מהר״ר יצחק לוריא׳ = כת״י 644 · א: 518
– 478, דפים 72 ע״א – 76 ע״א, איגרת ר׳ ישעיה הורביץ · א: 43

פריס, אוסף מוצרי

– III,232, איגרת האר״י בענייני מסחר · ב: 874 904

פריס, בית המדרש לרבנים

– 101–102, שמונה שערים, שער ההקדמות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 864 · ב: 683 684

פריס, הספרייה הלאומית

– Heb. 452, דפים 95–114, מעין גנים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 513 · א: 409 411 452
– Heb. 452, דף 120, מעין גנים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 508 · א: 407 408
– Heb. 452, דף 140, מעין גנים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 510 · א: 407 408
– Heb. 866, דפים 1 ע״א – 19 ע״ב, מעין גנים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 515 · א: 409 411
– Heb. 866, דף 22 ע״ב, סדר של שבת מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 327 · א: 313
– Heb. 866, דפים 94 ע״א – 96 ע״א, דרושים וליקוטים מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 526 · א: 415 416 423 424
– Heb. 866, דפים 98 ע״א – 107 ע״ב, דרושים וליקוטים מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 527 · א: 415 416 423 · ב: 850
– Heb. 866, דפים 108 ע״א – 119 ע״ב, 126 ע״א – 127 ע״א, דרושים וליקוטים מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 528 · א: 416 417 423 · ב: 850
– Heb. 866, דפים 120 ע״א – 122 ע״ב, 124 ע״א – 125 ע״א, דרושים וליקוטים מאת ר׳ ישראל סרוק = כת״י 529 · א: 416 417 424 · ב: 808 850
– Heb. 866, דפים 158 ע״א – 175 ע״א, תיקוני התשובה, מהדורה תניינא, בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 495 · א: 398 399
– Heb. 866, דפים 175 ע״ב – 178 ע״ב, מעין גנים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 512 · א: 408
– Heb. 866, דפים 192 ע״א – 194 ע״ב, 187 ע״א – 190 ע״ב (!), מעין גנים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 514 · א: 409 411
– Heb. 877, דפים 43 ע״ב – 104 ע״ב, מעין גנים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 519 · א: 409–412
– Heb. 877, דפים 139 ע״א – 160 ע״ב, ספר ייחודים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 498 · א: 400 401
– Heb. 878, דפים 11 ע״א – 44 ע״ב, מעין גנים בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 518 · א: 409 410 412
– Heb. 878, דפים 78 ע״ב – 79 ע״א, ׳הערה׳ בסוף מאמר המלואים מאת הרמ״ע מפאנו · א: 60 315 389
– Heb. 1348, דפים 1–95, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו עם הוספות מאת מקובלי פולין = כת״י 681 · ב: 570
– Heb. 1362, כנף רננים מאת ר׳ אברהם אזולאי = כת״י 442 · א: 371

– Heb. 1372, שמונה שערים, שער הגלגולים, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 910 · ב: 854 787 699
– Heb. 1410, דפים 58–81, עמק המלך מאת ר׳ נפתלי בכרך = כת״י 670 · ב: 564 563

פרמה, ספריית פלטינה
– 2418, סיכום ספר הדרושים מאת ר׳ מסעוד אזולאי = כת״י 436 · א: 417 393 365
– 2600, קובץ חיבורים שונים · א: 327
– 2654, קובץ חיבורים שונים · א: 327
– 3457, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 728 · ב: 609
– 3461, דפים רכד ע״ב – רכט ע״ב, פירוש זוהר ח״א נא ע״ב מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 147 · א: 176 173 151
– 3466, דפים 1–24, ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 114 · א: 173 151 150 176 · ב: 851 802
– 3495, דפים 67–269, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 333 · א: 318 317
– 3497, דפים [1] ע״א – [94] ע״א, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 334 · א: 847 448 321 318 317 · ב:
– 3497, דפים [99] ע״א – [204] ע״א, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 337 · א: 319 318
– 3519, ׳ספר גדול׳ בעריכת ר׳ יצחק הלוי = כת״י 534 · א: 422
– 3543, דפים [196]–[321], אדם ישר ב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 988 · ב: 731

פרנקפורט דמיין, הספרייה העירונית
– 1 8□, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 724 · ב: 868 608 607 605
– 132 8□, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש, עריכה ראשונה = כת״י 771 · ב: 642

פתח תקוה, אוסף פרטי נ׳
– 1, שמונה שערים, שער הגלגולים, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 873 · ב: 697 682 700 698
– 2, שמונה שערים, שער מאמרי רשב״י, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 905 · ב: 787 686 685

צ ציריך, הספרייה המרכזית
– Heid. 65, קובץ תשובות מאת ר׳ אליקים גוטשלק רוטנבורג · ב: 882
– Heid. 86, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש, עריכה שנייה = כת״י 777 · ב: 644 853 645
– Heid. 90, דפים ב ע״ב – ג ע״א, ׳הקדמת מבוא שערים׳ = כת״י 764 · ב: 626
– Heid. 90, דף ד ע״א–ע״ב, ׳קונטרס שמצא הגאון הנשי״א׳ = כת״י 106 · א: 143 144 · ב: 710
– Heid. 90, דפים ה ע״א – קו ע״ב, אדם ישר ב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 751 · ב: 617 851 618
– Heid. 90, דפים קז ע״א – קכז ע״א, השלמות לתולדות אדם (מבוא שערים) = כת״י 917 · ב: 703 702
– Heid. 100, דפים 1 ע״א – 131 ע״א, נוף עץ חיים, נוף שני, ביאור קצת פסוקי תנ״ך, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 811 · ב: 654

– Heid. 100, דפים 133 ע״א – 183 ע״א, פרי עץ חיים, ענף שני, טעמי מצוות, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 792 · ב: 650 654 656

ק קמברידג׳, אוסף טייכר
– 2, ספר פי צדיק = כת״י 1025 · ב: 741

קמברידג׳, ספריית האוניברסיטה
– Add. 171.1, דפים א ע״א – יב ע״ב, סדר התקיעות = כת״י 604 · א: 411 472–474
– Add. 557, דפים א ע״א – סד ע״ב, כנפי יונה (א) מאת ר׳ משה יונה = כת״י 213 · א: 198
– Add. 558, פרדס רמונים מאת ר׳ משה קורודוביו · א: 327

קמברידג׳, ספריית טריניטי קולג׳
– F 12 43, ספר החזיונות (שבחי ר״ח ויטל) = כת״י 949 · ב: 714–716
– F 12 141, דפים 62 ע״א – 69 ע״א, יונת אלם מאת הרמ״ע מפאנו, עריכה ראשונה = כת״י 339 · א: 289 319 320
– F 12 141, דפים 70 ע״א – 92 ע״ב, קיצור הפירוש על התחלת ספר הזוהר מאת האר״י עצמו = כת״י 352 · א: 33 290 327–329 · ב: 805 847
– F 12 141, דפים 95 ע״א – 102 ע״ב, קובץ ליקוטים הפותח ׳זאת החיה אשר תאכלו׳ מאת ר״ח ויטל = כת״י 355 · א: 290 329 · ב: 847
– F 12 141, דף 103 ע״א, סדר האצילות בקיצור מופלג מאת ר״ח ויטל = כת״י 354 · א: 261 290 327 328 · ב: 847
– F 12 141, דפים 114 ע״א – 115 ע״ב, איגרת האר״י אל ר׳ שמואל די פודילה = כת״י 353 · א: 323 328 · ב: 847

קמברידג׳ (ארה״ב), אוניברסיטת הרווארד
– Heb. 11, שמונה שערים, שער הגלגולים, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 912 · ב: 699
– Heb. 20, דפים א–רכט, תורת נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא, עריכה ראשונה = כת״י 929 · ב: 706 707
– Heb. 24, שמונה שערים, שער רוח הקודש, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 901 · ב: 696

ר רוויגו, ספריית האקדמיה
– 389, דפים 1–203, יונת אלם מאת הרמ״ע מפאנו, עריכה ראשונה = כת״י 340 · א: 319 320

רומא, בית המדרש לרבנים
– 89, דפים 1 ע״א – 61 ע״ב, ספר הדרושים בעריכה אלמונית (ד) = כת״י 469 · א: 378
– 89, דפים 13 ע״א – 16 ע״ב, איגרת אל ר׳ שמואל די פודילה מאת האר״י עצמו = כת״י 31 · א: 93
– 89, דפים 16 ע״ב – 20 ע״א, סדר האצילות בקיצור מופלג מאת ר״ח ויטל = כת״י 101 · א: 142

רמת גן, אוניברסיטת בר אילן

- 1020 (לשעבר מוסאיוף 17), ברית אברהם מאת ר׳ אברהם צמח · ב: 890
- 1064 (לשעבר מוסאיוף 170), תרגום לספר הזוהר על בראשית מאת ר׳ יהודה מסעוד · ב: 876
- 1067 (לשעבר מוסאיוף 36), ספר הדרושים בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 391 · א: 347–349 · ב: 576 850 930
- 1068 (לשעבר מוסאיוף 26), ספר הדרושים בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 396 · א: 349–351
- 1069 (לשעבר מוסאיוף 163), דפים ב–נ, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו ופירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל עם הערות ר׳ שלום שרעבי = כת״י 1100 · ב: 783 784
- 1072 (לשעבר מוסאיוף 148), ספר הליקוטים בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה עם הערות ר׳ שלום שרעבי = כת״י 1101 · ב: 783 784
- 1074 (לשעבר מוסאיוף 121), ספר הליקוטים בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 433 · א: 360 361
- 1075 (לשעבר מוסאיוף 40), ספר הליקוטים בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 434 · א: 361
- 1076 (לשעבר מוסאיוף 228), ספר הכוונות בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 424 · א: 360
- 1084 (לשעבר מוסאיוף 207), שמונה שערים, שער מאמרי רשב״י, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 874 · ב: 685 686 787 853
- 1085 (לשעבר מוסאיוף 206), דפים א–מג, שמונה שערים, שער מאמרי חז״ל, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 879 · ב: 687 688 787 853
- 1086 (לשעבר מוסאיוף 205), שמונה שערים, שער הפסוקים, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 883 · ב: 689 787 853
- 1088 (לשעבר מוסאיוף 208), שמונה שערים, שער המצוות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 889 · ב: 690 691 787 853
- 1089 (לשעבר מוסאיוף 213), שמונה שערים, שער הכוונות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 895 · ב: 692 695 787 853
- 1090–1091 (לשעבר מוסאיוף 203–204), שמונה שערים, שער הכוונות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 896 · ב: 695 787 853
- 1094 (לשעבר מוסאיוף 200), שמונה שערים, שער הגלגולים, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = כת״י 911 · ב: 697 699 787 854
- 1095 (לשעבר מוסאיוף 124), ספר תולדות אדם בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 763 · ב: 621 623 703 736 791 792 851 868
- 1095 (לשעבר מוסאיוף 124), דפים 110 ע״ב – 111 ע״א, ׳הקדמת מבוא שערים׳ = כת״י 757 · ב: 624 626
- 1096 (לשעבר מוסאיוף 125), דפים א–קצג, ספר תולדות אדם בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 761 · ב: 623 624 788 791 853
- 1106 (לשעבר מוסאיוף 147), עולת תמיד בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 739 · ב: 614 787 853
- 1109 (לשעבר מוסאיוף 158), דפים 6 ע״ב – 12 ע״א, סוד המקווה מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 188 · א: 187 188
- 1110 (לשעבר מוסאיוף 115), דפים עג ע״ב – פה ע״א, פירוש זוהר ח״א נא ע״ב מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 151 · א: 173
- 1110 (לשעבר מוסאיוף 115), דפים פה ע״א – צב ע״א, סוד המקווה מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 187 · א: 188

– 1111 (לשעבר מוסאיוף 187), דפים 66–67, אדם ישר ב בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 749 · ב: 617 618 851

– 1111 (לשעבר מוסאיוף 187), עמ׳ 123–130, דרוש ׳כשעלה ברצונו הפשוט׳ · א: 164

– 1115 (לשעבר מוסאיוף 38), דפים א–צ, ספר כוונות בעריכת הרמ״ע מפאנו = כת״י 493 · א: 397 398

– 1117–1119 (לשעבר מוסאיוף 150–152), דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש עם הערות ר׳ שלום שרעבי = כת״י 1098 · ב: 644 783 898 941

– 1120–1121 (לשעבר מוסאיוף 149 + 153), שני כרכים, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש, עריכה שנייה = כת״י 779 · ב: 644 646 787 853 899

– 1123 (לשעבר מוסאיוף 166), נוף עץ חיים, נוף ראשון, ביאור קצת מאמרי הזוהר, בעריכת ר׳ מאיר פופרש · א: 174 · ב: 653 853

– 1124 (לשעבר מוסאיוף 161), נוף עץ חיים, נוף ראשון, ביאור קצת מאמרי הזוהר, בעריכת ר׳ מאיר פופרש · א: 174

– 1125 (לשעבר מוסאיוף 135), דפים א ע״א – קפ ע״ב, נוף עץ חיים, נוף שני, ביאור קצת פסוקי תנ״ך, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 818 · ב: 652 654 787 853

– 1125 (לשעבר מוסאיוף 135), דפים קפ ע״ב – רלט ע״ב, נוף עץ חיים, נוף שלישי, ביאור קצת דברי רז״ל, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 824 · ב: 655

– 1129–1131 (לשעבר מוסאיוף 178 + 179 + 177 [!]), מאורות נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא עם הערות ר׳ שלום שרעבי = כת״י 1099 · ב: 705 783 784

– 1135 (לשעבר מוסאיוף 157), פירוש מאמרי זוהר מאת ר׳ מנחם די לונזאנו = כת״י 249 · א: 256 · ב: 878

– 1140 (לשעבר מוסאיוף 22), דפים 16–34, פירוש על התחלת ספר הזוהר מאת האר״י עצמו = כת״י 18 · א: 86

– 1140 (לשעבר מוסאיוף 22), דפים 35–70, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו = כת״י 9 · א: 83

– 1150 (לשעבר מוסאיוף 8), דפים 1 ע״א – 49 ע״ב, אור צח מאת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 962 · ב: 723

– 1150 (לשעבר מוסאיוף 8), דפים 50 ע״א – 123 ע״א, אור זרוע מאת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 966 · ב: 721

– 1150 (לשעבר מוסאיוף 8), דפים 124 ע״א – 130 ע״א, אור שבת מאת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 955 · ב: 722

– 1150 (לשעבר מוסאיוף 8), דפים 131 ע״א – 138 ע״ב, אור נר מאת ר׳ מאיר פופרש = כת״י 958 · ב: 720

– 1155 (לשעבר מוסאיוף 160), דפים א ע״א – קיא ע״ב, ליקוטי תורה בעריכת ר׳ שמואל אבודרהם = כת״י 1080 · ב: 776–778

– 1155 (לשעבר מוסאיוף 160), דפים קיב ע״א – קלב ע״א, פירוש אדרא רבא מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = כת״י 132 · א: 166

– 1219 (לשעבר מוסאיוף ס׳ קע״ו), ספר הרפואות והסגולות מאת ר״ח ויטל · א: 131

ש שטרסבורג, הספרייה הלאומית

– 4023, דפים 1–128, מעשה חושב מאת ר׳ אברהם אזולאי = כת״י 450 · א: 372

– 4023, דפים 129 ע״א – 248 ע״ב, כנף רננים מאת ר׳ אברהם אזולאי = כת״י 444 · א: 371

ששון, אוסף דוד ששון
– 172, ספר עץ חיים, שער ההקדמות (חלק א, שער ב) מאת ר״ח ויטל = כת״י 74 · א: 114 122 123 · ג: 1147
– 174, עמודים 9–56, ׳מאמרי הזוהר׳ בעריכת ר׳ משה מזרחי = כת״י 697 · ב: 576 579–582 850
– 174, עמודים 57–120, ספר ההקדמות (ב) בעריכת ר׳ משה מזרחי = כת״י 699 · ב: 582 850
– 174, עמודים 121–168, ספר הכוונות בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = כת״י 402 · א: 351 352 · ב: 582 850
– 178, דפים 1–180, ספר ׳כונת התפילות׳ בעריכת ר׳ משה מזרחי = כת״י 694 · ב: 578 850
– 433, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = כת״י 725 · א: 39 46 · ב: 605 607 608 611 806
– 813, ספר הכוונות בעריכת ר׳ בנימין הלוי ור׳ אלישע גוואשטלה = כת״י 423 · א: 359 360
– 993, כנפי יונה (א) מאת ר׳ משה יונה = כת״י 208 · א: 87 195–197 · ב: 870 875 · ג: 1134–1136 1142 1144 1169 1170 1239 1240 1248

ת תל אביב, אוסף נהוראי
– 1, מעשה חושב מאת ר׳ אברהם אזולאי = כת״י 447 · א: 371 372 · ב: 888

• מקום לא נודע
אוסף פרטי, ס׳ 74984, מגן אהרן מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה · א: 287 · ב: 886 1030

מפתח ספרי הדפוס

הספרים מסודרים ומצוינים על פי המקום והשנה שבה נדפסו. על ציון זה נוסיף, אחרי הסימן =, את מספר הזיהוי של הדפוס בספר זה, כמתואר לעיל ציונים ורשימות, עמ׳ 27.

- **ש׳ – ת׳**

בסיליאה

- שס״ג, ראשית חכמה הקצר, יט דפים [מניין שני], תיקוני התשובה בעריכת הרמ״ע מפאנו = דפוס 345 · א: 322 492

בסיליאה [צ״ל הנויאה]

- שפ״ט, תעלומות חכמה = דפוס 666 · א: 38 115 501 · ב: 552–555 559 839 878 882 · ג: 1174
- שפ״ט, תעלומות חכמה, דפים נה ע״א – נו ע״א, סדר האצילות בקיצור מופלג מאת ר״ח ויטל = דפוס 102 · א: 142 457 458
- שפ״ט, תעלומות חכמה, דפים נה ע״א – נז ע״א, סדר האצילות בקיצור מופלג עם פירוש מאת ר׳ אלכסנדר כ״ץ = דפוס 598 · א: 462
- שפ״ט, תעלומות חכמה, דפים עז ע״ב – פה ע״א, ׳קבלת מהר״י סרוק׳ = דפוס 624 · א: 237 501 502 507 · ב: 562 874
- שפ״ט, תעלומות חכמה, דף פה ע״א–ע״ב, הקדמות מאת הרמ״ע מפאנו = דפוס 582 · א: 449
- שצ״א, נובלות חכמה מאת ר׳ יוסף שלמה דלמדיגו = דפוס 667 · א: 43 45 48 49 53 436 438 462 · ב: 552–555

העגא

- שפ״ד, ספר הכוונות בעריכת ר׳ משה טרינקי, עם הגהות ר׳ פתחיה בן ר׳ יוסף = דפוס 649 · א: 520

ויניציאה

- [אחרי ש״ם], יפה נוף, זמירות לסעודות השבת מאת האר״י עצמו = דפוס 35 · א: 96
- בין שנ״ד ובין שס״ד, היכל ה׳, דרושים בעריכת ר׳ יחיאל לוריא אשכנזי = דפוס 256 · א: 265
- שנ״ה, מרפא לנפש בעריכת ר׳ אברהם צהלון = דפוס 255 · א: 263 321 399
- ש״ס, ראשית חכמה הקצר, דפים טו ע״ב – יט ע״ב, תיקוני השבת מאת ר׳ אברהם הלוי = דפוס 233 · א: 216 217
- ש״ס, ראשית חכמה הקצר, טו דפים [מניין שני], תיקוני התשובה בעריכת הרמ״ע מפאנו = דפוס 344 · א: 322 399 469
- שס״ג, ברכת המזון עם פירוש ר׳ נתן שפירא, ר׳ נפתלי בן ר׳ דוד זכריה מנדל = דפוס 609 · א: 490
- שע״ד, באר שבע, חלק השו״ת, סי׳ עא, דפים קיד ע״א – קטו ע״א, סוד פנים ואחור = דפוס 483 · א: 385
- ש״פ, ספר כוונות, ספר כוונות בעריכת ר׳ משה טרינקי = דפוס 452 · א: 109 275 373 374

פראג

- שע״ג, ויחל משה בעריכת ר׳ יהודה אהרן משה אלטשולר = דפוס 640 · א: 512 513
- שע״ה [שע״ו], יש נוחלין, עם הערות ר׳ יעקב הורביץ = דפוס 641 · א: 513–516
- שע״ה, סדר ותיקון קריאת שמע שעל המטה = דפוס 614 · א: 45 496–499

- שע״ד, סדר פיטום הקטורת = דפוס 615 · א: 498
- שע״ח בערך, תיקוני שבת = דפוס 616 · א: 498–500

קראקא

- [שע״ב], תיקוני שבת = דפוס 613 · א: 496 499
- שצ״ז, מגלה עמוקות, רנ״ב אופנים על פרשת ואתחנן = דפוס 668 · ב: 555 557

• ת׳ – ת״ק

אמשטרדם

- ת״ח, יונת אלם, עריכה ראשונה = דפוס 342 · א: 320 321 · ג: 1059
- ת״ח, יונת אלם, הקדמות מאת הרמ״ע מפאנו = דפוס 583 · א: 449
- ת״ח, עמק המלך = דפוס 673 · א: 439 466 · ב: 558 560 562–564 839
- ת״ט, שני לוחות הברית מאת ר׳ ישעיה הורביץ = דפוס 605 · א: 43 468–471 473 474 485 496 · ב: 878
- ת״י, תיקון מוצאי שבת = דפוס 625 · א: 508
- תי״ב, מעין החכמה, הוא התחלת החכמה בעריכת ר׳ אברהם קלמנקס = דפוס 676 · א: 208 · ב: 565 567 804 810
- תט״ו, בית אלהים מאת ר׳ אברהם הירירה = דפוס 655 · ב: 538 543
- תט״ו, שער השמים מאת ר׳ אברהם הירירה = דפוס 654 · ב: 538 540 543
- תכ״ט, ספרא דצניעותא דיעקב מאת ר׳ יעקב תמרליש = דפוס 1056 · ב: 755
- תכ״ט, ספרא דצניעותא דיעקב, דפים ג ע״א – ד ע״ב, כללים מאת ר׳ אליעזר ליפמן תמרליש = דפוס 1057 · ב: 755
- תל״א, שערי ציון מאת ר׳ נתן נטע הנובר = דפוס 1046 · ב: 750
- תס״א, יש נוחלין, דפים א–מב, עם הערות ר׳ יעקב הורביץ = דפוס 642 · א: 513–516
- תע״ב, נגיד ומצוה הנוסח הארוך = דפוס 719 · ב: 595
- תע״ז, שער השמים מאת ר׳ ישעיה הורביץ = דפוס 606 · א: 468 469 474–478 484 485 · ב: 878
- תפ״ז, משנת חסידים מאת ר׳ עמנואל חי ריקי = דפוס 1059 · ב: 757 759
- ת״ק, משנת חסידים מאת ר׳ עמנואל חי ריקי = דפוס 1060 · ב: 759

דעסוי

- תנ״ה, ויקהל משה · א: 465

ויניציאה

- תי״ט, זאת חוקת התורה מאת ר׳ אברהם חזקוני = דפוס 1055 · ב: 754

פראג [?]

- [ת״ך לערך], שלחן ערוך של רבי יצחק לוריא = דפוס 1054 · ב: 752 753

פרנקפורט דמיין

- תמ״ד, ספר הגלגולים, נוף עץ חיים, נוף רביעי, דרושי הנשמות והגלגולים, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = דפוס 829 · א: 220 366 · ב: 653 656

קושטא

- תכ״ו, מאירת עינים, דפים ג ע״א – ז ע״ב, לחם מן השמים = דפוס 863 · ב: 672

- ת״ק – ת״ר

אוסטרהא
– תקפ״ו, שבחי ר״ח וויטאל, ספר החזיונות (שבחי ר״ח ויטל) = דפוס 952 · א: 137 · ב: 715 716

אמשטרדם
– תק״ב, משנת חסידים, מאת ר׳ עמנואל חי ריקי = דפוס 1061 · ב: 758 759
– תקכ״ו, הדרת מלך, פירושים על הזוהר מאת האר״י ותלמידיו = דפוס 1083 · א: 85 86 · ב: 778 779
– תקכ״ו, הדרת מלך, דפים מג ע״א – מד ע״א, פירוש זוהר ח״א דף טו ע״א מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = דפוס 144 · א: 172
– תקכ״ו, הדרת מלך, דפים סח ע״א – עו ע״א, פירוש זוהר ח״א נא ע״ב מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = דפוס 152 · א: 173

דובראוואנא
– תקס״ג, פרי עץ חיים · ב: 649

זולקווא
– תקל״ה, ליקוטי תורה וטעמי מצות, פרי עץ חיים, ענף שני, טעמי מצוות, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = דפוס 797 · ב: 649 650 652 654

לבוב
– תקנ״ה, מגלה עמוקות על התורה מאת ר׳ נתן נטע שפירא = דפוס 669 · ב: 555–557

לונדון
– תק״ל, הדרת מלך, דפים קלח–קנז, פירושים על הזוהר מאת האר״י ותלמידיו = דפוס 1084 · ב: 778 779
– תק״ל, הדרת מלך, דפים קנח ע״א – קעג ע״א, פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל = דפוס 1085 · א: 107 · ב: 586 779 · ג: 1176 1445
– תקל״ג, הוד מלך, דפים רז–ריח, פירוש ספרא דצניעותא שכתב האר״י עצמו = דפוס 1087 · א: 82 83 · ב: 779
– תקל״ג, כבוד מלך, דפים ריט–רמד, פירושים על הזוהר מכתבי ר״ח ויטל = דפוס 1088 · ב: 779
– תקל״ג, פני מלך, דפים [1], קעח–רו, פירושים על הזוהר מכתבי ר״ח ויטל = דפוס 1086 · ב: 779

פולנאה
– תקנ״א, הר אדני, דפים כה–לח, מעין החכמה, הוא התחלת החכמה בעריכת ר׳ דוד הורביץ = דפוס 677 · א: 208 · ב: 567 568 810

קארעץ
– תקמ״ב, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש, עריכה שנייה = דפוס 783 · א: 50 59 61 116 213 217 357 · ב: 602 618 637 638 641 643 644 646 647 651 654 · ג: 1174
– תקמ״ב, פרי עץ חיים [מאורות נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא] = דפוס 926 · ב: 649 705 706
– תקמ״ג, אוצרות חיים בעריכת ר׳ יעקב צמח = דפוס 982 · א: 143 154–156 182 · ב: 608 728 729 740 762 854 868 870 · ג: 1104 1105 1156 1157 1177 1179 1180
– תקמ״ג, מבוא שערים בעריכת ר׳ משה זכות, = דפוס 1003 · ב: 623 704 736 737 791 792 854
– תקמ״ג, מחברת הקודש, מאורות נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא = דפוס 927 · ב: 705 706 854

- תקמ״ג, שער היחודים ותקון עונות, דפים א ע״א – ל ע״א + מ ע״א, פרי עץ חיים, ענף רביעי, שער הנבואה ורוח הקודש ויחודים, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = דפוס 803 · א: 220 · ב: 649 651 854
- תקמ״ג, שער היחודים ותקון עונות, דפים ל ע״א – לט ע״ב + מ ע״ב, פרי עץ חיים, ענף שלישי, תיקוני עוונות, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = דפוס 800 · ב: 649 651 854
- תקמ״ד, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש, עריכה שנייה · ב: 854
- תקמ״ה, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש, עריכה שנייה · ב: 854
- תקמ״ה, זוהר הרקיע, נוף עץ חיים, נוף ראשון, ביאור קצת מאמרי הזוהר, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = דפוס 808 · א: 216 · ב: 615 652 653 854
- תקמ״ה, זוהר הרקיע, דפים כה ע״א – לג ע״א, פירוש זוהר ח״א נא ע״ב מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = דפוס 153 · א: 169–171 173 · ב: 869 · ג: 1136 1143 1169 1190 1241 1249 1250
- תקמ״ה, זוהר הרקיע, דף נח ע״א ואילך, הערות על פירוש הרמ״ק לסבא דמשפטים מאת האר״י עצמו = דפוס 37 · א: 97 · ב: 851
- תקמ״ה, זוהר הרקיע, דף קג ע״א – קכו ע״א, פירוש ספרא דצניעותא מאת האר״י עצמו = דפוס 11 · א: 82 83
- תקמ״ה, לקוטי ש״ס, נוף עץ חיים, נוף שלישי, ביאור קצת דברי רז״ל, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = דפוס 825 · א: 52 · ב: 652 654 655
- תקמ״ה, פרי עץ חיים, ענף ראשון, כוונות התפילה, בעריכת ר׳ מאיר פופרש = דפוס 789 · א: 79 213 218 219 · ב: 649 854 · ג: 1151
- תקמ״ה, פרי עץ חיים, דף צא ע״ג, כוונות הלל מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = דפוס 174 · א: 179 · ב: 869
- תקמ״ה, פרי עץ חיים, דפים קכח ע״ג – קל ע״א, דרוש הלולב מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = דפוס 177 · א: 179 180 · ב: 870
- תקמ״ה, צמח צדיק, דרושי אליהו ואלישע מאת ר׳ יעקב צמח = דפוס 854 · ב: 668 854
- תקמ״ה, קול ברמה, קול ברמה מאת ר׳ יעקב צמח = דפוס 840 · ב: 661 662 854
- תקמ״ו, כנפי יונה, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו עם הוספות מאת מקובלי פולין = דפוס 684 · ב: 570 854
- תקמ״ו, פרי עץ חיים, ענף ראשון, כוונות התפילה, בעריכת ר׳ מאיר פופרש · ב: 854
- תקס״ד, ארבע מאות שקל כסף, אדם ישר א בעריכת ר׳ יעקב צמח = דפוס 733 · א: 93 · ב: 612 854 · ג: 1159–1161

שאלוניקי

- תקס״ו, מבוא שערים בעריכת ר׳ שלמה מולכו = דפוס 1110 · ב: 623 791 792
- תקס״ו, מבוא שערים, דפים קס ע״ב – קסד ע״א, דרוש הלולב מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = דפוס 178 · א: 179 180
- תקע״ג, מקום בינה, דפים א ע״א – כב ע״א, השגות ר׳ יוסף ן׳ טבול על דרוש אדם קדמון = דפוס 1082 · ב: 778
- תקע״ג, מקום בינה, דפים כב ע״א – מד ע״א, הערות מקובלי מרוקו על אוצרות חיים = דפוס 1077 · ב: 775
- תקע״ג, שערי בינה, דפים א ע״א – יג ע״ב, קונטרסי הערות מאת מקובלי מרוקו על ספר הכוונות = דפוס 1078 · ב: 776
- תקע״ג, שערי בינה, דפים לו ע״ב – סב ע״ב, הערות ר׳ מאיר פופרש על פרי עץ חיים = דפוס 830 · ב: 656

שקלוב
– תק״ס, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש, עריכה שנייה = דפוס 784 · ב: 646

• ת״ר – ת״ש

וואַרשא
– תרנ״א, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש, עריכה שנייה · ב: 645
– תרנ״ט, כנפי יונה בעריכת הרמ״ע מפאנו, חלק חמישי = דפוס 560 · א: 444

ווילנא
– תרמ״ג, עמר מן מאת ר׳ מנחם די לונזאנו = דפוס 248 · א: 255

ירושלים
– תרכ״ג, ספר הליקוטים [על ספרי התנ״ך] = דפוס 1103 · ב: 785 786
– תרכ״ו, ספר החזיונות המכונה שבחי ר״ח וויטאל = דפוס 953 · ב: 716
– תרנ״א, טוב הארץ מאת ר׳ נתן שפירא, דפים כג ע״א – כה ע״א, ׳הקדמת מבוא שערים׳ = דפוס 765 · ב: 626
– תרנ״ח, שמונה שערים, שער מאמרי חז״ל, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = דפוס 880 · ב: 687 689 867
– תרנ״ח, שמונה שערים, שער מאמרי רשב״י, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = דפוס 875 · ב: 685 686
– תרס״ב, שמונה שערים, שער הכוונות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = דפוס 898 · א: 80 91 94 95 101 212 213 217–219 221 362 454 499 · ב: 677 679 681 692 695 867 · ג: 1132 1137–1140 1151 1162 1192 1228 1261 1263 1273 1290 1292–1299 1302 1303 1317 1322 1445
– תרס״ד, מבוא שערים בעריכת ר׳ שלמה מולכו = דפוס 1111 · א: 143 · ב: 623 625–628 634 702 703 760 791 792 868 · ג: 1152–1155 1161 1162 1283 1376 1393
– תרס״ה, שמונה שערים, שער המצוות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = דפוס 890 · א: 84 101 · ב: 677 680 690 691 868 · ג: 1137 1155 1244 1245 1279 1282 1283 1288 1289 1303 1305 1306 1331
– תרס״ז, עולת תמיד בעריכת ר׳ יעקב צמח = דפוס 741 · ב: 613 614 630 868 · ג: 1104 1153 1158
– תרס״ט, שמונה שערים, שער ההקדמות, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = דפוס 868 · א: 100–102 114 213 217 218 · ב: 678–680 684 685 712 867 1017 · ג: 1079–1082 1084 1097 1098 1103–1105 1116 1117 1131 1132 1135 1137–1140 1143 1147 1151 1154 1156 1157 1161 1163 1165 1175 1178–1180 1185 1238 1247 1250 1255 1258–1262 1270 1287 1302 1303 1308 1320 1322 1335 1338 1342–1346 1353–1355 1360–1362 1364–1367 1370–1373 1375–1379 1388–1390 1422
– תרס״ט, שער ההקדמות, דפים א ע״א – ד ע״ד, הקדמה לספר עץ חיים מאת ר״ח ויטל = דפוס 65 · א: 110–112 121
– תרע״ב, שמונה שערים, שער הגלגולים, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = דפוס 913 · א: 217 · ב: 681 697–699 868 · ג: 1137 1149

- תרע״ב, שמונה שערים, שער הפסוקים, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = דפוס 885 · א: 90 93 377 · ב: 677 689 690 786 · ג: 867 1112 1137 1293 1317 1318 1421
- תרע״ב, שמונה שערים, שער רוח הקודש, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = דפוס 904 · א: 35 92 101 197 210 213 214 216–221 266 · ב: 696 867 868 · ג: 1115 1256 1308 1311 1313 1331
- תרע״ג, ספר הליקוטים [על ספרי התנ״ך] = דפוס 1104 · ב: 786
- תרע״ג, ספר הליקוטים [על ספרי התנ״ך], דף לו ע״ב, דרושים על ספר בראשית ושמות מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = דפוס 205 · א: 190 191
- תרע״ג, ספר הליקוטים [על ספרי התנ״ך], דפים מח ע״ב – נ ע״א, דרוש הלולב מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = דפוס 179 · א: 179 180
- תרפ״א, שמחת כהן, דפים א–כ, ספר הדרושים מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = דפוס 1107 · א: 148–151 153 159–161 163 174 178 191 · ב: 789 868 1029 · ג: 1104 1105 1134 1139–1141 1143 1165 1179 1180 1185 1189 1238 1241 1245 1261 1280 1287 1334–1336 1341 1342 1352 1353 1357–1359 1364 1385–1387

ליוורנו

- תר״ד, אוצרות חיים, ספר אוצרות חיים בעריכת ר׳ אלישע חיים אשכנזי = דפוס 1045 · ב: 747 748

לעמבערג

- תר״י, לימודי אצילות = דפוס 555 · א: 442
- תרכ״ז, ע״ב ידיעות = דפוס 602 · א: 400 465 467
- תרמ״ד, תורת נתן בעריכת ר׳ נתן שפירא = דפוס 938 · ב: 708

מונקאטש

- תרנ״ז, לימודי אצילות, דפים לד ע״א – מד (!) ע״ד, פירוש ספרא דצניעותא מאת ר׳ ישראל סרוק = דפוס 646 · א: 383 441 519
- תר״ס, מעין גנים = דפוס 522 · א: 411 412
- תרס״ה, לחם מן השמים בעריכת ר׳ נתן שפירא = דפוס 945 · ב: 711

פרמישלא

- תרל״ה, ספר הגלגולים בעריכת ר׳ נתן שפירא = דפוס 942 · א: 220 366 · ב: 709 710 851
- תרנ״ו–תרנ״ח, אור החמה בעריכת ר׳ אברהם אזולאי = דפוס 441 · א: 367–370

פרנקפורט דמיין

- תרפ״ח, יוסף אומץ = דפוס 610 · א: 491–493

קראקא

- תרמ״ה, אדם ישר ב, בעריכת ר׳ יעקב צמח, = דפוס 993 · ב: 617 618 730 731 868 · ג: 1104 1105 1159–1162 1179 1180
- תרמ״ה, אדם ישר ב, דפים פד ע״ד – צד ע״ב, פירוש אדרא זוטא מאת ר״ח ויטל = דפוס 52 · א: 106 108
- תרמ״ו, ארבע מאות שקל כסף, דפים ב ע״ב – ג ע״ב, קונטרס שמצא הגאון הנשי״א = דפוס 108 · א: 144

שאלוניקי

- תר״ה, דרך עץ חיים בעריכת ר׳ מאיר פופרש, עריכה שנייה = דפוס 785 · ב: 646 783

- **ת״ש ואילך**

בני ברק

- תשל״ג, דעת תבונות מאת ר׳ משה חיים לוצאטו = דפוס 1065 · ב: 761 763 764 · ג: 1053 1061 1062
- תשל״ג, דעת תבונות, עמ׳ רמה–רפ, כללים תצ״ד (נדפסו בשם ספר הכללים) מאת ר׳ משה חיים לוצאטו = דפוס 1066 · ב: 762 763 · ג: 1053 1060–1062
- תש״מ, גנזי רמח״ל, עמ׳ סה–קמ, קנאת ה׳ צבאות מאת ר׳ משה חיים לוצאטו = דפוס 1063 · ב: 760 761
- תש״מ, גנזי רמח״ל, עמ׳ רצה–שו, הערות ר׳ משה חיים לוצאטו על אוצרות חיים = דפוס 1068 · ב: 765 766
- תשמ״ב, תפארת אדם מאת ר׳ יעקב צמח = דפוס 851 · ב: 666 667
- תשמ״ו, שערי רמח״ל, עמ׳ קלז–רנו, כללים שניים (נדפסו בשם פתחי חכמה ודעת) מאת ר׳ משה חיים לוצאטו = דפוס 1062 · ב: 760 761 · ג: 1053

ירושלים

- תש״ב, פירוש זוהר ח״א דף טו ע״א מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = דפוס 145 · א: 172
- תש״י, הקדמה לקול ברמה מאת ר׳ יעקב צמח = דפוס 841 · ב: 588 590 592–594 596 597 601 603 607 657 659–662 843
- תשי״ד, ספר החזיונות, יומן המאורעות וקונטרס ׳שורש נשמתי׳ מאת ר״ח ויטל = דפוס 94 · א: 32 33 35 41 98 102 117 126 127 129 130 132–138 · ב: 574 874 877 · ג: 1072 1149 1150
- תשי״ט, שמונה שערים, שער מאמרי חז״ל, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = דפוס 881 · א: 90 97 213 217 · ב: 687 689 · ג: 1112 1137 1229
- תשי״ט, שמונה שערים, שער מאמרי רשב״י, בעריכת ר׳ שמואל ויטל = דפוס 876 · א: 80 82 84 86 88 89 93 114 · ב: 680 682 685 687 867 954 962 971 975 986 988 1032 · ג: 1097 1110–1116 1118–1120 1122 1137 1147 1155 1176 1188 1204 1210 1215 1218 1219 1223 1226 1230 1237–1239 1241 1242 1244–1246 1248 1249 1257 1259 1260 1265 1266 1269–1272 1275 1280–1282 1289 1307–1309 1319 1330 1370 1445 1450–1452
- תשכ״ז, קונטרסי ר׳ יהודה משען = דפוס 232 · א: 215
- תשמ״ב, אור נר מאת ר׳ מאיר פופרש = דפוס 957 · ב: 720
- תשמ״ב, פירוש אדרא רבא מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = דפוס 138 · א: 168 169 171 192 · ב: 869 · ג: 1104 1105 1133 1136 1143 1167 1168 1177 1179 1180 1186 1187 1238 1241 1339 1346 1375 1391
- תשמ״ד, אור צח מאת ר׳ מאיר פופרש = דפוס 967 · ב: 723
- תשמ״ד, הגהות על ספר דרך עץ חיים לר׳ יצחק מפוזנא = דפוס 1051 · ב: 750 751
- תשמ״ה, כוונות לימי חול ושבת מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = דפוס 168 · א: 39 177 · ב: 869 · ג: 1136 1294
- תשמ״ה, כוונות ליל פסח וספירת העומר מאת ר׳ יוסף ן׳ טבול = דפוס 173 · א: 178 · ב: 869
- תשמ״ה, עמודים 25–112, ליקוטים חדשים מהאר״י ז״ל וממהרח״ו ז״ל, ספר דרושים וחידושים בעריכת תלמידי ר׳ אפרים פנצירי = דפוס 702 · ב: 584 585
- תשמ״ה, ליקוטים חדשים מהאר״י ז״ל וממהרח״ו ז״ל, עמודים 76–90, דרושים

- בעריכת ר׳ סולימן אבו אוחנה = דפוס 439 · א: 366
- תשמ״ו, אור זרוע מאת ר׳ מאיר פופרש = דפוס 961 · א: 154 191 192 248 251 · ב: 721 · ג: 1089
- תשמ״ו, אור זרוע, עמודים קסז–קפז, אור שבת מאת ר׳ מאיר פופרש = דפוס 964 · ב: 722
- תשמ״ז, הקדמה לעדות ביעקב = דפוס 756 · א: 46 · ב: 619 621
- תשמ״ז, קל״ח פתחי חכמה, מאת ר׳ משה חיים לוצאטו = דפוס 1064 · ב: 761–763 · ג: 1053 1059–1062
- תשמ״ז, שבח אמרי חן, עמודים כה–סה, אור שבת מאת ר׳ מאיר פופרש = דפוס 965 · ב: 722
- תשמ״ז, שבח אמרי חן, עמודים כה–סה, פירוש השירים של שבת מאת ר׳ ישראל סרוק = דפוס 481 · א: 384
- תשנ״ב, כנף רננים מאת ר׳ אברהם אזולאי = דפוס 445 · א: 59 371
- תשנ״ב, מעשה חושב מאת ר׳ אברהם אזולאי = דפוס 451 · א: 372
- תשנ״ב, פירוש מאמרי זוהר מאת ר׳ מנחם די לונזאנו = דפוס 250 · א: 249 256
- תשנ״ו, ספר הדרושים בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = דפוס 398 · א: 349 350
- תשנ״ז, עולת תמיד בעריכת ר׳ יעקב צמח = דפוס 742 · ב: 613 614
- תשנ״ח, אדרת אליהו מאת ר׳ אליהו לואנץ = דפוס 651 · א: 520
- תשס״ב, ספר החזיונות, יומן המאורעות וקונטרס ׳שורש נשמתי׳ מאת ר״ח ויטל = דפוס 95 · א: 126 127 129 130 133 138
- תשס״ב, שער השמים ובית אלהים מאת ר׳ אברהם הירירה = דפוס 656 · א: 231 243 · ב: 538–543 · ג: 1053 1054 1057 1059 1063 1184
- תשס״ג, מאמרי הרמ״ע מפאנו, כרך א, עמ׳ א–קלא, יונת אלם, עריכה ראשונה = דפוס 343 · א: 321
- תשס״ג, מאמרי הרמ״ע מפאנו, כרך א, עמ׳ קלג–רצא, יונת אלם, עריכה שנייה = דפוס 505 · א: 404 405
- תשס״ג, מאמרי הרמ״ע מפאנו, כרך א, עמ׳ רצה–שלה, קיצור יונת אלם מאת ר׳ אהרן ברכיה די מודינה = דפוס 541 · א: 429
- תשס״ג, מאמרי הרמ״ע מפאנו, כרך ב, עמ׳ קעא–שכג, מעין גנים = דפוס 523 · א: 212 409–414 452 453 471 473 · ב: 801 · ג: 1264
- תשס״ג, מאמרי הרמ״ע מפאנו, כרך ג, עמ׳ קג–קנב, תיקוני התשובה, מהדורה תניינא = דפוס 496 · א: 44 399–401
- תשס״ג, מאמרי הרמ״ע מפאנו, כרך ג, עמ׳ קנג–רח, ע״ב ידיעות = דפוס 603 · א: 467
- תשס״ד, ספר הכוונות בעריכת ר׳ אפרים פנצירי = דפוס 408 · א: 352 353
- תשס״ו, ספר החזיונות, יומן המאורעות וקונטרס ׳שורש נשמתי׳ מאת ר״ח ויטל = דפוס 96 · א: 126 127 129 130 133 138

מפתח המקורות

מפתח המקורות והמאמרים שהובאו בפרקים לד–נ המפרשים את מהלך ההאצלה ואת משמעותה.

- **כתבי האר״י עצמו**

  פירושים על ספר הזוהר

  פירוש זוהר ח״א א ע״א, ד״ה כשושנה בין החוחים, נוסח א · ג: 1210 1215 1230

  פירוש זוהר ח״א א ע״א, ד״ה כשושנה בין החוחים, נוסח ג · ג: 1370

  פירוש זוהר ח״א ב ע״ב, ד״ה אשכחן אתוון · ג: 1230

  פירוש זוהר ח״ב קנו ע״א · ג: 1226

  פירוש זוהר ח״ב קסו ע״ב · ג: 1223 1445

  פירוש ספרא דצניעותא, זוהר ח״ב קעו ע״ב ואילך · ג: 1204–1206 1208–1213 1215 1218–1220 1224 1228–1231 1232 1330

  פירוש מדרש הנעלם של רות · ג: 1204 1218 1219

  פירוש אדרא זוטא, זוהר ח״ג רצ ע״ב · ג: 1222 1223 1435 1436

  פירושים על מאמרי חז״ל

  פירוש בבא קמא כא ע״ב · ג: 1229

  כוונות התפילות

  סוד הקדושה שמעומד · ג: 1445

  עניין מסירת הנפש · ג: 1228 1229

- **כתבי ר׳ חיים ויטל**

  שער ההקדמות

  - דרוש אדם קדמון, פעם שנייה, דפוס 868, דפים ט ע״ג – יב ע״ב · ג: 1361 1362 1365 1366 1370–1372 1377 1378 1388–1390
  - דרוש אדם קדמון, פעם שלישית, שם, דפים יב ע״ג – טו ע״ד, דפים כ ע״ד – לה ע״ד · ג: 1185 1303 1335 1338 1342–1345 1353 1354 1360 1364 1367 1370–1373 1375–1379 1388–1390
  - דרוש ב בעולם העקודים, שם, דפים טו ע״ד – טז ע״ד · ג: 1354 1355 1361 1365
  - דרוש א בענין מטי ולא מטי, שם, דפים טז ע״ד – יז ע״ג · ג: 1355
  - דרוש א בעולם הנקודים, שם, דפים יט ע״ג – כ ע״ב · ג: 1308
  - דרוש ב בענין אדם קדמון, שם, דפים לו ע״ב – לח ע״ב · ג: 1346
  - דרוש בעולם האצילות, שם, דפים נד ע״ב – נו ע״ג, דפים נו ע״ד – ס ע״ג · ג: 1247 1250 1259–1261 1270 1287 1308
  - דרוש ב בד׳ אותיות ההוי״ה, שם, דפים ס ע״ד – סא ע״ג · ג: 1302
  - דרוש קטן באו״א ובזו״ן, שם, דף סה ע״א · ג: 1302
  - דרוש כולל בבחינת אור פנימי ואור מקיף, שם, דפים סז ע״א – סח ע״ב · ג: 1320 1322 1422

- דרושי ז״א, שם, דפים סח ע״ג – עט ע״ב · ג: 1238 1255 1258 1260 1262 1270 1303
- דרושי פרצוף רחל, שם, דפים עט ע״ב – פא ע״ג · ג: 1260 1261

שער מאמרי רשב״י

- פירוש זוהר ח״ב לח ע״ב · ג: 1238
- פירוש זוהר ח״ב ריו ע״ב · ג: 1307
- פירוש זוהר ח״ב רנד ע״ב · ג: 1188 1237 1239 1241 1244–1246 1248 1249 1275 1280–1282
- פירוש אדרא רבא · ג: 1238 1239 1242 1245 1275 1308 1309
- פירוש אדרא זוטא · ג: 1257 1259 1260 1265 1266 1269–1272 1275 1289 1308 1319 1330 1450–1452

שער הפסוקים

- פרשת וירא, פירוש ותהר ותלד שרה · ג: 1293 1317 1318 1421

שער המצוות

- פרשת קדושים · ג: 1331
- פרשת בהר · ג: 1282 1288 1289
- פרשת פנחס · ג: 1303
- פרשת עקב · ג: 1244 1245 1279 1282 1283
- פרשת תצא · ג: 1305 1306

שער הכוונות

- דרושי תפלת השחר, דרוש ב · ג: 1297
- ענין כוונת קריאת שמע, דרוש ו · ג: 1293 1294 1302 1303 1317
- ענין כוונת העמידה, דרוש ב · ג: 1292
- ענין כוונת עמידה, דרוש ב · ג: 1192 1295
- ענין כוונת עמידה, דרוש ד · ג: 1297
- ענין כוונת עמידה, דרוש ו · ג: 1296
- ענין ויעבור, דרוש א · ג: 1290 1296
- ענין נפילת אפים, דרוש ב · ג: 1296
- ענין הפסח, דרוש א · ג: 1261
- ענין הפסח, דרוש ב · ג: 1263
- ענין ראש השנה, דרוש ו · ג: 1273 1292 1297–1299 1302 1322

שער רוח הקודש

- מאמרים וייחודים שונים · ג: 1256 1308 1311 1313 1331

מבוא שערים

- שער א פרק א · ג: 1393
- שער ב חלק ג פרק ט · ג: 1376

חיבורים שונים

פירוש אדרא זוטא, עריכה ראשונה · ג: 1445

דרוש שמסר לר׳ שלמה סגיש · ג: 1337 1387

- **כתבי ר׳ יוסף ן׳ טבול**

חיבורים על סדר האצילות

ספר הדרושים

- דרוש א · ג: 1185 1189 1334–1336 1341 1342 1352 1353 1357–1359 1364 1385–1387
- דרוש ד · ג: 1238
- דרוש ה · ג: 1245 1280
- דרוש יא · ג: 1261
- דרוש טו · ג: 1287

סדר העולמות · ג: 1190 1238 1242 1251 1263 1284 1303–1305 1318 1336 1352 1357 1364 1376–1378 1382 1388

דרוש האצילות · ג: 1281 1344 1345 1353 1355 1360 1373

פירושים על ספר הזוהר

פירוש אדרא רבא · ג: 1186 1187 1238 1239 1241 1255 1284 1285 1327 1331 1339 1346 1375 1391

פירוש זוהר ח״א טו ע״א · ג: 1334 1336 1341 1352 1385–1387

פירוש זוהר ח״א נא ע״ב · ג: 1190 1241 1249 1250

קובץ פירושים על הזוהר · ג: 1305 1376 1379

כוונות התפילה

כוונות לימי חול ושבת · ג: 1294

חיבורים שונים

סוד המקווה · ג: 1261 1304

- **כתבי ר׳ משה יונה וחבריו**

כנפי יונה (א) · ג: 1239 1240 1248

- **ספרי הזוהר**

ספר הזוהר

- ח״א טו ע״א · ג: 1351
- ח״א צה ע״ב · ג: 1222
- ח״ב ע ע״א · ג: 1312
- ח״ב קעו ע״ב · ג: 1203 1205
- ח״ב רנד ע״ב · ג: 1204 1219 1244 1257 1335 1336
- ח״ב רנה ע״א · ג: 1205
- ח״ג ד ע״א · ג: 1222 1433
- ח״ג סא ע״ב · ג: 1224 1225 1435
- ח״ג סה ע״ב · ג: 1257
- ח״ג קכט ע״א (אדרא רבא) · ג: 1211 1449
- ח״ג קלא ע״א (אדרא רבא) · ג: 1346
- ח״ג קלא ע״ב (אדרא רבא) · ג: 1271 1449
- ח״ג קלו ע״א (אדרא רבא) · ג: 1330 1446
- ח״ג קמ ע״א (אדרא רבא) · ג: 1271 1450
- ח״ג רכט ע״א · ג: 1224
- ח״ג רפח ע״ב (אדרא זוטא) · ג: 1211 1219
- ח״ג רפט ע״ב (אדרא זוטא) · ג: 1208 1450
- ח״ג רצ ע״ב (אדרא זוטא) · ג: 1222 1435
- ח״ג רצא ע״א (אדרא זוטא) · ג: 1210 1269 1270 1447 1451
- ח״ג רצב ע״ב (אדרא זוטא) · ג: 1204 1209 1210 1219 1238 1451

תיקוני הזוהר

- תיקון ו · ג: 1223 1227 1435
- תיקון סט · ג: 1222 1223 1304 1433 1435

- **חיבורים נוספים**

כתבי ר׳ משה קורדובירו

פרדס רמונים

- שער ב, פרק ו · ג: 1424 1438
- שער ג, פרק ז · ג: 1444
- שער ד, פרק ד · ג: 1428
- שער ד, פרק ה · ג: 1432
- שער ד, פרק ו · ג: 1424 1427
- שער ד, פרק ז · ג: 1459
- שער ד, פרק ח · ג: 1423
- שער ד, פרק י · ג: 1231 1430 1438
- שער ה, פרק ד · ג: 1438
- שער ו, פרק ז · ג: 1251 1431

- שער ו, פרק ח · ג: 1424 1430
- שער ז, פרק א · ג: 1432
- שער ז, פרק ה · ג: 1432
- שער ח, פרק ג · ג: 1424
- שער ח, פרק יא · ג: 1431
- שער ח, פרק יג · ג: 1223 1430 1432
- שער ח, פרק יד · ג: 1432 1433 1434
- שער ח, פרק יז · ג: 1433
- שער טז, פרק ב · ג: 1427

אילמה · ג: 1460

שיעור קומה, סעיף ה · ג: 1439

כתבי ר׳ מאיר ן׳ גבאי

עבודת הקודש

- חלק הייחוד, פרק ח · ג: 1423
- חלק הייחוד, פרק ט · ג: 1423

ISBN 978–965–235–118–0

©
All rights reserved to the Ben-Zvi Institute
Printed in Jerusalem, 2008

KABBALA LURIANA

Vol. III

The Lurianic Doctrine

YOSEF AVIVI

Ben-Zvi Institute for the Study of Jewish Communities in the East
Jerusalem 2008

KABBALA LURIANA

Vol. III

The Lurianic Doctrine